POLITIKE NACIONALNOG IDENTITETA

Ćurko, Hrvoje

Doctoral thesis / Disertacija

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:114:222651

Rights / Prava: Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Repository / Repozitorij:

FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / disertations

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Hrvoje Ćurko

POLITIKE NACIONALNOG IDENTITETA SLUČAJEVI ŠPANJOLSKE I FRANCUSKE BASKIJE

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2016.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Hrvoje Ćurko

POLITIKE NACIONALNOG IDENTITETA SLUČAJEVI ŠPANJOLSKE I FRANCUSKE BASKIJE

DOKTORSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Tihomir Cipek

Zagreb, 2016.

University of Zagreb

Faculty of Political Science

Hrvoje Ćurko

POLITICS OF NATIONAL IDENTITY CASES OF SPANISH AND FRENCH BASQUE COUNTRY

DOCTORAL THESIS

Supervisor: prof. dr. sc. Tihomir Cipek

Zagreb, 2016

SADRŽAJ

	O mentoru	I
	Zahvale	II
	Sažetak na hrvatskom jeziku; ključne riječi	III
	Prošireni sažetak na engleskom jeziku (*Summary*)	IV
1.	**UVODNA POGLAVLJA**	1
1.1.	Uvod	1
1.2.	Teorijski pristup; identiteti	15
1.3.	Nacija, jezik i nacionalizam	26
1.4.	„Subverzivne institucije“ – Valerie Bunce	35
1.4.1.	Institucionalizam – „logika prikladnosti“ i „ovisnost o odabranom putu“	37
1.4.2.	„Službeni nacionalizam“ i „službeničko hodočašće“	40
1.4.3.	Teorija „subverzivnih institucija“ u literaturi	41
1.4.4.	Tri teze: izgradnja institucija, izgradnja identiteta, izgradnja elita	43
1.4.5.	Kritika teorije „subverzivnih institucija“	48
1.4.6.	Teza 4: Građanski model države umanjuje secesionizam manjinskih naroda u Francuskoj	53
2.	**ŠPANJOLSKA BASKIJA**	56
2.1.	Uvod	56
2.2.	Identitet španjolskih Baska	61
2.2.1.	Oblikovanje baskijskog identiteta	66
2.3.	„Kontrasubverzivno djelovanje“ I.	75
2.4.	Promjena paradigme – tranzicija	82
2.4.1.	Tranzicija u Španjolskoj i novi Ustav	82
2.4.2.	Tranzicija u Baskiji u sjeni nasilja	89
2.4.3.	Statut autonomije Baskije – Statut iz Gernike	93
2.5.	„Subverzivno djelovanje“ – TEZA 1: Izgradnja autonomnih institucija	95
2.5.1.	Baskijski parlament	95
2.5.2.	Baskijska vlada	98
2.5.3.	Predsjednik Baskijske vlade – *Lehendakari*	100
2.5.4.	*Vanjsko djelovanje*	102

2.5.5. Baskijska policija – *Ertzaintza* 103
2.6. „Subverzivno djelovanje“ – TEZA 2: Izgradnja identiteta 105
2.6.1. Jezik kao „središnja vrijednost“ u izgradnji identiteta 105
2.6.2. Jačanje baskijskog identiteta u školstvu 107
2.6.3. Jačanje baskijskog identiteta u administraciji 110
2.6.4. Jačanje baskijskog identiteta u medijima 114
2.6.5. Kraljevska akademija za jezik i Sveučilište 116
2.6.6. Simboli – zastava, grb, himna 117
2.7. „Subverzivno djelovanje“ – TEZA 3: Izgradnja elita i stranačko nadmetanje 119
2.7.1. Stranke AZ Baskije 120
2.7.2. Stavovi stranaka prema identitetskim pitanjima 133
2.7.3. Stranački sustav i rezultati izbora 135
2.7.4. Stranačko nadmetanje 140
2.8. „Subverzivno“ vs. „kontrasubverzivno djelovanje“ 142
2.8.1. Uspjeh rebaskizacije 142
2.8.2. Plan Ibarretxe 150
2.8.3. „Kontrasubverzivno djelovanje“ II. 153
2.8.4. Pokušaji rješenja – antiteroristički paktovi, represija, pregovori 156
2.8.5. Autonomne institucije ipak nisu „subverzivne“? 163
2.9. Galtonov problem – utjecaj škotskog i katalonskog referenduma 165
2.10. Zaključak 168

3. FRANCUSKA BASKIJA 173
3.1. Uvod 173
3.2. Identitet francuskih Baska 175
3.2.1. Borba za očuvanje baskijskog identiteta 182
3.3. „Kontrasubverzivno djelovanje“ I. 186
3.3.1. Država građana 186
3.3.2. Koercija 195
3.4. Promjena paradigme – nova situacija nakon 1981. 197
3.5. „Kvazisubverzivno djelovanje“ – izgradnja „surogat-institucija“ 202
3.5.1. Umjesto baskijskog departmana 202
3.5.2. Rezultat rada novih institucija 208
3.6. „Kvazisubverzivno djelovanje“ – jačanje identiteta 211
3.6.1. Baskijski kulturni institut 212

3.6.2. Mediji na baskijskom jeziku 213
3.6.3. Nova jezična politika 214
3.7. „Kvazisubverzivno djelovanje“ – izgradnja elita 220
3.8. “Kvazisubverzivno“ vs. „kontrasubverzivno djelovanje“ 224
3.8.1. „Novo upravljanje“ 224
3.8.2. Nova obrazovna politika 227
3.8.3. Baskijski nacionalistički pokret 1994. – 2014. 228
3.8.4. Projekt lokalne samouprave 230
3.8.5. „Kontrasubverzivno djelovanje“ II. 232
3.9. Zaključak 235

4. KOMPARATIVNA ANALIZA 240
4.1. Identiteti 240
4.2. „Kontrasubverzivno djelovanje“ države 242
4.3 Promjena paradigme 245
4.4. Izgradnja institucija 248
4.5. Izgradnja i jačanje identiteta 250
4.6. Izgradnja elita 253
4.7. „Subverzivno djelovanje“ vs. „kontrasubverzivno djelovanje“ 255

5. ZAKLJUČAK 262

6. BIBLIOGRAFIJA 272

DODACI 307
Popis tablica 307
Karta Baskije 308
Popis kratica 309
Kratak pregled povijesti španjolske i francuske Baskije 310
Životopis autora 314

O mentoru

Dr. sc. Tihomir Cipek, politolog, redovni je profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Dobitnik je Državne nagrade za znanost Republike Hrvatske za 2006. godinu. U dvama je navratima obavljao dužnost predsjednika Hrvatskog politološkog društva, danas obnaša dužnost voditelja Odsjeka za hrvatsku politiku Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Bio je gostujući istraživač i profesor na sveučilištima u Beču, Göttingenu, Marburgu an der Lahn, Bonnu, Bratislavi, Londonu. U ljetnom semestru 2012. godine, kao stipendist Zaklade „Robert Bosch“, boravio je na Institutu za znanost o čovjeku u Beču. Član je međunarodnog uredništva *The International Encyclopedia of Political Science* u izdanju APSE, savjeta časopisa *Godišnjak Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu* te *Godišnjaka Fakulteta političkih nauka Sveučilišta u Sarajevu*. Član je uredništva *Anala Hrvatskog politološkog društva* te *Časopisa za suvremenu povijest*. Za Fondaciju „Friedrich Ebert“ vodio je projekt „Kultura sjećanja“. Voditelj je projekta Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske „Politike nacionalnog identiteta i povijesni 'lomovi'“. Recenzent je projekata iz područja politologije za Institut za napredne studije Europske unije. Predmet njegova znanstvenog interesa su političke ideologije, komparativna politika i europske studije. Napisao je tri knjige, urednik je i suurednik sedam knjiga. Osim na hrvatskom, tekstove objavljuje i na njemačkom, engleskom i poljskom jeziku.

Zahvaljujem svima koji su mi pomogli i pružali potporu tijekom rada na disertaciji.

Posebna zahvala mentoru, prof. dr. sc. Tihomiru Cipeku, koji nas je stalnim angažmanom i doktorskim seminarima poticao u radu, kao i našoj doktorskoj skupini „cuadrilli“ – Andreji, Dijani, Jakovu i Štefu, posebice curama, koje su me uvijek bodrile i podupirale. Zahvala i dragim kolegicama, Anamariji Džidić, dr. Senki Burić i prof. Indiri Dužević Radić, koja mi je lektorirala engleski tekst, te mojim dragim roditeljima i sestri.

Sažetak na hrvatskom jeziku

Baski, manjinski narod sa svojim zasebnim jezikom i kulturom, stoljećima je podijeljen između Španjolske i Francuske. U Francuskoj Baski nemaju status manjine ni institucionalnu autonomiju. U Španjolskoj, međutim, nakon teškog razdoblja Francove diktature i preustrojstva Španjolske 1978. na kvazifederalnom načelu, španjolski Baski dobivaju priznanje nacionalne posebnosti te znatnu institucionalnu autonomiju kroz tzv. Autonomnu zajednicu (AZ) Baskiju. Unatoč zadovoljavanju većine aspiracija Baska u Španjolskoj, u španjolskoj Baskiji i dalje je prisutan secesionizam, dok taj fenomen u francuskom dijelu Baskije gotovo da i ne postoji. Cilj disertacije bio je, binarnom studijom i dizajnom najsličnijih slučajeva, koristeći se kvalitativno-kvantitativnom metodom, istražiti je li autonomija, umjesto zadovoljavanja španjolskih Baska statusom u okviru Španjolske, pridonijela jačanju njihova nacionalizma i secesionizma.

Ovi fenomeni obrađeni su kroz tri prizme: izgradnju subdržavnih institucija, izgradnju subdržavnih identiteta i izgradnju lokalnih elita. Uočeno je da je autonomija u španjolskoj Baskiji pridonijela izgradnji protodržave, od demokratski izabranog Parlamenta, preko izvršne vlasti, do djelomično izgrađenog sigurnosnog aparata. Iako usporen rascjepima u baskijskom društvu uslijed demografske heterogenosti, na djelu je proces izgradnje subdržavne baskijske nacije. Autonomija je omogućila i izgradnju lokalnih elita, dolazak baskijskih nacionalista na vlast, kao i stranačko nadmetanje u baskijskom nacionalizmu. Sve to omogućilo je i da AZ Baskija krene izrazito „baskijskim“ smjerom. Ona je potencijalno samo korak do pune neovisnosti, kojoj nedostaje još „prozor mogućnosti“, koji se dogodio npr. raspadom bivših komunističkih federacija.

U francuskoj Baskiji ne postoji teritorijalna, odnosno institucionalna autonomija. Ne dajući im „prozor mogućnosti“ za razvoj i jačanje, građanska i unitarna država u Francuskoj odigrale su značajnu ulogu u ublažavanju baskijskog nacionalizma i secesionizma. Slučajevi španjolske i francuske Baskije pokazali su kako (ne)postojanje autonomije znatno utječe na periferni nacionalizam i secesionizam, kao i na potencijal za secesiju.

Ključne riječi: *autonomija, identiteti, nacionalizam, secesionizam, subverzivne institucije, Baskija, španjolska Baskija, francuska Baskija*

Prošireni sažetak na engleskom jeziku (*Summary*)

In the last couple of years, the rise of secessionism in several democratic, Western European countries - from the United Kingdom (Scotland) and Belgium (Flanders) to Spain (Catalonia and the Basque Country) has been noted. All of them have something in common. In addition to having a heterogeneous ethnic structure, that is, the existence of distinct historical ethnic communities, all of these states have also, in the last couple of decades, gone through dramatic administrative and structural changes. From unitary states they had once been, they have transformed in a way which resulted in the introduction of either a certain degree of devolution or even in federalization. Consequently, historical ethnic communities have achieved a certain degree of autonomy, ranging from a partial and asymmetric decentralization ("devolution") as in the case of Scotland, to an extensive autonomy of the so-called autonomous communities of Spain. The intention of the central state and the legislator has been, inter alia, to safeguard the state unity and strengthen the state by accommodating the grievances of ethnic communities and their elites.

The final outcome, however, has often been adverse to initial intentions. In the newly formed administrative units, "proto-states" of the ethnic minorities, there has been a rise in nationalism and secessionism. The purpose of this dissertation is to tackle this phenomenon and explore the causal relationship of autonomy and nationalism/secessionism. That is, the idea whether the autonomy itself strengthened nationalism and secessionism in the autonomous territories, thus acting as "subversive institutions" towards the central State, has been examined.

In order to test the hypothesis and the arguments of the theory of subversive institutions, a dual comparison of two cases, Spanish and French Basque Country, and the most similar systems design have been used. The most similar systems design holds that the two cases share many common features and differ in only one. For instance, French and Spanish Basque Country are situated in the same region, share common language and ethnic origins; they are both parts of wider nation-states, face situation of diglossia etc. A differing feature, in this case, autonomy in the Spanish Basque Country – Autonomous Community of the Basque Country –Euskadi, is held responsible for the different outcome (stronger peripheral nationalism and secessionism). The choice of these two cases has been prompted by the fact that they may be considered the most similar cases in extremis, given that it is the same people on the two sides of the state border.

The Basques, minority group with their own language and culture, for centuries have been divided among Spain and France. In France of today the Basques enjoy neither status of a national minority nor an institutional autonomy. In Spain, however, after a difficult period of Franco's dictatorship and the country's restructuring in 1978 on a quasi-federal principle, the Spanish Basques got acknowledgement of their national uniqueness (through a status of a nationality), and the Basque Country gained a significant institutional autonomy through so-called Autonomous Community of the Basque Country. In spite of the accommodation of most of the Spanish Basques' grievances, both on a tangible level (economic, political and cultural) and on a symbolic level (national and state symbols), the Spanish Basque Country still faces secessionism, while that phenomenon is hardly visible in its French counterpart. The dissertation explores whether the autonomy, instead of accommodating the Spanish Basques in the framework of the Spanish State, has contributed to the growth of their nationalism and secessionism.

Conversely, the dissertation explores also whether the French civic state has contributed to attenuation of the peripheral, in this case, Basque nationalism. In France there are no "autonomic" institutions, but as a result of political and societal changes in France and external pressure from the South, i.e. from the Spanish Basque Country (spill over effect or Galton's problem), a "new governance" with specially designed institutions has been developed to partially accommodate the Basque grievances. Deprived of any substantial competences, executive or financial, they are a pale shadow of their Spanish counterparts. However, precisely for that, they serve as a good example to make comparative research in order to show the immense difference the autonomy per se can make.

The research relies on the Valerie Bunce' s theory of "subversive institutions", which she tested on the cases of the former communist federations Soviet Union (USSR), Czechoslovakia (CSFR) and Yugoslavia (SFRY). Valerie Bunce (1999), explaining the collapse of former communist federations USSR, CSFR and SFRY, put forward a thesis that their design created preconditions for creating states within state. Consequently, the structure itself brought about the collapse of the communist bloc, and within it, of the federations USSR, CSFR and SFRY. Therefore, Bunce holds that the federalism created nations at the republican level or, if they had already been „defined", the federalism strengthened them. In other words, federal structure where the autonomous/federal units enjoyed relatively wide autonomy, in the long term acted centrifugally and finally led to the collapse of states

(federations). With the advent of Gorbatchev and perestroika, consequent abandoning of the Brezhnev doctrine, and array of events that brought upon the collapse of communism and of federations, federal units – new „nations-in-the-making“, took advantage of the situation („window of opportunity“) and proclaimed their independence.

Bunce's theory and arguments have been applied on the situation in Spain. In the second case of the French Basque Country, and especially in the following comparative analysis, the situation in Spain can be/ is compared with the situation in France. It is thus possible to test the hypothesis on subversive institutions and to note the differences produced by the existence of autonomy in Spain. Bunce's theory has been tested on Spain (Spanish Basque Country) particularly for its quasi-federal structure of so-called autonomous communities (comunidades autónomas), or in Spanish jargon, Autonomías. Spanish autonomías provide a certain framework of a proto-state, nation-state, „state-in-waiting“, and strengthen the centrifugal forces and local nationalism in a way, maybe to a lesser extent, but similarly as former republics of the ex-socialist federations. There comes the idea to test the theory of subversive institutions on Spain, i.e. Spanish Basque Country.

In the introductory chapters of the dissertation, the phenomena of identity and nationalism have been tackled, followed by the theory of subversive institutions, as well as other supportive theories of the official nationalism (Anderson, 1990), path dependency (Krasner, 1984) and logic of appropriateness (March and Olsen, 2009). Finally, the three main arguments of the theory of subversive institutions have been elaborated, as well as the fourth, "counter argument". The two case studies follow, of the Spanish and the French Basque Country, structured in the same or very similar way. Firstly, the phenomenon of the Basque identity, its formation and its specifics for each of the two cases, has been elaborated. Secondly, the relation of the State towards the Basques and their identity has been examined in more depth. Within that framework, process of state building and other "counter-subversive action" of the state, with the aim of diminishing the peripheral nationalism and secessionism, has been tackled. Separate chapters have been dedicated to the transition to autonomy in the Spanish Basque Country (and to the Spanish Estado de las Autonomías /State of Autonomies) and to its "mild" counterpart in the French Basque Country; as well as to the notion of "new governance" because of its importance and an immense shift in paradigm.

In the French Basque Country, there are no autonomous institutions and therefore neither their influence can be examined. However, a weak substitute for the real, substantive autonomy ("surrogate institutions"/"new governance"), developed over time span of the last few decades. It has been endowed with two consultative institutions, Conseil des Elus (Council of the Elected Representatives), and Conseil de Développent (Council of Development). Instead of a real, substantive, territorial, institutional autonomy, France has offered to the Basques development plans and strategies, with concrete programmes which have been briefly enumerated and explained. In reality, they offered them less symbols, and more "real life".

The next three chapters of the two case studies follow the pattern of the three arguments of the subversive institutions theory, actually of the Basque nation building process; institution building, identity building and elites' building. Eighth chapter summarizes the results and the successes of the three aforementioned processes of Basque nation building, juxtaposed to centripetal processes of "counter-subversive action" by the central State. The comparative analysis puts together the Spanish and the French Basque Country and the respective phenomena and arguments.

As regards the first argument of the theory of subversive institutions – Institution building, the conclusions brought upon are the following. In Spain, autonomous communities, after the 1978 Constitution, possess almost the entire state administration. One of the 17 autonomous communities, Autonomous Community of the Basque Country - Euskadi has a clearly defined territory, a democratically elected Parliament (officially called the Basque Parliament), a Government, officially called the Basque Government, ministries (called departamentos, departments, headed by consejeros, counselors), a Prime Minister, Lehendakari, with some prerogatives of a President, including state honours and palace. His office includes a mini Ministry of Foreign Affairs (Acción Exterior – External Action), with its delegations abroad. Thus, the Basque Government can project its image abroad. The autonomous administration has some 60 000 employees, to which one has to add the 30 000 employees of the provincial and communal administration, and disposes of a 10.6 billion € budget. At the same time, the central state administration in the Basque Country counts only 15 000 employees. Euskadi disposes of its own police forces Ertzaintza. As mentioned before, several authors argue that with such a developed administrative apparatus, a "segment-state", in our case the Spanish Autonomous Community of the Basque Country- Euskadi, has

“ready-made institutions” of a potential sovereign state (“proto-state”, “state-in-waiting”), which diminishes the costs of a potential secession. Finally, a democratically elected Parliament, even without an external, international sovereignty, possesses a democratic legitimacy and its Laws and Declarations carry weight.

In France, the Basques have no territorial autonomy or a separate territorial unit, and due to a unitary and civic state, neither of the above mentioned institutions has been present. When refering to Pays Basque (French Basque Country), one actually refers to the three historical “Basque provinces” of the Northern Basque Country, which with the historical events, became part of France. Apart from a certain cultural autonomy, and the aforementioned consultative institutions specifically designed to attenuate the local grievances, but with no executive or financial powers, the French Basque Country enjoys no territorial autonomy. As a matter of fact, provinces as local administrative units were abolished after the French revolution, and integrated into wider administrative units, départements. There is no Basque département in France, while the three Basque Provinces have been integrated together with another, “completely French” province Bearn, into département Pyrénées Atlantiques. For last couple of decades, the Basque nationalists in France have unsuccessfully claimed “a Basque département”. So, the French Basque Country, except on a tourist map, or as a virtual notion of a pays (country, shire, homeland) has no clearly defined territory, nor Parliament, Government, budget, administration, let alone a kind of a Ministry of Foreign Affairs or police forces. There are no “ready-made institutions” for any kind of a potential sovereign state. From the institutional point of view, secession is unimaginable.

As regards the second argument of the theory of subversive institutions – Identity building, dissertation concludes that a new nation-building process can be followed in the Spanish Autonomous Community of the Basque Country - Euskadi, where the Basque nationalists have been in power for most of the post-1978 Constitution period. Its institutions are consequently able to act as centrifugal (“subversive”) institutions, transmitting nationalist messages through media, education system, and regional institutions. But their nationalist message is not of Spanish, but of peripheral, in this case, Basque nationalism. Given the specific, unfavourable linguistic situation of diglossia, and the importance of language for national (and Basque) identity, the Basque Governments took it as a mission to restore to the Basque language a status of a full-fledged official and education language, in a sense of

Gellner's "language of high culture" (1998). (Re)Introducing the Basque language, not only in schools and universities, but literary everywhere, rebasquisating Euskadi, a Basque identity has been (re)enforced. Nowadays almost all institutions under the competence of local, autonomous institutions in the Spanish Basque Country are obliged to adopt Action plans or Five-year plans on the language normalization, that is, reinforced use of the Basque language. The Basque Government, in that way projects certain ideology and builds up and strengthens the Basque national identity. A new, Basque nation is being built.

The statistics speak for themselves. Before the autonomy, that is, before 1978/1980, education language was 100% Spanish. Nowadays, only a tiny 0.5% of students study exclusively in Spanish (so called Model X), and 15.3% in Model A, with education in Spanish, and Basque language as one of the subjects. 18.9% study in bilingual schools (Model B) and the high 65.3% study in Basque schools (Model D), with Spanish language as one of the subjects. The presence of the Basque language is enforced in other areas as well. For instance, in public administration the targeted percentage of Basque speakers should be 48.46% and it should increase with the rise of knowledge of the Basque language in general population. Moreover, the presence of the Basque language is checked regularly in yearly evaluation reports. In the Parliament, in 2005-2009 legislature, 56% of deputies spoke Basque, while in 2013 the percentage rose to 68,5%. At the University of the Basque Country, in Academic year 1995/1996, 27.2% of the students studied in Basque, while in 2013/2014 the percentage rose to 64.3%. The number of bilingual professors (Basque and Spanish) rose from 35.1% in 2006 to 47.8% in 2013. Similar processes can be followed everywhere.

As far as identity is concerned, the 35% of the interviewees in the opinion polls conducted by the University of the Basque Country declare themselves as "only Basques", 21% as "more Basque than Spanish", 35% "equally Basque and Spanish", 3% "more Spanish" and 3% "only Spanish". As it can be noted, Basque identity prevails, with a significant percentage of dual identity. Spanish identity (more or exclusively Spanish) is quite low. Opinion polls also testify of the presence of a strong local (Basque) patriotism, and at the same time, mistrust in Spanish State institutions. For example, 62% of the interviewees show trust in the Basque Government, 61% in the Basque Parliament and Basque police Ertzaintza, while only 39% in the King, 15% in the Spanish Cortes and 11% in the Spanish Government. Trust in the Basque Prime Minister is 56%, while in the Spanish Prime Minister it is only 7%. Regarding the attitude towards secessionism, 35% of interviewees support the present

autonomous status, 29% favour federation (which understands a more autonomy), 7% favour more centralization and 25% favour secession. Although the latter percentage alone seems low as to provide proof of secessionism in stricto senso, the sum of the all percentages, except for 7% for centralization, should be taken into consideration if secessionism were to be regarded in a wider sense (as peripheral nationalism; autonomism and secessionism; Horowitz, 1985). From the data above, the conclusion can be drawn that the process of Basque nation-building maybe has not finished yet, but is well under way and that there is a "Basque direction" of the Euskadi.

As for the Basque language in the French Basque Country, though it is increasingly present in its schools, public institutions and society, it still does not enjoy an official status. The improvement of linguistic situation is only partially due to the incitement on the part of the authorities. There is an immense difference from Spain. The French state after 1980-s allowed more freedom and space for "regional languages" to be taught, but did not impose it, force it by "dictate", as has been in the case of Euskadi. The main credit for the improvement of status of the Basque language is due to the efforts of the civil society, associations and citizens themselves. The results, comparing the Spanish and the French Basque Country, vary accordingly. Only 36,6% of school children attend some Basque language classes, while in Spanish Basque Country it is 99,5%. There is the Public Office of the Basque Language (OPLB), that helps and promotes teaching Basque language in the French Basque Country, but it has no authority to impose the Basque language in education as the Viceconsejería de Política Lingüística of the Gobierno Vasco and the Gobierno Vasco in the Spanish Basque Country. Only 11% of the interviewees feel "only Basques", 5% "more Basques", 24% "equally Basques and French", 16% "more French and 36% "only French". In the French Basque Country, the French identity and the French language in both education and society prevail. There is no "Basque direction" or Basque nation-building process.

The third argument of the theory of subversive institutions is about elites' building. In Euskadi, there is the local (Basque) Parliament, where the Basque nationalists have dominated since the first elections after the establishment of autonomy (1980), with an average of 60% of votes/seats, except for the period 2009-2012 (due to a ban of the Basque radicals before the elections). In the current legislature, 2012-2016, the nationalists (moderate PNV-EAJ and radical EH Bildu) have 48 out of 75 seats. That means that they have been able to impose a "Basque direction", e.g. policies of rebasquization (termed language normalization), or vote

the Ibarretxe Plan. There are also numerous examples of party competition in nationalism and local patriotism, e.g. the issue of Basque language use, flag, coat of arms or anthem.

In the French Basque Country, due to non-existence of a local Parliament or self-rule, there are no such phenomena. There have been since decades Basque nationalist parties, and they score up to 10% of the votes. Nowadays, there is also a Basque nationalist party, AB (Abertzaleen Batasuna), which is relatively successful at the lower, communal level, having around 100 councillors. However, the non-existence of a Basque administrative unit, département, and centralist French electoral and administrative system, result in a situation where only two Basque nationalist councillors managed to enter the General Council of the Département Pyrénées-Atlantiques, of which French Basque Country is a part. And there they are only two of the 54 councillors. Therefore, even if at the lower, communal level, Basques nationalists can enter the local communes and be part of ruling coalitions, or form associations of local councillors and mayors, they cannot impose a more "Basque direction" of the whole French Basque Country, like their Spanish Basque counterparts.

The autonomy, embodied in the Euskadi's Basque parliament, enabled Basque nationalists in the Spanish Basque Country (Autonomous Community of the Basque Country – Euskadi) to come to power at the local level and to direct the (Spanish) Basque Country towards a "Basque direction". In addition, it helped also to build up their own elites – party elites and leaders, Government and Parliament dignitaries, above all the Prime Minister-Lehendakari, local public company managers, University, Academy, institutes' directors etc. If a potential future new country needs the infrastructure (i.e. state administration, the framework), it also needs identity/ideology and leaders (the contents and experts). And here they are! Not only are they in place, but they are in power! Finally, having their own Basque University will help to reproduce new Basque elites. In contrast, the French Basque Country does not possess almost any of the above. Indeed, the difference produced by autonomy is immense.

A special attention has been given to the Ibarretxe Plan which represents at the same time a peak of the autonomy, but also shows its limits. Juan Jose Ibarretxe, Euskadi's Prime Minister (Lehendakari) from 1999 to 2009, put forward in 2003 his Proposal for Reform of the Political Statute of Community of Euskadi, popularly known as Ibarretxe Plan. It was actually a proposal for a confederation between the Basque Country and Spain. The relations

between them would be based on a „free association"(Art.1). Without going into details of the Proposal, suffice it to say that, had it been enacted, even without a completely independent Basque Country, it would mean the end of Spain as we know it today. The Plan was approved by the Basque Government in 2003, and a year later, by the Basque Parliament, although with a narrow majority of 39 out of 75 votes. However, in order to be enacted, the Proposal should have passed in the Spanish Parliament. It was not surprising that the Spanish Parliament had rejected any discussion about it.

Today a Spanish "carte blanche" for an independent Basque Country seems completely unimaginable. Nevertheless, remembering the "velvet divorce" of Czech and Slovak Republics and bearing in mind as well the development of situation in Catalonia, one cannot exclude, under different circumstances and leadership in Madrid and Euskadi, a possibility of a "new Ibarretxe Plan" leading to a "velvet divorce" and eventually to an independent Basque Country.

To conclude, the autonomy enabled institutions (Parliament/Argument 1), nurtured Basque identity (Argument 2), enabled Basque nationalists to come to power, created a space for Basque elites and leaders and created space or even incentives for party competition in Basque nationalism (Argument 3). The thing the autonomy has not produced, and that lacks for secessionists, is a "window of opportunity" (Bunce, 1999). But if the "window" opens, as in the case of e.g. Czechoslovak "velvet divorce", an opportunity for a potential sovereign Basque state could be created.

The comparative analysis has showed more sharply the differences between the two cases resulting from the existence of the autonomy in the Spanish Basque Country (Autonomous Community of the Basque Country- Euskadi) and its absence in the French Basque Country. While in Euskadi the nationalists have since 1980 scored around 60% of the votes in the Basque Parliament and dominated local politics for most of the time, in the French Pays Basque they never score more than 10% and have always been quite irrelevant at the regional local level (except for the lower local level of municipalities). The Basque identity prevailed in Euskadi and French in the Pays Basque. The Basque nationalists have been able to impose a "Basque direction" and an intensive "basquization" within the language normalization policy in Euskadi, which has not been the case in Pays Basque. Finally, a serious sovereignist/secessionist attemps – Ibarretxe Plan occurred, materialized, and was

voted in the Basque Parliament of Euskadi, while in the Pays Basque anything of a kind is beyond imagination. There is no French Basque Government to conceive such a plan, no French Basque Parliament as a forum where such a Plan could be voted and no prevalence of Basque nationalists to vote such a plan…All of these phenomena are direct or indirect results of the autonomy or were allowed and fostered by the autonomic institutions in the Spanish Basque Country. Conversely, they are missing in the French Basque Country due to lack of autonomy. The two cases confirmed the hypothesis that the autonomy in ethno-federal arrangements fosters peripheral nationalism and secessionism and a potential for secession, while civic State attenuates them.

Interestingly enough, even the consultative institutions of the French "new governance", initially quite powerless, managed to acquire some of the features of the "subversive institutions". They have become increasingly "Basque" and have taken a "Basque direction". However, the civic, centralised and unitary State prevented these institutions stripped of a real power from taking a lead in the Basque nationalism, to gain any significant power, or to direct the French Basque Country in any "Basque direction". The civic State in France indeed acted in attenuating peripheral, Basque nationalism by not providing it a "window of opportunity" to grow.

1. UVODNA POGLAVLJA

1.1. Uvod

Danas je u svijetu manje od 200 država, a više tisuća jezika i etničkih zajednica. Logično je da velika većina njih nikad neće imati svoju državu, jer bi to dovelo do kolapsa država i brojnih ratova, pa i možebitnog kolapsa međunarodnog sustava. Države žele opstati i sačuvati teritorijalni integritet, ali i zadržati stabilnost. Velik broj država je višenacionalan i susreće se s nacionalizmom svojih etničkih zajednica i manjina, te su zainteresirane na određeni način zadovoljiti i umanjiti njihov nacionalizam koji vodi dezintegraciji i prijeti opstanku države. Je li odgovor na ove izazove autonomija?

Posljednjih godina svjedoci smo jačanja secesionizma u više demokratskih, zapadnoeuropskih zemalja – od Ujedinjenog Kraljevstva (Škotske), preko Belgije (Flandrije), do Španjolske (Katalonije i Baskije). Sve one imaju nešto zajedničko. Osim heterogene etničke strukture, odnosno postojanja zasebnih povijesnih etničkih skupina, sve su ove države tijekom nekoliko posljednjih desetljeća doživjele dramatične administrativno-strukturne promjene. Od unitarnih država prošle su duboku transformaciju i postigle određen stupanj *devolucije* ili federalizacije. Posljedično, povijesne etničke skupine dobile su određeni stupanj i institucije autonomije, koje idu od djelomične i asimetrične decentralizacije (*devolucije*), u slučaju Škotske, do široke autonomije tzv. autonomnih zajednica, u slučaju Španjolske. Namjera središnje države i zakonodavca bila je, naravno, među ostalim političkim razlozima, sačuvati i učvrstiti državu djelomičnim zadovoljavanjem stremljenja etničkih skupina i njihovih elita. Konačan ishod, međutim, često je bio upravo suprotan prvotnim namjerama. U novoosnovanim administrativnim jedinicama, „protodržavama“ etničkih manjina, jačao je nacionalizam i secesionizam. U disertaciji će biti napravljen osvrt na ovaj fenomen i istražena uzročno-posljedična veza autonomije i nacionalizma, odnosno bit će ispitano je li sama autonomija ojačala nacionalizam i secesionizam u autonomnim jedinicama.

Disertacija će se koncentrirati na slučaj Baskije, koja, podijeljena na španjolski dio, u kojemu je prisutan secesionizam, i francuski dio, u kojem je secesionizam gotovo nepostojeći, predstavlja, čini se, dobar primjer studije najsličnijih slučajeva u svrhu testiranje hipoteze o institucijama autonomije kao „subverzivnim institucijama“ u odnosu na središnju državu.

Baski, autohtoni, starosjedilački, manjinski narod (Tatalović, 1997) sa zasebnim jezikom i kulturom, stoljećima je podijeljen između Španjolske i Francuske. U Francuskoj

Baski danas nemaju status manjine, kao ni institucionalnu autonomiju. U Španjolskoj međutim, nakon teškog razdoblja Francove diktature i preustrojstva Španjolske 1978. na kvazifederalnom načelu, španjolski Baski dobivaju priznanje nacionalne posebnosti (statusom tzv. nacionalnosti), a španjolska Baskija stječe znatnu institucionalnu autonomiju kroz tzv. Autonomnu zajednicu (AZ) Baskiju. Unatoč zadovoljavanju većine aspiracija Baska u Španjolskoj, i na opipljivoj (ekonomski, politički i kulturno) i na simboličkoj razini (simboli nacije i državnosti), u španjolskoj Baskiji i dalje je prisutan secesionizam, dok taj fenomen u francuskom dijelu Baskije gotovo da i ne postoji. Dodatni razlog za izbor Baskije kao predmeta istraživanja leži i u sljedećoj činjenici. Raspad federacija SSSR-a, SFRJ-a ili ČSSR-a[1] dogodio se u turbulentnom razdoblju nakon pada Berlinskoga zida. Raspad Španjolske nije se međutim dogodio u turbulentnom razdoblju nakon smrti Franca. Španjolska je u međuvremenu postala funkcionalna demokracija u kojoj je Baskija dobila znatnu autonomiju. Ipak, gotovo četrdeset godina nakon pune konsolidacije demokracije i autonomije prisutan je secesionizam Baskije. Disertacijom se pokušava istražiti je li autonomija, umjesto zadovoljavanja španjolskih Baska statusom u okviru Španjolske, pridonijela jačanju njihova nacionalizma i secesionizma.

Koristeći iskustva raspada federacija SSSR-a, ČSSR-a i SFRJ-a, pokušat će se na španjolsku tzv. Državu Autonomija (*Estado de las Autonomías*) preslikati teza Valerie Bunce da su postojeće republičke institucije u bivšim komunističkim federacijama potakle secesionizam i olakšale raspad po republičkim granicama, tj. na konstitutivne elemente. Španjolska nije prava federacija, iako ima kvazifederalnu formu. Autonomne zajednice, međutim, nemaju pravo na samoodređenje do odcjepljenja, čak ni na referendum o istome. Ipak, imaju široku političku i kulturnu autonomiju – svoje školstvo, jezik, medije, lokalnu policiju, zastavu i nacionalne simbole – čime odgovaraju statusu npr. republika bivšeg SFRJ-a ili SSSR-a. Usporedbe se stoga nameću same po sebi.

Cilj disertacije je, dakle, odgovoriti na pitanje je li autonomija odgovor na pitanje secesionističke manjine, ili ona čak potiče secesionizam. U skladu s ciljem postavljamo glavnu hipotezu da nacionalnu manjinu, koja je tijekom traumatičnog povijesnog procesa izgradila snažan identitet, autonomija nužno ne zadovoljava. Ona, naprotiv, jača secesionizam, jer manjini pruža subnacionalne institucije, koje mogu poslužiti kao institucije

[1] ČSSR 1990. godine, nedugo pred raspad, mijenja ime u ČSFR (Češka i Slovačka Federativna Republika). Mi ćemo radi jednostavnosti zadržati kraticu ČSSR.

potencijalne buduće samostalne države („protodržave“), čime se olakšava odcjepljenje. Iz glavne hipoteze proizlaze i sljedeće pomoćne (izvedene) hipoteze:

- autonomne institucije „službenim nacionalizmom“ grade novu političku zajednicu – *demos*, različitu od državne, čime potiču secesionizam;
- autonomne institucije omogućuju izgradnju lokalnih elita i pružaju političku arenu za stranačko nadmetanje, koje jača nacionalizam;
- konačno, kao protuteza glavnoj hipotezi, nameće se i teza da građanski model države smanjuje secesionizam manjinskih skupina.

U slučaju Baskije, istraživanja su se uglavnom bavila problemom nastanka odnosno postojanja terorizma u Baskiji, a malo ih je obrađivalo utjecaj autonomije ili davalo usporedbe španjolske i francuske Baskije. Pored toga, proučavana zbivanja su recentna te ih literatura još nije dovoljno obradila. Nadalje, ovo pitanje važno je i za pojedine države koje se suočavaju s takvim problemima, zbog svojega multietničkog sastava, ali i za cijelu međunarodnu zajednicu, jer je i ona u opasnosti ako pojedine njene članice (države) dolaze u opasnost. Stoga se radi o pitanju ne samo normativno-teorijskom nego i od općeg politološkog, pravnog, međunarodnog i sigurnosnog interesa. Istraživanje je *ipso facto* relevantno jer ovaj slučaj može poslužiti kao presedan za druge, možda i brojne, slučajeve u svijetu. Vrijednosti istraživanja pridonosi, pored aktualnosti i recentnosti, i činjenica da se u njemu koristimo kako sekundarnim i tercijarnim tako i primarnim izvorima.

Istraživanje se, dakle, fokusira na regije u Španjolskoj i Francuskoj. U Španjolskoj se fokusiramo na tzv. AZ Baskiju (*Comunidad Autónoma País Vasco, Euskadi*), a u Francuskoj na francusku Baskiju. Ona, doduše, nemajući teritorijalnu autonomiju, nema institucionalni ni teritorijalni oblik (osim „virtualnog“ tzv. Baskijskog zavičaja, o kojemu ćemo zasebno govoriti kasnije). Ipak, radi ilustracije, pri obradi pojedinih fenomena vezanih uz istraživanje, kao npr. identitet i njegovo oblikovanje, autonomija, regionalizam ili federalizam, a i radi dodatne usporedbe, koristili smo usporedive primjere i nekih drugih etničkih zajednica/„ne-državnih nacija“/nacija bez države (*stateless nations*) – Škotske (Ujedinjeno Kraljevstvo), Flandrije (Belgija), Quebeca (Kanada), Puerto Rica i, posebice, Navarre (Španjolska). Potonja je zanimljiva jer se radi o Baskima u drugoj autonomnoj regiji (tzv. Foralna zajednica (FZ) Navarra).

Smatramo da je možda pejorativno nazivati Baskiju i Baske tek etničkom zajednicom, iako ne možemo govoriti o naciji u punom smislu te riječi, s obzirom na to da da ona nije država, pogotovo ne neovisna država. Državnosti se ipak približila španjolska AZ Baskija. Službeno i pravno gledano ona je autonomna regija unutar Kraljevine Španjolske, sa službenim nazivom *Comunidad Autonoma* – Autonomna zajednica. Ima gotovo sve oblike državnosti, osim same suverenosti, te smatramo da je termin regija unekoliko umanjuje. Ponegdje se za Baskiju koristi i naziv „ne-državne nacije" ili „nacije bez države", prema često korištenom engleskom terminu *stateless nations*. Neki autori za Baskiju i Baske koriste i izraz nacija (Guibernau, 2007; Bidart, 2001; 2003; Vicente i Moreno, 2009) ili autohtoni, starosjedilački, manjinski narod (Tatalović, 1997).

Pojmove i podjele na Baske i Španjolce u slučaju španjolske Baskije, odnosno na Baske i Francuze u slučaju francuske Baskije, moramo uzimati s određenim oprezom. Identitet ovog manjinskog naroda, regije/etničke zajednice/"ne-državne nacije"/"nacije bez države" preklapa se s državnim (nacionalnim, španjolskim ili francuskim) identitetom, te se oni ne mogu jasno odvojiti. Odnosno, stanovništvo Baskije ne može se jasno podijeliti na etničke Baske i ne-Baske (Španjolce ili Francuze). Postoji više rascjepa unutar stanovništva ovih dviju regija – prema osjećaju nacionalne pripadnosti/identiteta (samo Bask, više Bask nego Španjolac/Francuz, podjednako Bask i Španjolac/Francuz, više Španjolac/Francuz nego Bask, samo Španjolac/Francuz), etničkom podrijetlu (autohtoni Baski, imigranti iz ostatka Španjolske/Francuske), uporabi jezika (baskijskog ili španjolskog, tj. kastiljanskog, odnosno francuskog). Pritom postoje sve moguće kombinacije podrijetla, materinjeg jezika i identiteta. Tako etnički Bask može biti hispanofon ili frankofon, ali se osjećati Baskom. Može, međutim, imati i dvojni identitet. Etnički Španjolac ili Francuz, imigrant iz drugih dijelova Španjolske ili Francuske, može, slično tome, govoriti samo španjolski ili francuski, ali je možda prihvatio Baskiju kao svoju novu domovinu i osjeća se Baskom. Sve je to posljedica imigracije (oko polovice stanovništva Baskije su imigranti ili njihovi potomci) i povijesti života u zajedničkoj državi, kao i diglosije (jezici Gellnerove „visoke" i „niske" kulture) te gotovo uobičajene pojave bilingvizma. Svaku podjelu i rascjep stoga treba shvatiti u njihovu kontekstu.

Literatura o Baskiji, posebice španjolskoj Baskiji, relativno je bogata. Baski su, zbog svog starog i neobičnog jezika, podrijetla i običaja, a kasnije zbog stradanja u Španjolskom građanskom ratu, represivne Francove diktature te ETA-e i terorizma, gotovo oduvijek izazivali zanimanje brojnih autora; od povjesničara, etnografa i sociologa, do lingvista i

politologa (npr. Seth Murray, D., 2003; Bidart, P., 2001. i 2003; Quiroga, A., 2009; Núñez, L. C., 1977a i b; Latemendia, F., 1997. i dr.). Ipak, jezična barijera između španjolske i francuske Baskije, ne računajući baskijski jezik koji povezuje dva dijela Baskije, ali ga ne govore ni svi Baski, a kamoli strani autori, učinila je svoje. Ako pišu o Baskiji, autori uglavnom odabiru samo jedan njen dio. Većina stranih autora odlučuje se za južnu, španjolsku Baskiju, koja je veća, nastanjenija, ali i više bremenita, barem prema van, problemima i otvorenim pitanjima, te stoga i zanimljivija. Novija povijest španjolske Baskije, i nakon obnove demokracije u Španjolskoj, i dalje je u središtu interesa španjolske i svjetske javnosti. Dijelom je to zbog terorizma koji opstaje, a dijelom zbog secesionizma i stalnih prijepora, što otvorenih, što latentnih, između lokalne baskijske i središnje španjolske vlade. Oni često prelaze lokalne okvire i izazivaju pozornost šire europske i svjetske javnosti. Time izazivaju i pozornost brojnih autora.

O terorizmu i „baskijskom pitanju“ u španjolskoj Baskiji (bask. *Hegoalde*) i Španjolskoj pisali su, između ostalih, i Azurmendi, M., 2002; Conversi, D., 2000a; Criado, H., 2011; Gil-Alana, L., Barros, C., 2010; Guittet, E., 2008; Medina-Ariza, J., 2006; Sánchez-Cuenca, I. i Aguilar, P., 2009; Spencer, A. T. i Croucher, S. M., 2008; Tatalović, S., 2010; Urrutia, I., 2001; Woodworth, P., 2007; Lecours, A., 2007; Mansvelt Beck, J., 2005. Osim o povijesnom razvoju baskijskog nacionalizma, terorizma i ETA-e, autori objašnjavaju razloge nastanka ovih fenomena, s posebnim naglaskom na problem opstanka terorizma i njegovih posljedica na baskijsko društvo.

O francuskom dijelu Baskije, sjevernoj Baskiji (bask. *Iparralde*), uglavnom pišu francuski autori, pretežno sami francuski Baski. Među brojnim autorima koji pišu o pitanju baskijskog jezika i diglosije ističu se Bachoc, E., 2009; Coyos, J. B., 2005; Laborde, D., 1997; Oyharçabal, B., 1997; Harguindéguy, J. B. i Itçaina H. 2011. O identitetu francuskih Baska pišu npr. Chaussier, J. D., 1988, te Jauréguiberry, F., 2003. Svi se oni slažu s iznimnim značajem baskijskog jezika za identitet Baska. O pitanju zasebnog baskijskog departmana pisali su Pierre, T., 2005. i 2006; Perrotin, C., Chaussier, J. D. i Kerrouche, É., 2002, Chaussier, J. D., 1995; te, općenito o baskijskom pitanju u Francuskoj, Rudel, C., 1985; Cassan, P., 1997; Laborde, D., 1998; Izquierdo, J. M., 2001; Gurrutxaga, I. H., 2005. i 2008; Letamendia, F., 1997. Iz istraživanja potonje dvije skupine autora, može se zaključiti da se baskijski nacionalizam u Francuskoj (osim uključivanja u bitku za baskijski jezik i kulturu, posredstvom kulturnih i obrazovnih institucija, kao što su škole, Baskijski kulturni institut ili

neostvareno Baskijsko sveučilište), usredotočio na „bitku za baskijski departman“. On je trebao okupiti sve baskijske provincije u Francuskoj i biti zalogom opstanka baskijskog jezika i kulture u Francuskoj. Prema „tvrdim“ baskijskim nacionalistima tvorio bi i nukleus buduće ujedinjene baskijske države, u kojoj bi se ujedinilo sedam povijesnih baskijskih pokrajina sa španjolske i francuske strane. Ta ujedinjena („zamišljena“) Baskija naziva se Euskal Herria (Zemlja baskijskog jezika). Uspoređujući je sa „zamišljenim zajednicama“ (Anderson, 1990) na prostorima bivšeg SFRJ-a, Euskal Herriu nazvali bi „Velika Baskija“. Ipak, ni u praksi ni u literaturi, ovaj se termin nikada ne spominje.

O naciji i nacionalizmu, među brojnim značajnim autorima, pisali su i Anderson, B., 1990, Hobsbawm, E., 1993; Smith, A. D., 2003. i 2010; Jenkins, R., 2001; Katunarić, V., 2003. (koji daje odličan pregled različitih teorija nacija i nacionalizma). Za teorijsku podlogu disertacije posebice su značajne teze Andersona i Hobsbawma o „službenom“ ili „državnom nacionalizmu“, prema kojima države obrazovnim sustavom i medijima promiču ideje nacionalizma, tj. „grade naciju“ („zamišljenu zajednicu“). O identitetima općenito i nacionalnom identitetu pisali su npr. Cerutti F., 2006; Cipek, T., 2011. i 2013; D'Andrea, D., 2006; Belliti, D., 2006; Guibernau, M., 2007; Martin, D. C., 1993; Melucci, A., 2006; Taylor, Ch., 2011; Todorov, T., 2009. O francuskom identitetu pisali su npr. Renaut, A., 2008; Jeannot, C., Tomc, S. i Totozani, M., 2011; Morin, E., 1991; 2002; Noiriel, G., 1994; te o španjolskom identitetu, među mnogima, Perez, H. F. M. i Santacreu, S. J. M., 2000; Talavera, F. P. A., 1999; Vicente, C. A. L. i Moreno, R. T., 2009. Todorov (2009) tako npr. govori o baskijskom jeziku kao „dominantnom obilježju“ baskijskog identiteta, Loretoni (2006) o fluidnosti identiteta, Martin (1993) o preklapanju identiteta, Cerutti (2006) i Vicente i Moreno (2009) o značaju identiteta za nacionalnu koheziju i jedinstvo države, a Cipek o značaju političkog, posebice utemeljiteljskog mita (2013) i kolektivnih sjećanja („kulture sjećanja“, 2011) za političku zajednicu, njenu integraciju i legitimitet, kao npr. utemeljiteljskog mita Francuske revolucije za legitimaciju demokracije u Francuskoj. Svi ovi fenomeni i teze odnose se i na Baskiju i pomažu razumjeti baskijsko društvo.

U istraživanju utjecaja na identitete španjolskih i francuskih Baska, koristile su se postojeće studije i istraživanja javnoga mnijenja koje su na redovnoj bazi provodile renomirane javne institucije Španjolske i Francuske, odnosno španjolske i francuske Baskije – od Centra za sociološka istraživanja (CIS) španjolske Vlade (Barómetro autonómico), Euskobarómetro Sveučilišta Baskije i Baskijske vlade, te drugih projekata, poput

Sociolingvističkih istraživanja ili projekta *Identitet i kultura*, koje su provodili Baskijska vlada, Baskijski kulturni institut i Društvo baskijskih studija.

Sve navedene studije služe se „pitanjem Moreno“, kojemu je dao ime Luiz Moreno u svojim istraživanjima identiteta u Škotskoj 1986. Za naše istraživanje, kao i uopće za istraživanje identiteta u Španjolskoj i Francuskoj, „pitanje Moreno“ je ne samo bitno nego i jedini način spoznaje o „nacionalnom izjašnjavanju“ ili pripadnosti stanovnika tih dviju država. Naime, ono je nadomjestak za (*de facto* zabranjeno) pitanje o nacionalnoj ili manjinskoj pripadnosti. Prema francuskom su Ustavu svi građani Francuske jednaki. Francuska ne priznaje manjine, ali isto tako ne razlikuje državljanstvo od nacionalnosti, pa svi francuski državljani automatski imaju francusku nacionalnost – *ipso facto* „svi su Francuzi“. Slično je i u Španjolskoj. Španjolska, doduše, prema Ustavu iz 1978. Baskima ili Kataloncima priznaje status „nacionalnosti“ (*nacionalidad*), ali samo je jedna španjolska nacija (*nación*), čime su svi španjolski državljani pripadnici španjolske nacije, odnosno imaju španjolsku nacionalnost. Tek „pitanjem Moreno“ uspijevamo doznati kako se osjećaju španjolski ili francuski državljani, odnosno stanovnici španjolske i francuske Baskije. Međutim, „pitanje Moreno“ komplicira situaciju, jer umjesto npr. dva jednostavna odgovora i nacionalna izjašnjavanja (npr. Španjolac ili Bask, Francuz ili Bask) nudi pet odgovora i cijeli raspon identiteta i dvojnih identiteta,[2] tako da nam onemogućuje jasnu etničku sliku španjolske i francuske Baskije. Ne postoji, dakle, jasna statistika o točnom broju Baska, kako u španjolskoj tako ni u francuskoj Baskiji.

Studija *Identitet i kultura* provedena je 2006., dok se sociolingvistička istraživanja (ankete) provode svakih pet godina. Barómetro autonómico provodi se periodično (do sada su provedena tri: 2005., 2008. i 2012.), a Euskobarómetro čak dvaput godišnje. Navedene studije daju uvid u stanje uporabe ili povećanja uporabe baskijskog jezika uslijed jezične politike rebaskizacije, kao i u stanje identiteta stanovništva španjolske i francuske Baskije. Saznajemo npr. da je u španjolskoj Baskiji znatno jači baskijski identitet nego u francuskoj Baskiji, gdje ipak dominira francuski identitet. Studija *Identitet i kultura* (Baxok, 2006) daje npr. zanimljiv podatak da je, možda suprotno očekivanjima, identitet španjolskih Baska više građanski i voluntaristički („Želim biti Bask, stoga jesam Bask“), dok je identitet njihove francuske „braće“ više etnički; primat se pridaje primordijalnim elementima – jeziku i podrijetlu.

[2] Samo Bask; više Bask nego Španjolac/Francuz; podjednako Bask i Španjolac/Francuz; više Španjolac/Francuz; samo Španjolac/Francuz.

Koristit će se i analize (vremenske nizove) izbornih rezultata za Parlament AZ Baskije (Baskijski parlament), odnosno španjolski Parlament (*Las Cortes*). Analize izbornih rezultata daju podatke o potpori baskijskim nacionalističkim strankama odnosno prošpanjolskim strankama. U tom smislu, istraživanje Leonisia i Strijbisa (2014) zanimljivo objašnjava ponašanje birača, postavljajući tezu da u španjolskoj Baskiji nacionalni rascjep prevladava nad ideološkim (ljevica – desnica), te da glasovanje u Baskijskom parlamentu više nalikuje „popisu stanovništva". Naime Leonisio i Strijbis pokazuju da se oni glasači, koji se osjećaju samo ili više Baskima, priklanjaju baskijskim nacionalistima, dok se oni koji se osjećaju samo ili više Španjolcima, priklanjaju prošpanjolskim, zapravo španjolskim matičnim strankama, socijalistima (PSOE) ili narodnjacima (PP). Do sličnih zaključaka dolaze i Chernyha, L. T. i Burg, S. L., 2012.

Uzimajući u obzir osnovnu tezu disertacije, da institucije autonomije potiču nacionalizam i secesionizam, tj. djeluju kao neka vrsta „subverzivnih institucija", referirat će se na radove i teze više autora pobornika potonje teorije: Bunce, V. 1999; Balcells, L., Bofill, H. L. i Mavric, U., 2012; Brancati, D., 2006; Conversi, D., 2000b i 2003; Cornell, S. E., 2002; Dorff, R. H., 1994; Duerr, G. M. E., 2009; Elazar, D. J., 1985; Ezgi, D., 2010; Erk, J. i Anderson, L., 2009; Giuliano, E., 2006; Hale. H. E., 2004. Teorija o subverzivnim institucijama bit će obrađena u zasebnom poglavlju.

Španjolska nije „prava" federacija, ali ima većinu bitnih značajki federacije. Stoga se teorija Valerie Bunce, postavljena u slučaju bivših komunističkih federacija, SSSR-a, ČSSR-a i SFRJ-a, želi primijeniti na slučaj Španjolske i njene kvazifederalne strukture *autonomnih zajednica*, te vidjeti u kojoj je mjeri autonomija španjolske AZ Baskije ojačala nacionalizam i secesionizam španjolskih Baska. Za usporedbu se uzima francuska Baskija, koja ne uživa teritorijalnu autonomiju, a ne poznaje ni jače izražen nacionalizam ni secesionizam prisutan u španjolskoj Baskiji. Stoga se kao pomoćna hipoteza, odnosno protuteza logički nameće tvrdnja da građanski model države, koji postoji u Francuskoj, umanjuje periferni nacionalizam i secesionizam.

Disertacija je, dakle, binarna studija španjolske i francuske Baskije, s naglaskom na utjecaj autonomije na secesionizam. U literaturi nema mnogo binarnih studija koje uspoređuju španjolsku i francusku Baskiju (izuzetak je npr. studija Mansvelt Becka, 2005), a prema našim saznanjima, ne samo u Republici Hrvatskoj nego ni općenito, naglasak ni jedne binarne

studije o Baskiji, španjolskoj i francuskoj, nije bio na učincima autonomije, odnosno na tu temu. Razloge dijelom treba tražiti u selekcijskoj pristranosti, dijelom uslijed drugog fokusa interesa (terorizam i secesionizam). Rijetke studije o španjolskoj Baskiji, ili o drugim španjolskim autonomnim zajednicama, kao one Costa-Font i Tremosa-Ballcelsa (2006), ili Martineza Herrere (2008), proučavale su utjecaj autonomije i dokazivale njen utjecaj na jačanje identiteta i na secesionizam. Nadalje, ne postoji mnogo studija novijeg datuma (npr. posljednjih desetak godina) o francuskoj Baskiji, a pogotovo o njenom tzv. novom upravljanju, koje je surogat za autonomiju, odnosno za neispunjeno predizborno obećanje o vlastitom baskijskom departmanu. Možda je u tom smislu najdalje otišla studija Urteage i Aheda, *Novo upravljanje u francuskoj Baskiji* (2004). U njoj je, međutim, izostala komparativna usporedba sa španjolskom Baskijom, kao i osvrt na postojeći nacionalizam u francuskoj Baskiji. Pored toga, istraživanje završava prije 2004., dakle prije više od deset godina. Od navedenih je autora preuzeta sintagma „novo upravljanje“, kao novi model koji usvaja Francuska za nadomjestak stvarne teritorijalne autonomije za francusku Baskiju.

U istraživanju smo koristili kvalitativno-kvantitativnu metodu: analizirali smo sadržaje dokumenata i članaka, kvantitativne podatke od interesa za istraživanje prikupljene u istraživanjima javnoga mnijenja i statistički, kao i izborne rezultate. Kao materijal za istraživanje koristili smo primarnu, sekundarnu i tercijarnu građu, uključujući knjige, članke, istraživanja javnoga mnijenja, govore, zakone, vladine dokumente, strategije, novinske članke, članke s interneta. Proveli smo i nekoliko polustrukturiranih intervjua s istaknutim javnim djelatnicima, odnosno poznavateljima „baskijskog pitanja“, koji su poslužili nadopuni postojećih i stečenih saznanja.

Kako u disertaciji uspoređujemo slučajeve španjolske i francuske Baskije (radi se, dakle, o binarnoj studiji (više u Tarrow, S., 2010)), a dva slučaja slična su po (gotovo) svim bitnim karakteristikama, ali razlikuju se u institucionalnoj autonomiji koja postoji samo u španjolskoj Baskiji te po ishodu promatrane pojave (nacionalizam i secesionizam), u dizajnu istraživanja primijenili smo metodu razlike. U toj metodi, poznatoj i kao dizajn najsličnijih sustava (Przeworski i Teune, 1970), polazna osnova je da osobine koje su zajedničke skupini država ne mogu objasniti razlike među njima, nego se razlike objašnjavaju osobinama različitima u pojedinoj državi. Glavna preporuka dizajna najsličnijih sustava je, prema Sartoriju (1991: 250), „odabrati slučajeve koji su slični u svim varijablama, osim u fenomenu koji se istražuje“. Ovaj dizajn najsličnijih slučajeva zasniva se na Millovoj metodi razlike,

iznesenoj još 1843. godine u njegovu djelu *Sustav logike*. Tamo je Mill izrazio svoje poglede na znanstvena istraživanja i formulirao pet metoda indukcije: metodu slaganja, direktnu (izravnu) metodu razlike, dvostruku metodu slaganja i razlike (indirektnu metodu razlike), metodu ostatka i metodu prateće varijacije (Mill, 1872).

Millove metode često se koriste u komparativnoj politici. Više je objašnjenja njihove popularnosti. Prema Anckaru (2007), ovaj dizajn zahvalan je u istraživanjima fokusiranih usporedbi jer dopušta gotovo eksperimentalno okružje. Prema Sekhonu (2004), Millova direktna metoda razlike primjerice može odrediti uzročno-posljedičnu vezu samo s dva promatranja. Stoga su znanstvenici u društvenim znanostima koji imaju na raspolaganju mali broj promatranja (slučajeva) jako skloni pouzdavanju u Millove metode. Prema Millu, direktna metoda razlike uobičajeno se koristi u eksperimentalnoj znanosti, dok se metoda slaganja, koja je po Sekhonu bitno slabija, koristi u nemogućnosti izvođenja eksperimenata. Sam Mill definirao je direktnu metodu razlike, odnosno metodu najsličnijih sustava (tzv. drugi kanon – *Second Canon*):

> „Ako slučaj u kojem se pojavljuje neki fenomen (ponašanje), i slučaj u kojem se on ne pojavljuje, imaju sve osobine zajedničke osim jedne, koja se javlja samo u prvom slučaju; osobina u kojoj se ta dva slučaja razlikuju je posljedica, uzrok ili nužan dio uzroka tog fenomena.“ John Stuart Mill (1872)

U direktnoj metodi razlike tražimo, dakle, slične slučajeve u svemu, osim u jednome – da se razlikuju u prisustvu ili odsustvu neke osobine, kojoj se onda pripisuje uzrok različitog ishoda. Ako u prvom slučaju, gdje se pojavljuju osobine A, B i C, za posljedicu imamo *a*, *b* i *c*, a u drugom, gdje se pojavljuju B i C, imamo posljedice *b* i *c* (odnosno nemamo *a*), zaključujemo da je A uzrok *a*, odnosno različitog ishoda ovih dvaju slučajeva.

Tablica 1: Metoda razlike – dizajn najsličnijih slučajeva

Uzrok	Posljedica
A B C	*a b c*
B C	*b c*

Prema Sekhonu, i metoda slaganja i metoda razlike zasnivaju se na principu eliminacije. Metoda slaganja zaključuje da sve što možemo eliminirati kao uzrok nekog fenomena (ponašanja, ishoda) *a*, nije njegov uzrok. Suprotno, direktna metoda razlike zaključuje da sve što ne može biti eliminirano kao uzrok nekog fenomena uzrokuje taj fenomen.

Primijenjeno na slučajeve španjolske i francuske Baskije, ove relacije su sljedeće. Navedena dva slučaja su slična (gotovo) po svemu, osim po institucijama autonomije. Obje pokrajine pripadaju istoj regiji, Zapadnoj Europi, imaju zajednički baskijski jezik i podrijetlo, ali dijele i druga bitna obilježja. U povijesti su bile, a i dan-danas su politički podređene dominantnoj naciji, španjolskoj ili francuskoj. Slično je i po pitanju jezika, gdje se suočavaju sa situacijom diglosije, paralelne uporabe dvaju jezika, gdje je baskijski u podređenoj ulozi. Obje imaju povijest traumatičnih odnosa i sukoba s državnom vlašću. U Španjolskoj su ti sukobi, obilježeni nasiljem ETA-e i represijom države, bili znatno dramatičniji, ali i francuska Baskija pamti terorizam i policijske racije. Španjolska Baskija danas uživa široku autonomiju sa snažnim autonomnim institucijama, od autonomne Vlade i Parlamenta do predsjednika Vlade, dok francuska Baskija nema nikakvu teritorijalnu autonomiju. Kako je u španjolskoj Baskiji prisutan secesionizam, a u Francuskoj nije, pokušat će se dokazati uzročno-posljedičnu vezu institucija autonomije i secesionizma. Dakle, kako je jedina razlika između dvaju slučajeva u postojanju autonomije u španjolskoj Baskiji, a ishod (secesionizam) pojavljuje se također samo u španjolskoj Baskiji, to se secesionizam kao posljedica povezuje upravo s postojanjem autonomije kao uzroka. Prema primjeru iz Tablice 1, uzrok A bila bi, dakle, autonomija u španjolskoj Baskiji, koja za posljedicu ima *a*, secesionizam, koji se pojavljuje samo u španjolskoj Baskiji. Tablično prikazano, to bi izgledalo ovako:

Tablica 2: Španjolska i francuska Baskija, sličnosti i razlike

Sličnost/razlika Slučaj	Španjolska Baskija	Francuska Baskija
Ista geografska regija	Da	Da
Ista etnička zajednica i kultura	Da	Da
Podređen položaj prema centru	Da	Da

Povijesno potisnut nacionalni identitet	Da	Da
Zaseban jezik (različit od državnog)	Da	Da
Dominacija španjolskog/francuskog	Da	Da
Imigracija iz drugih dijelova države	Da	Da
Tranzicija/promjena paradigme	Da	Da
Autonomija	Da	Ne
Secesionizam	Da	Ne

U disertaciji se polazi od teorije Valerie Bunce, postavljene na slučaju raspada komunističkih federacija SSSR-a, ČSSR-a i SFRJ-a. Bunceina teorija primjenjuje se na Španjolsku i njenu kvazifederalnu strukturu tzv. autonomnih zajednica (*comunidades autónomas*) – u konkretnom slučaju AZ Baskije. Bunce smatra da su institucije autonomije omogućile izgradnju nove države – „države na čekanju“, kojoj treba („samo“) povoljan trenutak („prozor mogućnosti“, Bunce, 1999; „politička prilika“, Kitschelt, 1986; Martinez-Herrera, 2008; Tarrow, 1988; Meyer i Minkoff, 2004; Vladisavljević, 2011) za odcjepljenje, odnosno oživotvorenje pune samostalnosti. Naravno, treba postojati i želja za odcjepljenjem. Međutim ona, ako već ne postoji otprije, sada se rađa i jača s izgradnjom nove nacije – novog *demosa* na lokalnoj (regionalnoj razini), a koji se doživljava različito od titularne nacije. U slučaju španjolske Baskije, nova baskijska nacija različito se doživljava od španjolske, i ne doživljava Španjolsku, nego Baskiju, svojom domovinom (državom). Naime, autonomne zajednice (AZ), među kojima AZ Baskija, sada imaju na raspolaganju sve instrumente javnih politika za izgradnju vlastite nacije – „državnim“ ili „službenim nacionalizmom“ (Anderson, 1990; Hobsbawm, 1993). Ovdje intervenira i fenomen „prikladnog ponašanja“ Marcha i Olsena (2009), prema kojem institucije razvijaju svoj model prikladnog ponašanja koji usvajaju njeni službenici. Umjesto starog poslodavca, španjolske države, službenici lokalne autonomne baskijske samouprave sada slušaju i prilagođavaju se novom poslodavcu – institucijama AZ Baskije. Naravno, ovaj fenomen isprepleten je i pojačan sa svuda prisutnim fenomenom klijentelizma, o kojem govori Mansvelt Beck (2005). On inverzije u ponašanju birača unutar AZ Baskije, gdje hispanofoni birači provincije Alave glasaju za nacionalističku

Baskijsku nacionalističku stranku PNV-EAJ, dok baskofoni birači susjedne regije Navarre[3] glasaju za prošpanjolsku Narodnu stranku PP, tumači klijentelizmom, jer su navedene stranke na vlasti u lokalnim parlamentima. Sve navedene pojave, službeni nacionalizam, prikladno ponašanje i klijentelizam, neizravna su posljedica autonomije i djeluju u prilog baskijskom nacionalizmu i secesionizmu.

Konačno, osim izgradnje samih institucija i identiteta (nove nacije), institucije autonomije izgrađuju i nove lokalne elite, koje su u danom trenutku „političkih prilika"/„prozora mogućnosti" spremne preuzeti ulogu novih lidera u „borbi za neovisnost" ili novih vođa potencijalne neovisne države. Sve to ne postoji u francuskoj Baskiji gdje ne postoji autonomija. Ipak, kako je francuska vlast Baskima morala nešto ponuditi umjesto obećane autonomije (baskijskog departmana), s vremenom im je ponudila zamjenske, „surogat-institucije" kojima se razvija „novo upravljanje". Iako se te institucije gotovo ni po čemu ne mogu mjeriti s pravim institucijama široke autonomije kakve danas postoje u AZ Baskiji, u disertaciji ćemo pokušati sagledati utjecaj koji su one imale na društvo francuske Baskije. Istraživanje francuske Baskije dijelom će se nadovezati na prethodno istraživanje Urteage i Aheda (2004), odnosno nastavit će istraživati djelovanje i rezultate „novog upravljanja".

U dizajnu istraživanja slijedimo navedenu logiku i postavke teorije o subverzivnim institucijama. U uvodnom dijelu dat ćemo osvrt na fenomene identiteta, nacije i nacionalizma, s posebnim osvrtom na značaj jezika po identitet i naciju, a zatim će se detaljnije obraditi teorija „subverzivnih institucija", što je i glavna teza disertacije – autonomija *per se* jača nacionalizam i secesionizam. Slijede dvije studije slučaja, španjolske i francuske Baskije, u kojima će se koristiti, ako ne identičan, onda vrlo sličan dizajn. One se raščlanjuju prema istim kriterijima: osvrt na identitet i stvaranje identiteta španjolskih (francuskih) Baska, proces izgradnje države i nacije (nacionalne države), Španjolske/Francuske, koji se shvaća kao „preventivno kontrasubverzivno djelovanje" države usmjereno neutralizaciji perifernih nacionalizama i secesionizama, među kojima i baskijskog. Slijedi analiza „promjene paradigme" – tj. promjene stava države prema manjinama i perifernim nacionalizmima. Ključni događaj kojim ona otpočinje u Španjolskoj je smrt Franca, 1975., a u Francuskoj dolazak socijalista na vlast, 1981. U Španjolskoj tranzicija završava donošenjem

[3] Navarra je također autonomna zajednica, koja se iz povijesnih razloga službeno naziva Foralnom zajednicom.

demokratskog Ustava iz 1978. te pretvorbom u tzv. Državu Autonomija (*Estado de las Autonomías*), a u Francuskoj tek nešto otvorenijim i tolerantnijim stavom prema „jezičnim i kulturnim manjinama“. Dakle, rezultati promjene paradigme bitno su različiti – u Španjolskoj su to institucije pune autonomije na kvazifederalnom načelu, dok u Francuskoj ostaje potpuno odsustvo autonomije, koje tek petnaestak godina kasnije nadopunjuje tzv. novo upravljanje sa svojim „surogat-institucijama“.

Kako smo disertaciju temeljili na teoriji o subverzivnim institucijama i njenim trima postavkama o izgradnji institucija, izgradnji identiteta i izgradnji elita, i struktura disertacije slijedit će istu logiku, odnosno te tri postavke. U nastavku obje studije tako se prati razvoj institucija autonomije španjolske Baskije, odnosno „surogat-institucija“ francuske Baskije, izgradnja identiteta i izgradnja elita. Analizirat ćemo tako institucije kao što su Baskijska vlada, Baskijski parlament, *Lehendakari*[4], Vanjsko djelovanje, policija *Ertzaintza* u španjolskoj Baskiji. S druge strane, uočavamo odsustvo pravih institucija autonomije u francuskoj Baskiji, ali i postupan razvoj institucija tzv. novog upravljanja; Vijeća izabranih predstavnika i Vijeća za razvoj Baskije. Potom ćemo se osvrnuti na proces izgradnje baskijskog identiteta, „subdržavne nacije“ u španjolskoj Baskiji, odnosno odsustvo ovog procesa u francuskoj Baskiji. U završnom poglavlju obaju pojedinačnih slučajeva pokušat će se sagledati rezultat sraza autonomnih institucija i države u Španjolskoj, odnosno „surogat-institucija“ i države u Francuskoj.

Konačno, bit će napravljena poredbena analiza dvaju slučajeva, slijedeći dizajn pojedinačnih slučajeva po sljedećoj shemi: identitet i stvaranje identiteta, odnos države prema baskijskom pitanju – izgradnja nacionalne države (koje smo nazvali „kontrasubverzivno djelovanje“), promjena paradigme, izgradnja institucija, izgradnja identiteta, izgradnja elita, sraz autonomnih odnosno „surogat-institucija“ i države. Na kraju će se rezimirati glavne crte rada i donijeti konačan zaključak, odnosno odgovor na pitanje potvrđuju li slučajevi španjolske i francuske Baskije tezu da autonomne institucije jačaju periferni nacionalizam i secesionizam i, alternativno, da ih građanski model države u Francuskoj umanjuje.

Kada u osnovne značajke dizajna istraživanja dodamo i teorijski pristup, pojednostavljeni tablični prikaz izgledao bi ovako:

[4] Titula predsjednika Baskijske vlade.

Tablica 3: Dizajn i metodologija disertacije

Vrsta studije	binarna studija
Teorijski pristup	teorija Valerie Bunce o „subverzivnim institucijama“ koje potiču secesionizam Andersonova teorija „službeničkog hodočašća“ i „službenog nacionalizma“ Marchova i Olsenova teorija „logike prikladnosti“ i Krasnerova teorija „ovisnosti o odabranom putu“
Metodološki pristup	dizajn najsličnijih slučajeva
Vrsta komparativne analize	sinkronijska (1975./1981. – 2015.), uz kratak pregled u ključnim razdobljima od kraja 19. stoljeća do 1975./1981.
Jedinica analize	nacionalizam
Ovisna varijabla	secesionizam
Neovisne varijable	demokracija, autonomija, višenacionalne zajednice

1.2. Teorijski pristup; identiteti

Pristup koji se koristi u disertaciji je kulturalno-strukturalistički; kulturalni jer se temelji na pitanjima identiteta i kulture, a strukturalistički jer se usmjerava i na same strukture – institucije autonomije koje utječu na nacionalizam (potiču ga) i secesionizam, odnosno djeluju na identitet. Stoga ćemo se u narednim poglavljima osvrnuti na fenomene identiteta, nacije i nacionalizma, te na teoriju institucionalizma i teoriju „subverzivnih institucija“, prema kojoj institucije autonomije poprimaju centrifugalna obilježja te postaju „subverzivne institucije“.

Kako je u osnovi problematike disertacije pitanje identiteta, u ovom poglavlju ukratko ćemo se osvrnuti na identitet *per se*. Najprije ćemo iz bogate literature pokušati definirati što je identitet i dati njegove značajke. Osvrnut ćemo se potom na fenomene promjene identiteta, preklapanja identiteta i „getoizacije“; te pojmove grupnog, političkog, građanskog i nacionalnog identiteta. Referirat ćemo i na problem „naturalizacije identiteta“ odnosno jačanja prisutnosti etnički definiranih identiteta. Konačno, kako se disertacija odnosi na

slučajeve španjolske i francuske Baskije, a o identitetu samih španjolskih i francuskih Baska govorit ćemo detaljnije kasnije, u ovom uvodnom poglavlju osvrnut ćemo se na identitete i proces stvaranja identiteta „okvirnih“, „državnih“, „titularnih“ ili većinskih nacija u dvije države, među kojima je podijeljena Baskija – Španjolske i Francuske.

Što je zapravo identitet? Prema Guibernau, „identitet je definicija, interpretacija sebe koja ustanovljuje što je i gdje je osoba u društvenom i psihološkom smislu“ (Guibernau, 2007: 10). Taylor ga definira kao obzor unutar kojega je „osoba sposobna zauzeti stajalište“ (2011: 39). „Spoznati tko sam neka je vrsta spoznaje o tome gdje sam. Moj identitet definiran je vezama i identifikacijama koje nude okvir ili obzor unutar kojega mogu pokušati odrediti, od slučaja do slučaja, što je dobro, vrijedno, ili što treba učiniti, odnosno što zagovaram i čemu se protivim“ (ibid.). Drugim riječima, kako bismo odgovorili na pitanje o vlastitom identitetu, individualnom i kolektivnom, treba razumjeti „ja“ i „mi“ (Melucci, 2010).

Prema Martinu (1993: 33–34), identitet sadržava tri vrste odnosa; odnos prema prošlosti,[5] odnos prema prostoru (teritorijalna dimenzija) i odnos prema kulturi (hrani, piću, nakitu, mirisima, glazbi, jeziku itd.). Nešto kasnije usporedit ćemo ovu karakterizaciju identiteta, s karakterizacijom nacionalnih identiteta prema Guibernau. Mackenzie govori o dijeljenju identiteta, interesa i prostora: „oni koji dijele mjesto, dijele identitet“.[6]

Identitet ima svoja ključna obilježja. Oni su vrlo očiti kod spolnog identiteta (tzv. primarne i sekundarne spolne oznake), ali i kod drugih identiteta, poput klasnog, gdje podrijetlo ili bogatstvo pruža obilje tzv. statusnih simbola gornjoj klasi i bogatima, kojima se oni odvajaju od *plebsa*. Neki autori ta ključna obilježja nazivaju „markerima“ identiteta (Morin, 1991; Jeannot, Tomc i Totozani, 2011; Vincendon, 2009). Todorov npr. govori o „dominantnom obilježju“ kao o „onom drugome prema kojemu se uspostavlja identitet“. Npr. govoreći o nacionalnim identitetima u slučaju BiH ili Sjeverne Irske, dominantno obilježje je religija, po kojoj se Hrvati, Srbi i Bošnjaci u BiH, odnosno Irci katolici i unionisti protestanti u Sjevernoj Irskoj razlikuju, dok je u slučaju Quebeca prema ostatku Kanade ili u odnosu Baskije prema Španjolskoj to jezik (Todorov, 2009: 69). Dodajmo da je u slučaju Hrvatske, BiH, Srbije ili Crne Gore, kao i država nastalih raspadom bivšeg Sovjetskog Saveza, marker

[5] „Povijest mora biti ponovo napisana tako da prikaže kako zajednica ima stare korijene i da je negda bila velika, lijepa, blistava, visoko civilizirana.“ (Martin, 1993: 33)

[6] Mackenzie, W. J. M. 1978. *Political identity*. Penguin Books. London (u Čupić, 2002: 113).

identiteta i pismo – latinica i ćirilica. „Izgradnja i imenovanje identiteta proistječe, dakle, iz dijaloškoga mehanizma i definicije Sebe odnosom spram Drugoga, neodvojiva je od definicije Sebe pomoću Drugih.“ (Martin, 1993: 33)

Smatramo da je identitet, posebno dugoročno, fluidan i višeznačan, a razvoj identiteta dinamičan je i interaktivan proces.[7] Dakle, identitet se s vremenom mijenja, odnosno može se svjesno promijeniti, našom voljom, kada usvajamo novi identitet. Todorov govori o „dobrovoljnoj promjeni identiteta“, npr. u slučaju kada imigrant kao svoj novi jezik prihvati jezik svoje nove domovine (2009: 76). Upravo je ovaj fenomen izuzetno važan danas, kada države sve više postaju odredišta imigranata koje je potrebno integrirati u novu domovinu. Fenomen je od osobita značaja u našem radu, jer je Baskija posljednje stoljeće i tridesetak godina područje useljavanja nebaskijskog stanovništva. Pritom je jezična situacija krajnje nepovoljna da bi baskijski jezik postao sredstvo integracije, jer je, uz ostale prepreke pri svladavanju baskijskog jezika, snažno prisutan fenomen diglosije. Jedan od ključnih teoretičara ove „voluntarističke“ teorije, na koju ćemo referirati na više mjesta u nastavku, bio je Francuz Ernest Renan, a svoje je postavke iznio u čuvenom govoru „Što je nacija“ još davne 1882. godine (Renan, 1992). Ova teorija odigrala je velik utjecaj na baskijski identitet i društvo od 1960-ih naovamo.

Identiteti su najčešće u preklapanju, tako da netko može imati svoj stranački, navijački (sportski i dr.), jezični, lokalni, nacionalni i nadnacionalni identitet. Dodajmo tome i vjerski, spolni, klasni identitet (Martin, 1993: 33–34). „Budući da posjeduje više razina, te sve veći raspon izbora, identitet se u složenim društvima javlja u znaku višestrukosti, kao skup pojedinačnih Ja, koji se katkad teško mogu jedinstveno integrirati“[8]. Upravo takvo, „složeno društvo“, je Baskija. Zato i imamo, kako u španjolskoj tako i u francuskoj Baskiji, snažnu prisutnost podijeljenih i preklapajućih identiteta, što odlično ocrtava „pitanje Moreno“ u svim

[7] „Razvoj identiteta nije (dakle) rezultat dijagnoze dane jednom zauvijek, nego proizvod interaktivnog procesa koji se sastoji od neprestanih transformacija i trajne nadogradnje (…)“ (Loretoni, Anna, *Identitet i priznanje* (u Cerutti, 2006: 127–144; 129)

[8] Loretoni, ibid.: 129.

ispitivanjima javnoga mnijenja o nacionalnom identitetu stanovništva, spomenuto u uvodu.[9] Ono zamjenjuje klasični popis stanovništva u kojem bi se građani izjasnili o svojoj etničkoj pripadnosti. Samo postojanje i potreba za „pitanjem Moreno“ odraz je fenomena preklapanja identiteta.

Iako su najčešće u preklapanju, identiteti se ponekad, u dramatičnim situacijama, posebno ratovima i okupacijama, mogu reducirati i na jedan jedini. Todorov ovdje koristi pojam „getoizacije“, tj. „svođenja mnogostrukog identiteta na jedan jedini (identitet)“, dajući kao primjer stradanja Židova u Hitlerovoj Njemačkoj, gdje su svi Židovi morali nositi Davidovu zvijezdu koja ih je svodila samo na identitet Židova, oduzimajući im sve druge identitete (2009: 76). Identičan primjer su stradanja npr. Bošnjaka nakon okupacije Srebrenice (v. Filandra, 2012) ili Hrvata nakon okupacije Vukovara. Svi oni prestali su biti ljudi, građani, muškarci ili žene, bogati ili siromašni, liječnici ili trgovci, sve ono što su bili ranije i što svaki čovjek jest u svom svakodnevnom životu.

Svaki čovjek ima, dakle, svoj individualni identitet, iako, kao što smo ustvrdili, najčešće to ne znači samo jedan, već je to višestruki i preklapajući identitet. Postoje isto tako i grupni identiteti. Ako je individualni identitet vezan uz „ja“, grupni je vezan uz „mi“. Grupni identitet „počiva u skupini elemenata koje prepoznajemo kao zajedničke svima nama i dostatne da bismo se držali zajedno, da bismo osjetili ono 'mi'“ (Cerutti, 2006: 24).

Cerutti ustvrđuje da je „(G)rupni identitet zapravo refleksivan identitet: jedan element je element grupnog identiteta jer se shvaća kao takav, odnosno on se odražava u svijesti njenih članova“ (ibid.: 25). Nadalje, govori o potrebnoj solidarnosti koja povezuje članove grupe:

> „Da bismo mogli govoriti o identitetu u pravom smislu riječi, članovi grupe (…) moraju imati i osjećaj da pripadaju zajedničkoj sudbini, koju čine opasnosti koje prijete svima i koje svi doživljavaju na isti način, i koji podrazumijeva volju da im se zajednički suprotstave. Takvo držanje sadrži zapravo, osim poštivanja istih vrijednosti i simbola, i spremnost da se svatko uživi u položaj drugoga, i da u određenoj mjeri pomaže drugome.“ (Cerutti, 2006: 28)

[9] Na pitanje o nacionalnom identitetu ispitanika ponuđeno je pet kategorija odgovora. U slučaju španjolskih Baska to izgleda ovako: „1. Osjećam se samo Baskom; 2. Osjećam se više Baskom nego Španjolcem; 3. Osjećam se podjednako Baskom i Španjolcem; 4. Osjećam se više Španjolcem nego Baskom; 5. Osjećam se samo Španjolcem.“

Upravo na ovaj fenomen solidarnosti osvrnut ćemo se u poglavlju o identitetu španjolskih i francuskih Baska, gdje se njime objašnjava blagonakloni stav baskijskog stanovništva prema sunarodnjacima, izbjeglicama, uključivo i nekadašnje borce ETA-e.

Vrsta grupnog identiteta je i politički identitet (Cerutti, 2006: 24). Pod njim npr. Henry podrazumijeva „skup svih odnosa između građana i političkih institucija (…); vrijednosti i simbole na kojima se izgradila kolektivna naracija zajednička većini građana (zastave, spomenici, blagdani, narodni epovi)“.[10] Spomenimo ovdje i građanski identitet, koji je vezan uz države liberalne demokracije, a koji „ima taj poseban aspekt da u svojoj „političkoj formuli“ ne zahtijeva ili ne propisuje drugi identitet osim onoga građanina prema Ustavu, neovisno o spolu, rasi, klasi ili vjeroispovijesti“ (Cerutti, 2006: 43). Na građanski identitet referirat ćemo se govoreći o francuskoj Baskiji i njenom statusu u Francuskoj. Naime, upravo primat koncepta građanskog identiteta i države građana objašnjava stav francuske države prema Baskima i drugim nacionalnim manjinama, s obzirom na to da se „ne vodi računa na političkom planu o postojanju identiteta koji su različiti od onoga građanina/građanke, kako je definiran zakonima i Ustavom“ (ibid.: 50).

Posebno nam je zanimljiv jedan drugi tip identiteta – nacionalni identitet. Dok Guibernau nacionalni identitet definira kao „kolektivni osjećaj utemeljen na vjerovanju u pripadnosti istoj naciji i dijeljenju većine atributa koji je čine različitom od drugih nacija“ (2007: 11), Vicente i Moreno definiraju ga kao „subjektivni osjećaj (osobe) pripadnosti konkretnoj naciji, zajednici u kojoj postoje različiti elementi koji je utjelovljuju i čine jedinstvenom, npr. jezik, religija, kultura, etnija i dr. (…)“ (2009: 20). Guibernau općenito povezuje nacionalni identitet s građanima nacionalnih država, ali smatra da on postoji i među „nacijama bez države, kao što su Quebec, Katalonija, Baskija i Škotska“ (2007: 11). Ona nacionalnom identitetu pridaje pet dimenzija: psihološku (emocionalna veza, solidarnost), kulturnu (običaji, jezik, vrijednosti), teritorijalnu, povijesnu (zajedničko podrijetlo, povijest, mitovi) i političku (odnos s nacionalnom državom) (ibid.).

Ravlić, elaborirajući dva shvaćanja nacionalnog identiteta, teritorijalno-politički i etnički, daje i njihovu distinkciju u hrvatskom jeziku. Uz napomenu da se oni često koriste

[10] Henry, Barbara. 2006. *Između političkog identiteta i individualnosti* (u Cerutti: 206–225; 218).

kao sinonimi (ili dobivaju konotaciju srbizma, op. H. Ć.), Ravlić razlikuje pojmove domoljublje (patriotizam) i rodoljublje. Domoljublje sama etimologija riječi vezuje za teritorijalno, a rodoljublje ukazuje na etničko poimanje identiteta (Ravlić, 2003: 203). Filandra se osvrće na problematiku dvaju shvaćanja nacionalnog identiteta u slučaju Bosne i Hercegovine i projektu stvaranja bosanske nacije. Ideja bosanske nacije bila bi zasnovana na teritorijalnom, građanskom principu, a ne na etničkom, i ona bi integrirala tri etničke zajednice; Bošnjake, bosanske Hrvate i bosanske Srbe (Filandra, 2012: 444–452).

Kako je osjećaj nacionalnog identiteta „neophodan za koheziju i jedinstvo država (…)“ (Vicente i Moreno, 2009: 20), kao i za oblikovanje demokratskog političkog poretka (Cipek, 2011: 25), jer „(…) političke asocijacije ne opstaju i ne legitimiraju se bez zajedničkog i željenog identiteta, (...) država koja se svodi na minimalno zlo (…) – teško da će takva država opstati jer puke funkcionalne obveze (npr. ekonomsko-monetarne) nisu dovoljne da je spase“ (Cerutti, 2006: 48–49). Države, da bi postigle nacionalno jedinstvo, ciljano provode politiku izgradnje nacionalnog identiteta, odnosno izgradnje nacije. Značajnu ulogu u ovome procesu imaju utemeljiteljski politički mitovi. Oni imaju tri funkcije ključne za svaki demokratski politički poredak; daju mu smisao, pomažu u integraciji i legitimiraju ga (Cipek, 2013: 11). Cipek ističe i značaj „njegovanja određene kulture sjećanja“ kao jednoga od „ključnih načina oblikovanja nacionalnog identiteta i legitimacije političkog poretka“ (2011: 14).

O fenomenu izgradnje nacije govorit ćemo kasnije u više navrata. Ovdje ćemo još kratko spomenuti nekoliko „strategija“ koje države koriste kako bi „izgradile naciju“. Guibernau ih navodi pet: „Konstrukcija i širenje određene slike o 'naciji', često temeljene na dominantnoj naciji ili etničkoj skupini (...); stvaranje i širenje niza simbola i rituala s misijom jačanja zajedništva (...)“; promicanje građanskih i društvenoekonomskih prava; izmišljanje zajedničkih neprijatelja i „konsolidacija nacionalnog obrazovanja i sustava medija kao instrumenata koji će širiti 'sliku nacije' (...)“ (2007: 25).

Nacionalni identitet u suvremenom društvu postaje sve važniji i sve prisutniji. Uzroke tomu treba tražiti u problemima koje donosi modernost i globalizacija, te sve veća ljudska otuđenost i dezorijentiranost. „Nestajanje poznatog svijeta“ proizvodi osjećaj straha, a „definiranje identiteta ima (…) važnu ulogu rasterećenja od težine neodređenog“.[11]

[11] D'Andrea, Dimitri. 2006. *Moderna subjektivnost između različitosti i pripadnosti* (u Cerutti: 85–103; 87).

Zanimljivo je da upravo danas, kada postoje tolike mogućnosti izbora, uz prisutnost tolikih alternativnih identiteta, jačaju upravo tradicionalni identiteti – identiteti na etničkoj ili „prirodnoj“ osnovi. D'Andrea to naziva „paradoksalnim karakterom modernosti“.[12] Možemo govoriti o „povratku korijenima“.

Na djelu je fenomen „naturalizacije identiteta“, jačanje nacionalističkih pokreta na etničkoj osnovi.[13] D'Andrea to tumači na sljedeći način:

> „Etnička pripadnost – i općenito svaki oblik prirodnog utemeljenja sadržaja identiteta – dobar je odgovor na pojedine dimenzije suvremene nelagode jer je u stanju osigurati biografski i generacijski kontinuitet, ali i pronaći stabilan i bezuvjetan temelj za solidarnost grupe i osnovne procese integracije (…) [ona] pruža solidnost i stabilnost koju obično povezivanje na vrijednosti ili druge tipove pripadnosti vjerojatno nije u stanju jamčiti: zajednički korijen omogućuje snažnu percepciju, bilo društvene solidarnosti bilo kontinuiteta identiteta, jer štiti pojedinca od fenomena isključivanja tipičnih za društvene grupe koje pokazuju snažne crte otvaranja i uvjetovane pripadnosti.“[14]

Nadovezujući se na spomenuti fenomen isključivanja, navest ćemo jedan primjer. Ako je netko član neke stranke, nekog društva ili kluba, i uđe u sukob s njenim/njegovim čelništvom, ono ga može isključiti iz stranke, društva ili kluba. Ako je netko rođenjem Bask, Španjolac ili Francuz, čak i kada bi mu španjolska ili francuska država oduzele državljanstvo, on tim činom ne bi izgubio svoju nacionalnu pripadnost – ne bi prestao biti Baskom, Španjolcem ili Francuzom. On u svojoj naciji uvijek ima utočište. Stoga je osjećaj pripadnosti naciji mnogo snažniji, ali i trajniji (odnosno vječan!) od osjećaja pripadnosti nekoj stranci, društvu ili klubu.

U nastavku ćemo se osvrnuti na utjecaj **jezika** na identitet. O njegovu značaju govore brojni autori, od kojih ćemo spomenuti samo neke. Taylor smatra da „(n)e postoji način da nas se uvede u osobnost, a da ne budemo inicirani u jezik“ (Taylor, 2011: 47), a „(u) jezik nas se uvodi tako što nas se tjera da gledamo na stvari kao što to čine naši odgojitelji“ (ibid.: 50). Drugim riječima, osobe preuzimaju poglede na svijet svojih odgojitelja, roditelja i učitelja, što

[12] Ibid.: 86.

[13] Ibid.: 85.

[14] Ibid.: 100–101.

znači da obrazovni sustav, uz obitelj, ima ključnu ulogu u oblikovanju budućih naraštaja, a time i nacionalnog identiteta. Ne čudi stoga, kako ćemo kasnije vidjeti, da Vlada AZ Baskije ulaže ogromne napore i polaže velike nade u „jezičnu normalizaciju“, tj. forsirano učenje baskijskog jezika u školama i njegovu pojačanu prisutnost u društvu.

Istraživanja (Vicente i Moreno, 2009: 24–29) dokazuju povezanost jezika i identiteta – u slučaju Španjolske, povezanost hispanofonosti, odnosno uporabe španjolskog jezika u obitelji, i identifikacije sa Španjolskom (španjolskog identiteta). Hispanofone osobe, nadalje, češće imaju stav o jedinstvenoj Španjolskoj kao preferiranom državnom uređenju. I obrnuto, oni koji se u obitelji služe nekim drugim (regionalnim, npr. baskijskim, katalonskim) jezikom umjesto španjolskim, osjećaju veću privrženost svojoj užoj domovini, autonomnoj zajednici, npr. Baskiji ili Kataloniji, nego Španjolskoj (ibid.: 28). Također, umjesto centralizirane Španjolske, preferiraju sadašnju razinu ili višu razinu autonomije, ili čak žele odcjepljenje.

Blanco Valdes govori i o značaju jezika za identitet. Navodi primjere kako su baskijski nacionalisti krajem 19. stoljeća, svjesni slabe rasprostranjenosti uporabe baskijskog jezika u samoj španjolskoj Baskiji, umjesto da inzistiraju na učenju vlastitog jezika, čak dolazili na ideju preuzeti kao, *sui generis*, „baskijski nacionalni jezik“ (bolje rečeno – dijalekt!) – lokalni dijalekt španjolskog koji se tada, 1880-ih, govorio u najvećem gradu španjolske Baskije, Bilbau (Blanco Valdes, 2013: 478). Referirajući se na današnji proces maloprije spomenute „jezične normalizacije“ u španjolskim pokrajinama (autonomnim zajednicama) Baskiji, Kataloniji i Galiciji, označio je taj proces „društvenim inženjeringom“ kojim se želi „izmijeniti sociolingvistička realnost“ i graditi nove nacije (ibid.: 487), što je upravo i jedna od naših teza. Jeziku se, dakle, daje izuzetan značaj po identitet.

U nastavku poglavlja, zbog utjecaja na baskijski identitet, ukratko ćemo se osvrnuti na španjolski i francuski nacionalni identitet, njihove značajke i proces oblikovanja.

Španjolski nacionalni identitet počinje se oblikovati već u 13. stoljeću, ali zamah dobiva ujedinjenjem Krune Kastilje i Aragona 1479., te se oblikuje objedinjujući elemente monarhije, kastiljanskog (španjolskog) jezika i katolicizma. Neki autori (Perez i Santacreu, 2000) prekretnicu u nastajanju španjolske države i procesu stvaranja španjolske nacije vide upravo u neuspjehu Habsburga u 16. stoljeću da zagospodare Europom, čime se, napuštajući vodstvo Svetog Rimskog Carstva, više orijentiraju na samu Španjolsku i počinju graditi

španjolsku državu.[15] Drugi autori, kao Talavera (1999) datiraju početke španjolskog identiteta tek u 18. stoljeće, kada nova, podrijetlom francuska, dinastija Bourbon centralizira državu i ukida lokalne parlamente (osim baskijske i navarske samouprave!) te nameće kastiljanski kao jedinstveni jezik državne administracije. Ključni događaj u procesu izgradnje španjolske nacije i države bio je Ustav iz 1812. (Vicente i Moreno, 2009: 22). Ipak, sve do 1876. u španjolskim ustavima govori se o „kralju Španjolski" (*Rey de las Espanas*), tj. ime države, Španjolske, je u množini – što ukazuje na svijest o višenacionalnom karakteru španjolske države jer postoji „više Španjolski" (Perez i Santacreu, 2000: 190). Još 1868. španjolski grb sadržava grbove Kastilje, Leona, Aragona i Navarre.

Kao i druge nacije, i Španjolska je imala svoje „utemeljiteljske mitove" (Cipek, 2013); „nasljednik" Rimskog Carstva i Svetog Rimskog Carstva, „predziđe kršćanstva" u odnosu prema islamu, a potom i „branik katoličke vjere" protiv protestantizma i anglikanizma (…) (Perez i Santacreu, 2000: 175), te slavnu kolonijalnu prošlost. S druge strane, ne radi se samo o mitovima, radi se i o „zajedničkim projektima" svih španjolskih kraljevina/pokrajina – kako obrana od islama i ponovno osvajanje (*Reconquista*), tako i zajedničko otkrivanje i osvajanje *Novog svijeta*. U tom smislu, zajedništvo Španjolske (ili „Projekt Španjolska") postoji mnogo duže od samog jedinstva države. U svakom slučaju, imperij se polako urušavao, sve dok se 1898. nije srušio kao kula od karata, gubitkom posljednjih kolonija, Kube i Filipina. Tada nastaje prava „kriza identiteta" Španjolske, ali nastaje i potreba za „novim zajedničkim projektom" – nacijom (ibid.: 193). Prvi korak su u tom smislu, doduše, napravili već Bourboni u 18. stoljeću, a nastavljaju ga liberali u 19. stoljeću, ujedinjujući državu (ukidaju se baskijske i navarske povlastice *fueros*) i stvarajući jedinstveno tržište. Uvodi se obvezno školstvo, a značajna je i uloga Katoličke crkve. Ipak, ako je tadašnja španjolska vlast i uspjela ujediniti državu, nije uspjela konsolidirati naciju (ibid.: 194).

I Lorente, kao i neki drugi autori (Mansvelt Beck, 2005), smatra da Španjolska nije uspjela u projektu stvaranja nacije – između ostalog, zbog imidža pretjerano represivne države, koja je bila „nesposobna napraviti ceste i škole, ali spremna kontrolirati javni red pod

[15] Ovo je, naravno, stav španjolskih historiografa, koji govoreći o dinastiji Habsburga misle na španjolsku granu te dinastije. Točnije, s prvim Habsburgom na španjolskom prijestolju, Karlom V. (u Španjolskoj je to Carlos I.), dinastija Habsburg dijeli se na španjolsku i austrijsku granu.

svaku cijenu“, uz često pribjegavanje izvanrednim stanjima i represivnom aparatu (Lorente, 2013: 466).

Vicente i Moreno neujednačen gospodarski razvoj Španjolske tijekom 19. stoljeća, koji je rezultirao rađanjem nove, zasebne katalonske i baskijske buržoazije, vide kao uzrok rađanja perifernih nacionalizama, prvenstveno katalonskog i baskijskog. Njihovim razvitkom dovodi se u pitanje stvaranje (prvo) jedinstvene španjolske buržoazije, što se reflektira na proces izgradnje španjolske nacije (Moreno i Vicente, 2009: 22). Katalonski i baskijski nacionalizam stvara zasebne nacije na teritoriju Španjolske, a španjolska vlast ne uspijeva ih integrirati u španjolsku naciju. Pokušava ih kooptirati, u razdobljima otvorenosti prema manjinama (početak 20. stoljeća, Druga republika 1931. – 1939.), ili omalovažavati i gušiti silom (Diktatura Prima de Rivere i Francisca Franca). Upravo Francova diktatura, koja se identificirala s katolicizmom i imperijalizmom, diskreditirala je španjolstvo i dala legitimitet zasebnom identitetu Baskije, Katalonije i Galicije (Fusi, 2000: 30). Nakon stoljeća neuspjelog pokušaja izgradnje jedinstvene nacije i identiteta, te preustroja države na kvazifederalnom načelu 1978., Španjolska je na prijelazu u 21. stoljeće pokušala primijeniti model *ustavnog patriotizma* Sternbergera i Habermasa, o čemu je više govora u kasnijim poglavljima. Svakako, dilema koja ostaje jest – priznati ili ne multinacionalni karakter Španjolske (Blas Guerrero, 2000: 3). Ustav iz 1978. govori, doduše, o „nacionalnostima“ (gdje spadaju Baski i Katalonci), ali i o „nedjeljivoj španjolskoj naciji“. Izazovi su tu – reformom svog Statuta autonomije iz 2006. Katalonija je sebe pokušala uzdići na razinu „nacije“, a katalonski jezik na pijedestal „prvog jezika“ u uporabi u Kataloniji (*lengua preferente*), čime je naišla na oštro protivljenje španjolske Vlade i poništenje brojnih članaka novog Statuta od Ustavnog suda Španjolske (Tribunal Constitucional, 2010. BOE 172, 16. srpnja 2010.). Pitanje španjolskog identiteta i nacionalizma, danas kao i nekad, plijeni pozornost mnogih autora (Muro, D. i Quiroga, A., 2005; Núñez, X. M., 2001; Talavera Fernández, 1999; Perez i Santacreu, 2000).

Francuska, kao i Španjolska i većina drugih nacija, ima svoje „utemeljiteljske mitove“ (Cipek, 2013). Morin ih navodi čak četiri (1991)! Prvi, galski mit, s junakom Vercingetorixom koji se bori protiv Rimljana, naslijedio je galorimski mit. Njega je naslijedio mit o Merovinzima i Klodvigu, prvom kralju koji je prihvatio kršćanstvo. Konačno, zadnji junak u nizu mitova o rođenju francuske nacije je Hugo Kapetović. Ujedinjenje Francuske i stvaranje francuske nacije nije podrazumijevalo nestajanje lokalnih identiteta, već ih je Francuska djelomično integrirala u svoj identitet, čime je dopustila stvaranje dvostrukih

identiteta, francuskog i regionalnog. Francuska revolucija donosi republikanski i univerzalistički duh, ideju ljudskih prava, slobode, jednakosti i bratstva. Prema Cipeku, Francuska revolucija imala je važnu ulogu u legitimiranju demokracije u Francuskoj, te je prerasla u ključni utemeljiteljski mit (2013: 16). Već Treća republika prima valove imigranata iz Italije i Španjolske te donosi zakone koji olakšavaju imigraciju i naturalizaciju, prihvaćajući načelo *ius soli*, prema kojem djeca imigranata rođena u Francuskoj automatski postaju francuski državljani. Francuska, međutim, kao baštinica velikog kolonijalnog carstva, posljednjih desetljeća postaje i nova domovina za mnoge iz bivših kolonija, a potom i iz svih krajeva svijeta. Njen karakter tako postaje multinacionalan i multikulturalan (novi marker!), što dovodi u pitanje neke od osnovnih markera njenog identiteta – laicitet, ali i spomenuti dvostruki identitet Francuza koji je ugrožen izazovima multietničnosti (Morin, 1991). Slijedom sve većeg izazova islama – brojnosti muslimanskog stanovništva koje dijelom odbija prihvatiti načela laiciteta te želi zadržati svoje običaje, poput nošenja burke i dr., pojačanog prijetnjom terorizma i ratovima na Bliskom istoku, tradicionalni republikanski francuski identitet dolazi u ozbiljnu krizu. Krajnja desnica Le Pena i, kasnije, njegove kćerke Marine Le Pen, postaje sve popularnija.[16] Predsjednik Sarkozy, potaknut jačanjem desnice i željom za dokazivanjem svog „francizma", pitanje francuskog identiteta postavlja kao jedno od primarnih pitanja svoje predsjedničke kampanje, te osniva Ministarstvo identiteta (punim nazivom Ministarstvo imigracije, integracije, nacionalnog identiteta i solidarnog razvoja, koje je postojalo (opstalo!) samo u razdoblju 2007. – 2010.). Slijedom Sarkozyjeve inicijative pokrenuta je javna debata o francuskom identitetu, a istraživanja javnoga mnijenja od studenoga 2009. do siječnja 2010. pokazala su da stanovnici Francuske dominantnim obilježjem (markerom) francuskog identiteta smatraju upravo francuski jezik (Jeannot, Tomc i Totozani, 2011). Neki autori[17] važnim markerima francuskog republikanskog identiteta smatraju i opće obrazovanje, koje je bilo izravan rezultat demokratskog načela općeg prava glasa, te imalo svrhu naučiti narod demokraciji, "(…) (u)vjerenje Prosvjetiteljstva prema kojemu je znanje ono koje, trijumfirajući nad neznanjem, omogućuje primijetiti prave vrijednosti politike utemeljene na služenju slobodom" (Renaut, 2008: 64). Drugi u markere francuskog identiteta ubrajaju, uz povijesno i kulturno nasljeđe, i socijalnu državu i ekstenzivna radnička prava koji su postali sinonim države blagostanja u svijetu (Vincendon,

[16] Morin neke od uzroka popularnosti Le Pena vidi u dezorijentaciji socijalista, koji nisu uspjeli naći odgovor na izazove globalizacije. Jedan dio glasova socijalista tako odlazi Le Penu (Morin, 2002).

[17] O tematici nacionalnog identiteta u francuskoj historiografiji v. kod Noiriela (1994).

2009). Bivši francuski predsjednik Sarkozy u svom poznatom govoru iz Laterana kao bitna obilježja francuskog identiteta ističe, uz jednakost muškaraca i žena, čak i kršćanske korijene („dug ogrtač crkava i katedrala koji prekriva našu zemlju“), što je čak i neobično uzimajući u obzir tradicionalni republikanski laicizam – ali očito je „sukob civilizacija“ uslijed francuskog „sraza s islamom“ učinio svoje (Bonal i Equy, 2009; *Le Monde*, 21. prosinca 2007.). Danas su i francuska kultura, jezik i identitet, kao i gospodarstvo i socijalna država, ugroženi globalizacijom i sveopćom amerikanizacijom. Francuska se stoga pokušava okružiti frankofonim zemljama (te je osnovala Međunarodnu organizaciju Frankofonije), ali i Europom i Europskom unijom, kao branom od gubitka vlastite moći i identiteta. Pod okriljem Europske unije ona želi, ako već ne može sama, uz pomoć Njemačke i drugih, pod geslom „multikulturalnosti i višejezičnosti“, igrati dominantnu ulogu.

1.3. Nacija, jezik i nacionalizam

Iz bogate literature koja se bavi problematikom nacionalizma te pregršti definicija, zanimljivih koncepata i teorija, odabrali smo samo neke za koje nam se činilo da se dobro uklapaju u ovu studiju, odnosno da se mogu primijeniti na baskijski nacionalizam. Pogledajmo najprije kako su različiti autori definirali naciju i nacionalizam, njihovo vrijeme i razloge nastanka, potom neke od značajnijih tipologija i, konačno, odnos jezika i nacionalizma.

Jedna od najpoznatijih i najzanimljivijih definicija nacije je ona Andersonova. On naciju vidi kao „zamišljenu zajednicu“ (Anderson, 1990: 17); zamišljenu zato što njeni pripadnici nikada neće upoznati većinu svojih sunarodnjaka, ma kako mala ona bila, a zajednica zbog osjećaja bratstva i zajedništva, zbog koje bi ljudi „ako već ne ubijali, onda drage volje pošli u smrt“ (ibid.). Na ovo zajedništvo i solidarnost osvrnut ćemo se kasnije u poglavlju o identitetu španjolskih Baska.

Weber pod pojmom nacije ističe da se „od izvjesne grupe ljudi može tražiti specifično osjećanje solidarnosti u odnosu prema drugima“ (1999: 88). Smatra da nacija „nije identična s 'narodom države', tj. s pripadnicima neke političke zajednice“, kao ni s jezičnom zajednicom (ibid.). Nacija može počivati „na etničkim elementima, i to prije svega na uspomenama na zajedničku političku sudbinu (…), ali se ne mora zasnivati na realnoj krvnoj vezi“, te

spominje često prisutan fenomen da su „svuda [su] upravo radikalni 'nacionalisti' često stranog porijekla“ (ibid.: 89).

Smith naciju definira kao „imenovanu ljudsku populaciju sa zajedničkim povijesnim teritorijem, zajedničkim mitovima i povijesnim sjećanjima, zajedničkom masovnom, javnom kulturom, zajedničkom ekonomijom, zajedničkim zakonskim pravima i dužnostima svih pripadnika“ (Smith, 2010: 30). Smith ovdje ističe pet elemenata: teritorijalni, etnički, kulturni, pravno-politički i ekonomski. Pritom razlikuje naciju od etničke zajednice (etnije). Etniji pridaje šest atributa (ibid.: 40): kolektivno vlastito ime, mit o zajedničkim precima, zajednička povijesna sjećanja, jedno ili više diferenciranih elemenata zajedničke kulture, povezanost s određenom domovinom, osjećaj solidarnosti kod značajnih dijelova populacije, koji Weber, kao što smo spomenuli, drži vrlo važnom značajkom nacije. Nacije i etnije (etničke zajednice) zajednice su mitova i sjećanja, ali nacija je i teritorijalna zajednica. Etniji, međutim, nedostaju neki atributi nacije. „Ne moraju nastanjivati svoju teritorijalnu domovinu, niti imati javnu kulturu, niti podjelu rada, ni ekonomsko jedinstvo, niti zajedničko pravo.“ (Smith, 2010: 66)

Jesu li, prema navedenim Smithovim kriterijima, Baski nacija? Svakako zadovoljavaju kriterij etničke zajednice, koji je jedan od pet elemenata nacije prema Smithu. Ostali kriteriji: teritorijalni, ekonomski, pravno-politički, kulturni, zadovoljeni su tek djelomično, i to u najvećoj mjeri u slučaju španjolske AZ Baskije. Ona ima definiran teritorij te dijelom i političko-pravni sustav. Međutim i on, baš kao i kultura i gospodarstvo, integriran je u širi španjolski sustav, kulturu i gospodarstvo. Francuska Baskija, s druge strane, ne zadovoljava ni jedan od kriterija, čak ni etnički, s obzirom na to da se njeno stanovništvo ne smatra većinski Baskima. Nasuprot tome, čak i prošpanjolski *Partido Popular* u španjolskoj AZ Baskiji, uza sve svoje „španjolstvo“, ističe i svoje „baskijstvo“, o čemu će biti govora kasnije.

Prema Hrochu, nacije su „velike skupine ljudi povezane kombinacijom nekoliko vrsta odnosa ili veza (ekonomskih, društvenih, povijesnih, političkih, jezičnih, kulturnih, zemljopisnih), kao i kolektivnom sviješću o njihovoj međusobnoj pripadnosti kao jednakih ljudskih bića. Većina je tih veza i odnosa bila međusobno zamjenjiva, no tri su ipak bile stalne i nezamjenjive. Riječ je o sjećanju na zajedničku prošlost (…), zatim o snazi jezičnih ili vjerskih veza (…) te o konceptu jednakosti svih pripadnika grupe kao građana organiziranih u građanska društva“ (Hroch, 2006: 19–20).

Greenfeld, pozivajući se na talijanskog autora Guida Zernatta, obrazlaže kako se s vremenom značenje pojma „nacija“ mijenjalo. U starom Rimu je to bila oznaka za strance, odnosno „skupine stranaca koji dolaze iz iste geografske regije“, iako je pojam tadašnjih regija, *ipso facto* nacija, uvelike odudarao od današnjeg, te je npr. „francuska nacija“ studenata srednjevjekovnog sveučilišta u Parizu označavala današnju Francusku, Italiju i Španjolsku! Kasnije „nacija“ poprima novo semantičko značenje, te se njome označavaju različite političke, kulturne i društvene elite (Greenfeld, 1993: 4–5). U ranom 16. stoljeću u Engleskoj se pojmom „nacije“ počinje označavati i narod, odnosno običan puk, čime „nacija“ gubi elitističko značenje, odnosno „narod“ prestaje biti pejorativnim pojmom. Time je „narod“ – „nacija“ postao „nosiocem suvereniteta, osnova političke solidarnosti. To predstavlja promjenu stubokom jer se „članovi svih slojeva društva identificiraju s grupom, od koje su se prethodno bolje stojeći željeli jedino distancirati“. Greenfeld ovu pojavu u Engleskoj karakterizira rađanjem „prve nacije na svijetu u današnjem smislu riječi“, dok je ovaj svojevrsni egalitarizam po Greenfeldu možda i jedina zajednička osobina svim nacionalizmima. Tako se „kroz naciju“ gube klasne razlike, a „svaki član 'naroda' sudjeluje u njegovoj višoj, kvaliteti elite“. Nacija sada označava „suvereni narod“ (ibid.: 6–7). Ovdje možemo povući paralelu sa srednjevjekovnom Baskijom, gdje stoljeće ranije imamo fenomen „kolektivnog plemstva“ (*hidalguia colectiva*).[18]

Gellner daje i dvije definicije pripadanja naciji – kulturnu i voluntarističku (Gellner, 1998: 27). Prema kulturnoj, “dva čovjeka pripadaju istoj naciji ako i samo ako dijele istu kulturu“, dok prema voluntarističkoj „dva čovjeka pripadaju istoj naciji ako i samo ako jedan drugoga priznaju kao pripadnika iste nacije“. Voluntaristička definicija, kao što ćemo pokazati, značajna je za drugu fazu baskijskog nacionalizma. Dodajmo za kraj i još jedan zanimljiv koncept, koji nam, osim navedenog pojma zamišljene zajednice, nudi Anderson – „tiskarski kapitalizam“. Riječ je o sinergiji tehničkog dostignuća – tiskarskog stroja i tiska, s kapitalizmom kao novim sustavom proizvodnje i društveno-ekonomskih odnosa, koji teži zaradi i prema njoj alocira resurse (Anderson, 1990: 32; 42–50).

Prema Gellneru, „nacionalizam je političko načelo koje tvrdi da politička i nacionalna jedinica trebaju biti istovjetne“.[19] On ga ujedno definira i kao „nametanje „visoke kulture“

[18] V. *Kratak pregled povijesti* u *Dodatku* na kraju Disertacije.

[19] Sam termin „nacionalizam“ skovao je konzervativac Augustin Barruel (Ravlić, 2003: 206).

društvu, (...) poopćeno širenje idioma posredovano školama i nadzirano od akademije". „Visoka kultura" bila bi, dakle, njegovana, pismena, književna i standardizirana kultura, utemeljena na javnom i masovnom obrazovanju. Njoj Gellner suprotstavlja „nisku kulturu", koja je usmena (Gellner, 1998: 21; 68; 77; Smith, 2003: 29; 38). Ovi pojmovi često će se koristiti.

Prema Hobsbawmu, cilj modernog nacionalizma je „stvaranje nacije kao teritorijalne države" (Hobsbawm, 1993: 82). Kao i Gellner, Hobsbawm smatra da nacionalizam prethodi nacijama, odnosno da „nacije ne stvaraju države i nacionalizme, već upravo obrnuto" (ibid.: 12). Prema Smithu, nacionalizam je „doktrina koja naciju postavlja za cilj svih političkih stremljenja, a nacionalni identitet za mjeru svih ljudskih vrijednosti", odnosno „ideološki pokret za postizanje i održavanje autonomije, jedinstva i identiteta u ime populacije za koju neki njeni pripadnici smatraju da predstavlja stvarnu ili potencijalnu naciju" (Smith, 2010: 35). Stoga je „nacionalizam ideologija nacije" (ibid.: 119).

Prema Greenfeldu, nacionalizam kao ishodište individualnog identiteta postavlja narod, koji se doživljava kao nosilac suvereniteta, središnji objekt lojalnosti i osnova kolektivne solidarnosti." Nacionalizam se često rađa iz osjećaja *ressentimenta* (ozlojeđenosti, uvrijeđenosti), „psihološkog stanja koje proizlazi iz potisnutih osjećanja zavisti i mržnje i nemogućnosti da se zadovolje ti osjećaji", kako su taj fenomen definirali Nietzsche i Scheler (Greenfeld, 1993: 3; 15). Greenfeld ističe da od „bitnih" elemenata nacije, kao što su zajednički teritorij, jezik, državnost, povijest ili rasa, ni jedan nije neizbježan, ali se nacionalizam ipak „vezuje za barem jednoga od njih". Važna osobina nacionalizma je da on ističe „jedinstvenost" nacionalnog identiteta, tj. osjećaj jedinstvenosti (ibid.: 7). Primjera ima napretek; od „izabranog" do „nebeskog" i „božanskog" naroda. O tom fenomenu nacionalizma govore i drugi autori (Smith, 2010; Hobsbawm, 1993; Anderson, 1990; Minogue, 1970. i dr.).

Nacionalizam je „politički fenomen u borbi za vlast i njezinu legitimnost" (Wehler, 2005: 22). Wehler govori i o mitologiji nacionalizma, pronalasku i izmišljanju tradicije (ibid.: 34–42). Prema Minogueu, nacionalizam je „politički pokret koji želi postići i braniti cilj koji možemo zvati nacionalnim integritetom" (1970: 23). On traži slobodu, što implicira osjećaj potlačenosti. To je „ljubav za apstrakciju nacije" koja ne mora imati mnogo veze sa

stvarnošću, „pribježište onih koji se osjećaju duhovno izgnani: autsajderi, otuđeni, isključeni“ (ibid.: 25).

Smith definira nacionalizam kao „ideološki pokret za postizanje i održavanje autonomije, jedinstva i identiteta u ime populacije za koju neki njeni pripadnici smatraju da predstavlja stvarnu ili potencijalnu naciju“ (2010: 119). „Nacionalizam je ideologija nacije“ koja stavlja naciju u fokus zanimanja, a u sebi sadržava „idej(u) da svaka nacija mora imati državu“ (ibid.: 120), te u tom smislu označava „cjelokupan proces oblikovanja i održavanja nacija ili nacionalnih država, svijest o pripadnosti naciji, zajedno s osjećajem i stremljenjima k njenoj sigurnosti i prosperitetu, jezik i simboliku nacije i njene uloge, ideologiju, uključujući kulturnu doktrinu nacija i nacionalne volje, kao i propise za ostvarenje nacionalnog stremljenja i volje, društveni i politički pokret za postizanje ciljeva nacije i ostvarenje nacionalne volje“ (ibid.: 117).

Hroch dijeli povijesne nacionalne pokrete na tri faze, a njegovu podjelu preuzima i Hobsbawm; tzv. faze A, B i C, gdje je A početna faza nacionalnog buđenja, B faza preporoda, a C faza prerastanja u masovni nacionalni pokret (Hroch, 2006: 11).

Prema Minogueu (1970: 26), postoje tri faze nacionalizma. Prva faza je „buđenje“, gdje nacija postaje svjesna da je potlačena; to je faza traženja kulturnog identiteta, otkrivanja prošlosti, stvaranja legendi. Druga faza je faza borbe za neovisnost ili njeno postizanje, a treća je faza konsolidacije, koja je, međutim, u nekim slučajevima „nova faza borbe“, bilo da se radi o izgradnji države i nacije (u slučajevima bivših kolonija) ili obnovi nakon rata i dr.

Iako mnogi znanstvenici (perenijalisti i primordijalisti) smatraju da nacije postoje odavno ili čak oduvijek, modernisti naciju smatraju modernim konceptom, stvorenim krajem 18. stoljeća, kada uslijed revolucija dolazi do delegitimizacije dinastičkog principa. Monarsi tada, u potrazi za novim izvorom legitimnosti svoje vlasti, ustanovljuju „državni patriotizam“, „državni nacionalizam“ (Hobsbawm, 1993: 91–94; 101) ili „službeni nacionalizam“ (Anderson, 1990: 77–100).[20] Stvara se kult nacije, koju oni na neki način predstavljaju odnosno utjelovljuju. Slogani poput „nacija, vjera, monarh“, u Kraljevstvu Sijam krajem 19. stoljeća, ili slični slogani tipa „Jedna nacija, jedan jezik, jedan vođa“ u nacističkoj Njemačkoj ili frankističkoj Španjolskoj samo su ekstremni odraz istog obrasca – poistovjećivanje nacije s vladarom-vođom i obrnuto. A takva ekstremna centralistička ideologija koja je imala za cilj

[20] Više o „subverzivnim institucijama“ u narednom poglavlju.

učvrstiti državu i vlast jednog čovjeka dovela je do ekscesa Francove diktature i etnocida nad Baskima, te reakcije nasiljem i terorizmom.

Hroch nastajanje nacije vezuje i uz propast *ancien régimea* i uz nju vezane krize starog legitimiteta i sustava vrijednosti. Stvara se potreba za novim identitetom i „identificiranjem sa skupinom jednakih građana međusobno povezanih zajedničkom kulturom, sudbinom utkanom u kolektivnu memoriju, jezikom, društvenim iskustvom (...). Za taj se tip identiteta i grupne solidarnosti pojavio izraz 'nacija'" (Hroch, 2006: 22).

Wehler govori o „konstruktnom karakteru nacije" (Wehler, 2005: 46), kao i Smith, za kojega su „nacije [su] moderne, [i] nisu duboko ukorijenjene u povijest", već su „društvene tvorevine i kulturni proizvodi modernosti" (Smith, 2003: 21–22).

Minogue daje zanimljiv povijesni detalj koji prikazuje odsustvo nacionalizma sve do 19. stoljeća. Tako navodi da su u 18. stoljeću Francuska i Europa kozmopolitske. Francuzi i Englezi ratuju, ali među tim nacijama nema nacionalizma ni mržnje. U Francuskoj vlada anglofilija, proučava se Locke i Newton. Nasuprot tome, ne postoje nacije u smislu osjećaja solidarnosti među pripadnicima naroda o kojem govore Weber ili Smith, nego je klasni osjećaj prevladavajući. Primjerice, aristokracija iz 17. stoljeća nije htjela biti „braća obućarima". „Upravo zato je bratstvo postalo bojni poklič revolucionarima" (Minogue, 1970: 33–34; 45), te je Francuska revolucija stvarala francusku naciju rušeći *ancien régime* i brišući klasne razlike.

U višenacionalnim državama i carstvima, kao reakcija na državni nacionalizam centra javlja se etnički nacionalizam kod potlačenih naroda ili manjina, ali etnički nacionalizam može biti i reakcija na ekonomsko izrabljivanje. To nije bio toliko argument za španjolsku Baskiju, koja je industrijalizacijom postala najviše industrijalizirana i najnaprednija španjolska regija, osim, donekle, u Francovo doba. Naravno, pitanje ekonomskog izrabljivanja relativno je, a ujedno i stvar percepcije. Tako su Baski npr. smatrali da ih ostatak Španjolske ekonomski iskorištava, dok su Španjolci smatrali da se ta regija razvija na račun ostatka države. Ovaj argument karakterističan je možda za sve višenacionalne države. Harrison tako navodi prigovore brojnih katalonskih poduzetnika kako ih je Madrid administrativno ograničavao i financijski opterećivao, čime je gušio poduzetništvo i usporavao razvoj (Harrison, 2009: 206). Slični argumenti pojavljivali su se u raspravama srpskih i slovenskih političara i autora, odnosno čeških i slovačkih.

Jedan od bitnih razloga jačanja nacionalizma su i društvene promjene izazvane industrijalizacijom i urbanizacijom, te migracijama uslijed prvih dviju. Te pojave, naime, potkopavaju jednu od osnovnih pretpostavki nacionalizma o „teritoriju, koji nastanjuje etnički, kulturno i jezično homogena populacija.“ To je posebno bilo naglašeno u multietničkim sredinama, gdje je narušena dotadašnja ravnoteža, odnosno promijenila se etnička struktura stanovništva priljevom imigranata iz drugih krajeva, odnosno druge etničke pripadnosti. Upravo to se događalo i u španjolskoj Baskiji (Hobsbawm, 1993: 120–121; 170).

Csergo i Goldgeier razlikuju četiri vrste nacionalizma: tradicionalni, koji teži stvaranju nacionalne države, odnosno poklapanju etničkih i političkih granica; subdržavni, koji teži jačanju autonomije unutar šire države; transsuvereni, koji traži prekogranično povezivanje s etničkim sunarodnjacima s druge strane granice; protekcionistički, koji pokušava očuvati nacionalni identitet u uvjetima imigracije (Csergo i Goldgeier, 2004: 23). Baskijski bi nacionalizam u Španjolskoj bio subdržavni, jer teži jačanju autonomije unutar Španjolske, iako danas sve više poprima oblik tradicionalnog, kako jačaju zahtjevi za neovisnošću, ali i transsuverenog, jer teži ujedinjenju baskijskih pokrajina u Španjolskoj i Francuskoj. Istovremeno je i protekcionistički, jer pokušava sačuvati identitet u uvjetima imigracije.

Smith razlikuje zapadni ili građanski, teritorijalni model nacije, i etnički koncept (Smith, 2010: 26) ili nezapadni model. Zapadni model u sebi sadržava teritorijalno poimanje, po kojem „nacije moraju posjedovati kompaktne, utvrđene teritorije (...) (Zemlja je) 'povijesna zemlja', 'domovina', 'kolijevka' naroda, čak i kada nije zemlja podrijetla, ona je stjecište povijesnih sjećanja (...) njene rijeke, obale, jezera, planine i gradovi postaju 'sveti'“ (ibid.: 23). Koncept sadrži i ideju „patrije“, „zajednice zakona i institucija u kojoj vlada jedinstvena politička volja ('pravna i politička zajednica')“, a svi pripadnici nacije pravno su jednaki, kao što dijele u određenoj mjeri zajedničke vrijednosti, te su to zajednice kulture (ibid.: 24). Komponente standardnog zapadnog poimanja nacije su povijesni teritorij, pravno-politička zajednica, pravno-politička jednakost njenih predstavnika, zajednička kultura i ideologija (ibid.: 23–24). Etnički koncept ili nezapadni model naglašava „zajednicu rođenja i rodne kulture“ (ibid.: 26). Čak i kada se napusti zajednica i emigrira u drugu, ostaje se pripadnikom svoje zajednice. On ističe etničko podrijetlo, vernakularnu (narodnu) kulturu, jezik i običaje, tradiciju, povijest i mitove, te se poziva na narodnu volju.

Smith drži da „svaki nacionalizam sadrži i građanske i etničke elemente u raznim stupnjevima i oblicima“ (ibid.: 28). „Ako je etnički-genealoški tip sklon isključivosti, građanski teritorijalni tip (...) često ne trpi razliku, sklon je radikalnoj asimilaciji, neki bi rekli 'etnocid', kulturnih razlika i manjina.“ (Smith, 2003: 216) Prema njemu, građanski model proizvodi „imperijalni“ tip nacionalizma u nekadašnjim kolonijalnim silama te dva tipa koji se pojavljuju u (bivšim) kolonijama: „antikolonijalni“ nacionalizam, prije, te „integracijski“, poslije stjecanja neovisnosti, odnosno razdoblje „stvaranja nacije“. Etnički model proizvodi „secesionistički“ i „dijasporni“ tip, prije stjecanja neovisnosti, u fazi borbe za neovisnost i odcjepljenje od veće države/carstva, te „iredentistički“ ili „pan“ nakon stjecanja neovisnosti, ako je dio etničke zajednice ostao izvan nacionalne države, „s one strane granice“, kao u slučaju Mađarske i, donekle, Baskije.

Mi bismo ipak razlikovali „iredentistički“ od „pan“ tipa, koji je pokret za ujedinjenjem, ali ne samo dijela etničke zajednice koji je ostao s druge strane granice od matične nacije nego pokret za ujedinjenjem svih država gdje živi ta etnička zajednica, kao pangermanski ili panarapski nacionalizam, a ovdje možemo ubrojiti i baskijski nacionalizam. Baskijski nacionalizam istovremeno ima odlike obaju, odnosno, svih triju podtipova etničkog nacionalizma; secesionistički od Španjolske i Francuske, iredentistički s aspekta AZ Baskije prema Navarri ili Francuskoj Baskiji, te panbaskijski kao pokret za ujedinjenje svih sedam baskijskih provincija u Euskal Herriu (uz već izrečene rezerve da se ovaj termin ne koristi – „Veliku Baskiju“).

Nacionalizam prema Greenfeldu može biti „građanski“ i „etnički“. Prvi je „u principu otvoren i voluntaristički“ gdje se nacionalnost poklapa s državljanstvom, pa se može i steći. Potonji, nasuprot tome, podrazumijeva da se nacionalnost stječe rođenjem, dakle ne može se steći ni promijeniti, jer je riječ o genetskoj osobini. Greenfeld, međutim, unutar „građanskog“ nacionalizma razlikuje i dva podtipa, individualističko-liberalni i kolektivističko-autoritarni, dočim je „etnički“ nacionalizam uvijek kolektivistički. Kao primjere za individualističko-liberalni tip, navodi Englesku i SAD, za kolektivistički etnički Njemačku i Rusiju, a za kolektivistički građanski Francusku (Greenfeld, 1993: 10–11; 15).

Prema Wehleru (2005: 67–68), nacionalizmi mogu biti integracijski (Engleska, SAD), ujediniteljski (Italija, Njemačka), secesionički (narodi Austro-Ugarske, Otomanskog Carstva) i transferni (uvezeni, izvezeni u kolonije, kao u slučaju Latinske Amerike ili Afrike). Prema

Ravliću, postoji osam tipova nacionalizama: liberalni, konzervativni, integralni (totalitarni), imperijalistički, antikolonijalni, pannacionalizam, etatistički (birokratski) i kozmopolitski (2003: 205–211).

Hroch nacije dijeli na „velike“ i „male“, napominjući pritom da se ne radi o kvantitativnoj nego o kvalitativnoj konotaciji, gdje su „male“ nacije zapravo „nedominantne etničke grupe“ koje u povijesti nisu imale svoje plemstvo ili vladajuću klasu, svoju državu i imale su nepotpunu književnu tradiciju na narodnom jeziku (Hroch, 2006: 20). Prema ovoj tipologiji, okarakteriziramo li ih nacijom, Baski bi bili tipična „mala“ nacija.

Osvrnimo se ovdje i na pitanje jezika za naciju i nacionalizam. Bibó, Huszár i Szűsc (1995) jeziku pridaju velik značaj u buđenju nacionalne svijesti i oblikovanju nacionalnog identiteta. Cipek također pridaje značaj jeziku, navodeći i druge autore, poput Vitezovića i Herdera (2015: 45–46). Anderson jeziku pridaje istaknuto mjesto u stvaranju nacije, jer on posjeduje „sposobnost da generira zamišljene zajednice, tako da u biti izgrađuje specifičnu solidarnost“. Smatra ga integrativnim elementom jer „jezik nije instrument kojem je cilj da isključuje, u principu svatko može naučiti bilo koji jezik. Naprotiv, u njegovoj je biti da uključuje“ (Anderson, 1990: 121). Smith smatra da „jezik funkcionira kao označitelj i simbol etičnosti“ i „kao odrednica etničkih granica“ (Smith, 2003: 187).

Hobsbawm također ističe važnost jezika za nacionaliste, govori čak i o „jezičnom nacionalizmu“, koji traži službeno priznavanje jezika, odnosno da jedan etnički idiom preuzme ulogu „novog univerzalnog standardnog 'nacionalnog' književnog jezika, koji onda postaje službenim“ (Hobsbawm, 1993: 173). Hobsbawm smatra da jezici u odumiranju, poput baskijskog ili irskog mogu „služiti kao dopuna, a ne konkurirati hegemonističkom jeziku široke kulture i komunikacije“ (ibid.: 122), koje Gellner naziva „jezikom visoke kulture“ (1998), u ovim slučajevima francuskom ili kastiljanskom španjolskom. Jezikom se tako sve više manipulira, „razmjerno tome kako njegovo simboličko značenje prevladava nad stvarnom upotrebom“ (Hobsbawm, 1993: 123). Tako dolazi do standardizacije postojećih jezika, oblikovanja jezika iz sklopa dijalekata, oživljavanja mrtvih ili gotovo izumrlih jezika, čak i izmišljanja jezika. Jezik postaje gotovo sredstvo borbe za nacionalni opstanak (ibid.: 122).

U Baskiji tako imamo dvojezičnost – bilingvizam, diglosiju (termin koji koriste Conversi, 2000a; Ferguson, 1959; Fishman, 1967), odnosno, prema Hobsbawmu,

„koegzistenciju više jezika“, „lokalnog i službenog“, gdje službeni, osim statusa višeg jezika kulture i elite, daje i konkretne pogodnosti, kao veće mogućnosti traženja posla i mobilnosti (Hobsbawm, 1993: 126–127). Jezični nacionalizam borio se, dakle, za položaj, odnosno primat lokalnog jezika (ili „manjeg“) nad službenim („dominantnim“), npr. baskijskog nad francuskim ili kastiljanskim španjolskim, ili barem za očuvanje lokalnog jezika i poboljšanje njegova statusa (kao u slučaju baskijskog). Pritom, primjećuje Hobsbawm, među aristokracijom i krupnom buržoazijom, koja je ionako bila dvojezična i mobilna, nije bilo oduševljenja za jezični nacionalizam. Ali ni među seljacima ili radnicima, kojima je jezični nacionalizam smanjivao mobilnost traženja posla, a ionako su više bili opterećeni klasnim izrabljivanjem. Najveći zagovornici jezičnog nacionalizma bili su srednji slojevi, sitna buržoazija i inteligencija, koje Hobsbawm omalovažavajuće naziva provincijskim učiteljima i nadobudnim nižim službenicima. Baskija slijedi ovaj model, gdje je buržoazija i elita kastiljanizirana, pa se nema interesa boriti za baskijski jezik.

Prema Wehleru, „nigdje naciju nije stvorio drevni nacionalni jezik, čak je štoviše u pravilu tek nacionalna država isposlovala nacionalni književni jezik“ (Wehler, 2005: 63–64). Minogue također ističe važnost (središnju ulogu) jezika za naciju, spominje primjere irskog preporoda, pitanje jezika u Švicarskoj i Walesu (Minogue, 1970: 118–121).

AZ Baskija, je, kao i svi spomenuti autori, uočila značaj jezika za izgradnju nacije. Stoga ga je uzela kao novu središnju vrijednost, bit, esenciju baskijske nacije, i svim raspoloživim sredstvima prionula (re)baskizaciji, tj. politici „jezične normalizacije“, o kojoj će detaljno biti govora kasnije.

1.4. „Subverzivne institucije“ – Valerie Bunce

U istraživanju polazimo od teorije Valerie Bunce o „subverzivnim institucijama“ koju je Bunce (1999) testirala na primjeru raspada bivših komunističkih federacija SSSR-a, ČSSR-a i SFRJ-a. Njenu teoriju primjenjuje se na Španjolsku i njenu kvazifederalnu strukturu tzv. autonomnih zajednica ili, u španjolskom žargonu, *Autonomías* (autonomije). Španjolske autonomije, slično bivšim republikama nekadašnjih socijalističkih federacija SSSR-a, ČSSR-a i SFRJ-a, iako možda u drugačijoj ili manjoj mjeri, ipak daju okvir protodržave, države-nacije, odnosno „države u nastajanju“, te jačaju centrifugalne sile i lokalni nacionalizam. Španjolska Baskija, AZ Baskija (*Pais Vasco, Euskadi*), ima brojne odlike državnosti: jezik, u

statusu lokalnog službenog administrativnog jezika, koji dijeli sa španjolskim; administraciju, koja razvija i svoju paradiplomaciju (Lecours, 2007); baskijsku policiju Ertzainzu; školstvo i kulturne institucije koje njeguju i potiču baskijski jezik; kulturu i nacionalni duh; društvene i gospodarske institucije; Parlament koji razvija regionalni stranački sustav te potiče stranačku borbu i natjecanje u domoljublju i nacionalizmu… Sve to utječe na jačanje identiteta, ne samo nacionalnog nego i političkog, te na jačanje baskijskog nacionalizma i secesionizma.

Valerie Bunce, govoreći o uzrocima raspada bivših komunističkih federacija SSSR-a, ČSSR-a i SFRJ-a, zastupa tezu da je „sama struktura (komunističkog) bloka i federacija omogućila potrebne uvjete za rast nacija i nacionalističkih pokreta u perifernim jedinicama“ i da je njihov dizajn stvorio sve preduvjete za stvaranje država unutar države, i „nacionalne države“ na republičkoj razini (1999: 43; 54). Posljedično, sama struktura dovela je do raspada komunističkog bloka, i unutar njega federacija SSSR-a, ČSSR-a i SFRJ-a.

> „(…) Priznavajući ili čak stvarajući zajednički (lokalni, republički) jezik, šireći obrazovanje (na istom jeziku), stvarajući nacionalno definiranu *inteligenciju*, razvijajući na republičkoj razini stabilnu jezgru gospodarskih, predstavničkih, koertivnih[21], društvenih i kulturnih institucija, koje su vodili snažni, trajni i lokalni elitni kadrovi (…)“ (ibid.: 49)

Bunce, dakle, ističe da je federalizam „stvorio nacije na republičkoj razini“ ili ih je, ako su već bile definirane, ojačao. Stvorio je, „na republičkoj razini, države u nastajanju, zajedno sa svojim vlastitim granicama, elitama, nacionalnom zajednicom i cijelim nizom gospodarskih, političkih, socijalnih i kulturnih institucija“. „Regionalne stranačke elite borile su se za opstanak distancirajući sebe i svoje republike od centra kroz (…) kombinaciju nacionalizma“ (ibid.: 84–87). Drugim riječima, federalna struktura gdje su autonomne/federalne jedinice imale relativno široku autonomiju, dugoročno je djelovala centrifugalno i u konačnici pomogla raspadu država (federacija). Dolaskom Gorbačova i *perestrojke*, napuštanjem Brežnjevljeve doktrine, a potom i slijedom kasnijih događaja koji su doveli do kolapsa komunizma i federacija, federativne jedinice – nove nacije u nastajanju, iskoristile su mogućnost („prozor mogućnosti“) i proglasile svoju neovisnost.

Bunce nadalje smatra da su „institucije i politike federalnih socijalističkih država bile važne u razvijanju individualnih nacionalnih identiteta“ i razvijanju „kolektivnog identiteta koji povezujemo s 'nacijom'“, a „dobro utvrđene regionalne granice, bogatstvo resursa, i

[21] Institucije prinude, poput policije ili vojske.

nacije s jakim identitetima su ključne za mirni raspad države po republičkim linijama“ (ibid.: 48).

Kao što je spomenuto, teze Valerie Bunce primjenjuju se na situaciju u Španjolskoj, a potonja se zatim uspoređuje s francuskim prilikama i na taj način nastoji propitati hipoteza o centrifugalnom („subverzivnom“) utjecaju institucija autonomije, koje stoga nazivamo „subverzivnim institucijama“. U Francuskoj, zbog drugačijeg, centralističkog uređenja, i građanskog tipa države, tek nedavno malo olabavljenog blagom regionalizacijom, nije prisutan ovaj fenomen. U tom svjetlu uočavaju se razlike francuskog i španjolskog dijela Baskije, gdje je u španjolskoj Baskiji prisutan snažan nacionalizam i secesionizam/separatizam, a u francuskoj Baskiji zamjetno je upravo njihovo odsustvo.

1.4.1. Institucionalizam – „logika prikladnosti“ i „ovisnost o odabranom putu“

U svrhu istraživanja propitat će se i koncept historijskog institucionalizma, kao i teorija Marcha i Olsena o „logici prikladnosti“. Institucionalni pristup u političkim znanostima najstariji je pristup političkih znanosti. Štoviše, neki autori tvrde da je on dugo vremena u biti „bio politička znanost“,[22] tj. ono što se svojevremeno nazivalo političkom znanošću svodilo se isključivo na proučavanje institucija. Danas to prvo razdoblje, u odnosu na razdoblja „prevlasti“ kasnijih pravaca u političkim znanostima, kao biheviorizma ili teorije racionalnog izbora, nazivamo „stari institucionalizam“. Stari institucionalizam bavio se, dakle, proučavanjem i uspoređivanjem institucija raznih zemalja, prvotno samo britanskih i američkih, te ponekih zapadnoeuropskih. Proučavala su se formalna pravila, procedura i organizacije, ustavi, pravni sustavi i strukture vlasti (ibid.: 86; 88). Stari institucionalizam prevladavao je sve do pedesetih godina 20. stoljeća, kada ga je „pregazila“ bihevioristička revolucija. Ona sa sobom nosi promjenu paradigme, gdje se naglasak s formalnih institucija stavlja na ponašanje pojedinaca i pokušaj objašnjenja njihova ponašanja. Nju slijedi pristup racionalnog izbora, prevladavajući šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća, koji ponašanje pojedinaca, pod pretpostavkom da su razumni, tumači kao rezultat njihovih sebičnih interesa i kalkulacija.

[22] Lowndes, Vivien, *Institucionalizam* (u Marsh, D.; Stoker, G., 2005: 86–104; 86).

Osamdesetih godina 20. stoljeća, rađa se, međutim, novi interes za institucije, dolazi do svojevrsnog „povratka institucijama“ i razvoja novog institucionalizma. Novi institucionalizam ne možemo zapravo nazvati jedinstvenim pristupom u političkim znanostima, jer je on unutar sebe sadržavao više različitih pravaca ili podpristupa. On prebacuje naglasak s organizacije na pravila, od formalne koncepcije na neformalnu, statičke koncepcije na dinamičnu, stav postaje vrijednosno kritičan, dok se holizam nadomješta usmjerenošću na dijelove sustava ili podsustave (ibid.: 93).

Historijski institucionalisti smatraju da početne odluke vlade ili institucije utječu na kasnije odluke (Krasner, 1984), odnosno da „odluke o institucionalnom dizajnu sustava vlasti utječu na donošenje budućih odluka pojedinaca“ (Lowndes, 2005: 92). U slučaju Baskije, odluka Španjolske da nakon smrti Franca uvede decentralizaciju i sustav autonomija, utjecala je na sve kasnije odluke u svezi autonomije španjolske Baskije. Isto tako, odluka Francuske, još u vrijeme Francuske revolucije, da uvede centralizirani sustav unitarne države, kao i građanski model države, utjecala je na sve kasnije odluke koje su se ticale francuskog dijela Baskije.

Normativni institucionalisti March i Olsen institucije definiraju kao “relativno stabilnu zbirku pravila i praksi, usidrenu u strukture resursa koji čine djelovanje mogućim – organizacijske, financijske i kadrovske sposobnosti, i strukturu značenja koje objašnjavaju i opravdavaju ponašanje – uloge, identitete i pripadanja, zajedničke svrhe, kauzalna i normativna vjerovanja“ (March i Olsen, 1989; u March i Olsen, 2009: 5). Institucije osposobljuju i osnažuju, ali i ograničavaju aktere te oblikuju njihova ponašanja. „Od članova institucije očekuje se da poštuju, i budu čuvari njenih konstitutivnih načela i standarda“ (March i Olsen, 2006: 7). Institucije omogućuju, ali i ograničavaju djelovanje, te svojim pisanim i nepisanim pravilima daju stabilnost i predvidivost. Sve to u neku ruku odudara od pristupa racionalnog izbora prema kojem se ljudi rukovode svojim razumom, odnosno sebičnim interesom, iako isti autori u drugom članku dopuštaju da su dva pristupa, institucionalni i racionalni, uz treći, kulturalni, komplementarni, tj. da se nadopunjuju (March i Olsen, 2009: 5; 2006: 4; 7). Institucije, dakle, oblikuju ponašanje individua i njihove preferencije, društvene odabire i djelovanje, državu i građanstvo. Politička pravila (pravila su institucije!) trajnija su od političara i njihovih agendi, jer ona „mogu trajati i kada prvotna potpora za njih jenja“ (DiMaggio i Powell, 1991: 6). Ona dugoročno ograničavaju političare u donošenju odluka.

Političko je djelovanje prema Marchu i Olsenu odraz pravila prikladnog ponašanja. „Pravila se slijede jer se percipiraju kao prirodna, ispravna, očekivana i legitimna. Akteri pokušavaju ispuniti obveze utjelovljene u ulozi, identitetu, članstvu u političkoj zajednici ili skupini, etosu, praksi i očekivanju svojih institucija (…) čine ono što nalaze prikladnim u specifičnom tipu situacije“ (2009: 2). Akteri, dakle, djeluju u skladu s općeprihvaćenim pravilima. Imaju u podsvijesti cijeli niz uloga, od kojih u danoj situaciji odabiru onu koja im se čini najprikladnijom. Slijede naučene obrasce ponašanja, odnosno uživljuju se u ulogu za koju pretpostavljaju da je ispravna, a koja se očekuje uzimajući u obzir njihovo članstvo i položaj u instituciji. Kao primjeri mogli bi se dodati šalterski službenici koji hine ljubaznost prema stranci, iako ih stranka iritira svojim pitanjima; ili liječnici koji pokazuju suosjećanje s bolešću pacijenta, iako prema njemu i njegovoj bolesti više nisu u stanju osjećati mnogo empatije.

Preneseno na slučaj španjolske i francuske Baskije, upravo na slučaju državnih službenika, odnosno službenika lokalne uprave i samouprave, paralela bi izgledala približno ovako: etnički Bask u Francuskoj, na poslu službenika u lokalnoj samoupravi, stavlja se u ulogu francuskog državnog službenika i ponaša se u skladu s očekivanjima. Čak i kada pred njim stoji stranka koja je također etnički Bask, i s kojim bi možda u privatnom životu komunicirao baskijskim jezikom (pod pretpostavkom da ga obojica doista i govore!), on zauzima stav i ponašanje francuskog državnog službenika, govori francuski i obnaša dužnost čuvanja vrijednosti francuske Pete republike. U slučaju Španjolske, na primjer u institucijama AZ Baskije, etnički ne-Bask, u doticaju sa strankama Baskima, iako je možda po svojem jeziku i identitetu bliži Madridu nego Baskiji, uživljava se u ulogu baskijskog službenika i zastupa interese „svog poslodavca“. Na taj način institucije autonomije, s „logikom prikladnosti“ i prikladnog ponašanja, doprinose „subverzivnosti institucija“ – baskijske autonomne institucije njeguju i potiču baskijstvo, dok u francuskom dijelu Baskije francuske lokalne institucije njeguju i potiču francuski duh.

1.4.2. „Službeni nacionalizam“ i „službeničko hodočašće“

U slučaju federalne države, federalizirane (barem djelomično) na etnolingvističkom principu, kao u slučaju Španjolske i njene AZ Baskije, autonomija „službenim

nacionalizmom“[23] i „službeničkim hodočašćem“[24], jača regionalni (baskijski) identitet i *ipso facto* secesionizam. Kod unitarnih država, u našem slučaju u Francuskoj i francuskom dijelu Baskije, ovi fenomeni također postoje, ali s obrnutim predznakom. Točnije, zbog nepostojanja lokalne autonomije Baska, „službeni nacionalizam“ i „službeničko hodočašće“ ne jačaju lokalni baskijski, nego francuski identitet, što rezultira jačom integracijom u francusko društvo.

Na primjeru Baskije, „službeni nacionalizam“ u španjolskoj AZ Baskiji, državnom (autonomnom) administracijom, lokalnim školstvom, medijima i kulturom promiče, širi i usađuje u stanovništvu baskijski jezik, kulturu i duh, dok u francuskoj Baskiji i državna administracija i školstvo, mediji i kultura šire francuski jezik i kulturu. Slično tome odvija se i „službeničko hodočašće“. Službenik regionalne („autonomne“) uprave u AZ Baskiji, službuje svoj radni vijek i dobiva premještaje unutar nje. U doticaju je uglavnom s drugim Baskima, baskijskim jezikom, simbolima baskijske državnosti, baskijskim duhom, te se njegova osobnost oblikuje kao osobnost baskijskog službenika, lojalnog svojoj (užoj) domovini, regiji, AZ Baskiji. Nasuprot njemu, njegov sunarodnjak Bask u Francuskoj službuje po Francuskoj,

[23] Fenomeni „državnog patriotizma“ ili „državnog nacionalizma“ (Hobsbawm, 1993: 91–94; 101), odnosno „službenog nacionalizma“ (Anderson, 1990: 77–100), kako smo kratko spomenuli u prethodnom poglavlju o nacionalizmu, pojavljuju se tijekom 17. i 18. stoljeća, kada uslijed revolucija dolazi do delegitimizacije dinastičkog principa. Monarsi tada stvaraju kult nacije, koju oni na neki način predstavljaju, odnosno utjelovljuju. S vremenom se, posebice s općim napretkom i širokim društvenim promjenama, uvođenjem opće vojne obveze, općeg školstva, širenjem i jačanjem državne administracije, tiskom, a kasnije i drugim medijima, državni ili službeni nacionalizam širi posredstvom sada već sve prisutnije države i njenih institucija, te medija pod njenom kontrolom, djeca se odgajaju u domoljubnom duhu. Stvara se nacija.

[24] „Svjetovno ili službeničko (administrativno) hodočašće“ Anderson uvodi kao pojam govoreći o stvaranju nacija u Latinskoj Americi (1990: 57–60). Pitanje je zašto je raspadom španjolskog kolonijalnog carstva došlo do osnutka većeg broja država, po crtama nekadašnjih kolonijalnih pokrajina. Što je to utjecalo da se unutar tih administrativnih jedinica koje je, više-manje slučajno, utvrdila Španjolska, stvori neka vrsta osjećaja lokalne, protonacionalne svijesti? Anderson ovdje, uz trivijalno objašnjenje administrativnih granica *per se*, kao i ogromnih geografskih udaljenosti i slabe prometne povezanosti, koja je pridonijela izoliranosti i parohijalnosti svake kolonije zasebno, donosi nov, zanimljiv pojam – „službeničkog hodočašća“. „Hodočašće“, stoga što se odvija u smjeru jednog centra (hodočašća), a svjetovno, jer se ne radi o religioznom motivu, odnosno „službeničko“, jer su njegovi „hodočasnici“ državni (kolonijalni) službenici. Riječ je o rotaciji, premještajima, karijernom putu u napredovanju službenika, koji se rotiraju, od svojega lokalnog mjesta službovanja, preko drugih lokalnih mjesta službovanja unutar iste provincije – kolonije. S vremenom se u njima rađa osjećaj lojalnosti prema „užoj domovini“ u kojoj službuju.

okružen Francuzima, francuskim jezikom, duhom i simbolima, i njegova svijest oblikuje se kao svijest francuskog državnog službenika. Logično je da će baskijski državni službenik u španjolskoj Baskiji i sam djelovati kao „stup“ baskijske autonomije, i kao takav i sam sudjelovati u širenju *službenog* (*baskijskog*) *nacionalizma*, dok će njegov sunarodnjak Bask u francuskoj Baskiji biti „stup“ francuske države i širitelj francuskog nacionalizma.

Slično „službeničkom hodočašću“ (Anderson, 1990: 110), Anderson ističe značaj lokalnog školstva[25]. Ono svojim lokalnim i ograničenim a opet centraliziranim karakterom, gdje su više škole locirane samo u glavnom gradu provincije, te se u njima okuplja mladež koja će postati buduća elita i inteligencija, također utječe na razvoj nacionalne svijesti. Primijenjeno na Baskiju, lokalno školstvo u AZ Baskiji usmjereno je na očuvanje i promicanje baskijskog jezika, duha i kulture te također igra značajnu ulogu u jačanju baskijskog identiteta i stvaranju baskijske nacije. Nasuprot tome, odsustvo baskijskog Sveučilišta i većinski baskijskih škola u francuskom dijelu Baskije, rezultira da se u (pretežno francuskim) školama u francuskom dijelu Baskije uči i njeguje većinom francuski jezik, duh i kultura, što jača integraciju mladih Baska u francusku državu. I jedna paralela s hrvatskom poviješću. Austrijske i mađarske vlasti tijekom 19. stoljeća sigurno nisu bez razloga pokušavale nametnuti njemački odnosno mađarski jezik kao nastavni jezik u hrvatske škole, čime se htjelo odnaroditi hrvatsku mladež i pretvoriti ih u „male Nijemce“ ili „male Mađare“.

1.4.3. Teorija „subverzivnih institucija“ u literaturi

Smisao etnofederalizma, federalne države u kojoj su federalne jedinice dizajnirane da uzimaju u obzir etničke i lingvističke raznolikosti, jest omogućavanje manjinama sudjelovanje u vlasti i davanje autonomije, čime se želi smanjiti vjerojatnost od secesije. Ujedno se umanjuje opasnost od konflikta i ostalih ekstremnih i nepoželjnih rješenja, poput etničkih sukoba, etničkih čišćenja, iseljavanja ili genocida (Greer, 2007: 4–7). Cilj etnofederalizma je, dakle, „pomiriti etničke, kulturne i jezične razlike u podijeljenim društvima, uz istovremeno zadržavanje teritorijalne cjelovitosti postojeće države“ (Erk i Anderson, 2009: 191). Pitanje je može li takav etnofederalizam biti dugotrajno stabilno rješenje za podijeljena društva ili je on tek korak prema odcjepljenju. Autonomne institucije namijenjene su umirivanju secesionizma i rješavanju društvenih rascijepa, ali one ih u stvarnosti zamrzavaju ili pojačavaju, a samim

[25] U izvorniku – „kolonijalnog školstva“, s obzirom na to da se govori o bivšim kolonijama.

nacionalistima daju „institucionalne alate za buduće odcjepljenje“ (ibid.: 192). Autonomne institucije tako poprimaju dezintegracijski, „subverzivni“ karakter.

Roeder, desetljeće i pol nakon Valerie Bunce, razrađuje argumente teorije „subverzivnih institucija“ u svojoj „tezi segmentnih institucija“ (Roeder, 2007; 2009), u kojoj donosi brojne argumente protiv etnofederalizma. Roeder etnofederalizmu pripisuje niz osobina koje percipira kao slabosti, jer pridonose nestabilnosti i sukobima. Etnofederalnim aranžmanima stvaraju se „segmentne države“, „protonacionalne države“ etničkih skupina (Roeder također koristi pojmove „segmentalnih institucija“, „domovinskih institucija“, „domovinske administracije“ i „autonomne domovine“).[26] U ovim etnofederalnim aranžmanima, koji rezultiraju stvaranjem etnofederalnih država, fokus je više na kratkoročnim kompromisima između sukobljenih strana (države i etničke skupine), a ne na dugoročnim učincima novog institucionalnog aranžmana. Također, „etnofederalni i autonomistički kompromisi mogu dovesti do eskalacije zahtjeva“. Nadalje, nove institucije daju prednost određenim nacionalnim projektima, a time i strukturiraju „identitete, mogućnosti i prilike“ (Roeder, 2009: 208). Ne samo da „domovinske institucije“ stječu ovlasti, a središnja država slabi, nego političari bivaju uhvaćeni u zamku, centralizacije s jedne strane, i daljnje decentralizacije koja može dovesti do raspada s druge. Boreći se protiv jedne, oni upadaju u drugu zamku, a društvo postaje polarizirano u igri nultog zbroja. I Kymlicka smatra da pravo na samoupravu, tj. prenošenje ovlasti na nacionalne manjine predstavlja „prijetnju socijalnom jedinstvu, s obzirom na to da potiče nacionalnu manjinu da sebe shvaća kao zaseban narod s inherentnim pravima upravljanja samim sobom“ (2003: 16).

Secesionizam ne nastaje nužno, barem ne u ekstremnoj varijanti, u svim slučajevima (pre)ustrojstva države na federalnoj osnovi, odnosno prijenosa vlasti (*devolucije*) i decentralizacije. Prvenstveno nastaje ondje gdje postoje manjinske skupine s već izraženim nacionalnim identitetom (Balcells, Bolfill i Mavric, 2012), kao što je slučaj s Baskijom ili Katalonijom. Naravno, bilo bi moguće debatirati o tome je li stečena autonomija iznjedrila secesionizam ili je on postojao otprije, pa su te regije i dobile autonomiju kao pokušaj očuvanja zajedničke države. Ono što se želi pokazati jest da autonomija nije „zadovoljila“ i umanjila nacionalizam, već mu je dala daljnji dezintegracijski poticaj, a u nekim slučajevima ili područjima ga je i stvorila ili ojačala.

[26] “Segment-states”, “proto-nation-states”, “segmental institutions”, “homeland governments”, “homeland administration”, “autonomous homelands”.

Postoje, naravno, i drugi čimbenici o kojima ovisi hoće li institucije autonomije poprimiti „subverzivni“ karakter, osim samog institucionalnog dizajna, za koji neki autori smatraju da nije *per se* kriv za secesionizam (Giuliano, 2006). Neki autori npr. pridaju značaj gospodarskim ili vanjskim čimbenicima, kao što je postojanje, a posebice neposredno susjedstvo, matične države koja bi mogla poticati secesionizam. To bi se moglo primijeniti na slučajeve Kosovo – Albanija, Vojvodina ili Slovačka – Mađarska, Sjeverna Irska – Republika Irska (Erk i Anderson, 2009). Neki autori vide opasnost etnofederalizma prvenstveno u slučaju postojanja „središnje“, „dominantne“ regije (Hale, 2004; Erk i Anderson, 2009). Ipak, postoji obilje literature koja potvrđuje našu tezu, odnosno teoriju o „subverzivnim institucijama“.

Pojednostavljeno, može se ustvrditi da autonomne institucije postaju „subverzivne“ na više načina. Samom izgradnjom institucija autonomna regija dobiva institucije i simbole protodržave kojima se jača i „hrani“ lokalni nacionalizam i separatizam, te olakšava eventualno buduće odcjepljenje. Posredstvom istih institucija te uporabom poluga „službenog nacionalizma“ razvija se subnacionalni identitet različit od državnog, a osnutkom lokalnog parlamenta ne samo da se daju obrisi državnosti nego se daje i arena za stranačko nadmetanje na regionalnoj razini koje dodatno potiče nacionalizam i secesionizam. Iako se svi ovi fenomeni isprepliću i teško ih je kategorički odvojiti jedan od drugoga, radi jednostavnosti, izdvojit će se nekoliko teza unutar teorije „subverzivnih institucija“, kao i navesti autore koji ih zagovaraju.

1.4.4. Tri teze: izgradnja institucija, izgradnja identiteta, izgradnja elita

TEZA 1: Izgradnja institucija „države u čekanju“

Devolucija, odnosno prijenos vlasti sa središnje vlasti na regionalnu razinu regiji daje predstavničke institucije, koje imaju pretenziju predstavljati svoju regiju, a u slučaju multinacionalnih država, nominalnu manjinsku naciju (manjinu). Autonomija im daje „mnoge osobine države (…) zastave, vođe, (…) škole i političke sustave“ (Greer, 2007: 8). Neki autori objašnjavaju jaču prisutnost secesionističkih pokreta u više decentraliziranim državama poput Španjolske ili Ujedinjenog Kraljevstva, razinom prijenosa vlasti. Osobito je to pokazao primjer Škotske, gdje je upravo proces prijenosa vlasti potaknuo nacionalizam i secesionizam koji prije gotovo da i nije postojao. Autonomna regija ima definirane granice unutar kojih se

može raspisati referendum o neovisnosti (plebiscit), njene institucije mogu poslužiti kao „država u nastajanju“, pa se autonomiju često promatra kao „prvi korak k neovisnosti“ (Balcells, Bolfill i Mavric, 2012: 5). Martinez-Herrera (2008) nalazi da se u proučavanim slučajevima secesionizam povećao nakon decentralizacije, između ostalog zato što nacionalistički „poduzetnici“ koriste (nove) postojeće mogućnosti koje im pružaju institucije autonomije, i mogu „efektivnije širiti svoju poruku“ (ibid.: 6), jer „institucije jačaju sposobnost skupine za djelovanjem“ (Cornell, 2002: 15–16). Kao što je spomenuto, postojanje autonomije imalo je važnu ulogu u raspadu bivših komunističkih federacija SSSR-a, ČSSR-a i SFRJ-a (Bunce, 1999; Duerr 2009), ali i u nastanku etničkih sukoba, koji nisu vodili raspadu, kao u slučaju autonomnih republika bivšeg SSSR-a (Cornell, 2002).

Ezgi (2010) također smatra da institucije autonomije mogu pojačati secesionizam, i to u slučaju da su uzroci[27] nezadovoljstva odnosno zahtjeva stanovništva regije (manjine) simboličke prirode. Ne samo da u potonjem slučaju autonomija nacionalnu manjinu ne može zadovoljiti nego joj i olakšava odcjepljenje, pružajući joj kapacitet za odcjepljenje. Djeluje, dakle, kao „subverzivna institucija“. Federalizam tako djeluje kao instrument jačanja administrativnih kapaciteta za potencijalno secesionističku regiju. Regionalna vlada ima vlast na teritoriju koji odgovara teritoriju buduće potencijalne nove države, odnosno ima kakve-takve etablirane granice, njome se regionalno stanovništvo – manjina „uči“ vladati i organizirati vlastitu administraciju (za buduću potencijalnu državu). Posljedično, u slučaju odcjepljenja, nova „nacionalna država“ već raspolaže institucijama države, što smanjuje troškove izgradnje države i njenih institucija te odcjepljenje čini privlačnijim (ibid.: 7–10). Bunce (1999) stoga institucije autonomije naziva i „već spremne institucije“ (za odcjepljenje), a Erk i Anderson ovaj fenomen nazivaju „paradoksom federalizma“ (2009: 197).

[27] Uzroci nezadovoljstva manjinskog stanovništva prema Ezgiju mogu biti opipljivi ili simbolički. Ako su uzroci opipljivi, konkretne, financijske, materijalne prirode, ali i političke ili kulturne prirode, odnosno žali li se manjina na gospodarsko nazadovanje ili iskorištavanje, političku podzastupljenost ili kulturnu asimilaciju i sl., onda se njihovi zahtjevi mogu donekle „lako“ ispuniti ili zadovoljiti ekonomskim federalizmom i financijskim ustupcima, pojačanim novčanim transferima, kulturnom i političkom autonomijom i sl. Ako su, međutim, uzroci nezadovoljstva regionalnog stanovništva, nacionalne manjine, simboličke, tj. identitetske prirode, gdje manjina jednostavno želi svoju državu, neovisnost, državne simbole kao zastavu, himnu, članstvo u međunarodnim organizacijama ili nogometnu momčad na Svjetskom prvenstvu, onda je federalizam i ustupci središnje države ne mogu zadovoljiti (Ezgi, 2010: 1–11).

U Španjolskoj tako nove institucije autonomije, prema Ustavu iz 1978., djeluju kao centrifugalne („subverzivne“) institucije, jer medijima, televizijom, školama, regionalnim institucijama, prenose nacionalističke poruke, ali ne državnog, španjolskog, već perifernog, u ovom slučaju baskijskog, nacionalizma. Pored toga, kvazifederalna država pruža „oportunitetnu strukturu za periferni nacionalizam“ te priliku za izgradnju administrativnog aparata protodržave kao potencijalne buduće neovisne države (Mansvelt Beck, 2005: 70; 76; 176). U Francuskoj, zbog unitarnog i građanskog uređenja države, ovaj fenomen nije prisutan.

Postoje i kvantitativna istraživanja koja potvrđuju teoriju „subverzivnih institucija“, npr. da države u kojima manjina predstavlja trećinu stanovništva, imaju (samo) 8,9% vjerojatnosti izbijanja sukoba ako su unitarne, ali čak 50,3% ako su uređene kao simetrične federacije, a čak alarmantnih 95,3% ako su asimetrične federacije (Roeder, n. d.: 30; 32), ili da u federalnom uređenju ima statistički značajno više secesionističkih akata, a uz već postojeće razine autonomije (kao administrativni, izvršni, zakonodavni kapaciteti i dvodomni parlament), svaki novi element autonomije dodatno pojačava preferenciju za odcjepljenje, odnosno što regija ima više autonomije, sve je izgledniji secesionizam[28] (Ezgi, 2010: 12–23).

TEZA 2: Izgradnja identiteta

Decentralizacija odnosno regionalne vlade stvaraju i jačaju regionalne identitete obrazovanjem, kulturom i medijima, koji su inače instrument izgradnje nacije i širenja nacionalne ideje, odnosno „oblikovanja identifikacije s političkom zajednicom“ (Martinez-Herrera, 2008: 10). Kako sada nadležnosti u ovim područjima prelaze sa središnje države na regionalne institucije, to one sada stvaraju političku zajednicu, različitu od državne. Autonomne regije tako imaju „instrumente za promicanje etničkog identiteta“ (Cornell, 2002: 17), državne institucije, npr. parlamente, koji donose zakone o posebnoj zaštiti manjinskog jezika, školstvo, medije i dr. Upravo ovaj proces može se pratiti u španjolskom dijelu Baskije, dok je u francuskom zamjetno njegovo odsustvo.

[28] Ezgi u svom članku objavljuje i zanimljive rezultate kvantitativnog istraživanja, statističke analize, koristeći podatke Minorities at Risk baze podataka, World Development Indicators i dr. u ukupno 1339 opažanja. Prema istraživanju, s 99%-tnom razinom sigurnosti može se ustvrditi da u federalnom uređenju ima statistički značajno više secesionističkih akata.

Ne samo da autonomija „pomaže održati zasebni grupni identitet“ (Balcells, Bolfill i Mavric, 2012: 5) nego i „projicira političke aspiracije subdržavnih zajednica“ (Moreno, 2006: 16; Padjen, 1991), stvarajući tako nove identitete, npr. u Ujedinjenom Kraljevstvu, Španjolskoj i Hrvatskoj (Moreno, 2006; Tomaić, 2012) [29]. Tako su novoosnovane španjolske *autonomne zajednice*, koje nisu imale povijesnu tradiciju ili zasebni jezik i kulturu, u želji da sebi daju veći legitimitet, prionule konstruiranju, a često i izmišljanju svojih simbola; od zastave i grba, preko himne, povijesnih sjećanja i simbola, oca nacije, čak i jezičnih specifičnosti, iako se radi o istom, kastiljanskom španjolskom jeziku (Ruggiu, 2012).[30]

Sličan proces pratimo i u španjolskoj AZ Baskiji, gdje su na vlasti baskijski nacionalisti. Ulice se nazivaju po tvorcu baskijskog nacionalizma, „isključivom“ Sabinu Arani, koji se zalagao za etničku definiciju baskijstva, španjolska zastava izbačena je iz upotrebe, kao i simboli španjolske vlasti,[31] a u baskijskim udžbenicima osjeća se antagonizam prema svemu što je španjolsko (Mansvelt Beck, 2005: 159). Vlada AZ Baskije tako projicira određenu ideologiju, odnosno gradi i jača baskijski nacionalni identitet.

TEZA 3: Izgradnja elita i stranačko nadmetanje

Autonomija potiče stvaranje regionalnog stranačkog sustava, lokalnih vođa, kao i lokalnog sustava medija, koji promiče nacionalističku poruku (Balcells, Bolfill i Mavric, 2012: 3–7). Naravno, s lokalnim parlamentima, strankama i vođama, ne samo da se

[29] Tomaić tako pokazuje kako autonomija i regionalizam mogu dovesti do stvaranja novih, regionalnih, identiteta, u ovom slučaju istarskog („istrijanskog“) identiteta koji je promicao Istarski demokratski sabor (IDS), čime jačaju ne samo regionalizam nego, svojim „autonomaštvom“, indirektno i secesionizam.

[30] Ruggiu se osvrće na val reformi statuta autonomija u Španjolskoj u razdoblju 2006. – 2008., koji je potaknut katalonskim primjerom 2006. Zanimljivo je da su pritom, imitirajući Kataloniju, koja je zaista imala svoj povijesni kontinuitet i državnost, kao i jezičnu i kulturnu specifičnost, ostale autonomne zajednice (pokrajine/regije), prionule konstruiranju svojih simbola. Npr. Kastilja i Leon, kolijevka kastiljanskog jezika, nemajući zasebni jezik kao Katalonija, ističe da je upravo ona bila pokrajina gdje se rodio današnji španjolski (kastiljanski) jezik, dok Andaluzija ističe svoj posebni akcent kastiljanskog, ali i da je postojbina flamenca. Štoviše, polaže neku vrstu „vlasništva“ nad njim (ibid.: 21–22).

[31] Npr. kralj, simbol španjolsko-kastiljanske dominacije, izbačen je iz tradicionalnog grba Guipuzcoe, koji je zbog toga morao biti izmijenjen (Mansvelt Beck, 2005: 159).

omogućuje nego se i potiče stranačko natjecanje u lokalnom patriotizmu. To nas vraća na našu tezu o „subverzivnim institucijama“, jer te iste vođe, koje su svoj položaj i legitimitet dobile zahvaljujući odluci (središnjih) vlasti da decentralizira državu, dobivaju mogućnost da svoj položaj i ovlasti upotrijebe protiv države, bilo artikulirajući svoj glas i mobilizirajući mase protiv države, kao pobornici veće autonomije ili pobornici neovisnosti, bilo kao budući lideri (potencijalne) neovisne države. Tako decentralizirane institucije autonomije za buduće vođe i elite predstavljaju „strukture političkih mogućnosti“ (Martinez-Herrera, 2008). Brancati (2006) stoga govori o „kontrastnim učincima političke decentralizacije“. Na primjeru španjolskih regionalističkih stranaka, vidljivo je da je decentralizacija proizvela ne samo učinak na jačanje regionalističkih stranaka u regijama koje imaju različit etnolingvistički identitet od španjolske matice, kao Baskija i Katalonija, nego i u regijama koje takav identitet nikad nisu ni imale (ibid.: 662).[32] Spomenuta lavina regionalizma i konstruiranja regionalnih identiteta koja se nedavno dogodila u Španjolskoj djelomično je uzrokovana političkim i stranačkim razlozima legitimiranja postojećih lokalnih elita u autonomnim zajednicama (Ruggiu, 2012). Stranačko nadmetanje nastalo kao proizvod institucija autonomije potpomoglo je i raspadu bivših komunističkih federacija (Giuliano, 2006; Padjen, 1991: 44). U slučaju Škotske, štoviše, stranačko nadmetanje prethodilo je i dovelo do uvođenja škotske autonomije, ali je kasnije, kao i drugdje, pridonijelo jačanju secesionizma (Erk i Anderson, 2009: 199–201).

1.4.5. Kritika teorije „subverzivnih institucija“

Autonomne institucije poprimaju „subverzivni“ karakter ako se za to ispune određene pretpostavke, ali ne možemo nikad u potpunosti uzeti u obzir sve moguće situacije i uvjete proučavane društvene pojave, jer bismo se suočili s klasičnim problemom „puno varijabli, a

[32] Brancati u svom istraživanju obrađuje podatke iz trideset država, u razdoblju 1985. – 2000., i dolazi do zanimljivih zaključaka. Decentralizacija smanjuje etnički sukob, ali ga, s druge strane, regionalne stranke pojačavaju, te je potrebno uzeti u obzir i njihovo međudjelovanje. Tako njegova istraživanja pokazuju kako decentralizacija smanjuje sukobe ako su regionalne stranke slabe, ali ih pojačava („subverzivni karakter“) ako su one jake (ibid.: 675).

malo slučajeva“ (Peters, 1998; Lijphart, 1971. i dr.). Spomenut ćemo, dakle, neka uočena ograničenja naše hipoteze (teorije o „subverzivnim institucijama“), tj. u kojoj mjeri će institucije autonomije zaista djelovati kao „subverzivne“ i voditi u secesionizam. Ipak, bez obzira na ograničenja koja ćemo spomenuti, i dalje ostajemo pri općenitoj validnosti teorije.

Neki autori povezuju „subverzivnost institucija“ s gospodarskom razvijenošću. Na primjeru više ruskih autonomnih republika u razdoblju 1987. – 1992., Giuliano (2006) je utvrdio da secesionizam nastaje iz straha od gubitka kontrole nad gospodarskim resursima. U četirima slučajevima koje je proučavao, Galicija i Katalonija u Španjolskoj, Škotska u Velikoj Britaniji i Quebec u Kanadi, Martinez-Herrera (2008) je uočio da Galicija, koja je ekonomski slabije razvijena, nije doživjela bitniji rast secesionizma, štoviše, decentralizacija je rezultirala jačom integracijom u Španjolsku. Međutim, ostale tri regije, relativno bogate, doživjele su rast secesionizma. Objašnjava to s jedne strane različitim interesima lokalnih gospodarskih elita u odnosu na elite političkog središta. Lokalne elite potpomažu lokalnu nacionalističku inteligenciju, koja mobilizira stanovništvo u njihovu interesu, odnosno u interesu regije. S druge strane, bogatstvo za sobom povlači jaču imigraciju iz drugih krajeva, koja pojačava osjećaj „ugroženosti“ lokalnog stanovništva i ksenofobiju, a lokalni nacionalisti rješenje problema vide u odcjepljenju (ibid.: 15–20). Ovaj argument vrijedi jednako za španjolsku Baskiju, kako u razdoblju s kraja 19. stoljeća, kada je tvorac baskijskog nacionalizma Sabino Arana formulirao baskijsku nacionalistički ideologiju, tako i 1960-ih, ali i dan-danas, jer je španjolska Baskija u svim navedenim razdobljima, kao gospodarski jedan od najrazvijenijih dijelova Španjolske bila izložena velikim valovima imigracije iz drugih krajeva Španjolske. „Politička decentralizacija kod relativno bogatih kulturno različitih regionalnih manjina (…) čini se, jača naginjanje separatizmu.“ (ibid.: 18)

Drugi autori smatraju da „subverzivni utjecaj“ institucija ovisi o broju federalnih jedinica odnosno o veličini najbrojnije etničke skupine. Erk i Anderson (2009) tako nalaze da veći broj federalnih jedinica smanjuje njihove međusobne tenzije, posebice ako u državi postoji jedna dominantna etnička skupina. Upravo je to slučaj današnje Španjolske. Restrukturiranje Španjolske na niz, čak sedamnaest, autonomnih zajednica tako je imalo svrhu izbjegavanja ili ublažavanja sukoba većinskih Španjolaca s Baskima ili Kataloncima, odnosno smanjivanja snage, „težine“ „ostatka“ Španjolske, kako on ne bi igrao „subverzivnu ulogu“. Naime, kada postoji „središnja etnička regija (nacija), jedinstvena federalna regija koja uživa dramatičnu brojčanu superiornost“, dolazi do tendencije „dvovlašća“, gdje najbrojnija regija

ima institucionalne kapacitete (protodržavne, „subverzivne institucije“) postati suparnik federalnoj vladi (Hale, 2004: 166). Federalna vlada tada ne može održati balans prema drugim etničkim skupinama, a „središnja regija“ samopercipira se različito od federalne države. Ona federalnu vladu pokušava pridobiti za sebe, a čak i kada „pokušava spasiti širu uniju ili poboljšati svoj položaj u njoj, prijeti podrivanjem unije, „(s)ijući nepovjerenje, podrivajući kolektivne dogovore i potencijalno provocirajući sukob“ (ibid.: 174). I obrnuto, ako je „središnja regija“ rascjepkana u više federalnih jedinica, „dominantna skupina suočava se s većim preprekama kolektivnoj akciji“ (ibid.: 166–167). Razbijanje „središnje regije“, po starom rimskom receptu *divide et impera*, stvara institucionalne prepreke njenom ujedinjavanju, te sprječava opisane situacije „dvovlašća“ i izazova federalnoj vlasti. *Ipso facto*, pomaže održanju federacije. Studije pokazuju da su sve etnofederacije koje su se raspale imale takvu „središnju etničku regiju“, dok se ni jedna koja nije imala takvu regiju nije raspala, a od etnofederacija koje su imale „središnju regiju“ raspalo se njih oko 50% (ibid.: 167; 184). Teorija je opće primjenjiva i ne ovisi o konkretnom slučaju etničke skupine. To jest, „destabilizirajuća dinamika je posljedica institucije, a ne (etničke) skupine“ (ibid.: 170). Institucije autonomije u etnofederalizmu, kada postoji „središnja etnička regija“, poprimaju „subverzivni“ karakter, a primjeri triju raspadnutih komunističkih federacija to dokazuju – SSSR s Rusijom, SFRJ sa Srbijom, a ČSSR sa Češkom kao nekadašnjim „središnjim etničkim regijama“. Conversi ovaj fenomen naziva „secesionizam iz centra“ (Conversi, 2000b).

Ako institucije autonomije u etnofederalnim državama zaista djeluju kao „subverzivne institucije“, jesu li države toga svjesne i pokušavaju li spriječiti njihov „subverzivni utjecaj“? Tvrdimo da je na oba pitanja odgovor potvrdan i očit! Dokaza i primjera ima mnogo. Raspon pokušaja pariranja „subverzivnom utjecaju“ autonomnih institucija, koje bismo mogli nazvati „kontrasubverzivnim“ djelovanjem države, ide od „državnog/službenog nacionalizma“, preko djelovanja raznih državnih institucija i državnih javnih politika, poput socijalne politike, javne i tajne diplomacije, do institucija prinude, poput vojske ili tajne službe. Državni nacionalizam, ako su već škole pod upravom lokalnih autonomnih institucija, djeluje medijskom, kulturnom, sportskom i drugim oblicima propagande, kojima se jača državni nacionalni duh i jedinstvo.

Navest ćemo samo nekoliko primjera takvog ponašanja ili djelovanja države, u našem slučaju Francuske i Španjolske, kojom se pokazuje svijest, pa i strah od djelovanja „subverzivnih“ institucija, te pokušaj sprječavanja ili umanjivanja potonjeg. Neki su primjeri

rezultat uspješnog „kontrasubverzivnog“ djelovanja države. Francuska, slijedom svog centraliziranog uređenja i jakobinske ideje jedinstvene države, još od Francuske revolucije 1789., nije tolerirala regionalizme i samouprave, kao da je željela spriječiti „subverzivni utjecaj“ institucija davanjem „oportunitetnih struktura“ regionalnim, perifernim nacionalizmima. O tome svjedoče izvješća francuskog Ministarstva unutarnjih poslova koje se protivi formiranju baskijskog departmana jer u njemu vidi opasnost od separatizma (Mansvelt Beck, 2005: 123). Francuska, naime, unatoč nekim pokušajima 1980-ih, francuskim Baskima, odnosno njihovim trima provincijama, nije dopustila ostvarivanje teritorijalne cjelovitosti u obliku jedinstvenog departmana. Tako je prevenirala “subverzivno“ djelovanje institucija te, za razliku od španjolske Baskije, u francuskoj Baskiji ne postoji ni separatizam, ali čak ni dovoljno jak regionalizam, koji bi stvorio kritičnu masu pritiska na središnju vlast da (ipak) formira jedinstveni baskijski departman. „Upravo nepostojanje ili propast procesa prijenosa vlasti (devolucije) mogao bi djelomično objasniti zašto neke kulturne zajednice u Francuskoj (…) nisu razvile secesionističku strategiju osim ponekih marginalnih pokreta“ (Balcells, Bolfill i Mavric, 2012: 4), jer manjine nemaju „autonomnu političku jedinicu pod kojom bi se organizirali i mobilizirali“ (ibid.: 5).

Nasuprot tome, nakon Francove smrti 1975., Kraljevina Španjolska pristupila je temeljitom preustroju države na kvazifederalnom principu. Međutim, uporno se izbjegavalo bilo kakvo spominjanje termina „federacija“ u legislativi Ustava iz 1978., upravo s namjerom da se izbjegne davanje značaja i „subverzivnog“ karaktera autonomnim zajednicama (Moreno, 2006: 4). Odluka da se umjesto davanja autonomije tek malom broju „povijesnih nacionalnosti“ jednak stupanj autonomije dodijeli svim španjolskim regijama, čime je i osnovano čak 17 autonomnih zajednica, možda je i imala *raison d'être* u izbjegavanju stvaranja, u prethodnom poglavlju spomenutog fenomena, „središnje etničke regije“. Ali je u svakom slučaju kao svrhu imala “smanjivanje subverzivnog utjecaja koji sadržavaju katalonski i baskijski identitet“ (Ruggiu, 2012: 16), odnosno otupljenje oštrice katalonskog i baskijskog nacionalizma ili njegovo svojevrsno „razvodnjavanje“. Posljedično, doduše, svjedočimo rastu regionalizama i regionalnih identiteta u Španjolskoj, koji također mogu imati „subverzivni utjecaj“. Time svjedočimo zanimljivoj inverziji aktera, gdje središnja vlast, u pokušaju smanjivanja „subverzivnosti“ baskijskog i katalonskog nacionalizma, i sama na neki način potiče „subverzivne institucije“ u drugim dijelovima Španjolske.

Neki autori spominju problem imigracije koja izaziva osjećaj ugroženosti i ksenofobije među manjinskim stanovništvom, i potiče secesionizam kao pokušaj odgovora na gubljenje identiteta i društvene implikacije koje imigracija sa sobom donosi (Conversi, 2000a; Mansvelt Beck, 2005). S druge strane, djelomično kao posljedica imigracije i miješanja stanovništva, a djelomično kao rezultat procesa izgradnje nacije na državnoj (federalnoj) razini, susrećemo problem dvojnog, podvojenog ili preklapajućeg identiteta. On se pojavljuje u multinacionalnim državama, gdje stanovništvo (autonomne) regije osjeća u određenoj, većoj ili manjoj mjeri, lojalnost prema užoj i široj domovini, odnosno prema svojoj regiji i prema državi u kojoj žive. U slučaju Baska radi se o lojalnosti i, uopće, osjećaju pripadnosti Baskiji s jedne strane, i Španjolskoj, odnosno Francuskoj, s druge strane. U obzir treba uzeti i politike (središnje) države, kako državnih socijalnih politika tako i razne načine izgradnje nacije/identiteta službenim nacionalizmom kojim se želi razviti patriotizam prema središnjoj, široj državi i dr. Naravno, treba uzeti u obzir i sredstva državne prisile (vojska, policija, tajne službe), a sa svima njima prevenira se i smanjuje „subverzivni" utjecaj institucija autonomije i secesionizam („kontrasubverzivno djelovanje").

Konačno, ne smijemo izgubiti iz vida ni djelovanje aktera, elita i vođa, odnosno pitanje odnosa struktura i djelovanja, za koje neki autori tvrde da je „najvažniji teorijski problem u humanističkim znanostima".[33] Uspješan, umješan i karizmatičan vođa (manjine, regionalne vlade) može nadoknaditi i prevladati institucionalni vakuum. Isto tako, nesposoban i nekarizmatičan vođa neće znati i uspjeti iskoristiti sve mogućnosti koje mu postojeće institucije i ovlasti pružaju.

U ovom smo poglavlju ukratko obrazložili osnovnu hipotezu da institucije autonomije, odnosno federalne institucije koje slijede etnolingvističke podjele, potiču secesionizam, tj. djeluju kao „subverzivne institucije" u odnosu na središnju državu. Baskija se čini odličnim primjerom za testiranje hipoteze, s obzirom na to da je njen španjolski dio, AZ Baskija (*Pais Vasco, Euskadi*), autonomna regija Španjolske s vrlo širokom autonomijom, i gotovo svim elementima državnosti. Nasuprot tome, francuski dio Baskije, osim vrlo skromne i tek djelomične kulturne autonomije, nema nikakvu institucionalnu autonomiju.

[33] McAnulla, Stuart, *Struktura i djelovanje* (u Marsh, D.; Stoker, G., 2005: 265–285; 265).

Osnovne postavke naše hipoteze su da s autonomnim institucijama regija dobiva kapacitete buduće države, što olakšava proces izgradnje protodržave u administrativnom i političkom smislu („ovisnost o odabranom putu“) te smanjuje troškove izgradnje institucija nove države u slučaju potencijalnog odcjepljenja. Stvaraju se lokalne elite i vođe, predsjednici regija, vlada i parlamenata… koji iza sebe imaju i legitimitet i institucionalnu (i financijsku) potporu, čime se olakšava kolektivno djelovanje i mobilizacija masa u artikuliranju secesionističke politike i eventualnom suprotstavljanju državi. Konačno, posredstvom državne (autonomne, regionalne) administracije, školstva, medija i kulturnih institucija jača se i usađuje (sub-, manjinski) nacionalni identitet, različit od državnog. Gradi se tako nova nacionalna država, potpomognuta „službenim nacionalizmom“, „službeničkim hodočašćem“, i „logikom prikladnosti“, gdje dolazi do promjene paradigme odnosno lojalnosti. Umjesto lojalnosti prijašnjem poslodavcu, unitarnoj Španjolskoj, sada su novi državni službenici u AZ Baskiji lojalni novoj autonomnoj vlasti. Na djelu su paralelni procesi – izgradnja institucija, „izgradnja“ aktera te izgradnja identiteta. Ove procese možemo promatrati u španjolskom dijelu Baskije („subverzivne institucije“), dok ih u francuskom dijelu nema, ili su oni neformalni, jer nastaju bez institucionalne potpore.

Argumente druge strane, koja brani federalizam, radi ograničenja studije, a i samih argumenata, nismo posebno iznosili. Naime, držimo ih dovoljno snažnima da ih moramo dijelom uvažiti, jer argumenti idu u samu srž postojanja federalizma i autonomnih institucija *per se,* a to je da autonomne institucije postoje kao kompromis između održanja cjelovitosti države i djelomičnih zadovoljavanja potreba odnosno umanjivanja nezadovoljstva manjinskog stanovništva/nacionalne manjine. Ne poričući, dakle, razlog i smisao nastajanja federacija po etnolingvističkom principu, odnosno autonomnih institucija kao takvih, **postavljamo hipotezu da preuređenje države na etnofederalnom principu**, iako se u danom trenutku čini dobrim ili i jedinim mogućim rješenjem kao alternativa raspadu države, ipak u konačnici neće pomoći njezinu održanju, već može **rezultirati** „paradoksom federalizma“ (Erk i Anderson, 2009), **„subverzivnim institucijama“** (Bunce, 1999) **i vjerojatno pridonijeti jačanju secesionizma,** što je vidljivo **na primjeru španjolske Baskije, ali i Katalonije, Škotske i Flandrije**.

1.4.6. TEZA 4: Građanski model države umanjuje secesionizam manjinskih naroda u Francuskoj

Postavivši tezu da autonomne institucije djeluju kao subverzivne u odnosu na središnju državu jer pojačavaju secesionizam ili ga omogućuju, nameće se logički i protuteza, da građanski model, odnosno unitarna država, umanjuje secesionizam manjinskih naroda. Budući da u našem istraživanju analiziramo samo dva slučaja, španjolsku i francusku Baskiju, od kojih je samo potonja dio unitarne, građanske države (Francuske), našu tezu, naravno, ne možemo testirati nego na jednom slučaju. Posljedično, ne možemo niti stremiti validnosti teze *erga omnes*, nego samo na Francusku. Štoviše, ograničit ćemo se na slučaj francuske Baskije. Međutim ako ni u tom slučaju ne uspijemo dokazati validnost teze, tada se nalaz istraživanja, kao opovrgavajući, može proširiti i na druge slučajeve. To jest, pokazat ćemo obrnuto, da građanski model države ne umanjuje uvijek secesionizam manjinskih naroda, jer to nije validno u slučaju Francuske i francuske Baskije.

Kako bi postojao secesionizam nekog manjinskog naroda, mora postojati, odnosno očuvati se različit identitet i kultura manjinskog naroda u odnosu na većinski, u ovom slučaju, Baska u odnosu na Francuze. Kymlicka tvrdi da „jedan od najvažnijih čimbenika hoće li neka kultura preživjeti (jest) to je li njen jezik jezik vlasti, tj. javnog školstva, sudova, zakonodavnih tijela (...). Kada Vlada odlučuje koji će jezik biti jezik javnog školstva, pruža vjerojatno najvažniji oblik podrške koju trebaju socijetalne kulture, s obzirom na to da jamči prenošenje jezika i njegovih popratnih tradicija i konvencija na sljedeću generaciju“ (Kymlicka, 2003: 161).

Upravo primjer baskijskog jezika i istraživanja javnoga mnijenja o prenošenju baskijskoga jezika s roditelja na djecu govore o značaju javne potpore učenju jezika. Istraživanja pokazuju kako je „prijenos putem obitelji“ („s koljena na koljeno“) do nedavno bio gotovo jedini način ovladavanja baskijskim jezikom. To nije neobično, uzimajući u obzir izbacivanje baskijskog jezika iz sustava obrazovanja sve donedavno, i njegovog *de facto* isključenja iz javnog društvenog života (Oyharçabal, 1997: 35). Tek je 1% stanovništva kojemu baskijski nije materinji jezik njime uspjelo aktivno ovladati. Od oba baskofona roditelja, 83% djece ostaje baskofono (znači, već u prvoj generaciji gubi se 17%), a ako je samo majka baskofona, tek 26% djece govorit će baskijski. Ako je samo otac baskofon, postotak je još manji, tek 15% govorit će baskijski. „Gubitak prijenosa“ tada iznosi čak 85% (ibid.). Kako su u nacionalno miješanoj sredini miješani brakovi uobičajeni, i „gubitak

prijenosa“ redovita je pojava. Sve to ukazuje na nužnost sustavne jezične politike i potrebu uvođenja baskijskog jezika u škole, jer ga djeca često ne mogu naučiti u krugu obitelji, a izvan nje sve su više izloženi većinskom, državnom (francuskom) jeziku. Dakle, ako država ne dopusti učenje manjinskoga jezika u školama, i njegovu javnu uporabu, kao što je desetljećima (gotovo cijelo stoljeće, tj. od uvođenja javnog školstva krajem 19. stoljeća) bio slučaj u Francuskoj, taj jezik će se, a s njim i kultura i identitet manjinskog naroda, polako gubiti. Upravo to bio je slučaj u Francuskoj sa svim manjinskim jezicima, pa i baskijskim.

Nadalje, ekonomska podređenost, koja uključuje emigraciju manjinskog naroda u druge dijelove države, ali i imigraciju pripadnika većinskog naroda u postojbinu manjinskog naroda (Tatalović, 2007: 41), smanjuje koncentraciju manjinskog naroda u vlastitoj postojbini. *Ipso facto*, slabi njegovu moć i položaj u odnosu na većinski narod, ali i mogućnost održavanja vlastitog jezika, kulture i identiteta.

Također, *gerrymandering* općinskih i regionalnih granica i izbornih okruga dodatno utječe na to hoće li „nacionalna skupina moći upotrebljavati koje državne ovlasti da održi svoju kulturu“ (Kymlicka, 2003: 164), jer ako „municipalne ili provincijske granice povučemo na određen način, tada neka nacionalna manjina neće tvoriti ni lokalnu većinu“ (ibid.: 163). Tome treba pridodati izborne zakone i stupanj centralizacije, koji utječu na predstavljenost manjine u tijelima uprave i državne vlasti.

Konačno, država politikama integracije izgradnje nacionalne države, ali i represivnim aparatom i koertivnim politikama, želi stvoriti i jačati jedinstveni nacionalni duh i identitet. Isti obično počiva na identitetu i kulturi većinskog naroda, i njime se želi umanjiti snaga identiteta i kulture manjinskog naroda. Ove politike postoje i u unitarnim, građanskim, ali i u decentraliziranim, posebice etnofederalnim državama. Međutim u potonjima je zaštita nacionalnim manjina dovoljno snažna da manjinama omogući održavanje manjinske kulture i identiteta, što u građanskim državama obično nije slučaj.

Prve tri teze (izgradnja baskijske protodržave, izgradnja novog, baskijskog, identiteta i izgradnja baskijskih elita) propitat ćemo na obama slučajevima, španjolske i francuske Baskije. Analiza će se odnositi na razdoblje posljednjih dvaju desetljeća 20. stoljeća i početka 21. stoljeća, odnosno od uvođenja autonomije u španjolskoj Baskiji i početka postupnog uvođenja institucija koje su donekle trebale udovoljiti baskijskim zahtjevima u francuskoj Baskiji („surogat-institucije“). Četvrtu tezu propitat ćemo prvenstveno na slučaju Francuske, „kontrasubverzivnim djelovanjem“ države usmjerenim na umanjenje perifernog nacionalizma

i secesionizma. Ipak, kako je i Španjolska do 1978. bila unitarna država, i u njenom slučaju analizirat ćemo odnos države prema Baskima, baskijskom identitetu, nacionalizmu i secesionizmu.

2. ŠPANJOLSKA BASKIJA

2.1. Uvod

U sljedećem velikom poglavlju govorit ćemo o španjolskom dijelu Baskije. Kako smo u uvodnom metodološkom i teoretskom dijelu spomenuli, pokušat ćemo dokazati hipotezu o „subverzivnom djelovanju" autonomnih[34] institucija, izgradnjom samih autonomnih institucija, izgradnjom novog identiteta i novih lokalnih elita. Autonomnim institucijama nove autonomne vlasti dobivaju protodržavne institucije kojima zamjenjuju državne institucije, te njima s jedne strane stječu novu lojalnost građana, a s druge mogu poslužiti kao institucije potencijalne nove neovisne države, čime se olakšava raspad države. Novim institucijama autonomija na raspolaganje dobiva i instrumente javnih politika kojima može projicirati novi službeni subdržavni identitet. Politikama „subdržavnog", „službenog nacionalizma", gradi se nova politička zajednica (*demos*) različita od državne, tj. nova nacija. Konačno, autonomnim Parlamentom nova autonomija dobiva i nove stranačke elite i lidere, koji mogu u ključnom trenutku (s „prozorom mogućnosti", Bunce, 1999; s „oportunitetnom strukturom", „političkom prilikom"; Kitschelt, 1986; Tarrow, 1988; Meyer i Minkoff, 2004; Martinez-Herrera, 2008) odigrati „subverzivnu ulogu" i povesti pokrajinu u neovisnost.

Najprije ćemo u uvodnom poglavlju dati osnovne podatke o geografskom položaju i stanovništvu. U nastavku ćemo se posvetiti pitanju identiteta španjolskih Baska, procesu njegova oblikovanja i bitnim značajkama. Zbog iznimne važnosti jezika za baskijski identitet, osvrnut ćemo se na podatke o znanju baskijskog jezika i identitetskom izjašnjavanju stanovništva („pitanje Moreno", v. Moreno, 2006). Ti podaci zapravo nadomještaju egzaktne ali nepostojeće statistike o nacionalnoj pripadnosti stanovništva, s obzirom na to da one nisu službeno dopuštene. Zatim ćemo dati kraći pregled nastanka baskijskog nacionalizma i uvjeta u kojima se stvarao i gradio identitet španjolskih Baska, s posebnim osvrtom na oca baskijskog nacionalizma Sabina Aranu, na pojavu militantizma i ETA-e, kao i na promjenu ideologije 1960-ih iz etničko-rasnog u voluntaristički princip.

[34] U lokalnom španjolskom žargonu, za institucije autonomnih zajednica – institucije autonomije, odnosno lokalne, regionalne institucije, uobičajen je pridjev „autonoman" (*autonomico*). Govorimo, dakle, o „autonomnim institucijama", „autonomiji" (misleći na autonomne zajednice odnosno na Vlast/Vladu autonomne zajednice), „autonomnim vlastima", „autonomnoj Vladi", „autonomnom Parlamentu" itd.

U poglavlju 2.3. ukratko ćemo opisati odnos španjolske države prema Baskima i njihovom identitetu kroz stoljeća. Iako u personalnoj uniji s Kastiljom odnosno Španjolskom, i pod španjolskim kulturnim utjecajem, Baski su stoljećima uživali *foralnu* autonomiju, te se nikad nisu potpuno integrirali u Španjolsku. Tek u 19. stoljeću Španjolska započinje proces izgradnje španjolske nacije i integriranja Baska u nju. Kako se izgradnjom i integriranjem države i nacije (nacionalne države) „rješava" problem etničke i jezične raznolikosti i potencijalnog secesionizma, proces izgradnje španjolske nacije možemo u odnosu na Baske i njihov identitet promatrati kao „preventivno kontrasubverzivno djelovanje". U kratkim crtama vidjet ćemo kakav je bio odnos države prema baskijskom identitetu; posebice referirajući na razdoblje kratkotrajne baskijske autonomije u doba Druge republike, 1936. – 1937., te na dugotrajnu diktaturu Francisca Franca.

Zasebno poglavlje 2.4. odnosi se na tranziciju, kao ključno razdoblje ne samo promjena po Baskiju nego i ono koje definira sadašnju situaciju. U okviru poglavlja govorit ćemo o tranziciji u Španjolskoj te procesu donošenja novog Ustava 1978. i njegovom prihvaćanju u Baskiji, uvjetima nasilja u kojima se odvija tranzicija, kao i samim tranzicijskim pregovorima u Baskiji. Potonji su urodili donošenjem Statuta autonomije, svojevrsnog baskijskog „Ustava", a koji definira nove, i danas postojeće, baskijske autonomne institucije i odnose s državom (Španjolskom).

U poglavlju 2.5. analiziramo prvu pomoćnu hipotezu – da se autonomijom grade zasebne institucije, koje u danom trenutku mogu poprimiti „subverzivni karakter" i pridonijeti secesionizmu, odnosno omogućiti ili olakšati secesiju. Ostvarivanjem autonomije, sada Autonomna zajednica, Baskija dobiva prave (sub)državne institucije, Parlament, Vladu, premijera/predsjednika *Lehendakarija*, inačicu Ministarstva vanjskih poslova, vlastitu Policiju. One dobivaju svoje resurse, punu autonomiju u odnosu na španjolsku državu, i u velikom broju područja potpuno zamjenjuju državne institucije. U Baskiji čovjek gotovo nema osjećaj da je u Španjolskoj (Ballester, intervju, 2015).[35]

AZ Baskija autonomijom dobiva i pravo na uporabu i posebnu zaštitu vlastitog jezika, koji se uzima kao nova „ključna vrijednost" baskijskog identiteta. Dobiva i vlastite kulturne institucije, od kojih ćemo spomenuti samo najznačajnije – Kraljevsku akademiju za baskijski

[35] Mateo Rodriguez Ballester, Universidad Complutense de Madrid, doktor političkih znanosti i stručnjak za etnicitet i nacionalizam te političku misao Španjolske u moderno doba.

jezik i Sveučilište, te se dopušta i ulazi u službenu uporabu uporaba baskijskih simbola, do tada zabranjenih – zastave, grba i himne. Kako AZ Baskija sada na raspolaganju ima i institucije, izdašne resurse i instrumente javnih politika kroz koje može projicirati novi službeni subdržavni identitet, gradi se nova baskijska nacija. U poglavlju 2.6. stoga ćemo govoriti o novoj jezičnoj politici u školstvu, administraciji i medijima te navedenim kulturnim institucijama i službenim simbolima te njihovoj ulozi u jačanju identiteta. To je naša druga pomoćna hipoteza, prema kojoj autonomne institucije grade novu političku zajednicu (*demos*).

U sljedećem poglavlju, 2.7., osvrnut ćemo se na našu treću pomoćnu hipotezu u okviru teorije „subverzivnih institucija“, tezu o izgradnji novih elita, koje također poprimaju „subverzivni“ karakter. Naravno, bit će govora o stranačkim elitama i stranačkom sustavu, kao i nadmetanju koje postojanje autonomije i autonomnog Baskijskog parlamenta omogućuje, a koje zna dovesti do daljnjeg jačanja nacionalizma i secesionizma. Ovdje ćemo ukratko analizirati glavne stranke u baskijskom stranačkom sustavu, kako baskijske nacionaliste, umjereni i vladajući PNV, tako i radikale, te prošpanjolske stranke PSE i PP. Osvrnut ćemo se i na njihove stavove prema identitetskim pitanjima, stranački sustav u cjelini i rezultate izbora. Dat ćemo nekoliko primjera kako stranačko nadmetanje može ojačati nacionalizam, a spomenut ćemo i recentni fenomen stranke Podemos.

U poglavlju 2.8. pokušat ćemo analizirati rezultate spomenutog procesa izgradnje nacije. Analizirat ćemo rezultate nove jezične politike, proces jačanja identiteta te rezultat „subverzivnog djelovanja“ institucija i stranačkog sustava u konfederalnom pokušaju premijera Ibarretxea 2003. S druge strane, osvrnut ćemo se i na stav i ponašanje španjolske države prema Baskiji, koja „kontrasubverzivnim mjerama“ pokušava djelovati protiv „subverzivnog djelovanja“ autonomnih institucija; novom ideologijom, administrativnim mjerama, represijom i pregovorima. Konačno, pokušat ćemo vidjeti ne djeluju li i autonomne institucije ipak isključivo „subverzivno“, nego dijelom i same pridonose stabilnosti sustava i države.

Ovim velikim poglavljem o španjolskoj Baskiji pokušat ćemo, dakle, analizirati koliko je novostečena autonomija ojačala nacionalizam i secesionizam: izgradnjom institucija, izgradnjom identiteta, odnosno nacije javnim politikama (prvenstveno obrazovnom i jezičnom), te izgradnjom elita. Sve ove analize u sljedećem poglavlju o francuskoj Baskiji,

koja nema nikakvu institucionalnu autonomiju u okviru francuske države, dobivaju i jasnije obrise jer se uključuje i komparativna dimenzija.

Tablica 4:

Španjolska Baskija – Autonomna zajednica Baskija i Foralna zajednica Navarra[36]

Španjolska Baskija danas obuhvaća, odnosno podijeljena je, barem prema shvaćanju baskijskih nacionalista, na dvije tzv. autonomne zajednice – Autonomnu zajednicu (AZ) Baskiju (*Comunidad autónoma País Vasco – Euskadi/País Vasco*) i na tzv. Foralnu zajednicu (FZ) Navarru[37]. Obje se nalaze na sjeveru Kraljevine Španjolske, uz Pirineje. Kada se govori o španjolskoj Baskiji u užem smislu, zapravo se misli na AZ Baskiju; čak je, prema čl. 1. Statuta autonomije AZ Baskije,[38] skraćeno ime AZ Baskije samo Baskija (odnosno Baskijska zemlja, šp. *País Vasco*, bask. *Euskadi*). Baskijski nacionalisti Navarru, međutim, doživljavaju svojom, kao što su i Hrvati iz kontinentalne Hrvatske u doba stare Austrije doživljavali Dalmaciju – kao hrvatsku zemlju koja je povijesnim prilikama odvojena od matice zemlje. Stoga baskijski nacionalisti sanjaju o ponovnom ujedinjenju baskijskih zemalja, prvotno barem u okviru Španjolske. Treba dodati da je i u originalnom, navedenom Statutu autonomije, čl. 2., predviđeno da Navarra, kao i druge pokrajine (tzv. povijesni teritoriji, *territorios históricos*) uđu u sastav AZ Baskije, ali su odnos snaga i politika u konačnici odlučili drugačije (Estatuto de autonomía – Estatuto de Gernika, 1979, čl. 2.).

Tablica 5: Autonomna zajednica (AZ) Baskija (geografski položaj i stanovništvo)

AZ Baskija na sjeveru graniči s Francuskom (Pirineji, francuska Baskija), na zapadu s AZ Kantabrijom (Cantabria), na jugu s AZ Kastiljom i Leonom (Castilla y Leon) i La Riojom (La Rioja), te na istoku s FZ Navarrom. Ima površinu 7234,8 km^2 i 2 178 949 stanovnika, od čega provincija Álava/Araba 320 266 (glavni grad Vitoria/Gasteiz), Biskaja (Vizcaya/Bizkaia) 1 150 792 (glavni grad Bilbao/Bilbo), a Guipúzcoa/Gipuzkoa 707 891 (glavni grad San Sebastián/Donostia).[39] Od ukupnog stanovništva AZ Baskije, 435 800 stanovnika (oko

[36] Iako ćemo se u disertaciji uglavnom referirati na AZ Baskiju, radi opće informacije ili usporedbe na pojedinim mjestima, posebno u uvodnim poglavljima, spomenut ćemo i FZ Navarru.

[37] Pridjev *foralna* dolazi od šp. *fueros* – povlastice, povelje, koje su Baski uživali stoljećima u odnosu na kastiljansku i, kasnije, španjolsku Krunu.

[38] *El Estatuto de Autonomía*. http://www.euskadi.net/r33-2288/es/contenidos/informacion/estatuto_guernica/es_455/adjuntos/estatuto_ley.pdf, pristupljeno 25. 11. 2014.

[39] Dana 1. siječnja 2014. prema podacima španjolskog Nacionalnog instituta za statistiku (Instituto Nacional de Estadística, INE). http://www.elmundo.es/pais-vasco/2014/06/30/53b182c6ca4741425d8b4598.html, pristupljeno 25. 11. 2014., odnosno Baskijskog instituta za statistiku (Eustata). http://www.eustat.es/estadisticas/tema_159/opt_0/temas.html#axzz3K5iIWEsT, pristupljeno 25. 11. 2014.

20%) rođeno je u drugim dijelovima Španjolske, a 184 000 u inozemstvu.[40] U velikom valu migracije 1950-ih i 60-ih godina, u AZ Baskiju je, prema nekim izvorima, doselilo oko 400 000 imigranata iz drugih krajeva Španjolske (vlastiti izračun prema Eustatu; Llera, 1984: 174).[41] Drugi izvori, kao Baskijski geografski institut, tu brojku drže i znatno višom, oko 600 000 u razdoblju 1950. – 1975. (Picavea).[42] Stanovništvo je u tom razdoblju poraslo preko dva puta. Prema provincijama, u razdoblju 1940. – 1975. stanovništvo Alave naraslo je 211%, Guipuzkoe 206%, a Biskaje 225% (Perez-Agote, 2006: 69). U svakom slučaju, u ukupnom stanovništvu AZ Baskije udio imigranata i njihovih potomaka već 1980. godine bio je oko trećine (Llera, ibid.). Alava je najmanje baskijska, tj. ona je najhispanofonija pokrajina AZ Baskije. Upravo su zato glavni grad Vitoria/Gasteiz baskijski nacionalisti (stranka PNV-EAJ), koji su na prvim izborima osvojili vlast u Baskijskom parlamentu, izabrali za glavni grad cijele AZ Baskije, ne bi li se tako donekle baskizirao i grad i pokrajina.[43] Demografski rast AZ Baskije je negativan.[44]

[40] Baskijski institut za statistiku (Eustat), *Población de la C.A. de Euskadi por ámbitos territoriales, según lugar de nacimiento*, 2013.
http://www.eustat.es/elementos/ele0011400/ti_Poblacin_de_la_CA_de_Euskadi_por_mbitos_territoriales_segn_lugar_de_nacimiento_2013/tbl0011425_c.html#axzz3K5uAn3XP, pristupljeno 25. 11. 2014.

[41] Población migrante de la C. A. de Euskadi por el año de llegada al municipio de residencia actual y la comunidad autónoma de procedencia, según territorio histórico y el sexo. 2011, Eustat. http://www.eustat.es/elementos/ele0010900/ti_Poblacin_migrante_de_la_CA_de_Euskadi_por_el_ao_de_llegada_al_municipio_de_residencia_actual_y_la_comunidad_autnoma_de_procedencia_segn_territorio_histrico_y_el_sexo__2011/tbl0010918_c.html#axzz3RQCzQAG6, pristupljeno 11. 2. 2015.

[42] Picavea, Pedro. *La poblacion del pais vasco: origen y desarrollo del proceso demografico actual.* Instituto geográfico Vasco. http://www.ingeba.org/liburua/topake1/picavea/picavea.htm, pristupljeno 11. 2. 2015.

[43] Neke studije i autori pokazuju da je namjera urodila djelomičnim uspjehom. Inače, uglavnom postoji jaka povezanost jezika (tj. postotka stanovništva koje govori baskijski jezik) s glasovanjem za (ne)nacionalističke stranke. Iznimke se mogu protumačiti nekom vrstom oportunizma ili klijentelizma, gdje dijelovi hispanizirane pokrajine Alave glasaju za baskijske nacionaliste jer žive od obližnjih baskijskih (nacionalističkih) regionalnih/autonomnih institucija, kao što baskijski krajevi Navarre glasuju za prošpanjolski *Partido Popular*, koji je tamo na vlasti (Mansvelt Beck, 2005: 154).

[44] Elmundo.es. El País Vasco pierde 10.822 habitantes y su población se sitúa en 2.166.184. *El Mundo*, 30. 6. 2014. http://www.elmundo.es/pais-vasco/2014/06/30/53b182c6ca4741425d8b4598.html; pristupljeno 25. 11. 2014.
El Pais. Euskadi perderá 101 000 habitantes en los próximos 13 años. *El Pais*, 21. 2. 2014. http://ccaa.elpais.com/ccaa/2014/02/21/paisvasco/1392982135_524758.html, pristupljeno 25. 11. 2014.
Eitb.eus. Euskadi pierde población y aumenta el número de personas mayores de 6. *Eitb*, 13. 3.2014. http://www.eitb.eus/es/noticias/sociedad/detalle/2077168/datos-poblacion-euskadi-2013--el-pais-vasco-pierde-habitantes/, pristupljeno 25. 11. 2014.

Tablica 6: Foralna zajednica (FZ) Navarra (geografski položaj i stanovništvo)

FZ Navarra na zapadu graniči s AZ Baskijom, na sjeveru s Francuskom (Pirineji), na istoku i zapadu sa španjolskim *autonomnim zajednicama* Aragonom, Kastiljom i Leonom, La Riojom. Ima površinu od 10 391,08 km^2 (Navarra.es) i 643 864 stanovnika, čime je tri i pol puta slabije naseljena od AZ Baskije. Od toga je 92 000 rođenih u ostatku Španjolske i 70 000 stranaca (Censo. Navarra, 2013: 8).[45] Sjeverni, ruralniji dio Navarre pretežno je baskofon, dok je južni dio hispanofon, a sam glavni grad Pamplona/Iruña nalazi se na granici dviju jezičnih zona. Povijesno, sjeverni dio Navarre nikada nije osvojen od Rimljana, dok je južni dio romaniziran još u doba Pompeja, 75. pr. Kr., po kojemu je Pamplona i dobila ime. Navarra je i regija imigracije iz drugih dijelova Španjolske, što mijenja etničku strukturu u korist hispanofonog stanovništva.
O problematici identiteta i podijeljenih identiteta u FZ Navarri i u AZ Baskiji više u sljedećim poglavljima.

2.2. Identitet španjolskih Baska

Uslijed stoljeća dominacije Kastilje i Španjolske u Baskiji i Navarri, došlo je do snažne hispanizacije, a u nekim područjima, kao što su Alava ili južna Navarra, baskijski je gotovo nestao još prije nekoliko stoljeća, te se sveo na jezik „Gellnerove" niske kulture (Gellner, 1998).[46] U doba Francove diktature baskijski je bio zabranjen do 1960-ih, kada je dopuštena, ali i veoma ograničena, njegova prisutnost. Sve to rezultiralo je time da danas baskijskim u njegovoj postojbini, AZ Baskiji i FZ Navarri, govori manjina stanovništva, ali i da je jezik postao jedno od ključnih identitetskih i političkih pitanja, koje utječe na političku agendu. Stoga mu treba posvetiti posebnu pozornost.

Prema zadnjoj *V. Sociolingvističkoj anketi* (istraživanju) iz 2011., koju izrađuje Vlada AZ Baskije u suradnji s francuskim Javnim uredom za baskijski jezik (OPLB) (fr. *Office Public de la Langue Basque*, bask. *Euskararen Erakunde Publikoa*), u AZ Baskiji, od 1 874 000 stanovnika starijih od 16 godina, za koje se mjeri poznavanje jezika, aktivno dvojezično

[45] Instituto de Estadistica de Navarra. http://www.navarra.es/AppsExt/GN.InstitutoEstadistica.Web/InformacionEstadistica.aspx?R=1&E=1, pristupljeno 25. 11. 2014.

[46] U 16. stoljeću sami Baski, tj. lokalne elite, kako bi eliminirali puk iz vlasti, određuju da se za pojedine položaje u vlasti mora vladati španjolskim jezikom (Heiberg, 2007: 31). Poslije II. karlističkog rata, krajem 19. stoljeća, u Baskiji se uvode osnovne škole, ali na španjolskom. Samo je Crkva koristila baskijski u liturgiji. Baskijski jezik stigmatiziran je kao jezik „prostoga puka", ne izdaju se knjige ni novine na baskijskom (ibid.: 47).

je tek 600 000 stanovnika ili 32%. To je ipak gotovo 8% više nego dvadeset godina ranije, 1991. Pasivno znanje baskijskog ima još dodatnih 326 000 (17,4%) stanovnika, dok je preostalih 947 000 (50,6%) samo jednojezično, tj. hispanofono (*V Enquesta sociologica*, 2011: 21). Ukupno je u većoj ili manjoj mjeri baskofono nešto manje od polovice stanovništva starijeg od 16 godina, tj. 49,4%. Za FZ Navarru, koja je mnogo više hispanizirana od AZ Baskije, i gdje su na vlasti tradicionalno desne (pro)španjolske matične stranke, koje ne forsiraju u toj mjeri rebaskizaciju Navarre, od 537 139 stanovnika starijih od 16 godina, ti podaci su sljedeći: 11,7% aktivno dvojezičnih (9,5% u 1991.); 7,5% pasivno dvojezičnih i 80,7% samo hispanofonih (ibid.: 9).

Podaci o stvarnoj uporabi u svakodnevnom životu ipak se razlikuju od teoretskog znanja jezika, jer se baskijski jezik još uvijek znatno manje koristi od španjolskog. Tako se svega 20% stanovništva AZ Baskije i tek 5,5% FZ Navarre svakodnevno intenzivno služi baskijskim, dok ga u manjoj mjeri od španjolskog koristi dodatnih 8,9% u AZ Baskiji i 4,6% u FZ Navarri (ibid.: 19). Kada bismo napravili tipologiju uporabe baskijskog jezika u obitelji, s prijateljima i u javnoj uporabi, po uzoru na „pitanje Moreno" (Moreno, 2006), dobili bismo sljedeće detaljnije pokazatelje. U AZ Baskiji 12,7% ispitanih koristi više baskijski, 7,3% ga koristi jednako kao i španjolski, 8,9% ga koristi manje od španjolskog, 5,9% ga malo koristi, dok ga 65,2% uopće ne koristi. Istovrsni postoci za FZ Navarru iznose 3,6%, 1,9%, 4,6%, 2,5% te čak 87,4% (ibid.: 19). Najveći postotak aktivno dvojezičnih je među mladima od 16 do 24 godine (59,7% u AZ Baskiji i 20,8 u FZ Navarri) (ibid.: 10), što je posljedica autonomije i, slijedom toga, jezične politike rebaskizacije, o čemu ćemo govoriti kasnije. Možemo, dakle, govoriti o „subverzivnim institucijama", koje podižu razinu znanja i uporabe baskijskog jezika, a time posljedično i nacionalnu (baskijsku) svijest u AZ Baskiji, i u manjoj mjeri u FZ Navarri.

Na oblikovanje identiteta španjolskih Baska, logično, utjecala je njihova povijest, kao i etničke specifičnosti. Španjolski Baski stoljećima su unutar Kraljevstva Kastilje zadržali svoje povlastice, *fueros,* koje su imale tim veći značaj što su se Baski, zbog svog zasebnog jezika i povijesti, kao narod uvijek smatrali posebnima u odnosu na sve svoje susjede. Između ostaloga, nisu bili arabizirani ni romanizirani kao ostatak Španjolske. Status *kolektivnog plemstva* (*hidalguía colectiva*)[47] osjećaju posebnosti dodatno je pridonio, kao što je pridonio i

[47] O *kolektivnom plemstvu* više u Prilogu Kratka povijest španjolske Baskije.

egalitarizmu kao cijenjenoj kategoriji u baskijskom društvu. Baskijsko društvo također je tradicionalno katoličko, ali je i stoljećima duboko podijeljeno povijesnim rascjepom baskofonog tradicionalnog sela i hispaniziranih naprednih gradova s bogatim baskijskim industrijalcima i buržoazijom.

Conversi smatra da je, zbog diglosije i slabe raširenosti baskijskog jezika u baskijskom etničkom korpusu, kao i „slabe lojalnosti jeziku od strane viših slojeva“, baskijski nacionalizam bio u neobičnom i nepovoljnom položaju (1990: 53). Naime, za „središnju vrijednost“ ili okosnicu baskijskog nacionalizma odnosno nacionalnog identiteta nije mogao odabrati vlastiti jezik, kao što je to bio slučaj s drugim narodima, npr. Kataloncima ili Poljacima, Hrvatima ili Slovencima. Morao je stoga posegnuti za drugim važnim nacionalnim, etničkim obilježjima. Tvorac baskijskog nacionalizma, Sabino Arana (1865. – 1903.), krajem devetnaestog stoljeća za „središnju vrijednost“ odabrao je rasu. To čak i nije bilo neutemeljeno, jer su rasa i podrijetlo kod Baska zauzimali i posebno mjesto, uzimajući u obzir mit o baskijskom podrijetlu kao jednom od najstarijih naroda, kao i tajnovitom podrijetlu samog baskijskog jezika, te uzimajući u obzir spomenuti srednjovjekovni mit o *kolektivnom plemstvu* Baska, prema kojemu su svi Baski bili slobodni i jednaki i – plemenita roda.

Kasnije se baskijski nacionalisti, čak i ETA moraju prilagoditi novoj situaciji u uvjetima novog vala imigracije 1960-ih, te problema integracije pridošlica iz ostatka Španjolske. Rasa i podrijetlo, kao isključivi element koji je Baske odvajao od imigranata, zamijenjen je idejom voluntarizma, određivanju nacionalnog identiteta prema vlastitoj želji za pripadnošću nekoj naciji, onako kako je to naučavao Ernest Renan (1992).[48] Uostalom, ovaj princip, kako ćemo kasnije pokazati, opstao je do danas u španjolskoj Baskiji, barem u AZ Baskiji, jer u sustavu vrijednosti i bitnih odrednica identiteta Baska, ispitanici u AZ Baskiji na prvo mjesto ističu činjenicu da netko želi biti Bask. Parafrazirajući poznatu izreku Renéa Descartesa, „Mislim, dakle jesam“, mogli bismo je primijeniti na baskijski slučaj – *Mislim da sam Bask, tj. želim biti Bask – dakle jesam Bask.* Ipak, početni odabir rase za „ključnu vrijednost“ od strane Sabina Arane vjerojatno je utjecao na kasniji put baskijskog

[48] „Ona (nacija) pretpostavlja prošlost, ali se ističe u sadašnjosti opipljivom činjenicom: pristanak, jasno izražena želja za nastavkom zajedničkog života.“ (Renan, 1992: 10)

nacionalizma (Conversi, 1990; 2000a), analogno teoriji „ovisnosti o odabranom putu“ Krasnera (1984).[49]

Naime, i danas se u odnosu prema brojnim imigrantima ne-Baskima, kako pokazuju istraživanja Heibergove, Baski osjećaju superiorno kao narod više kulture i morala (“baskijski radnici su vrjedniji, ozbiljniji, od povjerenja i časniji“ (Heiberg, 2007: 97), što podsjeća na izvorni etnički, isključivi nacionalizam Sabina Arane, s rasističkim prizvukom.

> „Većina Baska jako vrednuje očuvanje baskijske genealogije (…) Baski su opsjednuti svojim prezimenima. Što više baskijskih prezimena, to je osoba ponosnija (…) Kada netko razmišlja o vjenčanju, također misli na djecu i o onome što će im prenijeti. Udaješ se za Baska da preneseš neiskvareno baskijstvo svojoj djeci (…) kad se dogodi međunacionalni brak, Baski smatraju da su se vjenčali osobom nižega roda.“ (ibid.: 99)[50]

Zanimljivo je i kako su baskijsko selo i grad često različito reagirali na izazove modernosti, urbanizacije, sveopće hispanizacije. Neke studije ukazuju na svojevrsni kompleks manje vrijednosti baskijskog jezika i kulture prema španjolskom, vidljiv kod ruralnog baskijskog stanovništva te na paradoksalno pozitivan stav prema baskijskom jeziku i kulturi kod hispaniziranog gradskog stanovništva (ibid.: 95–96). Tako se baskijski seljaci, koji su baskofoni, često stide svog baskijskog podrijetla dajući djeci španjolska imena (što se podudara s Gellnerovom teorijom o jeziku „niske kulture“ (1998), dok hispanizirani gradski Baski, koji ne govore baskijski, djeci daju baskijska imena i ističu baskijske simbole.

Jedan od razloga političkih i identitetskih rascjepa u baskijskom društvu, uz pitanje odnosa prema Španjolskoj, njenom jeziku i kulturi, je i spomenuti tradicionalni katolicizam, odnosno stav prema Crkvi.[51] Kako je (pro)španjolska desnica bila konzervativna i katolička,

---

[49] „Jednom kada je put odabran, to uvjetuje (kanalizira) kasniji razvoj događaja“ (Krasner, 1984: 240); „prethodni izbori isključuju određene strategije.“ (ibid.)

[50] U Španjolskoj, pa i u Baskiji, dijete zadržava prezimena oca i majke, pa se odmah može zaključiti jesu li oba roditelja Baski. Stoga, kad biraju bračnog partnera, prema ovom svjedočanstvu, Baski traže Baska/Baskijku kako bi djeci ostavili baskijska prezimena.

[51] Slične procese možemo pratiti kod mnogih nedržavnih nacija/manjinskih naroda u fazi oblikovanja svog nacionalnog identiteta. Hrvatski identitet tako se oblikovao u odnosu/suprotstavljanju prema njemačkom, mađarskom ili talijanskom jeziku i kulturi, odnosno prema njemstvu (austrofilstvu)/mađaronstvu/talijanaštvu i prema Beču i Pešti. Slovenski se identitet oblikovao u odnosu prema njemstvu, Katoličkoj crkvi i slavenstvu (ilirizmu i panslavenstvu) (Lukšić, 2015: 740).

ali unitaristička i neprijateljski raspoložena prema baskijskom autonomaštvu ili separatizmu, a ljevica antiklerikalna, Baski su često bili razdirani kome se prikloniti – Crkvi ili projektu baskijske nacije. Navarra i Alava uglavnom su „birale“ Crkvu – i (pro)španjolsku desnicu, uključujući i frankiste, odnosno religija im je bila važnija od nacije. Biskaja i Guipuzkoa tako su stale uz Drugu republiku, iako je bila „bezbožnička“, jer je Baskiji ponudila autonomiju. Rascjepi su ostali do danas. Najstarija i najjača baskijska stranka, Baskijska nacionalistička stranka (PNV-EAJ) jedina je baskijska stranka koja je konzervativna i klerikalna, ali je ipak stranka centra. Baski, zanimljivo, nemaju svoju desnu stranku. Sve ostale baskijske (nacionalističke), čak i ekstremne stranke su ljevičarske.

Kako Španjolska, *ipso facto* ni Baskija, ne dopušta izjašnjavanje po etničkoj osnovi, kako u popisima stanovništva tako ni u osobnim dokumentima, kakvo npr. postoji u Republici Hrvatskoj ili drugim državama na području bivšeg SFRJ-a, ne može se dati točan statistički podatak o broju Baska u odnosu na ostale Španjolce. Umjesto kategoričnih i preciznih podataka mogu se koristiti jedino istraživanja javnoga mnijenja, odnosno ankete tipa „pitanja Moreno“ (Moreno, 2006), spomenute u uvodu.

U AZ Baskiji prema istraživanjima javnoga mnijenja, koje je provelo Društvo baskijskih studija iz San Sebastiana/Donostia,[52] 40% stanovnika osjeća se samo Baskima, 15% više Baskima nego Španjolcima, 28% podjednako Baskima i Španjolcima, 3% više Španjolcima, a 6% samo Španjolcima. Grupiramo li rezultate, dvojni identitet prisutan je kod čak 46% stanovnika, 55% osjeća se samo ili više Baskima, dok se samo 9% osjeća više ili samo Španjolcima. Postoji korelacija sa znanjem baskijskog jezika. Tako se 75% onih koji govore baskijski osjeća pretežno Baskima, tek 16% osjeća se podjednako Baskima i Španjolcima, a svega 3% pretežno Španjolcima (Baxok et al., 2006: 49–50). Pritom je zanimljivo da su oni koji malo govore baskijski po stavovima sličniji onima koji uopće ne govore baskijski ili se osjećaju Španjolcima, tj. oni se ne osjećaju Baskima, već se identificiraju sa Španjolskom, osjećaju se bližim španjolskim (tj. nebaskijskim) regijama, ne žele da im djeca uče baskijski ili im je svejedno.[53] Potonji smatraju i da Baska određuje podrijetlo ili Baskija kao mjesto rođenja. Ovaj podatak postaje još zanimljiviji kada ga

[52] Sociedad de Estudios Vascos/Eusko Ikaskuntza/Societe des Etudes Basques, San Sebastian/Donostia, 2005.

[53] Možemo, dakle, govoriti o kontinuumu, gdje je na jednome kraju baskijski identitet, „baskijstvo“, a na drugom španjolski identitet ili „ne-baskijstvo“ („španjolstvo“).

usporedimo s istovrsnim podacima za francusku Baskiju, što ćemo vidjeti u kasnijim poglavljima (ibid.: 110; 111).

Istraživanja javnoga mnijenja otkrivaju nam i druge zanimljive podatke o današnjoj Baskiji. U AZ Baskiji danas tako prevladava voluntaristički pristup baskijstvu, tj. pristup gdje se želja da se bude Baskom stavlja daleko ispred baskijskog podrijetla. To je potpuni odmak od tradicionalnog Araninog etničkog i isključivog nacionalizma. Tako je među dvama najvažnijim uvjetima da bi se netko osjećao Baskom čak 46% ispitanika istaknulo želju da se bude Baskom, 46% činjenicu življenja i rada u Baskiji, 36% Baskiju kao mjesto rođenja, 17% branjenje Baskije (domoljublje), 16% znanje baskijskog jezika, a tek 6% istaknulo je baskijske pretke i 3% baskijsko prezime, koje je također pokazatelj baskijskog podrijetla (ibid.: 53). Upravo su dva posljednja uvjeta bili glavni kriteriji baskijstva kako ih je definirao otac baskijskog nacionalizma Sabino Arana krajem 19. stoljeća. Uočavamo da sada zauzimaju gotovo neznatan postotak. Sve ovo govori u prilog tvrdnjama nekih autora da je od 1960-ih naovamo, osobito djelatnošću novih baskijskih ideologa nacionalista, kao Krutwiga i same organizacije ETA-e, baskijski nacionalizam postao mnogo više inkluzivan i integrativan prema brojnoj imigrantskoj zajednici ne-Baska, koji su u potrazi za poslom doselili u Baskiju iz drugih dijelova Španjolske (Conversi, 2000a; Jaureguiberry, 2003).

Zanimljiv je i podatak da oni koji žele da njihova djeca uče baskijski ne spadaju u krajnosti na kontinuumu baskijstva/španjolstva, već se nalaze negdje na sredini, jer je „pozitivan stav o učenju baskijskog jezika jako raširen među osobama vrlo različitih mišljenja“ (Baxok et al.: 111). To upućuje na utjecaj autonomnih „subverzivnih institucija“, koje učenje baskijskog jezika čine ne samo korisnim nego i „prikladnim ponašanjem“, prema spomenutoj teoriji Marcha i Olsena (2009).[54]

2.2.1. Oblikovanje baskijskog identiteta

Zbog baskijskih specifičnosti, razvoj baskijskog nacionalizma nije slijedio postavke teoretičara da kod etnonacionalizama kulturni preporod prethodi političkom nacionalizmu (Hroch, 2006: 11). Baskija je relativno rano izgubila samostalnost, ali je zadržala unutarnju

[54] Spomenimo ovdje i *Cuadrillas*. Riječ je o baskijskom fenomenu koji je odraz „privatizacije društvenog života“ potaknute Francovom diktaturom. Radi se o skupinama mladih koji se zajedno druže, provode slobodno vrijeme, izlaze, socijaliziraju, njeguju i razvijaju nacionalističke ideje, „konspiriraju“, a s vremenom često zajedno postaju militanti (Perez Agote, 2006).

autonomiju *fuerosima* (lokalnim statutima i poveljama, povlasticama). Međutim, pod kulturnim utjecajem Španjolske, odnosno njene središnje pokrajine Kastilje, njena elita bila je hispanizirana. Pored toga, Baskija je sve do 19. stoljeća, kada je zahvaljujući bogatstvu željeznom rudačom doživjela industrijsku revoluciju, u osnovi bila zatvoreno, tradicionalno katoličko, patrijarhalno i siromašno ruralno društvo. Nije, dakle, iskusila kulturni preporod *al pari* Kataloniji, Hrvatskoj ili Italiji u 19. stoljeću, odnosno gotovo je preskočila Hrochovu fazu A nacionalizma, a njen jezik govorio se u ruralnim sredinama, dok je u urbanima bio gotovo nestao. Bila je, prema tome, tipičan primjer Gellnerove „niske" kulture (1998) koja je, u doticaju i pod hegemonijom „visoke" španjolske (kastiljanske) kulture, gubila bitku. Baski su pritom, zbog svoje, na našim prostorima rekli bismo junačke povijesti i etničkih specifičnosti, zadržali svijest o svojoj posebnosti i identitetu, što je utjecalo na kasniji razvoj nacionalizma i identiteta.

Baski su uživali svoje povlastice (*fueros*) do duboko u 19. stoljeće i branili ih od ugroze i ukidanja, te su dugo vremena svoj nacionalizam i nacionalnu energiju vezali uz pitanje njihove obrane. Do te mjere da su sudjelovali u trima karlističkim (španjolskim dinastičkim) ratovima tijekom 19. stoljeća, od kojih je III. rat, 1872. – 1876., vođen gotovo isključivo na baskijskom (navarskom) tlu. Baski su bili na strani koja je obećavala zadržati povlastice, ali je ona bila gubitnička. Tako su Baski, s izgubljenim ratom, izgubili i svoje povlastice, čime počinju dalekosežne društvene i ekonomske promjene. Porezna i carinska granica s ostatkom Španjolske koja je do tada postojala na rijeci Ebro gubi se (tek 1876. (!)) i Baskija se i ekonomski integrira u Španjolsku, štoviše, industrijalizacijom, uz Kataloniju postaje najviše industrijalizirana španjolska pokrajina. Kako je Baskiji nedostajalo radne snage, industrija je zahtijevala njen uvoz iz ostatka Španjolske. Baskija se tada sreće ne samo s društvenim promjenama uzrokovanim industrijalizacijom, urbanizacijom i modernizacijom, već i s imigracijom nebaskijskog stanovništva iz drugih dijelova Španjolske. Potonja u znatnoj mjeri mijenja etničku strukturu i uzrokuje promjene i napetosti, te pored toga dodatno hispanizira ionako odnarođenu Baskiju. Sada gradovi apsorbiraju i ruralno stanovništvo koje postaje proletarijat u hispaniziranim gradovima, gdje mora naučiti španjolski (kastiljanski) kao jezik „visoke" kulture i većih mogućnosti zapošljavanja, da bi moglo komunicirati i prosperirati u većinski kastiljanskim sredinama, kao što je bio novi industrijski centar Bilbao. Sve su ovo bili idealni uvjeti, kako su to isticali Smith (2010; 2003), Hobsbawm (1993) i Gellner (1998), za razvoj nacionalizma. Međutim, baskijska buržoazija uspjela je izvući

ekonomske koristi od središnje vlade u Madridu, koja je zaštitila njenu tešku industriju, pa nije bila u opoziciji prema režimu, ni naklonjena baskijskom nacionalizmu.

Baskija je ipak krajem 19. stoljeća, s priličnim zakašnjenjem u odnosu na npr. Kataloniju ili druge nacionalne pokrete u Europi doživjela buđenje nacionalne svijesti. Doduše, ne možemo govoriti o velikom i masovnom kulturnom preporodu kao *Renaixença* u Kataloniji. U Bilbau je 1876. osnovano društvo Euskalerria (Baskija), više političkog karaktera, koje postaje perjanicom nacionalizma i separatizma. U Pamploni (Navarra) 1878. osniva se Asociación Euskara (Društvo za baskijski jezik) s ciljem proučavanja baskijskog jezika, književnosti, povijesti i prava, ali koje je ostalo kulturnog karaktera i ograničeno na visoke intelektualce te nije doprlo do širih slojeva. Bavilo se organizacijom tzv. Cvjetnog festivala, književnog natjecanja koje je imalo i folklorni karakter; prvi je organiziran 1879. godine. Ovo društvo ostalo je tradicionalno, „foralno" (cilj je zaštititi tradicionalne povlastice *fueros*), i najveći iskorak u političkom smislu bilo je zastupanje regionalizma, tj. određene autonomije Baskije. Uskoro se pojavljuje Sabino Arana s kojim jača politička, a uz nju, posljedično, i kulturna djelatnost (u nastavku poglavlja). Godine 1918. osnivaju se Društvo baskijskih studija za promicanje baskijske kulture i Baskijska akademija za jezik, koja je trebala donijeti gramatiku i rječnik baskijskog jezika, ali i brinuti o njegovu mjestu i ugledu te izdavačkoj djelatnosti (Conversi, 2000a).

Diktatura Prima de Rivere (1923. – 1930.), značila je represiju i zabranu aktivnosti nacionalista, dakle PNV-a i njegovih publikacija, ali je dopuštena kulturna djelatnost, a pored toga, nacionalisti su pronašli i drugi način svog izražavanja i aktivnosti – planinarskim društvima. Baskija je brdovita zemlja na rubu Pirineja te stoga izrazito pogodna za okupljanje i pružanje osame i utočišta manjim i većim skupinama ljudi, kako planinarima tako i domoljubima, a i potencijalnoj gerili i teroristima, što će biti značajno u razdoblju Franca i ETA-e.

Francova diktatura zabranila je svaki izričaj baskijske kulture. Međutim, u svojoj drugoj fazi, 60-ih, dolazi do blage liberalizacije režima, koja ide usporedo s gospodarskom liberalizacijom i rastom (tzv. španjolsko ekonomsko čudo). To je ostavilo prostora i za ograničeni kulturni preporod u španjolskoj Baskiji, otvaranjem privatnih baskijskih škola ikastola, koje su otvarane kao vrtići ili su držani privatni satovi u privatnim domovima, pokretom opismenjavanja i baskizacije odraslih, te izdavanjem publikacija na baskijskom.

Otvaranje ikastola zahtijevalo je svladavanje velikog broja administrativnih prepreka, uključujući i policijske provjere učitelja, čak i provjere sadržaja pjesmica koje su trebala pjevati djeca u vrtiću. Broj polaznika ikastola, od početnih 596 u akademskoj godini 1964./65., rastao je godišnje oko 20%, da bi 1970./71. narastao na 44% svih učenika i brojku od 26 936 učenika u školskoj godini 1974./75. Broj ikastola porastao je s tri 1960. na 160 godine 1975. (Tejerina, 1999: 88). Baskijski jezik i njegovo učenje u ikastolama poprima simbolički, gotovo mitski značaj. Skupljanje za ikastole smatralo se „dužnošću svakog Baska" (Heiberg, 2007: 108). Slično je i s tečajevima za odrasle, koje, primjerice u 1976., pohađa 10 000 polaznika uz obuku 500 učitelja. Dodatno jezik želi učiti i 5000 radnika i srednjoškolaca, a 2000 je odbijeno zbog nedostatka učitelja i prostora.

Za razliku od većine etnonacionalizama, baskijski nacionalizam većinu svoje ideologije i simbola duguje jednom jedinom čovjeku – **Sabinu Arani**. U svom političkom programu Bizkaja za svoju neovisnost[55], objavljenom 1892., on je ne samo formulirao svoj program, izmislio naziv zemlje (dotad nepostojeći neologizam *Euzkadi*), nego i napisao njenu (buduću) himnu i izmislio zastavu, koji su stotinu godina kasnije zaista postali službeni simboli španjolske AZ Baskije, a to su i danas! Arana je autor i poznate formule, simbola baskijskih nacionalista, „4 + 3 = 1", koja simbolizira ujedinjenje četiriju španjolskih i triju francuskih baskijskih pokrajina u jednu jedinstvenu Baskiju (Euskal Herria) (Conversi, 2000a).

Arana je osnovao i prvu baskijsku nacionalističku stranku 1895., buduću Partido Nacionalista Vasco (PNV, Baskijska nacionalistička stranka), koja je i danas vodeća stranka u AZ Baskiji. Osnovao je 1893. i dvotjednik *Bizkaitarra*, koji je pisao o baskijskom jeziku, povijesti i politici, te rekreacijska društva koja su njegovala baskijski duh. Kako bismo bolje razumjeli baskijski nacionalizam potekao od Arane, o njemu treba reći nekoliko biografskih detalja. Prvo, Arana potječe iz karlističke obitelji, koja je gubitkom karlista u ratu i ekonomskim promjenama izgubila imetak. Odatle dio fatalizma i pesimizma u Araninoj

[55] Arana je program namijenio pokrajini Biskaji, iako ga je zamislio kao program za čitavu Baskiju. Naime, po *foralističkim* tradicijama svaka pokrajina imala je svoje povlastice, *fuerose*, i jedna pokrajina drugoj se nije miješala u „unutarnje" poslove. Tako je i Arana program namijenio svojoj pokrajini Biskaji, uvjeren da će mu se ostale baskijske pokrajine (na španjolskoj strani Alava i Guipuzkoa te Navarra; odnosno tri francuske pokrajine, Soule, Zapurdi i Donja Navarra) pridružiti.

ideologiji. Drugo, Arana je završio jezuitsku školu, koja je u njega usadila dubok katolicizam. Treće, Arana, koji sam nije govorio baskijski, doživio je „preobraćenje“ nakon jednog razgovora s bratom. Treba možda dodati da se „preobraćenje“ dogodilo upravo na Uskrs, i da se taj dan slavi danas kao Dan Domovine. Već i ta činjenica može nam dočarati određenu mističnost, jer asocira na vjersko preobraćenje, na Krista i simboliku Uskrsnuća, tim više što je, kao što smo spomenuli, Arana, kao i cijela baskijska nacija, bio gorljiv katolik, a i kult koji je kasnije nastao oko njega davao mu je gotovo vjersku, svetačku auru. Kad uzmemo u obzir i uvjerenje o posebnosti i drevnosti Baska i njihova jezika, imamo elemente, kako Conversi i Smith kažu, za vjerovanje u „izabrani narod“ (Conversi, 2000: 54; Smith, 2003: 108).

Još jedan zanimljiv detalj iz njegova života možda je predodredio ili barem utjecao na odnos i stav koji će Arana imati prema baskijskom jeziku. U prvoj, nacionalističkoj, fazi Arana gorljivo proučava, i „izmišlja“ baskijski jezik, kojemu je pridavao simbolički značaj za opstanak baskijskog naroda, i u čemu je poslužio kao egzemplarni primjer Hobsbawmovoj postavci o važnosti jezika za nacionaliste (Hobsbawm, 1993: 122). Arana radi na tvorbi neologizama (od kojih su mnogi usvojeni i danas u službenoj uporabi!) i na izdanju Gramatike. Tada se natjecao za mjesto pročelnika Katedre za baskijski jezik na Višoj pokrajinskoj školi. Međutim, nije ga dobio.[56] Arana se nakon ovog neuspjeha, od jezika kao osnove baskijskog duha i nacionalizma, okrenuo etničkom podrijetlu, odnosno rasi. Možda je, dakle, upravo ovaj detalj iz njegova života, na neki način, predodredivši smjer budućeg baskijskog nacionalizma, utemeljenog na rasi umjesto na jeziku i kulturi, prema teoretskim postavkama Krasnerova „odabrana puta“ (1984), utjecao na sudbinu cijelog jednog naroda!

Naravno, nije samo njegov osobni neuspjeh kao profesora jezika doveo do usmjerenja baskijskog nacionalizma prema rasi, umjesto prema jeziku kao osnovnoj odrednici baskijskog identiteta. Arana je bio svjestan da je baskijski jezik pred izumiranjem, te će ga biti jako teško oživjeti. Odnosno, da iz borbe s hegemonističkim jezikom (španjolskim) neće moći izići kao pobjednik. Pored toga, osjećao je spomenuti problem imigracije iz drugih španjolskih

[56] Vrijedi spomenuti tko mu je bio jedan od konkurenata – veliki španjolski književnik, Miguel de Unamuno, kasniji rektor najprestižnijeg španjolskog sveučilišta, onog u Salamanci. Miguel de Unamuno ubijen je od frankista u Građanskom ratu. Rodom Bask, možda baš zbog ovog neuspjeha u dobivanju mjesta pročelnika Katedre za baskijski jezik, kasnije se odrekao baskijskog jezika i, štoviše, o njemu se izražavao s omalovažavanjem. Sam je tako pridonio negativnom stavu o baskijskom jeziku, koji su stoga i ostali Španjolci promatrali kao jezik „niske“ kulture.

pokrajina koja je dodatno „ugrožavala“ baskijski jezik i kulturu. Kako nije nalazio dovoljno snage u baskijskom narodu da asimilira pridošlice, jedini izlaz, osim odvajanja od Španjolske, vidio je u samoizolaciji etničkih Baska, kako bi se Baski očuvali kao narod i izbjegli asimilaciju od Španjolaca. Neki autori smatraju da u pozadini nije bio istinski rasizam, samo „rasa kao defenzivna prepreka kvarenju baskijskih vrijednosti i kulture od vanjskog lošeg utjecaja“ (Conversi, 2000a: 60). Arana je tako osudio brak s ne-Baskima, ne iz rasnih pobuda, već iz straha da će to značiti daljnji gubitak baskijskog jezika i novi prodor i pobjedu španjolskog jezika i kulture. Iz istih razloga Arana je tražio da zatvori za Baske budu odvojeni od ne-Baska kako ih potonji ne bi iskvarili svojim „psovkama i nemoralom“, dok je za članove svoje stranke zahtijevao da budu katolici i da imaju barem četiri baskijska prezimena ili da su im djed ili baka rođeni Baski. Arana je naciju promatrao kao „proširenu obitelj“, te se u tome uklapao u sociobiološku primordijalističku teoriju koju je zastupao van den Berghe (1978). Njegov katolicizam utjecao je na njegov pacifizam, koji su odbacili pripadnici terorističke organizacije ETA-e 1959., kao i na njegovu brigu za siromašne i radnike, koja će se kasnije pretvoriti u lijevu i marksističku orijentaciju ETA-e.

Na političkom polju Arana je postigao određene uspjehe. Godine 1898. izabran je u Skupštinu pokrajine Biskaje, a godinu kasnije pet članova njegove Baskijske nacionalističke stranke PNV-a ulazi u gradsko vijeće Bilbaa (glavni grad Biskaje), koji 1907. dobiva gradonačelnika iz PNV-a, a PNV postaje i druga stranka pokrajine. U ostalim pokrajinama, Guipouzkoi, Alavi i Navarri, PNV postiže tek marginalne rezultate. Arana je umro 1903., a pred kraj života je, pod dojmom uspjeha katalonskih umjerenih nacionalista, doživio novo „preobraćenje“, kojim su on i njegov PNV moderirali tvrde separatističke stavove. PNV, međutim, do dolaska Druge republike 1931. ostaje konzervativna i desno orijentirana stranka, koja ne ulazi u koalicije sa socijalistima, zbog njihova ateizma i naklonjenosti imigrantima, koje, kako smo objasnili, PNV iz navedenih rasnih i jezičnih razloga nije želio prihvatiti.

Baskijski nacionalizam nastaje, dakle, krajem 19. stoljeća kao reakcija na izazove modernizma, imigracije, i podređenog položaja baskijskog jezika i kulture u odnosu na španjolski, te zbog svega navedenoga, osjećaja ugroženosti opstanka cijeloga naroda, kao i njegova jezika i kulture. Politički nacionalizam formulirao je Sabino Arana 1890-ih, međutim, nije mu ni prethodio niti ga je pratio znatniji kulturni preporod. Arana ga je formulirao kao rasni nacionalizam, baziran, ne na kulturi i jeziku, nego na etničkom podrijetlu. Iako je sam gajio simpatije prema siromašnima i radnicima, njegov tradicionalizam i katolicizam

udaljavali su ga od ljevice, a obje navedene orijentacije odvraćale su ga pokušaja integracije i asimilacije imigranata. Sve ovo dovelo je do brojnih rascjepa u baskijskom narodu, čije posljedice se osjećaju i do danas.

Pobjedom Franca u Španjolskom građanskom ratu nad Republikom koju su podržavali Baski, Baskija postaje „predmetom osvete“ i doživljava „brutalni teror vlasti koji guši sve što je baskijsko“ (Tatalović, 2010: 93). Baski su, naime, bili dvostruko krivi – zbog potpore pogrešnoj strani i suprotstavljanja Francu, ali i zbog svog autonomaštva i separatizma, kojima su, prema Francu, koji je bio opsjednut jedinstvenom Španjolskom, bili rušitelji i neprijatelji države.

Krajem 1950-ih, najstarija baskijska stranka, koja je zastupala nacionaliste, ali je s vremenom postala umjerena, PNV nije mogao iz više razloga ponuditi odgovor na diktaturu i opresiju. Prvo, jer je i sama izgubila interes boriti se, što zbog poboljšane ekonomske situacije, koja je otupila oštricu nezadovoljstva, što zbog represije, što zbog generacijskih razloga. Mlađa generacija, kao i uvijek buntovnički raspoložena, nije se mirila s pasivnošću PNV-a. Skupina studenata Sveučilišta u Bilbau (čini se da ih je u početku bilo šest ili sedam) počinje se neformalno okupljati i proučavati baskijsku prošlost i kulturu te povremeno objavljivati bilten EKIN (Činiti), po kojemu je dobila i ime. Iako je bila apolitična, u atmosferi straha od represije, od početka je uvela strogu tajnost svojih druženja i rada, koja je kasnije postala osnova buduće tajne organizacije. Nakon četiri godine (1956.) EKIN se ujedinio s mladeži PNV-a – EGI, koja je bila otvorenijeg karaktera, s obzirom na to da se bavila folklorom, te nije bila toliko na udaru i oku režima, ali je zato imala masovnije članstvo. Tek 1959. EKIN se odvaja od PNV-a, uzevši sa sobom i dio članstva EGI-ja, i osniva **ETA**-u (*Euskadi Ta Askatasuna*, Baskijska zemlja i sloboda), interno podijeljenu u šest ogranaka: tajništvo, skupine (za tečajeve), jezik (za njegovanje jezika), legalna akcija, propaganda i vojni ogranak (Conversi, 2000a: 80–109).

ETA je odmah prihvatila „tvrdu“ liniju prema Španjolskoj. Prvu (neuspjelu) akciju izvela je 1961., miniranjem pruge. Premda bez žrtava, reakcija vlasti bila je nesmiljena. Prvi kongres održala je 1962., „bez jasnog programa ili nove teorije“, ali definirana je kao „revolucionarni baskijski pokret za nacionalno oslobođenje“ (ibid.: 92). Sljedeće godine, 1963., pojavljuje se knjiga *Vasconia*, koja je prihvaćena kao svojevrsno „Sveto pismo“ ETA-e i baskijskih nacionalista. Zanimljivo je da ju je napisao ne-Bask, sin njemačkog industrijalca, **Federico Krutwig**. Conversi spominje zanimljiv povijesni kuriozitet vezan uz Krutwiga. Na

Prvom svjetskom baskijskom kongresu u Parizu, 1956., Krutwig je održao izlaganje u kojem je „tvrdio da je nasilje neophodno za stvaranje baskijske nacije“ i „ako Baski nastave djelovati kao pitomi narod, svijet ih neće shvatiti ozbiljno“, čime je ostavio dojam luđaka, ali i pobudio pažnju (ibid.). Iako sam nije bio član ETA-e, Krutwig je u ovoj knjizi, inspiriranoj alžirskim ratom, formulirao ideološku platformu koju je ETA prihvatila kao svoju. Originalni vođa EKIN-a i jedan od važnih ljudi ETA-e, Txillardegi, nazvao je ovu knjigu najvažnijom knjigom na baskijskom jeziku u 20. stoljeću. *Vasconia* tako odbacuje rasu i religiju, originalne oslonce baskijskog nacionalizma, kako ga je krajem 19. stoljeća formulirao otac baskijskog nacionalizma Sabino Arana. Uvodi, međutim, novu ideju, „politike kao vokacije“, odnosno „dobrovoljnog sudjelovanja“, te „izbor gerilskog rata kao jedinog načina oslobođenja Baskije“ (ibid.: 95).

Još jedna knjiga bila je ključna u ideologiji ETA-e, osobito vojnog ogranka. Riječ je o knjizi *Ustanak u Baskiji* Joséa Luisa Zalbidea, pisanoj u obliku priručnika za gerilce, inspiriranoj Mao Ce-tungom i Ho Ši Minom. Obje knjige su, dakle, inspirirane marksizmom i Trećim svijetom, odnosno antikolonijalizmom, te označavaju skretanje ulijevo od izvorne Aranine konzervativne tradicionalno-katoličke i desne orijentacije, čime zapravo svjedočimo kopernikanskom obratu u ideologiji baskijskog nacionalizma. Druga skupština ETA-e 1963. prihvaća obje knjige kao svoju ideološku platformu, a oružanu borbu kao primarnu i „nasilje kao jedini način oslobađanja Baskije“. To potvrđuje na sljedećoj, Trećoj skupštini, 1964., kada sebe definira kao „antiimperijalističku i antikapitalističku organizaciju koja se bori za oslobođenje Baskije i radničke klase“ (ibid.: 96).

Ključna teorija Krutwiga, koju je razradio Zalbide, a koju je ETA prihvatila kao svoju osnovnu strategiju, bio je „ciklus akcija/represija/akcija“. Kako to pojašnjava Sullivan, revolucionarne snage djeluju kako bi kaznile tlačitelja, koji se sveti „nediskriminirajućim nasiljem, jer ne zna tko su revolucionari, stanovništvo odgovara povećanim protestom i potporom otporu“ (1988: 42–43). Sullivan je to nazvao spiralom otpora, a Conversi kasnije koristi izraz „spirala nasilja“. ETA je sljedećih godina doživjela nekoliko shizmi i preustrojavanja, „kojima je prethodila intenzivna ideološka debata, većinom u nasilnoj atmosferi konfrontacije, pojačanoj tajnošću i strahom od upada policije“, a koje su dovele do konačne prevlasti tvrde, nasilne, odnosno vojne opcije (Conversi, 2000a: 98).

Spirala nasilja počinje 7. lipnja 1968., kada se dogodio prijeloman trenutak. ETA je ubila svoju prvu žrtvu, pripadnika Civilne garde, da bi jedan njihov pripadnik Etxebarrieta bio kasnije hladnokrvno ubijen u policijskoj zasjedi. To je izazvalo masovni protest širom

Baskije, a svećenici drže mise u njegovu čast. ETA je tako dobila prvog junaka i postala simbolom otpora diktaturi. Kratko potom, 2. kolovoza 1968., ETA izvodi svoje prvo političko ubojstvo, zloglasnog policijskog komesara Manzanasa. Vlada odgovara represijom, izvanrednim stanjem, uhićenjima i premlaćivanjima, a narod masovnim demonstracijama. Tako se Krutwigova teorija pretvorila u političku stvarnost i gotovo svakodnevnicu Baskije. Epilog priče još je značajniji i više presudan za status ETA-e. Godine 1970. španjolska vlada u Burgosu organizira suđenje šesnaestorici pripadnika ETA-e osumnjičenih za navedeno ubojstvo. Ne samo Baskija nego i Europa i svijet dižu se na noge. Poznati lijevi intelektualci (među kojima Jean Paul Sartre) i Vatikan pledriraju za uhićene. Strani veleposlanici povlače se na konzultacije, brojne španjolske gradove paraliziraju masovne demonstracije i štrajkovi, sveučilišta su zatvorena, a baskijski svećenici ponovo celebriraju svete mise za uhićene. ETA postaje ne samo baskijski nego gotovo svešpanjolski simbol otpora diktaturi. Kako se izrazila Heiberg, „ETA je postala simbol iznad javne osude. Otvoreni kriticizam ETA-e se karakterizira kao javna potpora režimu“ (1989: 107).[57]

ETA je narednih godina, pored brojnih ubojstava, izvršila i ubojstvo najvišeg predstavnika režima, nesuđenog nasljednika Franca, admirala Carrera Blanca, iznova izazvavši snažnu represiju vlasti, izvanredno stanje, masovne proteste i pozornost međunarodne javnosti – ukratko, priželjkivani, već prokušani i ponavljani Krutwigov scenarij spirale nasilja.

Conversi daje i zanimljivo pojašnjenje skretanja ulijevo ETA-e i odmaka od Araninih postavki o primatu rase i religije. Brojne imigrante, radnike, trebalo je integrirati i privući u svoj tabor. Kako ih nisu mogli privući rasnom ili religijskom nacionalističkom retorikom, a još manje teško savladivim baskijskim jezikom, najlakše je to bilo učiniti ideologijom klasne borbe i akcijom. Prema Conversiju, pripadnici ETA-e buntovni su mladi, koji se žele dokazati i koje privlači akcija, tajnost i opasnost koju ona povlači. ETA je tako mladim imigrantima, odnosno djeci imigranata, istovremeno ponudila i „šarm“ avanture i mogućnost dokazivanja pripadnosti zajednici te prihvaćanje sredine, odnosno – integraciju. Uz to, ponudila im je i priznanje, jer su njihova djela bila smatrana „junačkim“, i legitimnim, ne samo kao boraca za svoju novu domovinu Baskiju nego i kao boraca protiv omražene nelegitimne polufašističke diktature (Conversi, 2000a: 102).

[57] Više o procesu u Burgosu v. u Halimi, 1971.

Nasilje je tako postalo, kako baskijski odgovor na diktaturu tako i sredstvo unutarnje integracije, ne samo brojnih imigranata nego i samih Baska. Spirala nasilja, kako ju je formulirao ideolog ETA-e Krutwig, u obliku „ciklusa akcija/represija/akcija“ pokazala se vrlo djelotvornom.

2.3. „Kontrasubverzivno djelovanje“ I.

Višenacionalne države imaju na raspolaganju čitav repertoar načina rješavanja nacionalnog pitanja kako bi osigurali stabilnost i nesmetano funkcioniranje države. On ide od drastičnih i danas ne samo nepoželjnih nego i nedopustivih povijesnih modela kao što su genocid, preseljenje stanovništva ili etničko čišćenje, relativno uobičajenog pokušaja asimilacije ili dopuštanja secesije (Martinez-Herrera, 2002: 421; v. npr. Ugovor iz Lausanne, 1923). Najbezbolnija i najpoželjnija bila bi integracija manjine kao dio šireg procesa izgradnje moderne države.

Španjolska država, iako postoji stoljećima, tek u doba stvaranja modernih država i nacija, odnosno nacionalnih država u 19. stoljeću, suočila se s ovim dilemama, s obzirom na to da je sastavljena od više etničkih zajednica koje govore različitim jezicima i imaju zasebne, često jako izražene nacionalne identitete. Španjolska je tijekom nekoliko posljednjih stoljeća mijenjala stavove prema Baskiji i Baskima, kao i drugim španjolskim povijesnim pokrajinama i etničkim zajednicama, što je otežalo proces njihove „spontane“ integracije u španjolsku naciju. Prema Lecoursu (2007: 2) možemo razlikovati četiri stava, odnosno četiri veća razdoblja. Sve do 19. stoljeća, stav Španjolske, odnosno njezin odnos prema Baskiji bio je konfederalan, gdje su preko *fuerosa* baskijske provincije Alava, Biskaja i Guipuzkoa uživale poseban status u odnosu na kastiljsku Krunu, a kasnije i Španjolske. Zadržale su svoju institucionalnu, zakonodavnu, financijsku i drugu posebnost, iako su jezično i kulturno s vremenom bile sve više hispanizirane. Kulturno je Španjolska polagano integrirala Baske, dajući im novi španjolski identitet, ali politički, ostavljajući im autonomiju, ostavila je prostora za stvaranje zasebne baskijske nacije.

Tek u 19. stoljeću Španjolska zaista započinje proces izgradnje španjolske nacije. Tim procesom Španjolska pokušava integrirati sve etničke i jezične zajednice koji žive na njenom teritoriju, među kojima i Baske, ne bi li tako ojačala državu i prevenirala njihovu potencijalnu emancipaciju u zasebne nacije i, slijedom toga, eventualni kasniji zahtjev za teritorijalnim

odcjepljenjem. Ovakav proces izgradnje države možemo, dakle, smatrati nekim oblikom „preventivnog kontrasubverzivnog djelovanja“ jer se izgradnjom države i integracijom pokušava spriječiti potencijalni secesionizam koji bi doveo do dezintegracije države.

Navedeni proces izgradnje španjolske nacije, prema nekim autorima (Mansvelt Beck, 2005; Perez-Agote, 2006; Urquijo, 1999) je ne samo zakasnio nego i nije obavljen uspješno. Država je kasno prometno i gospodarski integrirana, kasno je uvedeno obvezno školovanje. U slučaju Baskije (i Navarre) kasnio je integrativni čimbenik obveznog vojnog roka, a u slučaju čitave Španjolske, i ratova protiv zajedničkog neprijatelja. Oba čimbenika inače jačaju unutarnju integraciju i koheziju. Konačno, nedostajali su zajednički nacionalni simboli, kakve je, recimo, imala Francuska (himna *Marseljeza* ili *Marie*). Bilo je tome više uzroka. Jedan je bio relativna povijesna zaostalost i siromaštvo Španjolske u odnosu na razvijene industrijske sile Europe, uslijed čega je kasnilo prometno povezivanje, gospodarski razvoj i obvezno školovanje. Drugi je bio političko-ideološki. Tijekom cijeloga 19. te početkom 20. stoljeća, Španjolska se lomila između dviju koncepcija: nove, liberalne i građanske; i konzervativne, katoličke i monarhističke, od kojih je potonja za Baskiju (i Navarru) značila i eventualno očuvanje postojećih *fuerosa*. Iz tog su razloga vođena (i izgubljena) čak tri građanska rata, tzv. karlistički ratovi,[58] koji su naravno, uz ideološku, imali i dinastičku pozadinu. Ne čudi da su Baskija i Navarra bile uporište karlista, iako je lokalna liberalna buržoazija i tamo bila naklonjena drugoj, liberalnoj, opciji, koja je na kraju i pobijedila.

U 19. stoljeću Španjolska, dakle, pokušava centralizirati državu i uspostaviti jedinstveno tržište. To za Baskiju znači gubitak *fuerosa* i institucionalne posebnosti, te gospodarsku integraciju s ostatkom Španjolske. Ipak, 1878. španjolski Parlament usvojio je posebni porezni režim za Baskiju, *concierto economico* (ekonomski sporazum, *fiskalni pakt*; Heiberg, 2007: 38).[59] Istovremeno, gospodarska integracija sa Španjolskom Baskiji donosi nagli gospodarski i industrijski razvoj, koji sa sobom donose i imigraciju iz drugih dijelova Španjolske i daljnju hispanizaciju. U ovom razdoblju država je, ovisno o trenutnoj opciji na vlasti, imala više ili manje neutralan ili negativan stav prema baskijskom pitanju. Tako je npr. 1895., u doba velike društvene krize koju je izazvao gubitak posljednjih španjolskih kolonija,

[58] I. karlistički rat vođen je 1833. – 1840., II. 1846. – 1849., a III. 1872. – 1876.

[59] Za izgled i sadržaj v. današnji Concierto economico vasco (2002) BOE núm. 124 Viernes 24 mayo 2002. http://www.euskadi.net/r332288/es/contenidos/informacion/concierto_economico/es_467/adjuntos/ley_12_2002_aprobacion_concierto.pdf, pristupljeno 10. 12. 2014.

Vlada proglasila ilegalnima sve separatističke ideje i aktivnosti. Zatvorila je Baskijsko društvo Euskaldun Batzoki Sabina Arane, s kaznama za svih 110 članova društva, te zabranila njihove novine *Bizkaitarra* (Egaña, 1996: 103). Madrid je progonio PNV sve do 1902. (Heiberg, 2007: 81). Vlada u Madridu 1907. mijenja stav, a 1919., kada je u Španjolskoj uzeo maha autonomistički pokret, sastavila je povjerenstvo za izradu preporuka za baskijsku autonomiju, ali je projekt propao zbog protivljenja predstavnika Navarre (ibid.: 75). U ovom razdoblju (pokušaja) stvaranja španjolske nacije, Vlada u Madridu oscilirala je između dviju krajnosti u tretiranju nacionalnog (i baskijskog) pitanja; represije i pokušaja asimilacije, u pokušaju stvaranja jedinstvene (građanske) nacije; i udovoljavanja zahtjevima baskijskih i drugih regionalista i nacionalista kroz teritorijalnu autonomiju.

U 20. stoljeću Španjolska prolazi kroz čak dva autoritarna razdoblja: kratku diktaturu Prima de Rivere, 1923. – 1930., koja je, doduše, zabranjivala politički nacionalizam i autonomaštvo, ali je tolerirala kulturni nacionalizam (ibid.: 76), te dugotrajnu diktaturu Francisca Franca, 1936./1939. – 1975. Za Baskiju i druge španjolske pokrajine ona je značila snažnu centralizaciju i zabranjivanje regionalnih specifičnosti, jezika i kultura, te pokušaj uniformiranja i stvaranja jedinstvene konzervativne katoličke Španjolske na temelju kastiljanskog jezika i kulture (*España una, grande y libre*).[60] Dakle režim je, s namjerom integracije i izgradnje španjolske nacije odabrao i provodio politiku prisilne asimilacije. Ovo je razdoblje intenzivnog potiranja baskijskog jezika i kulture, o čemu je već bilo riječi.

Konačno, u 20. stoljeću Španjolska je u dvama navratima pokušala pomiriti i suprotstavljene centripetalne i centrifugalne sile, jedinstvo države i regionalne posebnosti, djelomičnim udovoljavanjem aspiracija etničkih i jezičnih zajednica kroz autonomiju. Prvi put bila je riječ o kratkoj epizodi Druge republike, 1931. – 1939., u kojoj je Baskija uspjela dobiti svoju još kraću epizodu autonomije (od listopada 1936. do lipnja 1937.). Tek tranzicijom u demokraciju Baskija (i Navarra) ostvaruju svoju trajnu i široku autonomiju stupanjem na snagu Statuta autonomije Baskije od 18. prosinca 1979.,[61] odnosno Zakonom o reintegraciji i

[60] „Jedna, velika i slobodna Španjolska“ bio je moto frankista.
http://www.generalisimofranco.com/discurso8.htm, pristupljeno 8. 12. 2014.

[61] Estatuto de Autonomia para el Pais Vasco. Boletin Oficial del Consejo General del Pais Vasco. 12 enero 1980. http://www.euskadi.net/r33-2288/es/contenidos/informacion/estatuto_guernica/es_455/adjuntos/estatuto_ley.pdf, pristupljeno 8. 12. 2014.

proširenju foralnog režima Navarre od 10. kolovoza 1982.[62] O Statutu će detaljnije biti riječi u nastavku.

Druga španjolska republika (1931. – 1939.) bila je, barem u prvom i zadnjem razdoblju, kada je na vlasti bila ljevica, otvorena prema regionalnim specifičnostima, odnosno drugim etničkim i jezičnim zajednicama, Kataloncima, Baskima i Galicijancima.[63] Nastavak daljnje integracije i izgradnje nacionalne španjolske države krenuo je tako, privremeno, zadovoljenjem zahtjeva perifernih nacionalizama, davanjem teritorijalne autonomije.

Katalonija vrlo brzo dobiva svoju autonomiju. Međutim, situacija s Baskijom bila je zamršenija, jer Baskija nije bila jedinstvena u svom zahtjevu za autonomijom. Na izborima 1931., kao i 1933., PNV pobjeđuje. I socijalisti (PSOE) i baskijski nacionalisti (PNV) žele prisvojiti zasluge za ishodovanje autonomije, pa u međusobnim prijeporima gube vrijeme i energiju. S druge strane, Baskiju opterećuje pitanje Navarre, tj. ujedinjenja, koje se isprepliće s ideološkim pitanjem, i dva tradicionalna baskijska rascjepa; ideološko-religiozni, na relaciji antiklerikalna ljevica – klerikalna desnica, i nacionalistički; na relaciji autonomaši i probaskijski nacionalisti nasuprot prošpanjolskim unitaristima. PNV je uhvaćen u zamku svoje ideologije i svog biračkog tijela koje je katoličko, pa po vjerskoj liniji pristaje uz desnicu, te svog nacionalizma i autonomaštva, koji su bliži ljevici. U Baskiji tako imamo tri suprotstavljene strane, klerikalnu i unitarističku desnicu, antiklerikalnu proautonomašku ljevicu, i klerikalni i proautonomaški PNV. Čak tri prijedloga Statuta autonomije nisu prošla zbog protivljenja antirepublikanskih pokrajina Alave i Navarre! U spomenutim prijeporima izgubljene su dvije godine, a 1933. mijenja se vlast u Madridu na koju dolazi desnica. Dakle, Baski su sami, zbog svog nejedinstva i ideoloških rascjepa, bili zakinuti za autonomiju u svom interesu. Zbog negativnog stava nove vlasti u Madridu, desnice, koja je bila centralistička i protivnik autonomije i regionalizma, PNV je između izbora 1933. i 1936. skrenuo ulijevo, a tim je skretanjem gotovo i izgubio na izborima jer je biračko tijelo bilo toliko konzervativno da je nacionalni interes (baskijske autonomije) stavljalo na drugo mjesto, iza tradicionalnog desnog katoličkog konzervativizma (Conversi, 2000a).

[62] Ley de Reintegración y Amejoramiento del Régimen Foral de Navarra Ley Orgánica 13/1982, de 10 de agosto modificada por las Leyes Orgánicas 1/2001 y 7/2010.
http://www.congreso.es/consti/estatutos/ind_estatutos.jsp?com=75, pristupljeno 8. 12. 2014.

[63] Katalonci, Baski i Galicijanci, odnosno sve etničke zajednice Španjolske po španjolskom Ustavu iz 1978. nazivaju se *nacionalnostima*.

Tek 1936., nakon novih izbora i nove pobjede ljevice, baskijsko pitanje ponovo dolazi na dnevni red. Narodni front (ljevica) održao je obećanje i Baskiji dao Statut autonomije 1. listopada 1936. (Heiberg, 2007: 83–85). No za baskijsku autonomiju unutar Druge republike bilo je kasno. Prva je dijelila sudbinu i propast druge. Dana 18. srpnja 1936. izbija ustanak desnice vođene Francom, već sljedećeg dana Alava staje na njegovu stranu, a tri dana kasnije i Navarra, koja šalje i svoje dragovoljce u borbu protiv autonomne Baskije (Biskaje i Guipuzkoe) uz pokliče: „Smrt Baskiji!“ (ibid.: 86)

Baskijska autonomija tako je trajala niti godinu dana, od 1. listopada 1936. do pada glavnog grada Bilbaa, 19. lipnja 1937. U tom je kratkom razdoblju Baskijska vlada, doduše, „preuzela mnoge funkcije neovisne države – kovali su vlastiti novac, uspostavili diplomatske odnose s nekoliko stranih država (…) baskijska vojska odbila je prihvatiti središnju republikansku vlast“ (Heiberg, 2007: 88). PNV koji je bio na vlasti, zbog svoje, s jedne strane, ideološke bliskosti s Crkvom, a s druge, zahvaljujući dobroj internoj organizaciji i strukturi, uspio je spriječiti ekscese ljevičara i svjetine protiv crkava i samostana, kao i diverziju i uništavanje industrijskih objekata koji su se događali drugdje u Španjolskoj. Posljedično, Baskija je kraj Građanskog rata dočekala sa sačuvanim industrijskim postrojenjima, što ju je učinilo jednim od središta španjolskog industrijskog rasta i gospodarstva uopće.

Baskijska autonomna vlada PNV-a nakon pada Bilbaa odlazi u izgnanstvo u Pariz, gdje djeluje još neko vrijeme uz potporu Francuske. Kako je Francuska ublažila kritički odnos prema Francovu režimu, otkazala joj je gostoprimstvo 1951. (Totoricagüena b). Vlada PNV-a formalno ipak nastavlja djelovati te time smatra da je održan kontinuitet baskijske autonomije. Tako je PNV, osim tradicije najstarije i najjače baskijske stranke, iako kratko, stekao iskustvo vlasti te se profilirao u „državotvornu“ stranku, što će se pokazati ključnim u razdoblju tranzicije i uspostave autonomije.

Kako smo spomenuli, Franco je pitanje španjolske multietničnosti i jezične raznolikosti htio riješiti unificiranjem i asimilacijom, stvaranjem jedinstvene španjolske nacije, na temelju jezika i identiteta najjače i najveće, središnje pokrajine Kastilje. To je za Baske značilo utapanje u kastiljanski (španjolski) jezik i kulturu.

Baskija je u doba Franca doživjela tragičnu sudbinu (Arco Blanco, 2010; Cazorla Sanchez, 2002. i 2005; Fernandez Hoyos, Payne, 1987; Ruiz, 2009; Tuñon de Lara i Viñas,

1982; Zapendowski, 2003. i dr.). Biskaja i Guipuzkoa podržavale su Autonomnu vladu Baskije koju je instalirala Republika. Doživljavali su je kao svoju državu te branili do zadnjega. Alava i Navarra, međutim, stale su na stranu Franca, te čak ustale protiv svoje baskijske braće u Biskaji i Guipuzkoi. Tako su se Baski našli podijeljeni i u vihoru Građanskog rata, koji je bio španjolski, ali i baskijski. Nakon Francove pobjede, dvije pokrajine, Baskija i Guipuzkoa, kažnjene su jer su bile na „krivoj strani". „Ogriješile" su se o dva pitanja – s jedne su se strane usprotivile jedinstvu Španjolske, koje su fanatično branili frankisti, a s druge strane vojno su se suprotstavile Francovu puču. Ono što je uslijedilo nakon vojnog poraza Autonomne vlade Baskije, Tuñon de Lara i Viñas zorno dočaravaju sljedećim riječima: „Frankisti su uništili autonomiju, konačno ostvarenu od strane Baska, nametnuli likujući i divlji centralizam kojemu još uvijek svi Španjolci plaćaju posljedice." (1982: 33) Izjava je zanimljiva jer govori o postojanju svijesti u Španjolskoj da nezadovoljstvo Baska i nevolje koje su došle s pojavom terorizma i ETA-e, imaju izvorište u represiji frankističke diktature. Dvojica autora ističu i zanimljiv detalj, kao element koji je dodatno zasmetao i razbjesnio Franca. Franco je naime isticao svoj katolicizam i obranu vjere, nasuprot sekularnoj Republici pod čijom se egidom, iako su to možda činili „nekontrolirani elementi", proganjalo svećenstvo i Crkva. Baskija, koja je bila uporište katolicizma, bila je stoga trn u oku Francu, jer je proturječila njegovoj proklamiranoj politici zaštitnika proganjane Crkve. „Katolička Baskija (...) bila je loš primjer koji je trebalo dokrajčiti" (ibid.).

Iako se toliko u literaturi ne spominje kao relevantno za odnos Baska prema Francovoj vladavini i obrnuto, željeli bismo spomenuti i pitanje Gernike (šp. *Guernica*). Ovjekovječena slavnom Picassovom istoimenom slikom, Gernika je za svijet predstavljala strašnu tragediju Građanskog rata u Španjolskoj, početak kraja Republike i pobjede frankista, ali i dokaz izravne umiješanosti Hitlerove Njemačke na strani Franca, odnosno savezništva Franca s nacistima i fašistima. Za Baske, međutim, Gernika je mnogo više od toga. U njoj se nalazi vjekovni hrast pod kojim su gospodari pokrajine Biskaje, a potom i cijele Baskije, polagali prisegu narodu da će poštivati njegove vjekovne slobode (*fueros*). Među njima su kasnije bili i kraljevi Španjolske, kao kralj Ferdinand Katolički, a posljednja je 1839. godine bila regentkinja Maria Cristina. Drugim riječima, Gernika je bila simbol baskijske državnosti i slobode. Stoga je uništavanje Gernike bilo ne samo poniženje i nož u srce Baska već je imalo i simboličku poruku o sudbini koja čeka i baskijski narod.

U prvim godinama frankizma ljudi su zatvarani i ubijani zbog separatizma, a mnogi su emigrirali u Francusku, koja im postala „nova domovina i baza", SAD, Latinsku Ameriku i

drugdje (više u Totoricagüena, 2004). Ipak, fizičko kažnjavanje Baskije bilo je ograničeno jer je Franco trebao baskijske industrijalce i njihovu industriju.[64] Fiskalni pakt s Guipuzkoom i Baskijom povučen je jer su one proglašene „izdajničkim provincijama“, dok je isti zadržan za Alavu i Navarru jer su one u Građanskom ratu stale na stranu Franca (Heiberg, 2007: 92). Baskija je tako opet podijeljena, ovaj put na „prijatelje“ i „neprijatelje“ režima. Međutim gospodarski, kako je industrijska baza Baskije (prije svega Biskaje) u Građanskom ratu ostala sačuvana od sabotaža ljevičara, Baskija postaje baza španjolske industrije i gospodarskog oporavka. Tim više, što se Franco odlučuje na autarkično gospodarstvo te nema uvoza, već se koriste i jačaju, odnosno dobivaju na značaju, raspoloživi kapaciteti unutar Španjolske. Baskija je čak profitirala od protekcionizma i izvoznih subvencija (ibid.: 94). Ipak, na razini identiteta i kulture Baskija je bila teško kažnjena. Franco je započeo žestoku kulturnu represiju zabranom baskijskog pozdrava, nošenja tradicionalne odjeće, folklora, baskijskih imena, učenja baskijskog jezika, mise na baskijskom (…) (ibid.: 90). Conversi ocjenjuje da je nakon poraza u Građanskom ratu Baskija bila „podvrgnuta režimu državnog terora bez premca u svojoj povijesti, (...) [a da su] Francove trupe započele osvetničku kampanju represije na svaki znak baskijskog identiteta“ (Conversi, 2000a: 81).

Pokušaji organiziranja oblika otpora, štrajkova ili baskijskih kulturnih ili političkih institucija nailazili su na oštru represiju vlasti, uhićenja i izgon iz države. Baski su se stoga počeli okupljati i organizirati u tajnosti. Nisu imali općeprihvaćeni element („središnja vrijednost“) nacionalne kohezije, koji bi ujedno bio i instrument tihog otpora i protesta – svoj jezik, jer se njime, iz povijesnih razloga stoljetne španjolske vlasti, služila tek manjina naroda (Conversi, 1990). Unutarnji rascijepi na više slojeve koji su bili hispanizirani i uglavnom prihvaćali režim, i narod koji je trpio represiju režima, dalje su otežavali koheziju u narodu i jedinstven odgovor režimu. Potiranje nacionalne slobode i kulture, osjećaj bezizlaznosti i represije, te okruženje tajnosti i tajnovitosti koje je pratilo okupljanja uglavnom mladih željnih proučavanja nacionalnog jezika i kulture, samo po sebi dovelo je do pojave, ali i sklonosti prihvaćanja, ekstremnijih ideja. Kako su 1950-e i 60-e bile godine oslobodilačkog alžirskog rata te antikolonijalizma, uz ideje socijalizma i marksizma, te ideje su prodrle i ostavile vidnoga traga i u baskijskome društvu. Tako se s vremenom rodila ETA, a Baskija iskusila tužnu spiralu nasilja i dodatne represije.

[64] Stoga je baskijska buržoazija podupirala Franca, čime je s jedne strane oslabila baskijsku „stvar“ i „front“ prema režimu, a s druge izazvala odnosno produbila podjele u baskijskom narodu.

Baskija je, dakle, bila izložena snažnoj fizičkoj, kulturnoj i, barem u početku, ekonomskoj represiji (ukidanje fiskalnog pakta). Odgovor na represiju bio je pojačana sklonost ekstremnim i militantnim idejama koje su u konačnici iznjedrile nasilje i terorizam. S njima se Baskija suočavala desetljećima, i nisu jenjali ni nakon obnove demokracije, a naštetili su i Baskiji i Španjolskoj u cjelini. Franco je tako otvorio Pandorinu kutiju, spiralu nasilja. Fanatično se boreći za jedinstvo Španjolske, sam ga je potkopao, a zemlju doveo gotovo do raspada i unesrećio generacije.

S jedne strane, Franco je gotovo uspio u naumu, hispanizirao je Baske i baskijsko društvo za daljnjih 80 godina, jer se Baski i danas bore s posvemašnjom prisutnošću i dominacijom španjolskog. S druge strane, represijom je izazvao pojavu terorizma i produbio podjele u baskijskom društvu te, osim postojeće nacionalne i nacionalističke podjele, na ljestvici „španjolstvo"/„baskijstvo" i baskijski nacionalisti/baskijski nenacionalisti, otvorio i novu podjelu, na baskijske nacionaliste radikale, koji podupiru oružanu borbu (terorizam), i sve ostale, uključujući i umjerene nacionaliste, koji ga ne podupiru. Ako je cilj bio politika *divide et impera*, Francovu vladavinu možemo okarakterizirati kao uspješnu. Ono što nije uspio jest integrirati Baske u španjolsku naciju. Naprotiv, samo je ojačao njihov antagonizam prema Španjolskoj i secesionizam. Ono sto nije želio jest naštetiti Španjolskoj, a upravo to se dogodilo. Krajem njegove vladavine, Baski, ali ne samo oni, vidjeli su više nego ikad svoj opstanak izvan Španjolske. Bila je potrebna potpuna promjena paradigme da ih se zadrži u Španjolskoj.

2.4. Promjena paradigme – tranzicija

2.4.1. Tranzicija u Španjolskoj i novi Ustav

20. studenoga 1975. umire španjolski diktator Francisco Franco, a svega dva dana nakon njegove smrti biva ustoličen predodređeni nasljednik, novi kralj Juan Carlos.[65] Kralj,

[65] Neobičan odnos Franca prema Monarhiji donekle možemo usporediti s odnosom prema Monarhiji admirala Horthyja u Mađarskoj. Franco je Španjolsku proglasio kraljevinom, a sebe „šefom Države" (*Jefe del Estado*), odnosno „vođom" (*caudilla*), pored „živoga kralja", Alfonsa XIII., odnosno njegova sina, nasljednika i pretendenta na prijestolje, don Juana de Borbona. Međutim, kao svoga nasljednika imenovao je, ali tek 1969., sina potonjeg, te kao takvoga, legitimnog budućeg pretendenta na prijestolje, Juana Carlosa. Ova pitanja regulirana su trima aktima, Zakonom o nasljeđivanju (Ley de Sucesion), od 6. srpnja 1947., Organskim

međutim, ne nastavlja put kvazifašističke autokracije svog prethodnika, već otvara Španjolskoj put u demokraciju i transformira je u kvazifederalnu državu. Sa stajališta Baskije i baskijskog identiteta, tranzicija stoga nije samo prelazak iz diktature u demokraciju, nego i prelazak iz paradigme u kojoj se potpuno negirao i potirao baskijski identitet u paradigmu gdje se on ne samo slobodno izražava već i štiti, štoviše, njegovo izražavanje jezikom, simbolima i kulturom potiče se i pozitivno diskriminira. Stoga možemo govoriti o potpunoj promjeni paradigme, a u nastavku ćemo ukratko prikazati kako je do te promjene došlo.

Conversi smatra da je za uspješnu tranziciju u Španjolskoj zaslužno nekoliko čimbenika: kralj, kao simbol jedinstva, uklanjanje utjecaja vojske, te pragmatično i anacionalno vodstvo države (2002). Kralj je bio presudan čimbenik jer je bio prihvaćen i od starog režima, s obzirom na to da ga je za svog nasljednika postavio sam diktator Francisco Franco, ali i od strane demokratskih snaga. Vojska i desnica pokušavali su kočiti promjene, pozivima da vojska ili „jastrebovi" frankisti preuzmu vlast,[66] ali su masovni prosvjedi vršili pritisak na Vladu da ustraje u reformama odnosno u uvođenju demokracije. Posljednji pokušaj vojske da se suprotstavi putu reformi, kako putu demokracije tako i decentralizaciji države, bio je poznati neuspio puč pukovnika Tejera 1981. godine, koji je osujetio sam kralj.

Prema Merkelu, uspješna tranzicija u Španjolskoj, osim pozitivne uloge kralja, koju ne poriče, i isključivanja vojske kao „najopasnijeg aktera veta" te pragmatičnih elita, imala je još neke katalizatore (2011: 183). Crkva, inače važan čimbenik u Francovoj katoličkoj Španjolskoj, ali i gospodarstvenici, te dobar dio stanovništva, prestali su podupirati Francov režim. S druge strane, državni aparat s koertivnim institucijama (policijom, vojskom i tajnim službama) još je bio u rukama frankista. Takav odnos snaga, s kraljem koji je na neki način predstavljao kontinuitet režima, rezultirao je pogodbenom tranzicijom. Mekolinijaši starog režima započeli su promjene režima odozgo i pregovore s mekolinijašima oporbe. Režim se, dakle, nije urušio, kao što je to bio slučaj u Portugalu ili Grčkoj, već se dogodio dogovor režima i oporbe koji je rezultirao postupnim prijelazom iz autokracije u demokraciju. Odatle i izraz tranzicija (*transición*) – prijelaz (Merkel, 2011: 162–163). Castello napominje i da je tranzicija bila koncipirana i dirigirana odozgo, te da je jednu od ključnih uloga imao jedan od njenih idejnih tvoraca, Torcuato Fernandez Miranda, savjetnik mladoga kralja Juana Carlosa i

državnim zakonom (Ley Organica del Estado), od 10. siječnja 1967., te Zakonom 62/1969. o šefu države, tj. imenovanju princa don Juana Carlosa kao nasljednika s titulom kralja, od 22. srpnja 1969.

[66] Muñoz Alonso govori o prosvjedima frankista s pozivima „povratku izvorištu režima" (*La vuelta a las esencias*) ili „Vojsku na vlast!" (*Ejercito al poder!*) (1986: 30).

njegov nekadašnji sveučilišni profesor (1988: 79).[67] Međutim, kako stare elite nisu eliminirane iz političkog života, nego su ostale na vlasti, a vojska je i dalje bila akter veta, institucionalizacija demokracije nije tekla lagano. Pragmatična vlada i premijer Adolfo Suarez, mekolinijaš staroga režima, te potpora kralja i naroda na referendumu 15. prosinca 1975. uspjeli su otkloniti prijetnju povratka u autokraciju i pružiti okvir za demokratske promjene.

Dana 15. lipnja 1977. održani su prvi demokratski izbori nakon Francove smrti, te počinje proces ustavnih promjena koji završava donošenjem novog Ustava 31. listopada 1978. godine. U ovome razdoblju istaknutu ulogu imao je španjolski Parlament, *Las Cortes* (Hague, Harrop, Breslin, 2001: 318). U procesu su sudjelovale sve „općešpanjolske stranke koje su bile zastupljene u parlamentu te katalonski nacionalisti" (predstavnici Baska, odnosno PNV-a nisu bili uključeni!).[68] Procesom je dominirao rascjep i prijepor, s jedne strane desne, frankističke i centralističke opcije te, s druge strane, lijeve i regionalističke opcije, tj. perifernih nacionalista. U konačnici je rad na novom Ustavu ispao „kompromisan i konsenzualan", te je Ustav gotovo jednoglasno prihvaćen u Parlamentu, a s 87,7% glasova i na referendumu u prosincu 1978. (Merkel, 2011: 169). Merkel smatra da je „od triju novih ustava u Južnoj Europi, španjolski *constitucion* nedvojbeno proceduralno najdemokratskije legitimiran" (ibid.: 169).

Rezultat je, dakle, kompromis između dviju krajnosti, neka vrsta „jedinstva u različitosti". Nova Španjolska tako nije postala federacija, iako ima polufederalno uređenje, a dobila je zanimljive ustavne kategorije koje mogu izazvati zabune. Španjolska je prvim člankom Ustava definirana kao „nacija", ali drugim člankom uvode se i „nacionalnosti",[69]

[67] Castello (1988: 72–86) dočarava atmosferu u kojoj su se odvijale promjene i donošenje Ustava – prijetnje frankista i vojske, atentate „ultraša", ali i antifrankista, tzv. skupine GRAPO (*Grupo de Resistencia Antifranquista Primo de Octubre*, Skupina antifrankističkog otpora Prvi listopada).

[68] Na prvim demokratskim izborima 15. lipnja 1977. UCD (desni centar, stranka premijera Adolfa Suareza) osvojio je 166 mjesta u Parlamentu, PSOE (socijalisti) 118, komunisti 20, Alianza Popular (frankisti) 16, katalonski PDC 11, a baskijski PNV 8 mjesta. Katalonci su, međutim, uključeni u proces donošenja novog Ustava, dok Baski nisu (Castello, 1988: 86).

[69] Sličnost terminologije s primjerom bivšeg SFRJ-a može samo dovesti u zabludu. Španjolska nacija ne odgovara pojmu naroda u SFRJ-u, kao što ni nacionalnost ne odgovara pojmu narodnosti. Zapravo, španjolska nacionalnost donekle odgovara pojmu naroda bivšeg SFRJ-a, ali samo donekle, jer se ostatak Španjolaca, koji nisu Katalonci, Baski ili Galicijanci, ne izjašnjavaju u narodnosnom smislu kao Kastiljanci i dr., nego samo kao Španjolci. Dočim su u SFRJ-u postojali Srbi, Hrvati i drugi narodi.

čime je donekle udovoljeno zahtjevima Katalonaca, Baska i Galicijanaca. Dogovor oko uvođenja nove kategorije „nacionalnost“ nije bio jednostavan, jer su mu se oštro protivile desne, centralističke, snage, koje su u tome vidjele razbijanje države te su ga „pokušale sabotirati“ (Conversi, 2002: 228). Katalonci, Baski i Galicijanci su, iako ne izrijekom, dobili status „povijesnih nacionalnosti“, čime je prvotno bilo planirano da ostvare pravo na više autonomije od ostatka države. S druge strane, kao ustupak centralistima, iako se može činiti kontradiktorno, središnja, najveća, najbrojnija i politički najmoćnija regija Kastilja, podijeljena je na niz, gotovo izmišljenih, a u svakom slučaju, povijesno nepostojećih regija. To, naravno, dobiva smisao kada se podsjetimo teorije o „središnjoj etničkoj regiji“ koja djeluje kao „subverzivna institucija“, i teorije o „secesionizmu iz centra“, koje smo predstavili u uvodnome poglavlju (Elk i Anderson, 2009; Hale, 2004; Conversi, 2000b). Time se htio izbjeći izravan sukob centra (Kastilje) s periferijom. Naravno, i periferija je rascjepkana koliko je bilo moguće, ne bi li se time smanjio secesionizam jakih perifernih jedinica. Tako je Katalonija odvojena od Valencije i Balearskog otočja, iako su oni jezično dio katalonskog govornog područja, a povijesno su bili dio istog Aragonskog Kraljevstva, točnije njegova mediteranskog, „katalonskog“, dijela. Baskija je odvojena od Navarre, iako su i povijesno bili dio istog Kraljevstva Navarre, a i etnički i jezično izvorno dio baskijskog teritorija.

Tako je umjesto „šampanjca za neke“ servirana „kava za sve“ (u popularnom žargonu *café para todos*),[70] gdje su sve novoosnovane regije, „autonomne zajednice“ (*Comunidades autónomas*) dobile isti stupanj autonomije. Naravno, periferne regije bunile su se protiv ovog razbijanja svojih povijesnih regija, kao i „uravnilovke“ u davanju jednakih prava za sve, ali je rezultat ipak blagotvorno djelovao na opstanak države, barem u sljedeća tri i pol desetljeća.

Godine 1979. održani su referendumi u Kataloniji i Baskiji o njihovim statutima autonomije kojima se ustoličuju njihove autonomije, vlade i parlamenti, kao i vlastiti jezici kao službeni (uz španjolski) na njihovim teritorijima. Slični referendumi uslijedili su i u drugim regijama. Time je Španjolska definitivno transformirana u polufederalnu višejezičnu državu.[71] Na općim izborima 1982. pobijedili su socijalisti, čime se, prema nekim autorima,

[70] Više u člancima i izdanjima na temu *café para todos* (*La Vanguardia*, 23. 1. 2011.; *El Siglo de Europa*, 23. 10. 2013., Aparicio, Sonia, *El Mundo*).

[71] Ovdje ćemo samo natuknuti do kakvih je neobičnih situacija dovela ova činjenica o kojoj ćemo više govoriti u poglavlju o francuskoj Baskiji. Baskijski jezik dopušten je na sudu u Francuskoj, radi li se o španjolskom državljaninu, ali ne i radi li se o francuskom Basku; upravo stoga jer baskijski jezik uživa službeni status u Španjolskoj.

dovršava proces konsolidacije.[72] Drugi autori kraj tranzicije (konsolidacije) datiraju u 1986., kada Španjolska ulazi u Europsku ekonomsku zajednicu.[73]

Španjolski Ustav iz 1978., još uvijek na snazi, rezultat je kompromisa tadašnjih, a i danas više-manje istih omjera političkih snaga i stavova. Na jednoj strani bila je desnica, koja je zagovarala jedinstvenu i centraliziranu Španjolsku, po uzoru na svoje prethodnike frankiste. Na suprotstavljenoj strani bili su katalonski i baskijski nacionalisti, koji su Španjolsku željeli definirati kao „višenacionalnu državu". Negdje po sredini bili su ostali regionalisti, ali i socijalisti, koji su se zalagali za što više decentraliziranu državu s visokim stupnjem autonomije regija, ali uz još uvijek jedinstvenu španjolsku naciju (Lecours, 2007: 87). Socijalisti su tako odigrali ulogu jezičca na vagi u korist regionalizma i decentralizacije, uz istovremeno očuvanje jedinstva nacije. Španjolska je konačno definirana kao jedna „trajno nedjeljiva nacija", ali čine je regije i *nacionalnosti* (Constitución, art. 2).[74] Desnica je bila i protiv koncepta *nacionalnosti* jer je u njemu vidjela „legitimiranje secesionističkih zahtjeva" (Arbós, 1987: 147) – tj. „našu"„subverzivnu instituciju", ali ostali su u manjini.

Ako je autonomija inicijalno i bila zamišljena samo za tri „nacionalnosti", Kataloniju, Baskiju i Galiciju, uskoro su druge regije počele tražiti ista prava; Andaluzija, Kanarsko otočje, Baleari, Valencija i Aragon. S druge strane, ove prve žele zadržati svoj povoljniji status i smatraju vlastitom degradacijom ako se on dodijeli svima. Slične situacije i međusobna konkurencija događaju se i među njima. Baskija dobiva fiskalni pakt, odnosno fiskalnu autonomiju, koju želi i Katalonija. Naravno, ona za Baskiju gubi smisao ako je

[72] Ipak, poznati Huntingtonov „test dva prijenosa vlasti" (*two turnover test*) (Huntington, 1991), ako ga tumačimo kao ponovno osvajanje vlasti od nekadašnjih vlastodržaca, ali sada na slobodnim izborima, dogodio se relativno kasno, tek 1996. Tada Partido Popular (Narodna stranka, PP), i premijer José María Aznar, nasljednici frankista, dolaze na vlast.

[73] Više o španjolskoj tranziciji vidjeti u Andre-Bazzana, Benedicte. 2006. *Mitos y mentiras de la transicion*. Editorial El Viejo Topo. Barcelona.

[74] „Ustav se temelji na neraskidivom jedinstvu španjolske Nacije, zajedničke i nedjeljive domovine svih Španjolaca, i priznaje i jamči pravo na autonomiju nacionalnostima i regijama koje ju sačinjavaju, i na solidarnost među njima." *La Constitución se fundamenta en la indisoluble unidad de la Nación española, patria común e indivisible de todos los españoles, y reconoce y garantiza el derecho a la autonomía de las nacionalidades y regiones que la integran y la solidaridad entre todas ellas*. (Španjolski ustav, čl. 137.; Constitución, art. 137)

dobivaju i (svi) drugi. Demonstracijski učinak tako čini svoje, te se čini da proces izmiče kontroli. Ipak, opasnost od puča desnice ili vojske kao aktera veta odigrala je također ulogu da se s decentralizacijom „ne ode predaleko“. Stoga glavne španjolske stranke, socijalisti (PSOE i desni PP) postižu dogovor oko harmonizacije procesa decentralizacije, poznatim Organskim zakonom o harmonizaciji procesa autonomije (LOAPA, 1982), kojim se zapravo usporava proces. Zakon je donesen i u atmosferi netom neuspjelog puča pukovnika Tejera 1981., kojim je vojska, iako je neuspjehom puča prestala biti akterom veta, ipak skrenula pozornost da „neke stvari idu predaleko“. LOAPA-u je već 1983. srušio Ustavni sud (Lecours, 2007: 92–93).

Ustav tako ima mnogo federalnih elemenata i *de facto* predviđa federalizaciju Španjolske, jer se osnivaju tzv. autonomne zajednice (Constitución, art. 137).[75] Ipak, namjerno se nigdje ne spominje pojam federacije (Lijphart, 2014: 166–167), već se Španjolska naziva *Estado de las Autonomías* (Država Autonomija). Ustavu nedostaju dva bitna elementa federacije; definiranje *autonomnih zajednica* kao konstitutivnih jedinica, ali i svojevrsni Dom federacije ili Dom autonomnih zajednica (Lecours, 2007: 86). Lluch Španjolsku tako ubraja u „polufederalne države“, a španjolski sustav naziva „devolucijski federalizam“. Službeno se, dakle, Španjolska ne naziva federacijom, ali riječ je o federalnom političkom sustavu s obzirom na to da njene autonomne zajednice imaju „ustavno priznanje prava na autonomiju i njihove institucije ne ovise o središnjoj državi (…) [i] decentralizacija se odnosi na sve regije, a ne samo na neke, što je osobina federacija“ (2011: 10).

Po pitanju ovlasti, središnja država zadržava, među 32 područja: međunarodne odnose, obranu, sudstvo, radno zakonodavstvo, socijalno osiguranje, imigraciju i obranu španjolske kulture (Constitución, art. 149/1). Autonomne zajednice dobivaju ovlasti u 22 (uvjetno govoreći „manje važna“) područja, od uređenja samouprave, turizma, sportskih luka, ribarenja u riječnim vodama, do zaštite spomenika kulture, regionalnog jezika, lokalnog gospodarskog razvoja, poljoprivrede i stočarstva (Constitución, art.148/1). U drugom dijelu članka 148. spominje se mogućnost proširenja ovlasti i na područja koja su inače ostavljena u nadležnost državi člankom 149., uz uvjet proteka pet godina, kao i da su nova područja nadležnosti

[75] „Država se teritorijalno organizira u općine, provincije i Autonomne zajednice koje se konstituiraju. Sve ove jedinice uživaju autonomiju za upravljanje svojim interesima.“ *El Estado se organiza territorialmente en municipios, en provincias y en las Comunidades Autónomas que se constituyan. Todas estas entidades gozan de autonomía para la gestión de sus respectivos intereses.* (Španjolski ustav, čl. 137.; Constitución, art. 137)

predviđena novim Statutom autonomije autonomne zajednice, te da ih je zapravo, prepustila država (Constitución, art. 148/2), čije norme prevladavaju u slučaju razilaženja (Constitución, art. 149/3).[76] U tom slučaju sukobe rješava Ustavni sud (Constitución, art. 161). Zanimljivo je i da se Ustavom izričito zabranjuje federacija *autonomnih zajednica* (Constitución, art. 145),[77] što nije upereno samo protiv jačanja perifernih nacionalizama (baskijskog ili katalonskog, koji pretendiraju na ujedinjenje „baskijskih" ili „katalonskih zemalja"), već se poklapa i s tezama o opasnosti koja dolazi od „središnjih regija", a koje smo spominjali u početnim poglavljima (Erk i Anderson, 2009; Hale, 2004; Conversi, 2000b). Ova situacija dogodila bi se uslijed možebitnog ujedinjenja AZ Madrida, La Rioje, AZ Kastilje La Manche i AZ Kastilje i Leona.

O španjolskom demokratskom Ustavu iz 1978. i Baskiji treba reći barem nekoliko stvari. Prvo, treba spomenuti njegov proces donošenja i prihvaćanja na referendumu u AZ Baskiji. Uslijed odbijanja Madrida, tj. stranačkih elita koje su pregovarale Ustav, da u Ustav uključe referencu o pravu Baskije na samoodređenje, u Baskiji se dogodio svojevrsni bojkot, koji su organizirale dvije najvažnije baskijske stranke, umjereni PNV, koji je savjetovao neizlazak na izbore; i radikalni HB, političko krilo ETA-e, koji je savjetovao negativan glas (Heiberg, 2007: 126). Na referendum je u AZ Baskiji tako izišlo tek 44,65% birača, od čega je 74,6% glasalo za novi Ustav. Apstinencija je iznosila, dakle, čak 55,35%. Ustav je u AZ Baskiji podržalo 479 205 birača, što je tek 30,86% od 1 552 737 glasača (Gobierno Vasco, Referéndum constitucional 1978). Stoga ne čudi da mnogi u AZ Baskiji španjolski Ustav ne smatraju legitimnim (Lecours, 2007: 89). Ustav nije stekao ni puno prihvaćanje dvadeset godina kasnije, iako ga prema istraživanjima prihvaća 46% ispitanika. Među članovima

[76] „Područja koja sukladno ovom Ustavu nisu izrijekom ostavljena u nadležnosti države, mogu ući u nadležnost autonomnih zajednica, sukladno njihovim vlastitim statutima. Nadležnost u područjima koja nisu preuzeta statutima autonomije, pripast će državi, čije norme prevladavaju, u slučaju sukoba nadležnosti, nad normama autonomnih zajednica, u svemu što nije u njihovoj isključivoj nadležnosti." *Las materias no atribuidas expresamente al Estado por esta Constitución podrán corresponder a las Comunidades Autónomas, en virtud de sus respectivos Estatutos. La competencia sobre las materias que no se hayan asumido por los Estatutos de Autonomía corresponderá al Estado, cuyas normas prevalecerán, en caso de conflicto, sobre las de las Comunidades Autónomas en todo lo que no esté atribuido a la exclusiva competencia de éstas*. (Španjolski ustav, čl. 149/3.; Constitución, art. 149/3)

[77] „Ni u kom slučaju neće se dopustiti federacija Autonomnih zajednica." *En ningún caso se admitirá la federación de Comunidades Autónomas*. (Španjolski ustav, čl. 145.; Constitución, art. 145)

pojedinih stranaka Ustav prihvaća 78% socijalista PSOE-a/PSE-EE-a, 63% članova PP-a, 57% članova PNV-a (Euskobarómetro, Universidad del Pais Vasco, 1999). Ustav i danas pobuđuje interes i predmet je rasprave (Navarro, 2013).

2.4.2. Tranzicija u Baskiji u sjeni nasilja

Francovom smrću 1975. počinje razdoblje španjolske tranzicije. Iako se španjolska tranzicija općenito izvan Španjolske, paušalno, osobito s povijesne distance, doživljava mirnom, ona je obilovala, kako ćemo vidjeti u nastavku, masovnim protestima. Osim masovnih prosvjeda naroda koji je tražio više slobode, kao i u drugim dijelovima Španjolske, u Baskiji se tranzicija odvijala u sjeni nasilja. Radilo se ne samo o nasilju ETA-e već i o nasilju države, koja je na nasilje ETA-a odgovarala, odnosno silama prisile se borila protiv njega, te nasilju desnice, koja je izazivala nerede. Pored toga, osim više slobode koju su tražili i svi Španjolci u prosvjedima širom Španjolske, u prosvjedima naroda u Baskiji tražila se i sloboda za izražavanje baskijstva, kao npr. isticanje baskijske zastave ili uporaba baskijskog jezika i pjevanje baskijskih pjesama, odnosno oslobađanje zatvorenika, baskijska autonomija ili neovisnost.

Faza prije prvih slobodnih izbora u Španjolskoj (i Baskiji), odnosno prije donošenja Ustava, od 1976. do 1978., bila je faza opće masovne mobilizacije i demonstracija širom Španjolske, uključivo i Baskiju, prvenstveno za demokratske reforme i autonomiju, ali i za amnestiju političkih zatvorenika (Sánchez-Cuenca i Aguilar, 2009). U tom razdoblju, ciljevi baskijskih radikalnih nacionalista i ETA-e bili su odcjepljenje od Španjolske i amnestija za borce ETA-e po španjolskim zatvorima, te zatvaranje nuklearki u Baskiji. Prema podacima *World Handbook of Political and Social Indicators*, španjolskog MUP-a i novina *El Pais*, kojima su se koristili autori u navedenoj studiji, 1977., u demonstracijama sa separatističkim ili autonomističkim motivima, u cijeloj Španjolskoj sudjelovalo je 3,5 milijuna ljudi. U demonstracijama za amnestiju, uglavnom za baskijske političke zatvorenike i suborce ETA-e, sudjelovalo je iste godine čak 887 000 ljudi. S ciljem pridobivanja Baska za potporu novom Ustavu, nedugo nakon izbora 15. lipnja 1977., donesen je i Zakon o amnestiji, 15. listopada 1977., kojim su svi politički zatvorenici pušteni iz zatvora, čak i oni umiješani u krvoproliće. Kako je novim Ustavom od 6. prosinca 1978. predviđena široka decentralizacija i autonomija za sve španjolske pokrajine, uključivo Baskiju, oba glavna razloga za demonstracije su

nestala. O tome zorno govore podaci o broju demonstracija u 1978., godini donošenja Ustava. Demonstracije za neovisnost i autonomiju padaju s 3,5 na 1,5 milijun, više nego upola manje, dok demonstracije za amnestiju padaju sa 887 000 na svega 2700 ljudi.

Izborivši se za autonomiju i amnestiju, narod je izgubio interes za demonstracije, a političke stranke ušle su u političku arenu, prihvatile ustavni okvir i parlamentarnu borbu. Time su postale dio establišmenta i na neki način prihvatile Španjolsku i unutar nje baskijsku autonomiju. Narod i stranke tako su se vratili institucijama. Pokazalo se da protest jenjava kada su njegovi „ciljevi postignuti (...) kada je članove pokreta kooptirao režim, ili dio pokreta prihvaća parcijalne koncesije režima". Nezadovoljnici konačnim rezultatom tada oružjem „pokušavaju nadoknaditi gubitak društvene moći" (ibid.: 432).

Dok god su ljudi bili na ulicama, nasilje nije bilo potrebno, jer su „brojke" (protesti *en masse*) radile za ETA-u, s obzirom na to da su se demonstranti zalagali za iste ciljeve kao i ETA. Kada su protesti jenjali, ETA zaključuje da mora stupiti u akciju radi ustrajanja na svojim ciljevima, prvenstveno secesionizmu, s obzirom na to da je najveći broj političkih zatvorenika i suboraca ETA-e amnestiran. Nasilje je tako, prema autorima studije, „druga vrsta pritiska" i „odgovor na nemogućnost postizanja ciljeva drugim sredstvima", jer je ETA „shvatila da ne može (više) računati na mase za postizanje svojih ciljeva", odnosno mase i masovne demonstracije nisu uspjele postići njene ciljeve (ibid.: 429).

Tako je u razdoblju 1975. – 1977. u prosjeku trideset ljudi godišnje ubijano kao žrtve nasilja, uključivo i nasilje ETA-e. Kada demonstracije jenjavaju krajem 1977., nakon amnestije zadnjih baskijskih političkih zatvorenika, te dobivanja prve autonomne institucije 4. siječnja 1978., kao i donošenja Ustava 6. prosinca 1978., u godinama koje slijede, 1978., 1979. i 1980., nasilje doživljava eskalaciju i vrhunac sa 67, 76, odnosno 98 žrtava. Ukupno su u sedam godina tranzicije 504 čovjeka stradala u nasilju, od čega na ETA-u otpada 71,6% – 360 ljudi (ABC. ETA, medio siglo de terror; della Porta i Mattina, 1986: 139–141).

Tranzicija se u Baskiji odvijala, dakle, u težim uvjetima nego u ostatku Španjolske, u sjeni nasilja na svim stranama. Vrijeme je to i dubokih rascjepa na baskijske domoljube (*abertzale*) i prošpanjolske stranke ili pojedince (*españoliste*),[78] Baske i ne-Baske, baskijske nacionaliste i nenacionaliste, koji su međusobno isključive kategorije (Heiberg, 2007: 108–110). Obnavlja se, međutim, politički pluralizam. Legaliziraju se političke stranke. Ljevica, socijalisti, PSOE (PSE), i komunisti, PCE, bili su relativno slabi, kao i desnica; UCD,

[78] U hrvatskom bi žargonu *españoliste* bilo moguće usporediti s „jugonostalgičarima".

frankisti reformisti premijera Suareza; i AP, federacija frankističkih i konzervativnih stranaka. PNV je, međutim, ojačao predstavljajući se kao demokršćanska i baskijska stranka, „koju vodi srednji sloj, ali je po svojoj biračkoj bazi međuklasna“ (della Porta i Mattina, 1986: 137).

PNV koji se brzo organizirao i osnovao svoje podružnice i ogranke po cijeloj Baskiji, ubrzo postaje najjačom baskijskom strankom te želi zauzeti neprikosnoveni položaj među baskijskim nacionalistima, čiji radikali su još uvijek pod utjecajem ETA-e. PNV želi oblikovati pregovore s Madridom, a to isto želi i ETA, koja stoga pojačava svoje djelovanje. Kako smo spomenuli, u godinama tranzicije vrtoglavo raste broj atentata i žrtava.

Vlada u Madridu, s potporom socijalista i komunista (PSOE i PCE), željela je pregovarati s Baskima te izići u susret njihovim zahtjevima – puštanje političkih zatvorenika i legalizacija stranaka bliskih ETA-i, EE-u (Ljevica Baskije) i HB-u (Baskijsko jedinstvo). Međutim, radikalizam s obiju strana uvjetovao je manje benevolentan stav Vlade u Madridu prema Baskiji od onog prema npr. Kataloniji (ibid.: 139). S jedne strane, antiteroristički zakoni pogodili su velik dio baskijske populacije, dolazilo je provokacija i atentata desničara i policije, posebice tijekom baskijskih praznika, kao i do žrtava tijekom javnih demonstracija. S druge, atentati ETA-e umnožavali su se upravo u razdoblju tranzicije. Tome treba dodati i ambivalentan stav socijalista PSOE-a i komunista koji su se bojali prevlasti PNV-a na lokalnoj razini, te nisu sami žurili niti vršili pritisak na Vladu u Madridu prema baskijskoj autonomiji. ETA-i nije odgovarao mir u kojem bi izgubila značaj pred PNV-om, a također se u turbulentno vrijeme tranzicije terorizam činio putem prema ostvarenju neovisnosti Baskije. Doista, kada je Baskija dobila autonomiju i kada je u ožujku 1980. stvoren prvi autonomni baskijski Parlament, kojim je dominirao PNV, ETA, iako i dalje ostaje utjecajna na lokalnoj razini, gubi na značaju na razini AZ Baskije (ibid.: 141).

ETA-ina dva dijela, *politico-militar* (*pm* – vojno-politički) i *militar* (*m* – vojni) razilaze se u odnosu prema Madridu. ETA-pm pristaje na pregovore, te se kasnije, uslijed djelomične amnestije (udovoljavanja zahtjevima), raspušta, a njeni članovi ulaze u EE (Baskijska ljevica).[79] ETA-m nastavlja oružanu borbu u želji da oblikuje ishod pregovora s Madridom. Izlaze s Alternativom KAS, koja traži „amnestiju za političke zatvorenike“, „Statut autonomije koji priznaje suverenitet Baskije“. Zanimljivo je da je Alternativa KAS odbijena od španjolske Vlade, ali su se ipak “mnogi njeni elementi našli u Statutu

[79] Godine 1993. EE se ujedinjuje sa prošpanjolskim (baskijskim) socijalistima. Tako je, zanimljivo, s vremenom umjereni dio ETA-e *de facto* integriran u španjolsku maticu. Ovo govori u prilog autonomiji, koja, udovoljavajući djelomičnim zahtjevima nacionalista, otupljuje oštricu njihova nacionalizma i secesionizma!

autonomije“ (Lecours, 2007: 85). Iako bi govoriti o dogovoru ili „podjeli posla“ između PNV-a i ETA-e bilo ravno špekulaciji, ETA i njeno djelovanje očito je dobro poslužilo PNV-u i Baskiji kao sredstvo pritiska na Madrid.[80] Pomoglo je i PNV-u da postane glavnim i jedinim baskijskim sugovornikom Madrida u pregovorima za Statut autonomije. Potonji su se odvijali samo između PNV-a i vladajućeg UCD-a tadašnjeg premijera Suáreza, a isprika za isključivanje ostalih stranaka bila je žurnost situacije. PNV je zapravo Madrid „plašio“ ETA-om, te uvjeravao središnju vlast da su oni svakako bolje rješenje od radikalnih baskijskih nacionalista kao što je HB ili ETA, odnosno čak i ako ih Madrid doživljava kao „prevelike baskijske nacionaliste ili separatiste“, još uvijek su „umjereni“, i „manje zlo“ (Heiberg, 2007: 127–128).

Unatoč radikalizaciji na relaciji Madrid – Baskija, ali i jačanju nasilja na objema stranama, vladajući UCD premijera Suáreza i PNV postižu dogovor oko Statuta autonomije u srpnju 1979., koji je kasnije i usvojen na referendumu. Statutu autonomije kakav je ispregovaran protivila se desnica, jer je on za njen pojam vodio dezintegraciji Španjolske, dok je radikalni HB smatrao da je on značio pristanak na ostanak u Španjolskoj, te je u tom smislu bio izdaja i odustajanje od cilja neovisnosti Baskije. Statut je prihvaćen na referendumu 25. listopada 1979. velikom većinom, te usvojen 18. prosinca 1979., Organskim zakonom 3/1979.[81] U izborima za prvi Baskijski parlament, koji su nedugo potom uslijedili, 9. ožujka 1980., PNV je ipak potvrdio svoj položaj prve stranke, osvojivši 25 od 60 mjesta, dočim je radikalni HB osvojio 11 mjesta, socijalisti PSOE-a 9, lijevi EE 6, Suarezov UCD 6, desni AP (preteča PP) samo dva mjesta i komunisti jedno (Resultados electorales: Parlamento Vasco 1980). Time su nacionalisti *de facto* osvojili vlast u AZ Baskiji i zagospodarili svim resursima. UCD, vladajuća stranka u Španjolskoj, kao i desni AP (budući PP) marginalizirani su, a PSOE, koji je imao relativno mnogo glasova, zbog stigme (pro)španjolske stranke nije se uspio nametnuti, nego se i sam povukao na podređeno mjesto.

[80] Već 1981., nakon stupanja na snagu Statuta autonomije, broj žrtava ETA-e pada na 32, te se zadržava na 30 – 40 sljedećih nekoliko godina (ABC. ETA, medio siglo de terror).

[81] Izlazak na referendum o prihvaćanju Statuta autonomije bio je 58,9%, od kojih je 94,6% glasovalo za, što je 56,2% od upisanih birača (Referéndum Estatuto Autonomia, 1979).

2.4.3. Statut autonomije Baskije – Statut iz Gernike

AZ Baskija, točnije tri provincije, Alava, Biskaja i Guipuzkoa, dobile su *preautonomni režim* već 4. siječnja 1978., Kraljevskim dekretom broj 1/1978. (Real Decreto-ley 1/1978),[82] kojim se osniva Opće vijeće Baskije (Consejo general del País Vasco) kao privremena Vlada Baskije. Potonji je predviđao i uključenje Navarre u buduću autonomnu regiju Baskiju, ali pod uvjetom da njen lokalni Foralni organ (Organo Foral, tj. Parlament) to potvrdi (Real Decreto-ley 2/1978),[83] što je kasnije uključeno i u Ustav iz 1978. kao tzv. prijelazna odredba broj 4 (Disposición transitoria 4, Constitución española). Parlament Navarre odbio je ponuđeno ujedinjenje s Alavom, Biskajom i Guipuzkoom u AZ Baskiju 17. prosinca 1979. (Sanchez i Fernandez, 2003). Navarra kasnije dobiva svoj zasebni režim autonomije, prema Zakonu o poboljšanju i proširenju foralnog režima Navarre (Ley Orgánica 13/1982*),* i konstituira se u FZ Navarru.[84] Baskijski nacionalisti, pogotovo radikali, i naravno ETA, još uvijek sanjaju o ujedinjenju Navarre s AZ Baskijom, te je ono jedna od njihovih glavnih zamjerki i zahtjeva prema Madridu, kao i samoj Vladi AZ Baskije.

Baskija 18. prosinca 1979. dobiva svoj Statut autonomije, popularno nazvan Statut iz Gernike, kojim se konstituira AZ Baskije – *Euskadi* (*Comunidad Autónoma del País Vasco*, *Euskadi*) (Estatuto de Gernika, 1979).[85] Statut priznaje Baske (*Pueblo Vasco* – baskijski narod) kao *nacionalnost* (čl. 1.), baskijsku zastavu kao službenu (čl. 5.), baskijski jezik uz španjolski kao suslužbeni, s Kraljevskom akademijom za baskijski jezik (čl. 6.)[86] kao referentnom institucijom, te u Glavi I. određuje preko 60 područja nadležnosti (čl. 10. – 23.) AZ Baskije, od zaštite okoliša i urbanizma, kulture, bankarstva, do šumarstva i dr,. među

[82] Real Decreto-ley 1/1978, de 4 de enero, que aprueba el régimen preautonómico para el País Vasco. http://www.congreso.es/constitucion/ficheros/leyes_espa/rdl_001_1978.pdf, pristupljeno 9. 12. 2014.

[83] Real Decreto-ley 2/1978, de 4 de enero, por el que se regula el procedimiento para adoptar las decisiones en Navarra a que se refiere el Real Decreto-ley 1/1978. http://www.congreso.es/constitucion/ficheros/leyes_espa/rdl_002_1978.pdf, pristupljeno 9. 12. 2014.

[84] Ley Orgánica 13/1982. Ley de Reintegración y Amejoramiento del Régimen Foral de Navarra, de 10 de agosto modificada por las Leyes Orgánicas 1/2001 y 7/2010. Congreso de los Diputados. http://www.congreso.es/consti/estatutos/ind_estatutos.jsp?com=75, pristupljeno 8. 12. 2014.

[85] Estatuto de Gernika. Estatuto de Autonomía del País Vasco. Ley Orgánica 3/1979, de 18 de diciembre. Congreso de los Diputados. Boletin Oficial del Estado B.O.E., num. 306, de 22 de diciembre de 1979. http://www.congreso.es/consti/estatutos/ind_estatutos.jsp?com=76, pristupljeno 8. 12. 2014.

[86] *La Real Academia de la Lengua Vasca-Euskaltzaindia.*

kojima u čl. 17. predviđa osnivanje Baskijske autonomne policije. Jedan od najznačajnijih članaka svakako je čl. 41., koji uređuje financijske odnose Države i AZ Baskije „tradicionalnim *foralnim* sustavom *gospodarskog sporazuma*" (Concierto economico, fiskalni pakt, Estatuto de Gernika, čl. 41.),[87] i tako među španjolskim *autonomnim zajednicama*, jedino AZ Baskiji i FZ Navarri dodjeljuje fiskalnu autonomiju. Bit sustava je u tome da one same skupljaju svoje poreze i u španjolsku državnu blagajnu uplaćuju *cupo*, doprinos koji se dogovara svakih pet godina (Concierto económico, 2002; Ley 29/2007) čime financijski prolaze bolje od ostalih. Nije stoga neobično da se noviji zahtjevi Katalonije odnose na postizanje istog statusa, odnosno na sklapanje fiskalnog pakta s Madridom.

Statut autonomije podržali su PNV, EE (Baskijska ljevica, nekadašnje krilo ETA-e) te španjolske stranke socijalisti PSOE-a i vladajući UCD, dok je političko krilo ETA-e, HB bio suzdržan, iako je Statut uključivao mnoge od zahtjeva ETA-e sadržanih u Alternativi KAS (Lecours, 2007: 90). Izlazak na referendum o prihvaćanju Statuta bio je 58,9%, od kojih je 94,6% glasovalo za, što je 56,2% od upisanih birača. Time je legitimnost Statuta u AZ Baskiji znatno veća od španjolskog Ustava (Referéndum Estatuto Autonomia 1979). Dvadeset godina kasnije, u istraživanjima javnoga mnijenja, 37% ispitanika iskazuje zadovoljstvo Statutom, 30% djelomično zadovoljstvo, a 21% nezadovoljstvo. Kada bi zadovoljne i djelomično zadovoljne grupirali, postotak zadovoljnih bitno se povećava, te tijekom godina, u vremenskome nizu, iznosi između 60% (1993.) i gotovo 80% (2013.). Broj nezadovoljnih se odgovarajuće smanjuje (Euskobarómetro, Universidad del Pais Vasco, Series Temporales, 2014).

Statut autonomije Baskiji donosi jednu kvalitativnu novinu. Prvi put nakon više stotina godina (zapravo nakon 13. stoljeća), tri baskijske provincije opet su ujedinjene. Baskija tako, i baskijski nacionalisti, prvi put dobivaju svoje službene institucije i institucionalni okvir, neku vrstu protodržave, a baskijski jezik tako prvi put u povijesti postaje službeni jezik u Baskiji, odnosno uopće na nekom teritoriju (Hualde i Zuazo, 2007: 2).

[87] „Odnosi sustava financijskog doprinosa između države i Baskije bit će regulirani tradicionalnim *foralnim* sustavom gospodarskog sporazuma (fiskalnog pakta, *Concierto Económico* ili *Convenios*)." *Las relaciones de orden tributario entre el Estado y el País Vasco vendrán reguladas mediante el sistema foral tradicional de Concierto Económico o Convenios.* (Estatuto de Gernika, art. 41-l)

2.5. „Subverzivno djelovanje“ – TEZA 1: Izgradnja autonomnih institucija[88]

Koje su sve institucije predviđene, osnovane ili proizašle kao posljedica donošenja Statuta autonomije Baskije (Statuta iz Gernike)? Radi se, prije svega, o Baskijskom parlamentu, Baskijskoj vladi, predsjedniku Baskijske vlade *Lehendakariju* te baskijskoj policiji Ertzainzi. Kroz Baskijsku vladu i njene *odjele* (*al pari* ministarstvima) izgrađena je čitava „autonomna“ uprava. AZ Baskija tako je izgradila gotovo sve institucije jedne suverene države, što bi prijelaz u potencijalnu neovisnost svakako učinilo relativno laganim, odnosno olakšalo odcjepljenje. U tom smislu, autonomne institucije mogu djelovati kao „subverzivne“. U ovom poglavlju razmotrit ćemo, dakle, prvu pomoćnu hipotezu: kroz institucije autonomije, regionalne, autonomne vlasti grade institucije „protodržave“ kojima se olakšava odcjepljenje.

2.5.1. Baskijski parlament

Parlament AZ Baskije, odnosno Baskijski parlament (šp. El Parlamento Vasco, bask. Eusko Legebiltzarra) počinje s radom 31. ožujka 1980., nakon stupanja na snagu Statuta autonomije AZ Baskije[89] i prvih izbora za lokalni parlament („autonomnih“ izbora).[90] Prva i nekoliko sljedećih sjednica održane su u zgradi Skupštine provincije Biskaje, u gradu Gerniki, po kojoj je Statut autonomije i dobio ime, inače poznatoj po slavnoj slici Pabla Picassa, kao i po povijesnome hrastu (*roble de Gernika*, *árbol de Gernika*) pod kojim su kastiljanski i španjolski kraljevi stoljećima prisezali na poštivanje vjekovnih povelja i povlastica Biskaje (*fueros*). Uskoro, međutim, odlukom da se glavni grad AZ Baskije premjesti u glavni grad baskijske provincije Alave, Vitoria-Gasteiz, Parlament, kao i ostale „autonomne“ institucije, premještaju se u potonji (Parlamento Vasco. Historia).[91]

Ova odluka o novom glavnom gradu bila je politički motivirana. Naime Alava (bask. *Araba*) mnogo je više hispanizirana od drugih dviju provincija, Biskaje i Guipuzkoe. Stoga je namjera baskijskih nacionalista bila, premještanjem glavnog grada upravo u Alavu, pokušati

[88] U Španjolskoj se za institucije, izbore i dr. u *autonomnim zajednicama* uobičajeno koristi pridjev „autonomni“ (*autonómico*).

[89] 25. listopada 1979.

[90] Prvi izbori za Baskijski parlament održani su 9. ožujka 1980.

[91] http://www.legebiltzarra.eus/es/contenido/historia, pristupljeno 2. 1. 2014.

je baskizirati, barem politički, u čemu je donekle i uspjela.[92] Iz sličnih razloga, za izbore u Baskijski parlament odabran je proporcionalni sustav s višemandatnim izbornim okruzima, gdje su izborni okruzi upravo tri baskijske provincije Alava, Biskaja i Guipuzkoa („povijesni teritoriji"), i iz svake se bira jednak broj od 25 zastupnika na četiri godine (čl. 9. i 10. Zakona o izborima za Baskijski parlament).[93] Tako da su među 75 zastupnika jednako zastupljene sve tri baskijske provincije, Alava, Biskaja i Guipuzkoa,[94] iako je po broju stanovnika Alava najslabije naseljena, s 320 000 stanovnika, dok Guipuzkoa ima više nego dvostruko više – 714 000 stanovnika, a Biskaja čak trostruko više – 1 155 000 stanovnika. Ovom namjernom nadzastupljenošću Alave, Alavu, koja je najviše hispanizirana od triju baskijskih provincija, ali i najviše „desna" i prošpanjolski orijentirana (u doba Građanskog rata bila je na strani Franca!), baskijski nacionalisti htjeli su pridobiti za sebe, i za ulazak/ostanak u AZ Baskiji. Stoga izborni rezultati za Baskijski parlament daju relativno iskrivljenu sliku o raspoloženju birača i odnosu snaga između baskijskih nacionalista i prošpanjolskih stranaka, s obzirom na to da glasovi više „desne" i prošpanjolske Alave, uz rezervu određene doze spomenutog političkog klijentelizma, dobivaju mnogo veću težinu.[95]

---

[92] Iako na razini AZ Baskije postoji uglavnom jaka povezanost jezika (tj. postotka stanovništva koje govori baskijski jezik) s glasovanjem za (ne)nacionalističke stranke, dijelovi hispanizirane pokrajine Alave glasaju za baskijske nacionaliste. Ovaj fenomen može se protumačiti nekom vrstom oportunizma ili klijentelizma, jer lokalni stanovnici žive od obližnjih baskijskih (nacionalističkih) regionalnih/autonomnih institucija, kao što baskijski krajevi Navarre glasuju za prošpanjolski *Partido Popular*, koji je tamo na vlasti (Mansvelt Beck, 2005: 154).

93 Čl. 9. „Prilikom izbora za Baskijski parlament izborni okrug je povijesni teritorij." *Para las elecciones al Parlamento Vasco la circunscripción electoral será el territorio histórico*. (LEY 5/1990, DE 15 DE JUNIO, DE ELECCIONES AL PARLAMENTO VASCO, BOPV 134/6. 7. 1990, art. 9).

Čl. 10. „Birat će se 25 zastupnika po izbornom okrugu." *Se elegirán veinticinco parlamentarios por circunscripción electoral.* (LEY 5/1990, DE 15 DE JUNIO, DE ELECCIONES AL PARLAMENTO VASCO, art. 10)

[94] „Baskijski parlament bit će sastavljen od jednakog broja zastupnika sa svakog Povijesnog teritorija (provincije Alava, Biskaja i Guipuzkoa, op. H. Ć.) izabranih na općim, slobodnim, izravnim i tajnim izborima." *El Parlamento Vasco estará integrado por un número igual de representantes de cada Territorio Histórico elegidos por sufragio universal, libre, directo y secreto.* (Estatuto de autonomia (Estatuto de Gernika), 1979, art. 26.1)

[95] Detaljnije o izbornim rezultatima po provincijama Alava, Biskaja i Guipuzkoa v. http://www.parlamento.euskadi.net/c_comparla_ter_ACT.html ili

U trenutnom, desetom sazivu Baskijskog parlamenta (*X Legislatura*), nakon održanih izbora 21. listopada 2012., PNV ima uobičajenu relativnu većinu, s 34,6% osvojenih glasova i 27 od ukupno 75 mjesta, radikalni nacionalisti EH Bildu s osvojenih 25% glasova imaju 21 mjesto, socijalisti PSOE-a s 19,1% glasova imaju 16 mjesta, te desna Narodna stranka (PP) ima 11, 8 % glasova i deset mjesta. Prošpanjolska stranka centra UPyD s 2% glasova ima jedno mjesto. Baskijski nacionalisti (PNV i EH Bildu) imaju gotovo 60% glasova i 48 od 75 mjesta, dok prošpanjolske stranke (lijevi PSOE i desni PP te UPyD) imaju 33% glasova i 27 mjesta (Resultados electorales. Parlamento Vasco 2012).[96]

Na Baskijski parlament odnose se članci od 25. do 28. baskijskog Statuta autonomije. Čl. 25. tako navodi da „Baskijski parlament izvršava zakonodavnu vlast, odobrava proračun i kontrolira rad Baskijske vlade (…),[97] a u drugom dijelu (čl. 25.2.) spominje da je Baskijski parlament nepovrediv,[98] kao što imaju imunitet i zastupnici u izvršavanju svog zastupničkog mandata.[99] Zakone Baskijskog parlamenta proglašava predsjednik Baskijske vlade (*Lehendakari*) te se objavljuju u *Službenom listu Baskije* (BOPV, Statut autonomije, 1979., čl. 27.5.). Svime ovime AZ Baskiji daje se određeni stupanj državnosti. Međutim, člankom 38. Statuta autonomije, predviđa se da o ustavnosti zakona koje donese Baskijski parlament odlučuje španjolski Ustavni sud,[100] čime se ipak jasno pokazuje ograničenje baskijske autonomije i španjolski suverenitet.

Jedna od zanimljivosti Baskijskog parlamenta od 2005. odredba je Zakona o izmjenama i dopunama Izbornog zakona kojim se potiče ravnopravnost spolova,[101] a

---

http://www.elcorreo.com/vizcaya/elecciones/euskadi-2012/resultados-electorales/, pristupljeno 2. 1. 2014.; primjer u poglavlju o izgradnji elita i stranaka (stranka PP).

[96] Preostali postotak glasova osvojile su male stranke koje nisu ušle u Parlament.

[97] *El Parlamento Vasco ejerce la potestad legislativa, aprueba sus presupuestos e impulsa y controla la acción del Gobierno Vasco (…)* (Estatuto de autonomia (Estatuto de Gernika), 1979, art. 25.1)

[98] *El Parlamento Vasco es inviolable.* (Estatuto de autonomia (Estatuto de Gernika), 1979, art. 25.2)

[99] „Članovi Baskijskog parlamenta bit će nepovredivi za glasovanje i mišljenja koja izriču u obavljanju svoje dužnosti.“ *Los miembros del Parlamento Vasco serán inviolables por los votos y opiniones que emitan en el ejercicio de su cargo.* (Estatuto de autonomia (Estatuto de Gernika), 1979, art. 26.6)

[100] „Zakoni Baskijskog parlamenta bit će podvrgnuti kontroli ustavnosti samo od Ustavnog suda.“ *Las leyes del Parlamento Vasco solamente se someterán al control de constitucionalidad por el Tribunal Constitucional.* (Estatuto de autonomia (Estatuto de Gernika), 1979, art. 38.1)

[101] Ley 4/2005, de 18 de febrero, para la Igualdad de Mujeres y Hombres (BOPV 42/2. 3. 2005).

zahvaljujući kojemu je u Parlamentu trenutno, od 75 članova, čak 36 žena (EITB, 21. prosinca 2012.). Prema članku 28.a Statuta autonomije, Baskijski parlament imenuje i senatore iz AZ Baskije u španjolski Parlament (*Las Cortes*).[102] Inače pitanje uporabe jezika definirano je čl. 2. Poslovnika Baskijskog parlamenta, kojim su „baskijski i kastiljanski definirani kao službeni jezici Parlamenta". „Parlament mora jamčiti normaliziranu uporabu obaju službenih jezika", a svi se „imaju pravo služiti bilo kojim od dva službena jezika u općenju s Baskijskim parlamentom ili obavljanju svojih funkcija". Također su „sve službene publikacije Baskijskog parlamenta dvojezične" (Reglamento del Parlamento Vasco, art. 2).[103]

Osim po ograničenju da o ustavnosti akata koje donosi Baskijski parlament odlučuje španjolski Ustavni sud, Baskijski parlament praktički po svemu nalikuje na parlament bilo koje suverene neovisne države. Ovdje se posebno referiramo na imunitet zastupnika i činjenicu da zakone proglašava predsjednik Baskijske vlade *Lehendakari*, koji, s obzirom na to da ne postoji funkcija Predsjednika AZ Baskije, *de facto* obnaša i njegovu ulogu, o čemu govorimo u nastavku.

2.5.2. Baskijska vlada

Prema Statutu autonomije, Vlada AZ Baskije (Baskijska vlada)[104] je „kolegijalni organ koji obavlja izvršnu i administrativnu funkciju u Baskiji" (Estatuto de autonomia, čl. 29.).[105] Imenuje ju i vodi predsjednik vlade (premijer, *Lehendakari*) (Estatuto de autonomia, 1979., čl.

[102] „Pripada, osim toga, Baskijskom parlamentu: a) Imenovati senatore koji će predstavljati Baskiju, kako to predviđa čl. 69.5. Ustava (…)" *Corresponde, además, al Parlamento Vasco: a) Designar los Senadores que han de representar al País Vasco, según lo previsto en el artículo 69.5 de la Constitución (...)* (Estatuto de autonomia (Estatuto de Gernika), 1979, art. 28.a)

[103] 1. *El euskera y el castellano son los idiomas oficiales del Parlamento Vasco. 2. El Parlamento Vasco garantizará el uso normalizado de ambos idiomas oficiales. 3. Los parlamentarios y parlamentarias, los trabajadores y trabajadoras de la Cámara, así como la ciudadanía en general, tienen derecho a hacer uso indistinto de ambos idiomas oficiales tanto en sus relaciones con el Parlamento Vasco como en el desarrollo de sus funciones. 4. Las publicaciones oficiales del Parlamento Vasco serán bilingües*. (Reglamento del Parlamento Vasco, art. 2)

[104] Šp. *El Gobierno Vasco*, bask. *Eusko Jaurlaritza*.

[105] *El Gobierno Vasco es el órgano colegiado que ostenta las funciones ejecutivas y administrativas del País Vasco.* (Estatuto de autonomia (Estatuto de Gernika), 1979, art. 29)

33.1. i 33.2.). [106] Članovi vlade nazivaju se *savjetnici (al pari* ministru*)*, i njihov broj varira od osam do trinaest, a u X. sazivu Baskijskog parlamenta iz 2012., ima ih svega osam. *Savjetnici* su zaduženi za *odjele* (*departamentos*); za javnu upravu i pravosuđe, gospodarski razvoj i konkurentnost, zapošljavanje i socijalnu politiku, financije, obrazovanje i jezičnu politiku i kulturu, sigurnost, zdravstvo te za zaštitu okoliša i teritorijalnu politiku. Svi *savjetnici* u X. sazivu Baskijskog parlamenta su iz PNV-a, odnosno Vlada je jednostranačka (Gobierno Vasco, Miembros del Consejo).[107] Od dosadašnjih deset saziva, u trima su vlade bile jednostranačke (PNV), u šest koalicije PNV-a s EA-om, EE-om i/ili PSOE-om. Samo u jednoj vladi nije bilo PNV-a, već ju je sačinjavao samo (pro)španjolski PSOE.[108] Radilo se o sazivu 2009. – 2012., gdje je uslijed zabrane radikalnih baskijskih stranaka došlo do određenih previranja, te PNV nije mogao sastaviti vladu. Vlada je prema čl. 32.1. Statuta autonomije odgovorna Baskijskom parlamentu, te njeni članovi i predsjednik uživaju imunitet kako je to već uobičajeno s vladama i zastupnicima u svijetu (čl. 32.2.).[109] I za Baskijsku vladu vrijedi princip (relativne) ravnopravnosti spolova, te po čl. 17. Zakona o Baskijskoj vladi oba spola trebaju biti zastupljena s najmanje 40% (Zakon o Baskijskoj vladi, 1981, čl. 17.).[110]

Vlada odobrava nacrte zakona koji idu u parlamentarnu proceduru, donosi vlastite uredbe ili provedbene uredbe kojima prenosi zakone Baskijskog parlamenta ili (španjolske)

---

[106] *El Presidente designa y separa los Consejeros del Gobierno, dirige su acción, ostentando a la vez la más alta representación del País Vasco y la ordinaria del Estado en este territorio.* (Estatuto de autonomia (Estatuto de Gernika), 1979, art. 33.1; 33.2)

[107] http://www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48-contsepr/es/contenidos/informacion/v2_miembros_consejo/es_consejo/consejo_de_gobierno.html, pristupljeno 3. 1. 2015.

[108] O razlici politika i ponašanja PSOE-a u odnosu na PNV v. u poglavlju o Baskijskoj policiji („rat zastavama").

[109] „Vlada je politički odgovorna za svoje djelovanje, solidarno, Baskijskom parlamentu (…)" *El Gobierno responde políticamente de sus actos, de forma solidaria, ante el Parlamento Vasco (...)* (Estatuto de autonomía, art. 32.1). „Predsjednik Vlade i njeni članovi, za vrijeme mandata i za djela počinjena na području Autonomne zajednice, ne mogu biti uhićeni ni zadržani, osim u slučaju očitog delikta (…)" *El Presidente del Gobierno y sus miembros, durante su mandato y por los actos delictivos cometidos en el ámbito territorial de la Comunidad Autónoma, no podrán ser detenidos ni retenidos, sino en caso de flagrante delito (...)* (Estatuto de autonomia, art. 32.2)

[110] „U vladi oba spola trebaju biti zastupljena najmanje s 40%." *En el gobierno ambos sexos estarán representados al menos en un 40%.* (LEY 7/1981, DE 30 DE JUNIO, LEY DE GOBIERNO, BOPV 46/27 .7. 1981, art. 17. 2)

države, raspisuje referendume prema odredbama Statuta autonomije, sklapa ugovore o suradnji s drugim *autonomnim zajednicama*, odlučuje o raspuštanju Baskijskog parlamenta, predlaže proračun, traži intervenciju službi državne sigurnosti, upravlja *autonomnom policijom* (policija *Ertzaintza*) i dr. (Zakon o Baskijskoj vladi, čl. 18.). Baskijska vlada, koju imenuje baskijski premijer *Lehendakari*, a odgovorna je Baskijskom parlamentu, slično samom Baskijskom parlamentu, neovisna je prema izvršnim španjolskim vlastima te također ima gotovo sve atribute vlade jedne neovisne države.

2.5.3. Predsjednik Baskijske vlade – *Lehendakari*

Lehendakari se bira na mandat od četiri godine među članovima Baskijskog parlamenta i imenuje ga španjolski kralj (Statut autonomije, 1979, čl. 33.1.). Time je on zapravo jedina baskijska institucija koja je izravno povezana ili ovisna od španjolske države. On postavlja i razrješuje *savjetnike* u Vladi. Istovremeno predstavlja Baskiju i državu, tj. Španjolsku u Baskiji (ibid., čl. 33.1. i 33.2.).[111] Zanimljivo je spomenuti da prema Statutu autonomije, donesenom 1979. u španjolskom Parlamentu, dakle pregovorima Madrida i baskijskih elita (PNV), *Lehendakari* predstavlja Pais Vasco, što znači Baskiju ili AZ Baskiju. Prema Zakonu o Baskijskoj vladi, donesenom u Baskijskom parlamentu, dakle na lokalnoj razini, dvije godine kasnije, *Lehendakari* predstavlja „baskijski narod" koji se „konstituirao u *autonomnu zajednicu"* (Zakon o Baskijskoj vladi, 7/1981, čl. 1.).[112] Pritom se koristi izraz Euskal Herria, kojim se inače označava cijela Baskija, koja uključuje i Navarru i francusku Baskiju, iako se spomenutom umetnutom rečenicom, „koji se konstituirao u autonomnu zajednicu", ograđuje od možebitnih optužbi za teritorijalne pretenzije prema FZ Navarri ili francuskoj Baskiji. *Lehendakari* predstavlja AZ Baskiju prema središnjoj Vladi, prema drugim *autonomnim zajednicama*, proglašava zakone i uredbe te može raspustiti Baskijski parlament (ibid., čl. 7.).[113] Prema čl. 2. on ima pravo na titulu „ekselencije", pravo korištenja

[111] *1. El Presidente del Gobierno será designado de entre sus miembros por el Parlamento Vasco y nombrado por el Rey. 2. El Presidente designa y separa los Consejeros del Gobierno, dirige su acción, ostentando a la vez la más alta representación del País Vasco y la ordinaria del Estado en este territorio.* (Estatuto de autonomia (Estatuto de Gernika), 1979, art. 33.1; 33.2)

[112] *El Lehendakari ostenta la suprema representación del Pueblo Vasco o Euskalherria constituido en Comunidad Autónoma.* (LEY 7/1981, DE 30 DE JUNIO, LEY DE GOBIERNO, BOPV 46/27. 7. 1981, art. 1)

[113] *art. 7*

baskijske zastave, pravo na rezidenciju i troškove reprezentacije.[114] Zapravo, naravno, uz ograde da AZ Baskija nije suverena država, *Lehendakari* u sebi utjelovljuje istovremeno i funkciju premijera i predsjednika države.

Baskija je do sada imala ukupno devet *Lehendakarija.* Dva su obnašala dužnost za vrijeme autonomije u doba Druge španjolske republike i Francove diktature (oba iz PNV-a), od kojih je drugi, Jesus Maria de Leizaola Sanchez, tu funkciju obnašao u izbjeglištvu, sve do 1979. Dva su je obnašala u kratkotrajnom prijelaznom razdoblju od stupanja na snagu Statuta autonomije do prvih baskijskih parlamentarnih izbora 1980., od kojih je prvi (Ramon Rubial) bio iz PSOE-a te ga baskijski nacionalisti nisu priznavali. Petorica su obnašala dužnost nakon 1980., od kojih su svi bili iz PNV-a, osim Francisca Javiera iz PSE-EE-a/PSOE-a, koji je dužnost obnašao u uvjetima zabrane baskijskih radikala (IX. saziv Baskijskog parlamenta, 2009. – 2012.), kada, zbog izvanredne situacije, PNV nije uspio oformiti vladu. Među *Lehendakarima* najviše se istaknuo Juan José Ibarretxe, poznat po svom kontroverznom Političkom statutu Zajednice Baskije koji je predviđao suverenost Baskije (Plan Ibarretxe, poglavlje 2.8.).

Iako *Lehendakarija* imenuje španjolski kralj, te je on jedina institucija baskijske autonomije izravno vezana uz španjolsku vlast, to imenovanje više je ceremonijalne i simboličke prirode. Po svemu ostalom: ovlastima, privilegijama, počastima i nadležnostima, on utjelovljuje i objedinjuje većinu funkcija premijera i predsjednika jedne suverene države. Stoga on simbolički, ali i formalno, utjelovljuje baskijsku državnost.

El Lehendakari, como supremo representante de Euskadi:

a) Ostenta la representación del País Vasco en sus relaciones con el Estado, las demás Comunidades Autónomas o Preautonómicas, y con los Órganos de los Territorios Históricos y Municipios que integran la Comunidad Autónoma del País Vasco.

b) Promulga las leyes del Parlamento, así como los Decretos-Legislativos, y ordena su publicación en el Boletín Oficial del País Vasco en el plazo máximo de quince días desde su aprobación, así como en el Boletín Oficial del Estado.

c) Disuelve el Parlamento, previa deliberación del Gobierno.

[114] *El Lehendakari, en razón a su cargo, tiene derecho a: 1. Recibir el tratamiento de Excelencia. 2. Utilizar la Bandera del País Vasco, como guión. 3. Ocupar la residencia que oficialmente se establezca, con el personal, servicios y dotación correspondiente a su categoría. 4. Percibir los sueldos y gastos de representación (...)* **(**LEY 7/1981, DE 30 DE JUNIO, LEY DE GOBIERNO, BOPV 46/27. 7. 1981, art. 2)

2.5.4. *Vanjsko djelovanje*

Baskijska vlada nema *savjetnika* za vanjske poslove, odnosno službenog pandana ministru vanjskih poslova, s obzirom na to da španjolski Ustav u čl. 149. središnjoj državi daje isključivu nadležnost u vanjskim poslovima.[115] Međutim, Baskija (kao i neke druge španjolske *autonomne zajednice*) pokušava zaobići ovu odredbu Ustava i na neki način osnovati svojevrsno vlastito Ministarstvo vanjskih poslova te ustrojiti svoju paradiplomaciju (više u Lecours, 2007: 114–134). Umjesto vladinog *odjela* (*departamenta, al pari* ministarstvu) kojim upravljaju *savjetnici*, tzv. Vanjsko djelovanje[116] u sklopu je Ureda premijera i „njegova osnovna misija je projicirati sliku o Baskiji prema van" (Lehendakaritza. Acción Exterior).[117] Na njegovu čelu nalazi se glavna tajnica za vanjsko djelovanje, a sačinjavaju ga tri uprave: za vanjske odnose, za baskijsku zajednicu u inozemstvu i za europske poslove.[118] Otvoreno je tako nekoliko predstavništava, uglavnom u Latinskoj Americi,[119] što je logično jer tamo postoji znatnija baskijska dijaspora, u samom Madridu (!), u SAD-u i, naravno, pri EU-u u Bruxellesu.

Uprava za vanjske poslove tako npr. među 12 zacrtanih ciljeva ima i sljedeće: pružati tehničku potporu Delegacijama AZ Baskije u inozemstvu, promicati baskijske gospodarske interese i kulturu, pružati pomoć međunarodnim organizacijama koji žele otvoriti sjedište u AZ Baskiji, služiti kao fokalna točka stranim konzularnim predstavništvima, poticati odnose Baskijske vlade s međunarodnim organizacijama, ali i „koordinirati interese Baskijske vlade u Madridu, preko Ureda AZ Baskije u Madridu" (Gobierno Vasco. Dirección de Relaciones Exteriores)![120] Uprava za vanjske poslove, odnosno tzv. Vanjsko djelovanje, doista obavlja većinu funkcija Ministarstva vanjskih poslova. Zapravo, može se uočiti da se AZ Baskija samopercipira kao suverena država, dok se Španjolska percipira gotovo kao strana država.

---

[115] „Država ima isključivu nadležnost u sljedećim područjima: (...) 3.ª Međunarodni odnosi." *El Estado tiene competencia exclusiva sobre las siguientes materias: (...) 3.ª Relaciones internacionales.* (Constitución española, art. 1.3.a)

[116] šp. *Acción Exterior*

[117] *Su misión fundamental es proyectar la mejor imagen de Euskadi hacia el exterior.*

[118] *Direcciones de Relaciones Exteriores, para la Comunidad Vasca en el Exterior, de Asuntos Europeos.*

[119] Argentina, Čile, Kolumbija, Peru i Meksiko.

[120] http://www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48-contsepr/es/contenidos/institucion/1705/es_5175/r01hRedirectCont/contenidos/organo/dir_relacionexterior/es_drel/es_relaciones.html, pristupljeno 13. 4. 2015.

Baskija je pokušavala ishoditi zaseban status u odnosu na druge španjolske regije, pa i na samu središnju Vladu, izravnim sudjelovanjem na sjednicama Vijeća ministara EU-a, odnosno unutar izaslanstva Španjolske, ali sa svojim predstavnikom. Za to postoje presedani (Njemačka, Belgija), ali je Baskija naišla na odlučno odbijanje španjolske vlade (Lecours, ibid.).[121]

Vanjskim djelovanjem, koje je inače simbol suverenosti i nadležnost samo suverenih država, AZ Baskija pokušava oformiti i zaokružiti institucije jedne suverene države. Iako je ova institucija „krnja" i na rubu legalnosti, o čemu se referiramo kasnije, ipak njome AZ Baskija ulazi u još jednu ingerenciju suverene države. Ova struktura/institucija (Vanjsko djelovanje) također bi, u slučaju odcjepljenja i u potencijalnoj suverenoj Baskiji, poslužila kao *nukleus* budućeg Ministarstva vanjskih poslova i baskijske diplomatske službe.

2.5.5. Baskijska policija – *Ertzaintza*

Policija AZ Baskije, *Ertzaintza*,[122] vuče korijene iz povijesnih lokalnih provincijskih milicija *mikeletes* u Biskaji i Guipuzkoi i *miñones* u Alavi. Nakon karlističkih ratova i ukidanja povlastica *fueros*, funkciju policije u Baskiji preuzima španjolska *Guardia Civil*. U vrijeme kratkotrajne autonomije u doba Druge republike, 1936. – 1937., autonomna baskijska vlada osniva policiju *Ertzañu*, koja se raspušta u doba Francove diktature. Alava, kao i Navarra, slijedom potpore Francu, ipak zadržavaju svoje milicijske jedinice.

Čl. 17. Statuta autonomije iz 1979. predviđa osnivanje Autonomne policije (*Policía autónoma*) odnosno ponovno osnivanje jedinica *mikeletesa* i *miñonesa*, koje se ubrzo, već 1980. inkorporiraju u novoosnovanu baskijsku policiju *Ertzaintzu* (Estatuto de autonomía, art.

[121] Postojala je i određena nada u projekt EU-a, posebice u ideju Europa regija, gdje su Baskija, kao i Katalonija, i mnoge druge regije s izraženim identitetom, posebice tzv. nacije bez države (*stateless nations*) očekivale da će se u novoj ujedinjenoj Europi zaista izgubiti granice koje razdvajaju takve nacije/manjine, i gdje će pripadnost državi u kojoj se nalaze postati manje relevantna. Španjolska Vlada nedavno je donijela Zakon o djelovanju i vanjskoj službi države kojim pokušava regulirati i ograničiti vanjsko djelovanje *autonomnim zajednica* (Ley 2/2014, de 25 de marzo, de la Acción y del Servicio Exterior del Estado). Više u poglavlju 2.8.3. Kontrasubverzivno djelovanje II.

[122] *Ertzaina* na baskijskom znači „čuvar naroda".

17; Ertzaintza. Historia).[123] Ona postupno, ali tijekom dužeg razdoblja, do 1995., preuzima poslove sigurnosti u AZ Baskiji od drugih državnih službi sigurnosti. Za školovanje policijskih kadrova osnovana je Policijska akademija Baskije. Danas *Ertzaintza* broji oko 8000 djelatnika organiziranih u dvije divizije; divizije zaštite građana i kriminalne istrage, te središnjeg obavještajnog ureda. Na svakoj razini, središnjoj (tj. razini cijele AZ Baskije), teritorijalnoj (provincijskoj) i lokalnoj, na razini policijskih stanica, postoje navedeni tipovi jedinica. *Ertzaintza* spada u nadležnost Odjela za sigurnost Baskijske vlade, te ima svoju *savjetnicu* (*al pari* ministrici).

Kako su zbog svoje represivne i „antibaskijske" prošlosti španjolska policija i *Guardia Civil* u Baskiji bile omražene, baskijska policija ima poseban simbolički značaj. Naravno, kako se i *Ertzaintza* morala uključiti u borbu protiv terorizma ETA-e, kao i uličnih borbi koje su postale suvremeniji oblik buntovništva i otpora vlastima, i ona je postala metom ETA-e, te se u nekim krugovima radikalnih baskijskih nacionalista i ETA-e pripadnici *Ertzaintze* smatraju „domaćim izdajicama" (Gutiérrez-Garitano, 2013).

Zanimljivo je da za primanje u *Ertzaintzu* nije uvjet poznavanje baskijskog jezika, te čak 62% policajaca ne zna baskijski. Predviđa se, međutim, da baskijski postane uvjet, a ne dodatna zasluga kao dosad, kao i da policajci odsada građane najprije moraju osloviti na baskijskom. Ova odredba urodila bi ne samo neobičnim nego i skupim aranžmanima – jer ako ga ne govore, morali bi koristiti usluge prevoditelja (*La Voz Libre*, 5. kolovoza 2014).

Policijske postaje *Ertzaintze* često su poprište svojevrsnog rata simbolima, posebice zastavama. Tako se jedno vrijeme uz baskijsku zastavu i zastavu *Ertzaintze* nije isticala državna španjolska zastava. Potom je Vrhovni sud Španjolske 2007. naložio da se u prostorijama *Ertzaintze*, uz baskijsku zastavu i zastavu *Ertzaintze*, mora izvjesiti i španjolska zastava. Njegovu odluku proveli su u djelo tek socijalisti dolaskom na vlast u Baskiji 2009. Baskijski policijski dužnosnici branili su se da nemaju dovoljno španjolskih zastava, a *savjetnik za sigurnost* izjavio je da je morao uzeti zastavu iz Predsjedničke palače u Vitoriji-Gasteizu, da bi je mogao izvjesiti u Policijskoj akademiji u Arkauteu (*El Correo*, 3. siječnja 2013). Unatoč tome, povremeno se prijavljuje izostanak španjolske zastave, a jedan od glasnogovornika Odjela sigurnosti izjavio je kako je čak postojala naredba da se španjolske zastave uklone te da su djelatnici *ljudskih resursa* redom skidali zastave (Abc.es, 2. siječnja 2013). Vlastitim policijskim snagama AZ Baskija „osvaja još jednu utvrdu" državnosti – dio

[123] http://www.ertzaintza.net, pristupljeno 13. 4. 2015.

sigurnosnog aparata. Naravno, *Ertzaintza* bi mogla poslužiti kao baza i rasadište ne samo policijskih snaga nego i vojske u slučaju (daljnjih) koraka prema odcjepljenju.

Sve navedene institucije pokazuju koliko je autonomija promijenila horizont u Baskiji i omogućila stvaranje gotovo svih institucija, simbola i atributa države. Sve one bi u slučaju eventualnog odcjepljenja poslužile kao jezgra adekvatnih institucija suverene neovisne države, odnosno učinile bi odcjepljenje lakšim (Ezgi, 2010; Bunce, 1999).

2.6. „Subverzivno djelovanje" – TEZA 2: Izgradnja identiteta

2.6.1. Jezik kao „središnja vrijednost" u izgradnji identiteta

Ranije smo govorili o značaju jezika za izgradnju nacije i o tezama autora na tu temu. Pogledajmo još što je o značaju jezika rekao Horowitz. Jezik je „moćno simboličko pitanje jer ispunjava dva zahtjeva. Povezuje političke zahtjeve za vlasništvom (nad teritorijem, op. H. Ć.) s psihološkim zahtjevom za afirmacijom vrijednosti skupine" (Horowitz, 1985: 222). „(N)jime (se) mjeri status skupine" (ibid.: 223). „Jezik je simbol dominacije", „'glorificirani' jezik je glorificirani – ili barem sigurno pozicionirani – narod", a „status jezika je simbol novopronađenog grupnog dostojanstva" (ibid.: 219). „Jezik često ima sposobnost izgradnje etničke kohezije" (ibid.: 222). Pogledajmo sada odnos španjolskih Baska prema vlastitom jeziku.

U 19. stoljeću baskijski domoljubi i mislioci daju baskijskom jeziku središnje mjesto u definiranju baskijskog identiteta (Tejerina, 1999: 81). Sabino Arana to mjesto daje rasi, iako je jezik i dalje važan. Frankistička diktatura zabranjuje baskijski jezik i tjera ga na povlačenje u privatnu sferu. Među Baskima, posebno mladima, to uzrokuje pojačanu svijest o ugroženosti baskijskog naroda i jezika, te važnosti baskijskog jezika za opstanak Baska kao naroda. Pored toga, 1960-ih španjolska Baskija ponovo je izložena valu imigracije, koja baskijske nacionaliste navodi na promjenu aranističkog rasnog stava o biti, „središnjoj vrijednosti" u definiranju baskijskog identiteta. Umjesto rase, na pijedestal dolazi jezik, ali i „osjećaj pripadnosti zajednici" (ibid.: 85), odnosno želja za pripadanjem zajednici, voluntaristički princip pripadnosti naciji (Renan, 1992; Conversi, 2000a). Taj princip i danas prevladava u AZ Baskiji, što pokazuju istraživanja javnoga mnijenja. Prema njima, u sustavu ključnih vrijednosti – bitnih odrednica baskijskog identiteta, onako kako ih percipiraju sami

stanovnici Baskije, baskijski jezik pada tek na nisko šesto mjesto, sa svega 14,4% glasova ispitanika (CIS, Barómetro autonómico III, 2012).[124] Ipak, „baskijski jezik predstavljen je kao bitan element homogenizacije i unifikacije“ (Apaolaza, 2004: 112), i postao je „dominantan element, od dekade sedamdesetih, u stvaranju baskijske nacije“ i njen strukturirajući element (ibid.: 119). Upravo on je uzet kao nova „središnja vrijednost“ na kojoj će se temeljiti izgradnja baskijskog identiteta i nacije. Baskijski jezik tako postaje *idée fixe* i lajtmotiv, gotovo opsesija novih baskijskih vlasti.

Kako je u doba Franca baskijski jezik bio zabranjen, osim pokreta privatnih škola ikastola 1960-ih, nije bio podučavan u školama. Naravno, nije postojao u administraciji, a tek vrlo stidljivo bio je prisutan u medijima. Nakon obnove demokracije, baskijski se postupno vraća u škole i medije, a nova autonomna vlast, kojom dominira Baskijska nacionalistička stranka PNV, poduzima sveobuhvatan program (re)baskizacije baskijskog društva. Uzimajući u obzir zatečeno stanje društvene diglosije i dotadašnjeg nepostojanja baskijskog jezika u školstvu i administraciji, te neznatne prisutnosti u medijima, baskijska vlada započela je „nemoguću misiju“ – napraviti „jezični preokret“ (*reversing language shift*) (Fishman, 1991), kojim bi zaustavila nazadovanje i nestanak baskijskog jezika iz društvene uporabe. Njime bi baskijskom jeziku ujedno trebala dati prestiž, točnije, uzdići ga na pijedestal Gellnerova jezika „visoke kulture“; jezika školstva i Sveučilišta, poslovnog svijeta i znanstvene zajednice, ali i politike te društvene komunikacije. Ne samo da baskijski nije imao tradiciju književnog i službenog jezika, već je kasno i normiran, tek 1970-ih. Nije imao bogatstvo jezika i rječnika, nedostajali su mu stručni izrazi, škole gdje bi se izučavao i kadrovi koji su ga govorili.

Uslijedila je intenzivna baskizacija, *euskaldunizacion*, odnosno, kako se to službeno naziva, „jezična normalizacija“. Doneseni su ključni zakoni i dokumenti kojima se baskijski promiče i potiče u društvu, kao Temeljni zakon o normalizaciji uporabe baskijskog, 1982. (Ley basica de Normalizacion del Uso del Euskera, 1982), te kasnije i Opći plan promicanja uporabe baskijskog (Plan General de Promocion del Uso del Euskera, 1999), a dodatno se na važnim područjima, poput školstva ili javne uprave, donose odgovarajući propisi o poticanju baskijskog.

[124] Rang lista ključnih odrednica baskijskog identiteta prema istraživanju Vladinog CIS-a je sljedeća: 1. mjesto zaposlenja, 54,4%; 2. želja da se bude Bask, 40,6%; 3. mjesto rođenja, 37,2%; 4. domoljublje, 35,6%; 5. boravište u Baskiji, 35,3%.

Baskijski jezik danas je zaista sve više prisutan u društvu, školama i administraciji, ali tek stidljivo ulazi u „više sfere“, a taj put zaista je spor i mukotrpan. Unatoč svim pokušajima intenzivne jezične politike („jezične normalizacije“), baskijski se za svoje mjesto, u vlastitoj postojbini AZ Baskiji, i ulogu jezika „visoke kulture“, još uvijek bori sa španjolskim. Iako su vlast i svi resursi na njegovoj strani, i vjetar mu „puše u leđa“, ne izlazi uvijek iz bitke kao pobjednik. U nastavku ćemo vidjeti kako je proces tekao na trima bitnim područjima jezične prisutnosti kojima se gradi nacionalni identitet: školstvu i (sub)državnoj (*autonomnoj*, javnoj) administraciji te u medijima. Referirat ćemo se i na simbole baskijskog identiteta i danas službene simbole baskijske autonomije („subdržavnosti“), te na dvije ključne institucije kojima se jača odnosno gradi baskijski nacionalni identitet i lojalnost Baskiji, bilo brigom o samom jeziku kao novoj „središnjoj vrijednosti“ (Kraljevska akademija za baskijski jezik) ili obrazovanjem mladih naraštaja – budućih baskijskih elita (Sveučilište Baskije).

2.6.2. Jačanje baskijskog identiteta u školstvu

Ključnu ulogu u procesu izgradnje baskijskog identiteta dobilo je školstvo. Nakon stjecanja autonomije, u AZ Baskiji učenje i nastava na baskijskom potiče se i forsira. Godine 1980. baskijski jezik uvodi se kao obvezatan u školski sustav. Međutim, proces je spor i mukotrpan (Fernández-Ulloa, 2005; Urrutia Cárdenas, 2006). Godine 1981. baskijski je govorilo tek 18,7% mlađih od 24 godine. Nedostajale su visoke škole na baskijskom za obuku nastavnika jezika i drugih struka na baskijskom. Nedostajali su i nastavnici, udžbenici, materijali, kao i jezični i stručni termini za poduku cijelog školskog *curriculuma*. Naravno, ne smijemo zaboraviti ni situaciju diglosije, te da je baskijski oduvijek bio jezik Gellnerove „niske kulture“, a školovanje na njemu činilo se i sužavanjem mogućnosti za mlade, gdje se s velikog španjolskog govornog područja i kulture spušta na malu i zatvorenu baskijsku jezičnu zajednicu i kulturu.

Nakon godina vrludanja, 1993. donesen je Zakon o javnoj baskijskoj školi (LEY 1/1993, Ley de la escuela publica vasca), prema kojemu sva djeca u AZ Baskiji trebaju jednako dobro poznavati oba jezika, baskijski i španjolski. Učenici u javnim školama mogu odabrati jedan od tri ponuđena modela obrazovanja: A, B i D. B je dvojezični model, gdje su oba jezika podjednako zastupljena. A je model sa španjolskim kao nastavnim jezikom i baskijskim kao jednim od predmeta, dok je kod D modela situacija obrnuta. 90% učenika danas pohađa neki od dvojezičnih modela B (25%) ili D (65%), ali samo oko 26% studenata

(Plan de Acción, 2012: 19). Analize rezultata zacrtanih ciljeva školske jezične politike pokazale su, međutim, da ni u modelu A ni u modelu B učenici nisu savladali baskijski na zadovoljavajućoj razini, dok su u modelu D, ne samo savladali baskijski na zadovoljavajućoj razini nego i španjolski, iako su ga učili mali broj sati tjedno. Razlog tome je društveni prestiž i još uvijek prevladavajuća prisutnost španjolskog u društvu. Ne čudi stoga da je španjolski u početku baskijske autonomije još godinama prevladavao u obrazovanju, a prisutan je relativno snažno i danas, posebno u višem i visokom obrazovanju.

Ipak, ogroman napredak učinjen je u smjeru baskizacije i davanja novog mjesta i prestiža baskijskom jeziku. Postotak mlađih od 24 godine koji govore baskijski, od spomenutih 18,7% 1981. godine, već 1996. porastao je na 44,4%. Odgovarajući postoci za dobnu skupinu od 5 do 9 godina iznosili su 20% u 1981. i 57,4% 1996. U navedenih 15 godina broj dvojezičnog stanovništva povećao se za 188 660 osoba, od 21,5% na 30,8% stanovništva AZ Baskije (Tejerina, 1999: 95). Gotovo nestaju isključivo španjolske škole i sve je više dvojezičnih i baskijskih. Tako se od početne stopostotne prisutnosti španjolskog (kastiljanskog) u školstvu 1970-ih, još 1994./1995. prisutnost španjolskog smanjila na tek 1% u modelu X (nastava samo na španjolskom, bez baskijskog) i 54% u modelu A. Dvojezični model B pohađalo je 17,2% učenika, a baskijski model D čak (ili tek!, ovisno iz kojega se kuta promatra) 27%.[125]

Dva desetljeća kasnije, 2014./2015., podaci su ohrabrujući, jer se postotak u (španjolskom) modelu A smanjio na 15,3%, dok je većina djece u baskijskom modelu D (65,3%), a isključivo španjolski model X pohađa manje od 0,6%. Treba, međutim, istaknuti da udio pojedinih modela nije ravnomjerno raspoređen kroz sustav školovanja, tako da je najviše baskijskog (model D) prisutno upravo u najmlađoj dobi, u dječjim vrtićima (čak 77,1%) i osnovnoj školi (70,6%), dok u srednjoj školi opada (63% u nižim razredima srednje, i 60% u višim razredima, *bachillerato*). Dvojezični model B je, kao i u udjelu u ukupnom broju, s 18,4% prisutan u vrtićima, i nešto više u osnovnoj školi (23,6%), te još nešto više u prvim razredima srednje (26,1%), ali gotovo nestaje u završnim razredima srednje, gdje se priprema za fakultet (tek 1,4%). Tu je i dalje snažno prisutan španjolski model A s čak 37,9%, koji je inače simbolično prisutan kod ostalih uzrasta (3,3% u vrtićima; 5,1% u osnovnoj školi; 10,3% u početku srednje škole). Tablično prikazano, ti podaci izgledaju ovako:

[125] Vlastiti izračun, prema podacima Statističkog ureda Baskije – Eustata, 1994./1995. http://www.eustat.es/bancopx/Dialog/Saveshow.asp#axzz3REwtXY7A, pristupljeno 9. 2. 2015.

Tablica 7: Broj djece u predfakultetskom školovanju prema dobi i modelu školovanja, 2014./2015.

Ukupno	Ukupno učenika	Model A (%)	Model B (%)	Model D (%)	Model X (%)	Ukupno (%)
AZ Baskija	364 518	15,3	18,9	65,3	0,5	100
vrtići	93 805	3,3	19,1	77,1	0,5	100
osnovne škole	126 873	5,1	23,6	70,6	0,7	100
1./2. srednje	77 193	10,3	26,1	63,0	0,6	100
3./4. srednje	30 242	37,9	1,4	60,0	0,7	100

Napomena: *Model X*: nastava samo na španjolskom, bez baskijskog; *Model A*: nastava na španjolskom, uz baskijski kao jedan od predmeta; *Model B*: dvojezični, podjednako španjolski i baskijski; *Model D*: nastava na baskijskom, uz španjolski kao jedan od predmeta (više u Fernández-Ulloa, 2005: 714).
Izvor: vlastiti izračun, prema podacima Eustata.[126]

Kako ocijeniti prevladavanje baskijskog u najmlađem uzrastu, a španjolskog u najvišem? Je li to i dalje pokazatelj Gellnerove „niske kulture“ ili je tek pokazatelj dugog i mukotrpnog te, naravno, logičnog procesa, gdje baskijski polako ali sigurno „napreduje“ i osvaja „položaj po položaj“!? Ili je to, naprotiv, dobar znak, jer se ključne odrednice nacionalnog identiteta usađuju djeci u najmlađoj dobi? Vrijeme će pokazati. Ipak, baskijski polako ali sigurno ulazi u baskijsko društvo, jer djeci koja su „na njemu odrasla“ on ipak postaje prvi jezik školovanja, ako već ne može biti i materinji jezik, ako su im roditelji nebaskijskog podrijetla. A uz jezik usađuje se ipak i baskijska kultura i svijest. Možda baskijska nacija još nije izgrađena, ali proces je u tijeku.

Isto tako, potiče se učenje baskijskog među odraslima. Od početne jedne institucije (AEK) za obrazovanje (baskizaciju) odraslih, nakon stvaranja autonomnih institucija i javnih politika, osniva se autonomna, baskijska, službena institucija za obrazovanje odraslih na baskijskom, HABE (Institut za opismenjavanje i baskizaciju odraslih). Njihov odnos, međutim, ne postaje hijerarhijski, gdje bi AEK potpala pod nadležnost službene institucije

[126] Alumnado de enseñanzas de régimen general no universitario de la C.A. de Euskadi, por territorio histórico, nivel, modelo de enseñanza bilingüe y titularidad. Avance de datos 2014/2015. Eustat. http://www.eustat.es/elementos/ele0002400/ti_Alumnado_de_enseanzas_de_rgimen_general_no_universitario_de_la_CA_de_Euskadi_por_territorio_histrico_nivel_modelo_de_enseanza_bilinge_y_titularidad_Avance_de_datos_20142015/tbl0002427_c.html#axzz3REwtXY7A, pristupljeno 9. 2. 2015.

HABE, već postaje odnos konkurencije, jer je HABE pod utjecajem „vlasti“, tj. vladajuće stranke PNV-a, a AEK pod utjecajem radikalnih nacionalista. S vremenom nastaju i nove privatne i građanske institucije za obrazovanje odraslih, kao BERTAN ili AED, od kojih neke izdaju i vlastite novine ili imaju i radijske ili televizijske postaje (Tejerina, 1999: 99–100).

2.6.3. Jačanje baskijskog identiteta u administraciji

AZ Baskija, već nakon prvih izbora za Baskijski parlament u kojima je pobijedio PNV, krenula je u intenzivnu rebaskizaciju cijele AZ, odnosno, kako se to službeno zove, „jezičnu normalizaciju“. Tako je pokrenuta i baskizacija javnih službi, tj. autonomnih institucija. U praksi je zapravo sve više na djelu „pozitivna jezična diskriminacija“, gdje se baskijski postavlja kao uvjet za mnoga radna mjesta, iako su oba jezika, baskijski i španjolski, prema Statutu autonomije, ravnopravna. Zbog toga su česte sudske tužbe, gdje se službenici koji ne govore baskijski, a takvih je još uvijek znatan postotak ili čak većina, žale da im je povrijeđeno pravo na jednak tretman, odnosno da su diskriminirani (Apaolaza, 2004: 110). S druge strane, prema španjolskom Ustavu i Statutu autonomije, španjolski jezik svi „imaju dužnost poznavati“, dok „baskijski imaju samo pravo koristiti“. Baskijski nacionalisti stoga smatraju da je baskijski stavljen u položaj drugog reda, jer ga, za razliku od španjolskog, ne moraju poznavati svi stanovnici AZ Baskije. Ipak, svim stanovnicima AZ Baskije moraju se omogućiti usluge administracije na oba jezika.

Vlada AZ Baskije u sklopu navedene politike rebaskizacije[127] (*euskaldización*, „jezične normalizacije“) s vremenom donosi čitav niz propisa, odnosno čitav program rebaskizacije autonomne (baskijske) uprave, sastavljen od petogodišnjih planova (!), kako na središnjoj razini AZ Baskije tako i na razinama pojedinih institucija, poput Vlade ili Parlamenta. Najprije je Temeljni Zakon 10/1982 o normalizaciji uporabe baskijskog iz 1982. donio pravni okvir za rebaskizaciju AZ Baskije (Ley 10/1982). [128] Potom je Uredba 224/1989.

[127] Rebaskizacija je relativan pojam. Kako je španjolski (kastiljanski) jezik u Baskiji prisutan već stoljećima kao jezik gornjih slojeva i „visoke kulture“, onda baskijski jezik u mnogim područjima (poslovni svijet, znanost, obrazovanje, kultura i dr.) uopće nije bio korišten. U tim područjima dolazi do baskizacije, tj. nametanja (prvi put) baskijskog jezika. U društvenom životu, gdje se baskijski u određenoj mjeri koristio, ali je u doba Franca zabranjen, baskijski se vraća u uporabu, te možemo govoriti o rebaskizaciji. Zato je najispravnije govoriti o (re)baskizaciji, gdje je „re“ uzeto s rezervom. Odnosno, istovremeno je riječ o rebaskizaciji i o baskizaciji.

[128] La Ley 10/1982, de 24 de noviembre, Básica de Normalización del Uso del Euskera.

(Decreto 224/1989),[129] a kasnije i Uredba 86/1997. (Decreto 86/1997)[130] regulirala planiranje „normalizacije uporabe“ baskijskog u javnoj administraciji AZ Baskije, a Zakon 6/1989. o baskijskoj javnoj upravi sustavno je uredio jezično pitanje u javnoj upravi (tj. autonomnim institucijama) AZ Baskije.[131]

Baskijska vlada od 1998. donosi svoje petogodišnje **planove** „normalizacije“ uporabe baskijskog u autonomnim institucijama,[132] kojima analizira postojeće stanje uporabe baskijskog i daje smjernice za njegovo daljnje poboljšanje. Npr. konstatira se da trenutno 64% službenika baskijske administracije u nekoj mjeri govori baskijski jezik, što omogućuju radni karakter baskijskog jezika.[133] Za svako radno mjesto propisuje se određena razina baskijskog jezika (*perfil lingüístico*, jezični profil), a u slučajevima gdje se ne zahtijeva nikakvo znanje baskijskog, ako ono postoji, cijeni se kao dodatna kvaliteta.

Cilj administracije je dugoročno postići punu dvojezičnost. U praksi to znači moći odgovoriti na dopis (ili stranci usmeno), na onome jeziku na kojemu je dopis ili upit poslan (odnosno pitanje postavljeno). Do u tančine se daju upute kada i kome na kojem jeziku uputiti (prvi) dopis, ako se već ne radi o odgovoru na postojeći dopis druge strane, kada je situacija jasna, jer se odgovara na istom jeziku. Pokušava se čak pretpostaviti na kojem bi jeziku druga strana željela primiti odgovor. U tom „procesu“, koristi se načelo iskustva – prijašnje ili uobičajene korespondencije s drugom stranom. Dakle, ako se u prethodnoj korespondenciji koristio španjolski, i sada će se dopis uputiti na španjolskom. Ako je poznato da je druga

[129] El Decreto 224/1989, por el que se regula la planificación de la normalización del uso del Euskera en las Administraciones Públicas de la Comunidad Autónoma de Euskadi.

[130] Decreto 86/1997, de 15 de abril, por el que se regula el proceso de normalización del uso del euskera en las administraciones públicas de la Comunidad Autónoma de Euskadi (BOPV, 17. 4. 1997).

[131] Ley 6/1989, de 6 de julio, de la Función Pública Vasca. BOPV núm. 144 de 28 de Julio de 1989.

[132] Plan de Normalización del Uso del Euskera en la Administración Pública de la Comunidad Autónoma del País Vasco para el periodo 1998–2002 (BOPV de 27 de noviembre de 1998). Produžen do 2003. (BOPV de 5 de febrero de 2003); Plan de Normalización del Uso del Euskera en la Administración Pública de la Comunidad Autónoma del País Vasco para el periodo 2003–2007 (BOPV de 8 de septiembre de 2004); Plan de Normalización del Uso del Euskera en el Gobierno Vasco para el IV periodo de planificación (2008–2012) (BOPV de 7 de agosto de 2008).

[133] Plan normalizacije uporabe baskijskog u Baskijskoj vladi (2013. – 2017.), V. razdoblje planiranja.
(PLAN GENERAL DE NORMALIZACIÓN DEL USO DEL EUSKERA EN EL GOBIERNO VASCO V PERIODO DE PLANIFICACIÓN (2013–2017), 5). Trenutno na snazi.

strana dvojezična, koristit će se baskijski.[134] Ovo je, naravno, u skladu sa zacrtanim i proklamiranim ciljem „jezične normalizacije“, tj. *de facto* „pozitivne diskriminacije“ baskijskog.

Kada su dokumenti dvojezični, baskijskoj verziji pripada prvenstvo, bilo da se piše iznad ili lijevo od španjolskog teksta, a u naslovima baskijska verzija piše se većim fontom i *boldano.* Tamo gdje postoje dvije verzije adrese, koristi se baskijska (ibid.: 35). Preporuka je i da se što veći broj sastanaka održi na baskijskom jeziku (ibid.: 43). Ukupno, prisutnost baskijskog u javnim bi institucijama trebala biti 48,46% (cilj!, tzv. indeks obveznog ispunjavanja), koliko je ponderirani indeks prisutnosti baskijskog jezika kod stanovništva AZ Baskije (ibid.: 49).[135] Svake godine postoji obveza izrade izvješća o ispunjavanju Plana (ibid.: 59). Svaki odjel Vlade (*al pari* ministarstvu) ima Jedinicu za baskijski jezik (*Unidad de Euskera*) koja izrađuje planove promicanja jezika, u suradnji s Baskijskim institutom za javnu upravu[136] i Upravom za jezičnu politiku Odjela za kulturu Baskijske vlade.[137]

Parlament, koji „zaostaje“ za jezičnom agilnošću Vlade, donio je „tek“ svoj Drugi plan jezične normalizacije (od 83 stranice!), iz kojega ćemo, ilustracije radi, navesti nekoliko zanimljivosti.[138] U skladu s politikom *jezičnih profila*, propisuje se za koja radna mjesta se mora znati koja razina baskijskog jezika. Vode se statistike koliki postotak djelatnika i zastupnika govori baskijski, gdje se s ponosom ističe stalno povećanje udjela baskofonih djelatnika i zastupnika (dok je potonjih u sazivu Parlamenta 2005. – 2009. bilo 56%, u zadnjem sazivu iz 2012. „već ih je“ 68,5%!).[139] Ide se i toliko daleko, da se prisluškuju svi telefonski razgovori i vodi evidencija koliki postotak razgovora je na baskijskom! Tako se

---

[134] *1. La documentación escrita recibida en euskera se responderá en euskera. 2. La documentación escrita recibida en castellano se responderá en castellano. 3. A los escritos bilingües recibidos se responderá, por lo general, en ambas lenguas.* „1. Na pisanu dokumentaciju zaprimljenu na baskijskom, bit će odgovoreno na baskijskom. 2. Na pisanu dokumentaciju zaprimljenu na španjolskom, bit će odgovoreno na španjolskom. 3. Na pisanu dokumentaciju zaprimljenu dvojezično, bit će odgovoreno dvojezično.“ (ibid.: 33)

[135] Za izračun ovoga indeksa koristi se sljedeća formula: postotak stanovništva koji govori baskijski aktivno (cca 37%) + postotak koji ga djelomično govori (cca 22%) podijeljen s 2 (tj. dodatnih 11%), cca 48%.

[136] Instituto vasco de administracion publica (IVAP).

[137] Viceconsejería de Política Lingüística.

[138] PLAN DE NORMALIZACIÓN DEL USO DEL EUSKERA EN LA ADMINISTRACIÓN DEL PARLAMENTO VASCO (2013–2017). Parlamento Vasco. Dirección de Organización y Recursos Humanos.

[139] VIII. saziv Parlamenta (Legislatura) (2005. – 2009.): 56% zastupnika govori baskijski, IX Legislatura (2009. – 2012.): 62%; X Legislatura (2013. – 2016.): 68,5% (ibid.: 36).

npr. donosi podatak da većina telefonskih razgovora počinje na baskijskom, ali se nastavlja na španjolskom (ibid.: 12)![140] Konstatira se i da se, unatoč povećanju razine poznavanja baskijskog jezika, većina zakonskih akata i dalje priprema na španjolskom, pa se tek poslije šalje na prevođenje, te se treba poticati njihovo izvorno sastavljanje na baskijskom. Šefovi tzv. dvojezičnih uprava, moraju ili zadovoljiti traženu razinu baskijskog za dotično radno mjesto, ili pokazati da nesmetano mogu obavljati posao na baskijskom ili ga bolje govoriti od svih svojih podređenih (ibid.: 40)![141] Među sugestijama za daljnju „jezičnu normalizaciju" ide i ona o uvođenju društvenih mreža, kako bi baskofoni znali „s kim mogu komunicirati" baskijski.[142] Također, poruke na telefonskim sekretaricama trebaju najprije biti na baskijskom, pa potom na španjolskom, dok se nebaskofono osoblje upućuje na pomoć baskofonih kolega koji se nađu u blizini kako bi mogli odgovoriti na baskijskom stranci koja im se na tom jeziku obrati (ibid.: 42).

> „Ako netko od osoblja ne zna baskijski i nađe se licem u lice s nekom strankom koja mu se obrati na baskijskom, potražit će pomoć kolegica ili kolega u blizini koji znaju ovaj jezik."[143]

Dana 28. lipnja 2012. Baskijska vlada donijela je (a Baskijski parlament ratificirao 11. rujna 2013.) i Akcijski plan za promicanje uporabe baskijskog jezika.[144] On na čak 122

---

[140] *Llamadas telefónicas: Son más los diálogos en castellano que en euskera, pero las primeras palabras son principalmente en euskera en la Administración del Parlamento Vasco. Acogida: En euskera: 76% En castellano: 24% Diálogo: En euskera: 41% En castellano: 59%.* „Telefonski pozivi: u administraciji Baskijskog parlamenta više je razgovora na španjolskom nego na baskijskom, ali su prve riječi (oslovljavanje) uglavnom na baskijskom. Oslovljavanje: na baskijskom 76%, na španjolskom 24%. Sam razgovor 41% na baskijskom i 59% na španjolskom." (ibid.: 12)

[141] *El candidato o candidata deberá disponer del perfil lingüístico más alto de la dirección, servicio, sección o unidad que deba dirigir o gestionar.* „Kandidat ili kandidatkinja trebao/la bi imati najviši jezični profil u upravi, službi, odjelu ili odsjeku kojim bi trebao upravljati." (ibid.: 40)

[142] *Poner en marcha los mintzagramas (con esta técnica se identificará al personal y los mandatarios euskaldunes, haciéndoles sabes con quién pueden comunicarse en esta lengua. (...)* „Instalirati mintzagrame [društvene mreže] (ovom tehnikom identificirat će se baskofono osoblje i zastupnici, te im se dati na znanje s kim mogu komunicirati na ovom jeziku. (…)" (ibid.: 65–66)

[143] *Si alguien del personal que no sabe euskera se ve frente a una administrada o administrado que se le dirige en euskera o le solicita que le hable en euskera, solicitará la ayuda de los compañeros o compañeras que a su alrededor conozcan dicha lengua.* (ibid.: 42)

[144] Plan de Acción para la Promoción del Euskera (ESEP) (2012).

stranice daje analizu postojećeg stanja i preporuke za daljnje jačanje uporabe baskijskog jezika u sljedećih deset godina. Plan je sveobuhvatan i odnosi se na cijelo društvo, od škola, administracije, do sporta, izdavaštva, trgovine, prometa i kulture. Npr. predviđa niz mjera da baskijski u dvojezičnim sredinama postaje glavni „funkcionalni" jezik, između ostalog, tako da preporučuje izradu planova promicanja i učenja baskijskog u javnim ustanovama i privatnim tvrtkama. Ukratko, predviđa daljnju sveobuhvatnu baskizaciju (Plan de Accion, 2012: 66).[145]

Opet se moramo referirati na Krasnerovu „ovisnost o odabranom putu". Baskijska autonomna administracija krenula je, dakle, u sveobuhvatnu baskizaciju koja je očito izabrana kao *deux ex machina* stvaranja baskijske nacije. Forsiranje baskijskog ne daje uvijek željene rezultate, što npr. pokazuje primjer iz Baskijskog parlamenta, gdje se dokumenti i dalje uglavnom izvorno sastavljaju na španjolskom, pa se tek onda prevode na baskijski. Iako nailazi na brojne prepreke i otpore u diglosičnom i jezično i identitetski podijeljenom baskijskom društvu, vlade PNV-a ustraju, međutim, na svom „odabranom putu". Vrijeme će pokazati hoće li politika „jezične normalizacije" u administraciji, kao i općenito u baskijskom društvu, u konačnici dati željeni rezultat – davanje baskijskom puni prestiž Gellnerova jezika „visoke kulture".

2.6.4. Jačanje baskijskog identiteta u medijima

Baskijski jezik stoljećima je koegzistirao sa španjolskim, ali u podređenu položaju, kao jezik Gellnerove „niske" kulture. Tako je bilo i u izdavaštvu, odnosno kasnije u medijima. U doba Sabina Arane, na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, pojavljuju se prva novinska izdanja na baskijskom, točnije, prve lokalne ili specijalizirane novine ili izdanja kratkotrajna vijeka. Kako navodi izdanje Baskijske vlade o baskijskom tisku i medijima, *The Press and Media* (2010),[146] novine na baskijskom iz toga doba uglavnom su bile vezane uz svijet folklora, što govori samo za sebe. Kasnije se pojavljuje više „dvojezičnih" izdanja, koja se zapravo svode na španjolske novine s ponekim tekstom na baskijskom, ali su glavne, udarne, vijesti uvijek

[145] Više o pitanju baskijskog jezika u baskijskoj administraciji v. u Erkoreka i Iñaki (1998).

[146] *The Press And Media*. 2010. Basque language recovery III Coordinator: Alberto Barandiaran. Eskoriatza. Gipuzkoa: Garabide Elkartea. Gobierno vasco. DEPARTAMENTO DE CULTURA. Viceconsejería de Política Lingüística. Dirección de Promoción del Euskara.
http://www.garabide.eus/irudiak/ingelesa.pdf, pristupljeno 29. 1. 2015.

na španjolskom. Treba imati na umu da baskijski jezik nije normiran sve do 1970-ih, te se događaju situacije kao u Hrvatskoj prije Ljudevita Gaja! Svaki novinar piše vlastitim pravopisom! Uz to, baskijski, kao jezik „niske kulture“, nije posjedovao bogatstvo rječnika, izraza i tehničkih termina poput španjolskog, te je trebalo stvarati nove riječi. Baskijski jezik i stvaralaštvo na baskijskom vrtjeli su se u začaranom krugu, iz kojega je izlaz bio to manje izgledan što je u doba Franca baskijski praktički bio zabranjen, te se iznova pojavljuje u izdavaštvu i medijima tek u drugoj polovici 1970-ih. Početkom 80-ih već djeluje niz izdanja na baskijskom: *Aizu, Elhuyar, Anaitasuna, Argia, Euskera, Goiz-Argi, Herria, Ikastola, Ipurbeltz, Jakin, Jaunaren Deia, Karmel, Kili-Kili, Oh Euzkadi, Olerti, Saski-Naski, Susa i Zer*, ali samo je *Argia* tjednik od interesa opće publike. Tiskanje dnevnih novina na baskijskom činio se kao nedostižan san još 80-ih! Tek 6. prosinca 1990., petnaest godina nakon Francove smrti i deset godina nakon uspostave baskijskih autonomnih institucija, svjetlo dana ugledao je prvi dnevni list na baskijskom, *Egunkaria* („Novine“). Prethodila mu je „borba s vjetrenjačama“ među samim baskijskim medijskim djelatnicima. „Nije još došlo vrijeme!“; „Prerano je!“; „Baskijski jezik nije spreman za novine!“; „Gdje su novinari?“; „Gdje su čitači?“, bile su neke od izjava iz toga vremena (ibid.: 37). List *Egunkaria* zabranjen je 2003. od španjolskih vlasti, a naslijedila ga je *Berria* (ibid.: 59).

Danas je situacija bitno drugačija. Iako španjolske novine i dalje općenito uživaju veću popularnost i naklade, postoji više baskijskih dnevnih novina (*Berria*, jedini dnevnik koji pokriva cijelu AZ Baskiju, *Hernaniko Kronika* i *Hitza*) i tjednika (*Argia, Aldaketa 16*), te čitav niz stručnih časopisa, od književnih (*Hegats, Kalegats, Erlea*); kulturnih (*Karmel, Gaur 8, Jakin, Nabarra*), glazbenog (*Entzun*), pravnog (*Eleria*), sociolingvističkog (*Bat*), sveučilišnih (*Ekaia, Uztaro i Gogoa*), ekonomskog (*Lanabesa*), znanstveno-tehnološkog (*Elhuyar*), do arhitektonskog (*Aldiri*) i dr. (ibid.: 59–63).

Prve radijske postaje na baskijskome jeziku osnivaju se početkom 1980-ih. Prvo televizijsko emitiranje na baskijskom u Španjolskoj bilo je povodom rukometnog prvenstva 1965. i 1966. na španjolskoj televiziji. Ono je, međutim, uz povremene televizijske emisije na baskijskom na regionalnoj postaju Telenorte ostalo i jedino u razdoblju od gotovo dvadeset godina, sve do osnivanja baskijske televizijske postaje ETB (Euskal Telebista, Baskijska televizija) 1982. i emitiranja prvih vijesti na baskijskom jeziku 1. veljače 1983. Dva mjeseca kasnije, u travnju 1983., emitiran je i prvi baskijski film. Dolazi i do polemike ETB-a i španjolske televizije, gdje se nazire hegemonistički stav Madrida prema kojemu ETB ne bi

trebao emitirati ništa drugo osim lokalnih vijesti. Godine 1986. osniva se i drugi kanal ETB-a, ETB 2, koji emitira na španjolskom jeziku.

Danas, uz javni ETB, postoje i privatne televizijske postaje na baskijskome jeziku. O ulozi ETB-a baskijski ministar kulture Ramon Labaien izjavio je da je jedan od prioriteta ETB-a „štititi i promicati baskijski jezik, (…) jer Baskija ne može postojati bez baskijskog jezika“ (ibid.: 52–53). Ovo govori ne samo o značaju koje autonomne vlasti pridaju baskijskom već i, ako je baskijski jezik presudan „za opstojnost Baskije“, o ulozi koju autonomne institucije pridaju ETB-u u jačanju baskijskog identiteta.

2.6.5. Kraljevska akademija za baskijski jezik i Sveučilište

Za razliku od ostalih baskijskih autonomnih institucija, Kraljevska akademija za baskijski jezik, Euskaltzaindia, nije smještena u glavnom gradu Alave i AZ Baskije, Vitoriji-Gasteizu, nego u najvećem baskijskom gradu Bilbau. Ima, međutim, još četiri ureda, i to u glavnim gradovima preostalih dviju provincija AZ Baskije, Alave i Guipuzkoe; Vitoriji-Gasteizu i San Sebastianu; te glavnom gradu FZ Navarre, Pamploni, ali i u najvećem središtu francuske Baskije, Bayonneu. To je logična posljedica baskijske specifičnosti – podjele na francuski i španjolski dio, podjele unutar Španjolske, ali i tradicionalne podjele na tri „povijesna teritorija“ (provincije) unutar AZ Baskije. Akademija je osnovana 1918., s ciljem brige o baskijskom jeziku i njegovom statusu, kao i sastavljanja gramatike te promicanja uporabe jezika (www.euskaltzaindia.eus). Stoga i ima dva odjela, Jezični odjel i Odjel za brigu o jeziku (*tutelar*, starateljski odjel). Svega nekoliko mjeseci nakon Francove smrti, već 26. veljače 1976., u Španjolskoj joj je dodijeljen službeni i vrlo prestižni status Kraljevske akademije (Decreto 573/1976), što pokazuje želju tadašnjeg kralja i Vlade u Madridu za pomirbom s Baskima i ispravljanjem nepravdi diktature. U Francuskoj je Akademija 1995. stekla status ustanove od javnoga značaja.

AZ Baskija je tranzicijom, 1980., dobila i svoje Sveučilište Baskije (Universidad del Pais Vasco – Euskal Herriko Unibertsitatea), s 32 fakulteta i tri kampusa koji odgovaraju trima „povijesnim teritorijima“ – Alavi, Biskaji i Guipuzkoi. Baskijski i španjolski su oba službeni i nastavni jezici Sveučilišta, ali baskijski se posebno potiče tako da broj studenata na baskijskom jeziku raste iz godine u godinu. Od 17 209 studenata u akademskoj godini 1995./1996. nastavu na baskijskom pohađalo je 27,2%, dok je taj postotak u akademskoj

godini 2013./2014. narastao na 64,3% (5512 studenata od ukupnih 8578). Porastao je i broj nastavnika koji su dvojezični, s 1040 u 2006. (35,1% od ukupnih 2945), na 47,8% u 2013. (1542 od ukupno 3228), a planira se njihovo daljnje povećanje na 52% (II Plan Director del Euskera de la UPV/EHU (2013–2017): 10; 15; 33). I Sveučilište, kao i državna administracija, školstvo i druge ustanove od javnog značaja (npr. zdravstvene ustanove) i pod egidom autonomne administracije, dužni su donijeti svoj plan „jezične normalizacije" (ibid.).

2.6.6. Simboli – zastava, grb, himna

Nakon njihove zabrane u doba diktature, glavni baskijski simboli tijekom tranzicije najprije su dopušteni, a zatim Statutom autonomije i sankcionirani kao službeni u AZ Baskiji. Uglavnom su preuzeti simboli usvojeni još za kratke baskijske autonomije u vrijeme španjolske Druge republike iz 1936. Tako je baskijska zastava *ikurriña* člankom 5. Statuta postala službenom (Estatuto de autonomia, 1979., čl. 5.). *Ikurriña* je inače dizajnirana upravo od oca baskijskog nacionalizma, Sabina Arane i njegova brata, još davne 1894., prvotno kao zastava provincije Biskaje, da bi se s vremenom proširila na cijelu Baskiju, uključujući i francuski dio (CEPC, 2002: 3). Na crvenoj podlozi nalaze se zeleni Andrijin križ i bijeli križ, po čemu podsjeća na zastavu Ujedinjenog Kraljevstva. O „ratovima zastava" pisali smo u poglavlju o baskijskoj policiji. Slični ratovi odvijali su se i u FZ Navarri, gdje je konačno baskijska zastava „izbačena" i službeno se smije isticati samo zastava FZ Navarre.[147] *Ikurriña* je danas popularna i u francuskoj Baskiji, gdje se slobodno ističe. Danas je možda i jedini nesporni, svebaskijski simbol, naravno, uz spomenuti različit status u pojedinim dijelovima Euskal Herrie („Velike" Baskije). U AZ Baskiji uživa, dakle, službeni status; u FZ Navarri je takoreći zabranjena, tj. ne smije se službeno isticati, iako je koriste baskijski nacionalisti; a u francuskoj Baskiji se tolerira, iako nema službeni status.

Grb AZ Baskije usvojen je Odlukom Općeg baskijskog vijeća (OBV, privremena vlada AZ Baskije u razdoblju 1978. – 1980.) 2. studenoga 1978.[148] Na njemu se, međutim, na

[147] Diariodenavarra.es. Ordenan al Ayuntamiento de Alsasua retirar una ikurriña de un mástil. 13/11/2014. http://www.diariodenavarra.es/noticias/navarra/zona_norte_occidental/2014/11/13/ordenan_ayuntamiento_alsasua_retirar_una_ikurrina_mastil_183459_1009.html, pristupljeno 12. 1. 2015.

[148] Consejo General del País Vasco. ACUERDO del Consejo General Vasco de 2 de noviembre de 1978 de adopción del emblema de Euzkadi. B.O. del Consejo General del Pais Vasco. 1 de Diciembre de 1978.

četirima poljima grba, uz tri grba „povijesnih teritorija“ (provincija Alave, Biskaje i Guipuzkoe) nalazio i grb Navarre (žuti lanci na crvenoj podlozi). FZ Navarra tražila je da se njen grb ukloni, jer je njegovo postojanje na službenom grbu AZ Baskije doživljavala kao teritorijalnu pretenziju. Odlukom španjolskog Ustavnog suda iz 1985. naposljetku je poništena spomenuta Odluka OBV-a iz 1978., te je AZ Baskiji naloženo da izmijeni svoj grb (Tribunal Constitucional, 94/1985). Konačna verzija grba usvojena je dekretom iz 1999. Crveno polje na kojem se do tada nalazio grb Navarre i dalje postoji, ali je, znakovito, prazno, tj. crvene je boje, kao i ranije, ali mu nedostaju lanci, simbol Navarre (DECRETO 318/1999). Kao da se želi skrenuti pozornost da nešto nedostaje, ili da je Navarra ipak simbolično prisutna, odnosno ostavljeno je mjesto za Navarru, ako i kada se „vrati u okrilje matice“.

Himna, odnosno nekoliko različitih „himni“, izaziva najviše kontroverzi. Kao službena himna AZ Baskije, Zakonom Baskijske vlade od 14. travnja 1983. usvojena je popularna pjesma anonimnog autora *Eusko Abendaren Ereserkia* („Himna baskijske rase“), i to kao pjesma bez riječi (CEPC, 2002: 3–4). Prema nekim drugim izvorima, skladao ju je 1902. „nezaobilazni“ Sabino Arana, koji ju je odabrao za stranačku himnu svoje novoosnovane stranke PNV-a (Iglesias, 2010). Ista pjesma bila je himnom i u doba kratkotrajne autonomije 1936./1937. Dulju tradiciju, i možda veću popularnost, kako među nacionalistima tako i među nenacionalistima, ima pjesma iz 1853., odnosno neformalna himna *Gernikako Arbola* („Drvo iz Guernike“). Pjeva o legendarnom hrastu iz Guernike, pred kojim su vladari Španjolske polagali prisegu Baskima da će štititi njihove povlastice, *fueros*. Ova pjesma popularna je i u francuskoj Baskiji, a po karakteru je katolička i pacifistička, univerzalistička i humanistička. Treći „konkurent“ za himnu je pjesma *Eusko Gudariak*, pjesma za domoljubne vojnike. Iako potječe od umjerenih nacionalista – vojnika PNV-a u doba Građanskog rata, preuzeli su je krajnji nacionalisti, te se pjeva na pogrebima boraca ETA-e i na stranačkim skupovima radikalnih baskijskih nacionalista (ibid.; Iglesias, 2014).[149]

Stjecanjem autonomije i ovladavanjem mogućnostima kreiranja javnih politika, AZ Baskija prionula je općoj (re)baskizaciji, s obzirom na to da je baskijski jezik uzet kao nova „ključna vrijednost“ baskijskog identiteta i kulture. Osnovane su ili ojačane ključne jezične, medijske i kulturne institucije koje skrbe o baskijskom jeziku i promiču ga, uz baskijsku

---

http://www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.eus/r48-bopv2/es/bopv2/datos/1978/12/7800091a.pdf, pristupljeno 3. 2. 2015.

[149] O „ratu himni“ v. poglavlje 2.7.4. *Stranačko nadmetanje*.

kulturu i identitet. Službenim simbolima; grbom, zastavom i himnom, također se jača baskijski identitet i domoljublje, a često prikazuje i snaga/odnos snaga („prvenstvo“) prema španjolskom jeziku i španjolskoj državi. AZ Baskija definitivno je iskoristila sve mogućnosti koje joj je pružila autonomija s ciljem izgradnje zasebne baskijske nacije.

2.7. „Subverzivno djelovanje“ – TEZA 3: Izgradnja elita i stranačko nadmetanje

U ovom poglavlju pokušat ćemo dokazati treću pomoćnu hipotezu, da autonomne institucije djeluju „subverzivno“ u odnosu na središnju državu i u sferi izgradnje elita, jer jačaju i grade lokalne (u ovom slučaju baskijske) političke elite. One potencijalno mogu povesti regiju (Baskiju) u neovisnost i preuzeti ulogu lidera buduće potencijalne neovisne države. Autonomne institucije omogućuju stvaranje lokalnih elita, stranaka, koje se nadmeću za vlast u Baskijskom parlamentu. Najprije ćemo ukratko predstaviti najznačajnije baskijske stranke, kako lokalne, baskijske nacionaliste – PNV, EH Bildu i EA; tako i svešpanjolske, gledamo li ih s pozicije Španjolske, ili prošpanjolske stranke, ako ih gledamo s pozicije Baskije – PSE-EE (PSOE) i PP. Potom ćemo dati pregled njihovih stavova prema identitetskim pitanjima, odrediti ih prema ideološkoj i nacionalnoj ljestvici („staviti ih u koordinativni sustav“) te dati pregled izbornih rezultata za Baskijski parlament od prvih autonomnih izbora 1980. do 2012. Dodatno ćemo se osvrnuti na fenomen najnovije ultrapopularne stranke Podemos. Kako se stranke u svom stranačkom nadmetanju često natječu u baskijskom nacionalizmu („tko je bolji domoljub“ i „veći Bask“), dat ćemo i neke primjere kako stranačko nadmetanje može jačati nacionalizam i secesionizam kojim se kreću stranke, posebice najjača stranka, PNV. Kako je PNV najjača i vladajuća stranka, njen smjer ujedno je i smjer kojim ide i cijela AZ Baskija.

Iako smo funkciju, ili možemo reći i instituciju, premijera (*Lehendakarija*) obradili u poglavlju o izgradnji institucija, i ona na neki način potpada pod „subverzivno djelovanje“ autonomnih institucija u pogledu stvaranja elita. Naime, uvođenjem *Lehendakarija* instalira se najznačajnija funkcija u AZ Baskiji koja utjelovljuje dvije, odnosno obje inače najznačajnije funkcije u svakoj suverenoj državi – predsjednika države i premijera. *Lehendakari* možda dosada nisu pokazali pretjerane ambicije da zamijene španjolskog kralja ili premijera. Ipak, većina ih je bila na vlasti više mandata, tj. cijeli niz godina (José Antonio Ardanza Garro od 1985. do 1999. i Juan José Ibarretxe Markuartu od 1999. do 2009.), što je dovoljno da bi

ostavili traga u baskijskoj političkoj svijesti i povijesti te eventualno poslužili kao lideri potencijalne neovisne države. Uostalom, Ibarretxe je sa svojim poznatim Planom u tom smislu napravio velik iskorak.

2.7.1. Stranke AZ Baskije

Baskijski nacionalisti

Baskijska nacionalistička stranka (*Partido nacionalista vasco, Euzko Alderdi Jeltzalea*, **PNV-EAJ**, **PNV**), najstarija je i najjača baskijska stranka, stranka desnog centra, odnosno u samom centru i pobornik autonomije (Llera, 1989). Sam PNV određuje se kao „baskijska, demokratska, participativna, pluralistička, nekonfesionalna, i humanistička stranka, otvorena napretku", a kao domovinu priznaje Euzkadi („Veliku Baskiju" ili Euskal Herriu, s obje strane Pirineja) (EAJ. Conoce Historia.).[150] Baske smatra nacijom, „čije političko biće se treba izraziti obnovom nacionalne suverenosti", a „baskijski jezik nacionalnim jezikom i zahtijeva da njegova „normalizacija" bude smatrana nacionalnom dužnošću" (ibid.).[151] Osnovao ju je sam Sabino Arana, tvorac baskijskog nacionalizma. Stoga PNV vuče svoj legitimitet kao izvorna stranka baskijskog nacionalizma. Vodila je Vladu Baskije i u kratkotrajnom razdoblju autonomije u doba Druge republike (1936. – 1937.) i u baskijskoj Vladi u egzilu. PNV je ne samo imenom baskijska i nacionalistička stranka. U početku tranzicije bila je neodređena prema neovisnosti Baskije, radije koristeći sintagmu „samoodređenja". Također je bila ambivalentna prema ETA-i iz političkih razloga, no kasnije, došavši na vlast, osuđuje terorizam ETA-e. Time je izbjegla svrstavanje uz militante i radikale (ETA, HB), ali je isto tako izbjegla etiketiranje kao „izdajnička". Kada je i uslijedila, njena osuda terorizma ETA-e isto tako je znala biti ambivalentna, odnosno u blažem obliku, stavljajući terorizam u „širi politički kontekst" (Lecours, 2007: 95).

---

[150] *Euzko Alderdi Jeltzalea-Partido Nacionalista Vasco reconoce a Euzkadi como Patria y como territorio, a ambos lados del Pirineo, en el que habita el Pueblo Vasco (...)* „Baskijska nacionalistička stranka priznaje Baskiju (Euzkadi) kao Domovinu i kao teritorij, s obje strane Pirineja, s kojih živi baskijski narod (…)" http://www.eaj-pnv.eu/esp/conoce_historia.php, pristupljeno 9. 2. 2015.

[151] *(...) la Nación Vasca, cuyo ser político ha de expresarse a partir de la recuperación de su soberanía nacional. EAJ-PNV considera al euskera como lengua nacional vasca y demanda que su normalización sea considerada responsabilidad nacional.* (ibid.)

PNV je pobijedio na izborima za baskijski Parlament već 1980., osvojivši gotovo 40% glasova. Godine 1984. se, međutim, od nje odcijepio dio zastupnika, uključujući i samog predsjednika (*Lehendakari*) Garaikoetxea, te osnovao svoju stranku EA, „otimajući" dio biračkog tijela, koje se podijelilo. Na izborima za baskijski Parlament 1986. PNV je osvojio 24%, a EA 16% glasova (Resultados electorales. Parlamento Vasco 1986.). To je oslabilo PNV i prisililo ga na koaliciju s (pro)španjolskim socijalistima (PSE (PSOE)). PSOE je, naime, PNV-u ipak bio prihvatljiviji od desnog PP-a, zbog tradicije otpora Francovoj diktaturi i fleksibilnijem stavu prema decentralizaciji i regionalizaciji Španjolske. Ali to je udaljilo neke birače PNV-a, koji su koaliciju sa jednom prošpanjolskom strankom smatrali izdajom. PNV je u povijesti baskijske samouprave do danas dao praktički sve predsjednike vlada osim prvog privremenog predsjednika u prijelaznom razdoblju 1978. – 1980. (Ramon Rubial, PSOE), te Francisca Javiera iz PSE-EE-a/PSOE-a, koji je dužnost obnašao u uvjetima zabrane baskijskih radikala (IX. saziv Baskijskog parlamenta, 2009. – 2012.), kada, zbog izvanredne situacije, PNV nije uspio oformiti vladu. U svim ostalim vladama sudjelovao je, bilo u koaliciji ili samostalno.

PNV se od prvih izbora za Baskijski parlament 1980. pretvorio u *catch all* (Hague; Harrop; Breslin, 2001: 213), „državotvornu stranku" (točnije – „subdržavotvornu", jer AZ Baskija nije samostalna država) koja je zagospodarila svim resursima. Od razdoblja tranzicije doživljava se kao stranka koja predstavlja Baskiju i baskijski narod, i kao takva (jedina) pregovara s Madridom. Ostale baskijske nacionalističke stranke doživljavaju je kao režimsku, i premekanu kada su u pitanju baskijski zahtjevi, što PNV ponekad prisiljava na tvrđi stav prema Madridu i „dokazivanje baskijstva". U posljednje vrijeme, od Plana Ibarretxe iz 2003., i PNV zauzima jasniji, secesionistički, stav.

EH Bildu, koalicija lijevih i radikalnih baskijskih nacionalista (bask. *abertzale*, domoljubi) zapravo je koalicija raznih skupina, od nacionalista do komunista, marksista-lenjinista, do socijaldemokrata. U svom programu zalaže se za samoodređenje Baskije, odnosno neovisnost, jačanje baskijskog identiteta i opću baskizaciju, kako AZ Baskije tako i Navarre. Kao „svoj prostor djelovanja" vidi cijelu („Veliku") Baskiju, tj. Euskal Herriu, koja obuhvaća i Navarru i francuski dio Baskije. Stoga se zalaže za suradnju svih „različitih administracija" na koje je Baskija podijeljena. EH Bildu ima lijevi socijalni program, koji je prilično ekstreman, antiglobalistički, antikapitalistički i egalitaran (protiv neoliberalizma,

diktature financijskog kapitala, konzumerizma, ukidanja socijalnih prava, protiv siromaštva, za solidarnost, društvenu pravdu i dr.). Zanimljivo, jedan od principa za koji se zalaže je i feminizam! Općenito, traži korjenite društvene promjene. U svemu tome, ili u mnogo toga, blizak je današnjim novim popularnim populističkim strankama, španjolskom Podemosu ili grčkoj Syrizi (EH Bildu Programa Electoral).[152]

EH Bildu zapravo je nastavak lijevih radikalnih *abertzale* stranaka, bliskih ETA-i, koje su ETA-u i javno podupirale, tj. može se smatrati političkim krilom ETA-e. Njegove prethodnice, *Herri Batasuna*, *Batasuna*, *Bildu*, *Sortu* i dr., bivale su zabranjivane od španjolskih vlasti (posebice u doba vlasti desnice i premijera Aznara) ili su pod prijetnjom zabrane bile nagnane na preventivnu ili *a posteriori* preregistraciju.[153] Izvorno *Herri Batasuna* (Narodno jedinstvo, HB), osnovana 1978., postala je 1998. *Euskal Herritarrok* (Mi, baskijski građani), potom 2001. *Batasuna* (Jedinstvo), koja je zabranjena 2003. Na izborima 2005. ona glasove „daje" EHAK-u, odnosno sugerira svojim biračima da glasaju za stranku EHAK. Batasuna je pokušala istu taktiku primijeniti na sljedećim izborima 2009., „dajući" svoje glasove malom ANV-u (*Acción Nacionalista Vasco*, Baskijska nacionalistička akcija), ali je španjolski Ustavni sud i njega zabranio. Tako su baskijski radikali na izborima 2009. izgubili svoje glasove koji su se „podijelili" drugim strankama. U nastaloj situaciji i pometnji, 2009. na vlast, umjesto „uobičajenog" PNV-a, uz potporu PP-a, na vlast dolaze socijalisti. Godine 2012. baskijski nacionalisti i radikali ujedinjuju se u EH Bildu (osim PNV-a).[154] Te su stranke osvajale od 7 do 10, pa i 15% glasova na baskijskim izborima, da bi u X. sazivu Baskijskog parlamenta (2012. – 2016.) EH Bildu osvojio čak 25% glasova, te postao druga najjača stranka u Baskijskom parlamentu.

Među biračima EH Bildua i njegovih prethodnica česti su mladi muškarci, poljoprivrednici i vlasnici malih tvrtki. Potonje su posebno česte u Guipuzkoi, što objašnjava veću popularnost radikala upravo u ovoj provinciji. Jedan od dodatnih tumačenja radikalizma i popularnosti upravo kod vlasnika malih tvrtki je i taj da male tvrtke nisu imale sindikate i

[152] *Impulsaremos y fortaleceremos los municipios y los espacios euskaldunes.* „Poticat ćemo i utvrđivati baskofone općine prostore." (EH Bildu. Programa electoral. Politica linguistica, art. 4). http://ehbildu.eus/es/elecciones/elecciones-forales-y-municipales-2015/programa-punto-por-punto/principios-ideologicos, pristupljeno 4. 2. 2015.

[153] U prosincu 1997. 23 člana vrha stranke uhićeni su pod optužbom potpore terorizmu, da bi bili oslobođeni dvije godine kasnije, iz tehničkih razloga (BBC, 27. 8. 2002).

[154] O zabranama više npr. u brojnim člancima *El Paisa*: Mercado, 2012., Lazaro, 2012. i dr. Više, načelno o ovom pitanju, v. Tajadura, 2010.

organizaciju uobičajene u velikim tvrtkama i navikle na pregovaranje s poslodavcima. Stoga su oni skloniji radikalizmu. Popularnosti radikalizma svakako je pridonosio tvrd stav španjolskih vlasti prema Baskiji i pitanju njene neovisnosti te „pribjegavanje mučenju i represivnim metodama nalik onima korištenim pod autoritarnim režimom“ (della Porta i Mattina, 1986: 142).

Baskijska solidarnost (*Eusko Alkartasuna, Solidaridad Vasca*, **EA)** također je lijevo orijentirana *abertzale* (domoljubna, tj. nacionalistička baskijska) stranka, koja se definira kao socijaldemokratska i također se bori za solidarnost, pravednu raspodjelu bogatstva i jednake mogućnosti (EA Programa electoral, 2009). Osnovao ju je 1986. sam *Lehendakari* (premijer) PNV-a, Carlos Garaikoetxea, cijepanjem od PNV-a, te je PNV-u neko vrijeme bio izravna konkurencija i otimao glasove. Kasnije s PNV-om ulazi u nekoliko vladinih koalicija, da bi u nekoliko posljednjih izbora sudjelovao u lijevim *abertzale* koalicijama, kao u EH Bilduu. Od početnih 13 zastupnika 1986., s vremenom broj zastupnika pada, da bi u X. sazivu Baskijskog parlamenta (2012. – 2016.), unutar 21 zastupnička mjesta koalicije EH Bildu osvojio pet (od 75 mjesta u Parlamentu). Ideološki je dakle „više lijeva“, a politički-nacionalno radikalnija od PNV-a, odnosno naklonjena samoodređenju Baskije.

Svešpanjolske ili prošpanjolske stranke

U današnjoj AZ Baskiji, uz baskijske nacionalističke stranke, i dalje relativno značajnu ulogu imaju dvije najveće španjolske stranke. One su možda dijelom i stranke Baska, ali su prvenstveno stranke hispanofonih imigranata iz drugih dijelova Španjolske i njihovih potomaka. Oni se ne osjećaju u toj mjeri Baskima da bi glasovali za baskijske nacionaliste, odnosno osjećaju relativno veliku privrženost Španjolskoj. Radi se o socijalistima PSOE-a, tj. njihovu baskijskom ogranku (PSE-EE) i baskijskom ogranku Narodne stranke (PP Vasco). U Španjolskoj je tako na djelu svojevrsna federalizacija svešpanjolskih stranaka, u čemu također možemo opaziti rad „subverzivnih“ autonomnih institucija, koje potiču na regionalizaciju i identificiranje s autonomnim zajednicama. Obje stranke uz svoje španjolstvo, kojim privlače svoje tradicionalne birače – one koji se osjećaju „samo ili više Španjolcima“, ipak ističu i svoje „baskijstvo“, odnosno pokušavaju privući i

baskijske birače, tj. one stanovnike Baskije koji se osjećaju „podjednako, više ili samo Baskima“.

Baskijska socijalistička stranka – Baskijska ljevica, **PSE-EE**[155] (*Partido socialista vasco – Euskadiko Esquerra*) tako se npr. ponosi činjenicom da je najstarija politička stranka u Baskiji, čime pokušava parirati PNV-u kao najstarijoj baskijskoj (nacionalističkoj) stranci. Ona je, naravno, lijeva stranka, ali i „baskijska stranka posvećena boljitku zemlje i njenoj institucionalizaciji (…) i (koja je) ostavila trajni trag u ustrojstvu Baskije danas“ (Socialistas Vascos. Historia).[156] Prema svom Statutu, PSE-EE određuje se kao

> „(…) klasna i demokratska masovna organizacija, muškaraca i žena koji se bore protiv svakog tipa eksploatacije, težeći preobrazbi u pravednije, slobodnije, jednakije i integriranije društvo, kroz borbu za napredak, socijalizam i mir, i koja također ima za cilj samoupravu Baska u solidarnosti i suradnji s drugim narodima Španjolske“ (Estatutos del PSE-EE (PSOE), čl. 2.).[157]

Socijalisti s ponosom ističu kako su oni uočili „potrebu stvaranja autonomne formule kojom bi odgovorili na aspiracije različitih nacionalnosti i regija koje čine Španjolsku“ (ibid.).[158] Time podsjećaju na svoju ulogu u donošenju i oživotvorenju španjolskog Ustava iz 1978. i preustrojstvu Španjolske u tzv. *Estado de las Autonomías* (Državu Autonomija), u čemu se bitno razlikuju od svojih glavnih „prošpanjolskih“ protivnika, Narodne stranke PP, koja je uvijek bila zagovornik centralističke koncepcije Španjolske i protivnik regionalizacije i „separatizma“. Dakle, oni su svojevrsni „most“ između Španjolske i Baskije, odnosno

---

[155] Godine 1993. PSE se ujedinio s EE-om (*Euskadiko Ezkerra*), Baskijskom ljevicom, lijevom strankom proizašlom iz institucionalizacije i prihvaćanja parlamentarne stranačke borbe nekadašnjeg umjerenijeg političko-vojnog krila ETA-e (*ETA politico-militar*)!

[156] (…) *Partido vasco preocupado por el avance del país y su institucionalización, el Partido Socialista de Euskadi ha dejado una huella duradera en la conformación de la Euskadi de nuestros días.* http://www.socialistasvascos.com/socialistas-vascos/historia/, pristupljeno 6. 2. 2015.

[157] *Es una organización de clase, democrática y de masas, de los hombres y mujeres que luchan contra todo tipo de explotación, aspirando atransformar la sociedad para convertirla en más justa, libre, igualitaria e integrada, desde la lucha por el progreso, el socialismo y la paz, y que tiene también como objetivo el autogobierno de los/as vascos/as en un marco de solidaridad y cooperación con los demás pueblos de España.*

[158] *(...) el socialismo español ha ido asumiendo posturas políticas como, entre otras, la necesidad de crear una fórmula autonómica para dar respuesta a las aspiraciones de las diferentes nacionalidades y regiones que componen España.*

između jedinstva španjolske države i težnji baskijskih nacionalista za regionalnom autonomijom i samoodređenjem.

PSE-EE je tijekom tri i pol desetljeća autonomije postizao relativno dobre rezultate, ali koji su bitno oscilirali. Dobivao je od 9 do čak 25 od ukupno 75 zastupnika u Baskijskom parlamentu, te bivao četvrta, treća, druga ili čak prva baskijska stranka (1986. – 1990.). Dao je prvog privremenog *Lehendakarija* 1978., Ramóna Rubiala, u interegnumu između davanja autonomije Baskiji i prvih *autonomnih* izbora 1980. Bio je član koalicijskih vlada PNV-a u razdoblju 1987. – 1998.,[159] a 2009. – 2012. imao je svoju samostalnu, jednostranačku vladu, na koju je jako ponosan. U razdobljima kada je bio u opoziciji, bio je „uvijek čimbenik promjena, napretka, stabilnosti i političkog razumijevanja", „unatoč visoko neodgovornoj politici vladajućih nacionalista" (Socialistas Vascos. Los tiempos dificiles de la transicion).[160] Kada su bili u Vladi, Baskija je „najviše napredovala".[161] PSE-EE se, dakle, ponosi da je „korektiv" nacionalistima (PNV-u), ali i neoliberalnom PP-u koji je bio na vlasti u Madridu, jer se othrvao nastojanjima Vlade PP-ova premijera José María Aznara za smanjivanjem socijalnih prava i privatizacijom.[162] Dakle, PSE-EE postavlja se kao alternativa objema strankama, „glas razuma", onaj koji „smiruje strasti", dok istovremeno brine o socijalnim pravima, očuvanju države blagostanja, napretku i boljitku Baskije.

Spomenimo još da se u reformi države zalaže za Dom teritorija (tj. Gornji dom španjolskog Parlamenta koji bi imao ulogu Doma autonomnih zajednica), kao i da želi

[159] Izbori 1986. su održani krajem godine, 30. studenoga, pa je Vlada preuzela dužnost u 1987. godini.

[160] *Los socialistas vascos siempre hemos sido factor de cambio, de progreso, de estabilidad y de entendimiento político (...) a pesar de la política altamente irresponsable seguida por el nacionalismo gobernante.* http://www.socialistasvascos.com/socialistas-vascos/historia/los-tiempos-dificiles-de-la-transicion, pristupljeno 6. 2. 2015.

[161] *Lo fuimos cuando asumimos responsabilidades de Gobierno, en coalición con el PNV. Porque fue en aquella época, y con nuestro impulso fundamentalmente, cuando el país y la sociedad vasca más avanzaron en todos los órdenes* (…) „Bili smo to kada smo prihvatili dužnosti u Vladi, u koaliciji s PNV-om. Jer upravo su u tom razdoblju, i s našim ključnim poticajem, Baskija i njeno društvo najviše napredovali na svim poljima (…)" (ibid.).

[162] PSE-EE s ponosom ističe da su, ne samo Vlada PP-a i Aznara nego i katalonski nacionalisti, krenuli neoliberalnim putem, dok su socijalisti to spriječili u Baskiji (ibid.).

spriječiti pokušaj recentralizacije, čime ide korak dalje u jačanju,[163] točnije učvršćivanju ovlasti autonomnih zajednica (Socialistas Vascos. Propuestas Políticas 4.3.4.4.c) i e)).[164]

Baskijska narodna stranka (*Partido Popular Vasco*, **PP** *Vasco*), osim što sa socijalistima dijeli „španjolstvo“, njihov je antipod. Jedina desna stranka u AZ Baskiji, nasljednici frankista, s ideološke strane su konzervativci i neoliberali, pobornici jedinstvene Španjolske. Osnovana je 1989. spajanjem *Alianze Popular* (Narodnog saveza), *Partido Demócrata Popular* (Narodne demokratske stranke) i *Partido Liberal* (Liberalne stranke). Članstvom najveća stranka u Španjolskoj, s oko 709 000 članova, definira se kao konzervativna stranka reformističkog centra (Populares Vascos. Historia).

Godine 1996. po prvi put dobiva izbore u Španjolskoj (završni Huntingtonov „test dva prijenosa (smjene) vlasti“; Huntington, 1993: 266) i José María Aznar postaje španjolski premijer (1996. – 2004.). Nakon dviju pobjeda i vlade socijalista, 2011. PP se vraća na vlast u Španjolskoj i Aznarov nasljednik Mariano Rajoy postaje španjolski premijer. U AZ Baskiji PP nikada nije bio u vladi, samostalno ni u koaliciji. Njegov broj osvojenih zastupničkih mjesta kretao se od 6 do čak 19 od ukupno 75 zastupnika u Baskijskom parlamentu, ali je osvajao relativno više zastupničkih mjesta u manje naseljenoj i hispaniziranoj Alavi nego u Biskaji ili Guipuzkoi, iako je apsolutno dobio najmanji broj glasova u Alavi u odnosu na

[163] PSE-EE ne predlaže, dakle, širenje ovlasti autonomnih zajednica, već njihovo učvršćivanje i zaštitu od pokušaja španjolske središnje države da ih smanji, što se za pojedinih španjolskih Vlada događalo ili o čemu se raspravljalo (Tve.es, 18. 1. 2011.; Sanchez, 2013; *20 minutos*, 18. 8. 2012). Podsjećamo, autonomne zajednice nemaju izvorni suverenitet, podjela nadležnosti nije svuda jasno definirana, a rezidualne nadležnosti ostaju središnjoj državi.

[164] *c) Impedir que la Administración central tenga, en la práctica, instrumentos, que anulen las competencias de los poderes autonómicos.* „c) Spriječiti da središnja administracija može, u praksi, imati instrumente kojima će ukinuti nadležnosti autonomnih vlasti.“

e) La reforma del Senado como cámara territorial es seguramente, la mejor forma. Las cuestiones que afecten al ámbito competencial, o a las competencias mismas, de las comunidades deben ser aprobadas necesariamente en la Cámara Territorial. „Reforma Senata kao teritorijalnog doma sigurno je najbolji oblik. Pitanja koja se odnose na nadležnosti zajednica trebaju biti odobrena u Domu teritorija.“ (Socialistas Vascos. Propuestas Políticas 4.3.4.4.; 4. – Modelo Político – Institucional. 4.3 – El autogobierno vasco. 4.3.4 – Participación en el Estado compartido: Coordinación y Cooperación). http://www.socialistasvascos.com/socialistas-vascos/propuestas-politicas/resolucion-politica/reformas-necesarias/, pristupljeno 6. 2. 2015.

ostale dvije provincije AZ Baskije. Ilustracije radi, dajemo sljedeću tablicu, iz koje se vidi rezultat namjernog političkog *gerrymanderinga*, tj. izbornog inženjeringa autonomnih vlasti Baskije, u korist najmanje „baskijske“ Alave. Nju je, naime, trebalo „pacificirati“ i zadržati u okrilju Baskije, jer je postojao određeni secesionizam Alave u odnosu na Baskiju.

Tablica 8: Rezultati izbora za Baskijski parlament, 21. listopada 2012. g.

STRANKE			PNV		EH Bildu		PSE-EE		PP	
Provincija	Birača	Glasača	BP	Glasova	BP[165]	Glasova	BP	Glasova	BP	Glasova
Alava	250 994	159 619	7	40 116	6	34 193	6	30 358	5	29 374
Guipuz.	575 935	364 466	9	114 446	9	115 086	5	68 915	2	30 461
Biskaja	948 422	611 483	11	230 204	6	128 644	5	113 536	3	70 749
Ukupno	1 775 351	1 135 568	27	384 766	21	277 923	16	212 809	10	130 584

Izvor: *Constitución española. Elecciones Autonómicas. Comunidad autónoma: País Vasco. Fecha de comicios: 21 de octubre de 2012.*[166]

Uz početnu napomenu da Alava s 250 000 birača dobiva jednak broj mjesta u Baskijskom parlamentu, kao i Biskaja s gotovo 950 000 birača, uočavamo disproporcije; PP s gotovo istim brojem glasova u Alavi i Guipuzkoi, 30 000, u Alavi dobiva čak pet zastupničkih mjesta, a u Guipuzkoi samo dva; ili npr. PP ukupno osvaja 130 000 glasova, i deset mandata, dok EH Bildu s istim brojem glasova samo u Biskaji, osvaja šest mandata. Upravo zahvaljujući takvom izbornom inženjeringu, PP i PSOE su u Baskijskom parlamentu nagrađeni pokojim dodatnim mjestom više nego što bi ga inače osvojili kada bi cijela AZ Baskija bila jedna izborna jedinica. Odnosno, prošpanjolske stranke PP i PSE-EE (PSOE) dobivaju nešto više, a baskijski nacionalisti nešto manje mandata od stvarnog izbornog rezultata.

U svojih 899 prijedloga izbornog programa iz 2012. na čak 107 stranica, izlaže se program baskijskog PP-a. On nudi „suživot nasuprot secesionizmu“, „udaljen od ekstremizma i tenzija“ (PP Vasco. Programa, 2012: 3). PP „brani baskijski koncept Španjolske“:

[165] Napomene: Oznaka *BP* označava broj zastupnika u Baskijskom parlamentu. Preostalo, 75. mjesto u Parlamentu, pripalo je maloj stranci UPyD, koju ovdje nismo razmatrali.

[166] http://www.congreso.es/consti/elecciones/autonomicas/resultados.jsp?com=76&fecha=21/10/2012, pristupljeno 6. 2. 2015.

„Španjolska je važna za Baske jer, kako bi rasli i bili jaki, Španjolska je naša najbolja opcija. Naša ponuda je mnogo bolja od neovisnosti. (…) Naša ponuda je graditi budućnost Baskije koja predvodi Španjolsku. (…) Mi Baski imamo više alternativa za budućnost od onih koje nam nudi stari i novi nacionalizam.“[167]

Opažamo sintagmu „Mi, Baski“, koja se u programu mnogo puta ponavlja, a kojom PP želi, unatoč neskrivenom „španjolstvu“, istaknuti i svoje „baskijstvo“. Dakle i kod PP-a možemo uočiti „subverzivno“ djelovanje autonomnih institucija („federalizacija“), gdje se čak i najšpanjolskija stranka mora donekle „baskizirati“.

PP nudi drastičnu štednju (ibid., prijedlog (pr.) 1), privatizaciju, smanjenje struktura vlasti ovisnih od Baskijske vlade (pr. 2 i 3), smanjenje broja institucija ovisnih od Baskijske vlade za 50% (pr. 30), smanjenje programa školovanja za 50% (pr. 11; možemo samo pretpostaviti da bi to drastično smanjilo sveprisutan program učenja baskijskog!), privatizaciju Baskijske televizije ETB (osim Prvog programa), ukidanje baskijskih delegacija u svijetu (tzv. spomenuto Vanjsko djelovanje, pandan Ministarstvu vanjskih poslova). Umjesto vlastite mini diplomatske mreže, predstavljanje Baskije u svijetu PP bi prepustio španjolskom Ministarstvu vanjskih poslova (pr. 22).[168] Nadalje, u desetak prijedloga govori se o žrtvama terorizma (ETA-e), gdje bi se kažnjavalo svako izražavanje simpatija za teroriste (ETA-u) (pr.131).[169] Nekoliko prijedloga odnosi se na pitanje odabira jezika u školi, gdje se inzistira na slobodi odabira nastavnog i govornog jezika i školskog modela, umjesto dosadašnjeg forsiranja baskijskog, te, zanimljivo, promiče trojezično školovanje, gdje bi

[167] *(...) el Partido Popular Vasco tiene y defiende un concepto vasco de España. España es importante para los vascos porque para crecer y ser fuertes, España es nuestra mejor opción. Nuestra oferta es mucho mejor que la Independencia. (...) Nuestra oferta es construir el futuro del País vasco liderando España. (...) Los vascos tenemos más alternativas de futuro de lo que nos ofrece el viejo y nuevo nacionalismo* (PP Vasco. Programa, 2012: 4).

[168] *22. Salvo alguna excepción debidamente justificada, las delegaciones vascas en el exterior desaparecerán y se coordinará con el Ministerio de Asuntos Exteriores para que las Embajadas, Consulados y Oficinas Comerciales de España colaboren, coordinen y acojan las actuaciones con los gobiernos autonómicos para esa presencia exterior.* „Osim poneke dobro opravdane iznimke, baskijske delegacije u inozemstvu nestat će i koordinirat će se s Ministarstvom vanjskih poslova da veleposlanstva, konzulati i trgovački uredi Španjolske surađuju, koordiniraju i primaju zahtjeve autonomnih vlada za vanjsko predstavljanje.“ (ibid., pr. 22)

[169] *131. Desde el Gobierno Vasco del Partido Popular se velará por la identificación y supresión de cualesquiera expresiones de homenaje a los terroristas (...)* „Od strane Baskijske vlade Narodne stranke bdjelo bi se nad identificiranjem i zabranom svakog izražavanja počasti teroristima (…)“ (ibid., pr. 131)

engleski bio obvezatan jezik.[170] Konačno, jamčeći slobodnu školu i mobilnost učenika i obitelji, „regulirat će i izuzeće od baskijskog u školovanju“ (pr. 183),[171] te će se ukinuti „svaki tip jezične barijere koji otežava pristup studenata i nastavnika sveučilištima“ (pr. 254).[172] Program spominje i jezičnu i kulturnu slobodu izražavanja, kako na baskijskom tako i na španjolskom, te ne pravi distinkciju baskijske i španjolske kulture koje su obje „vlastite“ kulture Baskije, tj. nema posebne zaštite i promicanja baskijske kulture (pr. 309; 311). Žele preispitati i pozitivnu jezičnu diskriminaciju („pretjerano jezično vrednovanje baskijskog“) u javnom zdravstvu koju smatraju diskriminatornom (pr. 67).

Naravno, PP inzistira na slobodi odabira, slobodi obitelji da odabere model školovanja za svoje dijete, ali zapravo se bori protiv forsiranja baskijskog, koji provode sve vlade PNV-a. Sumarno i već na prvi pogled može se zaključiti da bi, kada bi PP došao na vlast u AZ Baskiji, osim što bi, u želji da smanji ovlasti AZ Baskije, i sam sebi smanjio ovlasti (!), gotovo poništio rezultate dugogodišnje mukotrpne izgradnje autonomnih („subdržavnih“) institucija i rebaskizacije AZ Baskije, koju je provodio PNV!

Sve to podosta podsjeća na hrvatske prijepore oko partizana i ustaša, jugonostalgičara, boraca i branitelja, ili na nekadašnje jugoslavenske rasprave oko tzv. zajedničkih obrazovnih jezgri, te pokušaje Srbije i Beograda za centralizacijom i borbe republika bivšeg SFRJ-a za očuvanjem autonomije.

---

[170] *159. (...) favorecer la libertad de las familias para elegir el tipo de educación que quieren para sus hijos (...) y cambiar un sistema de inmersión bilingüe por una escuela trilingüe (...)* „Omogućiti slobodu obitelji da odabere tip školovanja koje želi za svoju djecu (…) promijeniti sustav dvojezičnog okruženja („uranjanja“ u baskijsku sredinu, op. H. Ć.) trojezičnom školom (…)“

160. (...) garantizar el dominio del inglés al final de la etapa obligatoria (…) „(…) jamčiti ovladavanje engleskim na kraju obveznog školovanja (…)“

170. Libertad de elección es también libertad de elegir la lengua vehicular (...) „Pravo na izbor je i pravo na odabir jezika svakodnevne komunikacije (…)“

172. (...) Los padres y madres han de poder elegir el modelo en que quieren educar a sus hijos con las mínimas restricciones posibles (...) „(…) Roditelji moraju moći birati model po kojem žele školovati svoju djecu s minimalnim ograničenjima (…)“ (ibid., pr. 159; 160; 170; 172)

[171] *183. Garantizaremos una escuela libre, que garantice las enseñanzas comunes y facilite la movilidad de los alumnos y sus familias. Al objeto de garantizar dicho derecho se regulará la exención del euskera en la educación*. (ibid., pr. 183)

[172] *254. Suprimiremos cualquier tipo de barrera lingüística que dificulte el acceso de los estudiantes y profesores a las universidades.* (ibid.: 254)

Podemos[173] je recentni fenomen Španjolske i Baskije, koji će možda uzdrmati ne samo njihove postojeće stranačke sustave, nego vjerojatno rezultirati i korjenitim socijalnim i političkim promjenama u Španjolskoj, a mogao bi imati i značajan demonstracijski učinak izvan Španjolske. Vrtoglav uspon ove nove španjolske stranke šokirao je Španjolsku i Baskiju. Osnovana tek u siječnju 2014., u manje od godine ostvarila je zapažen rezultat na europskim izborima (5 od 54 zastupnika iz Španjolske), okupila respektabilno članstvo, po kojem je nakon PP-a druga najveća španjolska stranka (Garcia, 2014),[174] te se prema istraživanjima javnoga mnijenja Vladinog CIS-a popela na treće ili čak na prvo mjesto po popularnosti u Španjolskoj,[175] uz do 27% potencijalnih glasova (Garea, 2014),[176] te na drugo mjesto u Baskiji.[177] Na izborima 21. prosinca 2015. Podemos ipak nije ostvario tako dobre rezultate, ali je s 20,66% glasova postao treća stranka u Španjolskoj i dobio 40 od ukupno 350 mjesta u španjolskom Kongresu.[178] To je ipak bilo dovoljno da poremeti ustaljeno dvostranačje u Španjolskoj (PSOE i PP) te oteža osnivanje nove Vlade. U samoj Baskiji, dobio je 25,97% glasova i time postao u neku ruku najjača stranka Baskije![179] Poremetit će

[173] *Podemos* – šp. *možemo*.

[174] García. El Boletin. Podemos ya tiene más 'militantes' que el PSOE. 28. 10. 2014. http://www.elboletin.com/nacional/106784/podemos-psoe-segunda-fuerza-militantes.html, pristupljeno 15. 1. 2014.

[175] BBC Mundo, 5. 11. 2014. *El fenómeno de Podemos, el partido que sacude la política en España*. http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11181982, pristupljeno 15. 1. 2015. Radi testiranja rezultata, CIS je primijenio dvije različite metode procjena potencijalnih izbornih rezultata. Prema prvoj, Podemos osvaja manje glasova, ali je najpopularniji, te bi osvojio 17,6% glasova u Španjolskoj, PSOE 14,3%, a PP samo 11,7%. Prema drugoj, Podemos je na trećem mjestu, ali osvaja više glasova; PP osvaja 27,5%, PSOE 23,9%, a Podemos 22,5%.

[176] Istraživanje Metroscopie za *El Pais*. Garea, Fernando (2014). *El Pais*, 2. 11. 2014. *Podemos supera a PSOE y PP y rompe el tablero electoral*. http://politica.elpais.com/politica/2014/11/01/actualidad/1414865510_731502.html, pristupljeno 14. 1. 2015.

[177] Prema istraživanju Euskobarómetra Sveučilišta Baskije, na potencijalnim izborima (Estimaciones Electorales Euskobarómetro, Diciembre 2014: 4) Podemos bi osvojio 25,6% glasova u Baskijskom parlamentu i 21 – 22 mjesta (od 75), tik uz PNV (30,5% i 22 – 23 mjesta), i znatno više od radikala EH Bildua (19,7% i 13 – 14 mjesta), a osobito prema socijalistima (12,8% i 10 mjesta) ili PP (8,1% i 6 mjesta).

[178] PP je osvojio 28,7% glasova i 123 mandata, PSOE 22% glasova i 90 mandata, a Ciudadanos 13,9% glasova i 40 mandata. http://resultados.elpais.com/elecciones/2015/generales/congreso/14/index.html, pristupljeno 2.5.2016.

[179] Radi se o izborima za španjolski Parlament, a ne za Baskijski, pa je u AZ Baskiji do sljedećih izbora krajem 2016. i dalje na vlasti PNV. Podemos je dobio 5 od 18 baskijskih mandata u španjolskom Kongresu. PNV je

možda i gotovo suverenu vladavinu PNV-a u AZ Baskiji, te snagu radikala (EH Bildu), kao i njihovu zajedničku prevlast, tj. prevlast baskijskih nacionalista u odnosu na prošpanjolske stranke (PSE-EE (PSOE) i PP).

Podemos, čije ime je indikativno i marketinški dobro odabrano (Možemo), jer budi nadu u promjene, ima i prikladnog vođu i vodstvo. Tridesetpetogodišnji profesor političkih znanosti renomiranog Sveučilišta Complutense u Madridu mesijanski podsjeća na Isusa, odnosno na svog „hrvatskog pandana" Ivana Vilibora Sinčića. Njegovi suradnici, od kojih su još neki profesori s istog Sveučilišta, imali su i zanimljivo latinoameričko iskustvo – Juan Carlos Monedero bio je savjetnik Huga Chaveza! Njegova stranka izrasla je iz pokreta nezadovoljnika, prozvanog 15-M (pokret „ogorčenih", *indignados*), koji su se okupljali po španjolskim trgovima 2011. protestirajući protiv korumpiranih elita.

U svom programu[180] Podemos ima uobičajene, ali i grandiozne i pompozne fraze, npr. obnoviti gospodarstvo, ali i „osvojiti slobodu, (…) jednakost, (…) obnoviti bratstvo (…)",[181] po kojima podsjeća na „mitska" vremena američke ili Francuske revolucije (je li odabir triju ideala Francuske revolucije slučajan?), Deklaracije o pravima čovjeka i građanina, ili NOB-a. Definitivno se radi o populizmu, ljevičarenju, antikapitalizmu i antiglobalizmu, ali koji osvajaju plodno tlo u situaciji krize i velike nezaposlenosti u Španjolskoj. Kako navodi Garea u *El Paisu*, ni komunisti u najboljim vremenima nisu se uspjeli približiti rezultatu socijalista PSOE, a Podemos ih je po anketama i nadmašio (Garea, ibid.).

Radi ilustracije, donosimo izvode iz programa koji su nam se učinili posebno zanimljivima. Tako u čl. 1.6. Podemos traži povrat javne kontrole nad strateškim sektorima gospodarstva (telekomunikacije, energija, prehrana, promet, zdravstvo, farmaceutska industrija, obrazovanje);[182] u čl. 1.10. traži pravedniju poreznu politiku i distribuciju

---

osvojio 24,75% glasova i 6 mandata; EH Bildu 15,07% glasova i 2 mandata; PSE 13,25% glasova i 3 mandata; a PP 11,62% glasova i 2 mandata (ibid.).

[180] Podemos: Documento final del Programa colaborativo.
http://podemos.info/wordpress/wp-content/uploads/2014/05/Programa-Podemos.pdf, pristupljeno 15. 1. 2015.

[181] *2. Conquistar la libertad. 3. Conquistar la igualdad 4. Recuperar la fraternidad* (Podemos: Documento final del Programa colaborativo).

[182] *1.6. - Recuperación del control público en los sectores estratégicos de la economía telecomunicaciones, energía, alimentación, transporte, sanitario, farmacéutico y educativo (...)* (ibid.)

bogatstva;[183] u čl. 1.8. obvezu multinacionalnih kompanija da objave podatke o svojim aktivnostima prema zemljama;[184] u čl. 1.9. progon i teže sankcije protiv porezne utaje,[185] u čl. 1.12. pravo svih na osnovnu plaću;[186] u čl. 2.2. proširenje uporabe obvezujućih referenduma, uključujući i o obliku državnog uređenja i pravo na samoodređenje (!);[187] u čl. 3.7. jamči pravo na dostojan život, u sklopu kojega zahtjeva moratorij na hipotekarne kredite obiteljima s teškoćama i otpis istih u slučajevima prevare ili *mala fide* od strane financijskih institucija;[188] u čl. 3.6. brani javno i besplatno sveučilište, koje služi društvu, a ne financijskom kapitalu i velikim tvrtkama, te unutar toga traži suspenziju Bolonjskog sustava (!)[189] (Podemos: Documento final del Programa colaborativo, 2014).

Uspjeh Podemosa pobija teoriju Leonisia i Strijbisa, ali i dosadašnja istraživanja ponašanja birača u Baskiji, prema kojemu su nacionalne podjele u Baskiji važnije od ideoloških (ljevica – desnica) (2014: 47). Ili se radi o „globalnoj" intervenirajućoj varijabli, koja je neka vrsta „više sile" koja je nadjačala „normalnu", „uobičajenu" situaciju? Ako Podemos, nakon relativnog uspjeha na izborima u Španjolskoj, uđe u španjolsku Vladu, te kasnije postigne i velik uspjeh na izborima za Baskijski parlament, možda će ući i u središnju i u lokalnu vladu. Kako je otvoren prema pitanju referenduma o samoodređenju, ali je ipak svešpanjolska stranka, teško je predvidjeti njegovo konačno ponašanje i stav u vezi s

[183] *1.10 - Política tributaria justa orientada a la distribución de la riqueza y al servicio de un nuevo modelo de desarrollo.* (ibid.)

[184] *1.8 - Obligatoriedad para todas las empresas multinacionales y sus filiales de rendir cuentas de sus actividades en términos globales y desglosadas por países*. (ibid.)

[185] *1.9 - Persecución y endurecimiento de las sanciones del delito fiscal*. (ibid.)

[186] *1.12 - Derecho a una renta básica para todos*. (ibid.)

[187] *2.2 - Ampliación y extensión del uso de las Iniciativas Legislativas Populares en los distintos ámbitos, incluido el europeo. Ampliación y extensión de la figura del referéndum vinculante, también para todas las decisiones sobre la forma de Estado y las relaciones a mantener entre los distintos pueblos si solicitaran el derecho de autodeterminación.* (ibid.)

[188] *3.7 - Garantía del derecho a una vivienda digna Moratoria de la deuda hipotecaria sobre primeras viviendas de las familias con difcultades para afrontar el pago de los préstamos, y cancelación inmediata de la misma en los casos en que haya prácticas fraudulentas o con probada mala fe por parte de las entidades financieras.* (ibid.)

[189] *3.6. – Defensa de un modelo de investigación independiente y de una Universidad pública, gratuita, laica y de calidad, que responda verdaderamente a las necesidades de la sociedad y no a las de las grandes empresas y el capital financiero (...) Derogación del Plan Bolonia (...)* (ibid.)

baskijskim samoodređenjem, kako na državnoj razini, uđe li u središnju Vladu u Madridu, tako i na lokalnoj razini, Baskijske vlade, bude li njezin dio. Svakako, Podemos može donijeti značajne promjene na političkom horizontu Španjolske i Baskije.

2.7.2. Stavovi prema identitetskim pitanjima

Polugodišnja istraživanja javnoga mnijenja Euskobarómetro koje provodi Sveučilište Baskije s jedne strane potvrđuju klišeje o stranačkim profilima u odnosu na pitanje baskijskog identiteta. To jest, potvrđuju teoriju Leonisia i Strijbisa (2014) da oni koji se osjećaju više Baskima, glasaju za baskijske nacionaliste, a oni koji se osjećaju više Španjolcima, glasaju za prošpanjolske stranke; socijaliste i narodnjake. S druge strane, daju nam ipak precizniju sliku o stavovima birača pojedinih stranaka (Euskobarómetro, Noviembre 2014).

Tako se u ispitivanju iz studenoga 2014. na pitanje o **subjektivnom identitetu ispitanika**, od ukupnog broja ispitanika, 33% izjasnilo samo Baskom, 21% više Baskom nego Španjolcem, 35% podjednako Baskom i Španjolcem (dvojni identitet; nazvat ćemo ih „podjednaki“), te samo 4% više Španjolcem i samo 5% samo Španjolcem. Prema stranačkoj pripadnosti, među „samo Baskima“ najviše je, što je i za očekivati, birača EH Bildua, a slijedi PNV; među „više Baskima“ najviše je birača PNV-a te Podemosa. U preostalim trima skupinama, koje idu od „sredine“ prema španjolskom identitetu, među „podjednakima“, „više Španjolcima“ i „samo Španjolcima“, najviše je birača socijalista (PSOE, tj. PSE-EE) i narodnjaka (PP) (ibid., grafico 24).

Unutar stranaka, među biračima EH Bildua 79% izjasnilo se „samo Baskima“ i 16% „više Baskima“. Prevladava, dakle, isključivo baskijski identitet, te je ovo „najbaskijskija“ stranka. Prema „baskijstvu“ slijedi PNV, među kojima je 36% „samo Baska“, 37% „više Baska“ i 26% „podjednakih“. Među biračima Podemosa, 27% izjasnilo se kao „više Baski“ te 43% „podjednakima“, dok se među biračima socijalista 68% izjasnilo „podjednakim“, 15% „više Španjolcima“ i 5% „samo Španjolcima“. Među ispitanicima biračima PP-a 60% su „podjednaki“, 10% „više Španjolci“, ali čak 30% samo Španjolci. Dakle, PP je „najšpanjolskija“ stranka, za kojom slijede socijalisti, koji se osjećaju nešto više Baskima (ibid.). Ovdje se, dakle, potvrđuje navedeni stereotip o preferencijama birača, ovisno o njihovom identitetskom („nacionalnom“) izjašnjavanju.

Na pitanje o **„nacionalističkom osjećaju“**, tj. koliko se osjećaju (baskijskim) *nacionalistima*, 56% ispitanika odgovorilo je da se ne osjećaju nacionalistima (a prema provincijama, u ovoj skupini je 69% ispitanika iz Alave, najhispaniziranije pokrajine, 51% iz Biskaje, te 57% iz Guipuzkoe), dok se 42% osjećaju nacionalistima (samo 29% iz Alave, 40% iz Guipuzkoe i 48% iz Biskaje). Među strankama, svih 100% birača PP-a izjasnili su se kao *nenacionalisti*, što je za očekivati od „najšpanjolskije stranke“. Odmah za njom slijede birači socijalista s 98%, ali nešto ispod su birači Podemosa (68%). Na suprotnoj strani, „nacionalističkoj“, prema postotku birača koji se osjećaju nacionalistima, prema očekivanjima su birači EH Bildua (83%), PNV-a (74%) te, znatno ispod, Podemosa (30%) (ibid., grafico 23).

U **odnosu prema autonomiji** koju AZ Baskija danas uživa, samo je 15% nezadovoljnih, 41% su djelomično zadovoljni, a 32% su potpuno zadovoljni. Među biračima EH Bildua je 39% nezadovoljnih te 47% djelomično zadovoljnih. Samo 7% birača PNV-a je nezadovoljno (PNV je ipak „subdržavotvorna stranka“ (!), koja je stup baskijske autonomije te je logično da je podržava), 42% je djelomično, a 40% potpuno zadovoljnih. Birači socijalista su podjednako djelomično (37%) ili potpuno zadovoljni (39%). Birači Podemosa su 52%, djelomično, i 33%, potpuno zadovoljni (ibid., grafico 26).

U **odnosu prema državnom uređenju**, među svim ispitanicima, 36% ih podupire autonomiju (*status quo*), dok 31% preferira neki oblik federacije,[190] 6% centralističko uređenje, a 22% neovisnost Baskije (ibid., grafico 25). Prema stranačkoj afilijaciji, birači EH Bildua najviše su za neovisnost (67%) te federalizam 22%; birači Podemosa za federalizam (43%) i *status quo* (29%) te manje za neovisnost (17%). Birači PNV-a su manjim dijelom za neovisnost (18%), za federalizam (45%) i *status quo* (30%), što znači da žele više autonomije, ali ne i neovisnost. Birači socijalista uglavnom su za *status quo* (61%), a manje za federalizam (24%), dok je PP očekivano ili za *status quo* (50%) ili čak za povratak na centralizaciju (40%) (ibid., grafico 25). Ankete mjere i „intenzitet želje za neovisnošću“, gdje s „jakom željom za neovisnošću“ očekivano prednjače birači EH Bildua (82%) i PNV-a (38%), dok među onima koji nemaju nikakvu želju za neovisnošću Baskije, očekivano prednjače birači PP-a (90%) te socijalista (68%). Postoji i međukategorija, „male želje za neovisnošću“, gdje se nalazi 31% birača Podemosa i 27% birača PNV-a (ibid., grafico 28).

[190] Pod pojmom federacije ispitanici zapravo podrazumijevaju neki oblik konfederacije (intervju, Ballester, 8. 1. 2015).

U **stavu prema sazivanju referenduma o samoodređenju**, tu odluku podržalo bi 62% ispitanika, ali 96% birača EH Bildua, 75% PNV-a i 69% Podemosa, odnosno 88% „nacionalista“, ali i 42% „nenacionalista“, dok bi protiv bilo 90% birača PP-a i 63% birača socijalista. Međutim, ne bude li Navarra uključena u referendum, postotak potpore smanjio bi se sa 62% na 45% (ibid., grafico 31). Na tom potencijalnom referendumu, 35% ispitanika glasovalo bi „za“, 34% „protiv“, 15% bi „bilo suzdržano“, a 16% „ne zna“ kako bi glasovalo. Ako bi neovisnost značila i izlazak iz Europske unije, postotak potpore smanjio bi se s 35% na 28%. Ako bi značila gubitak u odnosu na španjolsko gospodarstvo, postotak potpore također bi se nešto smanjio (na 27%), kao i u slučaju ostanka Navarre izvan neovisne Baskije (smanjenje potpore na 25%) ili odcjepljenja Alave iz Baskije (smanjenje potpore na 19%) (ibid., grafico 32).

2.7.3. Stranački sustav i rezultati izbora

U AZ Baskiji stranke “moraju dijeliti prostor s teroristima i njihovom društvenom mrežom, s Crkvom u njenim različitim verzijama i s protagonizmom ulice kao prostorom svakodnevne političke intervencije” (Llera, 1989: 112). U stranačkom sustavu AZ Baskije postoje dvije vrste rascjepa, ideološki: ljevica – desnica; i nacionalni: probaskijski („nacionalistički“, „secesionistički“) i prošpanjolski („prodržavni“). Zanimljivo je da među nacionalističkim strankama nema desnice, već je većina stranaka lijevo orijentirana, a PNV je, iako konzervativan, stranka centra. Tek kod prošpanjolskih stranaka postoji ideološki rascjep na ljevicu (PSOE) i desnicu (PP) (Llera, 1984: 182; 203–204).

Stranački sustav AZ Baskije tijekom 1980-ih, a to vrijedi u neku ruku i do danas, Llera je okarakterizirao kao Sartorijev „polarizirani pluralizam“,[191] s brojkom od uglavnom 5 – 7 parlamentarnih stranaka, od kojih je jedna (HB ili njene stranke nasljednice Batasuna i dr.) protusustavna i podupire nasilje[192] (terorizam ETA-e), a osvaja i do 25% glasova (Llera, 1989: 113; Resultados electorales, Parlamento Vasco 2012). Tako su se na grafikonu koji prikazuje položaj stranaka u odnosu na os ljevica – desnica i centralizam – secesionizam, koji

[191] Termin „polarizirani pluralizam“ koristi Giovanni Sartori (2002); v. i Lalović (2001).

[192] Današnja koalicija EH Bildu ne podupire nasilje ni terorizam ETA-e, inače bi već bila zabranjena. Unutar koalicije postoji, naravno, veća ili manja simpatija prema ETA-i.

je izradio Llera još 1989., u I. kvadrantu (desnica, centralizam) nalazili CDS[193] i AP[194] (danas *Partido Popular*, Narodna stranka, PP); u II. kvadrantu (ljevica i umjereni centralizam) socijalisti (PSE (PSOE)); u strogom centru, na središnjoj osi, ali blago naginjući secesionizmu – PNV (Baskijska nacionalistička stranka), te u III. kvadrantu (ljevica i secesionizam) preostale stranke, EE (Baskijska ljevica), EA (Baskijska solidarnost) i HB (Narodno jedinstvo – političko krilo ETA-e) (Llera, 1989: 114). Na svojevrsnim ekstremima nalaze se AP (Narodni savez, danas PP), gore desno (desnica, centralizam); i HB, dolje, lijevo (ljevica i secesionizam); dočim su ostale stranke relativno grupirane oko umjerene ljevice i umjerenog secesionizma. Danas situacija nije bitno drugačija, osim nekoliko „nomotehničkih" izmjena imena stranaka, gdje je AP i CDC zamijenio PP, HB je zamijenio EH Bildu; ali i jedne zanimljive fuzije. EE se 1993. ujedinio s PNV-om, čime je prešao iz III. u II. kvadrant i svoj blagi secesionizam zamijenio s umjerenim centralizmom PSE-a (PSOE-a) te je nastao PSE-EE.[195] EA je sada dio koalicije EH Bildua, ali time nije „promijenio kvadrant", iako je otišao dalje prema secesionizmu.

Neki autori smatraju da je „nacionalistički rascjep važniji za stranačko nadmetanje nego podjele ljevica – desnica" te da „nacionalno pitanje" jasno određuje političko ponašanje i diskurs u Baskiji" (Leonisio y Strijbis, 2014: 47). Prema toj tezi, stranke će prije zauzeti stav u odnosu na *baskijski nacionalizam* („baskijstvo") – „španjolstvo", tj. u odnosu na pitanja kao terorizam, autonomija, neovisnost itd., nego što bi se izjasnile o pitanjima tipičnima za ljevicu ili desnicu, poput društvenih problema ili države blagostanja. Tako je, čini se, bilo sve do nedavno, kada se u siječnju 2014. pojavio Podemos. Vidjet će se je li to samo prolazni fenomen ili promjena paradigme.

Iako su od tada prošla već tri desetljeća, te su neke stranke nestale, a svakako su se promijenili neki postoci, studija koju je sačinio Llera[196] o sociološkom profilu stranaka odnosno njihovih biračkih tijela u prvim godinama tranzicije (1982.), pruža zanimljive detalje o profilu stranaka i njihovih birača. Tako su u PNV-u i EE-u žene imale blagu premoć

[193] CDS (*Centro Democratico y Social*, Demokratski i socijalni (društveni) centar). 1982. – 2012. Stranku je osnovao, kao disidentsku od svoje dotadašnje stranke UCD-a (*Union de Centro Democratico*, Unija demokratskog centra), tada već bivši premijer Adolfo Suarez. Stranka se ugasila i raspuštena je 2012.

[194] Desna i konzervativna *Alianza Popular* (Narodni savez), osnovana je 1976. kao federacija desnih i frankističkih stranaka. Godine 1989. transformirana u *Partido Popular* (Narodnu stranku) – PP.

[195] EE je nastao od nekadašnjeg umjerenog vojnopolitičkog krila ETA-e.

[196] Profesor na Sveučilištu Baskije koji danas vodi projekt istraživanja javnoga mnijenja Euskobarómetra.

od nekoliko postotaka (54% i 53%), dok je u HB-u bilo nešto više muškaraca (56%). U EE-u i HB-u bio je i najveći postotak neoženjenih/neudatih (63% i 56%), dok su PNV i PSE bile „obiteljske“ stranke sa 67% i 66% vjenčanih. No potonje su imale i najnižu prosječnu stručnu spremu birača, s 56% i 60% birača s osnovnom školom, dok su EE i HB imali najviše visokoobrazovanih, 55% i 35%. EE i PNV imali su i najviše postotke rođenih u Baskiji, 70% i 77%, dočim je PSE privlačio najviše imigranata, 52%. Najviše katolika bilo je među biračima PNV-a, dok su ljevičarski EE i HB okupljali najviše ateista, 67% i 56%, a taj postotak je kod socijalista bio „samo“ 29%. PSE i HB okupljali su najviše radnika (64% i 55%), a EE i PNV najviše srednjeg staleža (47% i 44%), iako su postoci kod PNV-a obaju skupina gotovo podjednaki (43% i 44%). Što se tiče stava prema baskijskom jeziku, 58% glasača PSE-a baskijski jezik nije zanimao, a mali broj ga je govorio, razumio ili učio, dočim su birači svih nacionalističkih stranaka pokazivali pozitivan stav, bilo interesom ili učenjem, ako ga već nisu govorili. PNV i HB bili su prisutniji u manjim naseljima, dok je PSE bio prisutniji u većim, što je i razumljivo, zbog većeg priljeva imigranata iz drugih dijelova Španjolske, koji su naklonjeniji prošpanjolskoj lijevoj stranci (Llera, 1984: 178–180).

Prvi izbori za parlament AZ Baskije, odnosno Baskijski parlament, održani su 1980. Na njima je sudjelovalo svega 59,76% birača. PNV je dobio 38,1% glasova, čime je osvojio 25 od tadašnjih 60 mjesta u Parlamentu, te se odmah ustoličio u najjaču baskijsku stranku. Taj primat zadržao je tijekom tri i pol desetljeća, sve do danas. Radikalni HB, političko krilo ETA-e, osvojio je 16,6%, odnosno 11 mandata, dok je lijevi EE osvojio 9,8% i šest mandata. Baskijski nacionalisti time dobivaju gotovo dvije trećine glasova (64,5%) i više od dvije trećine mjesta u Parlamentu (42 od 60), dok preostala mjesta dobivaju španjolske stranke: socijalisti PSOE-a 14,2% i devet mjesta, UCD premijera Suáreza 8,5% i šest mjesta, te desni AP 4,8% i dva mjesta. Preostalo (jedno) mjesto i 4% dobivaju komunisti (Resultados electorales: Parlamento Vasco, 1980).

Na sljedećim izborima povećan je broj mjesta u Baskijskom parlamentu sa 60 na 75. PNV uspijeva dobiti dodatnih 4% glasova u odnosu na prethodne izbore, te s 42% glasova osvaja ukupno 32 mandata. HB gubi 2% glasova te zadržava 11 mandata, što je realan pad uzimajući u obzir veći broj mandata u Parlamentu. PSOE postaje druga stranka u Baskijskom parlamentu s 23% glasova i čak 19 mjesta. Desna koalicija AP-PDP-UL osvaja 9,4% glasova

i 7 mjesta, dok lijevi EE osvaja 8% i preostalih 6 mjesta (Resultados electorales: Parlamento Vasco 1984). Tablica izbornih rezultata od 1980. do danas u glavnim crtama izgleda ovako:

Tablica 9:

Izborni rezultati za Baskijski parlament, 1980. – 2012. g. (broj mandata)[197]

Godina izbora	1980.	1984.	1986.	1990.	1994.	1998.	2001.	2005.	2009.	2012.
PNV	25	32	17	22	22	21	26	22	30	27
HB/EH Bildu[198]	11	11	13	13	11	14	7	9	--- [199]	21
EA[200]			13	9	8	6	7	7	1	
EE[201]	6	6	9	6						
PSE/PSOE	9	19	19	16	12	14	13	18	25	16
AP/PP	2	7	2	6	11	16	19	15	13	10
UPyD										1

Izvor: *Gobierno Vasco. Departamento de Seguridad. Resultados electorales.*[202]

Na izborima za Baskijski parlament 2012., kako smo već spomenuli u poglavlju o Baskijskom parlamentu, PNV dobiva uobičajenu relativnu većinu, s 34,6% osvojenih glasova i 27 od ukupno 75 mjesta, radikalni nacionalisti EH Bildua s osvojenih 25% glasova imaju 21 mjesto, socijalisti PSOE-a s 19,1% glasova imaju 16 mjesta, te desni PP 11, 8 % glasova i 10 mjesta. Stranka centra UPyD s 2% glasova ima 1 mjesto. Baskijski nacionalisti (PNV i EH Bildu) imaju gotovo 60% glasova i 48 od 75 mjesta, dok prošpanjolske stranke (lijevi PSE-EE

[197] Iz Tablice smo izostavili stranke kratka vijeka, one koje su nestale ili se integrirale u druge stranke, kao što su komunisti, Suarezov UCD, baskijski nacionalisti ARALAR, lokalna stranka Unidad Alavesa.

[198] Baskijski radikali mijenjali su imena kako je prijetila opasnost od zabrane španjolskih vlasti ili kako je zabrana i uslijedila. Izvorno *Herri Batasuna*, postala je 1998. *Euskal Herritarrok*, potom 2001. *Batasuna*, koja 2005. glasove daje EHAK-u, a 2012. se baskijski nacionalisti i radikali ujedinjuju u EH Bildu (osim PNV-a).
O zabranama više npr. u brojnim člancima *El Paisa*; Mercado, 2012., Lazaro, 2012., i dr.

[199] Španjolski Ustavni sud zabranio je radikalne baskijske nacionaliste, pa su se njihovi glasovi „podijelili" drugim strankama. Više, načelno o ovom pitanju, v. Tajadura, 2010. O samim zabranama v. prethodnu fusnotu.

[200] EA, baskijska socijaldemokratska stranka, nastao je odvajanjem od PNV-a, a na zadnjim izborima integrirao se u baskijsku nacionalističku koaliciju EH Bildu.

[201] EE se 1993. spojio s PSE-om (PSOE-om), pa se danas naziva PSE-EE. Zanimljivo je da je EE nastao od dijela ETA-e, koji se odrekao oružane borbe i prihvatio političku borbu.

[202]http://www.euskadi.net/q93TodoWar/eleccionesJSP/q93Contenedor.jsp?idioma=c&menu=li_2_1&opcion=menu, pristupljeno 13. 4. 2015.

(PSOE), desni PP i centristički UPyD) imaju 33% glasova i 27 mjesta (Resultados electorales. Parlamento Vasco, 2012).

Kratkom analizom rezultata tijekom proteklih triju desetljeća uočavamo glavne četiri stranke; dvije probaskijske, umjereni i centristički PNV; te radikale, koji mijenjaju ime ovisno o zabranama ili o strahu od zabrana španjolskog Ustavnog suda; i dvije prošpanjolske; lijevi PSOE i desni PP. PNV uvjerljivo vodi, te zajedno s „disidentskim" EA-om osvaja između 25 i 32 mandata. Radikali osvajaju od 11 do vrtoglavog 21 mandata 2012., a slabiji rezultati ili izostanak s izbora rezultat su spomenutih zabrana Ustavnog suda. PSE (PSOE) i PP imaju svoje stalno biračko tijelo, no i unutar njega postoji volatilnost. Iako svaki izbori imaju svoje dobitnike i gubitnike te pokazuju određene promjene odnosa snaga, čini se da se tijekom tri i pol desetljeća autonomije odnos snaga između probaskijskih i prošpanjolskih stranaka nije bitno promijenio – probaskijske stranke po prilici uvijek osvajaju blizu dvije trećine glasova, a prošpanjolske stranke preostalu trećinu.

U svim trima provincijama rang stranaka je jednak: svuda vodi PNV, za njim slijede radikalni baskijski nacionalisti EH Bildu, na trećem su mjestu prošpanjolski socijalisti, te na četvrtom desni prošpanjolski PP. Razlikuju se ipak po snazi i broju mandata. U Biskaji PNV ima najviše mandata – 11, dok u Alavi ima samo 7. U Alavi je PP najjači od tri provincije, s 5 mandata, što je i logično, jer je Alava tradicionalno najmanje baskijska i najviše konzervativna. Jedino je u Alavi prošpanjolski centristički UPyD dobio jedan mandat. Radikalni EH Bildu najjači je u Guipuzkoi.[203]

Tablica 10:

Broj mandata u Baskijskom parlamentu prema provincijama, saziv 2012. – 2016.

Provincija/Stranka	Biskaja	Alava	Guipuzkoa
PNV	11	7	9
EH Bildu	6	6	9
PSE-EE (PSOE)	5	6	5
PP	3	5	2
UPyD		1	

Izvor: EITB (Baskijska radio-televizija).[204]

[203] http://www.elcorreo.com/vizcaya/elecciones/euskadi-2012/resultados-electorales/, pristupljeno 13. 4. 2015.

[204] http://www.eitb.eus/es/elecciones/autonomicas-vascas/detalle/973458/parlamento-vasco--lista-75-parlamentarios-vascos/, pristupljeno 13. 4. 2015.

2.7.4. Stranačko nadmetanje

Na kraju poglavlja o izgradnji elita navest ćemo samo nekoliko primjera iz nedavne stranačke prošlosti AZ Baskije, koji zorno prikazuju kako se stranačko nadmetanje može pretvoriti u licitaciju nacionalizmom i voditi u jačanje nacionalizma i secesionizma.

Horowitz je dobro primijetio kako etničke stranke pridonose jačanju nacionalizma. „Privlačeći izborno tijelo etničkim pitanjima, povećavajući etničke zahtjeve vladi, jačajući utjecaj etnički šovinističkih elemenata, stranke koje su odraz etničkih podjela jačaju ih i produbljuju.“ (Horowitz, 1985: 291)

Prisjetimo se situacije oko službenog grba AZ Baskije, na kojemu je, među četirima poljima s grbovima tzv. baskijskih „povijesnih teritorija“ (provincija), stajao i grb Navarre. Na žalbu Navarre Ustavni sud donio je odluku da AZ Baskija sa svog grba mora ukloniti grb Navarre. AZ Baskija je, međutim, uklonila *lance*, ali ne i crveno polje.[205] Nakon niza godina, 2010., PP i UPyD pokrenuli su inicijativu da se ukloni i preostalo prazno crveno polje s grba AZ Baskije, kako bi se otklonila i posljednja referenca na Navarru. Inicijativu su, međutim, odbile, što je bilo i za očekivati, sve baskijske stranke, PNV, Aralar, EA i EB, ali i socijalisti, nazvavši je anakronom (*El Mundo,* 2010). Osim prijepora između Baskije i Navarre oko grba, postoji, dakle, i unutarbaskijski stranački prijepor između prošpanjolskog PP-a i baskijskih nacionalista, s kojima su u ovome pitanju koalirali i, inače (umjereno) prošpanjolski, socijalisti. PP je, predvidivo, postupio „antibaskijski“, ali je PSE-EE (PSOE) stao na „baskijsku stranu“. Zbog stranačkog nadmetanja (animozitet prema PP-u), ali i dokazivanja baskijstva, socijalisti su pomogli da grb AZ Baskije i dalje zadrži „spomen na izgubljenu Navarru“. Naravno da ovakvi događaji uzburkavaju i baskijsku javnost, izazivaju rasprave i jačaju nacionalizam.

Usvajanje službene himne u Baskijskom parlamentu 1983. bilo je popraćeno stranačkim nadmetanjem. Omogućili su ga PNV i tadašnji CDS, dok ju je PP etiketirao „rasističkom“, a socijalisti „stranačkom himnom PNV-a“ (Iglesias, 2014). Obje prošpanjolske stranke, PP i PSOE (PSE), preferirale su drugu popularnu pjesmu, *Gernikako Arbola.* Njen autor, Jose Maria Iparraguirre (El Bardo), je, iako „veliki Bask“, ujedno bio i „veliki“ Španjolac, što je čini popularnom među prošpanjolskim strankama. Zanimljivost je da potonja pjeva o ujedinjenju „Vasconije“ (Baskije), uključujući i Navarru! Kada je socijalistički

[205] Grb Navarre predstavljaju zlatni lanci na crvenoj podlozi.

Lehendakari Patxi Lopez preuzeo vlast u AZ Baskiji 2009., uz službenu himnu svirala je i *Gernikako Arbola*. Gotovo da možemo govoriti o „ratu himni". A nedugo poslije toga PP daje prijedlog da se ona proglasi novom himnom! Ironija je da PP, kao prošpanjolska stranka, koja je na vlasti u Navarri i ogorčeno se bori protiv ujedinjenja s Baskijom, veliča pjesmu koja opjevava to isto ujedinjenje. Kada se susretnu stranački prvaci nacionalista, umjerenog PNV-a i lijevih radikalnih *abertzale* stranaka, također izbija „rat himni", ali između službene himne (himne PNV-a), i trećeg „konkurenta" *Eusko Gudariak*, pjesme za domoljubne vojnike, koju su „prisvojili" radikalni nacionalisti (ibid.).

Pitanje odnosa prema jeziku, nakon pada diktature i stjecanja autonomije, postaje jedno od središnjih pitanja u (samo)definiranju stranaka i njihovih programa. HB se zalaže za politiku baskijske jednojezičnosti i promicanje baskijskog; PNV, EA i EE za dvojezičnost, uz promicanje baskijskog, PSE-PSOE i dio PP za *status quo* (dvojezičnost, ali bez promicanja baskijskog), dok se PP većinom zalaže za španjolsku jednojezičnost. Baskijski jezik tako postaje ne samo središnja vrijednost definiranja baskijskog identiteta već dio stranačkog nadmetanja (Tejerina, 1999: 92–93). Kako je PNV desetljećima bio najjača baskijska stranka, te sastavljao baskijske vlade, odlučujuće je utjecao na kreiranje i konačni oblik jezične politike. Zbog stigme umjerenosti, morao je pred radikalnim nacionalistima dokazivati svoje baskijstvo. Rezultat toga je često forsiranje baskijskog, možda i mimo i preko želja samih stranačkih elita PNV-a. Primjere za to vidjeli smo u školstvu i administraciji, s jezičnim profilima za svako radno mjesto, kvotama za upis učenika i studenata u škole i sveučilišta, prisluškivanjem telefonskih razgovora u Parlamentu radi jezične statistike… Napomenimo i da PNV izvorno nije baskofona stranka, te su i sami članovi stranke često zatečeni jezičnim mjerama.

Konačno, sam Plan Ibarretxe primjer je kako stranačko nadmetanje može dovesti do rasta secesionizma. PNV, inače stranka koja je ispregovarala Statut autonomije iz Gernike i kao takva, stup oslonac baskijske autonomije, nije odveć sklona neovisnosti, kao ni njeni birači, što smo vidjeli u prethodnim poglavljima. Ipak, potaknuta stranačkim nadmetanjem i dokazivanjem baskijstva, krenula je u projekt konfederacije. Potonji je lako mogao, da nije naišao na tvrd stav Vlade u Madridu, te da se uspio oživotvoriti, dovesti do pune neovisnosti Baskije. Sve su ovo primjeri kako stranačko nadmetanje, u situaciji postojanja lokalnog parlamenta i *ipso facto* lokalnih stranačkih elita, može dovesti do jačanja nacionalizma i secesionizma.

2.8. „Subverzivno“ vs. „kontrasubverzivno djelovanje“

2.8.1. Uspjeh rebaskizacije

U ovom poglavlju pokušat ćemo analizirati i sumirati u kojoj mjeri su baskijska autonomija i njene institucije („subverzivne institucije“) djelovale „subverzivno“ u odnosu na državu (Kraljevinu Španjolsku), stvarajući zasebnu baskijsku naciju, različitu od španjolske, i krećući se u smjeru secesionizma. Analizirat ćemo to sa stajališta uspjeha politike rebaskizacije („jezične normalizacije“), koju je nova baskijska elita uzela kao osnovu izgradnje baskijske nacije, kao i uspjeha u jačanju zasebnog baskijskog identiteta, privrženosti baskijskoj autonomiji i ideji neovisnosti. Posebno ćemo se osvrnuti na politički uspjeh autonomije i njene „subverzivnosti“ u Planu Ibarretxe, koji je pokazatelj dosega „subverzivnih institucija“ u sinergiji institucija i politike, odnosno stranačkih elita i njihova nadmetanja, koje su omogućile iste institucije.

S druge strane, analizirat ćemo i „kontrasubverzivno djelovanje“ španjolske države, koja svojom politikom i ideologijom, ali i represijom, majorizacijom i administrativnim zabranama, pokušava stvoriti protutežu centripetalnim silama koje dolaze iz AZ Baskije, kao i iz drugih *autonomnih zajednica*. S jedne strane, Španjolska je, dakle, pokušala usađivati novu lojalnost državi političkim i ideološkim djelovanjem s ciljem sprečavanja stvaranja zasebnih nacija ili političkih naroda (*demos*) na svom teritoriju i njihova secesionizma. S druge, ona se otvoreno i tajno svim sredstvima države bori protiv secesionizma. Tu ćemo se posebno referirati i na odnos države prema baskijskom pitanju nad pitanjima: terorizmu ETA-e i pacifikacije Baskije. Ta pitanja potresala su Baskiju i produbljivala rascjepe u baskijskom društvu desetljećima. Španjolska država tu je vrludala između tvrdog i mekog pristupa, odnosno između prisile (koercije, *hard power*) i pregovora. Osim što se hvatala u koštac sa stvarnim sigurnosnim problemom, svojim odgovorom ujedno je pokazivala svoju snagu, a neizravno i odnos prema baskijskom identitetu i autonomiji, te stjecala simpatije jedne ili druge strane – i političke bodove.

Konačno, osvrćemo se i na pitanje u kojoj je mjeri sama autonomija, osim „subverzivnog“ djelovanja, djelovala i „kontrasubverzivno“, što joj je i bio izvorni smisao, *raison d'être*. Naime, autonomija izvorno nema svrhu povećati secesionizam, nego upravo obrnuto, smanjiti secesionistički pritisak djelomičnim udovoljavanjem zahtjeva nacionalista. Pokušat ćemo analizirati u kojoj mjeri je baskijska autonomija, osim jačanja baskijskog identiteta, pridonijela i jačanju španjolskog identiteta i lojalnosti španjolskoj državi.

Prema zadnjem, *V. Sociolingvističkom istraživanju* (anketi) iz 2011., što ga izrađuje Vlada AZ Baskije u suradnji s francuskim OPLB-om, u AZ Baskiji od 1 874 000 stanovnika starijih od 16 godina, za koje se mjeri poznavanje jezika, aktivno dvojezično 32%, 8% više nego dvadeset godina ranije, 1991. (*V Enquesta sociologica*, 2011: 21).

Uslijed jezične politike rebaskizacije, sa svakom mlađom dobnom skupinom raste broj novobaskofonih, tj. onih koji nisu bili izvorno baskofoni, odnosno ne potječu iz baskofonih obitelji, već su baskijski naučili u školi ili na tečajevima. Tako opažamo da je u AZ Baskiji u 2011. postotak aktivno dvojezičnih 23,3% u najvišoj dobnoj skupini, od 65 i više godina; ali čak 59,7% – gotovo dva i pol puta veći udio, u najmlađoj dobnoj skupini obuhvaćenoj istraživanjem, od 16 do 24 godine. Rezultat je sljedeći: među svim govornicima baskijskog u najmlađoj govornoj skupini, gotovo polovicu čine novobaskofoni govornici. Slična situacija je i u FZ Navarri, samo s manjim ukupnim brojevima (*V Enquesta Sociolinguistica*, 2011: 11; 13; 24).

Tablica 11: Poznavanje jezika prema teritoriju i godištu (u postocima), 2011. g.

	stanovnika	≥ 65 g.	50 – 64 g.	35 – 49 g.	25 – 34 g.	16 – 24 g.
AZ Baskija	1 873 498	417 515	433 640	529 342	318 643	174 358
Aktiv. dvojezični	32,0	23,3	22,9	29,8	44,5	59,7
Pasiv. dvojezični	17,4	9,5	14,2	19,7	25,0	23,2
Samo hispanofoni	50,6	67,2	62,9	50,5	30,5	17,0
FZ Navarra	537 139	114 377	115 268	156 096	95 028	56 370
Aktiv. dvojezični	11,7	9,3	9,6	10,1	14,5	20,8
Pasiv. dvojezični	7,5	5,1	6,5	9,2	9,3	7,2
Samo hispanofoni	80,7	85,6	83,9	80,7	76,1	71,9

Izvor: *V. Sociolingvističko istraživanje* (*V Enquesta Sociolinguistica*); Vlada AZ Baskije i OPLB, 2011: 11.

„Jezični prijenos“ u obitelji („s koljena na koljeno“, odnosno s roditelja na dijete, tj. roditelji uče svoju djecu svoj jezik) relativno je visok kad su oba roditelja Baski (95% u AZ Baskiji i 95% u FZ Navarri), te manji kada je samo jedan roditelj Bask (71% u AZ Baskiji i 67% u FZ Navarri) (ibid.: 14). Uporaba baskijskog se u 2011. u odnosu na 1991. povećala u AZ Baskiji za 4,5 postotnih bodova (s 15,5 na 20%), dok je u FZ Navarri neznatno smanjena sa 6 na 5,5%. Pritom treba uzeti u obzir i stopu imigracije od 6,6% u AZ Baskiji i 11,2% u FZ Navarri (ibid.: 20; 11).

Tablica 12: Povećanje uporabe baskijskog jezika 1991. – 2011. (u postocima)

AZ Baskija

godina	kod kuće	s djecom	s prijateljima	s kolegama	u javnim službama	u zdravstvu
1991.	17,3	18,1	16,1	15,4	13,9	8,3
2001.	17	20,5	18,2	18,0	20,0	14,1
2011.	17,1	22,8	21,3	24,5	24,8	19,8

FZ Navarra

godina	kod kuće	s djecom	s prijateljima	s kolegama	u javnim službama	u zdravstvu
1991.	6,7	6,5	6,2	5,3	3,7	2,6
2001.	5,3	6,8	7,5	5,4	6,7	4,7
2011.	5,4	8,0	7,5	7,1	6,3	4,8

Izvor: *V. Sociolingvističko istraživanje*; Vlada AZ Baskije i OPLB, 2011.

Vidljiv je, gotovo u svim segmentima u AZ Baskiji, porast uporabe baskijskog, uslijed jezične politike rebaskizacije, dočim je taj porast u FZ Navarri blaži ili čak i negativan, zbog navedenih razloga više prošpanjolske, a manje probaskijske javne politike.

Stavovi o promicanju baskijskog jezika u obje su autonomne zajednice pozitivni i prisutan je rast udjela stanovništva s pozitivnim stavom, pri čemu opet uočavamo rezultat jezične politike i promjena paradigmi „prikladnog ponašanja“ (March i Olsen, 2009), gdje učiti, govoriti i promicati baskijski jezik postaje „normalno“ i „prikladno ponašanje“. Tako je 2011. u AZ Baskiji bilo 62,3% ispitanika s pozitivnim stavom (55% u 1991.); 26,1% s neutralnim (31,1% u 1991.) i 11,7% s negativnim stavom prema promicanju baskijskog jezika (14% u 1991.). FZ Navarra, kao i u drugim segmentima, znatno zaostaje za AZ Baskijom u ukupnim pokazateljima, ali trend je, gotovo iznenađujuće, identičan i pozitivan. Pozitivan stav u 2011. imalo je 37,7% (21,6% u 1991.), 27,8% neutralan (26,6% u 1991.) i 34,5% negativan (51,8% u 1991.) (ibid.: 27). Konačno, 81% ispitanika u AZ Baskiji smatra nužnim da djeca uče baskijski (43% u FZ Navarri), a 75% znanje baskijskog smatra neophodnim za rad u javnoj upravi (53% u FZ Navarri). Ponovo uočavamo da su ti postoci u FZ Navarri manji, ali još uvijek značajni (ibid.: 28). Rezultate politike rebaskizacije npr. na Sveučilištu i policiji, spomenuli smo ranije.

Posvuda je vidljiv rezultat nove jezične politike. Uzmemo li u obzir značaj jezika za identitet nacije, kako su to isticali brojni autori (Anderson, 1990; Smith, 2003; Hobsbawm,

1998, Conversi, 2000a; Costa-Font i Tremosa-Balcells),[206] shvatit ćemo zašto Baskijska vlada polaže toliko energije i resursa u poticanje učenja i uporabe baskijskog jezika.

Od stjecanja autonomije 1978./1980., Baskijska nacionalistička stranka (PNV) kao stranka na vlasti započinje rad na rebaskizaciji AZ Baskije, ne samo u smislu poticanja učenja i uporabe baskijskog jezika, kao samo sebi svrha, nego s ciljem jačanja baskijskog identiteta. Već smo govorili o jezičnoj i obrazovnoj politici, simbolima državnosti – od Baskijskog parlamenta i Vlade, *Lehendakarija*, do Vanjskog djelovanja, o zastavi, grbu i himni, kao i o važnim „(sub)nacionalnim" kulturnim ili koertivnim institucijama – Kraljevskoj akademiji za baskijski jezik i Sveučilištu Baskije ili baskijskoj policiji *Ertzaintzi*. Dakle, Baskijska vlada dobila je mogućnost i instrumente javne politike kako bi promicala baskijski identitet, koje je maksimalno koristila.

Navedimo još jedan primjer promicanja baskijskog identiteta. Riječ je o utrci Korrika (neka vrsta „štafete"), u kojoj sudjeluje 600 000 ljudi koji trčeći prevale 2150 kilometara po gradovima i selima Baskije, kako španjolskog tako i francuskog dijela. Organizator utrke je udruga AEK (Koordinacija za opismenjavanje i baskizaciju), a cilj utrke je popularizacija baskijskog jezika (Tejerina, 1999: 76). Nisu rijetke ni karte Euskal Herrie (ujedinjene, „velike" Baskije), koje prikazuju i Navarru i francuski dio Baskije, i to u izdanjima same Baskijske vlade, kao npr. u *V. Sociolingvističkom istraživanju*, koje u ovom radu na više mjesta citiramo. Za nedovoljne poznavaoce nomotehničkih finesa oko imena Baskije nastaje terminološka zbrka. Umjesto Euskal Herria (Zemlja baskijskog jezika) koji je imaginarna ujedinjena Baskija, koristi se jednostavno ime Baskija (Baskijska zemlja, *País Vasco*). Euskal Herria, naime, obuhvaća AZ Baskiju, FZ Navarru i francusku Baskiju. Inače je uobičajeno pod *Baskijom* označavati samo AZ Baskiju. Međutim, za baskijske čitatelje usađuje se svijest da je Baskija čitav teritorij tzv. sedam povijesnih pokrajina, baš kako je to definirao i otac baskijskog nacionalizma Sabino Arana krajem 19. stoljeća i baskijski nacionalisti, a kasnije preuzela ETA (*V Enquesta Sociolingüística*, 2011).

Tejerina drži da je u Baskiji na djelu proces stvaranja identiteta, koji je usko povezan s baskijskim jezikom i njegovom „obnovom", odnosno njegovim ponovnim vraćanjem u javnu i društvenu uporabu (Tejerina, 1999: 76). Kako su isticali neki autori, „jačanje nacionalnih

[206] Poznavanje baskijskog jezika igra ulogu u pozitivnijem stavu prema secesiji (Costa-Font i Tremosa-Balcells: 19).

identiteta može donijeti latentnu preferenciju za opciju napuštanja države“ (Costa-Font i Tremosa-Balcells: 5), odnosno u baskijskom slučaju, „jačanje baskijskog identiteta vodi povećanju vjerojatnosti potpore secesiji“ (ibid.: 19). Naravno, „što je mlađa osoba, više može biti izložena politikama Baskijske vlade koje promiču nacionalni identitet“ (ibid., 18). Tu treba uzeti u obzir da baskijsko podrijetlo, Baskija kao mjesto rođenja i poznavanje baskijskog jezika isto tako igraju ulogu u pozitivnijem stavu prema secesiji, dok španjolsko podrijetlo, viši društveni status i obrazovanje utječe na naginjanje *statusu quo*, ostanku u Španjolskoj (ibid.: 19).

Ovdje je ključno podsjetiti da je Baskija bila izložena dvama velikim valovima imigracije, krajem 19. stoljeća, te 1950-ih i 60-ih godina. Integracija hispanofonih imigranata nije bio jednostavan proces, iz više razloga. Baskija tada nije imala na raspolaganju današnje *autonomne* institucije koje bi radile na izgradnji baskijske nacije, već je bila integralnim dijelom Španjolske koja je gradila svoju, „španjolsku naciju“. Nadalje, treba uzeti u obzir da baskijski jezik nije romanski jezik, te je Španjolcima jako težak za učenje, a osobito izvan škole, jer baskijske škole nisu postojale. Ako se i čini logičnim da se val imigracije s kraja 19. stoljeća „davno mogao asimilirati i baskizirati“, imigranti doseljeni 1950-ih i 60-ih, a prema spomenutim tezama Coste-Font i Tremosa Balcellsa, i njihovi su potomci još živi i vjerojatno većinom više lojalni Španjolskoj nego Baskiji. Stoga, unatoč svim politikama stvaranja baskijskog identiteta, još uvijek postoji podjela i rascjep, uvjetno rečeno, na Baske i Španjolce, iako bi ovdje bilo preciznije koristiti kontinuum „pitanja Moreno“ (Moreno, 2006). Ipak, vezano uz potonje, situaciju komplicira postojanje dvojnih i isprepletenih identiteta, gdje se dio stanovništva osjeća podjednako Baskima i Španjolcima, a kako službene statistike ne postoje, oni i nisu prisiljeni javno se izjasniti „što su“, odnosno „odabrati svoju nacionalnost“. Pogledajmo kako je tijekom nekoliko desetljeća fluktuirao **identitet** Baska (stanovništva AZ Baskije).[207]

[207] Kao bitne uvjete da bi se netko smatrao Baskom, **1999. godine** 82% ispitanika ističe vlastitu volju, 55% život i rad u Baskiji, 53% Baskiju kao mjesto rođenja, 40% podrijetlo, 36% nacionalizam („osjećati se nacionalist“) i 31% znanje jezika (Euskobarómetro, Universidad del Pais Vasco, 1999).

Godine 2005. podaci su sljedeći: 46% ispitanika istaknulo je vlastitu volju/želju da se bude Baskom, 46% činjenicu življenja i rada u Baskiji, 36% Baskiju kao mjesto rođenja, 17% branjenje Baskije (domoljublje), 16% znanje baskijskog jezika, a tek 6% baskijske pretke i 3% baskijsko prezime, koje je također pokazatelj baskijskog podrijetla (Baxok et al., 2006: 53).

Prema ispitivanju javnoga mnijenja Euskobarómetra Sveučilišta Baskije, u razdoblju 1981. – 2014. istraživanja pokazuju sljedeće podatke:[208]

- 5 – 9% (danas oko 5%) osjeća se samo Španjolcima;
- među onima koji se osjećaju više Španjolcima, postotak se kreće između 4 i 8%;
- između 24 i 39% osjeća se podjednako Baskima i Španjolcima (danas 35%);
- između 19 i 31% osjeća se više Baskima nego Španjolcima (danas 21%);
- između 20 i 34% ispitanika osjeća se samo Baskima (danas 33%).

Tablica 13: Evolucija subjektivnog nacionalnog identiteta Baska, 1981. – 2014.

Osjeća se	1981.	1987a	1992.	1997.	2002b	2008a	2014b
Samo ŠP	5	5	9	5	5	6	5
Više ŠP	28[209]	4	8	6	7	5	4
Podjednako	-	24	35	36	36	39	35
Više Bask	31	25	20	20	19	20	21
Samo Bask	28	34	20	26	25	26	33

Napomena: *Samo ŠP/Više ŠP* – ispitanici se osjećaju samo/više kao Španjolci; *Podjednako* – ispitanici se osjećaju podjednako kao Španjolci i kao Baski.

Izvor: Euskobarómetro, Universidad del Pais Vasco. Series Temporales, 2014. Evolucion de la identidad nacional subjetiva de los vascos. Podaci za I. semestar označeni su slovom *a*; podaci za II. semestar označeni su slovom *b*.

Promatramo li razdoblje u cijelosti, ne možemo uočiti trend rasta subjektivnog osjećaja baskijskog identiteta. Može se zaključiti da je podrijetlo ipak ključno, jer onako kako su se Baski osjećali na početku *autonomije,* uz male oscilacije među potkategorijama, osjećaju se i danas. Međutim možemo primijetiti drugi zanimljiv fenomen. Postotak onih koji

---

Godine 2012. podaci su sljedeći: 54,4% ističe činjenicu življenja i rada u Baskiji, 40,6% želju da se bude Baskom, 37,2% Baskiju kao mjesto rođenja, 35,6% domoljublje („brani Baskiju"), 35,3% prebivalište u Baskiji, 14,4% znanje baskijskog jezika (Barómetro autonómico III, CIS 2012).

Ipak, treba imati u vidu da su podatke objavile tri različite institucije, te se diskrepancije u rezultatima dijelom mogu pripisati i različitim metodologijama.

[208] Euskobarómetro, Universidad del Pais Vasco, Series Temporales, 2014. Evolucion de la identidad nacional subjetiva de los vascos.

[209] Postotak je naizgled naglo pao s 28% u 1981. na 4% u 1987., ali to je zbog uvođenja nove kategorije („podjednako se osjeća Baskom i Španjolcem"), pa se kategorija „osjeća se više Španjolac" očito podijelila na one koji se osjećaju više Španjolci i na one koji se osjećaju podjednako Španjolcima i Baskima.

se osjećaju više Španjolcima naglo pada, odnosno „prelazi“ u kategoriju onih koji se osjećaju podjednako Španjolcima i Baskima. Je li na djelu fenomen Bunceinih „subverzivnih institucija“ (1999), gdje se autonomne institucije radeći na izgradnji vlastite, baskijske, nacije, uspješno natječu za lojalnost građana sa središnjom državom i stječu njihovu privrženost? Ili je na djelu fenomen Krasnerove „ovisnosti o odabranom putu“ (1984) i „prikladnog ponašanja“ (March i Olsen, 2009), gdje ispitanici shvaćaju da je Španjolska „odabrala put“ „Države autonomija“, da sada imaju dvije domovine, užu i širu, te se tome prilagođavaju i „shodno tomu se prikladno ponašaju“, „onako kako se to od njih očekuje“? Vjerojatno se radi o kombinaciji svih triju fenomena. Podsjetimo da je još 1980., na kraju velikog vala imigracije u Baskiju, broj imigranata i njihove djece dosegnuo jednu trećinu stanovništva AZ Baskije.[210] Taj odnos do danas se nije bitno promijenio, jer još nije došlo do fizičke izmjene generacija tada pristiglih u naponu snage. To pokazuju i obrasci glasovanja za Baskijski parlament, gdje oko dvije trećine u prosjeku dobivaju baskijski nacionalisti, a jednu trećinu prošpanjolske stranke.

Potpora neovisnosti u AZ Baskiji oscilira. Tako je padala od 24% u turbulentnom razdoblju početka tranzicije na 17%, ali dolaskom socijalista na vlast i njihovim prijedlogom Zakona o harmonizaciji procesa autonomije (LOAPA, 1982) ponovo raste, te 1987. iznosi 29%. Potom pada na 22% u 1999a, pa opet raste do 33% u doba Ibarretxeovog plana o samoodređenju, te konačno pada na 25% u 2012b i na 22% u 2014. Međutim, kako postoje tri ponuđene kategorije koje Baskiji nude određeni stupanj autonomije te mogu zadovoljiti nacionalističke aspiracije, od sadašnje autonomije, preko nekog neodređenog „federalizma“[211] do pune neovisnosti, to se Baski različito izjašnjavaju unutar ovih triju kategorija. Model autonomije (*status quo*) podupire između 29 i 36% Baska, model federalizma 15 – 32% (ali trend je prema 30%). Za centralizam je tek mali postotak koji ide od 9 do samo 2%. U 2014. on iznosi 6%. Ugrubo, Baske bismo mogli podijeliti na tri skupine: nešto više od trećine želi autonomiju, nešto manje od trećine želi federalizam (tj. više od autonomije, konfederalizam),[212] a manje od trećine (između trećine i četvrtine) želi neovisnost. Kada

[210] V. 2.1. Uvod, Tablica 5: Autonomna zajednica Baskija - geografski položaj i stanovništvo.

[211] O preciznoj definiciji federalizma Baski, kao ni Španjolci, nemaju jasnu ideju; zapravo, više se radi o ideji konfederacije (Ballester, intervju, 8. 1. 2015).

[212] V. prethodnu fusnotu.

bismo grupirali rezultate, preko 50% želi federaciju ili neovisnost, dakle više od sadašnje autonomije, što možemo tumačiti kao korak prema secesionizmu.

Tablica 14: Evolucija stavova prema državnom ustrojstvu u AZ Baskiji, 1977. – 2014.

Potpora	1977.	1982.	1987.	1993.	1999a[213]	2004b	2008b	2012b	2014.
centralizmu	9	7	3	8	4	2	2	4	6
autonomiji	29	37	29	30	34	32	33	34	36
federalizmu	32	18	15	30	33	31	33	33	31
neovisnosti	24	17	29	28	22	33	29	25	22
ne znaju[214]	4	17	19	2	4	2	2	3	2

Izvor: Euskobarómetro. Universidad del Pais Vasco. Series Temporales, 2014. Evolucion de las alternativas sobre la forma de estado en la CAV.

Međutim, kada anketna pitanja postanu više nijansirana, dobivamo dodatne zanimljive rezultate. Npr. 1999. postavljeno je pitanje **o intenzitetu želje za neovisnošću**, gdje je 31% ispitanika izrazilo veliku želju za neovisnošću, 29% malu želju, 22% nikakvu želju, a 10% je indiferentno (Euskobarómetro. Universidad del Pais Vasco, 1999). Kako bi ova skupina koja je izrazila „malu želju" glasovala na eventualnom referendumu o neovisnosti, ostaje vidjeti. Statistike Euskobarómetra Sveučilišta Baskije te odgovore ipak grupiraju zajedno s „nikakvom željom", te ovako skupina dominira s oscilacijama oko 50% kroz cijelo razdoblje od 1979. do 2014., dok oni s „velikom željom" osciliraju između 30 i 40% u istom razdoblju, uz prilično značajne oscilacije u kratkom razdoblju, npr. 37% početkom 2013. i samo 30% krajem 2014. (Euskobarómetro, Universidad del Pais Vasco, Series, 2014). Kada bismo drugačije grupirali rezultate i zajedno promatrali „veliku" i „malu želju za neovisnošću", različito tumačeći „malu želju za neovisnošću" s većim naglaskom na „neovisnošću", a ne na „maloj želji", dobili smo 60% potpore neovisnosti!

U odnosu prema **institucijama**, baskijskim (autonomnim) i španjolskim (državnim), opaža se određeni baskijski, lokalni ili *autonomni* „*ustavni patriotizam*". Povjerenje u Baskijsku vladu tako iznosi 62%, Baskijski parlament 61%, baskijsku policiju *Ertzaintzu* 61%, a u kralja 39%, španjolsku vojsku 26%, španjolski Ustavni sud 23%, španjolski Kongres 15% te španjolsku Vladu 11% (Euskobarómetro, Noviembre 2014, grafico 14).[215] Dok

[213] Napomena: *a* su podaci za I. semestar, *b* su podaci za II. semestar.

[214] Preostali postotak, do ukupno 100%, otpada na one koji ne žele odgovoriti.

[215] *Confianza y valoracion de las principales instituciones.* „Povjerenje i vrednovanje glavnih institucija."

baskijskog *Lehendakarija* Urkullua odobravaju sa 56%, španjolskog premijera Rajoya tek sa 7% (Podemos i Pabla Iglesiasa, doduše, sa 65%!) (ibid., grafico 22). Sam rad Baskijske vlade pozitivnim ocjenjuje, doduše, znatno manji postotak, 28%; dok je 24% onih koji se o njenom radu izražavaju negativno, a 46% neutralno. Španjolska vlada prolazi ponovo znatno lošije, sa svega 2% pozitivnih i čak 90% negativnih mišljenja. Mnogo je veće zadovoljstvo radom baskijskih nego španjolskih institucija i političara, što nas ponovo vraća na zaključak o rezultatu „subverzivnih institucija", u kombinaciji s „prikladnim ponašanjem".

2.8.2. Plan Ibarretxe

Razdoblje vladavine *Lehendakarija* Juana Joséa Ibarretxea, ostat će zabilježeno među *Lehendakarijima* po možda najvećim kontroverzama u Baskiji i Španjolskoj, a ime Ibarretxe ostaje vezano uz njegov poznati Prijedlog o reformi političkog Statuta Zajednice *Euskadi* (Baskija), kolokvijalno nazvan Plan Ibarretxe.[216] Radi se o prijedlogu konfederativnog uređenja odnosa Baskije i Španjolske, koji bi bili temeljeni na "slobodnom udruživanju" (Plan Ibarretxe, 2003, čl. 1.).[217]

U njemu se u 7 glava i 69 članaka *de facto* predlaže svojevrsni novi „Ustav" Baskije. Izdvajamo svega nekoliko, možda posebno zanimljivih članaka. Npr. u preambuli se spominje da je „baskijski narod (Euskal Herria) narod s vlastitim identitetom među europskim narodima (…) koji geografski nastanjuje sedam teritorija trenutno smještenih u tri različita

[216] Plan Ibarretxe. PROPUESTA DE REFORMA DE ESTATUTO POLÍTICO DE LA COMUNIDAD DE EUSKADI. 25. 10. 2003.
http://estaticos.elmundo.es/especiales/2002/10/nacional/pais_vasco/propuesta_estatuto.pdf, pristupljeno 16. 1. 2015.

[217] „Kao integralni dio baskijskog naroda ili Euskal Herrie, građanke i građani baskijskih teritorija Alave, Biskaje i Guipuzkoe, u obnašanju prava na slobodno i demokratsko odlučivanje o vlastitoj organizaciji i političkim odnosima, kao izraz baskijske nacije i jamstva na samoupravu, konstituiraju se u baskijsku zajednicu slobodno udruženu sa španjolskom državom (...) pod nazivom Zajednica *Euskadi* (Baskija) (...)"
Como parte integrante del pueblo vasco o Euskal Herria, las ciudadanas y ciudadanos que integran los territorios vascos de Araba, Bizkaia y Guipuzkoa, en el ejercicio del derecho a decidir libre y democráticamente su propio marco de organización y de relaciones políticas, como expresión de la nación vasca y garantía de autogobierno, se constituyen en una comunidad vasca libremente asociada al Estado español (...) bajo la denominación de Comunidad de Euskadi (...) (Plan Ibarretxe – Propuesta de reforma de Estatuto Político de la Comunidad de Euskadi, 2003, art. 1)

pravno-politička okvira u dvjema državama. Baskijski narod ima pravo odlučiti o vlastitoj budućnosti (...)“ (Plan Ibarretxe. Preambulo).[218] U članku 2. te u člancima 6. i 7., daje se i razrađuje pravo drugim „baskijskim teritorijima“ (Navarra i francuska Baskija) da se povežu sa Zajednicom Baskija. Čl. 16. predviđa osnivanje Suda za rješavanje sporova Baskija – Država (*Tribunal de Conflictos Euskadi-Estado*).[219] Čl. 4., koji je izazvao jednu od najvećih kontroverzi, regulira državljanstvo s dva koncepta – *ciudadania* (građanstvo, na temelju prebivališta) i *nacionalidad* (nacionalnost), gdje svi koji prebivaju u Baskiji dobivaju pravo na *ciudadaniu*, dok svi baskijski *građani* i državljani koji su Baski (*ciudadanos vascos* može se definirati ambivalentno) dobivaju *nacionalidad*. Čl. 5. spominje dijasporu, koja također ima pravo na baskijsko državljanstvo (*nacionalidad*), primjenjujući kombinaciju prava *ius soli* i *ius sanguinis*, jer pravo na *nacionalidad* imaju ne samo oni koji su nekad prebivali u Baskiji nego i njihovi potomci. Ipak, prema čl. 26. *Lehendakarija* i dalje imenuje (španjolski) Kralj/Kraljica (Plan Ibarretxe, čl. 2., 4., 5., 6., 7., 16., 26.).

Plan je odobrila Baskijska vlada na izvanrednoj („povijesnoj“) sjednici 25. listopada 2003., na dan 24. godišnjice Statuta autonomije (Statut iz Gernike), odnosno obilježavanja baskijske autonomije. Isti je godinu dana kasnije, pred samu Staru godinu, 30. prosinca 2004., odobren tijesnom većinom u Baskijskom parlamentu, s 39 glasova „za“, od potrebnih 38 (natpolovična većina od 75 mjesta). Osim vladine koalicije (PNV, EA i IU), izglasavanje su omogućila tri glasa radikalnih baskijskih nacionalista SA (Sozialista Abertzaleak, nekadašnja Batasuna). Kako novi Statut, međutim, da bi mogao stupiti na snagu, prema španjolskom Ustavu mora proći i španjolski Parlament (*Cortes*), to je za Plan Ibarretxe značilo *a priori* smrtnu presudu. Prije nego što je i ušao u raspravu u *Cortesu*, odbijen je odlukom *Cortesa* da o njemu ne raspravlja, usvojenom 1. veljače 2005. s 313 glasova „za“, i samo 29 glasova „protiv“ (*El Mundo*, 2002).

Protivnici rasprave bile su obje najveće španjolske stranke socijalisti PSOE-a i narodnjaci PP-a, čak i Ujedinjena ljevica IU, koja je u Baskijskom parlamentu glasovala za Plan. Za raspravu su, naravno, bili baskijski i katalonski nacionalisti, što je logično, jer ne samo da su katalonski i baskijski nacionalisti prirodni saveznici u odnosu prema Madridu, već

[218] *El pueblo vasco o Euskal Herria es un pueblo con identidad propia en el conjunto de los pueblos de Europa...que se asienta geográficamente en siete territorios actualmente articulados en tres ámbitos jurídico-políticos diferentes ubicados en dos estados. El pueblo vasco tiene derecho a decidir su propio futuro (...)* (ibid., Preámbulo)

[219] Gotovo nigdje se ne spominje Španjolska, nego se koristi naziv Država!

se u to vrijeme u Kataloniji raspravlja i donosi novi katalonski Statut autonomije, koji također ide i smjeru daljnje autonomije, uz secesionističke elemente.

Reakcije španjolskih i baskijskih prošpanjolskih političkih elita bile su očekivano negativne i oštre. Tako je Patxi Lopez, socijalist i budući baskijski PSOE-ov *Lehendakari* Plan nazvao „političkim zastranjivanjem“, a glasnogovornik baskijskog PP-a, Leopoldo Barreda, okarakterizirao ga je putem u neovisnost na nacističkim principima (Torres, 2008). Rajoy, tada zamjenik premijera Aznara, Plan naziva „izdajom“. Istovremeno, lider stranke Batasune Otegi rekao da je „najbolji dio kopiran od njih“ (*The Guardian*, 27. 10. 2003). Nasljednik Aznara, PSOE-ev premijer Zapatero izjavio je da će o odnosu Španjolske i Baskije „odlučiti svi Baski, a ne samo polovica, i svi Španjolci“, a tadašnji vođa oporbe Rajoy odbacio ga je kao „ilegalan“ i izjavio da „PP nikada neće izdati uspomenu na žrtve ETA-e“ (Torres, ibid.).

Ibarretxe ne posustaje nakon poraza u *Cortesu*, već u lipnju 2008. najavljuje baskijski referendum[220] o „pravu na odlučivanje baskijskog naroda“, i to upravo za isti, „povijesni“ 25. listopada (2008.). Španjolska Vlada, međutim, sprječava održavanje referenduma tražeći zabranu Ustavnog suda, koja i dolazi 11. rujna 2008. Na izborima koji su održani sljedeće godine, PNV, doduše, osvaja respektabilnih 38,6% glasova, ali uslijed zabrane radikalne stranke Batasune, dolazi do neobičnog ishoda pretakanja glasova u mandate te kao izborni pobjednik izlaze prošpanjolske stranke, PSOE i PP, što socijalistima omogućuje sastavljanje jednostranačke Vlade. Time je Plan Ibarretxe, barem privremeno, napušten. Sam Ibarretxe odlazi iz politike (*El Pais*, 7. travnja 2014). Ibarretxe Plan bio je i ostao predmetom brojnih rasprava i kontroverzi (López Basaguren; Pérez Calvo, 2004).

2.8.3. Kontrasubverzivno djelovanje II.

U nastavku poglavlja analizirat ćemo kako se španjolska država i španjolske političke elite pokušavaju boriti protiv „subverzivnog djelovanja“ autonomnih institucija – proaktivnom politikom jačanja španjolskog identiteta, kulturnom i jezičnom politikom, ali i administrativnim represivnim mjerama – zabranama stranaka, mjerama recentralizacije i

[220] šp. *consulta*, izjašnjavanje

smanjivanja ovlasti autonomija, te majorizacijom – nadglasavanjem u španjolskom Parlamentu.

Tražeći novo uporište za pozitivni španjolski nacionalizam, nakon profanizacije istog Francovom diktaturom, španjolski političari, pod utjecajem Habermasove teorije *ustavnog patriotizma*[221] nalaze ga upravo u novom demokratskom Ustavu iz 1978. Najprije socijalisti PSOE-a, i njihov vođa Zapatero (*El País*, 2001), a potom i PP-ov premijer Aznar, uzdižu Ustav na razinu svetinje (Lecours, 2007: 144; Pique i San Gil, 2002). Ironično, jer upravo ovakav Ustav nije bio želja desnice ni frankista, čiji je PP predstavnik i nasljednik. Ipak, Ustav je bio kompromis desnice i ljevice, unitarista i autonomista/regionalista, dakle svih Španjolaca. U nedostatku druge „ključne vrijednosti" (Conversi, 2000a), i profanizaciji ostalih „španjolskih vrijednosti" od strane diktature, ili nagriženosti istih zubom vremena i novim prevladavajućim paradigmama ljudskih prava i multikulturalnosti – više, naime, nije popularno govoriti o „veličini Španjolske" ili „slavnoj kolonijalnoj prošlosti", španjolske elite uporište nalaze upravo u Ustavu. Pored toga, Habermasova teorija činila se prikladnom za višenacionalnu, odnosno etnički i jezično heterogenu državu Španjolsku upravo zbog njenog odmaka od etničkih i kulturnih odrednica nacije. Tako su, slično Nijemcima, španjolski političari pronašli izlaz u poštivanju Ustava. Ustav je na taj način uzdignut na pijedestal, poput Svetog pisma, i diskusije o njegovoj izmjeni smatrane su nedopustivima. Tako se zahtjevi Katalonaca ili Baska za više decentralizacije ili autonomije, a pogotovo za samoodređenjem, smatraju napadom na Ustav i jedinstvo Španjolske (Lecours, 2007: 155). Velasco to „obožavanje" Ustava naziva *ustavnim fundamentalizmom* (2002: 38). Krajem

[221] Ustavni patriotizam (u njemačkom originalu *Verfassungspatriotismus*) kao termin datira iz 1979. i potječe od Dolfa Sternbergera, a vezan je uz internu njemačku debatu o novom njemačkom identitetu i patriotizmu, s obzirom na to da je njemački nacionalizam nakon iskustva nacizma imao negativnu konotaciju. Srž ustavnog patriotizma jest privrženost ustavnom poretku, principima demokracije te ljudskih i građanskih prava. Jürgen Habermas ga je preuzeo od Sternbergera i pokušao primijeniti na druge države te na Europsku uniju, čime ga je popularizirao izvan Njemačke. U Madridu je 1991. održao konferenciju pod nazivom „Državljanstvo i nacionalni identitet. Razmišljanja o europskoj budućnosti". Njegove ideje preuzeo je Juan José Laborda, sveučilišni profesor i član PSOE-a, te predsjednik španjolskog Senata, koji ih je ih prenio na španjolski slučaj i uveo u javnu debatu. Ustavni patriotizam 2000. ulazi i u službeni program socijalista, a 2002. ga preuzima i PP (Ballester, n. d.: 1–5). Više o ustavnom patriotizmu u Habermas, 1996, 2001a; 2001b; Pehar, 2012; Lacroix, 2002; Michelman, 2001; Kaiser et al., 2014; Ferrara, 2001; Honig, 2001. Više o Ustavnom patriotizmu u Španjolskoj u Ballester, 2014; Payero, 2012; Núñez Seixas; Savater, 2001; Bilbao, 2003).

prvog desetljeća 21. stoljeća, kada se pokazalo da ustavni patriotizam nije uspio umanjiti secesionističke tenzije, ovaj politički diskurs je napušten (Ballester, 2014: 122).[222]

Pored *Ustavnog patriotizma*, druga „ključna vrijednost" novog španjolskog nacionalizma je španjolski jezik i kultura. Iako je nova Španjolska daleko odmakla od Francove opsesije jedinstvom utemeljenom na kastiljanskom jeziku i kulturi, kastiljanski jezik (koji se već posvuda zove španjolskim) i kultura ipak zadržavaju primat, te i dalje ostaju osnova državne kulture i španjolskog nacionalnog identiteta. Kastiljanski nije samo *primus inter pares*, već je jedini službeni jezik u cijeloj Španjolskoj. Katalonski, baskijski i galicijski ili drugi regionalni jezici imaju status drugog službenog jezika samo u svojim autonomnim zajednicama.[223] Njihova uporaba dopuštena je tek jedan dan u godini u španjolskom Parlamentu (Lecours, 2007: 143). Dok baskijski ili katalonski imaju *pravo* govoriti u njihovim autonomnim zajednicama, španjolski svi imaju ne samo *pravo* koristiti nego i *dužnost* poznavati. Dakle španjolski je pravi državni jezik, *de facto* i *de iure*. To ipak odstupa od situacije u bivšem SFRJ-u, gdje su svi jezici bili ravnopravni barem *de iure*, iako je *de facto* srpski bio državni jezik.

Osim službenog statusa, španjolski jezik i dalje zadržava društveni prestiž jezika Gellnerove „visoke kulture" u cijeloj Španjolskoj, uključivo i Baskiji, te se širi posredstvom državnih i privatnih medija, ne samo španjolskih već i lokalnih baskijskih, ali hispanofonih medija. Statistike pokazuju da je u Baskiji gledanost španjolske državne i privatnih televizija

[222] Payero smatra da Ustavni patriotizam u Španjolskoj nije mogao uspjeti jer nije zadovoljavao neke od kriterija kako ih je definirao Habermas, odnosno koji su bili zadovoljeni u Saveznoj Republici Njemačkoj. Njemačka je izvršila prekid s nacističkom prošlošću, dok Španjolska to nije učinila s frankizmom. Španjolska i dalje inzistira na zajedničkoj povijesti kao poveznici svih Španjolaca. Nadalje, ostalim nacionalnostima, kao Baskima i Kataloncima, nije bilo dopušteno pravo na samoodređenje, dok je Habermas (SR Njemačka) to dopuštao bivšoj Istočnoj Njemačkoj. Konačno, španjolski Ustav shvaćen je kao cilj (fundamentalistički), a ne kao sredstvo postizanja demokracije (instrumentalno) (2012: 7–18).

[223] Čl. 3. španjolskog Ustava iz 1978. navodi sljedeće:

„1. Kastiljanski je španjolski službeni državni jezik. Svi Španjolci imaju dužnost poznavati ga i pravo koristiti ga." *El castellano es la lengua española oficial del Estado. Todos los españoles tienen el deber de conocerla y el derecho a usarla.*

„2. Ostali španjolski jezici također će biti službeni u svojim autonomnim zajednicama sukladno svojim statutima." *Las demás lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de acuerdo con sus Estatutos.* (Constitución, art. 3)

veća nego baskijskog ETB-a, a i kada se prati ETB, više se prati ETB2, program na španjolskom! Npr. prema istraživanjima Vladinog CIS-a iz Madrida; 21,2% ispitanika prati vijesti na RTE-u 1; 22,6% na ETB-u 2, a samo 3,2% na ETB-u 1 (na baskijskom). Ostali kanali po gledanosti također su španjolski – Telecinco s 11,8%, Antena 3 sa 7,2% i La Sexta sa 6,6% (Barómetro autonómico, CIS, 2012, pregunta 20b). Slično je i s novinama, gdje najviše ispitanika prati baskijski *El Correo* (41,3%) i *El Diario Vasco* (24,2%), obje na španjolskom! Baskijske novine *Gara*, *Deia* i *Berria* prati tek 7,1, 4,8, odnosno 3,9% ispitanika (ibid., pregunta 20d). Španjolski jezik, dakle, i dalje prevladava u medijskom prostoru Baskije, a to ujedno znači i otvorenost i sponu sa Španjolskom i „državnom kulturom".

Što se tiče Vladinih koertivnih mjera kojima se bori protiv secesionizma i „subverzivnih institucija", one su ovisile o stranci i elitama na vlasti. Politika PP-a prema ETA-i i radikalnim baskijskim nacionalističkim strankama (spominjali smo zabrane stranaka), a time indirektno i prema baskijskim nacionalistima i samoj Baskiji, bila je tvrdolinijaška. Borba protiv terorizma prikazivana je kao „borba dobra i zla". Njome su se PP i tadašnja službena Španjolska ujedno borili ne samo protiv baskijskog nego i drugih subdržavnih nacionalizama. Demoniziranjem perifernih nacionalizama (koji se označava kao „zlo"), indirektno se pokušava jačati španjolski nacionalizam (koji simbolizira „dobro"). Za potonji se umjesto na terminu *nacionalizam*, zbog negativne konotacije, radije inzistira na terminu *patriotizam* (Lecours, 2007: 143). Socijalisti, PSOE, imaju elastičniji stav od PP-a, ali ipak ne žele otići daleko bojeći se dezintegracije države. Konačno, i PSOE ima crne mrlje u obračunu s ETA-om i baskijskim nacionalistima u 1980-im (antiterorističke jedinice GAL, o čemu govorimo u nastavku). Međutim, iako ne dopuštaju Plan Ibarretxe, socijalisti dopuštaju usvajanje novog Statuta autonomije Katalonije 2006. kojim se ona definira kao „nacija". Ipak PSOE, kao ni PP, dakle – službena Španjolska, u strahu od daljnje dezintegracije i dalje oklijeva deklarirati se kao višenacionalna država (Ballester, intervju, 2015).

Španjolska Vlada nedavno je donijela i Zakon o djelovanju i vanjskoj službi države kojim pokušava regulirati i ograničiti vanjsko djelovanje *autonomnih zajednica* (Ley 2/2014, de 25 de marzo, de la Acción y del Servicio Exterior del Estado), a protiv kojega Baskijska vlada namjerava pokrenuti postupak pred Ustavnim sudom jer „smatra nedopustivom i neopravdanom političku kontrolu koju španjolska Vlada želi vršiti nad vanjskim djelovanjem AZ Baskije" (Irekia, Gobierno Vasco, 22. lipnja 2014). Baskijska vlada također namjerava pregovarati sa španjolskom Vladom oko spornih članaka Zakona. Stoga pokretanje postupka

pred Ustavnim sudom možemo gledati kao vrstu pritiska. Najveći kamen spoticanja su nadležnosti i uvjeti za otvaranje ureda *autonomnih zajednica*, nad čime španjolska Vlada želi imati kontrolu (ibid.). Središnja Vlada tako pokušava smanjiti ovlasti koje imaju ili su si i „same proširile" autonomne zajednice, odnosno želi uspostaviti čvršću kontrolu nad njima. Vlada se tako pokušava i recentralizacijom i administrativnim mjerama suprotstaviti „subverzivnom djelovanju" autonomnih institucija. Nadglasavanje u španjolskom Parlamentu u slučaju Plana Ibarretxe primjer je jednostavnog demokratskog načina borbe protiv autonomnih institucija, majorizacijom, parlamentarnom većinom, i hijerarhijom (odnos središnje vlasti prema lokalnoj).[224]

2.8.4. Pokušaji rješenja – antiteroristički paktovi, represija, pregovori

Nakon završetka tranzicije i ustoličenja AZ Baskije (*Pais Vasco, Euskadi*), bilo je nekoliko pokušaja rješavanja pitanja nasilja i terorizma ETA-e, odnosno ostalih gorućih pitanja Baskije, sveobuhvatnim političkim dogovorom. Naime, kako se ETA zalagala za neovisnost Baskije, imala je određenu potporu u narodu i u lokalnim političkim strankama, koliko god ona bila samostalna organizacija, koja nije bila nikom odgovorna, njen opstanak ipak je bio vezan uz potporu koju je dobivala i uz status Baskije. Svi pokušaji političkog dogovora kojim bi se riješilo pitanje ETA-e su, međutim, propali ili ostali manjkavi, jer nisu uspjeli okupiti sve relevantne snage u Baskiji, odnosno glavne snage Baskije i Španjolske. Ili su propali jer su sklapani bez sudjelovanja predstavnika Baska.

Prvi takav pokušaj dogodio se početkom 1983. godine, kada je baskijski premijer (*Lehendakari*) Carlos Garaikoetxea pokušao okupiti predstavnike najjače baskijske stranke Partido Nacionalista Vasco (PNV), druge najjače stranke u Baskiji i najjače stranke u Španjolskoj, socijalista (PSOE – PSE), te baskijske ekstremne ljevice *Herri Batasuna* (HB), za koju se smatralo da je političko krilo ETA-e. Trebalo je raspravljati o pet pitanja: prestanak nasilja, legalizacija opcija neovisnosti, slučajevi bivših pripadnika ETA-e koji su napustili oružanu borbu, pitanje Navarre (koju baskijski nacionalisti smatraju dijelom i, štoviše, kolijevkom svoje domovine) i jačanje resursa AZ Baskije. Uslijed međusobnih optužbi

[224] Dana 1. veljače 2005. odbačen u španjolskom Parlamentu većinom od 313 glasova „protiv" i samo 29 „za".

PSOE-a i HB-a za vezu s Vladom u Madridu, odnosno ETA-om, pregovori su tijekom mjesec dana propali (Guittet, 2008).

Španjolska vlada u kojoj većinu u tom trenutku imaju socijalisti (PSOE), tada donosi poznati Plan ZEN (Sjeverna specijalna zona), kojim želi izolirati ETA-u od političke potpore, podijeliti baskijske nacionaliste i pojačati represiju masovnim uhićenjima te ubojstvima. Slično je reagirala i Francuska. Uporaba sile u svrhu „zaštite državnog poretka" gotovo je uobičajena. Ipak, pitanje je u kojoj mjeri je ta sila potrebna ili pretjerana, odnosno prelazi „demokratske okvire" (Matić, 2005).[225] PSOE osniva i ozloglašenu antiterorističku skupinu („odrede smrti") GAL. PNV se protivi ZEN-u i jačanju represije za koju smatra da samo pojačava reakciju (*ciklus akcija/represija/akcija*) te ne želi preoštro kritizirati baskijske nacionaliste i HB, jer im trebaju radi većine u baskijskom Parlamentu. Kako se aktivnost GAL-a pojačala, PNV je bio optuživan za politiku kompromisa s Madridom, te se od njega odcijepio dio stranke i osnovana je nova stranka, *Eusko Alkartasuna* (EA), koja ističe baskijsko pravo na samoodređenje. PNV na izborima 1986. gubi relativnu većinu. To je PNV prisililo na približavanje PSOE-u, s kojim ulazi u koaliciju. Tako se produbljuju rascjepi u baskijskom društvu i političkoj sceni, što je prema Guittetu i bio jedan od ciljeva famoznog Plana ZEN.

U ožujku 1983. predsjednik PNV-a, slijedom dogovora sa PSOE-pm, naručio je izvješće o podrijetlu nasilja u Baskiji, na kojem su radili strani stručnjaci, uglavnom Britanci, čiji rezultat je objavljen 1986. kao Izvješće međunarodne komisije o nasilju u Baskiji (Memorandum o nasilju). Izvješće je podupiralo Plan ZEN i njegovu politiku represije, prikazujući ETA-u kao dio međunarodne terorističke mreže. Ovim Memorandumom se PNV udaljio od baskijskih nacionalista i približio Madridu te postao respektabilnim dijelom španjolskog establišmenta, istovremeno dobivši od PSOE-a (Madrida) ustupke i proširenje autonomije. Rezultat je bio dogovor PNV-a i PSOE-a u sljedećem: poštivanje španjolskog Ustava i baskijske autonomije, osuda nasilja, socijalna rehabilitacija zatvorenika, jačanje ovlasti autonomije (AZ Baskije), nastavak dijaloga i pregovora Madrida i Autonomne vlade Baskije.

Tijekom 1986. i 1987. događaju se dva bitna događaja koja će okrenuti javno mnijenje protiv ETA-e i „promijeniti herojsku sliku ETA-e kao pokreta otpora protiv Franca" (Guittet,

[225] Matić govori o problematici djelovanja sigurnosnog aparata, posebice tajne policije, koja može ne samo „prekoračiti ovlasti" već i „unutar ovlasti" (u ime „zaštite države") djelovati represivno i u suprotnosti s uzusima demokracije („državni terorizam") (Matić, 2005: 981–984).

2008: 275). Godine 1986. ubijena je Maria Dolores Kataran, zvana Yoyes, nekadašnja pripadnica ETA-e, koja se bila povukla, a 1987. u eksploziji bombe u trgovačkom centru Hipercor u Barceloni poginuo je 21 civil, a ranjeno ih je 45. To je prvi napad ETA-e u kojem su poginuli i ranjeni civili. Uslijedili su valovi demonstracija, čak i javna osuda ETA-e od ekstremne stranke HB-a, a uskoro su se političke stranke ujedinile u osudi nasilja ETA-e.

Tako je sklopljen prvi pakt protiv terorizma u španjolskom Parlamentu – Madridski pakt, 5. studenoga 1987. Potpisale su ga sve stranke u parlamentu, osim EA-e. Njime se osuđuje terorizam, odbijaju pregovori dok ETA ne položi oružje, ETA-i se odriče legitimnost predstavljanja baskijskoga naroda, a sva pitanja koja se tiču baskijskog naroda mogu se pregovarati samo u baskijskom Parlamentu i španjolskoj Vladi. Paktom je PNV učvrstio svoj položaj u Madridu kao umjerena nacionalistička stranka i partner PSOE-a.

Uslijedio je pakt sličnog sadržaja unutar Baskije, Ajuria Enea[226] pakt, od 12. siječnja 1988., koji su sklopile sve baskijske stranke, osim HB-a, ali je nakon četiri godine, 1992., iz njega izišla i EA. Sličan pakt sklopljen je i u Navarri, u Pamploni, 7. listopada 1988., a potpisale su ga gotovo sve lokalne stranke, osim HB-a i EA-e. Iako od 1994., nakon skandala oko otkrivanja djelatnosti antiterorističke grupe GAL zahlađuju odnosi PNV-a i PSOE-a te PNV zauzima sve više izražen nacionalistički stav blizak baskijskim radikalima, paktovi opstaju još neko vrijeme. Ipak, primjećujemo da dvije važne baskijske stranke, EA i HB, kao političko krilo ETA-e, uvijek na kraju izostaju među potpisnicima.

Godine 1996. PNV se sve više približava radikalnim baskijskim nacionalistima i udaljava od Madrida. Dana 12. rujna 1998. baskijske nacionalističke stranke sklopile su još jedan Pakt, Estella Lizarra,[227] koji se navodno vezuje za pokušaje dogovora PNV-a, EA-e i ETA-e, a koji se čak mogu pronaći na web-stranicama PNV-a.[228] Pakt je uključivao obvezu da se održe otvoreni ali isključivo baskijski pregovori o političkoj budućnosti Baskije. Nakon toga ETA (rujan 1998.) objavljuje primirje koje traje 14 mjeseci, i prekinuto je zbog tvrdog stava PP-a i premijera Aznara (Gil-Alana i Barros, 2010: 31).

[226] Ajuria Enea naziv je palače u kojoj je smješten ured premijera Baskije u glavnom gradu Vitoriji/Gasteizu, u kojoj je sklopljen pakt.

[227] Estella Lizarra grad je u Navarri gdje je sklopljen pakt.

[228] Prijedlog ETA-e za dogovor ETA-e, PNV-a i EA-e; dostupno na web-stranici PNV-a, http://www.eaj-pnv.com/documentos/documentos/199.jpg; i protuprijedlog PNV-a ETA-i, dostupno na web-stranici PNV-a, http://www.eaj-pnv.com/documentos/documentos/220.jpg, pristupljeno 13. 4. 2015.

Dvije godine kasnije, 8. prosinca 2000. najveće španjolske stranke PSOE, socijalisti, i *Partido Popular* (Narodna stranka, PP) potpisuju novi pakt protiv terorizma, čiji je naglasak na policijskoj akciji, bez političkog dogovaranja. Ovaj put pakt je potpisan bez baskijskih stranaka, iako je PNV pozvan da se pridruži.

Pokušaji nalaženja političkog rješenja dvadeset godina nakon završetka tranzicije nisu urodili plodom, već novim podjelama i ukopavanjem u stare. Kada su sklapani paktovi između Madrida i Baskije, njima se nisu priklonile sve baskijske stranke (HB i EA). Ili je Madrid sklapao dogovore bez prisutnosti Baska, čime ih je dodatno udaljio od sebe i antagonizirao te, štoviše, uzrokovao ujedinjenje Baska na radikalnijoj nacionalističkoj opciji. Kada je Baskija, uvjetno rečeno ujedinjena, pokušala izaći pred Madrid sa svojim planom, Planom Ibarretxe, Madrid i Španjolska su to, naravno, odbili, jer je plan išao predaleko prema neovisnosti, koja je za Španjolsku neprihvatljiva.

Iako se djelatnost antiterorističke skupine **GAL** odvijala na francuskom teritoriju, povezuje se prvenstveno sa španjolskim političkim vrhom, te ćemo se na nju osvrnuti u ovome poglavlju o španjolskoj Baskiji. Još 1975. teritorij francuske Baskije postaje poprište atentata protiv baskijskih izbjeglica i pripadnika ETA-e, za koje odgovornost preuzimaju razne formacije, kao ATE (Antiterorizam ETA-e), GAE (Grupos Armados Españoles – Naoružane španjolske skupine), ANE (Accion Nacional Española – Španjolska nacionalna akcija), AAA (Alliance Apostolique Anticommuniste – Antikomunistička apostolska alijansa), Guerilleros del Cristo-Rey (Ratnici Krista Kralja) i BVE (Batallón Vasco Español – Španjolski baskijski bataljun). Od 1983. počinje djelatnost GAL-a (Grupos Antiterroristas de Liberación – Antiterorističke oslobodilačke skupine) što koincidira s objavljivanjem Plana ZEN (*Zona Especial Norte*, Specijalna zona Sjever). Dana 16. listopada 1983. oteta su dva Baska, za čija će ubojstva kasnije preuzeti odgovornost GAL, a samo dva dana kasnije četiri španjolska policajca u civilu pokušali su u centru Hendayea oteti borca ETA-e, ali su ih presreli i uhitili francuski policajci (Cassan, 1997: 287).

Tijekom 1984. bilanca je devet mrtvih, jedanaest ranjenih, desetak požara, puškaranja na javnim mjestima. Ukupno se GAL-u u Francuskoj pripisuje više od 60 atentata, 26 mrtvih i tridesetak ranjenih, što je više od medijski istaknutijih Action Directe (Izravna akcija) ili FARL (Fractions Armees Revolutionnaires Libanaises – Libanonske naoružane revolucionarne frakcije). Cassan primjećuje kako su kazne za uhićene počinitelje bile relativno blage (od 25 uhićenih u 1984., 16 ih je odmah pušteno na slobodu), i kako se nije

previše detaljno istraživalo tko su pravi naručitelji atentata (ibid.: 290; 292). Također je znakovito da su u početku djelovanja GAL-a reakcije francuskih političara bile oštre i izravno optuživale španjolsku politiku, da bi kasnije bile znatno ublažene ili sasvim izostajale. Ministar unutarnjih poslova nikada nije posjetio Baskiju, dok su mediji krivicu za sve svaljivali na ETA-u. Konačno, kod uhićenih pripadnika GAL-a pronađeni su podaci o baskijskim izbjeglicama, s adresama boravišta iz kartoteka francuske policije. Cassan postavlja pitanje je li možda postojao prešutni dogovor tadašnjih francuskih i španjolskih socijalističkih vlasti da se na ovaj način „riješi baskijsko pitanje", tim više što je u Planu ZEN postojao zadatak španjolskim snagama sigurnosti da „osiguraju suradnju s vlastima države gdje prebivaju teroristi" (ibid.: 303).

Tko su bili pripadnici GAL-a (tzv. GALeux, „GAL-ovci")? Među njima su bili pripadnici krajnje desnice, plaćenici, pripadnici mafije iz Pariza, Bordeauxa i Marseillesa, bivši legionari, neonacisti. Za svoje akcije dobivali su izdašne honorare, od 100 do 200 000 franaka (današnjih 15 – 30 000 eura). Za 1985. istražitelji procjenjuju da su honorari atentatora iznosili četiri milijuna franaka (oko 600 000 eura) (ibid.: 292–293). Djelatnost GAL-a prestaje 1986., kada na vlast u Francuskoj ponovo dolazi desnica. Kasnije istrage i uhićenja koje je provodio španjolski sudac Baltazar Garzon ostavile su otvorena pitanja, koja upućuju na to da je i sam vrh socijalističke vlasti PSOE-a u Španjolskoj bio umiješan ili barem upoznat s djelatnošću GAL-a. Bilanca GAL-a je 26 žrtava u četiri godine, 1983. – 1987.

Vlada u Madridu je ipak, osim grube primjene sile, kojom raspolaže i koristi je legitimno svaka suverena i demokratska vlast, pokušavala postići dogovor i mirnim putem, **pregovorima**. Osim pregovora baskijskih stranaka, kojima se pokušalo naći političko rješenje, odvijali su se i izravni pregovori Vlade s ETA-om.

Javier Solana, svojedobno glasnogovornik socijalističke vlade Felipea Gonzaleza, 1987. priznaje u *El Paisu* da su „uvijek bili i uvijek će biti kontakti s ETA-om", a Gil-Alana i Barros spominju i (neuspješne) pregovore s ETA-om u Alžiru 1989. (Gil-Alana i Barros 2010: 31). Socijalistički premijer Zapatero je 2005. ETA-i ponudio pregovore. Proteklih 30 godina postojali su, dakle, i kontakti i pokušaji pregovora španjolske Vlade s ETA-om, iako, po onome što znamo, ta otvorenost pregovorima više postoji na strani socijalista, dok je desnica, *Partido Popular* (narodna stranka, PP) više zauzela tvrd stav da ne pregovara s teroristima (tzv. nulta tolerancija).

Taj tvrdi stav PP-a urodio je i izmjenom Zakona o strankama, usvojenog 29. lipnja 2002., kojim se mogu zabraniti stranke koje eksplicitno ili prešutno podržavaju terorizam. Isti je odmah poslužio kao osnova zabrane stranke HB-a, političkog krila ETA-e, unatoč prosvjedima baskijskog Parlamenta te, slijedom toga, i izbacivanju njenih 1000 predstavnika iz tijela autonomnih zajednica Baskije i Navarre te lokalne uprave i samouprave (Guittet, 2008: 281–283). To je, doduše, i vrijeme intenzivnije borbe protiv terorizma, kao i nepomirljivijeg stava prema ETA-i, nakon 11. rujna 2001., kada su i međunarodne okolnosti bile naklonjene tvrdom stavu.

Woodworth (2007) analizira zašto nije došlo do (uspješnih) pregovora Madrida i ETA-e, konkretno 2005./2006., dajući nam zanimljivu paralelu mirovnog procesa u Sjevernoj Irskoj koji su rezultirali Mirovnim sporazumom iz Belfasta 1998. Dok je britanska vlada pet godina prije sklapanja Sporazuma, 1993., izričito izjavila da ona u Sjevernoj Irskoj nema „sebičnih, strateških ni ekonomskih interesa“, za Španjolsku je Baskija ekonomski vrlo važna. Uz to, mnogi Baski i Španjolci Baskiju doživljavaju kao integralni i povijesni dio Španjolske. Dok su i britanski konzervativni premijer John Major i Parlament podupirali mirovni proces, španjolska najjača opozicijska ili stranka na vlasti (ovisno u kojem razdoblju promatramo), *Partido Popular* (PP) bila je eksplicitni protivnik pregovora.

Upravo u beskompromisnom stavu PP-a, za koje su pregovori s ETA-om, odnosno mirovni proces, „predaja terorizmu“, i koji su, kako smo vidjeli, zabranili političko krilo ETA-e Herri Batasunu (HB), odnosno Batasunu, po Woodworthu leži najveći problem na španjolskoj strani. Zbog tog stava, kao i stranačkog nadmetanja sa socijalistima PSOE-a, čiji lider i premijer Zapatero je 2005. ponudio ETA-i pregovore, na španjolskoj strani nije bilo kohezije za prave pregovore ni njihovu uspješnost. Naravno, stav PP-a da se ne pregovara s teroristima može se opravdati, ali on vodi u totalni rat do poraza jedne od strana, jer ne vodi rješenju koje je uvijek kompromis.

Drugi problem na španjolskoj strani, u ovom slučaju na koji se referira Woodworth, leži u nesnalaženju samog Zapatera, koji se možda i neoprezno i *bona fide* u svibnju 2005. istrčao u ponudi otpočinjanja mirovnog procesa. Pritom nije dovoljno pripremio teren, niti u osiguranju potpore u vlastitoj stranci, kao ni u korištenju *know how* stručnjaka koji su prije imali iskustva s ETA-om.

Druga dva problema leže na baskijskoj strani, u odnosu ETA-e i njenog političkog krila HB-a/Batasune, ali i unutar same ETA-e. Iako je lider Batasune Arnaldo Ortegi u studenome 2004. najavio „podjelu rada“, prema kojoj će njegova stranka s ostalim baskijskim

strankama pregovarati s Madridom političko rješenje, dok će ETA brinuti o „tehničkim“ pitanjima, kao što su razoružanje, zatvorenici i povratak emigranata, čini se da Batasuna nema potpunu kontrolu nad djelovanjem ETA-e. Naime, dok je Ortegi pregovarao sa PSOE-om, na svoje iznenađenje čuo je za eksploziju bombe u madridskoj zračnoj luci (30. prosinca 2006.). Primirja i njihovi prekidi možda ukazuju na činjenicu rascijepa unutar ETA-e, gdje neke struje ne žele zaista položiti oružje i ne gledaju iskreno na mirovni proces, već ga samo vide kao taktički korak, gdje bi se snage regrupirale i pripremile za novu ofenzivu.

Analizirajući postupke aktera i njihove pogreške u koracima, Woodworth smatra da bi, s ciljem postizanja povoljne klime za mirovni proces, dvije strane mogle učiniti nekoliko koraka. ETA bi, osim samoga prekida vatre i nasilja te poštivanja istoga, mogla pomoći tako što će smanjiti maksimalističke zahtjeve. Mogla bi npr. popustiti oko pitanja ujedinjenja s Navarrom, kao i prepustiti političke pregovore u punom smislu političkim strankama. Stranke bi trebale preuzeti punu odgovornost za politički proces. S druge strane, španjolska strana trebala bi se ujediniti u iskrenoj želji za mirnim postizanjem dogovora, ostavljajući po strani stranačke animozitete i optužbe, gdje bi PP, PSOE, ali i država, trebali pokazati više fleksibilnosti. Woodworth je pritom mislio na poteze poput ponovnoga otvaranja sudskih procesa pripadnicima ETA-e i zabrane HB-a, ili znakova dobre volje, poput premještanja zatvorenika ETA-e u zatvore u Baskiji, bliže kući.

Roelf Meyer, južnoafrički pregovarač tranzicije, koji je u ime apartheidskog režima pregovarao s Afričkim nacionalnim kongresom, smatra da je za uspješni mirovni proces potrebno osam elemenata: inkluzivnost procesa gdje su sve stranke uključene; privrženost procesu svih strana u dobroj vjeri; zajedničko „vlasništvo“ nad pregovorima; osiguranje održivog ishoda; privrženost implementaciji dogovorenog; iskoristiti „prozor mogućnosti“ (povoljni trenutak, priliku); te *win-win* scenarij, gdje su sve strane „dobitnici“, odnosno gdje se dobitak jedne strane ne promatra kao gubitak druge strane (Woodworth, 2007: 70–71).

Beskompromisni stav Madrida i PP-a, prema Guittetu, otežao je mogućnost pregovora s ETA-om i baskijskim nacionalistima te postizanje političkog dogovora za prestanak nasilja. Javni stav o nemogućnosti „pregovora s teroristima“ ograničio je manevarski prostor Vladi i usmjerio očekivanja javnosti prema čvrstom stavu, od kojega će biti teže odstupiti. U pregovorima oko Sjeverne Irske čak ni beskompromisna Margaret Thatcher nikad nije podlegla želji da zabrani Sinn Féin, jer je htjela ostaviti mogućnost za pregovore (Guittet, 2008: 268).

2.8.5. Autonomne institucije ipak nisu „subverzivne“?

Prije kraja ovoga dijela disertacije o španjolskoj Baskiji, pokušat ćemo analizirati i protuargument „subverzivnim institucijama“. To jest, u kojoj mjeri su decentralizacija i regionalizacija Španjolske kao širi okvir, i unutar nje baskijska autonomija, kao naš predmet izučavanja, osim „subverzivnog utjecaja“ – izgradnje baskijske protodržave s vlastitim elitama i jačanja baskijskog identiteta različitog od državnog, španjolskog identiteta, ipak odigrale i konstruktivnu ulogu. Odnosno, u kojoj su mjeri koristile Španjolskoj pridonijevši jačanju španjolskog identiteta i lojalnosti španjolskoj državi.

Martinez-Herrera zamjećuje znakovit drastičan pad španjolskog identiteta („samo Španjolci“, sa 26% 1976. na 2% 2001.), kako među imigrantima tako i među onima rođenima u Baskiji (2002: 438). Studije koje obuhvaćaju, uz AZ Baskiju, i neke druge autonomne zajednice Španjolske, pokazuju da građani „razvijaju privrženost novim zajednicama“ i da je „osjećaj identifikacije s autonomnim zajednicama porastao“ (ibid.: 442). Pada, dakle, španjolski, državni identitet, a raste baskijski, lokalni, autonomni identitet, što ukazuje na „subverzivni utjecaj“ autonomije u odnosu na središnju državu. Međutim, kako paralelno dolazi i do pada „isključivo baskijskog“ identiteta, te rasta dvojnih identiteta, može se zaključiti da je došlo do integracije dviju političkih zajednica. Također, Martinez-Herrera zaključuje da se odvijaju paralelni procesi; s jedne strane gradi se politička zajednica na razini autonomne zajednice (u našem slučaju, AZ Baskije, tj. na djelu je proces izgradnje baskijske nacije), a s druge država (Španjolska) pokušava, ali i (barem donekle) uspijeva zadržati privrženost građana. Među ostalim, politika decentralizacije i tolerancije prema regionalnim specifičnostima ipak rezultira zadržavanjem lojalnosti i privrženosti Španjolskoj. To jest, kada istraživanja javnoga mnijenja pokazuju da su građani zadovoljni Statutom autonomije, što znači autonomiju Baskije unutar Španjolske, time ujedno iskazuju i privrženost španjolskom državnom uređenju (*Estado de las Autonomías*, Država Autonomija), *ipso facto* Španjolskoj.

Činjenica da su građani dijelom ostali lojalni istovremeno i Baskiji i Španjolskoj ne znači da proces izgradnje baskijske nacije nije uspješan. Znači, međutim, da je Španjolska, razumnom politikom, pretvarajući igru nultog zbroja (*zero-sum game*) u igru gdje svi dobivaju (*win-win*), regionalizaciju od svoje slabosti (sprečavanje raspada države) uspjela preokrenuti u svoju jaku stranu, odnosno u svoju korist (ibid.: 447).

Primjera radi, u istraživanjima javnoga mnijenja u stavu prema Statutu autonomije, postotak zadovoljnih i djelomično zadovoljnih u vremenskom nizu između 1993. i 2014. iznosi između 60% (1993.) i gotovo 80% (78% u 2013.), dok se broj nezadovoljnih odgovarajuće smanjuje (Euskobarómetro, Universidad del Pais Vasco, Series Temporales, 2014). To s jedne strane dokazuje prethodne teze, a s druge i objašnjava relativnu nesklonost secesiji. Autonomija i autonomne institucije ipak su većim dijelom zadovoljile aspiracije baskijskog stanovništva!

Promatramo li pak istraživanja javnog mnijenja u stavu prema baskijskom nacionalizmu, gdje se ispitanici mogu izjasniti kao „nacionalisti“ ili „nenacionalisti“, primjećujemo sljedeće. Postotak „nacionalista“ oscilira između 1987. i 2014. između 48 i 39% (u 2014. iznosi 42%), dok postotak „nenacionalista“ u istom razdoblju oscilira između 41 i 57% (u 2014. 56%). Možemo tako reći da se Baski dijele na približno dvije polovine, gdje su „nacionalisti“ za nekoliko postotaka manje brojni od „nenacionalista“ (od 2 do čak 14%).[229] Ni ovdje ne možemo zaključiti da se radi o uzlaznom trendu porasta baskijskog nacionalizma. Naprotiv, posljednjih godina događa se i blagi pad; rast „nenacionalista“ među Baskima. To ukazuje na određeno smirivanje tenzija i smanjivanje rascjepa, te građani nemaju toliko potrebe biti „nacionalisti“ jer se njihove potrebe za izražavanjem baskijskog identiteta barem dijelom mogu zadovoljiti. Demokracija i tolerancija prema izražavanju baskijskog identiteta, te autonomija i njene institucije, odigrale su pozitivnu ulogu, upravo onu koja im je izvorno i bila namijenjena.

2.9. Galtonov problem – utjecaj škotskog i katalonskog referenduma

U kojoj mjeri na secesionizam u Baskiji (prvenstveno španjolskoj Baskiji, AZ Baskiji) utječu ili mogu utjecati primjeri drugih manjinskih naroda, kao npr. zbivanja u Kataloniji ili Škotskoj? Svjedočimo li domino-efektu, odnosno difuziji, ili Galtonovom problemu? Škotski referendum pobudio je zanimanje stanovništva AZ Baskije, te se našao i kao pitanje u istraživanju javnoga mnijenja koje provodi Sveučilište Baskije (Euskobarómetro, Noviembre

[229] Euskobarómetro, Universidad del Pais Vasco, Series. 2014. Evolucion del sentimiento nacionalista de los vascos, 12.

2014). Tako se 40% ispitanika izjasnilo da sa zanimanjem prati situaciju oko referenduma u Škotskoj (ibid., grafico 29). Premijer AZ Baskije Urkullu izjavio je da AZ Baskija želi slijediti primjer Škotske, te ispregovarati s Madridom mogućnost sazivanja referenduma o neovisnosti (La Nación, 2014). S druge strane, oči baskijskih nacionalista uprte su u Kataloniju. Tako npr. nekadašnji premijer AZ Baskije (*Lehendakari*) Ibarretxe, u svom obraćanju Baskijskom parlamentu opetovano rabi zajedno imena Baskije i Katalonije, kao što su Hrvatska i Slovenija iz političkih razloga činile 1991./1992., ne bi li tako osnažile svoj položaj u odnosu na bivši SFRJ, ili prema stranim čimbenicima. Govori npr. o pravu na odlučivanje Baskije i Katalonije; budućoj neovisnosti Baskije i Katalonije u 2030. (*El Pais*, 2015). Baskijski nacionalisti (secesionistički EH Bildu), čije su oči uprte u Kataloniju kao uzoru (Ormazabal, 2015), podnijeli su Baskijskom parlamentu i prijedlog Zakona o osnaživanju građana (Ley para el Empoderamiento de la Ciudadanía, popularno nazvan Zakon o izjašnjavanju – Ley de consulta) kojim bi se omogućio referendum o neovisnosti, koji je takoreći prepisan od analognog katalonskog zakona (Rioja Andueza, 2015a i b). Novinari su čak primijetili da je metoda „reži-spajaj“ (*cut-paste*) išla do te mjere, da je na jednom mjestu umjesto pridjeva „baskijski“ i dalje ostao „katalonski“, te se spominju „katalonske institucije“ iako se *Službeni list Katalonije* preimenovao u *Službeni list Baskije*, a predsjednik Katalonije postao je baskijski *Lehendakari* (Rioja Andueza, 2015c). Prijedlog Zakona ušao je u parlamentarni postupak, s 47 glasova „za“ (EH Bildu i PNV) od 75, koliko ih ukupno ima Baskijski parlament. Pritom izjava da „PNV pušta da se o Zakonu o izjašnjavanju raspravlja iako im se 'ne sviđa'“ ponovo svjedoči o svojevrsnom natjecanju u nacionalizmu i secesionizmu, koje je rezultat samog postojanja baskijske autonomije i Baskijskog parlamenta (Gorospe, 2016). Naime, nakon vlastitog neuspjeha s Planom Ibarretxe, PNV ne želi ponovo „srljati“ u konfederalističke/secesionističke inicijative i u otvoreni sukob s Madridom, ali ne želi biti ni optužen od EH Bildua za nedovoljno „baskijstvo“. Stoga nevoljko mora poduprijeti EH Bildu, koji ga tako sili na nacionalističke inicijative.

Škotska i AZ Baskija pokazuju slične obrasce ponašanja glasača, odnosno glasovanja i potpore nacionalistima, što pokazuju studije Leonisia i Strijbisa (2014), odnosno Raosa (2014).[230] Spomenuli smo ranije istraživanje Leonisia i Strijbisa, koje objašnjava ponašanje

[230] Raos je četiri godine ranije, 2010., napisao članak pod naslovom „Profil krize: Velika Britanija. Škotska na putu u neovisnost“, koji je dobar uvod u razumijevanje situacije oko škotskog referenduma iz 2014.

baskijskih birača, postavljajući tezu da u španjolskoj Baskiji nacionalni rascjep prevladava nad ideološkim (ljevica – desnica) te glasovanje u Baskijskom parlamentu više nalikuje na „popis stanovništva“. Naime, Leonisio i Strijbis pokazuju da se oni glasači koji se osjećaju samo ili više Baskima priklanjaju baskijskim nacionalistima, dok se oni koji se osjećaju samo ili više Španjolcima priklanjaju prošpanjolskim, zapravo španjolskim matičnim strankama, socijalistima (PSOE) ili narodnjacima (PP). Time oni potvrđuju raniju tezu Horowitza da “(u) etnički podijeljenim društvima, izbori mogu postati etničko prebrojavanje“ (Horowitz, 1985: 196), odnosno izjavu: „To nisu bili izbori, već popis stanovništva.“ (ibid.: 86) Vidimo da se isti obrazac ponavlja i u Škotskoj.

Kako istraživanja javnoga mnijenja pokazuju, glasači baskijskih nacionalista ujedno su skloniji secesionizmu. Tako se 67% birača EH Bildua (ali samo 18% birača PNV-a) izjašnjava za neovisnost (Euskobarometro, Noviembre 2014, grafico 25). Međutim, pod drugačije formuliranim pitanjem o intenzitetu želje za neovisnošću, 82% birača EH Bildua i 38% birača PNV-a izražava „jaku želju za neovisnošću“. Time se posredno uspostavlja korelacija osjećaja nacionalne pripadnosti i sklonosti odcjepljenju. Slično tome, Raos (2014: 59) pokazuje da je „postotak građana koji se isključivo poistovjećuju sa škotskim nacionalnim identitetom (…) izrazito snažni prediktor(i) pozitivnog ishoda na referendumu 2014“.

Ono što u ovom trenutku donekle umanjuje secesionizam AZ Baskije relativno je povoljan financijski aranžman s Madridom, kroz tzv. fiskalni pakt (*concierto económico*), o kojemu je već bilo riječi. Štoviše, upravo je nepostojanje fiskalnog pakta u Kataloniji bio jedan od okidača katalonskog secesionizma posljednjih godina. Katalonija je, naime, u uvjetima gospodarske krize i štednje, skrenula u populizam i „traženje krivca“. Krivac se našao, uobičajeno, u madridskom centralizmu i financiranju „nerazvijenih“ španjolskih autonomnih zajednica preko zajedničke „kase“. Pri tome je Katalonija i upirala prstom na AZ Baskiju, pozivajući se na njen povoljniji financijski aranžman s Madridom, pokušavajući „isposlovati“ jednak tretman. Međutim, u tome nije uspjela. AZ Baskija tako je mogla biti zadovoljna[231] svojim tretmanom, na kojem su joj drugi zavidni, a taj argument mogli su

[231] Tako istraživanje javnoga mnijenja Sveučilišta Baskije zaključuje sljedeće: „Formula financiranja samouprave kroz sustav Fiskalnog pakta nedodirljiva je za većinu baskijskog društva.“ *La fórmula de financiación del autogobierno mediante el sistema de Concierto es intocable para lamayoría de la sociedad*

koristiti njeni političari, posebno vladajući PNV, kako bi istaknuli svoje zasluge i političke uspjehe. Međutim, ako su u ovom trenutku i relativno zadovoljni svojim povoljnijim financijskim statusom u odnosu na Kataloniju, može se pretpostaviti da će mogući uspjeh katalonskih ili škotskih nacionalista, pogotovo potencijalno odcjepljenje Katalonije ili Škotske, imati utjecaja na AZ Baskiju. Posebice bi na AZ Baskiju i na stav elita i njenih stanovnika imao status potencijalnih novih neovisnih država Katalonije i/ili Škotske u odnosu na Europsku uniju. Naime, istraživanja javnoga mnijenja u AZ Baskiji (Euskobarómetro) pokazuju da entuzijazam onih stanovnika AZ Baskije koji su za odcjepljenje Baskije od Španjolske pada ako bi Baskija odcjepljenjem morala napustiti Europsku uniju. Tako npr. postotak onih koji su za odcjepljenje s 35%, vezuje li se odcjepljenje uz izlazak iz Unije, pada na 28% (Euskobarómetro, Noviembre 2014, grafico 32).

Nadalje, uzimajući u obzir posebne povijesne veze AZ Baskije i Navarre (odnos koji je donekle usporediv npr. s odnosom Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine), entuzijazam za odcjepljenjem dodatno pada ako je pitanje formulirano tako da odcjepljenje AZ Baskije povezuje s odvajanjem AZ Baskije od Navarre. Drugim riječima, ako odcjepljenje AZ Baskije od Španjolske znači da Navarra ostaje u Španjolskoj, čime se između potencijalne nove neovisne Baskije i Navarre uspostavlja nova državna granica, potpora secesionizmu u AZ Baskiji pada s 35% na 25% (ibid.). Samo održavanje referenduma o neovisnosti AZ Baskije inače podupire 62% stanovnika AZ Baskije. No i ta potpora pada na 45% ako odcjepljenje AZ Baskije bude značilo odvajanje od Navarre (ibid., grafico 31).

Iako je u posljednje vrijeme pozornost Madrida i Španjolske usmjerena na Kataloniju i njen svojevrsni „put u neovisnost“, dok u Baskiji donekle imamo „baskijsku šutnju“, i čini se da baskijske elite ne žele „izazivati“ Madrid (Ballester, intervju, 2015), sigurno je da će ishod katalonske (i škotske) epizode imati utjecaja na Baskiju. Jednako tako je i stav Madrida prema Kataloniji lakmus-test za eventualno ponašanje prema Baskiji u budućnosti, u slučaju pokušaja sazivanja baskijskog referenduma ili proglašenja njene neovisnosti.

2.10. Zaključak

vasca. (Euskobarómetro, Mayo 2015: 49). 58% ispitanika ne želi mijenjati uvjete Fiskalnog pakta, među kojima čak 71% onih koji se izjašnjavaju kao baskijski nacionalisti (ibid., grafico 30).

U ovom velikom poglavlju govorili smo o španjolskom dijelu Baskije. Najprije smo smjestili Baskiju u prostor uz osnovne podatke o geografskom položaju i stanovništvu. Objasnili smo političku podjelu na AZ Baskiju i FZ Navarru, koje baskijski nacionalisti smatraju dijelom (Velike) Baskije (Euskal Herria, Zemlja baskijskog jezika). Iako smo radi ilustracije dali i neke podatke o FZ Navarri, u disertaciji se pretežno referiramo na AZ Baskiju, jer je samo u njoj u punoj mjeri na djelu politika rebaskizacije i izgradnje baskijskog subdržavnog identiteta. Potom smo uvodni dio u poglavlju 2.2. o identitetu španjolskih Baska dopunili podacima o poznavanju baskijskog jezika i identitetskom izjašnjavanju stanovništva (prema „pitanju Moreno“, v. Moreno, 2006). Potonji, naime, nadomještaju egzaktne ali nepostojeće statistike o nacionalnosti stanovništva. Uočili smo heterogenost i složenost baskijskog društva. Po pitanju jezika stanovništvo je podijeljeno na one koji govore, koji su u manjini; i one koji ne govore baskijski, ili ga samo razumiju, iako postoji sve više onih koji ga uče i govore. Po pitanju identiteta situacija je još složenija, jer stanovništvo ne možemo točno podijeliti na Baske i Španjolce, već se prema osjećaju ili intenzitetu identiteta građani izjašnjavaju u čitavom kontinuumu, od kategorija „samo Bask“, preko „podjednako Bask i Španjolac“, do „samo Španjolac“. Imamo, dakle, vrlo prisutnu pojavu isprepletenih i preklapajućih identiteta, koja utječe na njihove stranačke i političke afinitete i ponašanje. Pritom je jezik veoma važan u određivanju identiteta, ali nije jedini, odnosno nije uvijek nužan ni dovoljan uvjet „baskijstva“. U ovom dijelu ukratko smo opisali i proces stvaranja baskijskog nacionalnog identiteta, od oca baskijskog nacionalizma, Sabina Arane, koji kao „ključnu vrijednost“ uzima rasu, do 1960-ih i nove ideologije baskijskog nacionalizma. Tada se pod utjecajem Krutwiga i dekolonizacije, u uvjetima velike imigracije hispanofonog stanovništva te militantizma, koji je odgovor na represiju nad baskijskim stanovništvom i nacionalnim simbolima, postavlja voluntarizam Renana kao nova „ključna vrijednost“ baskijskog identiteta i sredstvo integracije imigranata.

U poglavlju 2.3. ukratko smo opisali položaj Baskije i baskijskog identiteta u okviru španjolske države kroz stoljeća u odnosu na proces izgradnje španjolske države i nacije (nacionalne države). Njime je Španjolska pokušavala integrirati Baske i njihov identitet u španjolsku naciju i dati im španjolski identitet. Baski su stoljećima bili pod kastiljanskom i španjolskom krunom, te u doticaju sa španjolskim jezikom i kulturnim utjecajem. Međutim, uživali su autonomiju kroz tradicionalne povlastice (*fueros)*, koje su ih sačuvale od pune integracije u španjolsku naciju i dopustile im oblikovanje zasebnog identiteta. Tijekom 19.

stoljeća na djelu je proces integracije i izgradnje španjolske nacije, te baskijski i španjolski identiteti prvi put dolaze u izravan sraz. Španjolska pokušava pronaći način da integrira Baske u svoje okrilje i učini ih dijelom svoga političkog naroda, *demosa*. Njena politika, međutim, u tom pokušaju vrluda od politike tihe asimilacije, preko tolerancije, do represije. Tek u doba Druge republike, 1936. – 1937., republikanska i ljevičarska Španjolska kreće za zadovoljavanjem baskijskih zahtjeva za samoupravom i slobodnim iskazivanjem vlastitog identiteta, dajući im autonomiju. Nju, međutim, zamjenjuje dugotrajna i za Baske vrlo represivna diktatura Francisca Franca, koja krutom represijom i asimilacijom Baskima pokušava oduzeti baskijski i dati im španjolski identitet.

Tranziciji, koja predstavlja potpunu promjenu paradigme u odnosu španjolske države prema Baskima i njihovu identitetu, zbog značaja za baskijski identitet posvetili smo zasebno poglavlje 2.4. Tamo smo se osvrnuli na tranziciju u Španjolskoj, koja je uvod u tranziciju u samoj Baskiji, te na proces donošenja novog španjolskog Ustava 1978. Iako Ustav zapravo, uslijed velikog postotka neizlaska na referendum, nije općeprihvaćen u Baskiji, omogućio je kasnije donošenje Statuta autonomije, svojevrsnog baskijskog „Ustava“, koji definira nove, i danas postojeće baskijske autonomne institucije, te odnose s državom (Španjolskom).

Ostvarivanjem autonomije, sada Autonomna zajednica, Baskija (u daljnjem tekstu smo se uglavnom referirali samo na nju, ostavivši po strani FZ Navarru) dobiva prave (sub)državne institucije: Parlament, Vladu, premijera/predsjednika *Lehendakarija*, inačicu Ministarstva vanjskih poslova, vlastitu Policiju, kao i vlastite kulturne institucije, od kojih ćemo spomenuti samo najznačajnije – Kraljevsku akademiju za baskijski jezik i Sveučilište. Dopušta se i ulazi u službenu uporabu uporaba baskijskih simbola, do tada zabranjenih – zastave, grba i himne. O ovim institucijama i fenomenima govorili smo u poglavlju 2.5. Parlament je tako postao lokalni izvor zakonodavstva i legitimiteta baskijske autonomije, ali i poprište stranačke borbe i nadmetanja. Vlada i *Lehendakari*, koji u sebi utjelovljuje uloge (i časti!) premijera, ali i predsjednika, dali su dodatnu opipljivost i vidljivost autonomiji te osjećaj državnosti. *Vanjsko djelovanje* ga je pojačalo, kako prema unutra tako i prema van, uredima AZ Baskije u SAD-u, EU-u i latinoameričkim državama. Policija *Ertzaintza*, osim što je preuzela poslove od omražene španjolske *Guardie Civil* te tako simbolički smanjila „osjećaj podjarmljenosti“ sve se više baskizira i njeguje lojalnost Baskiji, te je na djelu pravi „rat zastavama“. Kraljevska akademija normira i „bdije nad jezikom“, a Sveučilište „brine o njegovoj budućnosti“, upisujući svake generacije sve manje studenata na španjolske studije, a

sve više na baskijske, dok se i od nastavnog osoblja sve više zahtijeva ovladavanje baskijskim. Nacionalni simboli više nisu zabranjeni, već su, naprotiv, vidljivi na svakom koraku, te samom prisutnošću ulaze u svijest građana i tacite jačaju baskijski identitet. Svim tim institucijama i simbolima projicira se novi službeni subdržavni identitet i gradi nova baskijska nacija, čemu smo posvetili poglavlje 2.6. Uspostavljena je sustavna jezična politika rebaskizacije (tzv. jezične normalizacije), kojom se, zakonima u različitim područjima, često i petogodišnjim planovima, baskizira školski sustav, javna administracija, mediji.

U poglavlju 2.7. analizirali smo proces izgradnje elita kroz novi stranački sustav AZ Baskije, nastao stjecanjem autonomije. On je omogućio natjecanje za vlast i baskijskih nacionalista, pa i radikalnih, iako su oni često bili zabranjivani i sprečavani u izbornoj utrci. Baskijska nacionalistička stranka (PNV) postala je prava *catch-all* i državotvorna stranka, koja je sudjelovala u svim vladama osim jedne i, isto tako, nakon stupanja na snagu Statuta autonomije, dala sve premijere (*Lehendakarije*), osim jednoga. Radikali zauzimaju tradicionalno drugo mjesto, dok španjolske stranke, socijalisti (PSOE), a posebno narodnjaci (desni) (PP) gube utjecaj. Pozornost smo obratili i najnovijem fenomenu populističke stranke Podemos. Nagli uspon i uspjeh Podemosa iz temelja može uzdrmati španjolsku i baskijsku političku scenu. Podemos je otvoren prema referendumima o samoodređenju i pitanje je u kojem smjeru bi mogla ići eventualna koalicija u kojoj bi on bio na vlasti. Autonomni sustav je u svakom slučaju omogućio stranačko natjecanje, koje često rezultira jačanjem nacionalizma i secesionizma, „ratovima himni i grbova“. Jedan od rezultata je i „jezična normalizacija“, koja je uslijed natjecanja u nacionalizmu, vjerojatno otišla dalje od želja vladajuće stranke PNV-a.

U pretposljednjem poglavlju, 2.8., analizirali smo aktualnu situaciju i rezultate spomenutog procesa izgradnje nacije. Vidjeli smo rezultate nove jezične politike, gdje smo uočili enorman napredak u prisutnosti baskijskog jezika te njegovu ovladavanju, iako baskijski još uvijek nije dosegnuo puni status jezika Gellnerove „visoke kulture“. Analizirali smo i proces jačanja identiteta, gdje ipak, dugoročno, po pitanju jačanja „samo (isključivo) baskijskog“ identiteta, nismo uspjeli pronaći čvrsto uporište za našu tezu da autonomija pojačava nacionalizam i secesionizam. Ove rezultate, međutim, trebamo sagledati u njihovu kontekstu i možemo ih objasniti fizičkom prisutnošću nekoliko valova imigranata iz drugih dijelova Španjolske. Oni se još uvijek osjećaju Španjolcima i svoj identitet prenose na svoje potomke. Po pitanju smanjenja „samo (isključivo) španjolskog“ identiteta i jačanja dvojnoga

identiteta, možemo, međutim, konstatirati uspjeh politike izgradnje baskijske nacije, jer se prisutnost španjolskog identiteta smanjila, a baskijskog povećala u baskijskom društvu. Posebnu pozornost posvetili smo i propalom konfederalnom pokušaju premijera Ibarretxea 2003., u kojem vidimo sinergiju „subverzivnog djelovanja" autonomnih institucija i novih autonomnih baskijskih elita. Plan Ibarretxe pokazao je domete, ograničenje, ali i mogućnosti autonomije. Baskija ima svoj Parlament, legitimiran na demokratskim izborima. U njemu su baskijski nacionalisti u većini. Ako se i kada otvori „prozor mogućnosti", odnosno „struktura političkih mogućnosti", bilo situacijom da Katalonija prva „prokrči put" i napravi presedan, bilo novim odnosima, stavovima i dogovorima elita Baskije i Madrida (npr. uspjeh Podemosa na španjolskim izborima), novi Plan Ibarretxe mogao bi i proći! A to bi značilo put k neovisnosti. Uostalom, primjeri mirnoga razlaza Slovačke i Češke ukazuju kako se lako, kada se postigne dogovor elita, bez da se narod i pita na referendumu, raspadaju države.

Osvrnuli smo se i na „kontrasubverzivno djelovanje" države kojim se pokušava umanjiti „subverzivno djelovanje" autonomnih institucija. Država je pokušala novom ideologijom, *ustavnim patriotizmom*, ojačati španjolski nacionalizam. Borila se protiv secesionizma i administrativnim mjerama, recentralizacijom, zabranom radikalnih baskijskih nacionalističkih stranaka, represijom protiv pripadnika ETA-e. Konačno, i sama autonomija nije uvijek nužno imala samo „subverzivni utjecaj", jer je neizravno ojačala i poštivanje španjolskog ustavnog uređenja, a time i *ipso facto* lojalnost španjolskoj državi. Možemo ipak ustvrditi da je *ustavni patriotizam* djelomično zaživio. U poglavlju 2.9. osvrnuli smo se na utjecaj škotskog i katalonskog referenduma na zbivanja u AZ Baskiji. Ustvrdili smo da utjecaj postoji, te da bi potencijalno odcjepljenje Škotske ili Katalonije zasigurno imalo odjeka u AZ Baskiji te dovelo do političkih potresa.

Ipak, bez obzira na i dalje prisutne rascijepe u identitetima, stranačke i nacionalističke rascjepe u Parlamentu, i analize koje ne pokazuju da je potpuno nestao španjolski identitet i da ga je zamijenio samo baskijski, ne treba podcijeniti autonomiju koju Baskija posjeduje, u dijelu koji se odnosi na postojanje samih institucija. A što se tiče identiteta, može se spomenuti i sljedeće. Identiteti su fluidni. Nestala je Austrougarska. Obrisi i ostaci ostataka njenog identiteta i mentaliteta, unatoč *K und K* nostalgiji i bečkoj Sacher-torti polako ali sigurno nestaju zajedno s fizičkim izumiranjem njenih zadnjih živućih bivših stanovnika. Isto se događalo i sa svim nekadašnjim i budućim carstvima. Ako se nastavi proces rebaskizacije AZ Baskije, a ne bude naišao na odgovor španjolske države, kroz dvije generacije i Baskija

može biti baskizirana u mjeri da nestanu i njeni rascijepi na liniji „baskijstvo“ – „španjolstvo“, nestanu PSOE i PP, te brana secesionizmu. Autonomija, dakle, ima znatan „subverzivni“ utjecaj.

3. FRANCUSKA BASKIJA

3.1. Uvod

U sljedećim poglavljima posvetit ćemo se zasebno francuskoj Baskiji, koju Baski nazivaju Iparralde ili Sjever. Najprije ćemo ukratko predstaviti francusku Baskiju, odnosno iznijeti neke osnovne zemljopisne i demografske podatke. Zbog specifičnosti francuske u odnosu na španjolsku Baskiju, kao i zbog složenosti pitanja identiteta i jezika uslijed

postojanja dvojnih i isprepletenih identiteta, te jezične diglosije, o njima ćemo govoriti u zasebnom poglavlju o identitetu francuskih Baska. U njemu ćemo se osvrnuti i na podatke više sociolingvističkih istraživanja koja se provode posljednjih desetljeća u francuskom i španjolskom dijelu Baskije. Osvrnut ćemo se i na proces oblikovanja identiteta francuskih Baska, i to preko miroljubivog, kulturnog te političkog nacionalizma i pokreta; borbe za jezik i kulturu preko kulturnih i jezičnih udruga, ali i osnivanjem vlastitih stranaka. Osvrnut ćemo se ukratko i na militantni pokret francuskih Baska, preko terorističke skupine Iparretarrak.

U trećem poglavlju osvrnut ćemo se na stav države Francuske prema Baskima i francuskoj Baskiji, koji je prevladavao od Francuske revolucije do 1980-ih. Francuska je definirana kao država jednakopravnih građana, jedinstvena i unitarna, s jednim službenim jezikom, koja nema mnogo senzibiliteta za etnojezične različitosti i regionalne i jezične manjine. Slijedom te paradigme, Francuska je tijekom gotovo dvaju stoljeća vodila asimilacionističku jezičnu i unitarnu administrativnu politiku te je Baskiju inkorporirala u departman Atlantski Pirineji u kojemu se ona „izgubila“. Neizravno ćemo, dakle, govoriti i o procesu izgradnje francuske nacije kao načinu integracije „jezičnih i regionalnih manjina“, odnosno sprječavanju njihova potencijalnog secesionizma. Stoga smo ovaj proces, kao i u slučaju Španjolske, nazvali i „preventivno kontrasubverzivno djelovanje“. Osvrnut ćemo se i na „klasično kontrasubverzivno djelovanje države“; ponašanje države prema izbjeglicama iz španjolske Baskije i borcima ETA-a, te na reakcije države na terorizam lokalne skupine Iparretarrak.

Četvrto poglavlje odnosi se na promjenu paradigme u odnosu francuske države prema „jezičnim i regionalnim manjinama“, te ga uvjetno, zbog paralele sa Španjolskom i španjolskom Baskijom, možemo nazvati „tranzicijom“. Dolaskom socijalista na vlast u Francuskoj 1981. politički obzor bitno se mijenja, te se Baskima u jednom trenutku nudi vlastiti departman. Povoljan trenutak, odnosno „prozor mogućnosti“, međutim, brzo je zatvoren, te se Baskima mora ponuditi alternativa, koja ne smije uključivati nikakav oblik teritorijalne autonomije.

Sljedeće, peto poglavlje, odnosi se na tzv. novo upravljanje, koje je nadomjestak za traženu autonomiju, odnosno zasebni baskijski departman. Nova politika nije osmišljena ni ponuđena odmah, već se osmišljavala gotovo 15 godina, u dugom političkom procesu, i njen rezultat su nove institucije i razvojne strategije. Ove institucije, međutim, nemaju stvarne ovlasti, niti su odraz supstancijalne autonomije, te smo ih stoga nazvali „surogat-institucijama“. U šestome poglavlju govorit ćemo o izgradnji identiteta koja se događa

odnosno ne događa uslijed odsustva supstancijalne autonomije francuske Baskije, dok ćemo u sedmome poglavlju govoriti o izgradnji baskijskih elita u istim uvjetima nepostojanja supstancijalne autonomije, odnosno postojanju „surogat-institucija“.

U osmome poglavlju pokušat ćemo sagledati rezultat djelovanja „surogat-institucija“, odnosno posljedice nepostojanja supstancijalne autonomije francuske Baskije. Osvrnut ćemo se na aktualnu situaciju, postignuti napredak u jezičnoj i obrazovnoj politici koji je rezultat „novog upravljanja“, ali i na daljnje postojanje nacionalističkog i departmentalističkog pokreta i razlikama među njima. Potonji je sada od civilnog društva „osvojio“ i lokalne političare i gotovo postao „prikladno ponašanje“. Na kraju, osvrnut ćemo se i na odgovor države, koja ponovo mora pronaći „treći put“ kojim će zadovoljiti Baske i baskijske nacionaliste, a da ne „ugrozi teritorijalni integritet“, te na stvarni i simbolički pomak u odnosu na baskijsko pitanje. Deveto poglavlje je kraći zaključak ovog velikog poglavlja o francuskoj Baskiji, nakon čega slijedi komparativna analiza sa španjolskom Baskijom.

Tablica 15: Francuska Baskija (geografski položaj i stanovništvo)

Francuska Baskija nalazi se u jugozapadnoj Francuskoj, na jugu omeđena Pirinejima i španjolskom granicom, a na zapadu Biskajskim zaljevom, odnosno Atlantskim oceanom (v. kartu u Prilozima). Površina joj je 2967 km² i broji oko 290 000 stanovnika. I površinom i stanovništvom znatno je manja od španjolskog dijela Baskije. Sastavljena je od triju povijesnih pokrajina (*provinces*): Labourd (bask. Lapurdi), Soule (bask. Xiberoa ili Zuberoa) i Donja Navarra (franc. Basse Navarre, bask. Baxe Nafarroa ili Nafaroa Beherea); 158 općina, osam zajednica općina (Amikuze, Pays de Bidache, Garazi-Baigorri, Pays d'Hasparren, Iholdi-Oztibarre, Nive-Adour, Soule, Errobi) i dvije zajednice aglomeracije (Agglomération Côte basque – Adour (Bayonne – Anglet – Biarritz – Boucau – Bidart) i Agglomération sud Pays Basque (Ahetze – Ainhoa – Arbonne – Ascain – Biriatou – Ciboure – Guéthary – Hendaye – St Jean de Luz – St Pée sur Nivelle – Sare – Urrugne) (Conseil des Elus. Le Pays Basque en bref).

Kako se u odnosu na španjolsku Baskiju nalazi na sjeveru, Baski je nazivaju Iparralde (Sjeverna strana). Sama francuska Baskija, odnosno njene tri pokrajine, demografski i gospodarski podijeljena je na zapadni, obalni, razvijeniji, industrijski i turistički atraktivniji dio, pokrajinu Labourd, uz konurbaciju gradova Bayonnea (najveći grad u francuskoj Baskiji), Angleta i Biarritza (tzv. District BAB, sa 105 000 stanovnika, gotovo pola francuske Baskije), te istočni, slabije naseljen, ruralni i siromašniji dio, pokrajine Donju Navarru i Soule (Urteaga i Ahedo, 2004: 17–27).

U Francuskoj ne postoje nacionalne manjine, kao ni izjašnjavanje u tom smislu prema popisima stanovništva. Kako je proces integracije francuske Baskije u Francusku započeo početkom 17. stoljeća, postoji fluktuacija stanovništva iz i u druge dijelove Francuske. Situaciju usložnjava postojanje dvojnih identiteta. Postoje

sociolingvistička istraživanja i studije koje provode francuski Javni ured za baskijski jezik (OPLB)[232] u suradnji s Vladom španjolske Autonomne zajednice Baskije (*Euskadi*), odnosno Društvo baskijskih studija, koje daju podatke o lingvističkoj situaciji (poznavanje i uporaba baskijskog jezika) ili osjećaju pripadnosti i identitetima. Međutim, kako se znanje jezika ne mora podudarati s osjećajem pripadnosti te, nadalje kako postoji cijeli kontinuum i u poznavanju jezika i u identitetima, odnosno postoje dvojni identiteti, teško je procijeniti koliki dio od procijenjenih 290 000 stanovnika francuske Baskije čine Baski. Ugrubo, mogli bismo reći da se taj postotak kreće između jedne polovice ili dvije trećine, znači negdje između 150 i 200 000 stanovnika.[233]

3.2. Identitet francuskih Baska

Kako francuski i španjolski Baski dijele zajedničko etničko podrijetlo i jezik, postavlja se pitanje u kojoj je mjeri njihova pripadnost dvjema različitim državama oblikovala različiti kulturni identitet. U njihovu međusobnom odnosu, Baski u Francuskoj, malobrojniji, siromašniji, više ruralni i nacionalno manje osviješteni, u odnosu na španjolske Baske često su imali kompleks mlađeg brata (Rudel, 1985: 137). Taj kompleks vidljiv je, primjerice, čak i u odnosu terorističkih organizacija španjolskih Baska, ETA-e i francuskih Baska, Iparretarraka, o čemu će biti govora u nastavku.

Govoreći o identitetu francuskih Baska kao takvih, Seth Murray drži da je on „strukturno vezan uz Francusku jer su Baski prisiljeni konfigurirati svoje kulturne identitete s francuskom državom u pozadini“ (Seth Murray, 2003: 2), koja je „pokušala jako dugo integrirati Baskiju u okrilje jedne jedinstvene francuske nacije, (ali) ti napori nisu uvijek doveli do identitetske asimilacije Baska“ (ibid.: 5). Baski su se opirali pokušajima generacija francuskih državnih vlasti, policije, vojske, školskih inspektora, da ih podvrgnu i slome njihov „neposluh“ (Bidart, 2001: 51–52). Otpor se manifestirao na više načina, od tvrdoglavog čuvanja običaja i tradicionalnih, katoličkih, obiteljskih vrijednosti, nasuprot

[232] Fr. Office public de la langue basque; bask. Euskararen Erakunde Publikoa.

[233] Procjene *V. Sociolingvističke ankete* o 41,5% imigranata u stanovništvu francuske Baskije (*V Enquête Sociolinguistique*: 10) daju nam grubu ideju o postotku Baska u stanovništvu francuske Baskije. Ali treba uzeti u obzir da svi koji su rođeni u Baskiji ne moraju biti Baski, ili se tako osjećati, kao i da među imigrantima mogu postojati etnički Baski, bilo da su se doselili iz španjolske Baskije, bilo da su se nakon jedne ili više generacija življenja i izbivanja vratili u Baskiju.

sekularnom republikanizmu države, pa do „Baska pobunjenika (…) koji se transformirao u predmet legendi“ (ibid.: 62).

Neki običaji koje su Baski zadržali kroz stoljeća dio su njihove tradicije i identiteta do danas. Pravo najstarijeg djeteta odnosilo se i na žensku djecu, a vrijedilo je i za nasljeđivanje kraljevske krune Navarre. Građanski neposluh i odbijanje regrutacije zadržalo se sve do nedavnog ukidanja obveznog vojnog roka u Francuskoj i rezultiralo je velikim brojem vojnih bjegunaca, koji su radije emigrirali u Ameriku nego služili francusku vojsku. Konačno, krijumčarenje ljudi i robe preko granice, odnosno planinskih prijevoja[234] bilo je uobičajeno u pograničnim područjima i „zaštićeno od strane stanovništva dobro kontroliranom tišinom (…) (Z)abranjena igra uz granicu (...) krijumčarenje otkriva sve vještine lukavstva stanovništva koje je razvilo vlastite norme uspjeha ili jednostavnog ekonomskog preživljavanja“ (Bidart, 2003: 447). Svim tim Baski su prkosili zakonima koje su im nametali.

Francuska, dakle, nije uspjela (potpuno) asimilirati Baske, ali gotovo dva stoljeća asimilacijskih politika ipak su učinila svoje. Danas u francuskoj Baskiji i kod francuskih Baska imamo prisutne višestruke identitete, baskijski i francuski, koji se često isprepliću i nadopunjuju. Budući da imaju dva identiteta, kao što imaju i dva jezika, francuski Baski posjeduju ono što Bidart naziva „bipolarni izraz individualne svijesti“ (ibid.), gdje se „često ograničavala uporaba „regionalnog jezika“ na dom i zajednicu, a uporaba francuskog na javne institucije“ (Bidart, 2003: 448). Bipolarnost, uslijed prisutnosti nacionalističke ideologije manifestira se dodatnim fenomenom. Baskijski nacionalisti, „militanti“, ili „domoljubi“ (*abertzale*), kako se sami nazivaju, da bi iskazali svoje „baskijstvo“ potiskuju svoj „francizam“ i ističu svoje „baskijstvo“, kako u jeziku tako i u drugim područjima. Obični ljudi, nasuprot tome, kako njihovo „baskijstvo“ ne bi bilo shvaćeno kao politička poruka, isto tako ostavljaju po strani svoje „baskijstvo“ u korist „francizma“, govoreći na primjer samo francuski i odbijajući sudjelovati u baskijskim kulturnim manifestacijama. Taj fenomen se proteže na javni, privatni i obiteljski život (ibid.).

U kojoj mjeri su prisutni i isprepliću se navedeni identiteti? Iscrpno istraživanje koje je provelo Društvo baskijskih studija 2005. godine i rezultiralo studijom na čak 156 stranica

[234] Prirodnu granicu francuskog i španjolskog dijela Baskije tvori planinski lanac Pirineja sa svojim prijevojima.

pod nazivom *Baskijski identitet i kultura na početku 21. stoljeća*,[235] pokazalo je zanimljive rezultate, kako općenito tako i usporedbi francuske Baskije sa španjolskom Baskijom.

Kao najvažniji uvjet poistovjećivanja s Baskijom, odnosno ključnu odrednicu baskijskog identiteta, francuski Baski, vrlo različito od španjolskih Baska (!), ističu mjesto rođenja, Baskiju (53% ispitanika), a potom poznavanje baskijskog jezika (40%). Time potvrđuju tvrdnje više autora o značenju baskijskog jezika za identitet francuskih Baska. Tako Laborde ustvrđuje da se „Bask definira jezikom" (Laborde, 1998: 340) dok Harguindéguy i Itçaina pronalaze „jaku korelaciju sposobnosti govorenja baskijskog i osjećaja pripadnosti Baskiji" (Harguindéguy i Itçaina, 2011: 437). Daleko iza ovih dvaju uvjeta dolazi baskijsko podrijetlo, življenje i rad u Baskiji ili želja da se postane Baskom (31%, 24%, odnosno 14% ispitanika), a gotovo neznatan broj ispitanika pridaje značaj baskijskim imenima, folkloru ili sportu kao bitnim odrednicama „baskijstva" (svega 6%, odnosno 2% i 1%). Time se potvrđuju Cassanove tvrdnje da se Baski odupiru klišejima koji njihov identitet svode na folklor ili *pelotu*[236] (Cassan, 1997: 15). Ovim podacima francuski Baski drastično se razlikuju od španjolskih Baska, o čemu smo govorili u poglavlju o španjolskoj Baskiji, odnosno govorit ćemo kasnije u komparativnoj analizi.

Što se tiče pitanja osjećaja vlastite pripadnosti baskijskom ili francuskom narodu („Moreno pitanja"; Moreno, 2006), rezultati su također zanimljivi i, ponovo, različiti od španjolske Baskije. 11% ispitanika osjeća se samo Baskima, 5% više Baskima nego Francuzima, 24% jednako Baskima i Francuzima, 16% više Francuzima nego Baskima, a 36% samo Francuzima. Svrstavajući rezultate u zbirne kategorije dobivamo 16% onih koji se osjećaju Baskima ili više Baskima, 52% samo ili više Francuzima, i 24% s podijeljenim identitetom, podjednako Baskima i Francuzima (Baxok et. al., 2006: 53). U odnosu na prethodne slične ankete iz ranijih razdoblja, npr. anketu COFREMCA-e iz 1979., gdje se 55% ispitanika izjasnilo Francuzima, 28% podjednako Baskima i Francuzima, 12% više ili samo Baskima (Izquierdo, 2001: 75), opažamo fluktuaciju svih kategorija, ali ipak trend pada postotka stanovništva koji se osjeća samo Francuzima, a rast prisustva baskijskog identiteta. U samom istraživanju *Baskijski identitet i kultura*, 15% ispitanika izjavilo je da se sada osjeća

[235] Baxok, Erramun [et al.]. 2006. *Identité et culture basques au début du XXIème siècle*. Eusko Ikaskuntza. Donostia.

[236] Pelota je baskijska sportska igra s loptom i palicom od drva ili kože.
Više na http://www.britannica.com/EBchecked/topic/449406/pelota, pristupljeno 13. 4. 2015.

više Baskima nego prije (trend osobito zamjetan kod mladih!), dok se 6% sada osjeća više Francuzima (Baxok et al., 2006: 52). Istraživanje je pokazalo i da je osjećaj „baskijstva“ (među ostalom, stav prema baskijskom jeziku i učenju istoga i dr.) izraženiji kod onih koji su rođeni u Baskiji i/ili govore baskijski, dakle potvrđuju se prethodno spomenute teze o značaju baskijskog jezika i mjestu rođenja za baskijski identitet. Ne smijemo izgubiti iz vida i relativno visok udio imigranata u stanovništvu francuske Baskije, koji se procjenjuje na 41,5%, tako da visok udio onih koji se osjećaju Francuzima ne treba čuditi (*V Enquête Sociolinguistique,* 2011: 10). Konačno, u istraživanju koje kategorije stanovnika pokazuju najviše „baskijstva“, zanimljivost francuske Baskije je da slično reagiraju i osjećaju i oni ispitanici koji se osjećaju samo ili više Baskima, ali i oni koji se osjećaju jednako Baskima i Francuzima. Jednako tako reagiraju i oni koji dobro govore baskijski jezik, ali i oni koji ga tek slabo poznaju. Također i oni koje ga tek uče ili žele naučiti; svi oni se relativno snažno identificiraju s Baskijom. Postoji tako jaka korelacija identifikacije s Baskijom i željom za učenjem jezika, odnosno željom da njihova djeca uče baskijski jezik (*Identite et culture,* 2005: 111). Budući da oni koji se osjećaju samo ili više Francuzima reagiraju različito ili suprotno u odnosu na „baskijstvo“, možemo zaključiti da i oni koji se izjašnjavaju podjednako Baskima i Francuzima zapravo naginju više svojoj „baskijskoj strani“.

Na kraju spomenimo i jedno zanimljivo viđenje jedne od osobina identiteta francuskih Baska. Govoreći o potpori koju je baskijsko stanovništvo pružalo u skrivanju i pomaganju pripadnika ETA-e, Iparretarraka ili drugih baskijskih militanata i nacionalista, Cassan primjećuje nerazumijevanje baskijskog duha od španjolskih i francuskih vlasti. Prema njemu, ne radi se o tome da većina Baska podržava neovisnu i socijalističku Baskiju ili oružanu borbu, već „postoji unatoč svemu kod velikog broja francuskih Baska osjećaj zajednice dovoljno jak da zaštite pripadnike njihove zajednice protiv agresije 'Vlasti'“ (Cassan, 1997: 179). Baski su, dakle, sačuvali osjećaj pripadništva zajednici, svojevrsni komunitarizam.

Uzimajući u obzir značaj jezika za definiranje baskijskog identiteta, kako smo prethodno spomenuli, u nastavku ćemo se osvrnuti na jezičnu situaciju u francuskoj Baskiji. Politička, društvena i gospodarska integracija u republikansku Francusku, obvezno školovanje na francuskom i vojna služba, unatoč spomenutim otporima „Baska pobunjenika“, sveli su s vremenom baskijski jezik u francuskoj Baskiji na drugorazrednu ulogu, Gellnerov jezik „niske kulture“ (Gellner, 1998), a jezičnu situaciju u francuskoj Baskiji učinili diglosijom. Svaki Bask, kako bi mogao funkcionirati u svakodnevnom životu i komunikaciji, mora znati

francuski, dočim Francuz, ili i sam Bask, koji živi u francuskoj Baskiji uopće ne mora znati baskijski. Uslijed te činjenice, baskofoni govornici nužno su i dvojezični, što ne vrijedi za frankofone govornike.[237]

Stoga, govoreći o baskijskom i drugim manjinskim, „regionalnim" jezicima u Francuskoj, Coyos upotrebljava sintagmu „ugroženi jezik" (*la langue menacée*), „jezik u opasnosti" (*la langue en danger*) ili „jezik pod dominacijom" (*la langue dominée*), dok državni jezik, u ovom slučaju francuski, naziva dominantnim jezikom (*la langue dominante*).[238] „Prema Atlasu jezika u opasnosti u svijetu koji izdaje Unesco, svi manjinski jezici u Francuskoj, osim korzikanskog, u opasnosti su od izumiranja" (Coyos, 2005: 5). Kao jedan od kriterija navodi se činjenica da se jezikom služi manje od 30% mladih, što je upravo slučaj baskijskog u Francuskoj.

„Francizacija" francuske Baskije tekla je prostorno neravnomjerno. Razvijenija zapadna pokrajina Labourd jezično je pretežno samo frankofona, i tek je 8,8% stanovništva dvojezično, dok je istočni, ruralni, dio francuske Baskije, pokrajine Donja Navarra i Soule, većinski dvojezičan (64% i 56,1%) (*III Enquête sociolinguistique*, 2001).[239] Logično, zapadni,

[237] Iz istog razloga, u nekim istraživanjima, kategorija „dvojezičnih" izjednačuje se s kategorijom „baskofonih", i obrnuto. Postoje, dakle, dvije velike kategorije govornika – „dvojezični" („baskofoni") i „jednojezični frankofoni" (ili samo „frankofoni"). Prva kategorija je, naravno, znatno složenija od druge, jer obuhvaća čitav kontinuum aktivnog i pasivnog poznavanja baskijskog jezika.

[238] Coyos analizira i uspoređuje situaciju u francuskom i španjolskom dijelu Baskije po pitanju znanja i upotrebe baskijskog jezika te školske naobrazbe na baskijskom jeziku i pita se je li učenje jezika u školi, premda intenzivno, dovoljno da se očuva ugroženi jezik. Odnosno, dostaje li znanje manjinskog jezika, stečeno u školi, za njegovu stvarnu uporabu, ili će ono ostati pasivno i neiskorišteno, kao znanje nekih drugih nastavnih predmeta, npr. zemljopisa ili matematike. Zaključuje da, ako se manjinski jezik ne koristi i u privatnoj sferi; svakodnevnom, obiteljskom životu i društvenoj komunikaciji, on se povlači i gubi bitku s dominantnim jezikom (Coyos, 2005).

[239] Vlada španjolske AZ Baskije (*Euskadi*), počevši od 1991., svakih pet godina provodi opsežna istraživanja o situaciji vezano uz poznavanje i uporabu baskijskog jezika kod stanovništva starijeg od 16 godina. Prvo istraživanje 1991. godine odnosilo se samo na španjolsku Baskiju (AZ Baskiju – *Euskadi* i Navarru). Od 1996. u istraživanja je uključena i francuska Baskija, a provodio ih je francuski Baskijski kulturni institut, odnosno danas je tu ulogu preuzeo francuski OPLB u suradnji s francuskim Nacionalnim institutom za statistiku i ekonomske studije (INSEE).

obalni, razvijeniji i atraktivniji dio Baskije, privukao je veći priljev imigranata i imućnijih umirovljenika iz ostalih krajeva Francuske, te je iz tih razloga, i zbog turizma, više izložen francuskom utjecaju. Ruralna sredina zadržala je više svoj izvorni baskijski govor i karakter.

Tablica 16:

Postotak stanovništva francuske Baskije koji se služi baskijskim (prema dobi), 2011.

Francuska Baskija	ukupan %	stariji od 65 g.	50 – 64 g.	35 – 49 g.	25 – 34 g.	16 – 24 g.
Dvojezični aktivni	21,4	30,6	24,4	15,1	13,9	17,6
Dvojezični pasivni	9,1	7,6	7,2	9,8	12,3	11,3
Samo frankofoni	69,4	61,8	68,5	75,1	73,7	71,1

Izvor: podaci prema *V Enquete sociolinguistique*: 10 (Vlada AZ Baskije i OPLB, 2011).

Prema podacima zadnjeg, *V. sociolingvističkog istraživanja* iz 2011., iz kojega smo preuzeli podatke za ovu tablicu, u ukupnom stanovništvu francuske Baskije, 21,4% stanovništva aktivno vlada baskijskim (tj. obama jezicima), a pasivno (razumije ga, ali ne govori) još dodatnih 9,1% (*V Enquête sociolinguistique*, 2011). Ukupno je 30,5% aktivno ili pasivno dvojezično, dok je gotovo 70% stanovništva isključivo frankofono. Zanimljivo je kako se jezična situacija drastično mijenja kod različitih dobnih skupina. Zamjetan je trend opadanja znanja baskijskog s mlađim naraštajima. Trend je zaustavljen tek s najmlađom generacijom, kao rezultat „novog upravljanja“ i pozitivnih promjena u jezičnoj politici od kraja 1990-ih, o kojima ćemo govoriti kasnije. Mlađe generacije, naime, migriraju iz manjih baskofonih mjesta i sela u većinski francuske gradove, koje naseljavaju i migranti iz drugih krajeva Francuske, te su više izložene utjecaju francuskog jezika. Ne radi se samo o utjecaju kroz škole, na poslu i u društvenoj komunikaciji, te komunikaciji s državnim institucijama, nego i kroz (gotovo isključivo frankofone) masovne medije koji se počinju razvijati posljednjih desetljeća. Upravo tada je i zamijećen drastičan pad znanja i uporabe baskijskog.

U odnosu na prethodno, IV. istraživanje, pet godina ranije (iz 2006.), malo se smanjio broj aktivno bilingvalnih govornika (s 23% u 2006. na 21,4% u 2011.), a povećao broj

pasivno bilingvalnih, s 8% na 9,1% (*IV Enquête sociolinguistique*, 2006). Obje brojke su nešto manje u odnosu na III. istraživanje iz 2001., kada su aktivno dvojezični činili 24,7%, a pasivno bilingvalni 11,9% (*III Enquete sociolinguistique*, 2001).

Navedena istraživanja daju podatke i o stvarnoj uporabi baskijskog i o stavu prema promicanju baskijskog jezika. Prvi podaci otkrivaju nam da je npr. „intenzivna" uporaba baskijskog, što znači češća uporaba od francuskog, prisutna u 9,6% slučajeva. To znači da se njime služi manji postotak stanovništva od onog koji ga govori ili razumije. Tek 5% djece, 2% mladih, 5% odraslih i 8% starijih ljudi koristi baskijski jezik u uličnoj komunikaciji. Svakako, okolina je bitan čimbenik za uporabu jezika, jer je općenito udio stanovnika francuske Baskije koji govore francuski znatno veći od onih koji govore baskijski, pa je veća vjerojatnost da će dvije, pogotovo nepoznate osobe na ulici govoriti francuskim koji je u Francuskoj *lingua franca*, nego baskijskim (Coyos, 2005: 7–8).

Govoreći već o različitim situacijama uporabe, istraživanje nadalje pokazuje da se u kući i s kolegama na poslu baskijskim koristi 11% ispitanika. Ti postoci za općinske usluge iznose 8,3%, a u zdravstvu tek 3,5%. Ako se isti podaci usporede kroz razdoblje od 15 godina, od II. istraživanja iz 1996. (prvo koje je provedeno u francuskoj Baskiji) do posljednjeg, V. istraživanja iz 2011., posvuda je zamjetan pad u uporabi baskijskog jezika. U kući je uporaba pala sa 16% na 10,7%, s djecom sa 16,5 na 11,1%, s prijateljima sa 17,2% na 14,5%, u općinama s 14,4% na 8,3%, i u zdravstvu s 5,7% na 3,5% (*V Enquête sociolinguistique*, 2011: 21). Što se tiče stavova o promicanju baskijskog jezika, 38,5% ispitanika iz francuske Baskije sklono je mjerama za promicanje baskijskog, 21,3% im je nesklono, a 40,2% ima neutralan stav (ibid.: 25).

3.2.1. Borba za očuvanje baskijskog identiteta

Zahvaljujući svom zasebnom jeziku i kulturi Baski su u Francuskoj uspjeli sačuvati svoju samostojnost i identitet. To nije bilo jednostavno uslijed politike asimilacije koja je prevladavala sve do 1980-ih. Odgovor Baska na odnos francuske države i statusnu i jezičnu situaciju u kojoj su se našli došao je s velikim odmakom, i to najprije na području borbe za jezik i kulturu, preko kulturnih i jezičnih udruga. Udruga IKAS nastala je kao nastavak jezičnog (baskijskog) seminara organiziranog u Bayonneu 27. i 28. kolovoza 1959., okupljajući 200 učitelja i baskofila. Cilj udruge bio je pomagati sve inicijative za učenjem

baskijskog jezika. Udruga se kasnije i snažnije aktivira prema van, lobirajući za svoje ciljeve kod kandidata na lokalnim izborima, zastupnika, ministara školstva, rektora. Udruga 1973. godine osniva Baskijsko ljetno sveučilište, a 1977. čak je odaslala pismo na međunarodnu Konferenciju za ljudska prava UN-a u Beogradu (Cassan, 1997: 33).

Tijekom 1970-ih raste interes za učenje baskijskog jezika. Nastaje čitav sustav baskijskih privatnih škola, ikastola, koje su se organizirale u federaciju Seaska. Seaska je zasigurno odigrala najvažniju ulogu u očuvanju i širenju baskijskog jezika među mladima. Prva ikastola u francuskome dijelu Baskije otvorena je još 1969. u Bayonneu, sa svega osam učenika, da bi 1980. 27 ikastola imalo čak 500 učenika (Cassan, 1997: 74). Ikastole su se borile s financiranjem sve do 80-ih, pa i onda, kada na vlast dolaze socijalisti, koji promiču novu politiku otvorenosti prema regionalnim i manjinskim jezicima. Seaska je djelovala u teškim uvjetima, jer su je povezivali s baskijskim separatizmom, a kao opravdanje za nedavanje potpore ili otežavanje njenog rada davale su se „znanstvene" ocjene pedagoga, npr. o traumama koje dvojezična djeca proživljavaju zbog paralelnog učenja dvaju jezika (Laborde, 1997: 343). 1970-e i 80-e su tako godine nastanka i mobilizacije udruga u korist očuvanja baskijske kulture i jezika, čiji rad kulminira izdavanjem proglasa *Za status baskijskog jezika i kulture* 1982. Njegove bitne odrednice su sljedeće: zahtjev za školovanjem na baskijskom jeziku (kao nastavni ili kao drugi jezik), pristup baskijskog jezika masmedijima, zahtjev za potporom kulturnom stvaralaštvu i sredstvima za ostvarenje ovih ciljeva.

Borba za prisutnost baskijskog jezika u javnim školama bila je postupna i dugotrajna, a često i mukotrpna. Za razliku od javnih škola, Crkva i njene škole donekle su odolijevale *de facto* izgonu baskijskog jezika iz škola. Tako od 1966. u Bayonneu postoji razred u nižim razredima katoličke osnovne škole koji sluša nastavu isključivo na baskijskom, a od 1982. postoje dvojezični razredi u više mjesta. U državnim školama, baskijski i ostali regionalni jezici *de iure* su dopušteni Zakonom „Deixonne"[240] iz 1951., ali u praksi je njihovo izučavanje bilo rijetko, i svodilo se na nastavu koju su držali „putujući učitelji", kojih je npr. 1981./1982. bilo svega 14! Tek 1967./1968. baskijski polako ulazi u srednje škole, a 1983. uvedene su javne (državne) dvojezične škole. Iako Katedra za baskijski jezik postoji na Sveučilištu u Bordeauxu od 1948. godine, tek 1981. na Sveučilištu Bordeaux III. otvara se

[240] Cassan navodi kuriozitet da je prvi nacrt Zakona 1947. odbijen u Skupštini jer „nacionalna škola ne može poznavati nego nacionalni jezik jedne i nedjeljive Republike" (Cassan, 1997: 77).

Institut baskijskih studija, te od 1983. nastavnici mogu steći kvalifikaciju predavača baskijskog jezika u srednjoj školi. Trebalo je proteći još deset godina (1991.) do otvaranja dodiplomskog studija iz baskijskog jezika (Cassan, 1997: 50–62).

Prvi počeci baskijskog nacionalističkog pokreta u Francuskoj, odnosno u francuskoj Baskiji mogu datirati u 1930-e, djelovanjem mjesečnika *Aintzina* („Naprijed“, 1934. – 1937.) i pokretom oko abbéa Pierrea Lafittea, profesora i baskologa sa sjemeništa u Ustaritzu. Pokret se zalagao za političku i administrativnu decentralizaciju i ponovnu baskizaciju, odnosno vraćanje baskijskog jezika u uporabu. Tijekom Drugog svjetskog rata baskijski nacionalisti okupljaju se oko izbjeglica iz španjolske Baskije u atlantskom ljetovalištu Biarritzu, a nakon završetka rata, 1945., pisac Marc Legasse sastavlja projekt autonomije Baskije u Francuskoj koji je predstavljen, ali i odbijen u francuskoj Skupštini. U cjelini su Drugi svjetski rat i poratno razdoblje, jačajući francusko domoljublje, po principu igre nultog zbroja (engl. *zero-sum game*), oslabili baskijski nacionalizam, koji se ponovo počeo javljati i artikulirati 1960-ih. Godine 1963. rađa se u studentskom okružju moderni baskijski nacionalizam u Francuskoj, pokretom Enbata (Zapadni vjetar). Na Uskrs 1963. Enbata predstavlja svoj manifest, Povelju iz Itxassoua, kojom izražava svoje osnovne ciljeve; ujedinjenje svih baskijskih zemalja sada podijeljenih između Francuske i Španjolske, u ujedinjenoj Europi, te osnivanje baskijskog departmana u Francuskoj kao prijelazni cilj na tom putu. Potonji bi trebao osigurati poseban položaj baskijskog jezika. Enbata pokreće i istoimeni časopis, aktivan i danas (Urteaga i Ahedo, 2004: 36–39).

Enbata sudjeluje i na lokalnim izborima za departmansko Vijeće 1964. i 1967. kada dobiva tek 5% glasova. Uslijedilo je razočarenje nacionalista. Događaji buntovne 1968. usporili su Enbatino djelovanje, koje se nastavlja 1970. Međutim, u nepovoljnim uvjetima dolaska izbjeglih boraca ETA-e (*etarras*) iz španjolske Baskije, te uslijed toga tenzija s francuskim vlastima, Enbata 1974. biva zabranjena, te dolazi do podjele nacionalista na više struja i opcija; stranka centra MDB (*Mouvement démocrate basque*, Baskijski demokratski pokret), koja je zalaže za umjereniju opciju autonomije/departmana unutar Francuske, i dvije struje koje se zalažu za neovisnost Baskije; skupina oko časopisa *Enbata* i ljevičarske skupine HAS (*Herriko Alderdi Sozialista* – Socijalistička narodna stranka) i EAS (*Euskal Alderdi Sozialista* – Socijalistička baskijska stranka), koje se 1975. ujedinjuju u EHAS (*Euskal Herriko Alderdi Sozialista* – Socijalistička stranka baskijskog naroda), ali koja se 1981. raspušta zbog slabe popularnosti. Osniva se još nekoliko manjih skupina i stranaka te lokalnih

družbina, tzv. *Herri Talde*, koje se 1980. ujedinjuju u udrugu *Herri Taldeak*, koja se bori za "socijalno i nacionalno oslobođenje sjeverne (francuske) Baskije i za socijalističku i ujedinjenu Baskiju" (Cassan, 1997: 140). *Herri Taldeak* potom osniva stranku EMA, koja u postizanju svog cilja ne odbacuje oružanu borbu. Osnivaju se još dvije stranke, ljevičarska EB (*Euskal Batasuna*, Baskijsko jedinstvo) te stranka centra EA (*Eusko Alkartasuna*, Baskijska solidarnost, zapravo filijala istoimene stranke iz španjolske Baskije), koje se razlikuju u svom stavu prema oružanoj borbi. Dok EA odbacuje oružanu borbu kao metodu postizanja neovisnosti, EB je odbacuje kada je u pitanju francuska Baskija, ali ne i kada je u pitanju španjolska Baskija. Iako se ne slažu u odnosu prema oružanoj borbi, odnosno terorizmu, uglavnom su sve te stranke složne u obrani baskijskih interesa i preokupacija, kao što su špekulacije nekretninama, „turistifikacija" baskijske obale, problemi baskijskih škola ikastola, školstva, medija i kulture, zahtjev za baskijskim departmanom, obrana i potpora političkim izbjeglicama iz Španjolske (ibid.: 140–143).

Međutim, dio baskijskih nacionalista, sukladno građanskoj i staleškoj orijentaciji, bilo da se radi o desnici i demokršćanima ili ljevici i socijalistima, priklanja se francuskim matičnim strankama iste političke orijentacije. Točnije, približavanje ide obostrano, o čemu će posebno biti govora u poglavlju o promjenama nakon dolaska socijalista na vlast u Francuskoj 1981. (Urteaga i Ahedo, 2004: 36–39; 47). Možemo zaključiti da, iako Baski nisu imali teritorijalnu autonomiju, demokracija kao takva omogućavala je njihovo političko organiziranje u nacionalističke stranke, ali ih je nepostojanje teritorijalne autonomije oslabilo i disperziralo.

Na baskijski identitet i nacionalizam u francuskom dijelu Baskije utjecala je situacija u susjednoj španjolskoj Baskiji i pojava ETA-e, odnosno dolazak izbjeglih boraca ETA-e i simpatizera koji su pobjegli pred frankističkom vlasti. U samoj francuskoj Baskiji javlja se i „autohtoni" terorizam skupine Iparretarrak (skraćeno IK; u prijevodu: „etaovci sa Sjevera"), koji od 1973. počinju s atentatima protiv turističkih kapaciteta i državne uprave. Osim borbe za neovisnost i ujedinjenje sedam baskijskih provincija s obiju strana španjolsko-francuske granice, IK, kao i ETA, u svom programu ima ljevičarske klasne ciljeve. Kao u i španjolskoj Baskiji, francuska Baskija sada se počinje dijeliti na pobornike i protivnike nasilja i oružane borbe, odnosno djelovanja IK-a. Kako ističe više autora (Letamendia, 1997; Cassan, 1997; Urteaga i Ahedo, 2004), IK je imao bazu potpore u dijelu stanovništva, zbog brojnih nagomilanih frustracija baskijskog stanovništva. Nije se radilo samo o frustracijama

identitetske prirode, kao negativan odnos države prema baskijskom jeziku, ili problemima i promjenama koje donose imigracija i uslijed nje i promjena strukture stanovništva. U pitanju su bile i frustracije gospodarske prirode – zapostavljanje ruralnih područja, iseljavanje i demografsko odumiranje, turističke špekulacije na obali, koje izazivaju rast cijena nekretnina. Sve to je dodatno potencirano pojavom izbjeglica ETA-e iz španjolske Baskije (Urteaga i Ahedo, 2004: 39). Uostalom, brojni su primjeri destabilizacija susjednih država i regija, uzrokovanih priljevom izbjeglica s druge strane granice – od Libanona, gdje je to izazvalo građanski rat, drugih područja Bliskog istoka, pa do prostora bivšeg SFRJ-a i recentnih primjera arapskih zemalja tijekom tzv. arapskog proljeća i krize u Libiji i Siriji.

Prvu akciju IK je izveo 11. prosinca 1973., upadom u ured predsjednika upravnog vijeća jedne tvrtke i krađom knjigovodstvenih papira. Kasnije je tu akciju opravdao „robinhudovski“, kao borbu protiv iskorištavanja radnika, nazvavši se „socijalističkom revolucionarnom organizacijom nacionalnog oslobođenja s ciljem ukidanja sadašnjih kapitalističkih država i ujedinjenja baskijskog naroda“ (Cassan, 1997: 146). U početku se njihove akcije usmjeravaju na napade na turističke objekte i turističke urede, vozila žandarmerije, ali i banke, radi financiranja organizacije. Slogani koje su ispisivali pripadnici Iparretarraka bili su sljedeći: „4 + 3 = 1“, „Dosta turizma!“, „Baskija nije na prodaju!“, aludirajući na turistifikaciju Baskije, koja je značila daljnje odnarođivanje i franciziranje Baskije, i na špekulacije nekretninama. Prvi veći politički odjek predstavljalo je prvo uhićenje (23. prosinca 1977.) jednoga od članova ili simpatizera, Jean Claudea Marguiraulta, zvanog „Xan“, koje je izazvalo val protesta i potpisivanje peticije za njegovo oslobađanje (potpisalo ju je 3500 ljudi!), i koja je konačno i urodila oslobađanjem, 23. kolovoza 1978. Godinu i pol kasnije, 26. ožujka 1980., IK-ovci su prouzročili eksploziju bombe pod vozilom supruge podprefekta, u kojoj nije ozlijeđena ona, nego su živote izgubila dvojica diverzanata. To je prouzročilo negativnu medijsku kampanju, iako je na sam sprovod dvojice IK-ovaca došlo tisuću i pol ljudi. Dana 19. ožujka 1982. ubijena su dva policajca, za što je okrivljen IK, što ga najizravnije stavlja u sukob s državom, te kriminalizira, ne samo tu organizaciju nego, neizravno, i sve baskijske nacionalne i nacionalističke organizacije, a izaziva i podozrenje stanovništva. U još dvama incidentima, 1983. i 1987., poginula su dva pripadnika žandarmerije. Ukupno je Iparretarrak počinila stotinjak atentata, ali s vrlo malo žrtava, svega četiri poginula, što je neusporedivo s brojem žrtava ETA-e. Državi je to, međutim, bilo

dovoljno da se s Iparretarrakom obračuna, te ona već odavno ne predstavlja, ako je ikada i predstavljala, ozbiljnu sigurnosnu prijetnju (Cassan, 1997: 149–150).

Zanimljivo je spomenuti odnos ETA-e (iz južne španjolske Baskije) i Iparretarraka iz sjeverne francuske Baskije. ETA je, naravno, imala više iskustva i „staža“, a kako su španjolski Baski i znatno brojniji u odnosu na francuske sunarodnjake, postojao je i određeni odnos starijeg prema mlađem bratu. ETA je smatrala da postoji „zajednički front“, ali je prioritet borbe na jugu, u španjolskoj Baskiji, dok je sjeverni, francuski, dio, trebao služiti kao logistička baza odnosno „utočište“ boraca ETA-e pred progonom španjolskih vlasti. Stoga ETA nije željela izazivati bijes i odmazdu francuskih vlasti, što je izazivalo djelovanje Iparretarraka, te se stoga i protivila njenom djelovanju (ibid.).

3.3. „Kontrasubverzivno djelovanje“ I.

3.3.1. Država građana

> *Francuska je nedjeljiva, laička, demokratska i socijalna Republika. Ona osigurava jednakost pred Zakonom svih građana bez obzira na podrijetlo, rasu i vjeru.*[241]

Francuska je, posebice nakon Francuske revolucije, pokušala integrirati svoje regionalne i jezične manjine[242] i spriječiti njihov eventualni secesionizam kroz proces integracije i izgradnje jedinstvene francuske nacije. Stoga ovaj proces izgradnje/stvaranja francuske nacije, kao i u primjeru Španjolske i španjolske Baskije, možemo promatrati kao „preventivno kontrasubverzivno djelovanje“ usmjereno prema očuvanju jedinstva države i nacije i sprečavanju („prevenciji“) eventualnog „subverzivnog djelovanja“ potencijalno separatistički nastrojenih manjina. „Kontrasubverzivno djelovanje“ države promatrat ćemo, dakle, u širem smislu; kroz prizmu izgradnje francuske nacije kao jedinstvene, unitarne građanske države koja ne priznaje nacionalne manjine niti im daje teritorijalnu autonomiju; ali i preko državne jezične politike, pa sve do uporabe koercije u rješavanju problema baskijskih

[241] *La France est une République indivisible, laïque, démocratique et sociale. Elle assure l'égalité devant la loi de tous les citoyens sans distinction d'origine, de race ou de religion.* (čl. 1. Ustava Francuske; Constitution, 1958., konsolidirana verzija iz 2011.)

[242] Francuska ne priznaje nacionalne manjine, te stoga i izbjegava koristiti taj pojam, radije pribjegavajući drugim sintagmama, npr. regionalni jezici i kulture, kako je to definirao Zakon (*loi*) Haby 1975.

izbjeglica i militantizma. Možemo, dakle, razlikovati dvije varijante, nijanse, unutar ovako protumačenog „kontrasubverzivnog djelovanja“ u širem smislu. Prve dvije politike, izgradnje nacije i jezične politike, možemo, dakle, promatrati kao „preventivno kontrasubverzivno djelovanje“. Iako ni taj proces nije tekao samo mirno, nego je korištena državna sila i prisila, ipak se uglavnom radi o uporabi javnih politika s ciljem izgradnje jedinstva nacije, bez eklatantne uporabe grube koertivne sile. Stoga ovu varijantu možemo okarakterizirati kao „meko kontrasubverzivno djelovanje“ (*soft power*). Naravno, država je unutar „kontrasubverzivnog djelovanja“ morala pribjeći i klasičnoj, gruboj državnoj sili, pa ćemo se osvrnuti i na to, koertivno, tj. „tvrdo kontrasubverzivno djelovanje“ (*hard power*).

Osvrnimo se najprije na proces izgradnje francuske države i nacije, te kako se on odražavao na Baske i druge manjine, odnosno na stav francuske države prema njima. U ovom poglavlju željeli bismo, dakle, ukratko prikazati stav koji je gotovo dva stoljeća, sve donedavno, prevladavao u Francuskoj po pitanju manjina, odnosno regionalnih jezika i kultura, *ipso facto*, i prema baskijskom jeziku i kulturi (više o Francuskoj i njenom odnosu prema etničkim manjinama v. u Tatalović, 2007). U Francuskoj je prisutno shvaćanje o postojanju hijerarhije kultura i jezika, francuski jezik je nacionalni i javni jezik, a baskijski (ostali „regionalni“ jezici) je regionalni i privatni jezik (Pierre, 2006: 299), slično Gellnerovoj definiciji „visoke“ i „niske“ kulture (Gellner, 1998). Prisutno je i shvaćanje da regionalni jezici imaju ruralni i retrogradni karakter te da su stvar prošlosti, kao i da je etnički nacionalizam isključiv i vodi u ksenofobiju i rasizam. Iz toga proizlazi logičan zaključak da bi službeni status baskijskog jezika ugrozio nacionalni status francuskog jezika i da samo „francuski treba biti nazočan u javnoj sferi“ (Pierre, 2006: 299).

Korijene ovog negativnog stava prema nacionalnim manjinama treba tražiti u Francuskoj revoluciji, 1789. – 1793.[243] Ona ukida „stari režim“ i proklamiranim idealima slobode, jednakosti i bratstva, iz temelja mijenja cijelo društvo (Skocpol, 1979).[244] Naravno, sada su svi pred Zakonom jednaki, što je bez daljnjega pozitivna novina, ali to je imalo svoje reperkusije na svim područjima. Jedno od glavnih područja na koji se Revolucija okomila bilo je državno-administrativno uređenje, ne samo kao politički i klasni sustav nego i kao nasljeđe

[243] „Socijalne revolucije [u koje Skocpol ubraja i Francusku revoluciju, op. H. Ć.] su brze, osnovne transformacije društvenih, državnih i klasnih struktura.“ (Skocpol, 1979: 4)

[244] „Od Francuske 1790-ih do Vijetnama sredinom 20. stoljeća, ove revolucije su transformirale državne organizacije, klasne strukture i dominantne ideologije. S njima su rođene nacije (…)“ (Skocpol, 1979: 3)

povijesnih regija, sa svojim raznolikostima, dijalektima, često zasebnim Parlamentima, zakonima i samoupravom. Nova administrativna podjela tako ukida stare povijesne pokrajine u nastojanju integracije i modernizacije države, a jedan od načina integracije bio je i jedinstvenim jezikom – francuskim.[245] Razlozi nisu bili samo praktične prirode, radi lakšeg ustrojstva nove države i administracije, nego je postojala i političko-ideološka podloga. Regionalni jezici i regionalne kulturne razlike doživljavane su kao opasnost za mladu revolucionarnu državu i njen teritorijalni integritet, stav koji se zadržao do nedavno (Cassan, 1997: 28). Tako opat Grégoire u *Izvješću o potrebi i načinima uklanjanja lokalnih govora i univerzalne uporabe francuskog jezika* 1794. elaborira razloge za uklanjanje lokalnih govora iz službene uporabe i nametanja uporabe francuskog (Rapport Gregoire, 1794). Revolucija čak detektira četiri jezika koji ugrožavaju jedinstvo Francuske: bretonski, baskijski, njemački i talijanski, a govoreći konkretno o Baskima, revolucionarna izvješća o njima govore kao o „narodu kojeg fanatiziraju svećenici i koji treba naučiti francuski" (Bidart, 2001: 53). U Francuskoj je strah od regionalizma bio toliko prisutan da su regije kao novi oblik teritorijalne uprave i samouprave uvedene tek 1972. (La loi n° 72-619 du 5 juillet 1972), dok Izvješće Balladur još u 2009. spominje kako „regija [kao koncept, op. H. Ć.] nastavlja zabrinjavati (…) one koji se boje da njeno postupno ukorjenjivanje predstavlja opasnost za nacionalno jedinstvo (…)" (Rapport Balladur, 2009: 47). [246]

Francuski jezik tako je postao sredstvom integracije i izgradnje države. Zanimljivo je da je njegov formalnopravni, službeni, status osiguran tek nedavno, čak dva stoljeća poslije Francuske revolucije, Ustavnim zakonom od 25. lipnja 1992., i to s ciljem dodavanja članaka koji se odnose na Europske zajednice i Europsku uniju, „usput" se u čl. 2. Ustava dodao francuski kao službeni jezik Republike (LOI constitutionnelle n° 92-554 du 25 juin 1992).[247] Međutim, uvođenjem obveznog školstva na francuskom jeziku krajem 19. stoljeća, a kasnije i masovnim medijima, radiom i televizijom, francuski jezik potiskuje sve ostale jezike u Francuskoj, te se oni, među njima i baskijski, svode na privatnu uporabu i postaju „smetnja" i „arhaizam" (Cassan, 1997: 29). Iako se stav prema regionalnim jezicima i kulturama od 1981. lagano mijenja, tek 2009. novim Ustavnim zakonom 2008-724, od 23. srpnja 2009., čl. 40.

[245] Slično su pokušavali i drugi režimi ili vladari, primjerice car Josip II., poznat po germanizaciji u Habsburškoj Monarhiji, ili Mussolini, koji u okupiranim dijelovima Hrvatske zabranjuje hrvatski jezik i uvodi talijanski.

[246] *La région continue d'inquiéter, (non seulement) ceux qui craignent que son enracinement progressif ne porte atteinte à l'unité nationale (…)*

[247] *La langue de la République est le français.* „Jezik Republike je francuski."

dodaje se čl. 75-1. francuskog Ustava, koji navodi da „Regionalni jezici pripadaju baštini Francuske“ (LOI constitutionnelle n° 2008–724).[248]

Francuska iz svih navedenih ideoloških razloga, ni 15 godina nakon potpisivanja, 7. svibnja 1999., koje je uslijedilo tek sedam godina nakon njenog usvajanja i otvaranja za pristupanje 5. studenoga 1992., nije ratificirala Europsku povelju regionalnih i manjinskih jezika.[249] Kao opravdanje, Francuska se poziva na „republikansku jednakost“ i kraljevsku uredbu Villers-Cotterêts iz 1539. (!), kojom francuski zamjenjuje u službenoj uporabi latinski (Cassan, 1997: 32). Tek 2014. Nacionalna skupština dala je potporu ratifikaciji Povelje s 361 glas „za“ i 149 glasova „protiv“. No to još ne znači i samu ratifikaciju, već tek dozvolu Vladi da pokrene postupak izmjene Ustava kojom bi se odredbe Povelje mogle unijeti u francusko zakonodavstvo (Crozier, 2014).

Francuska Baskija (fr. Pays Basque, bask. Iparralde) odnosno njene tri pokrajine (fr. provinces) Labourd, Soule (bask. Xiberoa ili Zuberoa) i Donja Navarra (fr. Basse Navarre, bask. Baxe Nafarroa ili Nafaroa Beherea), u još uvijek aktualnoj administrativnoj podjeli[250] inkorporirana je zajedno s pokrajinom Béarn u departman Donji Pirineji (danas Atlantski

[248] *Les langues régionales appartiennent au patrimoine de la France.*

[249] Stanje procesa potpisivanja i ratifikacije Povelje dostupno na sljedećoj web-stranici: http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=&CL=FRE, pristupljeno 13. 4. 2015.

U francuskoj nacionalnoj Skupštini raspravljalo se o Povelji 23. i 28. siječnja 2014. V. Izvješće o prijedlogu Ustavnog zakona za ratifikaciju Povelje (RAPPORT SUR LA PROPOSITION DE LOI CONSTITUTIONNELLE (n° 1618) visant à ratifier la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires, PAR M. Jean-Jacques URVOAS. ASSEMBLÉE NATIONALE N° 1703 14 janvier 2014. http://www.assemblee-nationale.fr/14/rapports/r1703.asp, pristupljeno 8. 7. 2014.

[250] U trenutku pisanja ovog rada (2014./2015.) aktualna je velika administrativna reforma u Francuskoj, temeljem Zakona br. 2010-1563 od 16. prosinca 2010., kojom se previđa smanjivanje broja regija i departmana i uvođenje novih jedinica lokalne uprave i samouprave, kao „metropola“ i sl. Zakoni su još u proceduri donošenja u Nacionalnoj skupštini. PROJET DE LOI relatif à la délimitation des régions, aux élections régionales et départementales et modifiant le calendrier électoral, MODIFIÉ PAR L'ASSEMBLÉE NATIONALE EN PREMIÈRE LECTURE. 23 juillet 2014 (Procédure accélérée) TEXTE ADOPTÉ n° 390 « Petite loi » ASSEMBLÉE NATIONALE CONSTITUTION DU 4 OCTOBRE 1958 QUATORZIÈME LÉGISLATURE SESSION EXTRAORDINAIRE DE 2013–2014. http://www.assemblee-nationale.fr/14/ta/ta0390.asp, pristupljeno 13. 4. 2015.

Pirineji)[251]. Spajanje s Béarnom napravljeno je tendenciozno 1790. u Francuskoj revoluciji, „da bi se izbjegli iredentistički i monarhistički zahtjevi“, uzimajući u obzir da je s druge strane francusko-španjolske granice postojala Navarra koja je bila dio Španjolske, ali preko koje bi Španjolska mogla polagati prava na francusku Donju Navarru, ili bi se potencijalno mogao pojaviti neki pretendent na prijestolje Navarre (Harguindéguy i Itçaina, 2011: 436).

Podsjetimo, sama francuska Baskija površine je 2967 km², i broji oko 290 000 stanovnika, dok je cijeli departman Atlantski Pirineji površine 7645 km², s današnjih 675 000 stanovnika, te ima 543 općine, 52 izborna okruga (*canton*), od kojih 21 na području baskijskih provincija, s prosjekom 24 000 stanovnika po kantonu.[252] Površinom i stanovništvom je departman, neka dva i pol puta veći od same francuske Baskije. Glavni grad departmana Paua nalazi se u Béarnu. Na čelu departmana je Opće vijeće (Conseil général) s 52 vijećnika. Iako baskijske nacionalističke (bask. *abertzale* – domoljubne) stranke imaju potporu birača koja ide do cca 10%, kao posljedica francuskog općeg centraliziranog sustava, pa time i izbornog sustava, u Opće vijeće departmana uspio se probiti tek jedan *abertzale* vijećnik, Alain Iriart. Izquierdo zaključuje da su „baskijske stranke preslabe, rascjepkane i u francuskom centralističkom sustavu ne mogu postići nikakav utjecaj“ (Izquierdo, 2001: 196).

Departman Atlantski Pirineji danas je, uz Gironde, Dordogne, Landes i Lot-et-Garonne, tek jedan od pet departmana[253] koji čine pokrajinu (regiju) Akvitaniju, površine 41 308 km², s glavnim gradom Bordeauxom. Na čelu regije je Regionalno vijeće (Conseil

[251] Pyrénées-Atlantiques.

[252] Prema INSEE-u, službeno stanovništvo departmana Atlantski Pirineji (Pyrénées-Atlantiques) 1. siječnja 2013. broji 674 900, 385 900 u Béarnu, 289 000 u Baskiji. Aktualnom administrativnom reformom broj kantona smanjuje se napola, te će ih Baskija imati samo 12, ali će svaki birati po dva vijećnika, u binomima, jedna žena – jedan muškarac, kako bi se poštivala politika jednake zastupljenosti žena. Baskija će imati sljedeće kantone: Anglet, Bayonne 1, Bayonne 2, Bayonne 3, Biarritz, Cambo-les-Bains, Hendaye, Mauléon, Mouguerre, Saint-Jean-de-Luz, Saint-Palais, Ustaritz. Nestaju sljedeći kantoni: jedan od dvaju kantona Anglet, La Bastide-Clairence, jedan od dvaju kantona Biarritz; Bidache, Espelette, Hasparren, Iholdy, Saint-Étienne-de-Baïgorry, Saint-Jean-Pied-de-Port, Saint-Pierre-d'Irube, Tardets-Sorholus. http://eu.enbata.info/artikuluak/decoupage-cantonal-le-pays-basque-respecte/#sthash.ip2HTVqq.dpuf, pristupljeno 9. 4. 2015.

[253] Cijela Francuska ima 36 700 općina, 2600 zajednica općina, 101 departman. Isti su podijeljeni među 26 regija, od kojih 22 u kontinentalnoj Francuskoj, s 4039 izborna okruga (kantona) (Rapport Balladur, 29; Gouvernement.fr). Prema aktualnoj administrativnoj reformi, broj regija smanjuje se na 13 (PROJET DE LOI portant Nouvelle Organisation Territoriale de la République (NOTRe), No 390, 2014; No 482, 2015).

regional), s 85 vijećnika, podijeljenih u pet političkih skupina (vijećničkih klubova).[254] 17 vijećnika, točno petina, dolaze iz departmana Atlantski Pirineji. Kada bi baskijski nacionalisti uspjeli okupiti i osvojiti spomenutih 10% glasova unutar francuske Baskije, oni bi u Akvitaniji, u kojoj imaju manje od 1/10 glasova,[255] činili zanemarivih 1%[256]. A iz spomenutih razloga centralizma te rascjepkanosti, kao i priklanjanja francuskim matičnim strankama, što iz tradicije, što iz ideologije, ne uspijevaju ostvariti ni taj 1%. Njihov utjecaj, zahvaljujući centraliziranom sustavu i nedostatku autonomije ili vlastite lokalne jedinice, praktički je zanemariv. Prema novoj teritorijalnoj reformi, koja donosi i novi teritorijalni ustroj od 1. siječnja 2016., situacija za francusku Baskiju još se pogoršava, jer se regija Akvitanija ujedinjuje s dvije druge regije, Limousin i Poitou-Charentes.[257] Broj baskijskih zastupnika u novom regionalnom Vijeću bit će još manji, a utjecaj baskijskih nacionalista (bask. *abertzale*, domoljuba) potpuno nezamisliv. Utjecaj Baskije bit će još neznatniji!

Departman Atlantski Pirineji ipak je u praksi neformalno podijeljen na baskijski dio i Béarn, tako da svaki dio ima svoj okružni Sud, Trgovinsku komoru, područni Zavod za zdravstveno osiguranje, Poreznu upravu, odjel Sveučilišta i dr.

Zaključno, francuska Baskija ne uživa nikakav oblik teritorijalne autonomije, već je integralni dio većih jedinica lokalne uprave i samouprave (*collectivité territoriale*).[258] Njeno ime sve do 1997. ne spominje se u službenoj uporabi, odnosno spominje se samo kao zemljopisni i turistički pojam. Od 1997. Baskija postaje „zavičaj" (*Pays*),[259] o čemu ćemo govoriti podrobnije u kasnijim poglavljima. „Zavičaj", međutim, nema status jedinice lokalne

[254] Socijalisti, centar-desno, Forces Aquitaine (Snage Akvitanije), front ljevice i zeleni. Više na http://www.aquitaine.fr/region/le-conseil-regional/les-conseillers-regionaux/groupes-politiques, pristupljeno 9. 4. 2015.

[255] U departmanu Atlantski Pirineji francuska Baskija ima manje od pola vijećnika, a u regiji Akvitaniji jednu petinu. Ukupan broj vijećnika iz Baskije u regiji Akvitaniji manji je od desetine.

[256] 10% od 1/10 je 1/100 ili 1%.

[257] http://www.interieur.gouv.fr/Actualites/L-actu-du-Ministere/L-Assemblee-nationale-adopte-une-carte-a-13-regions; http://www.assemblee-nationale.fr/14/ta/ta0482.asp; http://www.gouvernement.fr/action/la-reforme-territoriale, pristupljeno 9. 4. 2015.

[258] Prema čl. 72. Ustava Francuske jedinice lokalne uprave i samouprave (*collectivités territoriales*, teritorijalni kolektiviteti/zajednice) su regije, departmani i općine, te *kolektiviteti* s posebnim statusom i prekomorski departmani. Kolektiviteti imaju izvršne ovlasti u okviru svojih nadležnosti i vlastite izvore financiranja.

[259] U Francuskoj postoji čak 371 „zavičaj" (*pays*) (Rapport Baladur: 39).

uprave i samouprave, kao ni vlastite izvore financiranja, te je za Baskiju kompromis i odraz sukoba suprotstavljenih tendencija – baskijske regionalističke/nacionalističke struje koja traži neki oblik autonomije, i francuske etatističke, koja ne želi autonomijom narušiti vlastiti integritet, ali Baskima ipak nešto mora ponuditi.

Francuski jezik zamjenjuje u službenoj uporabi latinski kraljevskom Uredbom Villers-Cotterêts iz 1539. (Ordonnance de Villers-Cotterêts). Međutim, „stari režim" još uvijek relativno poštuje regionalne specifičnosti, koje, kako smo naveli, postaju „antidržavne" tek od Francuske revolucije 1789. Unatoč centralističkim i proturegionalističkim stavovima koje ona uvodi, u određenoj mjeri regionalni jezici su se i tolerirali, dok ih 1881./1882. Ferryjevi zakoni o obveznom osnovnom školovanju (naravno, na francuskom jeziku) nisu udaljili iz javnih škola (Loi Ferry, 1882). Tako je za Treće republike baskijski jezik praktički bio zabranjen u školama (Bortayrou et al., 2005).

Višijevska vlada, zanimljivo, promovirala je regionalne jezike, pokušavajući si osigurati kakav-takav legitimitet i popularnost, uzimajući u obzir negativnu legitimaciju kolaboracionističke vlade. Slijedom toga, uvela je 24. prosinca 1941. pravo na sat i pol tjedno nastave na baskijskom (ibid.). Zbog toga, nakon rata, zahvaljujući toj negativnoj konotaciji koju sada, u novim, izmijenjenim uvjetima regionalni jezici dobivaju (povezanost s kolaboracionističkim režimom!), regionalni jezici bili su zabranjeni u administraciji do 1974. (Harguindeguy i Itcaina, 2011: 438).

Ipak, nedugo nakon Drugog svjetskog rata, 11. siječnja 1951., Zakon Deixonne otvara mogućnost učenja baskijskog jezika. Međutim, radi se o vrlo skromnom „prozoru mogućnosti" (Bunce, 1999), jer čl. 3. dopušta da se „učitelju kojemu se uputi upit smije biti dopušteno da posveti, svaki tjedan, jedan sat (!) aktivnosti usmjerenih na izobrazbu osnovnih pojmova čitanja i pisanja lokalnog jezika i izučavanje djela izabranih iz iste književnosti. Ta izobrazba je fakultativna" (Loi Deixonne, 1951, Article 3).[260]

[260] *Tout instituteur qui en fera la demande pourra être autorisé à consacrer, chaque semaine, une heure d'activités dirigées à l'enseignement de notions élémentaires de lecture et d'écriture du parler local et à l'étude de morceaux choisis de la littérature correspondante. Cet enseignement est facultatif pour les élèves.* (Loi Deixonne, 1951, art. 3)

Bas-Lauriolov zakon od 31. prosinca 1975. naložio je obveznu uporabu francuskog u poslovanju, oglašavanju i masovnim medijima, te zabranjuje strane izraze, ako postoje francuski. Ako je i bio uperen protiv engleskog jezika, svakako je pogodio i regionalne jezike.

Čl. 1.

„U dizajniranju, ponudi, predstavljanju, pismenoj i usmenoj reklami, načinu uporabe, proširenju i uvjetima jamstva robe ili usluge, kao i u fakturi i računu, uporaba francuskog jezika je obvezna.

Pribjegavanje svakom stranom terminu ili izrazu zabranjeno je kada postoji izraz ili termin odobren u uvjetima predviđenim Uredbom br.72-19, od 7. siječnja 1972. vezano uz obogaćivanje francuskog jezika.

Francuski tekst može pratiti jedan ili više prijevoda na strani jezik.

Ista pravila primjenjuju se na sve informacije i prezentacije programa radija i televizije, osim kada su namijenjene izričito stranoj publici.“ (Loi Bas-Lauriol, 1975)[261]

Iako se regionalni jezici mogu podučavati u privatnim institucijama, sve do 1990-ih ne postoji regionalna jezična politika, pa baskijski i ostali regionalni jezici nestaju, i promiče ih, sa slabim uspjehom, samo civilno društvo. Kako bismo upotpunili sliku o jezičnoj politici koja je donedavno prevladavala u Francuskoj, dodajmo i već spomenutu izmjenu Ustava iz 1992., kada je dodan čl. 2. koji kaže da je „jezik Republike francuski“ (LOI constitutionnelle n° 92-554 du 25 juin 1992), te Zakon Toubon, 4. kolovoza 1994., koji zamjenjuje prethodni Bas-Lauriolov zakon i uvodi dodatne mjere obrane francuskog od engleskog[262] u javnoj sferi (Loi Toubon, 1994).

Čl. 1. „Jezik Republike u svjetlu Ustava, francuski, bitan je element osobnosti i baštine Francuske. On je jezik obrazovanja, posla, trgovine i javnih usluga.“

---

[261] *Dans la désignation, l'offre, la présentation, la publicité écrite ou parlée, le mode d'emploi ou d'utilisation, l'étendue et les conditions de garantie d'un bien ou d'un service, ainsi que dans les factures et quittances, l'emploi de la langue française est obligatoire.*
Le recours à tout terme étranger ou à toute expression étrangère est prohibé lorsqu'il existe une expression ou un terme approuvés dans le conditions prévues par le décret n° 72-19 du 7 janvier 1972 relatif à l'enrichissement de la langue française.
Le texte français peut se compléter d'une ou plusieurs traductions en langue étrangère.
Les mêmes règles s'appliquent à toutes informations ou présentations de programmes de radiodiffusion et de télévision, sauf lorsqu'elles sont destinées expressément à un public étranger. (Loi Bas-Lauriol, 1975, Article 1)

[262] Kao što smo ranije spomenuli kod Bas-Lauriolova zakona, ako su ovi zakoni i bili inspirirani i upereni prvenstveno protiv prodora engleskog jezika, svakako su pogodili i regionalne jezike.

Čl. 2. „U dizajniranju, ponudi, predstavljanju, načinu uporabe, opisu proširenja i uvjetima jamstva robe, proizvoda ili usluge, kao i u fakturi i računu, uporaba francuskog jezika je obvezna. Istovrsne odredbe primjenjuju se na sve reklame, pisane, usmene ili audiovizualne."

Čl. 3. „Svaki natpis ili oglas postavljen ili napravljen na javnom mjestu, na otvorenome ili u prijevoznom sredstvu te namijenjen informiranju javnosti mora biti sastavljen na francuskom jeziku."[263]

Postoje, doduše, i zakoni ili odredbe pojedinih jezičnih zakona koji štite i potiču regionalne jezike, ali oni se pojavljuju relativno kasno i supstancijalna promjena koju su potaknuli i omogućili dolazi sa znatnim pomakom, postupno, i tek u određenoj mjeri. Do 1980-ih jedino još Zakon Haby o obrazovanju iz 1975. u članku 12. spominje „regionalne jezike" i navodi da se „podučavanje regionalnih jezika i kultura može odvijati tijekom cijelog školovanja" (Loi Haby, 1975, Article 12).[264]

Francuska je, dakle, jezičnom politikom jedinstvenog državnog jezika, francuskog, također provodila integraciju i izgradnju jedinstvene nacije. Uzimajući u obzir povezanost jezika i nacionalnog identiteta, udaljavanjem baskijskog i drugih regionalnih jezika iz službene uporabe i društvene komunikacije, provodila je „preventivno kontrasubverzivno djelovanje", sprečavajući jačanje lokalnih, perifernih nacionalizama koji bi mogli ugroziti jedinstvo države, odnosno imati „subverzivni utjecaj".

3.3.2. Koercija

[263] Article 1 *Langue de la République en vertu de la Constitution, la langue française est un élément fondamental de la personnalité et du patrimoine de la France. Elle est la langue de l'enseignement, du travail, des échanges et des services publics.*

Article 2 *Dans la désignation, l'offre, la présentation, le mode d'emploi ou d'utilisation, la description de l'étendue et des conditions de garantie d'un bien, d'un produit ou d'un service, ainsi que dans les factures et quittances, l'emploi de la langue française est obligatoire. Les mêmes dispositions s'appliquent à toute publicité écrite, parlée ou audiovisuelle.*

Article 3 *Toute inscription ou annonce apposée ou faite sur la voie publique, dans un lieu ouvert au public ou dans un moyen de transport en commun et destinée à l'information du public doit être formulée en langue française.* (Loi Toubon, 1994., art. 1 – 3)

[264] *Un enseignement des langues et cultures régionales peut être dispensée tout au long de la scolarité.* (Loi Haby, 1975, art. 12)

U nastavku poglavlja osvrnut ćemo se i na koertivno djelovanje države unutar „kontrasubverzivnog djelovanja“ protiv potencijalnog baskijskog secesionizma, odnosno „subverzivnog djelovanja“ Baska. Nazvali smo ga „tvrdo kontrasubverzivno djelovanje“. Kako se radi o zapravo klasičnom „asortimanu“ državnog djelovanja protiv „neposlušnih manjina“ možemo ga nazvati i „kontrasubverzivno djelovanje“ u užem ili klasičnom smislu, *in stricto senso*.

Preko dva desetljeća, 1960-ih i 70-ih, Francuska, posebice francuski dio Baskije, služila je kao utočište borcima ETA-e i drugim baskijskim izbjeglicama. Naime, kako je do 1975. u Španjolskoj vladao Francisco Franco, Francuska je kao demokratska zemlja pružala utočište baskijskim izbjeglicama, uključujući i borce ETA-e. Potonji su tada bili kvalificirani kao borci za slobodu, borci protiv diktature, i kao takvi dobivali politički azil u Francuskoj. Situacija se mijenjala s usponima i padovima u odnosima Francuske i Francove Španjolske, te je u određenim razdobljima Francuska ipak izgonila ili ograničavala kretanje baskijskih izbjeglica na svom teritoriju. No prave promjene dolaze Francovom smrću i obnovom demokracije u Španjolskoj. Kako je mlada španjolska demokracija tih godina još uvijek bila u demokratskoj tranziciji, a španjolska Baskija u previranju, Francuska prvih godina nakon smrti Franca nije ukinula status baskijskim izbjeglicama. Stvari se počinju mijenjati 1979. kada se ukida status izbjeglica španjolskim državljanima, te tijekom 1979. – 1981. 200 španjolskih baskijskih izbjeglica dobiva rješenje o izgonu (Cassan, 1997: 205).

Godine 1979. vodi se i zanimljiv proces pred Tužilaštvom prizivnog suda u Aix-en-Provenceu, gdje tim poznatih odvjetnika, među kojima i budući ministar Badinter, brani baskijske izbjeglice od izručenja Španjolskoj. U obrani evociraju primjere „poznatih 'terorista' koji su postali šefovi država (Boumedienne, Begin, Tito)“ i dovode u pitanje stvarni demokratski karakter tadašnje Španjolske. Socijalisti tada, još u oporbi, kao i francuska javnost, staju u obranu izbjeglica, koje dobivaju spor (Cassan, 1997: 206–207). U obranu baskijskih izbjeglica tada ustaje i sam oporbeni, socijalistički vođa, budući predsjednik François Mitterrand, koji je vrlo kritičan prema politici tadašnjih francuskih vlasti.

Međutim, dolaskom na vlast 1981., i pogotovo godinu kasnije dolaskom („bratskih“) socijalista (PSOE) na vlast i u Španjolskoj 1982., stav francuskih socijalista polako se mijenja. Nova francuska vlada želi poboljšati odnose sa Španjolskom. „Žrtva“ zatopljenja odnosa i „državnih razloga“ (*raison d'état*) su baskijske izbjeglice, među kojima i borci ETA-

e koji su do tada uživali politički azil u Francuskoj. U početku francuska vlada pokušava naći kompromis te se odlučuje za polovične mjere, kao ograničenje kretanja izbjeglica, ali se stav sve više približuje španjolskim zahtjevima za izručenjem izbjeglica. U tom kontekstu Cassan spominje nekoliko ključnih događaja koji su utjecali na promjenu francuskog stava. Odluka francuskog Vijeća ministara od 10. studenoga 1982. kojom se izbjeglice od sada mogu izručiti ako su optuženi za kriminalna djela, kao ubojstva ili otmice; kao i susreti Mitterranda sa španjolskim kraljem odnosno premijerom krajem 1983. odigrali su svoje. Prva izručenja izvršena su 26. rujna 1984., a do 1993. bilo ih je ukupno 23, uz 200 žurnih izgona iz države i pedesetak deportacija (Cassan, 1997: 232; 280).

Francuska država, koja je 1980-ih bila poprište ne samo terorističkih prijetnji baskijskih nacionalista nego i terorista različite provenijencije, od armenske do libanonske, suočila se s problemom za koji se činilo da izmiče kontroli. Nije čudo što je stoga razvila cijeli sustav oštrih mjera borbe protiv terorizma, na svim razinama, policijskoj, pravosudnoj i zatvorskoj. Godine 1983. u departmanu Atlantski Pirineji stvorena je funkcija koordinatora policije i žandarmerije u rangu podprefekta, s ciljem borbe protiv terorizma Iparretarraka i ETA-e, ali i GAL-a. Godinu kasnije stvoren je UCLAT (Jedinica za koordinaciju antiterorističke borbe), kojemu su dodijeljene i specijalizirane brigade za borbu protiv terorizma, kao SID (Služba za intervencije) za konurbaciju – distrikt BAB (Bayonne – Anglet – Biarritz) i PAF za departman Atlantski Pirineji, s dvjema brigadama; graničnom mobilnom brigadom, koja se bavila simpatizerima Iparretarraka, i operativnom brigadom, koja se bavila baskijskim izbjeglicama (potencijalnim ili stvarnim borcima ili simpatizerima ETA-e). Baskijski nacionalistički tjednik *Enbata* od 18. veljače 1988. navodi da su snage sigurnosti dobivale novo računalo kao „nagradu za uhićenja izbjeglica ili simpatizera Iparretarraka (...)“ ili za „prijelaz lijesa preko granice“, a *Enbata* od 15. rujna 1988. spominje brojke od 23 799 osoba čiji identitet su kontrolirali agenti PAF-a; od čega je trećina, 7656, ušla u dosje „baskijski terorizam“ (Cassan, 1997: 164–167).

Vlasti su se protiv baskijskog terorizma borile tako učinkovito, da su još 15. srpnja 1987. službeno objavile da je organizacija Iparretarrak prestajala postojati, iako su, nakon dvije godine zatišja, 1989., ponovo započele njihove akcije, ali bez izravnih sukoba sa snagama reda. Cassan navodi da je vlast uspjela medijski gotovo izolirati događaje vezane uz

akcije Iparretarraka, kao i likvidacije njihovih članova, te da je akcija koertivne sile države bila snažna, vrlo represivna i nesmiljena (Cassan, 1997: 174–196).[265]

Možemo zaključiti da se francuska država dosta odlučno ali i uspješno borila protiv potencijalnog „subverzivnog djelovanja" baskijskog i drugih regionalnih nacionalizama i njihovih potencijalnih secesionizama. Činila je to „mekom silom", procesom izgradnje jedinstvene građanske države, centraliziranim sustavom i jezičnom politikom, ali i „tvrdom silom", koercijom, tj. sredstvima državne prisile.

3.4. Promjena paradigme – nova situacija nakon 1981.

Spomenuli smo kako je moderna jakobinska Republika bila centralistička i unitarna te nepovjerljiva prema regionalnim jezicima, manjinama i pokretima. U sljedećem poglavlju vidjet ćemo kako se taj stav, paradigma, nakon 1981. postupno mijenja. Kako se vremenski dijelom poklapa s razdobljem tranzicije u Španjolskoj, možemo ga donekle, ali samo donekle, s njom i usporediti. Usporedba stoji, barem u smislu da se nakon tog razdoblja politički obzor i stav prema manjinama promijenio, što je s vremenom urodilo i stvaranjem novih „manjinskih" institucija. One se, međutim, teško mogu usporediti s pravim autonomnim institucijama.

Od osnutka Pete republike 1958. na vlasti su bili degolisti, odnosno desni centar, a socijalisti su u oporbi. Od 70-ih, Socijalistička stranka otvara se prema regionalnim i jezičnim manjinama.[266] S jedne strane, radilo se o postupnoj evoluciji stava francuskih socijalista

[265] Uvedeno je novo krivično djelo – sudjelovanje u pomaganju zločinaca, prema kojemu su mogli biti proganjani i baskijski nacionalisti, kulturni radnici i novinari. Cassan spominje i zastrašivanja, izolacije, višemjesečne i višegodišnje samice, mučenja..., što je odudaralo od demokratskih standarda i zaštite ljudskih prava (Cassan, 1997: 174–196). Poneki primjeri su na granici anegdotalnog i tragikomičnog. Npr. u procesu protiv Xana Coscarata, novinara koji je optužen jer je objavio priopćenje Iparretarraka, prigovoreno mu je da se kao dječak družio s budućim borcem Iparretarraka, te je morao ne samo provesti dvije godine u zatvoru nego i platiti državi ogromnu svotu na ime troškova procesa od 97 311 franaka, od čega 74 475 franka za vlastito prisluškivanje! I inače su troškove procesa protiv njih samih morali plaćati optuženici, a kako je većina procesa bila u Parizu, troškovi su se povećavali (Cassan, 1997: 181).

[266] Francuska ne priznaje nacionalne manjine, jer su svi pred Zakonom jednaki, nego koristi izraz *manjinske kulture i jezic*i ili *regionalni jezici* (v. dalje u tekstu), pa se manjina *de facto* definira preko regionalnog/manjinskog jezika.

prema pitanju manjina i regionalizma, djelomično izazvanoj i europskim procesima koji su poticali veću decentralizaciju i regionalizam s novom regionalnom politikom EU-a i Europskim regionalnim razvojnim fondom 1975. S druge strane, radilo se o stranačkom nadmetanju degolista i socijalista radi stjecanja glasova manjina i regionalista, koje je posebno postalo izraženo pred same parlamentarne izbore 1981. Svi navedeni razlozi rezultirali su pozitivnim stavom socijalista, a kasnije i službene francuske politike novog predsjednika Françoisa Mitterranda, kako prema Baskima tako i, općenito, prema regionalnim jezicima i manjinama.

Nešto prije dolaska na vlast 21. svibnja 1981. godine, 1980., socijalisti pred Nacionalnu skupštinu daju prijedlog Zakona o osnivanju baskijskog departmana[267] koji je predložio zastupnik André Labarrere, a potpisali François Mitterrand i Laurent Fabius te još neki zastupnici socijalisti i lijevi radikali. Krajem 1980. godine uslijedio je još jedan prijedlog Zakona, „Le Pensec“,[268] kojim Mitterrand oštro kritizira francuske vlasti, odnosno svoje protivnike i prethodnike na vlasti i njihov odnos prema jezičnim manjinama, kojima „treba vratiti dostojanstvo“ (Urteaga i Ahedo, 2004: 59).

> „Ovim Zakonom, država priznaje dostojanstvo i vrijednost različitih autohtonih etničkih jezika koji postoje na teritoriju Republike i koji, s francuskim jezikom, tvore za Francuze neprocjenjivu baštinu svojim bogatstvom i raznolikošću (…) Nakon što su dugo vremena bezrazložno bili žrtve predrasuda, predmet neopisive represije u školi i držani po strani od službene uporabe, jezici Francuske trebaju, za naših dana, biti rehabilitirani, počašćeni, sačuvani (…)“ (Cassan, 1997: 79; 80)

U istom duhu, Mitterrand je formulirao i svoj predizborni program, poznatih *110 prijedloga za Francusku*,[269] među kojima 54. prijedlog predviđa osnivanje zasebnog baskijskog departmana, a 56. prijedlog poštivanje i podučavanje manjinskih jezika (L'Office universitaire de recherche socialiste).[270] To je među Baskima, posebice nacionalistima,

[267] Prijedlog zakona br. 2224 koji predviđa stvaranje departmana Baskije, 1980. La proposition de loi no 2224 portant création un département de Pays Basque, 1980. (Chaussier, 1988: 637).

[268] Br. 2269 od 18. prosinca 1980.

[269] *110 propositions pour la France*. Élections présidentielles, avril-mai 1981. Web-portal Sveučilišnog ureda socijalista za istraživanje – L'Office universitaire de recherche socialiste.
http://www.lours.org/default.asp?pid=307, pristupljeno 23. 9. 2014.

[270] 54 – „Decentralizacija države bit će prioritet. Regionalna vijeća bit će izabrana na neposrednim izborima i izvršnu vlast u njima obnašat će predsjednik i ured (biro). Korzika će dobiti zaseban status. Osnovat će se

probudilo nade, te Mitterrandu vrijedilo potpore Baska te drugih manjina i regionalista na izborima. Ipak, kao da su predosjećali da će biti riječ o praznom predizbornom obećanju, Baski su osnovali i skupinu *Hitza Hitz* (Poštivanje zadane riječi) koja je trebala nadgledati realizaciju ovog obećanja.

Pozitivni vjetar iz Predsjedničke palače i Pariza nije, međutim, dugo trajao. Udarac od strane novih vlasti dolazi već na samom početku 1982., 9. siječnja, kada ministar unutarnjih poslova Defferre izjavljuje da neće biti ništa od baskijskog departmana, s obzirom na to da je situacija osjetljiva i da stvaranje departmana nije u interesu ni samih Baska. Prve reakcije u samoj vlasti, pa i oporbi, oprečne su, jer neki dužnosnici demantiraju izjavu Defferrea kao protivnu predizbornim obećanjima i dalje se zalažući za baskijski departman, kao tadašnji gradonačelnik Bayonnea, H. Grenet. Cassan primjećuje da isti kasnije otvoreno izjavljuju svoje protivljenje departmanu (Cassan, 1997: 109–110). Politički kontekst očito se promijenio, a s njim i stranački napuci. Ponašanje pojedinaca u svemu tome samo je još jedan dokaz Olsenove „logike prikladnosti", ili kako se često kaže, političkog oportunizma. Mitterrand je konačno tek 1984. u svom govoru u vijećnici Bayonnea javno izjavio da se protivi stvaranju baskijskog departmana jer to po njemu implicira separatizam, koristeći i emotivni francuski nacionalizam: „Neću dozvoliti razarati tkivo Francuske (…) Baskija je i moja zemlja, ja sam kod kuće posvuda u Francuskoj (…) zajedno ćemo nastaviti graditi Francusku (…) Živjela Baskija, živjela Republika, Živjela Francuska!" (Mitterrand, 1984)[271] Time je baskijski san o zasebnom departmanu napušten.

Razloge obrata u politici Mitterranda i socijalista možemo vidjeti u spletu unutarnjih i vanjskih okolnosti. Na unutarnjoj političkoj sceni, oporba, desnica, tradicionalno državotvorna, dakle republikanska, centralistička i jakobinska, bila je oštro protiv

---

Departman Baskije." *La décentralisation de l'État sera prioritaire. Les conseils régionaux seront élus au suffrage universel et l'exécutif assuré par le président et le bureau. La Corse recevra un statut particulier. Un département du Pays Basque sera crée.*

56 – „Poticat će se promicanje regionalnih identiteta, poštivat će se i izučavati manjinske kulture i jezici." *La promotion des identités régionales sera encouragée, les langues et cultures minoritaires respectées et enseignées.* http://www.mitterrand.org/Francois-Mitterrand-dans-la.html, pristupljeno 13. 4. 2015.

[271] *Je ne laisserai pas déchirer le tissu de la France (...) Le Pays basque c'est mon pays à moi aussi, je suis chez moi partout en France(...) Nous allons continuer ensemble à édifier la France (...) Vive le Pays basque, Vive la République, Vive la France!* (Mitterrand, govor u Bayonneu, 12. prosinca 1984.) http://discours.vie-publique.fr/notices/847903800.html, pristupljeno 10. 7. 2014.

regionalizma, decentralizacije i koncesija manjinama. Ni u samoj ljevici Mitterrand nije imao bezrezervnu potporu, kao ni među lokalnim dužnosnicima i moćnicima,[272] posebno u Vijeću regije Akvitanije, što je i logično, s obzirom na to da bi projekt novog baskijskog departmana značio izdvajanje iz departmana Atlantski Pirineji i slabljenje regije Akvitanije (Cassan, 1997: 117).

S druge strane, tadašnje djelovanje ETA-e u susjednoj Španjolskoj, lokalne francuske baskijske terorističke skupine *Iparretarak*, kao i španjolske antiterorističke skupine GAL u francuskoj Baskiji; prisutnost baskijskih izbjeglica iz španjolske Baskije na francuskom teritoriju, uz inače tradicionalni jakobinski strah od separatizma – a sada i od širenja separatizma na druge krajeve Francuske, cijelu situaciju činilo je osjetljivom i višestruko složenom. Tomu treba dodati pritisak službene Španjolske, sada pod „bratskim" socijalistima, PSOE-om, koji se bojao ne samo odcjepljenja španjolske Baskije i ujedinjenja s francuskom Baskijom (dugoročno) nego i da neki (potencijalni) budući baskijski departman ne postane utočištem baskijskim separatistima i ETA-i (kratkoročno). Razloga više nego dovoljno za kopernikanski politički obrat! U javnoj uporabi sve su više pojmovi kao „terorizam", „separatizam", „nacionalno jedinstvo", te se potpora baskijskom departmanu počinje povezivati ne samo sa separatistima nego i s teroristima, pa je logično da se svi nekadašnji pobornici i politički sponzori ideje počinju povlačiti i javno izražavati svoj odmak (Cassan, 1997: 116–122).

Oblikovanje zahtjeva za baskijskim departmanom zanimljivo je kao proces sinergije političkih i gospodarskih zahtjeva, potpomognutih povoljnim političkim trenutkom, odnosno Bunceinim „prozorom mogućnosti" (Bunce, 1999).

Sa sjeverne strane Pirineja, baskijska samouprava, odnosno određeni vid državnosti ukidaju se Francuskom revolucijom 1790. Francuska Baskija spaja se s pokrajinom Béarn u jedinstveni departman Atlantski Pirineji (Pyrénées-Atlantiques). Godine 1836. francuski Baski pokušavaju ishoditi od kralja zasebnu Trgovinsku komoru u Bayonneu, kao praktični i simbolični vid posebnosti u odnosu na pokrajinu Béarn, ali bez uspjeha. Tek 1960-ih

[272] Prema nekima autorima, isticanje velikog otpora lokalnih moćnika kao prepreke osnivanju baskijskog departmana poslužilo je više kao izgovor države za neispunjavanje predizbornog obećanja. A izgovor je tim neuvjerljiviji jer dolazi od inače izrazito jake države i vjerojatno je prikrivao nedostatak odlučnosti da država ustraje u svom obećanju (Cavatera, *Le journal du Pays Basque*, 27. 4. 2013).

francuski Baski, pokretom Enbata, ponovo oblikuju svoj zahtjev za određenim vidom autonomije, zahtjevom za zasebnim departmanom (francuskom administrativnom jedinicom, odnosno jedinicom lokalne uprave). U svom programu Enbata predviđa „u prvoj fazi i poštujući Ustav i zakone Francuske Republike, stvaranje departmana Baskije, koji će obuhvaćati tri provincije, Soule, Donju Navarru i Labourd, sa zasebnim položajem baskijskog jezika." (*Enbata*, 24. 5. 1984.; u Cassan, 1997: 107). Godine 1975. nastaje i Udruga za stvaranje novog departmana, potom 1979. Izan (Biti), a 1980. i Udruga izabranih predstavnika[273] za baskijski departman koja je okupila 41 gradonačelnika i 150 općinskih vijećnika i zastupnika regije (Cassan, 1997: 107). Njihova nastojanja nisu polučila uspjeh. Francuska je, kako smo isticali, centralistička i jakobinska republika, a protivnici inicijative, možemo slobodno reći da se radilo o francuskoj političkoj matici, u njoj vide latentni secesionizam. Smatraju, naime, da je stvaranje baskijskog departmana tek korak prema autonomiji i odcjepljenju od Francuske i ujedinjenju s južnim (španjolskim) dijelom Baskije. Uostalom, francuski ministar unutarnjih poslova 1974. zabranjuje Enbatu, radi „ugrožavanja nacionalnog teritorijalnog integriteta" (Enbata. Qui somme-nous?).[274]

Politički, francuski Baski, prvenstveno nacionalisti, departman su vidjeli kao svoju potencijalnu „minidržavu", koja bi ujedno bila i jamac opstanka njihove kulture i posebnosti. Gospodarski pak, poslovni svijet francuske Baskije, čiji zapadni dio je relativno bogat i razvijen, i turistički valoriziran mondenim ljetovalištem Biarritz na Atlantskoj obali, s prometnom važnošću kao čvorište na putu iz Pariza i kontinentalne Europe prema Madridu, Španjolskoj i Portugalu i dr., vidio je u administrativnom statusu francuske Baskije prepreke poslovanju. Naime, glavni grad departmana Pau nije samo izvan Baskije, nego ima i različite gospodarske interese. Poslovni ljudi francuske Baskije, čije je interese promicala Trgovinska i industrijska komora Bayonnea,[275] počeli su se zalagati za zaseban baskijski departman još 1970-ih, iz potpuno gospodarskih motiva, nevezano uz baskijski nacionalizam i pitanje identiteta (Urteaga i Ahedo, 2004: 48–57). Kada je i vlast 1981., prvim obratom socijalista, po

[273] U Francuskoj se često i s velikim uvažavanjem koristi riječ *l'elu*, što znači „izabran", izraz koji označava sve izabrane predstavnike naroda na neposrednim izborima – bilo da su parlamentarni zastupnici, regionalni, departmanski ili općinski vijećnici. Na hrvatski jezik mogli bismo ga prevesti kao „zastupnici" i „vijećnici". Koristimo ipak radije sintagmu „izabrani predstavnici" jer nam se čini bliža izvorniku, tj. izvornom pridjevu „izabrani".

[274] http://www.enbata.info/qui-sommes-nous/#sthash.vvmz9ErC.dpuf, pristupljeno 10. 7. 2014.

[275] Chambre de Commerce et d'Industrie de Bayonne.

prvi put pristala uz ideju baskijskog departmana, došlo je do privremene konvergencije službene francuske politike, baskijskih gospodarstvenika i nacionalista prema istom cilju – stvaranju zasebnog baskijskog departmana. Pandorina kutija time je otvorena, i kasnije ju je bilo teško potpuno zatvoriti.

Međutim, uslijed spomenutih razloga – pritiska španjolske službene politike i stranačkih kolega socijalista[276] da ne osniva baskijski departman koji bi bio nukleus baskijskog secesionizma i ojačao ga i kod španjolskih Baska, te uslijed interne sigurnosne prijetnje i u samoj Francuskoj – atentata Iparretarraka i ETA-e, Mitterrand mijenja svoju proklamiranu politiku i odustaje od baskijskog departmana. Baski, posebice nacionalisti, razočarani su. Francuska im tada mora ponuditi neku kompenzaciju. S vremenom, proces, jednom otpočet, poprima vlastiti tijek, te se, po principu „odabranog puta" (Krasner, 1984), nastavlja, unatoč početnim, a i kasnijim otporima.

3.5. „Kvazisubverzivno djelovanje" – izgradnja „surogat-institucija"

3.5.1. Umjesto baskijskog departmana

U francuskoj Baskiji, kao i u cijeloj Francuskoj, došlo je, dakle, do nove situacije nakon 1981. i svojevrsne „promjene paradigme" u odnosu prema regionalnim i jezičnim manjinama. Ona, međutim, nije rezultirala dalekosežnim promjenama kao u Španjolskoj, *de facto* regionalizacijom i federalizacijom, koje bi donijele autonomiju regijama i manjinama. Stoga ne možemo ni govoriti o autonomnim institucijama *in stricto senso* koje bi imale „subverzivni karakter". Ipak, kako su promjene s vremenom sa sobom donijele nove institucije koje su služile kao nadomjestak pravim autonomnim institucijama, možemo govoriti o „surogat-institucijama". Njihovo djelovanje s vremenom čak poprima neke obrise „subverzivnog djelovanja", ali u daleko manjoj mjeri nego u španjolskoj Baskiji. Nazvat ćemo ga stoga „kvazisubverzivno djelovanje". Pogledajmo kako je tekao taj proces.

Projekt stvaranja zasebnog baskijskog departmana bio je napušten, no kako je Mitterrand ipak dao svoje predizborno obećanje o njegovu osnivanju, morao je nešto i učiniti u tom smjeru. Sam Mitterrand u spomenutom govoru (Mitterrand, 1984) u Bayonneu 1984.

[276] Socijalisti, PSOE Felipea Gonzaleza, u Španjolskoj dolaze na vlast 1982., nedugo nakon dolaska Mitterranda na vlast 1981.

ističe postignuća u zaštiti i promicanju baskijskog jezika i kulture. Time želi naglasiti koliko su on i njegova vlast postigli, odnosno da je na neki način ipak održao svoje obećanje. Kao prvi korak kojim želi pokazati da nešto radi po baskijskom pitanju i kao opravdanje za neispunjenje predizbornog obećanja, Vlada Francuske početkom 1982. upućuje Misiju Ravail, sa zadatkom da napravi analizu situacije i specifičnih problema Baskije. Dakle, umjesto teritorijalnog, institucionalnog rješenja u obliku zasebnog departmana, francuski Baski dobili su međuministarsku misiju koja će izučavati njihove probleme s gospodarskog, društvenog i kulturnog gledišta. Misija je rezultirala prijedlogom za osnivanje Vijeća za razvoj Baskije[277] i tzv. SIVOM-a (Višenamjenskog međuopćinskog sindikata),[278] koji je okupljao tadašnjih 157 baskijskih općina. Godine 1990. osniva se i Zajednica općina koja postupno zamjenjuje SIVOM. Baskijski nacionalisti upućuju zamjerke da je udruživanje u SIVOM dobrovoljno, te su stoga općine teritorijalno rascjepkane, nadležnosti SIVOM-a nisu relevantne i općine same mogu odlučiti što će SIVOM-u prepustiti u portfelj (Cassan, 1997: 115; 124).

Vijeće za razvoj Baskije trebalo je okupljati predstavnike društva, kulture, politike i gospodarstva. Mogućnost osnivanja nove institucije odmah je alarmirala vijećnike Departmana i skupštine općina/gradonačelnika Biltzar, koji su se osjetili ugroženima u strahu od novog aktera s kojim bi možda trebali dijeliti vlast (Urteaga i Ahedo, 2004: 64–67). Uslijedilo je čitavo desetljeće zatišja po baskijskom pitanju, da bi tek 1992. pod palicom departmanskog podprefekta iz Bayonnea došlo do okupljanja predstavnika državne i lokalne vlasti, politike, civilnog društva, kulture i gospodarstva te rada na novom strateškom dokumentu/analizi Baskija 2010. (Pays Basque 2010).

Poticaj ponovnom pokretanju procesa s mrtve točke, nakon desetljeća zatišja, bio je novi čimbenik na obzoru, koji mijenja baskijski kontekst – gospodarstvo. Španjolska Baskija u međuvremenu je gospodarski ojačala te želi investirati u francusku Baskiju, koja ima svoje gospodarske probleme i kojoj su te investicije potrebne. Pored toga, i francuska politička desnica također postaje otvorenija prema baskijskom pitanju, što i socijaliste prisiljava na mekši stav.

Rezultat tih pomaka je, dakle, projekt Baskija 2010. (Pays Basque 2010) iz 1992. godine, predstavljen 4. prosinca 1993., koji analizira situaciju u Baskiji s više aspekata.

[277] Conseil de développement du Pays basque.

[278] Syndicat intercommunal à vocation multiple (SIVOM).

Demografska analiza govori da se unutrašnjost francuske Baskije demografski prazni jer je 80% gospodarstva koncentrirano na obali. Obala je turistički atraktivna, ali iz istog razloga privlači trgovce i kupce nekretnina, te uzrokuje vrtoglav rast cijena i špekulacije na tržištu nekretnina. U obrazovnom dijelu, statistike pokazuju da čak 85% učenika osnovne škole (1992. godine) pohađa nastavu samo na francuskom (dočim je taj postotak u španjolskoj Baskiji tek 0,7% (Cassan, 1997: 131). Projekt (ponovo) preporuča osnivanje Vijeća za razvoj Baskije, ali i Vijeća izabranih predstavnika (koje bi okupilo sve zastupnike u Nacionalnoj skupštini, Regiji, Departmanu i općinske vijećnike). Oba su zaista ovaj put, tijekom sljedećih dviju godina, i osnovani, 1994., odnosno 1995.

Francuska je Baskima, dakle, umjesto vlastitog departmana, ponudila možda neobično ali tipično administrativno rješenje; osnivanje radnih skupina koje bi analizirale probleme i davale prijedloge, te nekoliko savjetodavnih tijela, foruma, koji bi raspravljali o problemima francuske Baskije; ali bez konkretne moći i izvršnih ovlasti. Te institucije stoga zaista možemo nazvati „surogat-institucijama“. Koliko god da je proces u početku bio spor i činio se tek političkim paravanom za nedostatak stvarnog, konkretnog sadržaja, s vremenom je donio i nešto konkretnije rezultate. Što je još važnije, ipak je pokrenut te je, uz uspone i padove, ovisno o konstelaciji političkih snaga na državnoj i lokalnoj razini nezaustavljivo išao naprijed (Krasnerov „odabrani put“, 1984.). Osim toga, bio je široko inkluzivan te uključivao sve važnije aktere u francuskoj Baskiji, ne samo državne institucije nego i civilno društvo, gospodarstvenike, kulturne radnike te baskijske nacionaliste. Oni su mu, sa svoje strane, u okviru mogućeg, dali i baskijski karakter, brigom za baskijski jezik i kulturu.

Koje su institucije zaista i osnovane kao rezultat navedenog procesa, odnosno koje su te „surogat-institucije“? Riječ je prvenstveno o dvjema institucijama osnovanim tijekom 1994. i 1995. godine – Vijeću za razvoj Baskije i Vijeću izabranih predstavnika.

Vijeće za razvoj Baskije (fr. Conseil de développement du Pays Basque, bask. Euskal Herriko Garapen Kontseilua) osnovano je 1994. kao udruga sa sjedištem u Bayonneu, s ciljem doprinosa „globalnom, koherentnom i harmoničnom razvoju Baskije, prostornom uređenju i prekograničnoj suradnji“ (…). Ono predstavlja „mjesto za raspravu, laboratorij ideja i organ za podnošenje prijedloga Vijeću izabranih predstavnika“ (…) „procjenjuje i potvrđuje teritorijalne projekte za Baskiju, koordinira sve teritorijalne politike na razini Baskije, pregovara i ugovara potrebna sredstva za realizaciju teritorijalnih projekata“ (Conseil de

développement du Pays Basque, Missions).[279] Vijeće za razvoj Baskije ima Opću skupštinu, Upravno vijeće i Ured (Biro). Opća skupština okuplja svih 246 članova, podijeljenih u sedam *kolegija*: Kolegij izabranih predstavnika, s 15 predstavnika Vijeća izabranih predstavnika; Kolegij društvenih i gospodarskih aktera, s 32 – 38 članova; Obrazovni kolegij, s 19 – 25 članova iz redova škola te obrazovnih udruga; Administrativni kolegij, s 15 predstavnika državnih i lokalnih institucija; kolegij šest članova po službenoj dužnosti, s predstavnicima Trgovinske i industrijske komore, Obrtničke komore, Poljoprivredne komore, Javnog ureda za baskijski jezik, Kulturnog instituta Baskije, Sveučilišta u Pauu i zavičaju Adour; Kolegij društvenih i sanitarnih aktivnosti s 12 – 18 članova, te Kolegij uglednika, s 12 predstavnika koje imenuje Upravno vijeće. Opća skupština sastaje se jednom godišnje, odlučuje o općoj politici Vijeća, usvaja izvješće o radu i proračunu te bira Upravno vijeće. Upravno vijeće od 41 člana sastavljeno je od predstavnika svih sedam kolegija; ono saziva Skupštinu i određuje dnevni red, priprema i odobrava dokumente, donosi interni pravilnik koji podnosi na odobrenje Skupštini te bira Ured (Biro) od četiri ili više članova (predsjednik, barem jedan dopredsjednik, blagajnik i tajnik) koji operativno vodi poslove (Conseil de developpement du Pays Basque, Statuts).[280]

Vijeće izabranih predstavnika (fr. Conseil des Elus, bask. Euskal Herriko Hautetsien Konstseilua) osnovano 1995. sa sjedištem u Bayonneu, nositelj je teritorijalnih projekata koje predlaže i promiče kod institucija države, lokalne uprave i samouprave (Opće vijeće[281] i Vijeće regije), te Europske unije. Vijeće je radilo na izradi Sheme prostornog plana i razvoja Baskije, pregovaralo ugovore za njegovu izvedbu (Specifičnu konvenciju 2000. – 2006.), programe Europske unije Leader II. (1995. – 1999.) i Leader + (2002. – 2008.), a od 2005. radi na realizaciji projekta *Baskija 2020*. (Conseil des Elus du Pays Basque, Missions).[282] Vijeće danas broji 72 člana, među kojima su 21 kantonalni (departmanski)[283] vijećnik te regionalni vijećnici i parlamentarni zastupnici iz Baskije, a koji već nisu kantonalni vijećnici; predstavnici Zajednice općina i Zajednice aglomeracije BAB (Bayonne – Anglet – Biarritz). Članovi Vlade Francuske su i članovi po službenoj dužnosti. Tijela Vijeća su sljedeća: Opća

[279] http://www.lurraldea.net/fr/conseil-de-developpement-du-paysbasque/missions.html, pristupljeno 26. 8. 2014.

[280] http://www.lurraldea.net/fileadmin/Bibliodocs/Statuts_modifies_cdpb_2012.pdf, pristupljeno 26. 8. 2014.

[281] Opće vijeće (Conseil general) je na čelu departmana, tj. to je departmansko vijeće, samo se tako ne zove.

[282] http://www.lurraldea.net/fr/conseil-des-elus-du-paysbasque/missions.html, pristupljeno 26. 8. 2014.

[283] Departmani nemaju „svoje vlastite“ izbore, tj. nisu izborne jedinice, nego imaju „kantone“, koji su izborni okruzi. Vijećnici departmana tako se biraju na kantonalnim izborima.

skupština koja se sastaje jednom godišnje, usvaja izvješće o radu i proračunu, odlučuje o izmjenama statuta i njene odluke su obvezujuće; Upravno vijeće od 14 članova (po jedan ili više iz svake navedene kategorije), koje saziva Skupštinu i određuje njen dnevni red, priprema i odobrava dokumente, te Ured (Biro) od pet članova (predsjednik, dvoje dopredsjednika, blagajnik i tajnik), koji operativno vodi poslove.

Odnos dvaju vijeća, Vijeća za razvoj i Vijeća izabranih predstavnika, mogli bismo, ali samo donekle, usporediti s odnosom Vlade i Parlamenta u nacionalnom zakonodavstvu. Vijeće za razvoj, poput Vlade i njenih stručnih tijela/ministarstava, izrađuje prijedloge i strateške dokumente, a Vijeće izabranih predstavnika, poput Parlamenta, odlučuje o njima i usvaja ih. Razlika je s jedne strane u tome što su članovi Vijeća za razvoj predstavnici širokog spektra institucija i civilnog društva, uključujući i članove samog Vijeća izabranih predstavnika, dočim u Vladinim tijelima ne sjede predstavnici npr. Sveučilišta ili udruga, kao ni Parlamenta, zbog trodiobe vlasti na izvršnu, zakonodavnu i sudsku. Možda bi primjerenija bila usporedba s institucijama Europske unije, gdje bi Vijeće za razvoj imalo ulogu slično Europskoj komisiji, koja predlaže, a Vijeće izabranih predstavnika ulogu Vijeća EU-a (Vijeća ministara), koje usvaja odluke. S druge strane, odluke koje usvoji Vijeće izabranih predstavnika Baskije nisu izvršne, a još manje sa zakonskom snagom, već se za njih, točnije njihovu provedbu i financiranje projekata, tek treba izboriti kod nadležnih tijela države i lokalne uprave i samouprave. Naime, kako francuska Baskija nema institucionalni status, iza obaju vijeća ne postoji provedbena institucija, već su obje institucije tek savjetodavnoga karaktera. Kako smo prethodno ustvrdili, zaista je riječ o „surogat-institucijama".

Godinu nakon osnivanja Vijeća izabranih predstavnika dolazi do formiranja još jedne „surogat-institucije", ovaj put parateritorijalne institucije, koja je trebala biti nadomjestak za stvarnu teritorijalnu autonomiju. Dana 2. rujna 1996. većina od 60% gradonačelnika francuske Baskije na svojoj Skupštini *Biltzar* izjasnili su se za osnivanje zasebnog baskijskog departmana, što je potaklo francuske vlasti na daljnji ustupak u smjeru institucionalizacije francuske Baskije. Tako je 29. siječnja 1997. osnovan **Baskijski zavičaj**,[284] kao nova

[284] U francuskom originalu dolazi do neobične tautologije, jer novi pojam sadržava dvaput istu riječ zavičaj, zemlja (Pays), s obzirom na to da se Baskija na francuskom već zove Baskijski zavičaj/zemlja/Pays Basque, dakle Pays Pays Basque. Pays bi se mogao usporediti npr. s Hrvatskim zagorjem, Gorskim kotarom ili Posavinom, koje obuhvaćaju ili više županija ili dijelova županija Republike Hrvatske, ali ne čine jednu zasebnu administrativnu cjelinu. Slijedom ovog Zakona osnovan je čak 371 *zavičaj* širom Francuske.

institucionalna forma *sui generis*, prema novom Zakonu o usmjeravanju održivog prostornog planiranja i teritorijalnog razvoja iz 1995. [285] Time Baski, doduše, ne dobivaju svoj zasebni departman niti državnu teritorijalnu instituciju na lokalnoj razini u punom smislu riječi, ali na neki način dobivaju priznanje svoje posebnosti. Ime njihovog zavičaja/zemlje/kraja Baskije sada se barem na neki način i službeno spominje. Za pobornike zasebnog baskijskog departmana, „deparmentaliste", ovaj oblik institucionalizacije tek je kozmetički potez vlasti kojim ona želi pokazati kako nešto poduzima i daje zauzvrat Baskima, kao zamjenu za neispunjeno obećanje (zasebni departman). Za drugu stranu, profrancuske pobornike institucionalnog *statusa quo*, ovo je dokaz kako francuska vlast Baskima ipak izlazi u susret. Svakako, za prve je ovo tek prvi korak prema departmanu, jer oni žele (mnogo) više od ponuđenog rješenja, a za druge je ovo kraj procesa. Dodana vrijednost statusa *zavičaja* zapravo je u mogućnosti sklapanja razvojnih konvencija s tijelima državne uprave i lokalne samouprave, čime se naglašava razvojna komponenta. Na čelu Baskijskog zavičaja nalazi se već spomenuto i u trenutku osnivanja Zavičaja postojeće Vijeće izabranih predstavnika. Ono, međutim, kako smo istaknuli, nema izvršne ovlasti, već je savjetodavnog karaktera, te može predlagati projekte i strategije, ali njegove ideje može realizirati samo država, lokalna uprava i samouprava, tj. država, regija ili departman.[286]

Tijekom procesa pregovaranja i izrade strategije razvoja Baskijskog zavičaja, čiji je rezultat sveobuhvatna Konvencija o razvoju Baskije[287] koja obuhvaća više područja, od jezičnih programa do poljoprivrede i prometa, najviše je spoticanja bilo upravo oko

[285] Loi n° 95-115 du 4 février 1995 d'orientation pour l'aménagement et le développement du territoire (LOADT), zvan i Loi Pasqua, na snazi od 4. 2. 1995. U čl. 22. definira *zavičaj* (*pays)* kao „teritorij koji predstavlja zemljopisnu, gospodarsku, kulturnu i društvenu cjelinu", a „kada taj teritorij prelazi granice jednog departmana, departmanska povjerenstva međuopćinske suradnje konstatiraju da on može formirati „pays". Nadopunjen više puta, npr. s Loi Voynet, Loi d'Orientation de l'Aménagement Durable du Territoire, LOADDT, 25. 6. 1999.
http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=E77794B66443CB58CECF7430DE89853A.tpdjo01v_3?cidTexte=JORFTEXT000000531809&categorieLien=id, pristupljeno 25. 8. 2014.

[286] Preciznije, Vijeće izabranih predstavnika usvaja projekte koje je predložilo Vijeće za razvoj, te ih dalje predlaže državi i lokalnoj upravi i samoupravi na realizaciju.

[287] Convention de Développement du Pays Basque, potpisana u prosincu 1997. Konvenciji o razvoju prethodi Shema prostornog planiranja i razvoja Baskije, koja je dovršena, doduše, prije osnivanja Baskijskog zavičaja, ali koju su također pokrenula dva tijela osnovana u okviru „novog upravljanja" – Vijeće za razvoj i Vijeće izabranih predstavnika, koja postoje od 1994./1995.

„baskijskih“ pitanja, odnosno oko pitanja jezičnih programa poticanja baskijskog jezika i kulture. Naime, kako je proces izrade Konvencije uključivao predstavnike civilnog društva, među kojima baskijske kulturne i jezične udruge, neprestano je postojao određen jaz i prijepor oko orijentacije Konvencije, i u kojoj će mjeri biti naglasak na „baskijskim“ pitanjima, a u kojoj će imati općeniti, razvojni karakter. Baskijske udruge i njihovi predstavnici su, naravno, forsirali „baskijska“ pitanja, dok su predstavnici države i lokalnih vlasti svemu htjeli dati više razvojni karakter, ne bi li tako umanjili „baskijstvo“ Konvencije (Convention de Développement du Pays Basque, 1997; Urteaga i Ahedo, 2004: 134–138).

3.5.2. Rezultat rada novih institucija

Rezultat rada novih institucija bile su strategije razvoja i provedbeni dokumenti, konvencije i ugovori. Vijeće izabranih predstavnika nije imalo izvršnu vlast ni sredstva za ostvarivanje navedenih strategija, pa je provedbu i financiranje morala preuzeti država i jedinice lokalne uprave i samouprave, regija i departman. **Shema prostornog planiranja i razvoja Baskije,** strateški dokument od 87 stranica s kraja 1996. godine, koji je odobrilo Vijeća izabranih predstavnika u ožujku 1997., prvi je rezultat rada tada novoosnovanog Vijeća za razvoj Baskije i predstavlja analizu općeg gospodarskog i društvenog stanja Baskije te njenih potreba u sljedećem razdoblju. Ujedno je i nastavak rada na prethodnim strateškim analizama: Baskija 2010. iz 1993.[288] i Lurraldea iz 1996. Shema obuhvaća 16 tematskih područja, a na njoj je radilo 480 ljudi, od čega 200 stručnjaka državnih i lokalnih institucija. Ona ističe važnost i povezanost baskijske specifičnosti (jezika i identiteta) s razvojem Baskije, kao i problem dispariteta gospodarskog i demografskog razvoja obalnoga dijela i unutrašnjosti. Ističe i značaj otvorenosti za prekograničnu suradnju, te u tom smislu spominje mogućnost uključivanja u neku buduću Euroregiju. Daje 94 preporuke za čitav niz konkretnih programa i operacija, od poboljšanja infrastrukture, preko razvoja bajonskog Odjela Sveučilišta u Pauu, osnivanja Vijeća za baskijski jezik, jezične i kulturne politike, obrazovanja, stanovanja, gospodarskog razvoja, do okoliša. Shema, međutim, nije bila operativna, ni zbog financija niti kao provedbeni dokument, pa je bio potreban novi korak. Naime, Vijeće izabranih predstavnika trebalo je ispregovarati s Vladom Francuske, regijom

[288] Baskija 2010. iz 1993., osim detaljne „dijagnostike“ stanja, daje i šest mogućih scenarija razvoja Baskije, od pesimističnih do optimističnih (Pays Basque 2010; 1993).

Akvitanija i departmanom Atlantski Pirineji financiranje i provedbu preporučenih programa i projekata. Rezultat tih pregovora je Konvencija o razvoju Baskije iz 1997., koju kasnije zamjenjuje Specifična konvencija za Baskiju 2001. – 2006. iz 2000., pa Teritorijalni ugovor za Baskiju 2001. – 2006. (Urteaga i Ahedo, 2004: 118–129; Schéma d'aménagement et de développement du Pays Basque).

Konvencija o razvoju Baskije (1997.) obuhvaća programe u pet područja: baština i kultura, lučki razvoj i pristupne ceste, visoko obrazovanje, potpora poljoprivrednom razvoju i ribarstvu te turizam, u vrijednosti od 32 milijuna eura (Convention de Développement du Pays Basque). Kuriozitet je da je ovakva Konvencija u Francuskoj bila presedan, dakle prva svoje vrste, dizajnirana posebno za ovu priliku, odnosno za slučaj Baskije, a kasnije je primjenjivana i na druge slučajeve. Od preporučenih 94 operacija iz Sheme, svega se 12 nalazi u Konvenciji. Izbjegavalo se dati značaj „baskijskim" operacijama (programi promicanja baskijskog jezika i kulture), čime je Konvencija izazvala razočarenje i negodovanje baskijskih nacionalista (Urteaga i Ahedo, 2004: 131–134).

Nakon potpisivanja Konvencije o razvoju osnovan je Odbor za praćenje provedbe, koji je početkom 1999. predstavio evaluaciju stanja provedbe Konvencije. Evaluacija zaključuje da, uz primijećeni napredak na mnogim područjima, nije bilo napretka na području obrazovanja na baskijskom, ni u povećanju prisutnosti baskijskog jezika u javnom životu. Nadalje, nije oformljeno Vijeće za baskijski jezik, koje je bilo jedan od najvažnijih prijedloga Sheme prostornog planiranja i razvoja Baskije, a koja je prethodila i rezultirala Konvencijom. Općenito, može se izvesti zaključak da za „baskijska" pitanja francuske vlasti nisu imale mnogo razumijevanja, što je frustriralo baskijske nacionaliste i predstavnike kulturnih i jezičnih udruga (ibid.: 144).

Konvencija je 2000. dobila i provedbenu **Specifičnu konvenciju Baskija 2001. – 2006.**, koja je obuhvaćala 57 planiranih operacija na devet područja: jezik, politika, kultura, okoliš, poljoprivreda, ribarstvo, industrija, turizam, infrastruktura i urbanizam te prekogranična suradnja, u vrijednosti od 364 mil. eura (Convention spécifique Pays Basque 2001–2006). Uočljivo je znatno širenje programa i financijskih sredstava, od čega država preuzima 31,5 mil. eura, regija Akvitanija 26,6 milijuna eura i departman Atlantski Pirineji 124 mil. eura (Urteaga i Ahedo, 2004: 153). Na području jezične politike, polazeći od podatka da baskijski u školama uči tek 9000 od 44 000 učenika, uz poduku 222 učitelja i troškove 8,5

mil. eura, Specifična konvencija predviđa nekoliko operacija jezične politike od kojih izdvajamo sljedeće: osnivanje Vijeća za baskijski jezik, senzibiliziranje javnosti za učenje baskijskog u školama, osiguranje izrade pedagoškog materijala, ali i osiguranje dobrog prijema španjolske baskijske televizije Euskal Telebista i dr. Na području turizma potiče se promidžba Baskije kao turističke destinacije (ibid.: 153–167).

Teritorijalni ugovor Baskije[289] za razdoblje 2007. – 2013., potpisan je 8. rujna 2008. između države, regije Akvitanije i departmana Atlantski Pirineji, u prisutnosti samoga premijera Françoisa Fillona. To je kruna rada na projektu Baskija 2020., usvojenog 2006., s trima ciljevima: teritorijalna uzajamnost, prekogranična suradnja i održivi razvoj. Obuhvaća 71 operaciju u vrijednosti od 340 milijuna eura (Contrat territorial Pays Basque). **Teritorijalni ugovor Baskija 2015. – 2020**.[290], u vrijednosti od 300,6 milijuna eura, potpisan 7. studenoga 2015., izrađivalo je čak 140 institucija i 735 sudionika. Njegovo financiranje toliko se dugo pregovaralo da je u tom procesu „izgubljena“ 2014. godina. Obuhvaća deset tematskih područja: visoko obrazovanje i istraživanje, gospodarstvo budućnosti, mobilnost, ekologija i energetika, zapošljavanje, obrazovanje, socijalni dijalog, baskijski jezik, kultura, stanovanje, prostorni plan, usluge (Conseil de Développement de Pays Basque). Više o programima na području promicanja baskijskog jezika reći ćemo u zasebnom poglavlju o novoj jezičnoj politici.

Možemo zaključiti da su francuske vlasti, u nastojanju da donekle udovolje zahtjevima baskijskih nacionalista za autonomijom, odnosno vlastitim institucijama i zasebnim departmanom, Baskima, odnosno francuskoj Baskiji, dale „surogat-institucije“ i virtualnu „parateritorijalnost“. Prve su „inkorporirane“ kroz Vijeće za razvoj Baskije i Vijeće izabranih predstavnika, a drugo kroz „fiktivni“ Baskijski zavičaj. Ni jedno ni drugo nije dano dekretom odjednom, već je rezultat dugog i postupnog procesa kroz čak dva desetljeća 1980-ih i 90-ih. Dok je Baskijski zavičaj tek teritorij u virtualnom smislu, kao geografski i turistički pojam, i virtualni teritorij definiran na web-portalu Vijeća za razvoj i Vijeća izabranih predstavnika, druge dvije institucije su ipak, unatoč nedostatku izvršne vlasti i stvarne financijske snage, rezultirale brojnim konkretnim strategijama razvoja i projektima. I unutar potonjih, „baskijska pitanja“, tj. pitanja od značaja za Baske i njihov identitet, jezik i kulturu, isprva su se teško

[289] Contrat territorial Pays Basque.
http://www.lurraldea.net/fr/contrats-pays-basque/contrat-territorial-pays-basque.html, pristupljeno 27. 8. 2014.

[290] Contrat Territorial Pays Basque 2015–2020.

provlačila. S vremenom, uspijevaju se probiti i zauzeti „svoje mjesto pod suncem“, među inim razvojnim, primjerice ekološkim ili poljoprivrednim, projektima. Baskijski zavičaj, unatoč „ispraznoj ljušturi“, bez administracije koja ga „štiti i tvori“, za Baskiju znači i simbolično stjecanje prava na vlastito ime, koje je s vremenom bilo izgubljeno. Pomaci, dakle, nisu bili revolucionarni kao u Španjolskoj, već manjeg intenziteta i evolucijski. U nastavku ćemo vidjeti domete promjena na polju jačanja baskijskog identiteta i lokalnih i stranačkih elita.

3.6. „Kvazisubverzivno djelovanje“ – jačanje identiteta

Za razliku od španjolske Baskije, koja je autonomijom dobila zakonsku mogućnost koncipirati i realizirati pravu i sveobuhvatnu novu jezičnu politiku, te graditi novi, „subdržavni identitet“, francuska Baskija nije imala na raspolaganju takve institucije i instrumente javnih politika. Ne možemo stoga govoriti o „izgradnji identiteta“, već o očuvanju i jačanju (postojećeg) baskijskog identiteta. Ono, dakle, nije rezultat ciljane službene politike autonomnih institucija kao u španjolskoj Baskiji, s obzirom na to da prave autonomne institucije i ne postoje, već rezultat navedenih procesa nakon 1981. godine.

U ovom poglavlju vidjet ćemo kako su promjene političkog obzora u Francuskoj i francuskoj Baskiji dovele do jačanja baskijskog identiteta, osnivanjem institucija koje će promicati baskijski identitet, jezik i kulturu, osnivanjem baskijskih masmedija te novom jezičnom politikom.[291] Rezultat novih političkih vjetrova je, osim osnivanja Vijeća za razvoj Baskije, Vijeća izabranih predstavnika te Baskijskog zavičaja, i osnivanje Kulturnog centra Baskije[292] (1984. u Bayonneu), a kasnije i Baskijskog kulturnog instituta (1990. u Ustaritzu). Kulturni centar Baskije nije bio duga vijeka. Njegova upravljačka struktura sastojala se iz lokalnih vijećnika („profrancuski“) i predstavnika baskijskih kulturnih udruga koje je predstavljala Pizkundea, federacija baskijskih kulturnih udruga, osnovana 1984., i koja preuzima ulogu glasnogovornika baskijskih kulturnih zahtjeva. Pizkundea je tako npr. zahtijevala da direktor Centra bude baskofon i da 70% sredstava bude namijenjeno baskijskoj kulturi. Zbog otpora lokalnih vijećnika i prevlasti politike, koja je pokušavala umanjiti

[291] Ranije smo istaknuli da su baskijski jezik i identitet tijesno povezani.

[292] Centre culturel du Pays Basque.

baskijski karakter Centra, Pizkundea 1988. odbija dalje sudjelovati u Centru.[293] Godine 1989., pregovorima Pizkundee i Ministarstva kulture, dolazi se do kompromisnog rješenja. Osnivaju se dvije institucije: Nacionalna scena Bayonnea i južne Akvitanije te, 1990., Baskijski kulturni institut, sa sjedištem u Ustaritzu. Potonji je konačno bio orijentiran na promidžbu baskijskog jezika i kulture (Cassan, 1997: 34–38).

3.6.1. Baskijski kulturni institut

Baskijski kulturni institut (ICB) (fr. Institut culturel basque, bask. Euskal Kultur Erakundea)[294] s devet djelatnika financira država (Ministarstvo kulture), Vijeće regije Akvitanije, Opće vijeće departmana Atlantski Pirineji i Međuopćinski sindikat za potporu baskijskoj kulturi, koji okuplja 146 općina. ICB realizira projekte u suradnji sa svojih 150 članova – udruga i umjetnika, u domeni baskijskog jezika, književnosti i izdavaštva, kazališta, filma, plesa i glazbe, likovnih umjetnosti, baštine i okoliša, turizma i gastronomije, svečanosti, razonode i baskijskih sportova. Njegovi zadaci su savjetovanje, poticanje, potpora, informiranje o baskijskoj kulturi. Tako ICB npr. ima zadatak educirati, posebice izabrane predstavnike (zastupnike i vijećnike!), o baskijskoj kulturi, pomagati tijelima lokalne uprave u izradi njihove kulturne politike, organizirati distribuciju baskijskih filmova, sakupljati nematerijalnu baštinu, davati potporu članovima, pružati informacije javnosti i pomagati u istraživanjima. Njime upravlja Upravno vijeće sastavljeno od predstavnika: države (tri člana; prefekt i podprefekt Departmana i predstavnik Regionalne uprave kulturnih poslova), regije

[293] Nakon samog osnivanja, na prvoj sjednici dolazi do razmimoilaženja između predstavnika Upravnog vijeća (Conseil d'Administration), profrancuskog, i Programskog vijeća (Conseil d'Orientation), probaskijskog, čije probaskijske prijedloge, kao npr. za izmjenom imena Centra iz Kulturnog centra Baskije u Baskijski kulturni centar, Upravno vijeće odbija. Promjena imena ne bi bila samo nomotehničke prirode, nego bi značila stvarnu, supstancijalnu, promjenu u korist baskijske kulture. Naime, Kulturni centar Baskije promicao bi „bilo koju umjetničku manifestaciju“, dok bi Baskijski kulturni centar trebao promicati samo baskijska djela. Između ostalog, probaskijske udruge očekivale su da direktorom Centra bude imenovan baskofon. Godine 1985., direktorom Centra imenovan je nebaskofon. Iz svih tih razloga, probaskijske udruge povlače se iz Centra (Laborde, 1997: 344–345).

[294] http://www.eke.org/fr/institut-culturel-basque/presentation-et-fonctionnement?set_language=fr, pristupljeno 28. 8. 2014.

Akvitanije (dva člana), departmana Atlantski Pirineji (dva člana), Vlade španjolske AZ Baskije (jedan član), Međuopćinskog sindikata za potporu baskijskoj kulturi (dva člana) i kolegija baskijskih kulturnih djelatnika (11 članova) te dva uzvanika, od kojih je jedan priznati lingvistički stručnjak, Erramun Bachoc (u baskijskoj verziji Baxok). Uočavamo da je približno podjednak broj predstavnika državnih struktura i baskijskih kulturnih djelatnika. Potonji ipak imaju nekoliko mjesta više (Institut culturel basque. Presentation et fonctionnement/Conseil d'administration. Statuts). Spomenimo i činjenicu da ICB djeluje u Ustaritzu, jednoj od „najbaskijskijih" općina, koja je nedavno došla u fokus javnosti odlukom lokalne Općine da baskijski proglasi službenim jezikom (27. lipnja 2014.), što je odmah naišlo na osudu podprefekta kao predstavnika francuskih vlasti (*Republique des Pyrinees*, 7. kolovoza 2014.).

3.6.2. Mediji na baskijskom jeziku

Od 1981., kada na vlast dolaze socijalisti i novi socijalistički predsjednik François Mitterrand, te se mijenja opća klima prema regionalnim jezicima i kulturama, osnivaju se baskijske radijske postaje (ili samo na baskijskom ili dvojezične): Gure Irratia (1981.), Xiberoko Botza i Irulegiko (1982.) (Arana; Amezaga; Azpillaga, 2009). Sve one imaju problema s financiranjem, jer uglavnom ne dobivaju sredstva od lokalne uprave ili države, odnosno ako i dobivaju, to su relativno neznatni iznosi. Cassan navodi da su krajem 80-ih subvencije koje je dobivao Radio Bayonne (na francuskom) iznosile 580 000 franaka, dok su subvencije za tri baskijske postaje iznosile po svega 5000 za prve dvije, odnosno 15 000 za Irulegiko. Unatoč, dakle, općoj povoljnijoj klimi prema regionalnim jezicima i kulturama, te dozvoli za rad baskijskim radijskim postajama, ipak se uočava različit tretman francuskih i baskijskih postaja, jer se baskijske radijske postaje dijelom doživljavaju kao „protudržavne", ili čak povezane s teroristima (Cassan, 1997: 43).

Televizijska postaja France 3 tek deset godina kasnije, od 1992., uvodi kratku šestominutnu emisiju France 3 Euskal Herri Pays Basque, o baskijskim temama na francuskom ili baskijskom jeziku, uz francuski prijevod. Valja, međutim, spomenuti relativno blagonaklono gledanje francuskih vlasti na prijenos programa španjolske baskijske televizije ETB-a u francuskoj Baskiji, čime je pokrivenost baskijskim televizijskim programom ipak

relativno značajna (Arana; Amezaga; Azpillaga, 2009: 23).[295] Liberalizacijom audiovizualnih medija, a posebice razvojem digitalne tehnologije i internetizacijom televizije i radija, danas postoje privatne televizijske postaje, kao što je Aldude Telebista, kao i internetska televizija (TVPI i Ezpeleta Telebista (ibid.: 24), Kanaldude[296] i dr.). Stanje u tiskanim medijima je bolje.[297] Spomenute novine *Enbata* (Zapadni vjetar) tiskaju se od 1960., uz kraću zabranu 1974. – 1975. Od 70-ih tiskaju se *Euskaldunak* (Baski), *Ekaitza* (Oluja), *Har Hitza* (Uzmi riječ), *Herria* (Domovina) i dr. (Cassan, 1997: 44–45). Danas se novine na baskijskom mogu tiskati slobodno, ali novine na francuskom jeziku imaju mnogo veću čitanost i nakladu. Neke od potonjih povremeno objavljuju pojedine članke i na baskijskom.

3.6.3. Nova jezična politika

Ako je pretjerano govoriti o revolucionarnoj promjeni jezične politike u Francuskoj od 1980-ih, u smislu naglih i korjenitih promjena, svakako možemo govoriti o supstancijalnim promjenama. One ipak dolaze postupno, promjenom političkog obzora i novim shvaćanjem da „regionalni jezici i kulture predstavljaju bogatstvo Francuske“. Spomenuli smo izmjenu Ustava iz 1992., kada je dodan čl. 2. koji kaže da je „jezik Republike francuski“ (Loi constitutionnelle n° 92-554, 1992), te Zakon Toubon iz 1994., koji zamjenjuje prethodni Bas-Lauriolov zakon i uvodi dodatne mjere obrane francuskog od engleskog u javnoj sferi (Loi Toubon, 1994). Dakle, profrancuski jezični zakoni koji učvršćuju položaj francuskog jezika donose se i devedesetih godina. Međutim, jezična paradigma ipak se mijenja i sve je više zakona i uredbi koji afirmativno spominju „regionalne jezike i kulture“ te predviđaju mjere za njihovu zaštitu.

[295] Treba isto tako spomenuti da statistike gledanosti televizijskoga programa pokazuju da većina stanovništva radije gleda programe na francuskom ili španjolskom jeziku, odnosno proizvedene izvan teritorija Baskije (Arana; Amezaga; Azpillaga, 2006: 24).

[296] http://www.kanaldude.tv, pristupljeno 13. 4. 2015.

[297] Prve novine na baskijskom u Francuskoj tiskane su još 1848., *Uscal Herrico Gaseta*.

Tako Zakon Savary o visokom obrazovanju iz 1984. u članku 7. navodi da „javna usluga visokog obrazovanja (…) brine o promicanju i obogaćivanju francuskog jezika i regionalnih jezika i kultura“ (Loi Savary, 1984, Article 7).[298]

Zakon Jospin o obrazovanju iz 1989. u članku 1. potvrđuje da školovanje na svim razinama može uključivati regionalne jezike i kulture (Loi Jospin, 1989, Article 1).[299]

Uredba br. 90-66 o difuziji kinematografskih i audiovizualnih djela iz 1990. u članku 5. štoviše proširuje definiciju francuskih filmskih i audiovizualnih djela i na regionalne jezike u uporabi u Francuskoj (Décret no 90-66, 1990, Article 5).[300]

Uredba br. 93-535 iz 1993. o odobrenju rada Nacionalne ustanove za radiodifuziju i francuske prekomorske televizije u čl. 19. kao zadatak Ustanove navodi promicanje „glavnih regionalnih jezika koji se govore u svakom departmanu, teritoriju ili teritorijalnom kolektivitetu“,[301] a u članku 29. ističe se da povlašteno mjesto u zabavnom programu mora imati šansona na francuskom ili regionalnom jeziku, čime se ponovo, što je veliki odmak u shvaćanju položaja francuskog i regionalnih jezika, regionalni jezici izjednačavaju s francuskim (Décret no 93-535, 1993, Articles 19; 29). [302]

Zakon Toubon o uporabi francuskog jezika iz 1994. u čl. 11. navodi da je „jezik obrazovanja, ispita i natječaja, kao i disertacija i seminarskih radova javnih i privatnih obrazovnih ustanova francuski, osim iznimki opravdanih potrebom izučavanja regionalnih jezika i kultura (…)“, dok čl. 21. navodi da se „odredbe ovog Zakona primjenjuju ne dovodeći

---

[298] *Le service public de l'enseignement supérieur (...) veille à la promotion et à l'enrichissement de la langue française et des langues et cultures régionales.* (Loi Savary, 1984, Article 7)

[299] *(...) formation peut comprendre un enseignement, à tous les niveaux, de langues et cultures régionales.* (Loi Jospin, 1989, Article 1)

[300] *Constituent des œuvres cinématographiques ou audiovisuelles d 'expression originale française les œuvres réalisées intégralement ou principalement en version originale en langue française ou dans une langue régionale en usage en France.* (Décret no 90-66, 1990, Article 5)

[301] Teritorijalni kolektivitet je *terminus technicus* u Francuskoj za sve jedinice lokalne uprave i samouprave i uopće administrativne jedinice.

[302] Article 19, *La société contribue à l'expression des principales langues régionales parlées dans chaque département, territoire ou collectivité territoriale.*

Article 29, *Dans ses programmes de variétés pris dans leur ensemble, la société donne une place majoritaire à la chanson d'expression française ou régionale et s'attache à promouvoir les nouveaux talents.* (Décret no 93-535, 1993, Articles 19; 29)

u pitanje zakone i uredbe koje se odnose na regionalne jezike Francuske i ne protive se njihovoj uporabi“ (Loi Toubon, 1994, Article 11; 21).[303]

Uredba br. 94-813 iz 1994., o odobrenju rada televizijskih postaja France 2 i France 3, u aneksu 2., koji se odnosi na postaju France 2, u čl. 16. spominje da Ustanova promiče „glavne regionalne jezike“ koji se govore na teritoriju Francuske (Décret 94–813, 1994, Article 16).[304]

Kodeks obrazovanja iz 2000. u glavi 4. koja se odnosi na podučavanje regionalnih jezika i kultura, u članku L312-10 navodi da se „podučavanje regionalnih jezika i kultura može odvijati tijekom cijelog školovanja“, a „Visoko obrazovno vijeće se konzultira (…) o načinu promicanja učenja regionalnih jezika i kultura u regijama gdje su isti u uporabi“ (Code de l'éducation, 2000, Article L312-10).[305] Zanimljivo, u sljedećem članku, L312-11, „učiteljima se dopušta pribjegavanje regionalnim jezicima u nižim razredima osnovnih škola, svaki put kada je to korisno za njihovu poduku, posebno za učenje francuskog jezika“ (ibid.: L312-11).[306]

Iako se posljednjim spomenutim člankom dobiva dojam da se regionalni jezici ipak ne dopuštaju radi njih samih, već radi boljeg učenja francuskog jezika, čime se ponovo „probija duh prošlih vremena“ u kojem vlada neprikosnoveni položaj francuskog kao jedinog državnog jezika, ipak iz cijelog niza zakona i uredbi koje spominju „regionalne jezike“ opažamo bitnu

[303] Article 11, *La langue de l'enseignement, des examens et concours, ainsi que des thèses et mémoires dans les établissements publics et privés d'enseignement est le français, sauf exceptions justifiées par les nécessités de l'enseignement des langues et cultures régionales (...). Article 21, Les dispositions de la présente loi s'appliquent sans préjudice de la législation et de la réglementation relatives aux langues régionales de France et ne s'opposent pas à son usage.* (Loi Toubon, 1994, Articles 11; 21)

[304] *La société contribue à l'expression des principales langues régionales parlées sur le territoire métropolitain.* (Décret 94-813, 1994, Article 16)

[305] *Un enseignement de langues et cultures régionales peut être dispensé tout au long de la scolarité. Le Conseil supérieur de l'éducation est consulté (...) sur les moyens de favoriser l'étude des langues et cultures régionales dans les régions où ces langues sont en usage.* (Code de l'éducation, 2000, Article L312-10)

[306] *Les maîtres sont autorisés à recourir aux langues régionales dans les écoles primaires et maternelles chaque fois qu'ils peuvent en tirer profit pour leur enseignement, notamment pour l'étude de la langue française.* (ibid., Article L312-11)

promjenu, odnosno omekšavanje stava prema istima. Kako je Akeberry[307] rekao, nekad, još prije desetak godina, bilo je nezamislivo da se na Vijeću izabranih predstavnika govori baskijski. Danas je to moguće, iako se u praksi neće često susresti, iz čisto praktičnih razloga. Kako nije osigurano prevođenje na francuski, a dio, ili možda i većina članova Vijeća ne razumije baskijski, govoriti baskijski na sastanku Vijeća je besmisleno – osim na simboličkoj razini (Akeberry, intervju, 2014). Ipak, stvari su se promijenile.

„Novo upravljanje" sa sobom je donijelo i otvoreniji stav prema regionalnim (manjinskim) jezicima, a s vremenom se razvila i nova jezična politika. Ona nije stvorena dekretom, namjerno, nego je rezultat višegodišnjeg, često mukotrpnog procesa, koji je pokrenut „novim upravljanjem", te možemo ponovo govoriti o „ovisnosti o odabranom putu" (Krasner, 1984). Jezična politika se u francuskoj Baskiji dakle postupno institucionalizirala unatoč institucionalnoj slabosti aktera francuske Baskije u odnosu na španjolsku Baskiju. To se dogodilo zahvaljujući, s jedne strane, „prozoru mogućnosti" (Bunce, 1999), koji je otvoren s novim političkim vjetrovima u Francuskoj, i „novim upravljanjem", koje su oni donijeli, a s druge strane, jakim društvenim pokretima i pritisku, te mobilizaciji civilnog društva u francuskoj Baskiji. Ne smijemo zanemariti ni utjecaj s Juga, iz španjolske Baskije, gdje je jezična politika rebaskizacije imala snažnu potporu i resurse države (Harguindeguy i Itcaina, 2011: 434). Možemo, dakle, govoriti o demonstracijskom efektu, odnosno Galtonovom problemu.

U svim razvojnim strategijama i konvencijama vezanim uz francusku Baskiju koje su tijekom posljednjih gotovo dvadeset godina donesene, briga za baskijski jezik zauzima više ili manje istaknuto mjesto, ovisno o odnosu snaga među autorima programa i projekata, ali i donositeljima odluka koji su ih odobravali. Tako su u Shemi lingvističkog ustroja iz 1995. u okviru Strategije Baskije 2010., prihvaćene sljedeće smjernice: obrazovanje na baskijskom za sve, uporaba baskijskog u medijima, potpora programu Akademije za baskijski jezik, značajnije mjesto za baskijski jezik u javnom životu i osnivanje institucije koja će biti zadužena za provedbu navedenog. U Specifičnoj konvenciji Baskija 2001. – 2006., predviđa

[307] Jakes Akeberry, direktor nacionalističkog časopisa *Enbata* od 1968. do danas i jedan od osnivača *abertzale* (domoljubne, nacionalističke) stranke AB, danas najjače *abertzale* stranke u francuskoj Baskiji. Obnašao i dužnost općinskog vijećnika Biarritza te gotovo dva desetljeća dužnost dogradonačelnika Biarritza (1991. – 2008.), člana Vijeća izabranih predstavnika, kao i člana Javnog ureda za baskijski jezik.

se financiranje Vijeća za baskijski jezik, Akademije za baskijski jezik, istraživačkog centra IKES, AEK, pedagoškog centra Ikas, baskofonih radiostanica, prijenosa televizijskoga programa iz španjolske Baskije (Euskal Telebista) (OPLB. Sociolinguistique).

Jedno od najvećih postignuća „novog upravljanja" na području očuvanja baskijskog jezika su i institucije koje su osnovane u tu svrhu. Rezultati su vidljivi, i na njih ćemo se kasnije osvrnuti. **Vijeće za baskijski jezik**[308] konačno je osnovano 3. srpnja 2001., sa zadatkom koordiniranja raznih aktera koji se bave baskijskim jezikom, davanja prijedloga vlastima, praćenja provedbe planova i izrade sociolingvističke ankete o stanju, odnosno poznavanju i uporabi baskijskog jezika. To je prvi put u povijesti francuske države da je osnovano tijelo za promicanje baskijskog jezika (Oronos, 2005: 9). Vijeće je uključivalo brojne aktere, od predstavnika državnih središnjih i lokalnih vlasti, Vijeća izabranih predstavnika i Vijeća za razvoj Baskije, baskijskih kulturnih i jezičnih institucija, sve do predstavnika sveučilišta, pa čak i Vlade španjolske AZ Baskije (Urteaga i Ahedo, 2004: 167–175).

Vijeće je 2004. godine zamijenio **Javni ured za baskijski jezik** (OPLB).[309] OPLB je formalno-pravno *institucija od javnog interesa* (GIP)[310] koju je osnovalo pet partnera-država, regija Akvitanija, departman Atlantski Pirineji, Mješoviti sindikat za potporu baskijskoj kulturi i Vijeće izabranih predstavnika. Svaka od njih daje od jednoga do tri člana u Opću skupštinu[311] koja je na čelu OPLB-a; prve tri institucije daju po tri člana, a druge dvije („baskijske") daju po jednoga (OPLB. Missions. Historique. Composition). Znakovito je, dakle, da Vijeće izabranih predstavnika koje je lokalni, baskijski akter ima ipak relativno minornu ulogu u Skupštini, dok predstavnici države i lokalne uprave i samouprave („francuski akteri") imaju zajedno devet od ukupno jedanaest članova Opće skupštine. Ostala tijela su Tajništvo od jedanaest djelatnika i Savjetodavno vijeće,[312] sastavljeno od predstavnika škola i obrazovnih institucija i udruga, medija, lingvista, sindikata učitelja i roditelja te Akademije za baskijski jezik (OPLB. Presentation-Comite Consultatif). OPLB ima cilj očuvati i promicati baskijski jezik, „osmisliti, definirati i ostvariti javnu jezičnu politiku u korist baskijskog jezika, te pribaviti sredstva potrebna za ostvarivanje akcija u okviru vlastitog programa

[308] fr. Conseil de la Langue Basque

[309] fr. Office public de la langue basque (OPLB), bask. *Euskararen Erakunde Publikoa*

[310] fr. Groupement d'interet public, GIP

[311] fr. Assemblée générale

[312] fr. Conseil Consultatif

aktivnosti (…)“ (OPLB. Missions). Među ciljnim skupinama na koje je usmjeren rad OPLB-a su mladi, a identificirano je čak 12 „izazova“: „prijenos jezika“ (obitelj, djetinjstvo, školovanje), uporaba u društvu (mediji, razonoda, izdavaštvo, toponimi, društvo), vitalnost jezika (obrazovanje odraslih, kvaliteta jezika, istraživanje, inovacija) (OPLB. Sociolinguistique).

Jezična politika i dalje se razvija. U novim prijedlozima Radne skupine (radionice) 7 za baskijski jezik Vijeća za razvoj, u okviru rada na novom Ugovoru Baskija 2014. – 2020. kao cilj se postavlja da 75% učenika pohađa dvojezičnu nastavu (sadašnji postotak je oko 37% učenika nižih razreda osnovne škole) i da svaki drugi učenik dosegne razinu znanja baskijskog B2. Također se predviđa uvesti administrativne usluge na baskijskom u općinama, u ime kojega bi se u svim općinama uvelo radno mjesto „tehničara za baskijski jezik“. Jednako tako, radilo bi se na većoj prisutnosti baskijskog jezika u javnim službama, poput bolnica, pošte, željeznice, luke, ali i samoposluga, banaka, turističkih agencija i drugih uslužnih djelatnosti (Atelier 7, 2014: 8; 16). Ako se zaista i ostvare navedeni planovi, možemo govoriti o postupnoj (re)baskizaciji francuske Baskije!

Ako i nisu prave autonomne institucije, „surogat-institucije“ „novog upravljanja“ odigrale su ulogu u očuvanju i jačanju baskijskog identiteta francuske Baskije. Kako francuska Baskija nije imala na raspolaganju institucije ni javne politike kojima bi mogla provoditi pravu, sveobuhvatnu (koertivnu) politiku izgradnje “subdržavnog identiteta“, jačanje baskijskog identiteta, u mjeri u kojoj se odvijalo, bilo je više postupno, evolucijski, nenametljivo. Radilo se o sinergiji više elemenata. Demokracije je ostavljala više prostora građanskim, političkim i medijskim slobodama. Novi politički vjetrovi doveli su do „novog upravljanja“. Globalni društveni razvoj doveo je do veće brige za ljudska i manjinska prava, a u opsesiji privatizacijom i do privatizacije medija. Tehnološki napredak doveo je do internetske televizije, čime je srušena svaka barijera praćenju programa na baskijskom jeziku ili širenju baskijske kulture.

Francuski Baski imaju više mogućnosti slušati baskijske medije ili pohađati škole na baskijskom, ali one još ne postaju obveza, kao u španjolskoj Baskiji. Baskijski identitet tako se uspijeva održati, a možda i ojačati, čak i u nedostatku sveobuhvatne jezične politike i bez nametanja „novog službenog (subdržavnog) identiteta“. „Novo upravljanje“, ako se i ne radi o pravim autonomnim institucijama, proizvelo je u sinergiji s navedenim pojavama ipak dugoročne učinke jačanja baskijskog identiteta u francuskoj Baskiji.

Čini se da je proces, iako mukotrpan, ipak nezaustavljiv, te zaista možemo govoriti o „ovisnosti o odabranom putu“, gdje svaki prethodni korak i odluka utječe na sadašnje, a svaki sadašnji na buduće (Krasner, 1984). U budućnosti sve više možemo očekivati i March i Olsenovu „logiku prikladnog ponašanja“ (2009), jer će i javno osoblje koje bude radilo u navedenim institucijama, osjećati da bi moralo pružati usluge na baskijskom, te će se postupno mijenjati i jezična i društvena paradigma.

3.7. „Kvazisubverzivno djelovanje“ – izgradnja elita

U prethodnim poglavljima govorili smo o baskijskim nacionalističkim, *abertzale* (domoljubnim) strankama koje su u Francuskoj kao demokratskoj državi bile dopuštene i prije političkih promjena 1981. Kako smo, međutim, istaknuli, one, uslijed centraliziranog državnog uređenja i nepostojanja teritorijalne autonomije francuske Baskije, kao i zbog većinskog izbornog sustava na lokalnoj razini, ali i negativne konotacije povezanosti s militantizmom i separatizmom, nikada nisu uspjele ostvariti zapaženije izborne rezultate ni utjecaj, ni na najnižoj razini iznad općinske – departmanskoj, a kamoli na regionalnoj ili državnoj. Njihovi rezultati nikada nisu prelazili 10% glasača francuske Baskije. Pogledajmo kako se stranački život *abertzale* stranaka odvijao nakon političkih promjena 1981. i u kojoj su mjeri, ako uopće, promjene nastale nakon 1981. („novo upravljanje“) pomogle izgradnji baskijskih *abertzale* i stranačkih elita.

Samo „novo upravljanje“ nije proizvelo nikakvu bitnu promjenu u stranačkom sustavu francuske Baskije. Naime, francuska Baskija nije dobila svoju teritorijalnu autonomiju, kao ni zasebni parlament ili skupštinu, koja bi se birala izravnim glasovanjem birača francuske Baskije. I dalje je ostala dio francuskog biračkog sustava, podijeljena na tzv. kantone, te dijelom departmana Atlantski Pirineji i regije Akvitanija. Nije stoga ni moglo doći do značajnijih promjena u stranačkom sustavu.

S druge strane, „novo upravljanje“ uvelo je novu instituciju – Vijeće izabranih predstavnika. Ono, doduše, nije birano izravnim izborima. Međutim, sačinjavali su ga, tj. okupljalo je već izabrane vijećnike i zastupnike s područja francuske Baskije, izabranih na svim državnim i lokalnim razinama, od departmana naviše. S jedne strane, okupljalo je sve baskijske izabrane predstavnike, a s druge, s obzirom na to da su oni izabrani u spomenutim

uvjetima centraliziranog sustava i nepostojanja teritorijalne autonomije, među njima nije bilo mnogo *abertzale* vijećnika. Ipak, s vremenom i ono postupno poprima više baskijski karakter jer se bori za interese svog izbornog tijela! Čini se da je u pitanju fenomen March i Olsenova „prikladnog ponašanja“ (2009). Tako ipak indirektno dobiva „subverzivni utjecaj“ i postaje neka vrsta nove baskijske elite (više u poglavlju 3.8.4.).

Inače najjača i najstarija baskijska nacionalistička politička stranka, **PNV**, nastala je u španjolskom dijelu Baskije, i bila je na vlasti u španjolskoj AZ Baskiji gotovo u cijelom razdoblju, od obnove demokracije u Španjolskoj i prvih lokalnih slobodnih izbora 1980., pa sve do danas. *Ipso facto*, PNV ima najjače kadrovske i financijske potencijale u odnosu na sve baskijske nacionalističke stranke. Ipak, sve donedavno nije bila prisutna u francuskom dijelu Baskije. Razloge trebamo tražiti upravo u njenom statusu stranke na vlasti u španjolskoj AZ Baskiji nakon 1980., ali i u baskijskoj vladi u egzilu tijekom Francove diktature, a koja je djelovala upravo u Francuskoj. Kao stranka na vlasti, koja je zbog toga imala i odgovornost vlasti (ili „sindrom vlasti“), PNV je morao rezonirati slično ETA-i u odnosu na djelovanje francuske baskijske terorističke organizacije IK. Naime, kako je Francuska u vrijeme Francove diktature pružila utočište ETA-i, a i nakon okončanja diktature pružala utočište baskijskim izbjeglicama, PNV kao najjača baskijska nacionalistička stranka i stoga najodgovornija za baskijsko pitanje nije si mogla dopustiti ugrožavanje tog statusa „utočišta“, „miješajući se u unutarnje poslove Francuske“ i kovitlajući lokalnu političku scenu. Ne zaboravimo da je u jednoj unitarnoj, jakobinskoj Francuskoj uvijek postojao strah ili barem zazor od separatističkih, regionalističkih i manjinskih stranaka. Stoga PNV dugo nije osnivao svoju podružnicu na francuskom tlu, i učinio je to tek nakon što je to učinila njegova „otpadnička frakcija“ EA.[313] Međutim, posljedica te neprisutnosti PNV-a u francuskoj Baskiji, i kasnim „ulaskom na političku pozornicu“, rezultirala je „zauzimanjem političkog prostora“ od drugih aktera i, naravno, marginalnošću PNV-a kada je jednom ipak osnovao svoju podružnicu u Francuskoj 1990. (Urteaga i Ahedo, 2004: 45–47). PNV, koji bi možda jedini mogao preuzeti pravu lidersku ulogu u francuskoj Baskiji, zbog navedenih razloga, nema je, niti će je u dogledno vrijeme moći imati.

Osvrnimo se i na pokret i potporu pokretu ***abertzale*** (domoljubnim, nacionalističkim) strankama od strane stanovništva francuske Baskije. Potpora je veća na nižim razinama

[313] EA je osnovao podružnicu u francuskoj Baskiji 1987, a nastao je u španjolskoj Baskiji odcjepljivanjem od PNV-a (Urteaga i Ahedo, 2004: 47).

izbora, tj. na lokalnim izborima, jer glasači znaju da mogu više utjecati na lokalnu vlast nego na središnju državu, kao i da njihov glas na lokalnim izborima uslijed centraliziranog izbornog sustava više vrijedi. *Abertzale* stranke tako teško mogu i doći do viših razina, čak im je gotovo nemoguće doći do Općeg (Departmanskog) vijeća, koje je još uvijek najniža razina iznad općinske, a potpuno nemoguće im je dospjeti čak i do Vijeća regije, a kamoli do Nacionalne skupštine. U Općem vijeću sada imaju samo jednog zastupnika, Alaina Iriarta. Kako bi ušli u Opće vijeće, u svom izbornom okrugu (kantonu, *canton*) moraju ostvariti apsolutnu većinu, tj. preko 50% glasova, što u francuskim uvjetima nije jednostavno.[314] Na parlamentarnim izborima 2007. ljevičarska *abertzale* stranka AB, u koaliciji Euskal Herria Bai, postigla je 9% glasova u francuskoj Baskiji, a na izborima za Europski parlament dala je potporu stranci zelenih Europe Ecologie, na kojoj je imala i svog kandidata. Uobičajeno *abertzale* stranke postižu od 8 do 10% glasova francuske Baskije na parlamentarnim ili regionalnim izborima.

U općinama, međutim, čiji se vijećnici biraju proporcionalnim sustavom i ima ih znatno veći broj (Biarritz npr. ima 35 vijećnika, Bayonne 43), *abertzale* stranke imaju čak preko 100 vijećnika. *Abertzale* stranke prisiljene su praviti koalicije s francuskim matičnim strankama, te tako mogu ući u općinsku vlast. Poznati *abertzale* Jakes Akeberry, jedan od osnivača najjače *abertzale* stranke AB-a i dugogodišnji direktor nacionalističkog časopisa *Enbata*, tako je sa svojih pet *abertzale* vijećnika ušao u općinsku većinu u Biarritzu te dobio mjesto dogradonačelnika za kulturu. Upravo zahvaljujući njegovim vijećnicima u općinskoj većini, uspio je u Biarritzu kao u jednom od prvih gradova u francuskoj Baskiji uvesti dvojezičnu javnu signalizaciju 1990-ih (Akeberry, intervju, 2014). Koalicije međutim, uz mogućnost sudjelovanja u vlasti i postizanja određenih ustupaka i uspjeha, uvijek znače i kompromis te nemogućnost pravog, samostalnog oblikovanja javnih politika. Čim *abertzale* stranka ili vijećnik uđu u koaliciju, karakter konačnog rezultata – „izlazne" javne politike (*output*) prestaje biti samo baskijski, jer se prilagođava francuskoj većini, matici.

AB, osnovan 1988., danas je najjači među *abertzale* strankama francuske Baskije, i jedina stranka koja nije ispostava neke stranke iz španjolske Baskije, te kao takva i najbolje prepoznaje interese francuskih Baska i dijeli njihovu sudbinu. Stoga je i postala središnja os *abertzale* pokreta u Francuskoj, te ima oko tri četvrtine od ukupnog broja *abertzale* općinskih vijećnika. Ostale stranke, kao EA (umjerenog lijevog predznaka, koja je ispostava španjolske

[314] Svaki kanton bira po jednoga vijećnika u Opće vijeće, a prema novom Zakonu iz 2015. godine birat će se po dva vijećnika, jedna žena i jedan muškarac.

baskijske stranke EA) povezane su s njom ili se međusobno podupiru. Iznimka je PNV – PNB koji se, zbog svoje desne ideologije i „sindroma vlasti“, radije povezuje s francuskim matičnim strankama, nego da bude na marginama političkog života.

Baskijski nacionalizam u francuskoj Baskiji uvijek je bio prisutan i relativno snažan, posebice među mladima (Perrotin, intervju, 2014).[315] Ipak, danas je u francuskoj Baskiji malo militanata, i *abertzale* pokret često se svodi na konkretne projekte u promicanju baskijskog jezika i kulture, kao npr. otvaranje baskijskog vrtića. Francuska vlast također postaje praktična i pragmatična te nema (bar ne uvijek) *a priori* otpor prema svim baskijskim inicijativama. Taj pragmatični i tolerantniji stav smanjuje, naravno, potencijalnu bazu otpora i militantizma. Npr. inicijativa o reemitiranju španjolske baskijske televizije Euskal Telebista i u francuskoj Baskiji više nema „separatističku etiketu“ – jedini uvjet je da to francusku državu ništa ili što manje stoji! Budući da su španjolski Baski bogatiji, točnije, imaju svoju „paradržavu“ koja ima izdašne financije namijenjene promicanju baskijskog jezika i kulture, uključujući i druge države i dijasporu, to za španjolske Baske ne predstavlja financijski problem (ibid).

Na kraju, čudi li nas ipak relativno mala potpora birača od 8 do 10% *abertzale* strankama, valja podsjetiti na dvije važne činjenice. Jedna je da još uvijek postoji povezivanje *abertzale* pokreta s terorizmom iz 1970-ih i 80-ih, koji, iako je prošlost, još uvijek izaziva negativne reakcije i daje negativnu konotaciju čitavom *abertzale* pokretu među stanovništvom. Druga je činjenica da je francuska Baskija tradicionalno konzervativna i desno usmjerena pa ne naginje previše *abertzale* strankama koje su pretežno lijeve orijentacije. Konačno, centralizirani francuski sustav, uključujući stranački sustav,[316] pretežno većinski izborni sustav[317] i odsustvo baskijskih institucija, otežavaju uspjeh malih stranaka i prisiljavaju ih na uzmak ili koalicije s velikim, matičnim francuskim strankama (Duverger,

[315] Claude Perrotin, publicist i autor knjige *Pays Basque, un département ?: 100 réponses*. 2002. Biarritz: Atlantica.

[316] O „centrizmu“ u francuskom stranačkom i državnom sustavu više u Duverger, 1968: 145–249.

[317] Francuska ima pretežno većinski izborni sustav (na razini malih općina, departmana – kantonalnim izborima, te na parlamentarnim i predsjedničkim izborima), iako na razini većih općina, zajednica općina, regija i europskim izborima ima proporcionalni sustav; više na web-stranici Ministarstva unutarnjih poslova Francuske. http://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-elections-en-France/Les-modalites-d-elections/Les-differents-modes-de-scrutins, pristupljeno 13. 4. 2015.

2001: 279–347; Duverger, 1966: 89–99). A više stoljeća života u Francuskoj, od čega dva stoljeća u centraliziranom sustavu, učinili su svoje. Rezultat je situacija u kojoj u francuskoj Baskiji postoji više kulturni i regionalni baskijski nacionalizam nego politički. Za razliku od političke potpore, borba za jezik i kulturu je nešto drugo. Tu je potpora stanovništva znatno veća, kao što pokazuju sociolingvistička i identitetska istraživanja spominjana u prethodnim poglavljima.

Zaključno, možemo reći da su „novo upravljanje“ i „surogat-institucije“ imali najmanje utjecaja na izgradnju stranačkih elita (u odnosu na tri područja – institucije, sam identitet, elite). Samo postojanje *abertzale* stranaka omogućila je demokracija. Njihov marginalni utjecaj, međutim, upravo je rezultat nepostojanja prave autonomije. No određeni rezultat, „subverzivno djelovanje“, nalazimo kod same „surogat-institucije“ koja okuplja stranačku elitu – Vijeća izabranih predstavnika. O tome u sljedećim poglavljima.

3.8. „Kvazisubverzivno“ vs. „kontrasubverzivno djelovanje“

3.8.1. „Novo upravljanje“

„Novo upravljanje“ (ili „kvaziinstitucionalizam“), kako ga nazivaju Urteaga i Ahedo (2004), rezultat je dugog procesa pregovora francuskih vlasti i civilnog društva francuske Baskije, uključujući baskijske nacionaliste okupljene u kulturnim i jezičnim udrugama i dr. Iako je proces bio dug i često mukotrpan, jer je okupljao tradicionalno suprotstavljene strane (francusku republikansku vlast i baskijske nacionaliste), njegova odlika i dobra strana bila je uključenost svih zainteresiranih strana u proces te kompromis. Desetljećima prije, francuska vlast gledala je na baskijske udruge kao uglavnom separatističke i *ipso facto* protudržavne, dakle *a priori* neprijateljske, jer žele srušiti Republiku i odcijepiti se od nje. S druge strane, baskijske udruge gledale su na vlast kao represivnu i nesklonu baskijskom jeziku i kulturi. Unatoč početnom otvaranju prema Baskima predsjednika Mitterranda i francuskih vlasti 1981., predizborno obećanje o osnivanju baskijskog departmana napušteno je uslijed više spominjanih okolnosti, otpora lokalnih vijećnika, straha od terorizma i jačanja separatizma te pritiska španjolskih socijalističkih vlasti.

Francuska vlast morala je, međutim, nešto ponuditi Baskima, koliko zbog moralne obveze neispunjenog predizbornog obećanja socijalista toliko zbog prosvjeda Baska i potrebe umanjivanja njihova nezadovoljstva centralističkom teritorijalnom i jezičnom politikom.

Francuska je ipak odlučila ne odstupiti od svoje jakobinske „crvene linije“: nema administrativnih promjena granica departmana kao ni osnivanja baskijskog departmana. Pokušao se stoga naći neki „treći put“, koji bi Baskima izišao u susret, a da ne naruši državno-pravno, unitarno uređenje Francuske i ne dovede do secesionizma, kako Baska tako i drugih regionalnih i jezičnih manjina u Francuskoj.

Taj „treći put“ pronađen je kroz „novo upravljanje“ ili „kvaziinstitucionalizam“ (Urteaga i Ahedo, 2004), gdje se osnivaju nove savjetodavne institucije. One uključuju sve aktere francuske Baskije, na objema dotad suprotstavljenim stranama, kako na strani države tako i na strani baskijskih nacionalista. Uključuju, međutim, i čitav spektrum civilnog društva, te tako predstavljaju čitav kontinuum društvenih interesa. Njima se, naravno, nije željela niti mogla dati izvršna vlast, kao ni vlast nad teritorijem francuske Baskije, ali su one ipak s vremenom usmjerile javne politike i djelomično udovoljile baskijskim zahtjevima. Možda su sa stajališta francuskih vlasti ustupci bili značajni, dok su ih sa strane baskijskih nacionalista smatrali nedovoljnima, ali rezultat svakih pregovora i svaki „treći put“ je kompromis koji ne zadovoljava potpuno ni jednu stranu.

Proces je urodio osnutkom značajnih kulturnih i jezičnih institucija francuskih Baska, poput Baskijskog kulturnog instituta, Vijeća za baskijski jezik, jačanja svijesti o stanju i položaju baskijskog jezika, određene jezične politike, brojnih projekata. Možda najvažnije od svega, urodio je kontinuiranim dijalogom svih aktera francuske Baskije, prije svega države i baskijskih nacionalista, ali i civilnog društva; radom savjetodavnih tijela (Vijeće izabranih predstavnika i Vijeće za razvoj) te izradama strategija razvoja Baskije.

Prema Urteagi i Ahedu, „novo upravljanje“ bilo je dizajnirano upravo zbog specifične situacije i potreba Baskije, da bi se potom prenijelo na čitavu Francusku, te je Baskija tako odigrala ulogu *enfant terriblea* i avangarde Francuske prema regionalizaciji i decentralizaciji.

„Novo upravljanje“ nije u potpunosti zadovoljilo baskijske nacionaliste, te je 14. prosinca 2002. osnovana Platforma Batera, koja ponavlja tradicionalne zahtjeve baskijskih nacionalista u Francuskoj još od vremena prvog nacionalističkog pokreta Enbata 1963.; zahtjev za zasebnim departmanom, službenim položajem baskijskog jezika, zasebnom Poljoprivrednom komorom. Potonjima se sada dodaje i zahtjev za vlastitim Sveučilištem. Sociolingvistička istraživanja koje provodi Vijeće odnosno Ured za baskijski jezik, u suradnji s Vladom španjolske AZ Baskije i francuskim Nacionalnim institutom za statistiku i ekonomske studije (INSEE), a koje spominjemo u poglavljima o identitetu, svjedoče o

povećanom interesu za baskijski jezik ne samo u školama, gdje roditelji žele da im djeca nauče jezik očeva i majki, nego i u društvu.

Možemo zaključiti da i „novo upravljanje“, iako namjerno izbjegava bilo kakvo povezivanje ili čak i spominjanje autonomije Baska u Francuskoj, barem sudeći prema interesu za učenje i uporabu baskijskog jezika, a za koji postoji konsenzus da je jedna od osnovnih značajki baskijskog identiteta, rezultira nekim oblikom jačanja nacionalne svijesti i nacionalizma. To nas ponovo vraća na osnovnu tezu Valerie Bunce o „subverzivnim institucijama“. Osnutak Platforme Batera tu tezu i dodatno ojačava. Ustupci francuskih vlasti i pokušaj „razvodnjavanja“ baskijskih zahtjeva[318] nisu urodili plodom – francuski Baski nisu se u potpunosti zadovoljili ponuđenim – uključenost u proces, savjetodavna vijeća, strategije razvoja, kulturne i jezične institucije... Oni se ponovo, ciklički, vraćaju na svoje prvotne zahtjeve, čak im dodaju i nove (vlastito Sveučilište). Naravno, moguće je raspravljati koliki postotak francuskih Baska politički podupire tu opciju, odnosno nacionalističku, regionalističku opciju, jer na izborima baskijski nacionalisti i regionalisti dobivaju manjinu glasova. Ipak, odnos prema baskijskom jeziku svojevrsno je ogledalo baskijskog javnog mnijenja i identiteta. Stoga, ako više od pola stanovništva francuske Baskije podupire pojačano učenje i uporabu baskijskog jezika, ne samo u školama nego i u administraciji i medijima, sigurno postoji korelacija i simpatija prema Platformi Batera, odnosno zahtjevima baskijskih nacionalista.

3.8.2. Nova obrazovna politika

Obrazovanje na baskijskom jeziku desetljećima je bila zanemareno ili proskribirano. Iako je pretjerano govoriti o njegovu procvatu, slijedom predizbornih obećanja (tada) novog predsjedničkog kandidata i kasnijeg predsjednika Republike, Françoisa Mitterranda,[319] od 1980-ih ono doživljava relativni napredak. Danas postoje četiri sustava obrazovanja u francuskoj Baskiji; isključivo na francuskom jeziku; dvojezični sustav, ali u kojemu postotak nastave na francuskom mora biti najmanje 50%; na francuskom jeziku s učenjem baskijskog tri sata tjedno, te spomenuti sustav baskijskih privatnih škola Ikastola.

[318] Zahtjevi za zasebnim departmanom i službenim statusom baskijskog jezika uz francuski.

[319] Među 110 prijedloga u programu Mitterranda, 56. se odnosio na priznavanje regionalnih jezika i kultura.

S obzirom na specifično tešku situaciju slabe rasprostranjenosti baskijskog jezika, u francuskoj Baskiji značajno je i jezično obrazovanje odraslih. Od 1981. djeluje federacija AEK (*Alfabetatze Euskalduntze Koordinakundea*, Koordinacija opismenjavanja na baskijskom), koja je dvije godine ranije osnovana i u južnom dijelu Baskije, tj. španjolskoj Baskiji. Sustav baskijskih privatnih škola Ikastola, organiziranih u federaciju Seaska već smo spomenuli, kao i to da su se Ikastole borile s financiranjem sve do 1980-ih, pa i onda kada na vlast dolaze socijalisti. Nakon dolaska socijalista na vlast 1981., Seaska s Ministarstvom nacionalnog obrazovanja pokušava ispregovarati uključivanje u nacionalni sustav i financiranje od strane države. Prvi Sporazum o suradnji i sufinanciranju potpisan je još 1. srpnja 1982., ali pregovori o trajnijem rješenju statusa Seaske i Ikastola zapinju, između ostaloga na inzistiranju francuske strane na obveznom učenju francuskog jezika tijekom cijeloga školovanja, od prvog razreda osnovne. Tek 1989. i 1993. sklopljene su dvije konvencije, odnosno 1994. Protokol kojima su relativno zadovoljavajuće riješeni odnosi države i Seaske. One još ne integriraju, ali otvaraju put za integraciju Seaske u sustav državnih škola (Cassan, 1997: 71–99). Seaska danas ima status „ugovorne privatne škole u pridruženom statusu“ (Seaska. Presentation. Historique).[320]

Prema podacima Baskijskog sociolingvističkog instituta za školsku godinu 2001./2002., čak 70% učenika u francuskom dijelu Baskije nije pohađalo ni jedan oblik nastave na baskijskom jeziku, dok je taj postotak za južni, španjolski, dio Baskije tek 20%. U školskoj godini 2004./2005. nastavu na baskijskom jeziku kao jedinom nastavnom jeziku pohađalo je tek 7% učenika. Ako tim podacima pridodamo i dvojezičnu baskijsko-francusku nastavu, postoci su viši. Tako je u nižim razredima osnovne škole nastavu na baskijskom ili dvojezičnu nastavu pohađalo 24,7% učenika, u višim razredima osnovne škole 9,9%, a u srednjim školama tek 4,7% (Coyos, 2005: 3). U školskoj godini 2013./2014., brojke su nešto više, ali još uvijek tek 36,6% učenika pohađa neki oblik nastave na baskijskom. Ipak, sada već 27 od 39 (60%) škola u višim razredima osnovne škole (*collège*) nudi programe na baskijskom jeziku. Taj je postotak, samo devet godina ranije, u školskoj godini 2004./2005. iznosio 42%. Možemo, dakle, govoriti o bitnom napretku zadnjih godina. U obrazovanje su uračunate javne, katoličke i privatne škole, gdje je postotak javnih škola koje nudi obrazovanje na baskijskom 51% (14 škola), katoličkih 66% (10 škola), čemu treba pridodati i 27 škola baskijske Udruge Seaska. Prema broju učenika, 5003 (29,3%) učenika javnih škola

[320] http://seaska.eus/fr/presentation; http://seaska.eus/fr/historique, pristupljeno 13. 4. 2015.

pohađa nastavu na baskijskom, 2072 (34,3%) su učenika katoličkih škola, te još 2175 polaznika tečajeva u Seaski. Ukupno je broj učenika koji uče baskijski u devet posljednjih godina povećan s 1271 na 2115 (+ 66,4%) u višim razredima osnovne škole (*collège*), te s 342 na 575 (+ 68,1%) u srednjim školama (OPLB. Rentree 2013).

Iako je postotak učenika koji u francuskoj Baskiji pohađa nastavu na baskijskom jeziku još uvijek relativno mali, napredak je, u odnosu na ranije stanje, znatan. Što je najvažnije, čini se da je zaustavljen daljnji pad poznavanja baskijskog jezika među mladima (*V Enquête Sociologique*, 2011: 10). Ako je pretjerano govoriti o sustavnoj obrazovnoj politici francuskih vlasti na državnoj razini, možemo govoriti o izmijenjenoj općoj društvenoj klimi i tolerantnijem stavu prema, ako već ne i manjinama *per se*, a onda barem prema regionalnim jezicima. Možemo, dakle, govoriti o promjeni paradigme koja je otvorila „prozor mogućnosti" i za njegovanje baskijske kulture. Ona je dovela do „novog upravljanja" i osnutka OPLB-a. „Novom upravljanju" i radu OPLB-a koji je ono iznjedrilo, možemo pripisati ove, iako još uvijek skromne, ipak značajne rezultate.

3.8.3. Baskijski nacionalistički pokret 1994. – 2014.

„Novo upravljanje" bilo je, dakle, široko inkluzivno i uključilo sve segmente društva, pa i baskijske nacionaliste. Činilo se u jednom trenutku da će ono uspjeti zadovoljiti aspiracije nacionalista te smiriti postojeće tenzije. To je dijelom zasigurno i uspjelo. Ipak, što zbog neispunjavanja očekivanja nacionalista po pitanju brige za baskijski jezik i kulturu, što zbog pojačanih apetita nacionalista („subverzivni utjecaj institucija"), baskijski nacionalistički pokret nije nestao, već svako malo podsjeća na svoje postojanje i pokazuje svoju snagu. Prije svega radi se o zahtjevu za zasebnim departmanom koji postaje lajtmotiv nacionalista, njihovih okupljanja i peticija. S vremenom postaje lajtmotiv i ostalih segmenata društva u francuskoj Baskiji. Pogledajmo kratku kronologiju događaja vezanu uz departmentalistički pokret u posljednja dva desetljeća (1994. – 2014.), u doba nastajanja politike „novog upravljanja" i nakon nje. Podsjetimo prije toga na nekoliko ključnih datuma „novog upravljanja" – Vijeće izabranih predstavnika osniva se 1994., Vijeće za razvoj 1995., a Baskijski zavičaj 1997.

Godine 1994. zastupnik Michel Ichauspe daje prijedlog amandmana Nacionalnoj skupštini kojim se predlaže osnivanje regije Zavičaja rijeke Adour, i unutar nje, departmana

Baskije. Godine 1997. anketa koju provodi tjednik *La semaine du Pays Basque* pokazuje da je 64% stanovništva sklono osnivanju baskijskog departmana. U Bayonneu demonstrira 12 000 osoba u znak potpore departmanu. Novu anketu 2000. provode novine *CSA/Sud-Ouest*, koja pokazuje da je 66% stanovništva naklonjeno baskijskom departmanu. Udruga za departman Baskije, koja okuplja predstavnike stranaka, udruga civilnog društva, kulture i sindikata, vijećnike i zastupnike, osniva se 2001. godine. Godine 2002. 92 općinska vijeća, odnosno 58% općina Baskije, a 2005. 63% gradonačelnika Baskije daje potporu osnivanju departmana (Batera. Historique de la revendication).

Godine 2002. osniva se Platforma Batera, građanska inicijativa koja se zalaže za četiri zahtjeva: osnivanje departmana, Poljoprivredne komore, zasebnog Sveučilišta, službeni status baskijskog uz francuski. Batera u više navrata uspijeva okupiti mase u znak potpore svojim zahtjevima. Godine 2003. okuplja 10 000 demonstranata, 2005. sakuplja 35 000 potpisa, a 2006. – 2009. 32 050 potpisa za organiziranje referenduma o baskijskom departmanu. Godine 2009. pedeset vijećnika i zastupnika predaje potpise u znak potpore departmanu u podprefekturi Bayonnea, ali podprefekt odbija primiti izaslanstvo Batere. Godine 2010., uz potporu 90 gradonačelnika, Batera provodi ankete u 124 općine tijekom regionalnih izbora u kojima sudjeluje 34 600 ispitanika, od kojih se 72% izjašnjava za baskijski departman (Collectivite territoriale Pays Basque, 2013: 15).

Za baskijski departman izjašnjavaju se i drugi akteri u francuskoj Baskiji. Biltzar, tradicionalna skupština gradonačelnika/općina francuske Baskije daje potporu inicijativi 16. listopada 2010. Poslovna zajednica, okupljena oko Trgovinske i industrijske komore u Bayonneu daje svoju potporu 5. listopada 2012., a Vijeće za razvoj, jedno od dvaju „stupova" „novog upravljanja", 5. travnja 2012. Kako Vijeće za razvoj okuplja i predstavnike civilnog društva i svih segmenata francuske Baskije, ova potpora možda i nije predstavljala toliko iznenađenje, iako je značila bitnu pobjedu departmentalističkog pokreta i prekretnicu u odnosu snaga. Trebalo je nakon toga osvojiti i Vijeća izabranih predstavnika, koje je ipak, ne samo hijerarhijski nadređeno Vijeću za razvoj, nego je i dio „establišmenta". Time je inicijativa za baskijskim departmanom iz sfere civilnog društva ponovo vraćena u političku arenu.

3.8.4. Projekt lokalne samouprave[321]

[321] fr. Projet de Collectivite territoriale (Coordination territoriale Pays Basque, 27. 4. 2013).

Proces daljnje decentralizacije i velike administrativne reforme koji je pokrenuo predsjednik Nicolas Sarkozy 2009. – 2010., a koji je rezultirao Zakonom br. 2010-1563 od 16. prosinca 2010., „uzburkao je duhove“ i u francuskoj Baskiji. Naime, u Baskiji je, kako smo govorili u prethodnim poglavljima, desetljećima prisutan departmentalistički pokret, kako među baskijskim nacionalističkim (domoljubnim, *abertzale*) strankama tako i među stanovništvom, ali i mnogim „izabranim predstavnicima naroda“ (fr. *les élus*) – zastupnicima i vijećnicima. Sarkozyjeva reforma tako je ponovo pokrenula proces razmatranja budućnosti francuske Baskije, odnosno „oživjela duhove iz prošlosti“. Ne zaboravimo da je predsjednik Mitterrand 1981. obećao baskijski departman, te je već tada otvorio Pandorinu kutiju, koju je poslije bilo teško zatvoriti. Stoga je Mitterrand umjesto departmana morao ponuditi alternativu koja je postupno iznjedrila „novo upravljanje“; Vijeće izabranih predstavnika (naroda), strategije razvoja, novu strukturu *sui generis* Baskijski zavičaj i sve ono što je taj „treći put“ ili „odabrani put“ (Krasner, 1984) donio sa sobom. U trenutku kada se mijenja cijela administrativna podjela Francuske, prekrajaju granice regija i departmana, Baski su logično uvidjeli svoj „prozor mogućnosti“ (Bunce, 1999) da ponovo pokrenu pitanje zasebnog departmana. Uostalom, kako je proces decentralizacije ovaj put zamišljen ne samo odozgo prema dolje (*top-down*), nego su inicijative mogle ići i s niže razine na višu (od lokalne uprave i samouprave – općina, departmana i regija, prema centru, Parizu, *bottom-up*), sama država dodatno je pridonijela animiranju političara i civilnog društva na lokalnoj razini. Budući da je država već desetljeće ranije Baskiji dala parainstitucije „novog upravljanja“ – Vijeće izabranih predstavnika i Vijeće za razvoj, iako nisu institucije autonomije i ne mogu se uspoređivati sa snagom institucija španjolskih Baska, one su ipak na neki način djelovale kao „subverzivne institucije“. Pogledajmo kako je tekao taj proces.

Vijeće izabranih predstavnika pokrenulo je novi ciklus razmatranja „budućnosti upravljanja teritorijem“ 2009., a on je urodio gotovo jednoglasnim izjašnjavanjem na Općoj skupštini 24. studenoga 2012. u prilog zasebnoj jedinici lokalne samouprave (Conseil des Elus. Evolution de la gouvernance). Sada je „osvojeno“ i Vijeće izabranih predstavnika. I ne samo to, ono se udružilo s Vijećem za razvoj, predstavnicima poslovne zajednice (Trgovinska i industrijska komora iz Bayonnea), Skupštine (zajednice) općina *Biltzar*, ali i civilnog društva koje predstavlja platforma Batera (dakle baskijski nacionalisti!) u Teritorijalnu

koordinaciju Baskije,[322] a ona je 27. travnja 2013. objavila svoj Projekt lokalne samouprave.[323]

Projekt navodi da je postignut konsenzus svih sudionika procesa oko zahtjeva za zasebnom jedinicom lokalne samouprave (izabranih predstavnika naroda, poslovne zajednice, civilnog društva) te obrazlaže razloge isticanja zahtjeva. Izriče ocjenu da je dosadašnji „način upravljanja dosegao svoj limit" (Collectivité territoriale Pays Basque, 2013: 3). Projektom se traži za Baskiju status *teritorijalnog kolektiviteta s posebnim statusom*,[324] inače predviđen Ustavom Francuske, čl. 72. Isti već ima Korzika, koju Baskija u tome želi slijediti. Projektom bi se navedeni baskijski *teritorijalni kolektivitet* izdvojio iz departmana Atlantski Pirineji, od kojega bi preuzeo nadležnosti, ali bi ih proširio s nekim od nadležnosti regije Akvitanija, pa i središnje države. Izdvaja se osam prioritetnih područja u kojima bi taj *kolektivitet* mogao preuzeti nadležnosti: stanovanje, promet, poljoprivreda, turizam, gospodarstvo, kultura, baskijski jezik i prekogranična suradnja; te još neka područja u kojima bi se mogle „optimalizirati" javne politike; zapošljavanje, obrazovanje, socijalni dijalog, visoko obrazovanje i istraživanje, planiranje, održivi razvoj i klima, upravljanje vodama i otpadom, kao i prirodnom baštinom, mladež i medicinska skrb.

I površnim pogledom na predložena područja u oči upada *prekogranična suradnja*. Iako su danas, posebice u Europskoj uniji, moderni trendovi prekogranične suradnje, ipak je na simboličkoj razini to važno pitanje. Naime svaka jedinica lokalne samouprave, kada dobije i mogućnost prekogranične suradnje, time dobiva i međunarodnu dimenziju, koja je inače u nadležnosti suverene države. Francuska Baskija, dobije li mogućnost izravne prekogranične suradnje sa španjolskom Baskijom, preciznije s AZ Baskijom (*Euskadi*) i Navarrom, koje se izričito i spominju u ovom Projektu kao ciljna skupina prekogranične suradnje (ibid.: 13), uspijeva izbjeći tutorstvo regije Akvitanije i time indirektno i same francuske države. U oči upada i činjenica da se povezivanje francuske i španjolske Baskije uvijek može gledati kroz prizmu sna baskijskih nacionalista o ujedinjenju baskijskih zemalja. Nameće se neobičan zaključak. Francuska, pokušavajući izbjeći secesionizam francuske Baskije, tražila je način da umiri i zadovolji Baske, ali izbjegavajući bilo kakav oblik autonomije ili zasebne teritorijalne jedinice lokalne uprave i samouprave. Posebno za njih dizajnirala je „novo upravljanje" kao

[322] Coordination territoriale Pays Basque.

[323] Collectivité Territoriale Pays Basque. Un projet partage (Coordination territoriale Pays Basque, 27. 4. 2013).

[324] Collectivité territoriale a statut particulier (Conseil des Elus).

kompromis, sa savjetodavnim tijelima, Vijećem izabranih predstavnika i Vijećem za razvoj. Ona su namjerno zamišljena kao tijela bez stvarnih ovlasti. Unatoč tome, i takva tijela počinju se emancipirati i usmjeravati u probaskijskom pravcu, te tražiti isto ono što traže i baskijski nacionalisti – zasebnu teritorijalnu jedinicu. Naravno, radi se o drugačijoj razini u odnosu na španjolske Baske, koji su nekoliko koraka ispred, jer su s AZ Baskijom već postigli paradržavnost, dok se francuski Baski još bore za definiranje svog teritorija, s gotovo najnižim stupnjem lokalne uprave. Ipak, možemo ustvrditi da se i parainstitucije francuske Baskije počinju ponašati kao neka vrsta „subverzivnih institucija".

3.8.5. „Kontrasubverzivno djelovanje" II.

Država se potezom Vijeća izabranih predstavnika od 24. studenoga 2012. našla u nezgodnom položaju. Instalirala je institucije „novog upravljanja", a sada su se i one okrenule protiv nje, i traže ne samo ono što ona odbija zadnja dva stoljeća nego upravo ono što je država željela izbjeći i radi čega je i ustanovila „novo upravljanje" i njegove institucije.

Kao zakašnjeli odgovor na svrstavanje Vijeća izabranih predstavnika uz inicijativu za baskijski departman, stiže pismo (e-pošta) premijera 20. studenoga 2013. s odbijenicom (Conseil des Elus. Evolution de la gouvernance). Naravno, država, kao i uvijek prethodnih godina, zbog „ovisnosti o odabranom putu" više ne može reiterirati nazad, nego mora dati novi ustupak u smjeru baskijskih zahtjeva i pokazati „kako joj je stalo". U cjelini je atmosfera i stav države prema Baskiji i uopće manjinama i manjinskim jezicima mnogo otvoreniji i benevolentniji nego prije deset godina (Perrotin, intervju, 2014; Akeberry, intervju, 2014), međutim, odbijenica premijera opet je znak da u odnosu države prema manjinama nisu prevladani svi negativni stereotipi i da se država ne može osloboditi straha od secesionizma.

Država je na potez Vijeća izabranih predstavnika reagirala na sljedeći način: prefekt departmana Atlantski Pirineji, kao predstavnik države, dobio je zadatak izraditi nove prijedloge kojima bi se ojačalo Vijeće izabranih predstavnika i pretvorilo ga u „instituciju javnog prava", tj. pravnu osobu (Conseil des Elus. Evolution de la gouvernance). Uvidom u prijedloge prefekta, koji su 27. lipnja 2014. predstavljeni Vijeću izabranih predstavnika, a 7. srpnja 2014. Vijeću za razvoj, dobiva se, međutim, drugačiji dojam. Prefekt je zapravo vijećima izložio opcije budućeg institucionalnog statusa Baskije, ali u okviru trenutne administrativne reforme i službeno već postojećih ili novopredloženih zakonskih

institucionalnih formi. Prefekt tako navodi da postoje tri opcije za Baskiju: zadržavanje *statusa quo* ili transformacija, odnosno osnivanje institucionalnog oblika tzv. federativnog ili integriranog modela. U *federativne* modele ulaze tzv. metropolski pol ili pol teritorijalne i ruralne ravnoteže,[325] koji su prema zakonu tzv. mješoviti sindikati s posebnim statusom, dakle nisu jedinice lokalne samouprave. Pretvorbom u neki od njih, zapravo bi se uvela nova razina upravljanja, između postojećih, što bi dodatno kompliciralo sustav odlučivanja. Pored toga, *polovi* nemaju vlastite izvore financiranja. *Integrirani* modeli mogu biti u obliku *zajednice aglomeracije* ili *urbane zajednice*, koje već postoje u Baskiji. One ne bi uvodile novu razinu upravljanja, već bi zapravo značile okrupnjavanje sada već postojećih *zajednica*. Prednost *zajednica* je da imaju vlastite izvore financiranja. Prefekt također daje „mapu puta", tj. kalendar po kojemu bi trebalo postupati u svezi njegovih prijedloga, odnosno vezano i uz aktualnu administrativnu reformu. Nakon predstavljanja njegovih prijedloga u lipnju i srpnju 2014., prefekt ostavlja vijećima drugi dio 2014. za promišljanje i odabir buduće institucionalne forme (ili zadržavanje *statusa quo*). Tehničke pripreme za uvođenje eventualnog novog modela, koji bi se morao uvesti najkasnije 1. siječnja 2017., trebalo bi započeti 2015. godine (Presentation du prefet, 27. lipnja 2014).

Dakle, prefekt nije izišao u susret baskijskim departmentalističkim zahtjevima. Naravno, to nije bilo ni za očekivati, uzimajući u obzir negativan odgovor premijera. Ponovo se traži neki „treći" ili već „četvrti" put za Baskiju, kako bi se smirile tenzije i pokazalo da se izlazi u susret njihovim zahtjevima, ali se, još uvijek iz straha od secesionizma, Baskima nikako ne želi dati njihovu zasebnu jedinicu lokalne samouprave. Nudi im se ili da zadrže ono što već imaju (Zavičaj, s Vijećem izabranih predstavnika i Vijećem za razvoj), a čime nisu zadovoljni, ili da se udruže u neku veliku „zajednicu općina" ili *pol*, ali koji su opet podređeni departmanu ili regiji. Zapravo, država im stalno nudi konkretnu, gospodarsku, razvojnu komponentu, strategije razvoja i planiranje, želeći nacionalizam spustiti na tehničku razinu, razinu svakodnevnog života i oduzeti mu simboličku razinu i identitetski naboj. Ovi stavovi možda nas podsjećaju na pitanje „Kosova Republike" u bivšem SFRJ-u, kada se umjesto udovoljavanja institucionalnim zahtjevima kosovskih Albanaca, gospodarskim ulaganjima i *Fondom za nerazvijene*, pokušalo smiriti tenzije i otupiti oštricu albanskog nacionalizma.

Ima i drugih primjera otpora koji država i dalje pruža prema Baskima i njihovu jeziku, odnosno općenito prema manjinama i manjinskim jezicima. Recentni primjer Općine Ustaritz

[325] fr. Pole Métropolitain; Pole d'equilibre territorial et rural – PETR

to pokazuje. Ustaritz je 27. lipnja 2014. donio odluku o uvođenju baskijskog kao drugog službenog jezika uz francuski, što je odmah izazvalo oštru reakciju države i podprefekta Bayonnea kao njenog predstavnika. Potonji je zatražio očitovanje Upravnog suda u gradu Pauu (glavni grad departmana Atlantski Pirineji), koji je odluku privremeno suspendirao već 7. kolovoza 2014. Podprefekt je na Sudu izjavio da je „francuski jedini jezik jedne i nedjeljive Republike (…) Općina Ustaritz, čini se, to ignorira. Ipak, Država se ne protivi uporabi regionalnih jezika“ (Delvalle, *La Republique des Pyrinees*, 7. kolovoza 2014).[326] Zvuči pomalo kontradiktorno. Odvjetnica Općine na to je replicirala kako je čl. 2. Ustava, po kojemu je francuski jedini službeni jezik Republike restriktivan, i da po njemu za regionalne jezike nema mjesta, te da bi ga trebalo uskladiti sa Zakonom o slobodi izražavanja. [327]

Govoreći o sudovima, zanimljivo je da Baski na francuskom sudu ne mogu govoriti baskijski ako su francuski državljani, ali mogu, i imaju pravo na prevoditelja, ako su državljani Španjolske, s obzirom na to da je u Španjolskoj baskijski službeni jezik (unutar AZ Baskije i FZ Navarre). Događalo se više puta da su Baski koji su pokušavali govoriti baskijski jezik doživjeli udaljavanje sa suda i neugodnosti (Akeberry, intervju, 2014).

Ipak, kada bismo željeli usporediti odnos prema Baskima i baskijskom jeziku danas s onim prije nekoliko desetljeća, opaža se ogroman napredak. Javna uporaba baskijskog – u signalizaciji, oznakama cesta i ulica dopuštena je, te postoji u mnogim gradovima i općinama. Biarritz je jedan od prvih gradova koji ju je uveo 90-ih godina. Mnoge općine tiskaju i brošure na baskijskom. Sve departmanske ceste odlukom Općeg (departmanskog) vijeća dvojezične su. Svjedočimo gotovo o potpunoj promjeni paradigme u društvenom smislu riječi. Akeberry govori o „enormnim psihološkim pozitivnim promjenama“ u odnosu na stav prema baskijskom jeziku i kulturi (ibid.). Danas je politički korektno biti tolerantan prema baskijskom, naravno ako to ne dira status francuskog jezika i ne znači politički zahtjev za

[326] *Le français est la seule langue de la République une et indivisible selon l'article 2 de la Constitution, de même que les couleurs du drapeau national sont le bleu, le blanc et le rouge. La commune d'Ustaritz semble méconnaître tout cela. Ceci étant dit, l'État n'est pas opposé à l'usage des langues régionales.* http://www.larepubliquedespyrenees.fr/2014/08/07/euskara-le-tribunal-suspend-la-decision-du-conseil-d-ustaritz,1204993.php, pristupljeno 25. 8. 2014.

[327] *L'avocat de la municipalité d'Ustaritz, Florence Réau, amène d'autres arguments: "L'article 2 de la Constitution est quelque peu restrictif. Dans ce cadre étriqué, les langues régionales n'auraient plus lieu d'être. Il faut concilier l'article 2 avec la loi sur la liberté de communication." Et de rappeler que les langues régionales font partie du patrimoine national: "Nous disposons d'un arsenal législatif qui permet l'enseignement, la pratique et la diffusion des langues régionales dont le basque.* (ibid.)

departmanom. Npr. na sastanku Vijeća izabranih predstavnika može se čak i govoriti baskijski, ali prijevoda nema, pa oni koji ga ne razumiju neće shvatiti poruku; stoga izražavanje na baskijskom gubi smisao. Također, ironično, gotovo svi koji rade u OPLB-u ili Vijeću izabranih predstavnika su *abertzale* (baskijski domoljubi – nacionalisti), jer samo oni dobro govore baskijski! Dakle, zahvaljujući svojoj komparativnoj prednosti, znanju baskijskog jezika, *abertzale* su „ovladali" institucijama. Doduše, ionako se radi o „njihovim" institucijama, koje su za njih i dizajnirane. Ipak, uzimajući u obzir da država želi imati kontrolu nad svim, možemo govoriti o stanovitom napretku, ako ne i propustu države.

3.9. Zaključak

U ovome dijelu disertacije govorili smo zasebno o francuskoj Baskiji i njenim specifičnostima. Francuska, ili sjeverna Baskija, Iparralde, nalazi se sjeverno od Pirineja i španjolske Baskije, ali na jugozapadu Francuske, uz obalu Atlantika. Površinom mala, ispod 7000 km^2, i sa svega 290 000 stanovnika, od kojih možda tek nešto više od pola etničkih Baska, ali s dvojnim i isprepletenim identitetima. Malena je i u apsolutnim mjerilima i u usporedbi sa španjolskom Baskijom. Tijekom povijesti bila je dio baskijskog Kraljevstva Navarre, koje je obuhvaćalo i cijelu španjolsku Baskiju, odnosno današnju AZ Baskiju (*Pais Vasco, Euskadi*) i FZ Navarru. Od početka 16. stoljeća cijeli južni dio Kraljevstva Navarre, danas španjolski dio Baskije, dolazi pod vlast Kastilje, odnosno Španjolske. Sjeverni dio najprije dolazi pod vlast francuske dinastije Albret, a kasnije biva i inkorporiran u Francusku. Stoljeća francuske vladavine donijela su ne samo prisutnost nego i prevlast francuskog jezika, te situaciju diglosije, kao i miješanje stanovništva te asimilaciju.

O identitetu francuskih Baska, njegovom očuvanju političkom borbom i borbom za jezik, govorili smo u poglavlju 3.2. Budući da država nije brinula o očuvanju njihova jezika i kulture, Baski su morali sami, vlastitim privatnim udrugama i školama, poticati učenje vlastitog jezika kako ne bi pao u zaborav. U tome nisu imali potporu države ni institucija, te su jedini izlaz od gubitka nacionalne kulture i identiteta vidjeli u osnivanju vlastite jedinice lokalne samouprave (departmana), koji bi posebnim statusom baskijskog jezika Baskiju zaštitio od potpune asimilacije u francuski jezik i kulturu. Energija francuskih Baska od 1960-ih, kada se formira njihov prvi pravi nacionalistički pokret Enbata, pa sve do danas,

koncentrirala se na borbu za vlastite institucije, a time indirektno i na teritorij, posebice na zasebni departman. Baskijske stranke i društvo u tome u početku nisu bili jedinstveni, jer su ekstremniji nacionalisti u zasebnom departmanu ipak vidjeli tek priznavanje političkog realiteta odnosno francuske vlasti, *ipso facto* i odustajanje od ujedinjenja svih baskijskih zemalja. Neki nacionalisti čak su krenuli putem španjolske baskijske terorističke organizacije ETA-e, te osnovali vlastitu terorističku skupinu Iparretarrak. Terorizam i odnos prema njemu dodatno je podijelio ionako malu i slabu te već podijeljenu zajednicu baskijskih nacionalista, te joj još više otežao položaj u Francuskoj i prema francuskim vlastima. Potonje su se ne samo oštro obračunale s terorizmom nego su zbog njega dodatno bile podozrive prema bilo kojoj inicijativi koja je za cilj imala promicanje baskijske kulture i jezika. Tu podozrivost su metodom „prikladnog ponašanja“ (March i Olsen, 2009) prenijeli i na same Baske koji su zazirali od davanja potpore nacionalistima i *abertzale* strankama.

U modernoj Francuskoj, kao građanskoj i unitarnoj državi, Baski su izgubili svoju autonomiju, te postali dio šire administrativne jedinice, departmana Atlantski Pirineji. Uslijed centraliziranog političkog i izbornog sustava, njihovi političari teško su mogli ući u strukture vlasti, ako nisu bili povezani s francuskim matičnim političkim strankama. Francuska je dodatno, slijedom svojih jakobinskih uvjerenja, provodila politiku jezičnu asimilacije, koja je, pojačana fenomenima urbanizacije i masmedija, dovela do situacije da su Baski unutar svoje domovine postali jezična manjina i zaboravili vlastiti jezik. O ovome odnosu Francuske prema Baskima, govorili smo u poglavlju 3.3.

Trebalo je dugo da vlast promijeni stav prema Baskima. Promjena stava, kojoj smo posvetili poglavlje 3.4., imala je svoje uspone i padove, nagle obrate i povlačenja, ali je dugoročno išla u smjeru postupnog udovoljavanja baskijskim zahtjevima na području jezika i kulture, ali u znatno manjoj mjeri na području politike i vlastitih institucija. Od početne inicijative i predizbornih obećanja Françoisa Mitterranda prije osvajanja vlasti 1981., preko reiteracije i povlačenja inicijative te „gaženja“ vlastite riječi godinu iza, pa do osnivanja prvih baskijskih parainstitucija Vijeća izabranih zastupnika i Vijeća za razvoj, o kojima govorimo u poglavlju 3.5., proteklo je 13 godina. Baskija dobiva prvo spominjanje svog imena u novoj kvaziteritorijalnoj strukturi „Baskijski zavičaj“ (*Pays*) tek 1997., 16 godina nakon Mitterrandova predizbornog obećanja. „Zavičaj“ je, osim toga, novouvedena struktura *sui generis*, posebno dizajnirana za Baskiju, bez izvršnih ovlasti i bez financijske podloge, i kao takva slab surogat za pravu jedinicu lokalne samouprave (departman). „Novo upravljanje“ koje je tako instalirano s novim strukturama i institucijama, francuskoj Baskiji postupno je

donijelo ipak napredak, ne samo u razvojnom smislu, na što se formalno i fokusiralo, nego i na identitetskoj, simboličnoj razini, odnosno na području očuvanja i promicanja baskijskog jezika i kulture.

Osnovane su značajne kulturne i jezične institucije, Baskijski kulturni institut i Javni ured za baskijski jezik, koji oblikuju i provode neki oblik kulturne i jezične politike, prvi put u povijesti francuske Baskije. Ovom fenomenu posvetili smo poglavlje 3.6. Institucionalizirana je suradnja i veze sa španjolskom Baskijom od koje dolazi pomoć i poticaj u kulturi i jezičnoj politici. Prvi put došlo je do zaustavljanja daljnjeg pada postotka govornika baskijskog jezika među mladima, pa i blagog rasta, što otvara nadu za buduće naraštaje. Od nekad proskribiranog jezika, danas se u državnim, javnim, privatnim i katoličkim školama uči baskijski. Svakom godinom njihov broj se povećava, te u ovom trenutku već 60% škola nudi nastavu na baskijskom, a planira se porast udjela na 75%. Stav prema baskijskom je pozitivan i velik postotak roditelja želi da njihova djeca uče baskijski, čak i ako ga oni sami ne govore.

„Novo upravljanje“ nije, međutim, donijelo veće promjene u stranačkom životu francuske Baskije, što je tema poglavlja 3.7. „Novo upravljanje“ nije pomoglo izgradnji *abertzale* stranačkih elita niti doprinijelo većoj potpori *abertzale* strankama, kao što je to bio slučaj s autonomijom AZ Baskije. Ipak, uključilo je sve segmente društva u proces planiranja i donošenja odluka, uključujući i baskijske nacionaliste, a s druge strane uspjelo je postići postupnu promjenu paradigme i „prikladnog ponašanja“ kod vijećnika i zastupnika, koji su sada počeli više „baskijski misliti“. Tako su i Vijeće za razvoj i Vijeće izabranih predstavnika 2012. izrazili svoju potporu zasebnom baskijskom departmanu, čime su se usuglasili sa zahtjevima nacionalista! U tom smislu, „novo upravljanje“ ipak je donekle pridonijelo profiliranju baskijskih elita.

O odnosu države prema Baskima u svjetlu promjena nastalih osnutkom i radom institucija „novog upravljanja“, kao i baskijskom nacionalizmu u recentnom razdoblju govorimo u poglavlju 3.8. Država i dalje odbija udovoljiti tom zahtjevu, te pokušava iznaći neki „treći put“ kako bi umirila Baske, ne samo nacionaliste nego i umjerene, pa i vijećnike i zastupnike koji sjede u institucijama države i lokalne uprave i samouprave. Kako će se ovaj proces dalje odvijati, možemo samo nagađati. Činjenica da je država, nakon Françoisa Mitterranda i njegova obećanja o baskijskom departmanu 1980./1981., otvorila Pandorinu kutiju i „odabrala put“, te su njene kasnije odluke već „ovisile o odabranom putu“. Iako su upravo zamišljene kao nadomjestak autonomiji, i nisu trebale djelovati kao „subverzivne institucije“, institucije „novog upravljanja“ na kraju su odigrale tu ulogu. Možemo zaključiti

da su se i u francuskoj Baskiji lokalne institucije na kraju uživjele u „baskijstvo“, koje je postalo „prikladno ponašanje“, te počinju djelovati kao „subverzivne institucije“. Škole koje uvode sve više baskijskog jezika i sve veća njegova prisutnost u društvu, s vremenom će još više osnažiti baskijski identitet.

Vratimo se na našu četvrtu tezu, koja pretpostavlja da građanski model države, barem u slučaju Francuske i francuskih Baska, umanjuje secesionizam manjinskih naroda. Naveli smo pritom nekoliko čimbenika, odnosno načina na koji građanska i unitarna država, *volens nolens* djeluje u tom smjeru. Manjinski jezik nema službeni status, čime se otežava njegovo očuvanje i prenošenje na buduće naraštaje. Ekonomska podređenost centru i migracije polako mijenjaju etničku strukturu. Prekrajanje granica i izborni zakoni otežavaju izbor zastupnika manjine u predstavnička tijela i tijela odlučivanja. Konačno, uspješna izgradnja nacionalne države koja manjinski narod integrira u većinsku, jedinstvenu, državnu naciju, komplementirana s koertivnim metodama države zaokružuje cijeli proces.

Francuska se gotovo školski uklapala u ovaj model. Baskijski jezik nije imao službeni status, i bio je gotovo potpuno izbačen iz škola i društva do 1981. Ekonomska nerazvijenost, a potom i turistička valorizacija baskijske obale dovele su do migracijskih tijekova i smanjenja koncentracije baskijskog stanovništva. Prekrajanje granica, tj. uključenje u šire regije, kao i izborni zakon, otežao je Baskima izbor njihovih kandidata u predstavnička tijela. Kako smo detaljnije obrazlagali, proces izgradnje nacionalne države tekao je razmjerno uspješno, a također, kada je trebalo, i uporaba koertivne sile. Iako je 1960-ih pokretom Enbata dolazilo do buđenja nacionalne svijesti francuskih Baska, Francuska je, čini se, ipak više-manje uspješno, išla u smjeru integracije francuskih Baska u francusku naciju sve do 1981. godine. O tome svjedoče ranije iznesene statistike o gubitku prisutnosti baskijskog jezika, kao i o prevladavanju bilo dvojnog bilo isključivo francuskog identiteta.

Ključni događaji, predizborna kampanja socijalista i dolazak socijalista na vlast 1981., ali i situacija s druge strane granice – najprije ETA i nemiri u španjolskoj Baskiji, priljev baskijskih izbjeglica, a potom i autonomija AZ Baskije stečena 1978. odigrali su domino-efekt (demonstracijski efekt, difuzija, Galtonov problem). Baskijski identitet, iako oslabljen, uspio se očuvati. A svi navedeni procesi usporili su ili čak dijelom zaustavili proces integracije u francusku naciju. Tome su, naravno, pripomogli procesi globalizacije i sveopće pojačane brige za ljudska prava, a time i prava manjina.

Iako baskijski nacionalisti ne ostvaruju zapaženije rezultate na izborima, razni „demarši“ baskijskih predstavnika u lokalnim institucijama, demonstracije, interes roditelja da

im djeca uče baskijski jezik u školi i dr., ukazuju na opstojnost baskijskog identiteta i nacionalizma. Štoviše, i određenog secesionizma kod manjeg dijela francuskih Baska. Građanska država, dakle, nije uspjela u potpunosti eliminirati lokalni, periferni baskijski nacionalizam i secesionizam. Međutim, kako im država nije dala „oportunitetne strukture“ (institucije autonomije) za jačanje identiteta i nacionalizma, a još manje secesionizma, kao što se dogodilo u španjolskoj AZ Baskiji, ovi fenomeni nisu imali prilike razvijati se i jačati. Možemo zaključiti da građanska država u slučaju francuskih Baska nije uspjela potpuno eliminirati periferni nacionalizam i secesionizam, ali ga je uspjela umanjiti i učiniti relativno bezopasnim. Uspjela ga je, dakle, zadržati u „razumnim okvirima“.

Možemo ustvrditi da u slučaju Francuske unitarna i građanska država nastupa kao brana nekom izraženijem baskijskom secesionizmu, te ga umanjuje i transformira u blaži oblik kulturnog nacionalizma. Dodatno, centralizirani izborni sustav onemogućuje veću prisutnost baskijskih nacionalista u strukturama uprave i odlučivanja, te oni moraju koalirati s francuskim matičnim strankama kako bi politički opstali. To ujedno znači približavanje suprotstavljenih strana i stavova te čini i matičnu francusku politiku otvorenijom i sklonijom prema baskijskim zahtjevima, barem na lokalnoj razini. Da, lokalne institucije, čak i u specifičnom francuskom obliku „novog upravljanja“, odigrale su djelomično „subverzivnu ulogu“, ali je građanska i unitarna država, povezana s demokratskom tradicijom te uspješnim projektom izgradnje francuske nacije, umanjila i onemogućila veći „subverzivni utjecaj“. Iznova se vraćamo na našu osnovnu tezu da autonomne institucije imaju „subverzivni utjecaj“, a njihovo odsustvo ga uklanja. Stoga nije neobično da Francuska i dalje odbija dati Baskima vlastiti departman ili bilo kakav oblik autonomije.

4. KOMPARATIVNA ANALIZA

4.1. Identiteti

Kada je riječ o identitetu, španjolski i francuski Baski, kao isti narod sa zajedničkim podrijetlom i jezikom, razumljivo, dijele mnoge sličnosti. Različita povijest i pripadnost dvjema državama i kulturama razvoj njihovih identiteta odvela je, međutim, u različitim smjerovima. Stoga ćemo se u ovome poglavlju usredotočiti na sličnosti i razlike u njihovim identitetima i u procesu njihova oblikovanja. Možda je, osim primordijalnog jezika i etničkih osobina, najvažnija zajednička identitetska osobina upravo spomenuti fenomen diglosije, paralelne uporabe dvaju jezika, od kojih jedan uživa prestiž službenog, standardnog,

književnog jezika, i jezika društvene i poslovne komunikacije (Gellnerov jezik „visoke kulture“), dok drugi ostaje više vezan za privatnu i obiteljsku komunikaciju (Gellnerov jezik „niske kulture“). Naravno, u slučaju španjolskih Baska govorimo o španjolskom (kastiljanskom), a u slučaju francuskih Baska o francuskom kao o jezicima „visoke“ kulture. Gotovo u svemu ostalome, od procesa stvaranja identiteta do današnjeg rezultirajućeg identiteta, uočavamo razlike. Pritom, kako smo ranije spomenuli, odnos španjolskih i francuskih Baska u mnogočemu podsjeća na odnos starijeg i mlađeg brata, gdje španjolski Baski imaju ulogu prvog (starijeg), a francuski Baski drugog (mlađeg) brata.

Španjolski Baski, iako kasne za ostalim španjolskim nacionalnostima (Katalonci) i europskim narodima (npr. Hrvati, Talijani, Nijemci), u odnosu na francusku subraću relativno rano doživljavaju svoj nacionalni preporod, osnivaju svoje nacionalne političke i kulturne institucije i uobličavaju svoj nacionalni identitet. Već 1876. dobivaju prvu nacionalnu kulturno-političku instituciju Euskalerria (Baskija), koja postaje perjanicom nacionalizma i separatizma, 1918. osnivaju Akademiju za jezik. Francuski Baski kasne gotovo cijelo stoljeće, te udrugu Ikas osnivaju tek 1959. i pokret Enbata 1963., iako neke početke nacionalističkog pokreta možemo smjestiti već u 1930-e. Kulturne institucije francuski Baski dobivaju tek krajem 20. stoljeća, s „novim upravljanjem“ – Baskijski kulturni institut 1987., a Vijeće za baskijski jezik tek 2001. Španjolski Baski pritom imaju svog „pravog“ ideologa, Sabina Aranu, dok je kod francuskih Baska riječ o gotovo spontanom nacionalizmu, ako ne i o „uvozu nacionalizma“ iz španjolske Baskije, tj. demonstracijskom efektu ili efektu difuzije i Galtonovom problemu.

U francuskoj Baskiji Baski su tijekom stoljeća ostali *plebs* u punom smislu riječi, manjina bez političkog utjecaja, dočim su u Španjolskoj do kraja 19. stoljeća zadržali svoje povlastice, *fueros*, kao i *kolektivno plemstvo*, što je pomoglo kasnijem razvoju lokalnih elita. Francuska Baskija donedavno je bila, a i dan-danas jest, periferija države u kojoj se nalazi, dok je španjolska Baskija s industrijskom revolucijom postala jedna od najbogatijih pokrajina svoje države, i dobila svoju „metropolu“, Bilbao. Slijedom toga, španjolska Baskija dobila je svoje lokalne elite, industrijalce i buržoaziju, koji su većim dijelom bili odnarođeni, ali su ipak dijelom iznjedrili, tj. poslužili kao *nukleus* budućeg nacionalističkog pokreta. Španjolski Baski tako postaju bogatiji, više urbani i nacionalno osviješteni, dok su francuski Baski, upravo obrnuto, siromašniji, više ruralni i nacionalno manje osviješteni. Španjolski Baski uspjeli su, doduše, u vrlo kratkom razdoblju Republike i Građanskog rata (1936. – 1937.), ostvariti i svoju teritorijalnu autonomiju, čemu francuski Baski nisu bili ni blizu, a čak je i

francuska verzija ETA-e, teroristička organizacija Iparretarrak, od ETA-e bila doživljavana kao mlađi brat.

Ni danas francuski Baski nemaju ni najmanji vid teritorijalne autonomije. Nasuprot tome, španjolski Baski imaju već gotovo sve institucije vlastite države; od Vlade i premijera *Lehendakarija*, s častima i ovlastima Predsjednika, do Parlamenta, ogromnog vlastitog proračuna, pa čak i dijelova službe vanjskih poslova („Vanjsko djelovanje“) i sigurnosnog sustava (Policija *Ertzaintza*). Čak i u stranačkom sustavu španjolski Baski imaju svoju *catch-all*, „(sub)državotvornu“ stranku PNV, koja okuplja političku i društvenu maticu te usmjerava tijek kojim ide španjolska Baskija. Danas španjolski Baski imaju svoju „subdržavnu“, autonomnu televiziju ETB, koju francuski Baski prenose, baš kao što imaju i investitore koji dolaze investirati u francusku Baskiju. Kako na raspolaganju imaju „subdržavne“, autonomne institucije, koje omogućuju kreiranje jezične politike kojom forsiraju učenje baskijskog jezika odnosno provedbu intenzivne politike rebaskizacije, španjolski Baski donekle su uspjeli napraviti „jezični zaokret“ (engl. *reverse language shift*; Fishman, 1991). Tako je danas broj jednojezičnog hispanofonog stanovništva smanjen na 50,6% u španjolskoj Baskiji, a taj postotak za francusku Baskiju još uvijek je gotovo 70%. Francuski Baski u svemu tome zaostaju, te zaista imaju ulogu mlađeg brata.

Vratimo se sad pitanjima identiteta i razlika u njihovom manifestiranju i doživljavanju danas. Ključne odrednice baskijskog identiteta znakovito su različite u francuskoj i španjolskoj Baskiji. Španjolski Baski, pod utjecajem ideje voluntarizma Ernesta Renana, koju su promicali Krutwig i ETA od 1960-ih, na prvo mjesto ističu želju da se bude Baskom (46% ispitanika) i življenje i rad u Baskiji (46%), kao i mjesto rođenja (36%) (Baxok et al., 2006). Francuski Baski nemaju iste kriterije „baskijstva“. Za njih je mjesto rođenja na prvome mjestu (53%), ali značajno je i poznavanje baskijskog (40%) i baskijsko podrijetlo (31%). Želja da se bude Baskom kao kriterij „baskijstva“ prisutna je kod svega 14% francuskih Baska (ibid.). Čini se da je postojanje autonomije španjolskih Baska ojačalo neku vrstu građanske svijesti i lokalnog patriotizma, odnosno ojačalo građansku komponentu baskijskog nacionalizma, koji kao da je izgubio svoj primordijalni etnički naboj. Potonji i dalje opstaje u francuskoj Baskiji, gdje stanovništvo više ističe osnovne, primordijalne etničke značajke (jezik, podrijetlo) kao ključne odrednice identiteta.

Pritom spomenimo da se ipak, u usporedbi s francuskom Baskijom, znatno veći postotak stanovništva AZ Baskije smatra Baskima. Prema „pitanju Moreno“, 55% ispitanika

AZ Baskije smatra se samo ili više Baskima, dok je taj postotak u francuskoj Baskiji tek 16%, a prevladava francuski identitet – 52% ispitanika smatra se više ili samo Francuzima (ibid.).

Razlike u identitetu španjolskih i francuskih Baska, kako u njegovu oblikovanju tako i krajnjem rezultatu tog procesa, postoje i nisu beznačajne. Logično je stoga da je i recentni proces promjena paradigme u odnosu na stav države u kojima se nalaze, prema Baskima, kao i drugim nacionalnim manjinama,[328] bio različit. Posljedično, konačni ishod promjena bio je različit; puna autonomija u španjolskoj Baskiji te „novo upravljanje" u francuskoj Baskiji, kao „surogat" za autonomiju. Ti različiti ishodi različito su djelovali na daljnje ishode; na jačanje institucija, identiteta i elita. Iako u oblikovanju identiteta ne možemo govoriti o jednom činu, „odluci", jer se rezultat nije dogodio odjednom, kao posljedica jedne odluke, već je rezultat dugog povijesnog procesa, u ostalome (proces i ishod promjene paradigme, jačanje institucija, identiteta i elita) zaista možemo govoriti o Krasnerovom „odabranom putu", gdje prethodna odluka utječe na kasnije odluke i ishode (Krasner, 1984).

4.2. „Kontrasubverzivno djelovanje" države

„Kontrasubverzivno djelovanje" države definirali smo u širem smislu, kao ukupno djelovanje države s ciljem očuvanja teritorijalnog integriteta, i u tom smislu kao borbu protiv pokušaja perifernih nacionalizama da secesijom isti integritet ugroze. Unutar njega definirali smo afirmativna, relativno miroljubiva, nastojanja države da javnim politikama izgrade jedinstvo nacije, ali i korištenje koercije (sile) radi obračunavanja s perifernim nacionalizmom i secesionizmom. Potonje ulazi u klasični arsenal „kontrasubverzivnog djelovanja" države, dočim prva nastojanja označavamo kao proces izgradnje nacije, odnosno nacionalne države, a možemo ih nazvati i „preventivno kontrasubverzivno djelovanje" države s obzirom na to da je ono također usmjereno postizanju i očuvanju jedinstva, te borbi protiv ugroze države i nacije, samo na drugi, uglavnom miran i afirmativan, način.

U prvom fenomenu, izgradnje nacije, Francuska je imala, čini se, više uspjeha od Španjolske, i to ne samo što se tiče Baskije (Mansvelt Beck, 2005). Ranije je uvela obvezatno školovanje (na francuskom, krajem 19. stoljeća), opći obvezatni vojni rok, počela gospodarski i prometno integrirati državu…, a to su sve politike kojima se integrira nacija. Pored toga,

[328] „Nacionalnosti" u španjolskom političkom diskursu ili „regionalni jezici i kulture" u francuskom političkom diskursu.

zarana je definirala službenu državnu ideologiju, jakobinsku i republikansku, od koje kasnije nije odustajala niti ju je mijenjala, čime bi davala kontradiktorne signale „periferiji“. Francuska se razvijala centralizirano i centripetalno, s Parizom kao neprikosnovenim gospodarskim središtem, ali i jedinstvenim kriterijem uspjeha, bogatstva, prestiža. Francuska Baskija ostala je periferija u punom smislu riječi, zaostala, bez centra moći ili gospodarske aktivnosti. Bez vlastite buržoazije i „inteligencije“, francuski Baski dugo nisu uspjeli razviti svoj nacionalni pokret, koji se s punim zamahom razvio tek 60-ih godina 20. stoljeća.

Za razliku od Francuske, Španjolska je tijekom posljednjih dvaju stoljeća više puta mijenjala stav prema Baskiji, manjinama i perifernim nacionalizmima uopće. Poput njihala, on je išao iz krajnosti u krajnost – od stoljetne samouprave, preko relativne (ne)tolerancije na prijelazu 19. u 20. stoljeće i autonomije u Drugoj republici, do potpune zabrane za vrijeme Francove diktature. Sve što je trebalo integrirati državu i naciju, kao obvezatno školovanje, obvezatan vojni rok, obrana od zajedničkog neprijatelja, gospodarsko i prometno povezivanje, izostalo je, kasnilo ili imalo suprotan učinak. Baskija je dugo ostala „država u državi“, s vlastitim povlasticama, *fuerosima*, carinama, poreznim režimom, a njeni mladići nisu morali služiti španjolsku vojsku. Industrijska revolucija, međutim, od Baskije je napravila jedan od dvaju polova razvoja i bogatstva Španjolske, te je Bilbao postao novi centar. Nagla industrijalizacija i modernizacija uzrokuju korjenite promjene, ali i otpore, imigraciju hispanofonog stanovništva i pojavu baskijskog nacionalizma. Već krajem 19. stoljeća pojavljuje se prvi ideolog baskijskog nacionalizma, Sabino Arana, i osniva prva baskijska nacionalistička stranka. Sve to je u Francuskoj izostalo, odnosno kasni više od pola, gotovo i tri četvrtine stoljeća.

Naravno, tijekom stoljećâ kulturne i političke dominacije Španjolske i Francuske nad Baskijom, potonja je bila izložena kulturnoj i jezičnoj prevlasti njihovih kultura i jezika, te su obje došle u situaciju diglosije, koja traje i danas.

Francuska kao demokratska država, s malom i gospodarski slabo razvijenom baskijskom etničkom zajednicom, znatno kasnije u odnosu na Španjolsku, tek šezdesetih godina 20. stoljeća suočila se s baskijskim, ali i drugim perifernim nacionalizmima. Španjolska, čiji je policentrični povijesni i gospodarski razvoj stvorio jaku periferiju, ne samo Baskiju već i Kataloniju, rano se suočila sa snagom perifernih nacionalizama koje nije mogla ignorirati. Odgovori na njih su, kako smo spomenuli, varirali. Još krajem 19. stoljeća država

zabranjuje rad baskijskih društava Batzokija Sabina Arane. U 20. stoljeću slično čini prva diktatura Prima de Rivere, a represija nad Baskima i njihovim nacionalnim simbolima poprima krajnje oblike u doba Francove diktature. Kako je „njihalo“ odlazilo u krajnost u jednom smjeru, tako bi se kasnije vratilo u drugu krajnost – nakon prve diktature (1923. – 1930.) uslijedilo je prvo razdoblje autonomije (1936. – 1937.), a nakon druge diktature (1936./1939. – 1975.) uslijedilo je drugo razdoblje autonomije (1978.), koje traje do danas.

Kako Francuska u posljednje stoljeće i pol nije provodila samovolju i represiju diktature, nije ju ni morala „ispravljati“ ustupcima – autonomijom. Osim toga, Francuska je, kako smo upravo spomenuli, bolje integrirala, odnosno obavila izgradnju države i nacije, ali je isto tako uspješno preventivno spriječila „kontrasubverzivno djelovanje“ baskijskog i ostalih perifernih nacionalizama. Naime, prekrojila je povijesne granice perifernih regija i etničkih zajednica inkorporirajući ih u veće administrativne cjeline u kojima oni nisu mogli imati značajniji utjecaj. Dok je Španjolska zadržala baskijske provincije i Navarru kao zasebne administrativne jedinice i geopolitički pojam, Francuska je francusku Baskiju figurativno i administrativno „zbrisala s lica zemlje“, inkorporiravši je u novostvoreni departman Atlantski Pirineji.[329]

Konačno, Francuska se sa svom snagom države i njenom koertivnom silom sručila na baskijski militantizam, kada je on doveo u pitanje sigurnost države i građana 1970-ih i 80-ih godina. Ni ovdje nije bilo oklijevanja koje je bilo prisutno u Španjolskoj, bilo da se radi o djelovanju središnje Vlade i države ili o lokalnim političkim strankama koje iz stranačkih i nacionalnih razloga nisu smjele pokazati jasan stav prema militantizmu i terorizmu (PNV) ili su ih relativno otvoreno podupirale (HB i njeni nasljednici), a istovremeno su bile dijelom establišmenta, u slučaju AZ Baskije, Baskijskog parlamenta (barem do nove zabrane!). Sve to utjecalo je na smanjenje snage baskijskog nacionalizma u francuskoj Baskiji, odnosno na njegovo jačanje u Španjolskoj.

4.3. Promjena paradigme

[329] Francuski departmani dobili su nazive prema rijekama ili drugim geografskim, neutralnim pojmovima. Nešto slično uradio je kralj Aleksandar u Kraljevini SHS, odnosno Kraljevini Jugoslaviji, kad je državu podijelio na banovine koje su dobile imena po vodama. Tako je privremeno nestalo ime Hrvatske i zamijenile su je Savska i Primorska banovina.

Promjena paradigme u odnosu na stav države prema Baskima i drugim manjinama („regionalnim jezicima i kulturama“/“nacionalnostima“) u Španjolskoj i Francuskoj događa se približno u isto vrijeme. U Španjolskoj je ključni događaj-prekretnica smrt diktatora Francisca Franca 1975. godine, a u Francuskoj je to dolazak socijalista na vlast 1981.

Trajanje prijelaznog razdoblja, u kojem se događa promjena paradigme, kao i konačni rezultat promjene paradigme, međutim, bitno je različit. U Španjolskoj se ovo razdoblje, koje se naziva tranzicija (šp. *transición*, prijelaz) obično smješta u razdoblje od 1975. do 1978., godine donošenja novog demokratskog Ustava. U širem smislu riječi, kao konsolidacija, prijelazno razdoblje završava sljedećim parlamentarnim izborima 1982., na kojima pobjeđuju socijalisti Felipea Gonzaleza (PSOE). Sa stajališta same španjolske Baskije, kraj tranzicije možemo datirati u 1980., godinu prvih autonomnih izbora i formiranja prvog autonomnog Baskijskog parlamenta, u kojem relativnu većinu postižu baskijski nacionalisti.

U Francuskoj se za ovo razdoblje ne koristi posebno uvriježen termin, te bismo ga mogli imenovati „tranzicija“ samo radi paralele sa Španjolskom u ovoj našoj binarnoj studiji o pitanju baskijskog identiteta. Stoga smo ga nazvali „Nova situacija nakon 1981.“. Sa stajališta naše studije o baskijskom identitetu, ta „tranzicija“ u Francuskoj traje, dakle, od 1981. do 1994., godine formiranja Vijeća za razvoj Baskije, prvog tijela dizajniranog da pokuša djelomično izići u susret zahtjevima baskijskih nacionalista. Možemo, međutim, kazati da to prijelazno razdoblje traje i do 1997., godine formiranja Baskijskog zavičaja, kao virtualne parateritorijalne institucije, koja je bila korak dalje u istom smjeru, i s kojom je ujedno došao i kraj institucionalnim promjenama u francuskoj Baskiji.

Objema promjenama paradigme, osim samog ključnog trenutka, prekretnice, prethodilo je i poticalo ih je više ili manje burno razdoblje previranja u baskijskom etničkom korpusu, ali i političko previranje u matici – dominantnoj naciji. U Španjolskoj je to bilo djelovanje terorističke organizacije ETA-e te masovne demonstracije Baska protiv represije i progona baskijskih simbola, kao i kraj diktature raspadanjem frankističkog sustava i masovnim svešpanjolskim demonstracijama. U Francuskoj, kao demokratskoj zemlji, radilo se ipak o mnogo mirnijem razdoblju. Ipak, još desetljeće ranije, u francuskoj Baskiji djelovala je teroristička organizacija Iparretarrak, a francuski ministar unutarnjih poslova zabranjuje djelovanje baskijskog nacionalističkog pokreta Enbata. Na razini države, oporbeni socijalisti dolaze sa, za jednu unitarnu jakobinsku i republikansku Francusku, revolucionarnim idejama

o davanju autonomije regionalnim i jezičnim manjinama; Baskima se nudi zaseban departman, a Korzici poseban status.

Ishod obiju tranzicija, međutim, bitno je različit. Razloge treba tražiti u snazi baskijskog nacionalizma, koja je rezultat više ili manje (ne)uspješnog „kontrasubverzivnog djelovanja" države, odnosno posljedica negativnog nasljeđa Francove diktature ili pozitivnog nasljeđa francuske demokracije. U Španjolskoj, Baski, kao i druge španjolske manjine, odnosno da budemo politički korektni, „nacionalnosti", dobivaju svoje *autonomne zajednice,* s visokim stupnjem autonomije, koja je definirana i „posvećena" u samom novom Ustavu iz 1978. Španjolska time *de facto* postaje federacija, iako ne i po imenu, a Baski u okviru AZ Baskije (*Pais Vasco, Euskadi*), dobivaju svoju „subdržavnost", s jasno definiranim teritorijem, Parlamentom, Vladom, premijerom/Predsjednikom *Lehendakarijem*, Policijom… Postojeća Akademija za jezik dobiva državnu zaštitu i status Kraljevske akademije. Baskijska autonomija dobiva svoj pravni okvir Statutom iz Gernike, baskijski simboli postaju službeni simboli AZ Baskije, a baskijski jezik postaje suslužbeni uz španjolski.

U Francuskoj je ideja o zasebnom departmanu brzo napuštena (1984.), te uslijeđuje dugi niz godina bez ikakve autonomije ili čak simboličnih gesta usmjerenih udovoljavanju baskijskim zahtjevima. Proteklo je cijelih 13 godina do osnivanja prvog tijela koje bi se bavilo problemima Baskije, Vijeća za razvoj Baskije, 1994. Unatoč povoljnijoj klimi za baskijski jezik i kulturu, baskijski jezik ne dobiva službeni status, osim što se smije pojavljivati uz francuski na javnim mjestima i natpisima, te („stidljivo") u medijima, prvenstveno na radiju i novinama. Njegova pojačana zaštita i poticanje obrazovanja u školama dolaze tek s vremenom i kasnijim osnivanjem Vijeća za baskijski jezik 2001., a kasnije Javnog ureda za baskijski jezik 2004. Teritorij francuske Baskije ostaje nedefiniran sve do stvaranja Baskijskog zavičaja, a ni onda ne postaje mnogo više od simboličke geste, gotovo praznog slova na papiru, turističkog i geografskog pojma, koji se smije koristiti u svrhu sklapanja razvojnih konvencija i programa.

Kada bismo ishode promjena paradigme u Španjolskoj i Francuskoj promatrali u kraćem roku, npr. od samo pet godina, onda su oni za španjolsku Baskiju (do 1980.) revolucionarni, a na francusku Baskiju (do 1986.) gotovo beznačajni. Ni tijekom deset godina, do 1991., situacija se za francusku Baskiju nije bitno promijenila. Tek nakon petnaest godina, 1996., francuska Baskija dobila je svoje dvije „surogat-institucije" – Vijeće za razvoj i Vijeće

izabranih predstavnika, a tek nakon dvadeset godina prvu instituciju koja brine o baskijskom jeziku. Promjene u francuskoj Baskiji bile su evolucijske, kroz dugi niz godina, i rezultat su postupnog i često mukotrpnog procesa. Konačan ishod za španjolsku Baskiju puna je autonomija, gotovo „državnost“, a za francusku Baskiju možda malo više od kulturne autonomije, „surogat-institucije“.

U sljedećim poglavljima napravit ćemo kraću analizu u kojoj ćemo pokazati u kojoj mjeri su autonomne institucije u španjolskoj Baskiji djelovale kao „subverzivne institucije“, potičući rast nacionalizma i secesionizma. Uspoređujući španjolsku Baskiju s francuskom Baskijom, gdje ne postoje takve institucije, uočavat ćemo razlike. U situacijama gdje su bile prisutne „surogat-institucije“ u francuskoj Baskiji, promatrat ćemo njihovo djelovanje, te vidjeti ide li i ono, iako se ne radi o autonomnim institucijama, u smjeru „subverzivnih“ autonomnih institucija. Pritom promatramo tri razine: izgradnju samih autonomnih institucija, koje postaju baza institucijama potencijalne buduće samostalne države („institucije protodržave“); službene javne politike kojima se gradi zasebna (baskijska) nacija (*demos*), različita od državne (španjolske ili francuske). Konačno, promatramo u kojoj su se mjeri, zahvaljujući vlastitim institucijama, gradile vlastite elite i, posebice stranačkim nadmetanjem u Baskijskom parlamentu, poticao daljnji baskijski nacionalizam. U francuskoj Baskiji, u kojoj ne postoji autonomni parlament, promatramo „surogat-institucije“ i Vijeće izabranih predstavnika.

4.4. Izgradnja institucija

Španjolska Baskija, odnosno AZ Baskija (*Pais Vasco, Euskadi*), s autonomijom zacrtanom Statutom iz Gernike, dobiva „prave“ državne institucije: Parlament, Vladu, ministarstva i ministre (*Departamentos* i *consejeros*), predsjednika Vlade (*Lehendakarija)*, policiju, sa svojih šezdesetak tisuća službenika na razini AZ Baskije (Munoz, 2009).[330] S vremenom, širi se čak i na područje koje ne bi trebalo biti u nadležnosti autonomne vlade; vanjske poslove (tzv. Vanjsko djelovanje). Ne samo da oni imaju stvarne ovlasti i golem

[330] *pays*

proračun od desetak milijardi eura[331], čime potiču i određeni tip lojalnosti i klijentelizma o kojemu govori i Mansvelt Beck (2005), već imaju i ogroman simbolički značaj za Baske, a projiciraju svoj utjecaj i prema inozemstvu – među ostalima, upravo na francusku Baskiju, te izazivaju određeni demonstracijski efekt.

Francuska Baskija s velikim vremenskim odmakom dobiva svoje „surogat-institucije"; Vijeće za razvoj i Vijeće izabranih predstavnika. No one nemaju vlastite izvore financiranja te ovise o „milosti" ostalih državnih i lokalnih struktura. Primjera radi, Teritorijalni ugovor Baskije za razdoblje 2007. – 2013. vrijedio je tek 340 milijuna eura.[332] Kada ovaj iznos podijelimo sa sedam (jer se odnosi na razdoblje od sedam godina), dobivamo godišnju vrijednost programa manju od 50 milijuna eura. Čak i kad proračun AZ Baskije podijelimo sa sedam, jer je ona brojem stanovnika oko sedam puta veća od francuske Baskije, dobivamo oko 1,5 milijardu eura. Brojke govore za sebe: 50 milijuna eura vrijednosti programa za francusku Baskiju naspram milijardu i pol eura proračuna AZ Baskije. Što se tiče administracije, cijela administracija obaju vijeća francuske Baskije ima svega osam djelatnika![333] U usporedbi s AZ Baskijom, više nego simbolično. Slične usporedbe idu i na ostalim razinama. Zapravo, one nisu ni moguće, jer francuska Baskija nema nikakvu samoupravu ni autonomne institucije, već je u potpunosti i izravno administrativno inkorporirana u francusku državnu administraciju. AZ Baskija ima i svoju policiju *Ertzaintzu*, dočim ništa slično u francuskoj Baskiji ne postoji niti je zamislivo. Jednako, francuska Baskija nema ni osobu s častima i ovlastima premijera/Predsjednika *Lehendakarija*, koja je može predstavljati u zemlji i inozemstvu, ili Vanjsko djelovanje, sa svojim ministrom (*savjetnikom*; šp. *consejero*) ili uredima u inozemstvu, koje bi projiciralo njen imidž ili interese.

---

[331] Za 2015. proračun AZ Baskije iznosi 10,6 milijardi eura Irekia. Gobierno abierto, 2014. http://www.irekia.euskadi.eus/es/news/23810-parlamento-vasco-aprueba-las-cuentas-2015-para-euskadi?criterio_id=807083&track=1, pristupljeno 13. 4. 2015.

Za usporedbu, proračun Republike Hrvatske za 2015. iznosi oko 105 milijardi kuna, što je oko 13,8 milijardi eura (prema tečaju 1 euro = 7,6 kuna). http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2015-godina, pristupljeno 13. 4. 2015.

[332] Contrat Territorial Pays Basque 2007–2013; na http://www.lurraldea.net/fr/contrats-pays-basque/contrat-territorial-pays-basque-2007-2013.html, pristupljeno 13. 4. 2015.

[333] Equipe technique.Conseil de développement/Conseil des élus du Pays Basque. http://www.lurraldea.net/fr/equipe-technique.html, pristupljeno 13. 4. 2015.

Kako smo istaknuli, oba vijeća francuske Baskije savjetodavnog su karaktera, te nemaju financijske ni izvršne ovlasti, stoga smo ih i nazvali „surogat-institucijama“. Što se tiče samih funkcija i sastava vijeća, pokušat ćemo napraviti neku vrstu usporedbe, kao što smo pokušali, kada smo prvi put govorili o njima, u odnosu na institucije Europske unije i nacionalne vlade. Vijeće za razvoj možda ima neke dodirne točke s Vladom AZ Baskije, jer izrađuje strategije razvoja i podnosi ih na usvajanje Vijeću izabranih predstavnika, kao što Vlada AZ Baskije glavne dokumente mora podnositi na usvajanje Baskijskom parlamentu. Vijeće izabranih predstavnika također okuplja izabrane predstavnike naroda, kao i Baskijski parlament. Oni su, međutim, indirektno izabrani u Vijeće, jer ne postoje izravni izbori za njega, već svi departmanski i regionalni vijećnici, kao i parlamentarni zastupnici iz francuske Baskije, postaju njegovim članovima *ex oficio*. Podređenost francuskim državnim strukturama i ovdje je izraženija nego u slučaju španjolskog Baskijskog parlamenta. Dok su članovi francuske vlade *ex oficio* članovi Vijeća izabranih predstavnika, slična analogija ne postoji u Baskijskom parlamentu, te se španjolska Vlada ne može izravno miješati niti utjecati na njegov rad. Naravno, neizravno, ona to može učiniti preko stranačkih kolega iz iste, vladajuće, stranke, koji sjede u Baskijskom parlamentu. Uostalom, sam pravni položaj Baskijskog parlamenta u odnosu na dva vijeća govori dovoljno. Dok je Baskijski parlament vrhovno zakonodavno tijelo AZ Baskije, čiji je ustavnopravni položaj zajamčen španjolskim Ustavom iz 1978. i Statutom iz Gernike, a njegovi zastupnici uživaju zastupnički imunitet uobičajen za zastupnike nacionalnih parlamenata u svijetu danas i tijelo je koje donosi zakone koji se obvezno primjenjuju na teritoriju AZ Baskije, dva vijeća francuske Baskije, Vijeće za razvoj i Vijeće izabranih predstavnika, udruge su savjetodavnog karaktera, bez ikakvih zakonskih ovlasti, čiji članovi, naravno, i ne mogu uživati nikakav imunitet.

Zaključno, AZ Baskija ima, osim vojske, *de facto* kompletnu infrastrukturu jedne države. Stvorene su, dakle, institucije „protodržave“, „države u nastajanju“ odnosno „države na čekanju“. Francuska Baskija ne posjeduje ništa od toga. U nekom potencijalnom odcjepljenju, ili realizaciji nekog novog „Plana Ibarretxe“, AZ Baskija relativno lako bi se mogla ocijepiti bez većih troškova, dok bi takvi troškovi odcjepljenja, zbog nepostojanja nikakvih paradržavnih struktura, u francuskoj Baskiji bili ogromni. Iako ne vlada sigurnosnim aparatom, AZ Baskija, posjedujući vlastitu policiju, ipak posjeduje dio sigurnosnog aparata, što se može pokazati ključnim u ovakvim prijelomnim trenucima. *Ertzaintza* posjeduje ljudstvo, infrastrukturu, lako naoružanje, centre za obuku, i lako može poslužiti kao nukleus

neke buduće paravojske.[334] U tom smislu, francuska Baskija potpuno je uklopljena u francuski sigurnosni sustav.

4.5. Izgradnja i jačanje identiteta

U ovom poglavlju referiramo se na kulturne, jezične i medijske institucije koje promiču baskijski jezik i kulturni i identitetski izričaj, uočavajući razlike između španjolske i francuske Baskije, posebice vezano uz autonomiju španjolske AZ Baskije, odnosno nepostojanje iste u francuskoj Baskiji. Ipak, uzimamo u obzir kasnije promjene izazvane promjenom paradigme Francuskoj u odnosu na *regionalne jezike i kulture* nakon 1981. Iako je situacija što se tiče slobodnog izražavanja baskijskog identiteta i kulture do 1980. u francuskoj Baskiji bila znatno povoljnija, jer je Francuska kao demokratska država dopuštala privatno izražavanje baskijstva, početna pozicija po pitanju uporabe baskijskog jezika u školi i administraciji francuske i španjolske Baskije nije se bitno razlikovala. U objema je baskijski *de facto* bio izgnan, uz tek „stidljivo" pojavljivanje u Francuskoj.

Promjenom paradigme, u francuskoj Baskiji baskijski se vraća u škole. Baski dobivaju svoj Kulturni institut 1990. i Vijeće za baskijski jezik, doduše, znatno kasnije, 2001. (kasnije pretvoreno u Javni ured za baskijski jezik, OPLB, 2004.). Mediji na baskijskom jeziku dopuštaju se od 1981. Najprije su to radijske postaje i novine, a kasnije, ali u vrlo maloj mjeri, i televizija. Baskijski se u školama sve više uči. Tek znatno kasnije i vrlo postupno, „novim upravljanjem", i djelovanjem njegovih institucija, razvojnih konvencija i strategija, počinje ulaziti u ostale društvene sfere.

U španjolskoj AZ Baskiji, te promjene su revolucionarne – nagle i korjenite. Baskijska televizija, ETB, počinje djelovati već 1982. Akademija za jezik, osnovana još 1918., već 1976. dobiva državnu zaštitu i status Kraljevske akademije. U službenu uporabu ulaze baskijski nacionalni („subdržavni") simboli – zastava, grb i himna. Osniva se Sveučilište Baskije koje, kao i cijela AZ Baskija, provodi intenzivnu politiku baskizacije.

[334] Tako je npr. slovenska Teritorijalna obrana poslužila kao nukleus nove slovenske vojske, kao što je i hrvatsko Ministarstvo unutarnjih poslova odigralo ulogu u formiranju sigurnosnog aparata Republike Hrvatske 1990./1991.

Francuska Baskija, dakle, s vremenom ipak dobiva barem dio onoga što je AZ Baskija postigla gotovo odmah ili nedugo nakon uvođenja demokracije i autonomije. Razlika je ipak bitna. Jedno je opseg i intenzitet promjena. Francuska Baskija i dalje nema svoje Sveučilište, službenu („subdržavnu“) televiziju, niti je baskijski suslužbeni jezik. Kada se kao takav i pokušava uvesti na općinskoj razini, događa se državna zabrana, kao u spomenutom slučaju Općine Ustaritz. Druga razlika je, kao što smo i spomenuli, u brzini promjena. Francuska Baskija tek sada (Atelier 7, Vijeće za razvoj, 2014.) dobiva prijedlog da se baskijski eksperimentalno uvede u banke, bolnice ili željeznice. U Španjolskoj Baskiji to je odavno napravljeno, kao obveza, a ne kao fakultativni eksperiment. Treće je, vezano uz potonje, fakultativnost odnosno obvezatnost uvođenja baskijskog jezika. U francuskoj Baskiji baskijski jezik u principu se uvodi na poticaj baskijskih nacionalista, uz njihov veliki entuzijazam, i doživljava se kao njihov osobit uspjeh. U AZ Baskiji to postaje službena „autonomna“ („subdržavna“) politika, često i protiv želje mnogih Baska (*nolens volens*), čak i mnogih baskijskih nacionalista, koji sami izvorno nisu baskofoni. Podsjetimo se, čak je i PNV kao prva, najstarija i najsnažnija baskijska nacionalistička stranka, izvorno hispanofona, te se forsiranje baskijskog često doživljava kao pretjerano invazivno i agresivno. Obvezno uvođenje petogodišnjih planova učenja baskijskog jezika u javnoj administraciji ili zdravstvu, te evaluacija njihova (ne)ispunjavanja, spomenuti primjeri prisluškivanja telefonskih razgovora u Baskijskom parlamentu radi izrade statistike o postotku razgovora na baskijskom, kvote za primanje na posao ili jezični profili koje je potrebno zadovoljiti za radno mjesto, govore tome u prilog.

Kako smo ranije istaknuli, povezanost baskijskog jezika i identiteta, sve ove promjene u prisutnosti baskijskog jezika u društvu treba promatrati kao usmjerene jačanju ili izgradnji baskijskog identiteta. Dok u francuskoj Baskiji, koja nema nikakvu teritorijalnu autonomiju, svi ovi pokušaji i mjere znače borbu za opstanak baskijskog identiteta, jezika i kulture, u AZ Baskiji trebamo ih dodatno promatrati kao usmjerene izgradnji nove „subdržavne“ nacije ili *demosa*, vjernosti novoj društvenoj zajednici.

Pritom i opseg i intenzitet promjena, vrijeme implementacije mjera te obvezatni ili fakultativni karakter njihova uvođenja svjedoči i o supstancijalnoj, gotovo revolucionarnoj, razlici koju donosi različit status španjolske i francuske Baskije. Ne zaboravimo, AZ Baskija ima na raspolaganju ne samo sve instrumente javnih politika nego i izdašan javni proračun kojim ih može ostvariti. Francuska Baskija sa svojim „surogat-institucijama“ nema gotovo ni

eura vlastitih izvora za ostvarivanje svojih ideja, ako joj ne pomognu državne i lokalne institucije ili privatni sponzori. Nema ni ljudskih potencijala ili drugih potrebnih resursa. Za razliku od njih, AZ Baskija ima šezdesetak tisuća službenika koji tvore lokalnu „autonomnu" administraciju. Ne samo to, baskijski nacionalisti, na vlasti u AZ Baskiji, ne moraju nikoga pitati za dopuštenje, davati ustupke ili moliti sredstva za realizaciju svojih planova, strategija ili ideja. Francuski Baski, kako bi proveli svoje „baskijske" ideje, moraju ih najprije plasirati na Vijeće za razvoj, potom na Vijeće izabranih predstavnika, gdje u jednome i u drugome sjede predstavnici francuske države, od kojih su, barem neki, neskloni „baskijskom" karakteru ideje. Ako i kada im to uspije, francuski Baski moraju se boriti za osiguranje financijskih sredstava kojima će realizirati svoje projekte. Npr. Teritorijalni ugovor Baskija 2014. – 2020. zbog nedostatka sponzora, odnosno nemogućnosti zatvaranja financijske konstrukcije, donesen je tek u jesen 2015., pa je njegovo ime izmijenjeno u Teritorijalni ugovor Baskija 2015. – 2010.![335] Istovremeno, AZ Baskija daje 30 milijuna eura programima subvencija za učenje baskijskog (Europapress.es., 29. prosinca 2014).

Možemo zaključiti da autonomija može omogućiti, a u slučaju AZ Baskije i potiče, intenzivno jačanje baskijskog identiteta, kao i izgradnju zasebnog „subdržavnog" identiteta različitog od državnog. U tom smislu, djeluje kao „subverzivna institucija".

4.6. Izgradnja elita

Prva i osnovna razlika španjolske i francuske Baskije, što se tiče izgradnje elita, prvenstveno izgradnje stranačkih elita i potencijalnih vođa, jest u postojanju teritorijalne autonomije s lokalnim, „autonomnim" Parlamentom u AZ Baskiji, odnosno nepostojanju njegova pandana u francuskoj Baskiji. Parlament španjolske AZ Baskije, Baskijski parlament, omogućio je stranačko natjecanje na lokalnoj, „autonomnoj", baskijskoj razini, i političku arenu za nastajanje, profiliranje i opstanak lokalnih, baskijskih stranaka, na „svebaskijskoj

[335] *Toutefois, il n'y a à ce jour aucune garantie sur leur financement. C'est tout l'objet du travail de négociation qui va être initié prochainement et qui vise à préciser les modalités d'intervention financière de chaque partenaire.* „Još uvijek, do danas, nema jamstva za njihovo financiranje. Ono je stvar pregovora koji će uskoro započeti i koji će precizirati načine financijskog sudjelovanja svakog od partnera."
http://www.lurraldea.net/fr/contrats-pays-basque/contrat-territorial-pays-basque-2014-2020/preparation-du-contrat.html, pristupljeno 14. 4. 2015.

lokalnoj razini“. Naime, baskijske nacionalističke *abertzale* stranke postoje i u Francuskoj, te se natječu za mjesta u općinama, departmanu, regiji i državi, ali zbog centraliziranog izbornog sustava samo u općinama uspijevaju ući u lokalne skupštine, dok u departmanu Atlantski Pirineji imaju samo jednog vijećnika, u regiji niti toliko. Kada bi postojao neki lokalni Parlament francuskih Baska, vjerojatno bi njihov uspjeh bio znatniji, te bi ostvarili zapaženiji uspjeh i utjecaj u istome, a *ipso facto* i u francuskoj Baskiji. Njihov glas ovako se gubi na svim razinama iznad općinske, te su prisiljeni ulazili u koalicije s francuskim strankama i sklapati kompromise kako bi osigurali politički opstanak. Pritom, naravno, mogu utjecati na lokalne javne politike, ali ih ne mogu usmjeravati, a još manje samostalno kreirati.

Dok potpora *abertzale* strankama u francuskoj Baskiji jedva dostiže 10% glasova, u španjolskoj Baskiji one čine parlamentarnu većinu od samog začetka španjolske demokracije i prvog Baskijskog parlamenta 1980. Stoga je i lokalna, „autonomna“, politika AZ Baskije probaskijska, što je omogućilo sveobuhvatnu politiku (re)baskizacije na svim razinama, od osnovnog i visokog školstva do javne administracije i zdravstva.

Postojanje autonomije i Parlamenta omogućilo je i stvaranje i profiliranje lidera. Osim stranačkih lidera, koji se mogu profilirati kroz stranke i stranačko nadmetanje u Baskijskom parlamentu, te praćenjem parlamentarnih sjednica od medija, AZ Baskija u funkciji ima *Lehendakarija*, potencijalnog budućeg premijera ili Predsjednika. On ima službenu, zakonom zajamčenu vlast, ali i čast, privilegije te status. Ima svoju palaču, svoju administraciju, web-stranicu, medijske nastupe i određeni „kult ličnosti“ koji danas, uostalom, dobiva svaka osoba na takvoj dužnosti, masmedijima i pristupom istima. Ništa slično ne postoji u francuskoj Baskiji. Postupno skretanje u „baskijstvo“ koje smo uočili kod Vijeća izabranih predstavnika, kao kolektivnom organu, sa „staturom“ *Lehendakarija* ne može se ni usporediti.

Spomenuli smo zanimljivost Baskije da su sve ekstremnije nacionalističke baskijske stranke, stranke ljevice. PNV[336] je stranka centra, s blagim otklonom udesno, ali je u francuskoj Baskiji marginalna, dok je u AZ Baskiji na vlasti, ali, unatoč svom baskijskom nacionalizmu, ne pripada ekstremnim baskijskim nacionalistima. Desničarske ekstremne nacionaliste, kao francuski Nacionalni Front Marine Le Pen, ili klasičnu desnicu, kao španjolsku Narodnu stranku (*Partido Popular*) Mariana Rajoya, Baskija ne poznaje. Ipak, baskijsko biračko tijelo dobrim dijelom je konzervativno i katoličko. Španjolski Baski

[336] U francuskoj se PNV označava francuskom kraticom PNB. Baskijska kratica je EAJ.

demokršćanske tradicije glasuju stoga za PNV, ali francuski Baski radije se priklanjaju francuskim strankama. Ponovo su autonomija odnosno nedostatak autonomije odigrali svoje. U AZ Baskiji autonomija omogućuje profiliranje i snagu lokalne, baskijske demokršćanske stranke PNV-a, dok nepostojanje autonomije to ne omogućuje u francuskoj Baskiji – te se glasovi konzervativnih Baska, umjesto lokalnoj baskijskoj stranci, daju francuskim strankama. Naravno, ulogu u tome imala je i povijest francuske Baskije i izborni sustav Francuske – kako uspješno „konstrasubverzivno djelovanje" u izgradnji države i negativnom povezivanju *abertzale* (domoljubnih) stranaka s teroristima tako i centralizirani izborni sustav.

Spomenuti PNV, slijedom postojanja autonomije i Baskijskog parlamenta, duge tradicije i potpore biračkog tijela, uspio se profilirati u pravu lokalnu, „autonomnu", „državotvornu stranku". Ima najjače kadrovske kapacitete, infrastrukturu, iskustvo i privilegije vlasti, uključivo i široku pojavu klijentelizma te izdašne financijske resurse. Skrećemo pozornost da o godišnjem proračunu AZ Baskije od 10,6 milijardi eura ipak dobrim dijelom odlučuje PNV kao stranka na vlasti.[337] Istovremeno, njena podružnica u Francuskoj, PNB, slaba je i marginalna stranka, nedovoljno profilirana, koja se pojavila kasno i nije se izborila za svoje mjesto. Zbog centrističkog usmjerenja i „sindroma vlasti", radije se priklanja francuskim strankama nego lijevim i marginalnim *abertzale* strankama. Koliko može značiti stranačka infrastruktura u prijelomnim trenucima krize (npr. rata) ili npr. potencijalnog raspada države/odcjepljenja, pokazuje upravo pozitivan primjer PNV-a u vrijeme Španjolskog građanskog rata, spominjan u poglavlju 2.3. Tada je PNV svojim stranačkim stražama spasio crkve i industrijska postrojenja Baskije od uništavanja republikanaca. Možda i u budućnosti PNV u AZ Baskiji zahvaljujući svojoj infrastrukturi i organizaciji može odigrati sličnu ulogu. Francuska podružnica PNB-a za tako nešto vjerojatno ne bi mogla poslužiti, ali ni ostale, rascjepkane, minijaturne *abertzale* stranke francuskih Baska.

Postojanje Baskijskog parlamenta kao političke arene u kojoj su većina stranaka baskijske *abertzale* stranke (PNV nije, doduše, lijeva *abertzale*, ali je svejedno nacionalistička dakle *abertzale* stranka), potaknulo je stranačko nadmetanje i neku vrstu „subverzivnog djelovanja", tj. jačanje baskijskog nacionalizma i secesionizma. Plan Ibarretxe ili navedeni primjeri dokazivanja baskijstva, što se tiče baskijske zastave, grba ili himne, kao i intenzivna jezična politika (re)baskizacije, ilustracija su ove tvrdnje. U francuskoj Baskiji takva politička

[337] http://www.irekia.euskadi.eus/es/news/23810-parlamento-vasco-aprueba-las-cuentas-2015-para-euskadi?criterio_id=807083&track=1, pristupljeno 13. 4. 2015.

arena ne postoji, osim možda na lokalnoj razini, ali tu su *abertzale* stranke okružene francuskim strankama te ne mogu doći do izražaja. Kada i uspiju, umiješa se država koja „konstrasubverzivnim djelovanjem“ intervenira i sprječava bilo kakvo „subverzivno djelovanje“. Slučaj Općine Ustaritz, koji smo spomenuli u poglavlju 3.8., gdje je prefekt poništio odluku Općine da baskijski proglasi suslužbenim jezikom općine, odličan je primjer. Naravno, primjeri interveniranja države postoje i u Španjolskoj. Vlada u Madridu odluke Baskijskog parlamenta, *de facto*, uz pomoć Ustavnog suda, ili, kao u slučaju Plana Ibarretxe, jednostavnim nadglasavanjem u španjolskom Parlamentu, može staviti izvan snage. Ipak, uzimajući u obzir Ustavom zajamčenu autonomiju, takvi postupci madridske Vlade rijetki su i zaista se odnose na pitanja zadiranja u ovlasti središnje Vlade ili državnog suvereniteta, što je s Planom Ibarretxe i bio slučaj. Intervencije, kao u slučaju benigne općinske odluke u slučaju Ustaritz nezamislive su – dokaz tome je jezična politika (re)baskizacije, koja se često provodi ekstenzivno i intenzivno *nolens volens*.

4.7. „Subverzivno djelovanje“ vs. „kontrasubverzivno djelovanje“

U ovome poglavlju usporedit ćemo konačne rezultate sraza i međudjelovanja „subverzivnih“, odnosno „kvazisubverzivnih“ institucija s jedne strane i „kontrasubverzivnog djelovanja“ dviju država s druge strane. Prve institucije djeluju donekle centripetalno jačajući baskijski secesionizam u Španjolskoj i Francuskoj, protiv kojega se ove države bore; kako afirmativnim javnim politikama izgradnje nacije tako i koertivnim politikama očuvanja teritorijalnog integriteta.

Rezultat promjene paradigme u dvjema državama u odnosu na Baske i druge nacionalne manjine („nacionalnosti“ u Španjolskoj ili „regionalne jezike i kulture“ u Francuskoj), a možemo govoriti i o rezultatu „kontrasubverzivnog djelovanja“ država, jer države žele umanjiti secesionizam manjina djelomičnim udovoljavanjem njihovim zahtjevima, bitno je različit. Dok u Španjolskoj govorimo o punoj autonomiji za Baske i stvaranju njihove „protodržave“ ili „države u nastajanju“, u Francuskoj imamo potpuno odsustvo baskijske samouprave te, umjesto nje, savjetodavne institucije bez financijskih, izvršnih ili zakonodavnih ovlasti. Navedene institucije, koje smo stoga nazvali „surogat-institucijama“, komplementirane su s razvojnim programima i određenom kulturnom autonomijom. Kako su „izlazne situacije“ ili institucije bitno različite, logično je i da su

rezultati djelovanja tih institucija na svim trima promatranim područjima – izgradnja samih institucija, izgradnja identiteta i izgradnja elita, bitno različite.

Na polju jezične i obrazovne politike, razlike su bitne. U AZ Baskiji na djelu je politika „jezične normalizacije“ koja je *de facto* forsirana i obvezujuća, a rezultira znatno povećanim stupnjem znanja baskijskog jezika u populaciji, posebice među mladima i školskom populacijom. U francuskoj Baskiji omekšava stav prema baskijskom jeziku, čime se povećava njegova prisutnost, ali je pristup još uvijek voluntaristički, bez mogućnosti nametanja učenja ili dvojezičnosti kao obvezatnih. I to je pomoglo da se s najmlađim generacijama zaustavi pad znanja baskijskog jezika, iako su rezultati još skromni. AZ Baskija, osim intenzivne politike rebaskizacije, i raznim drugim načinima i sredstvima gradi novi „subdržavni“ identitet i *demos*, različit od državnog. Čini to posredstvom „subdržavnih“, „autonomnih“ službenih simbola, zastave, grba i himne, te jačanja lojalnosti tim simbolima, simboličkim događanjima kao što je trka Korrika itd. Takvi načini i sredstva nisu na raspolaganju francuskim Baskima, iako mjestimice, prešutnim toleriranjem ili odobravanjem francuskih vlasti, i sami bivaju uključeni u njih. Na neki način, oni se „švercaju“ ili „šlepaju“ (engl. *free riding*) za svojim španjolskim sunarodnjacima – sudjeluju u Korriki ili prenose španjolsku baskijsku televizijsku postaju ETB.

Na području izgradnje elita i političkog izražavanja, u AZ Baskiji svjedočimo punom stranačkom nadmetanju u lokalnom, autonomnom Parlamentu – Baskijskom parlamentu, uključivo i stranačkom nadmetanju u izražavanju „baskijstva“ i baskijskog nacionalizma. U francuskoj Baskiji ne postoji lokalna svebaskijska politička arena, te su baskijski političari prisiljeni sklapati kompromise s francuskim strankama kako bi uopće ušli u tijela lokalne uprave i samouprave iznad razine općina, departmansko Opće vijeće ili Regionalno vijeće. Ako i uđu u njih, moraju sklapati daljnje kompromise kao vijećnici i ublažavati svoje „baskijstvo“ kako bi osigurali svoj politički opstanak. Činjenica postojanja ili nepostojanja autonomije rezultirala je općim „baskijskim“, *abertzale* smjerom vlasti u AZ Baskiji, i nepostojanjem pandana tome, odnosno, za Francusku uobičajenim, „francuskim“ smjerom u francuskoj Baskiji (spomenuto „prikladno ponašanje“ Marcha i Olsena). U AZ Baskiji „baskijstvo“ se može službeno izražavati institucijama. I u francuskoj Baskiji je, doduše, sada već moguće izražavati „baskijstvo“ u „surogat-institucijama“ „novog upravljanja“. Međutim, kako te institucije nemaju stvarnu moć ni utjecaj, baskijski nacionalisti svoje „nacionalističke“, baskijske zahtjeve uglavnom moraju izražavati izvaninstitucionalno,

samoorganiziranjem, potpisivanjem peticija ili stvaranjem alternativnih političkih platformi, kao što je recentna Platforma Batera.

Plan Ibarretxe možda je kruna „subverzivnog djelovanja" autonomnih institucija AZ Baskije. On je bio sinergija djelovanja institucija i elita i, da su okolnosti na razini središnje države i stranaka u španjolskom Parlamentu bile drugačije, mogao je dovesti do konfederalnog statusa Baskije. Pokušamo li pronaći njegov pandan u francuskoj Baskiji, „kruna" „kvazisubverzivnog djelovanja" „surogat-institucija" bio je Projekt lokalne samouprave (v. poglavlje 3.8.) koji je usvojilo Vijeće izabranih predstavnika 2013., udruženo s drugim baskijskim akterima u Teritorijalnu koordinaciju Baskije. Razlike u njima, međutim, krucijalne su. Prvo, Plan Ibarretxe usvojio je lokalni Parlament, koji, iako nije suveren, ima svoj ustavnopravni položaj zajamčen španjolskim Ustavom kao najvišim zakonom države. Projekt lokalne samouprave donesen je u jednoj neformalnoj udruzi, te kao takav nema nikakvu pravnu snagu ni legitimitet od države. Oba su, doduše, neslavno završila svoj kratak vijek. Ipak, dovoljno govori i činjenica o modalitetima i razini njihova okončanja. Plan Ibarretxe „okončao" je u španjolskom Parlamentu, koji je vrhovno zakonodavno tijelo jedne suverene države. Projekt lokalne samouprave zadobio je svoj *coup de grâce*[338] od prefekta, tj. lokalnog župana, tj. na gotovo najnižoj razini izvršne državne vlasti. Konačno, sadržaj dvaju dokumenta neusporediv je – dok Plan Ibarretxe predviđa gotovo osamostaljenje od Španjolske i stvaranje *de facto* suverene baskijske države, Projekt lokalne samouprave predlaže tek stvaranje zasebnog departmana, što je jedinica lokalne uprave, i dvije razine niže u državnoj hijerarhiji. Dodamo li i da prefekt nije zakonodavni organ svoje jedinice lokalne uprave, nego izvršni, razlika, sama po sebi dovoljno očita, postaje još drastičnijom.

Osvrnimo se na „kontrasubverzivno djelovanje" države u smislu afirmativnih politika izgradnje nacije, kao dio „meke moći" (engl. *soft power*), kojima država recentno pokušava reintegrirati (španjolsku) naciju i spriječiti, odnosno neutralizirati „subverzivni utjecaj" autonomnih institucija. Spomenuli smo u tom smislu *ustavni patriotizam*, koji je postao pomodan u Španjolskoj u prvom desetljeću 21. stoljeća. Po uzoru na Njemačku i učenje Sternbergera i Habermasa, najprije španjolski socijalisti (PSOE), a zatim i narodnjaci (*Partido Popular*, PP) usvajaju *ustavni patriotizam* kao službenu ideologiju svojih stranaka, a nakon dolaska na vlast, i Vlade (Kraljevine Španjolske). Slična politika u Francuskoj nije ni bila

[338] Smrtonosni, fatalni udarac.

potrebna, jer je na djelu određeni vid, pandan *ustavnog patriotizma*, u obliku jakobinskog republikanizma, ustoličen još u doba Francuske revolucije, a provodile su ga sve republikanske vlade od kraja 19. stoljeća. Republika, *Marianne*, kao i ideje i ideali slobode, jednakosti i bratstva[339], bile su dovoljno jako vezivno tkivo za integraciju francuske nacije. Također se nisu uspjele profanizirati kao Francova ideja „jedne i velike" Španjolske. Ipak, i sama Francuska posljednjih godina preispituje svoj nacionalni identitet, što je predmet javnih debata koje je potencirao, ako ne i otvorio, predsjednik Nicolas Sarkozy (Lemarié, 2012).[340] Uzroke ovih debata, međutim, ne treba tražiti u problemu *regionalnih jezika i kultura* Francuske, već u pitanju brojne islamske manjine u Francuskoj i njene integracije. Naravno, dijelom su i rezultat populističke retorike predsjedničkog kandidata i kasnijeg predsjednika Sarkozyja u stranačkom nadmetanju i borbi za vlast, kao i pokušaj neutraliziranja i zaustavljanja daljnjeg prodora ekstremne desnice (Nacionalni front, FN) (Bonal i Equy, 2009). Sarkozy je čak osnovao zasebno ministarstvo koje se bavilo pitanjima identiteta i integracije – Ministarstvo imigracije, integracije, nacionalnog identiteta i solidarnog razvoja,[341] a uveo je i „domoljubne mjere" po uzoru na SAD; u svakoj učionici u školama ističu se francuska zastava i Opća deklaracija o ljudskim pravima (Soutra, 2010; Dyevre, 2010).

Ipak, valja spomenuti da je situacija između dviju država, Španjolske i Francuske, bitno različita. Španjolska se zaista našla suočena s konkurencijom za lojalnost državi u autonomnim zajednicama koje počinju paralelni proces izgradnje nacije na subdržavnoj razini, te je na razini središnje države bila potrebna određena protuteža nacionalne (državne, španjolske) ideologije i retorike. Francuska takvu vrstu protivnika, odnosno takvu situaciju, nije imala. Točnije, izbjegla ju je namjernim nedavanjem autonomije svojim *regionalnim kulturama* (manjinama). Stoga smo ovakvu centralističku, unitarnu politiku i okarakterizirali dijelom „preventivnog kontrasubverzivnog djelovanja".

[339] fr. *Liberté, égalité, fraternité*.

[340] Lemarié, Alexandre. 2012. *Le candidat Sarkozy réhabilite l'identité nationale*. LeMonde.fr, 5. 3. 2012. http://www.lemonde.fr/election-presidentielle-2012/article/2012/03/05/le-candidat-sarkozy-rehabilite-l-identite-nationale_1652134_1471069.html, pristupljeno 28. 4. 2015.; v. i Vincendon, 2009; Liberation.fr. 2. i 3. 11. 2009; Virot, 2009.

[341] Postojalo od 2007. do 2010.

Francuska, dakle, nije krenula putem Španjolske, koja je Baskima i drugim *nacionalnostima* 1978. najprije dodijelila autonomiju, a potom je „subverzivno djelovanje“ autonomnih institucija trebala neutralizirati drugim politikama, poput *ustavnog patriotizma*. Ona je svoje „meko“ „kontrasubverzivno djelovanje“ usmjereno prema Baskima, umjesto autonomije, realizirala alternativno. Učinila je to „novim upravljanjem“, razvojnim strategijama i projektima, ali i uključenjem u proces svih segmenata baskijskog društva, čak i predstavnika španjolskih Baska i AZ Baskije. Kako smo spomenuli, tolerirala je, čak, štoviše, i olakšavala prijenos programa španjolske baskijske televizijske postaje ETB-a.

Obje države, međutim, ne libe se primijeniti i „tvrdu moć“ (ili „tvrda sila“, engl. *hard power*) kada osjete da su ugroženi njihovi nacionalni interesi ili kada autonomne institucije ili institucije „novog upravljanja“ prijeđu granice državi prihvatljivog ponašanja. Spomenuli smo slučaj Plana Ibarretxe i Projekta lokalne samouprave, koje su derogirali španjolski Parlament, odnosno prefekt departmana Atlantski Pirineji. U drugim situacijama, odluke Baskijskog parlamenta poništit će španjolski Ustavni sud ili francuski lokalni (općinski) sud. Obje države pribjegavaju, dakle, državnoj sili odnosno koertivnim sredstvima, ali je razlika u razini. Španjolska je AZ Baskiju uzdigla na razinu *de facto* federalne jedinice, te se u načelu odluke institucija AZ Baskije ili drugih autonomnih zajednica ne dovode u pitanje. Točnije, to se događa vrlo iznimno i na vrlo visokoj razini, što često izaziva političke potrese i tenzije. Francuska ne mora toliko voditi računa o odlukama lokalnih tijela kao što je to Vijeće izabranih predstavnika, tim više što su to zaista samo savjetodavna tijela. Naravno, nije ni potrebna visoka državna razina kao što je to državni Ustavni sud. Takvi se slučajevi stoga rješavaju na najnižoj razini. Sve je to posljedica statusa baskijske manjine u objema državama; njihove visoke autonomije u Španjolskoj, i odsustva autonomije u Francuskoj.

Što se tiče primjene klasične „tvrde sile“, koercije, policijske i sigurnosne represije, sa svrhom „kontrasubverzivnog djelovanja“, obje države pokazale su relativnu odlučnost. Zanimljivo je da se u objema donekle ponavljao uzorak ponašanja socijalista. Naime, ljevica u objema državama bila je znatno otvorenija od desnice prema pitanjima manjina, autonomije, višejezičnosti i multikulturalnosti ili decentralizacije, te se prije dolaska na vlast (u Francuskoj 1981., u Španjolskoj 1982.) gotovo natjecala u obećavanju navedenih prava i posramljivanju desnice na vlasti kao konzervativne, netolerantne, ksenofobične i dr. Spomenuli smo npr. proces iz 1979., u kojemu budući francuski ministar Badinter brani baskijske izbjeglice i teroriste ETA-e kao borce za slobodu i uspoređuje ih s drugim „teroristima“, koji su postali

budući „veliki državnici“ (Cassan, 1979: 206–207). Nakon dolaska na vlast, obje socijalističke stranke, suočene s izazovom terorizma i pitanjem državne sigurnosti, mijenjaju, što postupanje što i samu retoriku. Španjolski socijalisti, unatoč i dalje relativno velikoj otvorenosti autonomiji i kulturnoj raznolikosti, kako deklaratornoj tako i supstancijalnoj, ipak iza sebe imaju „mrlju“ antiterorističkih skupina GAL-a, koje su, štoviše, djelovale na području druge države, Francuske. Francuski socijalisti, tada na vlasti u Francuskoj, vjerojatno su također bili umiješani u događanja, te davali barem svoj prešutni pristanak. Od velikih pobornika baskijske autonomije, socijalisti postaju „kočničari“ – oni koji dobivaju „stranački naputak“ od vrha stranke da zaustave ostvarenje prvotnog obećanja, ideje baskijskog departmana. „Neću dozvoliti da se razara tkivo Francuske“, rekao je tadašnji francuski predsjednik u spomenutom govoru u Bayonneu 1984. (Mitterrand, 1984). Stav desnice u objema državama nije ni potrebno previše isticati. Ona je uvijek bila „velikodržavna“ i borila se protiv perifernih nacionalizama i secesionizama. Unatoč epizodi s GAL-om, španjolski socijalisti bili su relativno otvoreniji pregovorima i dogovorima s ETA-om. Narodnjaci, PP, i njihov premijer Aznar, zauzeli su vrlo kategoričan stav da nema pregovora s teroristima. Prema njima, kompromis s teroristima značio bi popuštanje i dobitak za teroriste i, *ipso facto*, gubitak za Španjolsku. Igrali su tako tzv. igru nultog zbroja (engl. *zero-sum game*). U svakom slučaju, obje države, kada su smatrale potrebnim, nisu se libile upotrijebiti klasičnu represiju u borbi protiv baskijskog nacionalizma ili secesionizma, koristeći sva sredstva koja države imaju na raspolaganju, ali ponekad, kako smo spominjali, izlazeći i izvan okvira demokratske prakse. Međutim *raison d'etat*[342] je prevladavao. Ipak, valja spomenuti i različit intenzitet izazova baskijskog secesionizma s kojima su se suočavale dvije države. AZ Baskija ima preko dva milijuna stanovnika, a baskijski nacionalisti su na vlasti te pod sobom imaju autonomne strukture, što daje određeno „utočište“ potencijalnim i stvarnim separatistima ili teroristima. Francuska Baskija ima oko sedam puta manje stanovnika, a Baski nemaju svoje autonomne strukture ni vlast, stoga predstavljaju mnogo manju ugrozu državne sigurnosti i lakše ih je kontrolirati, o čemu je također bilo govora. Francuska država imala je, dakle, mnogo „lakši posao“ jer se bilo znatno lakše „obračunati“ s baskijskim secesionizmom.

Konačno, je li u objema državama, kao rezultat rada „subverzivnih“ (u Španjolskoj) ili „kvazisubverzivnih institucija“ (u Francuskoj) prevladao „subverzivni efekt“, tj. je li došlo do

[342] fr. državni interes

jačanja baskijskog secesionizma? Posljednji pokazatelji identiteta u španjolskoj i francuskoj Baskiji ipak opovrgavaju kategorično jednoznačan odgovor. U objema postoje, opstaju i ne slabe podijeljeni i preklapajući identiteti, iako je postotak dvojnih identiteta znatno viši u Francuskoj, a „isključivo Baska“ u Španjolskoj. Uz sav „subverzivni utjecaj“ autonomnih institucija u AZ Baskiji, te, doduše, ograničen i znatno manji utjecaj „kvazisubverzivnih institucija“ („surogat-institucija“) u francuskoj Baskiji, Španjolci ni Francuzi u Baskiji, naravno, „nisu nestali“ niti su se uspjeli asimilirati kroz jednu-dvije generacije od 1980./1981. Uz logično objašnjenje – demografske varijable, jer doseljeni Francuzi ili Španjolci iz drugih krajeva države nisu se uspjeli asimilirali u tako kratkom razdoblju te i dalje osjećaju i duguju lojalnost središnjoj državi i naciji, smatramo da treba uzeti u obzir i utjecaje drugih varijabli. Svakako da su demokracija i autonomija, u sinergiji, rezultirajući implicitnim *ustavnim patriotizmom*, odigrali svoje. Implicitnim ili intrinzičnim, jer on možda nije rezultat izvana nametnutog diskursa i ideologije vladajuće ili glavne oporbene stranke (kao u Španjolskoj), već je rezultat shvaćanja u objema državama da Baski sada slobodno mogu izražavati svoju nacionalnost, svoj jezik i kulturu, a da pritom mogu živjeti, isto tako – slobodno, u svojoj državi, Španjolskoj ili Francuskoj. Demokracija je to omogućila u objema državama, iako na razne načine; autonomijom u Španjolskoj, a „novim upravljanjem“ u Francuskoj. Time je zapravo, barem djelomično, ostvaren izvorni cilj autonomije; djelomičnim udovoljavanjem zahtjevima perifernih nacionalista umanjiti njihov secesionizam i „dovesti ih natrag u okrilje matice države“. Demokracija je, dakle, zajedno s određenom autonomijom, stvarnom ili „u naznakama“ – ograničenom kulturnom autonomijom – djelovala blagotvorno na integraciju manjine.

5. ZAKLJUČAK

U disertaciji smo na primjeru Baskije, odnosno njezinog španjolskog i francuskog dijela, pokušali dokazati uzročno-posljedičnu vezu autonomije i secesionizma. Kao dobar primjer studije najsličnijih slučajeva, Baskija je odabrana za ovu binarnu studiju jer se njen španjolski i francuski dio razlikuju u ishodu promatrane pojave, secesionizma, kao i u postojanju odnosno nepostojanju autonomije kao njegova mogućeg uzroka. U španjolskoj

Baskiji prisutna je autonomija i secesionizam, dok su u francuskoj Baskiji oba fenomena odsutna.

U disertaciji smo koristili kulturalno-strukturalni pristup. Cijelo istraživanje vezano je za pitanje identiteta, posebice nacionalnog, dakle kulturalno pitanje, kao i na institucije autonomije, odnosno pitanje struktura, koje utječu na isti identitet i na secesionizam. U teorijskom pristupu koristili smo prvenstveno teoriju o subverzivnim institucijama Valerie Bunce (1999), prema kojoj institucije autonomije imaju „subverzivni" utjecaj prema središnjoj državi. One, naime, djeluju centrifugalno u odnosu na središnju državu, olakšavaju dezintegraciju države i odcjepljenje autonomne regije. Bunce je svoju teoriju dokazala na primjeru raspada bivših komunističkih federacija, SSSR-a, ČSSR-a i SFRJ-a, dok smo je mi primijenili na Španjolsku i njenu kvazifederalnu strukturu tzv. Države Autonomija (*Estado de las Autonomías*) odnosno autonomnih zajednica (*Comunidades autónomas*). Kako se teorija Bunce može razložiti na tri teze: izgradnja institucija protodržave, izgradnja identiteta i izgradnja elita, analogno smo strukturirali i disertaciju. Za svaki pojedini slučaj, španjolsku i francusku Baskiju, zasebno smo obradili sva tri spomenuta fenomena (teze). U slučaju francuske Baskije dodali smo i četvrtu tezu, da građanska država, barem u slučaju Francuske, umanjuje periferni nacionalizam i secesionizam. U dijelu u kojem obrađujemo fenomen izgradnje identiteta, teoriju Valerie Bunce poduprli smo teorijama nacionalizma Andersona i Hobsbawma, točnije teorijom „službenog/državnog nacionalizma", prema kojoj država sustavom školstva i državnih medija širi državnu ideologiju, odnosno nacionalističku poruku te tako „gradi naciju". Koristili smo i dvije teorije institucionalizma, „logiku prikladnosti", odnosno prikladnog ponašanja Marcha i Olsena (2009), i „ovisnost o odabranom putu" Krasnera (1984). Odluke Španjolske, da krene putem *Države autonomija*, i Francuske, da odabere građanski i unitarni model države, utjecale su na kasnije odluke koje su se ticale Baska i manjina uopće, kao i njihove autonomije.

U uvodnim poglavljima disertacije osvrnuli smo se na fenomen identiteta, kako općenito tako i španjolskog i francuskog identiteta koji djeluju na baskijski identitet; na fenomene nacije i nacionalizma te na teoriju subverzivnih institucija. Zatim smo obradili slučajeve španjolske i francuske Baskije, slijedeći, koliko je moguće, istu shemu, radi lakše kasnije usporedbe. Najprije smo se osvrnuli na identitet španjolskih i francuskih Baska i proces njihova formiranja, a potom na njihovo okruženje; države u kojima žive, Španjolsku i Francusku, analizirajući njihov odnos i stav prema Baskima. Posebno smo se osvrnuli na

proces promjene paradigme u tom odnosu. U Španjolskoj je to izuzetno značajno razdoblje *tranzicije*, koje rezultira stjecanjem autonomije za Baske i druge „nacionalnosti“, a u Francuskoj je to nova situacija nastala nakon dolaska socijalista na vlast 1981. Ona, doduše, ne rezultira autonomijom za Baske, ali predstavlja djelomično „otvaranje“ prema Baskima i postupno dovodi do “novog upravljanja“, koje je sa svojim savjetodavnim institucijama ipak donekle pokušalo izići u susret baskijskim zahtjevima. Kako te institucije nemaju stvarne ovlasti, nazvali smo ih „surogat-institucijama“. Stoga smo u analizi triju spomenutih fenomena prema teoriji „subverzivnih institucija“ – izgradnja institucija, identiteta i elita, u španjolskoj Baskiji pratili razvoj autonomnih institucija, a u francuskoj Baskiji, gdje one ne postoje, pratili smo razvoj „surogat-institucija“. Kao svojevrsni mali zaključak svake od dviju studija, pokušali smo dati ocjenu rezultata sraza autonomnih institucija, koje djeluju kao „subverzivne institucije“, i države, koja se „kontrasubverzivnim djelovanjem“ protiv istoga pokušava boriti. U francuskoj Baskiji analogno smo promatrali „surogat-institucije“ u odnosu na francusku državu. U usporednoj analizi koja je uslijedila uspoređivali smo dva slučaja u svim spomenutim fenomenima. Uočavali smo sličnosti i razlike, uzrokovane upravo utjecajem autonomije, odnosno njenim odsustvom ili „nadomjestkom“ – „surogat-institucijama“. Rezimirat ćemo ukratko rezultate istraživanja.

Što se tiče pitanja identiteta, unatoč zajedničkom jeziku i podrijetlu, pripadnost dvjema državama dovela je do brojnih specifičnosti u procesu izgradnje identiteta španjolskih u odnosu na francuske Baske. Španjolski Baski znatno su ranije doživjeli ekonomski procvat koji je pratilo nacionalno kulturno i političko buđenje i emancipacija. Već krajem 19. stoljeća oni formiraju svoje prve nacionalne institucije. Francuska Baskija za njima kasni gotovo cijelo stoljeće. Stoga nije neobično da je baskijski autonomaški pokret i secesionizam bio snažniji u Španjolskoj, kao ni to da su španjolski Baski svoju francusku subraću doživljavali kao „mlađeg brata“ i obratno. U oba dijela Baskije, međutim, postojao je i dalje postoji fenomen diglosije, paralelne uporabe dvaju jezika: „državnog“ jezika (španjolskog ili francuskog) – jezika kulture, obrazovanja i poslovnog svijeta, Gellnerovog jezika „visoke kulture“; i baskijskog – „privatnog“, obiteljskog jezika, Gellnerovog jezika „niske kulture“. Tek uvođenjem autonomije situacija se u španjolskoj Baskiji mijenja. Promjene se događaju i u francuskoj Baskiji nakon 1981., ali, zbog nepostojanja autonomije, koja bi štitila i promicala baskijski jezik, znatno sporije i slabije. Danas se baskijski identitet u dvama dijelovima Baskije doživljava različito. U francuskoj Baskiji i dalje prevladava etnički kriterij

„baskijstva“, dok ga u španjolskoj Baskiji zamjenjuje voluntaristički i građanski koncept nacionalnog identiteta. Rezultat je to ne samo djelovanja Krutwiga i ETA-e u 1960-im nego i „subverzivnog“ djelovanja autonomnih institucija. Stanovnici Baskije Baskiju sve više percipiraju kao svoju državu prema mjestu rođenja i boravka te se smatraju njenim *demosom*, bez obzira na etničko podrijetlo i materinji jezik.

U osvrtu na „kontrasubverzivno djelovanje“ države, kojim se ona na više načina bori s perifernim nacionalizmom s ciljem održanja jedinstvene nacije i države, zaključili smo da je proces izgradnje francuske nacionalne države bio uspješniji od istovjetnog procesa u Španjolskoj. Francuska je rano „odabrala put“ („ovisnost o odabranom putu“, Krasner, 1984); građansku, unitarnu, centraliziranu Republiku, te svoje simbole i slogane (*Marianne, liberté, égalité, fraternité*) i nije od njih odstupala. Ranije je uvela opće školovanje te prometno i gospodarski povezala zemlju. Španjolska je „vrludala“ na svom „putu“ u odnosu prema manjinama i regionalizmu, a kasnila je i sa svim čimbenicima integracije, čime je oslobodila put perifernim nacionalizmima. Konačno, Francuska je tijekom 20. stoljeća bila demokratska, dok je Španjolska polovicu 20. stoljeća proživjela kao represivna diktatura, čime je na državi i na njenom represivnom aparatu ostao pečat negativnog nasljeđa.

Što se tiče pitanja uporabe koercije, državne sile, obje države pokazale su odlučnost u obračunu s baskijskim nacionalizmom. Međutim, nepostojanje autonomije išlo je u prilog Francuskoj. Nasuprot tome, samo postojanje autonomije Baskije u Španjolskoj i, posljedično, postojanje Baskijskog parlamenta, njegove stranke na vlasti PNV-a, koji je balansirao u osudi terorizma, i oporbene stranke, HB-a, koji je davao implicitnu potporu ETA-i, otežavalo je obračun španjolske države s baskijskim ekstremnim nacionalizmom i terorizmom. Opet se manifestirao „subverzivni utjecaj“ autonomnih institucija.

U procesu promjene paradigme u odnosu na stav države prema Baskima također smo uočili bitne razlike. U Španjolskoj se promjena događa nakon Francove smrti 1975. i za Baskiju rezultira drastičnim, pozitivnim promjenama. Godine 1978. ona dobiva prvi oblik autonomije, 1980. svoj prvi autonomni Parlament s vrlo širokim ovlastima. Baskijski jezik postaje suslužbeni, a baskijski simboli službeni simboli novoosnovane AZ Baskije. Promjene najavljivane u Francuskoj i obećavane predizbornim obećanjima socijalista 1981. na kraju izostaju. Zamjenjuje ih određeni oblik kulturne autonomije, prvenstveno liberalizacija uporabe baskijskog jezika u školama i medijima. Izostaje, međutim, bilo kakav oblik

teritorijalne autonomije ili autonomnih institucija. Baskija i dalje ne postoji, osim kao povijesni i geografsko-turistički pojam. Tek 1994., 13 godina nakon početaka promjena od strane socijalista, i to u doba desnice na vlasti, osnivaju se prve institucije namijenjene djelomičnom udovoljavanju baskijskih zahtjeva. Ovo ponovo svjedoči o „ovisnosti o odabranom putu“, jer je ljevica utrla put promjenama i uvjetovala buduće odabire, kako svoje tako i desnice! Te institucije, međutim, nemaju stvarne ovlasti, ni izvršne, ni zakonodavne, ni financijske, nego je riječ tek o udrugama savjetodavnog karaktera. Stoga smo ih nazvali „surogat-institucijama“. Tek 2001. Baski u Francuskoj dobivaju svoju prvu instituciju koja skrbi o baskijskom jeziku, a još su daleko od stjecanja statusa suslužbenog jezika, koji je baskijski, odmah nakon uvođenju autonomije, ostvario u Španjolskoj.

Španjolska Baskija autonomijom na regionalnoj razini dobiva gotovo sve državne institucije: Vladu, Parlament, predsjednika Vlade *Lehendakarija*… Dobiva čak i policiju, kojom Baskija dobiva utjecaj na vlastiti sigurnosni sustav, što je jedan od posljednjih „branika“ države. Drugim riječima, preuzima gotovo kompletnu infrastrukturu države, s golemom „vojskom“ od 60 000 službenika i izdašnim proračunom od 10,6 milijardi eura, stječući čak i fiskalnu autonomiju. Ne samo školama i medijima, prema unutra, nego i paradiplomacijom prema van, u ostatku Španjolske, u EU-u te u Europi i svijetu, Baskija može projicirati sliku o sebi, praviti vlastitu promidžbu. AZ Baskija dobiva, dakle, nadležnosti i utjecaj u unutarnjim i u vanjskim poslovima te financijama, što su najčešće isključive nadležnosti središnje države u federalnim državama. Njeni zastupnici u Baskijskom parlamentu uživaju imunitet, kao i zastupnici parlamenata suverenih država, kao što i njezin predsjednik Vlade *Lehendakari* ima palaču i mnogo atributa koje inače uživaju državni poglavari. Dakle, ne samo supstancijalno (novcem – gospodarskim programima, dotacijama i subvencijama) nego i simbolički – identitetski, AZ Baskija uzdignuta je na razinu „prave države“, sa svojim institucijama, teritorijem, zastavom, grbom i himnom.

Francuska Baskija od svega toga nije ostvarila gotovo ništa. Nema je na zemljovidu, nema nikakvu institucionalnu autonomiju ni autonomne institucije, ne posjeduje, dakle, ni svoj Parlament, Vladu, Predsjednika, zastavu, grb, himnu, službeni jezik… Institucije koje su osnovane kao rezultat dugotrajnog i mukotrpnog procesa, „surogat-institucije“, Vijeće za razvoj i Vijeće izabranih predstavnika, tek su savjetodavnog karaktera. One izrađuju i donose razvojne strategije kojima Francuska gospodarskom supstancom želi zamijeniti simboliku

autonomije.[343] Ako je Vijeće izabranih predstavnika donekle surogat za Parlament, ono nema nikakve stvarne ovlasti, ali ni demokratski legitimitet, jer nije izabrano na izravnim izborima. Baskijski zavičaj osnovan 1997., virtualan je teritorij i, kao takav, zanimljiv i kreativan (marketinški!) proizvod francuskih vlasti, ali upada u oči nedostatak sadržaja i ovlasti. Konačno, ako je razvoj u biti pravi, realni smisao društva i napretka (kada mu se oduzme simbolika nacije i identiteta!), francuske vlasti i njega su učinile virtualnim, jer institucije „novog upravljanja" nemaju ni proračun kojim bi svoje programe i strategije realizirale, već ovise o milosti državnih institucija. O utjecaju u unutarnjim ili vanjskim poslovima nema ni govora.

U poglavlju o identitetima i nacionalizmu ukazali smo na značaj jezika u oblikovanju identiteta nacije, kako općenito tako i u slučaju baskijskog jezika. Španjolska Baskija, dobivši autonomiju i institucionalne poluge javnih politika, prionula je na intenzivnu i obvezujuću politiku „jezične normalizacije", odnosno (re)baskizacije.[344] Sada se, dakle, u mnogim područjima baskijski uvodi po prvi put, npr. na Sveučilištu, u znanosti, u zdravstvu. Zakonima, a kasnije i obvezatnim Petogodišnjim planovima „jezične normalizacije", potiče se i forsira uporaba baskijskog jezika. Rezultati te politike vidljivi su na svakom koraku; od povećane prisutnosti baskijskog jezika u društvenom i javnom životu, do znatnog smanjenja postotka stanovništva koje ne razumije baskijski jezik. Tome treba dodati posvemašnju prisutnost baskijskih simbola – zastave, grba, himne, kao i simboliku prisutnosti samih baskijskih institucija s baskijskim imenima – Baskijskog parlamenta, Baskijske vlade, *Lehendakarija* (čak i kada se služe španjolskim ili prevode tekstove na španjolski, koristi se isključivo baskijski termin *Lehendakari*), čija sama imena simboliziraju baskijsku državnost. Sve to utječe na stvaranje nove baskijske političke zajednice, *demosa*. U istraživanjima javnoga mnijenja prevladava privrženost Baskiji (73,7%), a ne Španjolskoj (42,2%).[345]

[343] Kao paralela može se uzeti pokušaj smirivanja „kontrarevolucije" na Kosovu, gdje su tadašnje vlasti SFRJ-a, umjesto tražene „Kosovo Republike", Kosovu odobravale izdašne programe gospodarske pomoći kroz tzv. Fond za nerazvijene.

[344] Tamo gdje se nekad govorio baskijski, pa je napušten, jer ga je zamijenio španjolski, možemo govoriti o rebaskizaciji – tj. povratku na baskijski. Međutim, u područjima gdje se baskijski nikad nije ni koristio, kao npr. u znanosti ili u obrazovanju, gdje je u španjolskoj Baskiji oduvijek vladao španjolski, sada se uvodi (po prvi put) baskijski jezik, pa je riječ o baskizaciji.

[345] Točnije, nacionalni baskijski ponos nadjačava španjolski nacionalni ponos. *PREGUNTA 19: ¿Y hasta qué punto diría Ud. que se siente orgulloso/a de ser español/a (...)* „PITANJE 19: Do koje točke biste rekli da se

„Prikladno ponašanje“ čak je i normirano. Primjer za to su propisi i ranije spomenuti naputci Baskijskog parlamenta o ponašanju u situacijama kada se djelatniku, u prolazu, obrati stranka na baskijskom, a on ne govori baskijski.[346] Ako još nije potpuno zaživjelo, „prikladno ponašanje“ od početne teoretske norme i propisa na papiru s vremenom će zaista postati uobičajena praksa. Pri tome AZ Baskija ne štedi ni novca ni truda za ovakve programe. Mjere su korjenite, revolucionarne opsegom i brzinom uvođenja, te obvezujuće. AZ Baskija intenzivno radi na izgradnji baskijske nacije. U francuskoj Baskiji situacija je stubokom drugačija i sa stajališta Baska uglavnom znatno nepovoljnija. Mjere koje se uvode, ako se uopće uvode, postupne su, djelomične i neobvezujuće. Konačno, španjolska Baskija ima na raspolaganju sve kulturne, znanstvene i jezične institucije kao potporu ovim mjerama, od Sveučilišta i baskijske televizije ETB1, do Kraljevske akademije za jezik, uz izdašan proračun za koji ne „mora nikoga moliti niti mu polagati račun“. U francuskoj Baskiji upravo je obrnuto, ne postoji institucionalna ni supstancijalna – stručna, logistička i tehnička, kao ni financijska podloga.

Španjolska Baskija, zbog postojanja autonomije i Baskijskog parlamenta, također je u znatno povoljnijem položaju od francuske Baskije i po pitanju izgradnje vlastitih, baskijskih elita. Baskijski parlament stvorio je čitav niz baskijskih nacionalnih stranaka i omogućio im opstanak i politički život, kao i utjecaj u životu AZ Baskije. Omogućio je i preobražaj i ustoličenje PNV-a kao (sub)“državotvorne stranke“ koja je usmjerila život čitave AZ Baskije u „baskijskom smjeru“. Sumarno, omogućio je prevlast baskijskim nacionalistima na regionalnoj razini, kao i sve kasnije odluke i javne politike koje oni provode, uključivo i politiku „jezične normalizacije“. Ponovo susrećemo Krasnerovu „ovisnost o odabranom putu“, gdje prethodne odluke utječu na kasnije.

Sve to, zbog nepostojanja autonomije i autonomnog Parlamenta, kao i centraliziranog izbornog sustava, nije bilo moguće u francuskoj Baskiji. U njoj se glasovi baskijskih nacionalista gube na svim razinama iznad općinske, te oni jedva uspijevaju dobiti jednog vijećnika u Općem (departmanskom) vijeću, od njih 52, a niti jednoga u Regiji Akvitanija. Osim najniže lokalne razine, politički su, dakle, potpuno irelevantni!

---

osjećate ponosnim što ste Španjolac (…)“ (u pitanju 20, Bask) (CIS, Barómetro autonómico III; pitanja 19; 20, 2012).

[346] Djelatnik tada mora potražiti neku (najbližu) osobu koja govori baskijski, kako bi stranka mogla dobiti odgovor na svoje pitanje na baskijskom jeziku.

Autonomija omogućuje i stvaranje vođa, kako stranačkih tako i vođa institucija, od političkih do („subnacionalnih“, baskijskih) kulturnih, poput Sveučilišta ili Kraljevske akademije. Posebice se ističe funkcija (premijera) *Lehendakarija*, koji bi po samoj logici stvari, u slučaju potencijalne secesije, vjerojatno preuzeo funkciju predvodnika secesionističkog pokreta ili lidera buduće neovisne države. Uostalom, *Lehendakari* Ibarretxe (1999. – 2009.) takvo je liderstvo i preuzeo prije desetak godina, ali je njegov plan o konfederaciji Baskije sa Španjolskom (Plan Ibarretxe) bio onemogućen nadglasavanjem u španjolskom Parlamentu. Postojanje autonomije i Baskijski parlament omogućili su i nadmetanje stranaka u baskijskom nacionalizmu i dokazivanju „baskijstva“ („veći katolik od pape“). Sve ovo ne postoji u francuskoj Baskiji. Ipak, čak i „surogat-institucije“ s vremenom pokazuju tendenciju pomicanja prema „baskijstvu“, što pokazuje da čak i institucije koje imaju tek „natruhe“ autonomnih institucija s vremenom slijede njihov primjer i poprimaju „subverzivni karakter“.

Po pitanju „bilance“ sraza „subverzivnih“ i kontrasubverzivnih“ institucija, to jest institucija države koja se bori protiv baskijskog i perifernih nacionalizama izgradnjom nacije, javnim politikama, ustavnim patriotizmom ili drugim ideologijama, istraživanje je pokazalo da rezultati govore u prilog autonomije. Postotak stanovnika kod kojih prevladava baskijski identitet znatno je veći u španjolskoj Baskiji (52%), nego u francuskoj (16%). Međutim, pored toga statističkog pokazatelja, sagledajmo i sljedeće činjenice: u španjolskoj Baskiji autonomija je omogućila ne samo institucije protodržave nego i vlast baskijskih nacionalista i uvođenje sveobuhvatne i obvezujuće politike (re)baskizacije te „opći baskijski“ smjer AZ Baskije. U francuskoj Baskiji, međutim, svaki pomak prema zaštiti baskijskog jezika i kulture ogroman je uspjeh i rezultat dugotrajnog procesa. Francuski Baski još uvijek moraju pribjegavati izvaninstitucionalnim sredstvima i borbi (demonstracijama, Platformom Batera, peticijama, samoorganiziranjem, sakupljanjem potpisa) kako bi izvršili pritisak na francuske vlasti za određenim, i to malim, ustupcima. Španjolska Baskija može gotovo sve svoje zamisli, osim pune samostalnosti, ostvariti na miran način, legalno, politikom i uredbama Vlade AZ Baskije, te stranačkom borbom u Baskijskom parlamentu. Plan Ibarretxe pokazao je, doduše, ograničenje baskijske autonomije, ali i njene domete, te skrenuo pozornost na to koliko su španjolski Baski zapravo blizu pune državnosti.

Uostalom, sadržaj i rječnik Plana Ibarretxe pokazuje samosvijest španjolskih Baska koji se doživljavaju ravnim Španjolskoj. Projekt lokalne samouprave francuskih Baska dokaz

je kako čak i „surogat-institucije“ kojima je uskraćena prava moć, i koje su tek „sjena“ autonomije španjolskih Baska, s vremenom poprimaju baskijski i „subverzivan“ karakter, jer se poistovjećuju s interesima francuskih Baska i u danom trenutku suprotstavljaju službenim francuskim vlastima.

Zaključno, španjolska Baskija (AZ Baskija, *Pais Vasco, Euskadi*), zahvaljujući autonomiji izgradila je sve institucije protodržave: Vladu, Parlament, Protoministarstvo vanjskih poslova (tzv. Vanjsko djelovanje), policiju kao okosnicu snaga sigurnosti. Radi na izgradnji zasebnog baskijskog identiteta; nove baskijske političke zajednice, *demosa*. Opstanak španjolskog identiteta uz baskijski nije znak neuspjeha politike izgradnje nove nacije, već je logična posljedica miješanja stanovništva uslijed stoljeća pripadnosti Španjolskoj i brojnih valova imigracije, kao i, uslijed toga, rascjepa koji postoje u baskijskom društvu. AZ Baskija izgradila je vlastite elite, koje su uglavnom popularnije od španjolskih, čime se pokazuje da je Baskija, a ne Španjolska, središte interesa baskijskog stanovništva. AZ Baskija posjeduje stranke sa svojim vođama i infrastrukturom, predsjednika Vlade *Lehendakarija* i druge dužnosnike i uglednike. Provela je, dakle, uspješan proces izgradnje nacije (*sub*nacionalne države) i posjeduje gotovo sve institucionalne i kadrovske kapacitete potencijalne buduće neovisne države.

U francuskoj Baskiji, nasuprot tome, zamjetno je odsustvo teritorijalne autonomije i postojanje tek djelomične kulturne autonomije s nekoliko manjinskih kulturnih institucija, poput Javnog ureda za baskijski jezik ili Baskijskog kulturnog instituta, ali bez sveučilišta. Postoji nekoliko savjetodavnih institucija s razvojnim programima i virtualnim Baskijskim zavičajem. Nema, međutim, vlade, parlamenta, policije…, nego je francuska Baskija potpuno inkorporirana u francuske institucije. Nema, dakle, nikakvih administrativnih kapaciteta za neku potencijalnu buduću državu. Nema ni instrumente javnih politika za provođenje politike izgradnje nacije, kao što nema ni mogućnost institucionalne izgradnje i profiliranja vlastitih elita i vođa. *Ipso facto*, nema jakih i neprikosnovenih elita koje bi mogle biti oslonac u nekom ozbiljnijem pokretu za autonomiju ili neovisnost. Dokaz tome je da Baski još uvijek nisu ostvarili ni vlastiti departman, koji je druga po rangu najniža jedinica lokalne uprave i samouprave. Ono što su, zahvaljujući demokraciji i promjeni paradigme prema manjinama, uspjeli ostvariti tek je veća prisutnost baskijskog jezika u školama, što donekle pomaže održati baskijski identitet, ali i dalje nenametljivo i u podređenu položaju prema francuskom. Za usporedbu, prisjetimo se kako je baskijski u AZ Baskiji zaštićen zakonima i propisima do

te mjere da se propisuje da dvojezični natpisi najprije moraju imati baskijski tekst ili da on mora biti, kao simbol prvenstva, napisan s lijeve strane. Što se lokalnih elita tiče, kako u francuskoj Baskiji ne postoji pandan Baskijskom parlamentu, ne postoji ni mogućnost jače afirmacije domoljubnih *abertzale* stranaka (baskijskih nacionalista), koje, kako bi politički opstale, moraju koalirati s francuskim matičnim strankama. Ne postoji ni pandan *Lehendakariju*, odnosno ne postoji premijer ni predsjednik francuske Baskije. Ipak, dva vijeća instalirana od francuskih vlasti s vremenom pokazuju „subverzivni" utjecaj, što potvrđuje našu tezu o „subverzivnim institucijama".

Zaključak je, dakle, da institucije autonomije utječu na secesionizam i potencijalni secesionizam, pružajući manjini „oportunitetne strukture" i „prozor mogućnosti" za stvaranje vlastite (subdržavne) nacije, odnosno nacionalne države. Građanski model države u Francuskoj umanjuje periferni nacionalizam, jer mu, dijametralno suprotno, ne omogućuje takve „oportunitetne strukture". Pri tome je Španjolska odabrala put „Države autonomija", te su sve daljnje odluke autonomnih institucija neizravno posljedica te ključne strateške odluke o državnom uređenju, kao što je i Francuska odabrala put jedinstvene, centralizirane, građanske države, što je utjecalo na sve njene kasnije odluke što se tiče manjina i državnog uređenja. „Prikladno ponašanje" u obama slučajevima utječe na daljnje ponašanje aktera. U španjolskoj Baskiji, uz institucije autonomije, ono učvršćuje baskijski identitet, dok u francuskoj Baskiji, u odsustvu autonomije, ono i dalje učvršćuje francuski identitet.

Na ukupan „izlazni rezultat", jakost perifernog nacionalizma i secesionizma, utječe i „kontrasubverzivno djelovanje" države, koliko uspješnost povijesnog procesa izgradnje jedinstvene nacionalne države toliko i borba države protiv perifernih nacionalizama; bilo da se radi o afirmativnim ideologijama, poput *ustavnog patriotizma*, preko javnih (prvenstveno socijalnih) politika ili razvijanja drugih oblika domoljublja, poput npr. sportskog navijanja; ili o koertivnim politikama, represiji policije ili radu sigurnosnih službi. Konačno, na ukupan rezultat utječe i etnički sastav stanovništva i njegov identitetski stav. Identiteti su fluidni te se mogu mijenjati. U obje regije, španjolskoj i francuskoj Baskiji, stanovništvo je miješano, te je velik udio nebaskijskog stanovništva. Međutim, autonomne institucije španjolske Baskije intenzivno rade na stvaranju baskijske nacije, dočim taj proces u francuskoj Baskiji nije prisutan. Za očekivati je da će kroz jednu generaciju udio onih koji se osjećaju Baskima u španjolskoj Baskiji porasti, dok će u francuskoj Baskiji ostati isti ili se smanjiti, i to kao posljedica relativno snažne politike (re)baskizacije u španjolskoj Baskiji ili njenog odsustva u

francuskoj Baskiji. Novi izazov, „prozor mogućnosti“ u Španjolskoj, npr. eventualna secesija Katalonije ili neki novi Plan Ibarretxe, lako može dovesti do odcjepljenja Baskije. U francuskoj Baskiji Baski nemaju kapaciteta za takav iskorak; ni teritorij, ni Parlament koji bi odcjepljenje proglasio, ni političku zajednicu koja bi ga poduprla, ni elite koje bi to provele. Sve to španjolska Baskija posjeduje. Autonomija je, dakle, ako i ne vodi nužno u secesiju, vrlo blizu toga. Kako je to definirao Ezgi (2010), kada cijena secesije pada, secesija postaje prihvatljivija. Autonomne institucije, čini se, zaista jesu „subverzivne„ za središnju državu. Hoće li njihov put okončati secesijom, ovisi, međutim, o više čimbenika, o čemu smo već govorili; npr. gospodarskoj razvijenosti, postojanju središnje etničke regije ili secesije iz središta (Conversi, 2000b). Prvenstveno ovisi o uspješnosti izgradnje subdržavne nacije i kontrasubverzivnom djelovanju države. Ovisi, naravno, je li se „otvorio prozor mogućnosti“ ili „političkih prilika“. No sve potrebne „oportunitetne strukture“ su tu!

6. BIBLIOGRAFIJA

I. Knjige

1. Anderson, Benedict. 1990. *Nacija: Zamišljena zajednica. Razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma.* Školska knjiga. Zagreb.
2. Avalle-Arce, Diane. 1968. *Lope de Vega Ante El Problema de la Limpieza de Sangre*. Smith College, Massachaussets. Northampton.
3. Azurmendi, Mikel (ur.). 2002. *Identitet i nasilje. Ogledi o baskijskom nacionalizmu*. Biblioteka XX vek. Beograd.
4. Baxok, Erramun [et al.]. 2006. *Identité et culture basques au début du XXIème siècle*. Eusko Ikaskuntza. Donostia.
5. Bibó, István; Huszár, Tibor; Szűsc, Jenő. 1995. *Regije europske povijesti*. Naklada Naprijed. Zagreb.
6. Bidart, Pierre. 2001. *La singularite basque. Genealogies et usages*. Presses univeritaires de France (PUF). Paris.
7. Bilbao Ariztimuño, Kepa. 2006. *Crónica de una izquierda singular (De ETA-Berri a EMK/MC y a Zutik-batzarre)*. Bilbao Ariztimuño. Kepa (vlastita naklada). Bilbao.
8. Bortayrou, Jakes [et al.]. 2005. *Le mouvement culturel basque 2, 1951–2001*. Elkar. Donostia.
9. Bunce, Valerie. 1999. *Subversive Institiutions. The Design and the Destruction of Socialism and the State*. Cambridge University Press. Cambridge.
10. Cassan, Patrick. 1997. *Le pouvoir français et la question basque (1981–1993)*. L'Harmattan. Paris – Montreal.
11. Castello, Jose Emilio. 1988. *Espana: siglo XX. 1939–1978*. Anaya. Madrid.
12. Cerutti, Furio (ur.). 2006. *Identitet i politika*. Politička kultura. Zagreb.
13. Cipek, Tihomir. 2011. Povijest uzvraća udarac. Nacija i demokratska legitimacija. Cipek, Tihomir (ur.). *Kultura sjećanja: 1991. Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti*, Disput, Zagreb. 13–27.
14. Cipek, Tihomir. 2015. *Nacija, diktature, Europa*. Politička kultura. Zagreb.
15. Conversi, Daniele. 2000a. *The Basques, the Catalans and Spain. Alternative Routes to Nationalist Mobilisation*. University of Nevada Press. Reno.

16. Čupić, Čedomir (ur.). 2002. *Politička antropologija – Hrestomatija*. Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Beograd.
17. DiMaggio, Paul J.; Powell, Walter W. 1991. *The New Institutionalism in organizational analysis*. University of Chicago Press. Chicago – London.
18. Duverger, Maurice. 1966. *Uvod u politiku*. Savremena administracija. Beograd.
19. Duverger, Maurice. 1968. *Demokratija bez naroda*. Rad. Beograd.
20. Duverger, Maurice. 2001. *Politička sociologija*. Panliber. Osijek – Zagreb – Split.
21. Fernández-Ulloa, Teresa. 2005. La Educación Bilingüe en el País Vasco: Problemas y Retos. *ISB4: Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism*. Cohen, James; T. McAlister, Kara; Rolstad, Kellie; MacSwan, Jeff [ed.], Cascadilla Press. Somerville, MA. 703–729.
22. Filandra, Šaćir. 2012. *Bošnjaci nakon socijalizma. O bošnjačkom identitetu u postjugoslavenskom dobu*. BZK Preporod. Sarajevo – Zagreb.
23. Finello, Dominick. 1998. *Cervantes Essays on Social and Literary Polemics*. Tamesis. London.
24. Fishman, Joshua. 1991. *Reversing language shift. Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Multilingual Matters Ltd. Clevedon.
25. Fusi, Juan Pablo. 2000. *Espana. La evolucion de la identidad nacional.* Temas de Hoy. Madrid.
26. Gellner, Ernest. 1998. *Nacije i nacionalizam.* Politička kultura. Zagreb.
27. Greenfeld, Liah. 1993. *Nationalism. Five roads to modernity*. Harvard University Press. Cambridge – Massachaussets – London.
28. Greer, Scott L. 2007. *Nationalism and Self-Government. The Politics of Autonomy in Scotland and Catalonia*. State University of New York Press. Albany.
29. Guibernau, Montserrat. 2007. *The Identity of Nations*, Polity Press. Cambridge, UK – Malden, MA, USA.
30. Habermas, Jürgen. 1996. [1990]. Citizenship and National Identity. *Between Facts and Norms, Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy 1996*. The MIT Press, Cambridge. Massachusetts Cambridge. 491–515.
31. Hague, Rod; Harrop, Martin; Breslin, Shaun. 2001. *Komparativna vladavina i politika*. Politička misao. Zagreb.
32. Halimi, Gisèle. 1971. *Le Procès De Burgos*. Editions Gallimard. Paris.

33. Heiberg, Marianne. 2007. *The making of the Basque nation*. Cambridge University Press. Cambridge.
34. Hobsbawm, Eric J. 1993. *Nacije i nacionalizam. Program, mit, stvarnost*. Novi Liber. Zagreb.
35. Horowitz, Donald. 1985. *Ethnic Groups in Conflict*. University of California Press. Berkely – Los Angeles – London.
36. Hroch, Miroslav. 2006. *Društveni preduvjeti nacionalnih preporoda u Europi. Komparativna analiza društvenog sustava patriotskih grupa malih europskih nacija*. Srednja Europa. Zagreb.
37. Huntington, Samuel P. 1993. *Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. University of Oklahoma Press.
38. Izquierdo, Jean-Marie. 2001. *Le Pays Basque en France*. Editions L'Harmattan. Paris.
39. Jackson, Gabriel. 1988. *Introducción a la España medieval.* Madrid: Alianza editorial.
40. Jenkins, Richard. 2001. *Etnicitet u novom ključu*. Biblioteka XX vek. Beograd.
41. Katunarić, Vjeran. 2003. *Sporne zajednice. Novije teorije o naciji i nacionalizmu*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.
42. Kymlicka, Will. 2003. *Multikulturalno građanstvo. Liberalna teorija manjinskih prava*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.
43. Laborde, Denis (ed). 1998. *La question basque*. Editions L'Harmattan. Paris.
44. Lecours, André. 2007. *Basque Nationalism and the Spanish State*. University of Nevada Press. The Basque series. Reno.
45. Lijphart, Arend. 2014. *Modeli demokracije. Oblici i učinkovitost vlasti u trideset šest zemalja*. Fakultet političkih znanosti. Zagreb.
46. Mansvelt Beck, Jan. 2005. *Territoriality and Terror. Conflicting Nationalisms in the Basque Country*. Routledge. London – New York.
47. March, James G.; Olsen Johan P. 2006. Elaborating the "new institutionalism. Rhodes, R. A. W. et al. (ed). *The Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford University Press. Oxford. 3–20.
48. March, James G.; Olsen Johan P. 1989. *Rediscovering Institutions*, Free Press. New York.
49. Marsh, David; Stoker, Gerry. 2005. *Teorije i metode političke znanosti*. Politička misao. Zagreb.
50. Melucci, Alberto. 2010. *Culture in gioco. Differenze per convivere*. Ledizioni. Milano.

51. Merkel, Wolfgang. 2011. *Transformacija političkih sustava*. Fakultet političkih znanosti. Zagreb.
52. Mill, John Stuart. 1872. [1843]. *A System of Logic, Ratiocinative and Inductive: Being a Connected View of the Principles of Evidence, and the Methods of Scientific Investigation*. 8th ed. Longmans, Green., London. Dostupno na http://ia600504.us.archive.org/7/items/systemoflogicrat01milliala/systemoflogicrat01milliala_djvu.txt, pristupljeno 9. 4. 2015.
53. Minogue, Kenneth R. 1970. *Nationalism*. Penguin Books Inc. Baltimore.
54. Noiriel, Gerard. 1994. L'identité nationale' dans l'historiographie française. Note sur un problème. Chevallier, J. (ur.). *L'identité politique*, PUF. Paris. 294–305.
55. Núñez, Luis C. 1977a. *Opresión y defensa en euskera*. Txertoa. San Sebastián.
56. Núñez, Luis C. 1977b. *La sociedad vasca actual*. Txertoa. San Sebastián.
57. Oronos, Michel. 2005. *Le mouvement culturel basque 1, 1951–2001*. Elkar. Donostia.
58. Payne, Stanley G. 1987. *The Franco Regime 1936–1975*. The University of Wisconsin Press. Madison – Wisconsin – London.
59. Perez-Agote, Alfonso. 2006. *The social roots of Basque Nationalism*. University of Nevada Press. The Basque series. Reno.
60. Perrotin, Claude; Chaussier, Jean-Daniel; Kerrouche, Éric. 2002. *Pays Basque, un département ? : 100 réponses*. Atlantica. Biarritz.
61. Peters, Guy B. 1998. *Comparative Politics. Theory and Methods.* Macmillan Press. London.
62. Przeworski, A.; Teune, H. 1970. *The Logic of Comparative Social Inquiry*. Wiley-Interscience. New York.
63. Ravlić, Slaven. 2003. *Suvremene političke ideologije*. Politička kultura. Zagreb.
64. Roeder, Philip G. 2007. *Where Nation-States Come From: Institutional Change in the Age of Nationalism*. Princeton University Press. Princeton. New Jersey.
65. Rudel, Christian. 1985. *Euskadi. Une nation pour les Basques*. Encre. Paris.
66. Sartori Giovanni. 2002. *Stranke i stranački sustavi*. Politička kultura. Zagreb.
67. Skocpol, Theda. 1979. *States and social revolutions: A comparative analysis of France, Russia and China*. Cambridge University Press. Cambridge.
68. Smith, Anthony D. 2003. *Nacionalizam i modernizam. Kritički pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizma*. Biblioteka Politička misao. Zagreb.
69. Smith, Anthony D. 2010. *Nacionalni identitet.* Biblioteka XX vek. Beograd.

70. Tatalović, Siniša. 1997. *Manjinski narodi i manjine*. Prosvjeta. Zagreb.
71. Tatalović, Siniša. 2003. *Etnički sukobi i europska sigurnost*. Politička kultura. Zagreb.
72. Tatalović, Siniša (ur.). 2007. *Etničke manjine i sigurnost u procesima globalizacije*. Politička kultura. Zagreb.
73. Tatalović, Siniša. 2010. *Globalna sigurnost i etnički sukobi*. Politička kultura. Zagreb.
74. Taylor, Charles. 2011. *Izvori sebstva. Razvoj modernog identiteta*. Naklada Breza. Zagreb.
75. Todorov, Tzvetan. 2009. *Strah od barbara, s onu stranu sukoba civilizacija*. Timpress. Zagreb.
76. Totoricagüena, Gloria P. 2004. *Identity, Culture, and Politics in the Basque Diaspora*. University of Nevada Press. The Basque Series. Reno.
77. Urteaga, Eguzki; Ahedo, Igor. 2004. *La nouvelle gouvernance en Pays Basque*. L'Harmattan. Paris – Budapest – Torino.
78. Weber, Max. 1999. *Vlast i politika*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.
79. Wehler, Hans-Ulrich. 2005. *Nacionalizam. Povijest, oblici, posljedice*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.

II. Časopisi

80. Apaolaza Beraza, Jose Miguel. 2004. El Euskara (La Lengua Vasca), instrumento de la construccion nacional vasca. *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia* 20 (Ejemplar dedicado a: Nacions vs. Estats). 105–119.
81. Arbós Xavier. 1987. Central versus Peripheral Nationalism in Building Democracy: The Case of Spain. *Canadian Review of Studies in Nationalism* 14. 147.
82. Arco Blanco, Miguel Angel del. 2010. Hunger and the Consolidation of the Francoist Regime (1939–1951). *European History Quarterly* (40) 3. 458–483.
83. Ballester, Rodríguez Mateo. 2014. Auge y declive del patriotismo constitucional en España: en torno a los estados pluriétnicos *Foro Interno* 14. 121–145.
84. Bidart, Pierre. 2003. Héritage, dynamique et tension au Pays basque français, *Ethnologie française* 3/33. 443–450.
85. Brancati, Dawn. 2006. Decentralization: fuelling the fire or dampening the flames of ethnic conflict and secessionism? *International Organization* 60. 651–685.

86. Cazorla Sanchez, Antonio. 2005. Beyond They Shall Not Pass. How the Experience of Violence Reshaped Political Values in Franco's Spain. *Journal of Contemporary History* 40/3. 503–520.
87. Cazorla Sanchez, Antonio. 2002. Surviving Franco's Peace: Spanish Popular Opinion During the Second World War. *European History Quarterly* (32)3. 391–411.
88. Chaussier Jean-Daniel. 1988. Identité nationale et identités locales. Le projet de création d'un département en Pays Basque. *Revue française de science politique* 38/4. 637–654.
89. Chernyha, Lachen T.; Burg, Steven L. 2012. Accounting for the Effects of Identity on Political Behavior: Descent, Strength of Attachement, and Preferences in the Regions of Spain. *Comparative Political Studies* (45)6. 774–803.
90. Cipek, Tihomir. 2013. Funkcija političkog mita. O koristi mitskog za demokraciju. *Anali hrvatskog politološkog društva* 9. 7–19.
91. Conversi, Daniele. 2000b. Central secession: towards a new analytical concept? The case of former Yugoslavia. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 26 (2). 333–355.
92. Conversi, Daniele. 2002. The Smooth Transition: Spain's 1978 Constitution and the Nationalities Question. *National Identities* 4 (3). 223–244.
93. Criado, Henar. 2011. Bullets and votes: Public opinion and terrorist strategies. *Journal of Peace Research* 48 (4). 497–508.
94. Csergo, Zsuzsa; Goldgeier, James. 2004. Nationalist Strategies and European Integration. *Perspectives on Politics* (2) 1. 21–37.
95. Della Porta, Donatella; Mattina, Liborio. 1986. Ciclos políticos y movilización étnica: el caso vasco. *Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas (REIS)* 35. 123–148.
96. Dorff, Robert H. 1994. Federalism in Eastern Europe: Part of the Solution or Part of the Problem? *Publius* 24 (2). 99–114.
97. Elazar, Daniel J. 1985. Federalism and Consociational Regimes. *Publius: The Journal of Federalism* 15. 22.
98. Erk, Jan; Anderson, Lawrence. 2009. The Paradox of Federalism: Does Self-Rule Accomodate or Exacerbate Ethnic Divisions? *Regional and Federal Studies* 19 (2). 191–202.
99. Erkoreka Gervasio, Josu Iñaki. 1998. El Euskera en la Administración Pública Vasca; origen, situación actual y perspectivas. *Revista internacional de estudios vascos* 43/2, 425–439.
100. Ferguson, Charles. 1959. Diglossia. *Word* 15. 325–340.

101. Ferrara, Alessandro. 2001. OF BOATS AND PRINCIPLES Reflections on Habermas's "Constitutional Democracy". *Political Theory* 29/6. 782–791.
102. Fishman, Joshua A. 1967. Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism. *Journal of Social Issues* 23 (2). 29–38.
103. Gil-Alana Luís A.; Barros, Carlos P. 2010. A Note on the Effectiveness of National Anti-Terrorist Policies: Evidence from ETA. *Conflict Management and Peace Science* 27 (1). 28–46.
104. Giuliano, Elise. 2006. Secessionism from the Bottom Up: Democratization, Nationalism, and Local Accountability in the Russian Transition. *World Politics* 58 (02). 276–310.
105. Gómez Fortes Braulio. 2013. Basque Regional Elections 2012: The Return of Nationalism under the Influence of the Economic Crisis. *Regional& Federal Studies* 6 23 (4). 495–505,
106. Guittet, Emmanuel-Pierre. 2008. Is Consensus a Genuine Democratic Value? Case of Spain's Political Pacts against Terrorism. *Alternatives:Global, Local, Political* 33. 267–291.
107. Gurrutxaga, Igor Ahedo. 2005. Nationalism in the French Basque Country. *Regional and Federal Studies* 15/1. 75–91.
108. Gurrutxaga, Igor Ahedo. 2008. Nacionalismo vasco e Iparralde: una historia de usos y abusos („o cuando el hermano pequeno se hizo mayor"). *Revista Vasca de Administración Pública. Herri-Arduralaritzako Euskal Aldizkari*a 80. 287–314.
109. Habermas Jürgen. 2001b. Constitutional Democracy: A Paradoxical Union of Contradictory Principles? *Political Theory* 29/6. 766–781.
110. Habermas, Jürgen. 2001a. Why Europe Needs a Constitution. *New Left Review* 11. 5–26.
111. Hale, Henry E. 2004. Divided we stand. Institutional Sources of Ethnofederal State Survival and Collapse. *World Politics* 56. 165–193.
112. Harguindéguy, Jean-Baptiste; Itçaina, Xabier. 2011. Towards an institutionalized language policy for the French Basque country? Actors, processes and outcomes. *European Urban and Regional Studies* 19 (4). 434–447.
113. Honig, Bonnie. 2001. Dead Rights, Live Futures: A Reply to Habermas's "Constitutional Democracy", *Political Theory* 29/6. 792–805.
114. Hualde, José Ignacio; Zuazo, Koldo. 2007. The standardization of the Basque language. *Language Problems and Language Planning* 31 (2). 143–168.

115. Jeannot, Celine, Tomc, Sandra; Totozani, Marina. 2011. Retour sur le debat autour de l'identite nationale den France: quelles places pour quelle(s) langue(s)? *Lidil* 44. Langues, minorisations et marginalisations. 63–77.
116. Kitschelt, Herbert P., 1986. Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies. *British Journal of Political Science* 16 (01). 57–85.
117. Krasner, Stephen D. 1984. Approaches to the State: Alternative Conceptions and Historical Dynamics. *Comparative Politics* 16. 223–246.
118. Lacroix, Justine. 2002. For a European Constitutional Patriotism. *Political Studies* 50/5. 944–958.
119. Latemendia, Francisco. 1997. Basque antionalism and Cross-Border Co-operation between the Southern and Northern Basque Countries. *Regional and Federal Studies* 7/2. 25–41.
120. Leonisio Rafael; Strijbis Oliver. 2014. Más allá de la autoubicación: por qué el nacionalismo predice mejor el comportamiento electoral en el País Vasco. *Reis* 146. 47–68.
121. Lijphart, Arend. 1971. Comparative Politics and the Comparative Method. *The American Political Science Review* 65. 682–693.
122. Llera, Francisco Jose. 1984. El sistema de partidos politicos vasco: Distancia ideologica y legitimacion politica. *Revista espanola de Investigaciones Politicas (REIS)* 28/84. 171–206.
123. Llera, Francisco José. 1989. Continuidad y cambio en la política vasca: Notas sobre identidades sociales y cultura política. *Reviste de Investigaciones Sociológicas (REIS)* 47/89. 107–135.
124. Lluch, Jaime. 2011. Autonomism and Federalism. *Publius: The Journal of Federalism* 42 (1). 134–161.
125. Lukšić, Igor. 2015. Doktrinarna konstrukcija Slovenije do leta 1914. *Teorija in praksa* 52/4. 704–742.
126. Martin, Denis Constant. 1993. Identiteti u politici. *Treći program Hrvatskog radija*. 41. 31–37.
127. Martinez Herrera, Enric. 2002. From nation-building to building identification with political communities: Consequences of political decentralisation in Spain, the Basque

Country, Catalonia and Galicia, 1978–2001. *European Journal of Political Research* 41/4. 421–453.

128. Matić, Renato. 2005. Svrha i funkcija policije kao društvene institucije: prilog razmatranju sociologije policije. *Društvena istraživanja* 14/6 (80). 969–991.
129. Medina-Ariza, Juanjo, Politics of crime in Spain, 1978–2004, *Punishment & Society* 8/2. 183–201.
130. Meyer, David S.; Minkoff, Debra C. 2004. Conceptualizing Political Opportunity. *Social Forces* 82 (4). 1457–1492.
131. Michelman, Frank I. 2001. Morality, Identity and "Constitutional Patriotism". *Ratio Juris* 14/3. 253–271.
132. Moreno, Luis. 2006. Scotland, Catalonia, Europeanization and the „Moreno question". *Scottish Affairs* 4. 1–21.
133. Muro, Diego; Quiroga, Alejandro. 2005. Spanish nationalism: ethnic or civic? *Ethnicities* 5/1. 9–29.
134. Navarro, Pedro A. 2013. 35 años de una Constitución casi inmutable. *El Siglo. 28 de octubre–3 de noviembre de 2013*. 1037. 32–36.
135. Núñez, Xosé M. 2001. The Region as Essence of the Fatherland: Regionalist Variants of Spanish Nationalism (1840–1936). *European History Quarterly.* 31/4. 483–518.
136. Padjen, Ivan. 1991. Approaching Aliens: A Plea For Jurisprudential Recovery as a Theoretical Intrioduction to (Ex) Socialist Legal Systems. *Dalhousie Law Journal* 14 (1). 23–64.
137. Pehar Antonio. 2012. Ustavni patriotizam u političkoj teoriji Dolfa Sternbernga i Jürgena Habermasa. *Anali Hrvatskog politološkog društva* 9/1. 59–73.
138. Pérez Calvo, Alberto. 2004. Estudios: El Plan Ibarretxe y su grave déficit democrático de partida. *Revista de Estudios Políticos* 126. 9–28.
139. Perez Herranz, Fernando Miguel; Santacreu Soler, Jose Miguel. 2000. La „cuestion de Espana" a las puertas del siglos XXI". *Anales de Historia Contemporánea* 16. 173–197.
140. Raos, Višeslav. 2010. Profil krize: Velika Britanija. Škotska na putu u neovisnost. *Političke analize* 3. 45–49.
141. Raos, Višeslav. 2014. Strukturna objašnjenja ishoda referenduma o neovisnosti Škotske. *Političke analize* 5/20. 51–60.
142. Renaut, Alain. 2008. Les composantes de l'identite francaise. Enseignement et elitisme republicain. L'Identite nationale. *Cahiers francais* 342. 63–67.

143. Roeder, Philip G. 2009. Ethnofederalism and the Mismanagement of Conflicting Nationalisms. *Regional & Federal Studies* 19/2. 203–219.
144. Ruggiu, Ilenia. 2012. Building Subnational Constitutionalism Through Identity Narratives. The Case of Spain. *Perspectives on Federalism* (4) 2. 7–35.
145. Ruiz, Julius. 2009. Seventy Years On: Historians and Repression During and After the Spanish Civil War. *Journal of Contemporary History* 44 (3). 449–472.
146. Sánchez-Cuenca, Ignacio; Aguilar, Paloma. 2009. Terrorist Violence and Popular Mobilization: Case of the Spanish Transition to Democracy. *Politics & Society* 37 (3). 428–453.
147. Soria Sesé, Lourdes. 2006. La Hidalguía Universal. *Iura Vasconiae* 3. 283–316.
148. Spencer, Anthony T.; Croucher, Stephen M. 2008. Basque Nationalism and the Spiral of Silence: An Analysis of Public Perceptions of ETA in Spain and France. *International Communication Gazette* 70/2. 137–153.
149. Tarrow, Sidney. 2010. The Strategy of Paired Comparison: Toward a Theory of Practice. *Comparative Political Studies* 43/2. 230–259.
150. Tarrow, Sidney. 1988. National Politics and Collective Action: Recent Theory and Research in Western Europe and the United States. *Annual Review of Sociology* 14. 421–440.
151. Tejerina, Benjamin. 1999. El poder de los simbolos. Identidad colectiva y movimiento etnolinguistico en el Pais Vasco. *Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas* 88 (99). 75–105.
152. Tuñon de Lara, Manuel; Viñas, Angel. 1982. La Espana de la Cruzada. Guerra civil y primer franquismo. *Historia de España* (12) Extra XXIV.
153. Urquijo, Mikel. 1999. El desarrollo del Estado Liberal y la construccion de la Nacion Espanola. *Textos de história* 7 (1/2). 179–212.
154. Urrutia Cárdenas, Hernán. 2006. El bilingüismo en la CAV (Comunidad Autónoma Vasca): aspectos lingüísticos y educativos. UPV/EHU. Fac. de CC. Sociales y de la Comunicación. Dpto. de Filología Española. *Oihenart* 21. 481–520.
155. Van den Berghe, Pierre. 1978. Race and ethnicity: a sociobiological perspective. *Ethnic and Racial Studies* I, 4, 40. 1–11.
156. Vicente Canela, Antonio Luis; Moreno Ramos, Teresa. 2009. Identidad nacional. *Revista Obets* 3. 19–30.

157. Velasco, Juan Carlos. 2002. Patriotismo constitucional y republicanismo. *Claves de razón práctica* 125. 33–40.
158. Vladisavljević, Nebojša. 2011. Protesti u nedemokratskim režimima. *Političke perspektive* 1. 60
159. Woodworth, Paddy. 2007. The Spanish-Basque Peace Process: How to Get Things Wrong. *World Policy Journal* 24. 65–73.

III. Web i elektronički izvori

160. Arana, Edorta; Amezaga, Josu; Azpillaga, Patxi. 2008. [?] . *Mass Media in the Basque Language*. Universidad del Pais Vasco Servicio Editorial. Bilbao. https://www.ehu.eus/documents/2660428/2748262/Media_in_Basque_Languange.pdf, pristupljeno 15. 1. 2015.
161. Bachoc, Erramun. 2009. *L'Atlas des langues en danger*. Unesco, janvier 2009. http://www.mintzaira.fr/fileadmin/documents/Bachoc_-_kronikak/L005_ATLAS.pdf, pristupljeno 30. 8. 2014.
162. Balcells, Laia; Bofill, Hector Lopez; Mavric, Urska. 2012. *Secession in Western Europe*. The Ditchley Foundation. UK. http://www.ditchley.co.uk/assets/media/SECESSION%20IN%20WESTERN%20EUROPE%20November%202012.doc, pristupljeno 2. 4. 2014.
163. Ballester, Mateo. (n. d.). *The Reception of Constitutional Patriotism by the Spanish Left*. http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_14094.pdf, pristupljeno 29. 12. 2014.
164. Bilbao Ariztimuño, Kepa. 2003. *Una lectura libre desde y para Euskadi del patriotismo constitucional de Habermas*. *Hika* 147/septiembre de 2003. http://www.pensamientocritico.org/kepbil0903.htm, pristupljeno 23. 9. 2014.
165. Chaussier Jean-Daniel. 1995. *Territorie, le lien ou frontière? L'individuation institutionnelle du Pays Basque: marge ou intégration territoriale? Paris, 2–4 octobre 1995*, http://deey.free.fr/documents/Documents%20territoires/Territoire,%20lien%20ou%20fronti%C3%A8re/TEXTES/GEOPOLIT/CHAUSSIE.PDF, pristupljeno 23. 9. 2014.
166. Costa-Font Joan; Tremosa Balcells, Ramon. 2006. *National Identity and the Preference for State Opting-Out in the Basque Country*. Working Papers in Economics 151,

Universitat de Barcelona. Espai de Recerca en Economia. http://www.ub.edu/ubeconomics/wp-content/uploads/2006/12/151.pdf, pristupljeno 20. 11. 2014.

167. Coyos, Jean-Baptiste. 2005. *L'enseignement suffit-il à „sauver“ une langue menacée ? L'exemple du Pays Basque*. Lapurdum [En ligne], 10/2005, mis en ligne le 01 avril 2008, consulté le 11 octobre 2012. http://lapurdum.revues.org/40, pristupljeno 20. 11. 2014.
168. Duerr, Glen M. E. 2009. *Beyond Subversive Institutions: Understanding Categorical Factors of State Dismemberment in Europe*. Cedarville University, Ohio. History and Government Faculty Presentations. Paper 22. http://digitalcommons.cedarville.edu/history_and_government_presentations/22, pristupljeno 2. 3. 2014.
169. Ezgi, Defne. 2010. *Making Secession Possible: Federalism as a Capacity Building Instrument*. Annual MPSA Conference 2010, Chicago, IL (travanj 2010). https://files.nyu.edu/de339/public/Ezgi%20Job%20Market%20Paper.pdf, pristupljeno 15. 4. 2014.
170. Fernandez Hoyos, Francisco. *La cárcel concordataria de Zamora: una prisión para curas en la españa franquista*. http://centresderecerca.uab.cat/cefid/sites/centresderecerca.uab.cat.cefid/files/comunicIII-5.pdf, pristupljeno 29. 12. 2014.
171. Jauréguiberry, Francis. 2003. *Immigration et identification nationale en Pays basque (1960– 1980)*. Lapurdum [En ligne], 8/2003, mis en ligne le 01 mai 2009, consulté le 13 octobre 2012. http://lapurdum.revues.org/1139, pristupljeno 3. 9. 2014.
172. Kaiser, Wolfram; Krankenhagen, Stefan; Poehls, Kertin. 2014. Narrating Europe: The Story and Stories of European Integration. *Exhibiting Europe in museums: transnational networks, collections, narratives and representations*. *Museums and Collections* 6, pristupljeno 17. 3. 2015.
173. Laborde, Daniel. 1997. *Politique culturelle et langue basque.Le centre culturel du Pays Basque (1984–1988)*, Lapurdum 2/1997. http://lapurdum.revues.org/1834, pristupljeno 4. 9. 2014.
174. López Basaguren, Alberto. *SOBRE LOS FUNDAMENTOS DEL PLAN IBARRETXE: El derecho de autodeterminación y el ejemplo de Québec*. Catedrático de Derecho Constitucional. Universidad del País Vasco. Fundacion para la Libertad.

http://paralalibertad.org/wp-content/uploads/Lopez_Basaguren.pdf, pristupljeno 4. 9. 2014.

175. Lorente Sariñena, Marta. *IDENTIDAD NACIONAL E HISTORIOGRAFÍA ESTATAL*. Universidad Autónoma de Madrid. https://www.uam.es/otros/afduam/pdf/17/MartaLorente.pdf, pristupljeno 3. 11. 2015.
176. March, James G.; Olsen, Johan P. 2009. *The logic of appropriateness*. Centre for European Studies. Arena Working papers 04/09. Oslo. https://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2004/wp04_9.pdf, pristupljeno 10. 5. 2014.
177. Martinez-Herrera, Enric. 2008. *Federalism and ethnic conflict management: rival hypotheses. The attitudinal missing link and comparative evidence*. Predavanje na Sveučilištu u Salamanci *La respuesta federalista al separatismo y sus resultados en perspectiva comparada*, 30. 10. 2008. http://campus.usal.es/~dpublico/areacp/seminarioenricmartinez.pdf, pristupljeno 2. 4. 2014.
178. Núñez Seixas, Xosé Manoel. *Patriotas y demócratas: Sobre el discurso nacionalista español después de Franco (1975–2007)*. Universidade de Santiago de Compostela. Work paper. http://www.upf.edu/iuhjvv/activitats/nunseix_doc.pdf, pristupljeno 29. 12. 2014.
179. Oyharçabal, Bernard. 1997, *La situation de la langue basque en Pays Basque Nord*, Lapurdum [En ligne], 2/1997, mis en ligne le 01 septembre 2010, consulté le 11 octobre 2012. http://lapurdum.revues.org/1777, pristupljeno 11. 9. 2014.
180. Payero, Lucia. 2012. *Theoretical Misconstructions Used to Support Spanish National Unity: the Introduction of Constitutional Patriotism in Spain*. University of Oviedo. Presented at the European Consortium for Political Research Graduate Student Conference 2012, Bremen. Panel: Tackling Political Science Questions using Historical Cases. http://ecpr.eu/filestore/paperproposal/e36e1c0f-ac92-4910-b79a-3bda190e260f.pdf, pristupljeno 5. 1. 2015.
181. Picavea, Pedro. *LA POBLACION DEL PAIS VASCO: ORIGEN Y DESARROLLO DEL PROCESO DEMOGRAFICO ACTUAL*. Instituto geográfico Vasco. Fuente: Cámara de Comercio, Industria y Navegación. http://www.ingeba.org/liburua/topake1/picavea/picavea.htm, pristupljeno 11. 2. 2015.
182. Pierre, Thomas. 2005. *Usage et dénonciation de la notion d'ethnie basque par l'anti-départementalisme en Pays basque nord*. Lapurdum [En ligne], 10/2005, mis en ligne le

01 juin 2010, consulté le 24 avril 2014. http://lapurdum.revues.org/60, pristupljeno 11. 2. 2015.

183. Pierre, Thomas. 2006. *Les revendications institutionnelles contemporaines en Pays basque de France : représentations du monde basque et discours politiques*. Lapurdum [En ligne], 11/2006, mis en ligne le 01 juillet 2010, consulté le 24 avril 2014. http://lapurdum.revues.org/408, pristupljeno 11. 2. 2015.
184. Renan, Ernest. 1992. *What is a Nation?* Text of a conference delivered at the Sorbonne on March 11th, 1882, in: Ernest Renan, *Qu'est-ce qu'une nation?*. Paris, Presses-Pocket (translated by Ethan Rundell). http://ucparis.fr/files/9313/6549/9943/What_is_a_Nation.pdf, pristupljeno 9. 2. 2015.
185. Roeder, Philip G. (n. d.). *The Robustness of Institutions in Ethnically Plural Societies*. University of San Diego, CA. http://www.yale.edu/macmillan/ocvprogram/licep/2/roeder/roeder.pdf, pristupljeno 17. 3. 2014.
186. Seth Murray, David. 2003. *L'évolution des frontières de l'état français et de l'identité culturelle basque: perspectives anthropologiques*. Lapurdum [En ligne] 8/2003, mis en ligne le 01 avril 2010, consulté le 24 avril 2014. http://lapurdum.revues.org/1164, pristupljeno 11. 9. 2014.
187. Tajadura, Javier. 2010. *ILEGALIZACIÓN DE PARTIDOS Y RÉGIMEN ELECTORAL*. Universidad del País Vasco. Ciudadania y valores Fundacion. Abril. http://www.funciva.org/uploads/ficheros_documentos/1272960613_javier_tajadura.pd, pristupljeno 15. 12. 2015.
188. Talavera Fernández, Pedro A. *El valor de la identidad nacional*. Universitat de Valéncia. Cuadernos Electrónicos de Filosofía del Derecho. núm. 2-1999. http://www.uv.es/CEFD/2/Talavera.html, pristupljeno 26. 5. 2015.
189. Zapendowski, Jan Michal. 2003. *Francisco Franco and the Decline and Fall of Spanish Fascism*. The Concord Review Inc. Ralph Waldo Emerson Prize 2004. https://www.researchgate.net/publication/237329317_FRANCISCO_FRANCO_AND_THE_DECLINE_AND_FALL_OF_SPANISH_FASCISM, pristupljeno 14. 4. 2014.

IV. Kvalifikacijski radovi

190. Cornell, Svante E. 2002. *Autonomy and Conflict: Ethnoterritoriality and Separatism in the South Caucasus – Cases in Georgia*. Doktorska disertacija. Upsalla University. Department of Peace and Conflict Research. Report No. 61. Uppsala.
191. Ibarretxe Markuartu, Juan Jose. 2012. *"The Basque Case": A comprehensive model for Sustainable Human Development*. Doktorska disertacija. http://www.euclidnetwork.eu/files/The_Basque_Case_final_document_February_2012_Juan_Jose_Ibarretxe_Markuartu_.pdf, pristupljeno 15. kolovoza 2014.
192. Tomaić, Tatjana. 2012. *Istarski regionalizam. Politika identiteta IDS-a 1990. – 2003*. Magistarski rad. Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

V. Novinski članci

a) na francuskom jeziku

193. Bonal, Cordelia; Equy Laure. 2009. L'Identite nationale selon Sarkozy. *Liberation*, 2. 11. 2009. http://www.liberation.fr/france/2009/11/02/l-identite-nationale-selon-sarkozy_59148, pristupljeno 1. 6. 2015.
194. Cavaterra, Giuliano. 2013. Les lignes ont bougé en faveur d'une collectivité spécifique. *Le journal du Pays Basque*, 27. 3. 2013. http://www.lejpb.com/paperezkoa/20130427/399919/fr/Les-lignes-ont-bouge-faveur-d%E2%80%99une-collectivite-specifique, pristupljeno 25. 8. 2015.
195. Delvallée, Philippe. 2014. Euskara comme langue officielle : le tribunal suspend la décision du conseil d'Ustaritz. *La Republique des Pyrenees*, 7. 8. 2014. http://www.larepubliquedespyrenees.fr/2014/08/07/euskara-le-tribunal-suspend-la-decision-du-conseil-d-ustaritz,1204993.php, pristupljeno 26. 8. 2015.
196. F., E. 2014. Ustaritz : la délibération officialisant l'euskara suspendue par le tribunal administratif. *Le Sud-Ouest*, 6. 8. 2014. http://www.sudouest.fr/2014/08/06/ustaritz-la-deliberation-officialisant-l-euskara-suspendue-par-le-tribunal-administratif-1635316-4443.php#xtor=RSS-1052176926.8.2014, pristupljeno 26. 8. 2014.
197. Legueltel, Philippe; M., Ph. 2008. Les „pays" refusent de faire les frais de la réforme territoriale. *Les Echos*, 28. 10. 2008. http://www.lesechos.fr/28/10/2008/LesEchos/20288-

027-ECH_les---pays---refusent-de-faire-les-frais-de-la-reforme-territoriale.htm, pristupljeno 25. 8. 2015.
198. Morin, Edgar. 1991. La francisation a l'epreuve. *Le Monde*, 5. 7. 1991.
199. Morin, Edgar. 2002. La fausse identite nationale, *Le Monde*, 3. 5. 2002.
200. Vincendon, Sibylle. 2009. C'est Sarkozy, la plus grande menace pour l'identite. *Liberation*, 3. 11. 2009. http://www.liberation.fr/societe/2009/11/03/c-est-sarkozy-la-plus-grande-menace-pour-l-identite_591558, pristupljeno 1. 6. 2015.
201. [?]. 2014. Découpage cantonal, le Pays Basque respecté. *Enbata*, 13. 1. 2014. http://eu.enbata.info/artikuluak/decoupage-cantonal-le-pays-basque-respecte/#sthash.ip2HTVqq.dpuf, pristupljeno 25. 8. 2015.

b) na španjolskom jeziku

202. ABC.es. [?]. ETA, medio siglo de terror. Todas las víctimas de la banda terrorista Especiales. *ABC*, [?]. http://www.abc.es/especiales/eta/victimas/13.asp, pristupljeno 30. 12. 2014.
203. ABC.es. 2013. La Ertzaintza retira la bandera de España del interior de varias comisarías. *ABC*, 2. 1. 2013. http://www.abc.es/espana/20130102/abci-retiran-bandera-espana-comisarias-201301021653.html, pristupljeno 12. 1. 2015.
204. Adler, Katya. 2003. Basques seek 'Puerto Rico' deal. *BBC News*, 25. 9. 2003. http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3140714.stm, pristupljeno 30. 12. 2014.
205. Álvarez, Manu. 2013. Euskadi paga de más por el Cupo desde hace doce años. *Diario vasco*, 30. 6. 2013. http://www.diariovasco.com/v/20130630/politica/euskadi-paga-cupo-desde-20130630.html, pristupljeno 28. 12. 2015.
206. Aparicio, Sonia. 2015. Los pactos autonómicos LOAPA, 1982 Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico, *El Mundo*, [?]. http://www.elmundo.es/especiales/2005/06/espana/estatutos_autonomia/historia2.html, pristupljeno 30. 12. 2014.
207. Bac, Marta. 2011. Víctimas de ETA: ¿829 u 858? *20 minutos*, 21. 10. 2011. http://www.20minutos.es/noticia/1195725/0/victimas-mortales/eta/cifra/, pristupljeno 30. 12. 2014.

208. BBC Mundo. 2014. El fenómeno de Podemos, el partido que sacude la política en España. *BBC Mundo*, 5. 11. 2014. http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11181982, pristupljeno 15. 1. 2015.
209. BBC News. 2002. Profile: Batasuna. *BBC News*, 27. 8. 2002. http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2211696.stm, pristupljeno 9. 2. 2015.
210. BBC News. 2003. Batasuna banned permanently. *BBC News*, 17. 3. 2003. http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2857437.stm, pristupljeno 9. 2. 2015.
211. Botsford, Flora. 2002. Spain's separatists silenced. *BBC News*, 31. 8. 2002. http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/from_our_own_correspondent/2226316.stm, pristupljeno 9. 2. 2015.
212. Cavero, Eva. 2011. ¿A cuántos mató ETA en realidad? *El Pais*, 16. 12. 2011. http://sociedad.elpais.com/sociedad/2011/12/16/actualidad/1323990019_850215.html, pristupljeno 25. 8. 2015.
213. Diariodenavarra.es. 2014. Ordenan al Ayuntamiento de Alsasua retirar una ikurriña de un mástil. *Diario de Navarra*, 13. 11. 2014. http://www.diariodenavarra.es/noticias/navarra/zona_norte_occidental/2014/11/13/ordenan_ayuntamiento_alsasua_retirar_una_ikurrina_mastil_183459_1009.html, pristupljeno 12. 1. 2015.
214. EITB.eus. 2012. Los 75 parlamentarios que forman la Cámara vasca. *EITB*, 21. 11. 2012. http://www.eitb.eus/es/elecciones/autonomicas-vascas/detalle/973458/parlamento-vasco--lista-75-parlamentarios-vascos/, pristupljeno 2. 1. 2014.
215. EITB.eus. 2014. La mayoría de los vascos quiere un referéndum sobre independencia. *EITB*, 19. 12. 2014. http://www.eitb.eus/es/noticias/politica/detalle/2817686/euskobarometro--mayoria-vascos-quiere-referendum-euskadi/, pristupljeno 25. 8. 2015.
216. El Correo. 2015. EH Bildu presenta una ley de consultas para que los vascos decidan su futuro al margen de las „imposiciones“ del Estado. *El Correo*, 3. 11. 2015. http://www.elcorreo.com/bizkaia/politica/201511/03/bildu-presenta-consultas-para-20151103121725.html, pristupljeno 5. 2. 2016.
217. El Correo. 2015. EH Bildu presenta una ley de consultas para que los vascos decidan su futuro al margen de las „imposiciones“ del Estado. *El Correo*, 3. 11. 2015. http://www.elcorreo.com/bizkaia/politica/201511/03/bildu-presenta-consultas-para-20151103121725.html, pristupljeno 5. 2. 016.

218. El Correo. 2013. Retiran las banderas españolas del interior de varias comisarías de la Ertzaintza. *El Correo*, 3. 1. 2013. http://www.elcorreo.com/vizcaya/v/20130103/politica/retiran-banderas-espanolas-interior-20130103.html, pristupljeno 12. 1. 2015.
219. El Diario. 2015. Rajoy, sobre Syriza y Podemos: „Prometer cosas que son imposibles genera una enorme frustración“. *El Diario*, 14. 1. 2015. http://www.eldiario.es/temas/podemos/, pristupljeno 15. 1. 2015.
220. El Mundo. 2005. PROPUESTA SOBERANISTA DEL 'LEHENDAKARI' Principales puntos del 'Plan Ibarretxe'. *El Mundo*, 1. 2. 2005. http://www.elmundo.es/elmundo/2004/12/30/espana/1104396043.html, pristupljeno 15. 1. 2015.
221. El Mundo. 2010. SÍMBOLOS: Separa a 'populares' y socialistas en el Parlamento. Rechazan quitar el espacio vacío para Navarra en el escudo de Euskadi. *El Mundo*, 18. 2. 2010. http://www.elmundo.es/elmundo/2010/02/18/paisvasco/1266498684.html, pristupljeno 3. 2. 2015.
222. El Mundo. (a). Euskadi segun Ibarretxe. *El Mundo* [?]. http://www.elmundo.es/especiales/2002/10/nacional/pais_vasco/ordago.html, pristupljeno 15. 1. 2015.
223. El Pais. 2001. El patriotismo constitucional de Zapatero. *El Pais*, 2. 11. 2001. http://elpais.com/diario/2001/11/02/espana/1004655612_850215.html, pristupljeno 25. 8. 2015.
224. El Pais. 2012. Zapatero vetó el ‘plan Ibarretxe’ con iguales argumentos. *El Pais*, 21. 9. 2012. http://politica.elpais.com/politica/2012/09/20/actualidad/1348160625_525042.html, pristupljeno 25. 8. 2015.
225. El País. 2014a. Dos desafíos frente a frente Similitudes y diferencias entre el reto soberanista de Mas y el plan Ibarretxe. *El Pais*, 7. 4. 2014. http://politica.elpais.com/politica/2014/04/07/actualidad/1396884667_136013.html, pristupljeno 25. 8. 2015.
226. El Pais. 2014b. Un 59% de vascos apoya un referéndum sobre la independencia de Euskadi. *El País*, 27. 6. 2014. http://ccaa.elpais.com/ccaa/2014/06/27/paisvasco/1403876025_153956.html, pristupljeno 14. 1. 2015.

227. El Pais. 2015. Ibarretxe augura que Euskadi será independiente en 2030. *El Pais*, 15. 4. 2015. http://ccaa.elpais.com/ccaa/2015/04/15/paisvasco/1429103517_844059.html, pristupljeno 5. 2. 2016.
228. Europa Press. 2012. PP quiere cerrar el modelo de Estado para "clarificar" las competencias de las CCAA y que el Estado "ejerza su papel". *20 minutos*, 18. 8. 2012. http://www.20minutos.es/noticia/1566609/0/#xtor=AD-15&xts=467263, pristupljeno 10. 2. 2015.
229. Ferrándiz, José Pablo; Urquizu, Ignacio. 2015. ¿Cuánto podrá Podemos? *El Pais*, 13. 1. 2015. http://elpais.com/elpais/2015/01/12/opinion/1421088771_568551.html, pristupljeno 5. 2. 2016.
230. García, Gustavo. 2014. Podemos ya tiene más 'militantes' que el PSOE. *El Boletin*, 28. 10. 2014. http://www.elboletin.com/nacional/106784/podemos-psoe-segunda-fuerza-militantes.html, pristupljeno 25. 8. 2015.
231. Garea, Fernando. 2014. Podemos supera a PSOE y PP y rompe el tablero electoral. *El Pais*, 2. 11. 2014. http://politica.elpais.com/politica/2014/11/01/actualidad/1414865510_731502.html, pristupljeno 14. 1. 2015.
232. Gorospe, Pedro. 2016. El PNV deja que la 'ley de consultas' se debata aunque no les gusta. *El Pais*, 4. 2. 2016. http://politica.elpais.com/politica/2016/02/04/actualidad/1454578717_000080.html, pristupljeno 5. 2. 2016.
233. Gorospe, Pedro. 2015. EH Bildu presenta su propia Ley de Consultas en el Parlamento vasco. *El Pais*, 3. 11. 2015. http://ccaa.elpais.com/ccaa/2015/11/03/paisvasco/1446544339_576448.html, pristupljeno 5. 2. 2016.
234. Gorospe, Pedro. 2014. Ibarretxe pide la participación directa de Euskadi en el Ecofin. *El Pais*, 28. 1. 2014. http://ccaa.elpais.com/ccaa/2014/01/28/paisvasco/1390912298_206893.html, pristupljeno 25. 8. 2015.
235. Gutiérrez-Garitano, Miguel. 2013. La Ertzaintza y los derechos humano. *El Pais*, 15. 6. 2013. http://elpais.com/elpais/2013/06/14/opinion/1371227823_908175.html, pristupljeno 3. 2. 2015.

236. Iglesias, Leyre. 2014. Tres himnos para una sola 'nación'. *El Mundo*, 1. 6. 2014. http://www.elmundo.es/pais-vasco/2014/06/01/538af929ca4741bb788b456e.html, pristupljeno 3. 2. 2015.
237. Iglesias, Leyre. 2013. Sólo el 37% de los vascos votaría sí a la independencia en un referéndum, *El Mundo*, 20. 12. 2013. http://www.elmundo.es/pais-vasco/2013/12/20/52b43190268e3e59218b458c.html, pristupljeno 14. 1. 2015.
238. Irekia. 2014. El Gobierno recurre al Constitucional la Ley Española de Acción Exterior por grave intromisión competencial. Irekia.euskadi.com, 22. 6. 2014. http://www.irekia.euskadi.eus/es/news/20445-gobierno-recurre-constitucional-ley-espanola-accion-exterior-por-grave-intromision-competencial, pristupljeno 9. 1. 2015.
239. La Nacion. 2014. El gobierno del País Vasco busca una ley para seguir el camino de Escocia. *La Nacion*, 18. 9. 2014. http://www.lanacion.com.ar/1728287-el-gobierno-del-pais-vasco-busca-una-ley-para-seguir-el-camino-de-escocia, pristupljeno 3. 2. 2016.
240. La Vanguardia. 2013. Euskobarómetro: Los independentistas vencerían por un escaso margen en un referéndum. El 54% de la sociedad vasca está a favor de que se plantee en Euskadi una consulta. *La Vanguardia*, 20. 12. 2013. http://www.lavanguardia.com/local/pais-vasco/20131220/54398433758/euskobarometro-independentistas-vencerian-referendum.html, pristupljeno 20. 10. 2014.
241. La Vanguardia. 2011. ETA ha asesinado a 829 personas a lo largo de su historia. *La Vanguardia*, 20. 10. 2011. http://www.lavanguardia.com/politica/20111020/54233807844/eta-ha-asesinado-a-829-personas-a-lo-largo-de-su-historia.html, pristupljeno 30. 12. 2014.
242. La Voz Libre. 2014. Los 'ertzainas', obligados a usar como 'lengua prioritaria' el vasco martes, *La Voz Libre*, 5. 8. 2014. http://www.lavozlibre.com/noticias/ampliar/956327/los-ertzainas-obligados-a-usar-como-lengua-prioritaria-el-vasco-, pristupljeno 30. 12. 2015.
243. Lázaro, Julio M. 2012. El Tribunal Constitucional legaliza Sortu y le impone límites frente a las víctimas. *El Pais*, 20. 6. 2012. http://politica.elpais.com/politica/2012/06/20/actualidad/1340199122_567465.html, pristupljeno 30. 12. 2015.
244. Málaga hoy. 2015. Podemos Bilbao no incluye a EH Bildu en la "casta". *Málaga hoy*, 5. 1. 2015. http://www.malagahoy.es/article/espana/1933553/podemos/bilbao/no/incluye/eh/bildu/la/casta.html, pristupljeno 10. 2. 2015.

245. Mercado, Francisco. 2002. No hay argumentos ni pruebas para ilegalizar a Bildu o Amaiur. *El Pais*, 15. 3. 2012. http://politica.elpais.com/politica/2012/03/14/actualidad/1331756824_257299.html, pristupljeno 30. 12. 2015.
246. Muñoz, J., 2009. Los funcionarios suman el 5% de la población en Euskadi. *Elcorreo,* 16. 3. 2009. http://www.elcorreo.com/vizcaya/20090316/pvasco-espana/funcionarios-suman-poblacion-euskadi-20090316.html, pristupljeno 30. 12. 2015.
247. Ormazabal, Mikel. 2015. EH Bildu anuncia una ley de consulta para votar la independencia en 2016, *El Pais*, 8. 9. 2015. http://ccaa.elpais.com/ccaa/2015/09/08/paisvasco/1441722781_134861.html, pristupljeno 5. 2. 2016.
248. Vasco Press. 2010. Rechazan quitar el espacio vacío para Navarra en el escudo de Euskadi. *El Mundo,* 18. 2. 2010. http://www.elmundo.es/elmundo/2010/02/18/paisvasco/1266498684.html, pristupljeno 3. 2. 2015.
249. Rioja Andueza, Iker. 2015a. EH Bildu presenta su Ley de Consultas con la incógnita de la posición del PNV. *El Mundo*, 3. 11. 2015. http://www.elmundo.es/pais-vasco/2015/11/03/5638929422601d9b658b4580.html, pristupljeno 3. 2. 2016.
250. Rioja Andueza, Iker. 2015b. EH Bildu reconoce que 'es verdad' que ha tomado como 'referencia' la Ley de Consultas de Cataluña. *El Mundo*, 4. 11. 2015. http://www.elmundo.es/pais-vasco/2015/11/04/5639f465268e3e89598b4600.html, pristupljeno 3. 2. 2016.
251. Rioja Andueza, Iker. 2015c. Una consulta de 'corta-pega' para Euskadi. *El Mundo*, 4. 11. 2015. http://www.elmundo.es/pais-vasco/2015/11/04/5639f20a268e3e74598b460a.html, pristupljeno 3. 2. 2016.
252. Sánchez, Manuel. 2013. El PSOE quiere introducir en la Constitución las competencias y los impuestos de las autonomías. *El Mundo*, 23. 4. 2013. http://quiosco.elmundo.orbyt.es/ModoTexto/paginaNoticia.aspx?id=14517776&tipo=1&sec=El%20Mundo&fecha=23_04_2013&pla=pla_11014_Madrid, pristupljeno 10. 2. 2015.
253. Savater, Fernando. 2001. Vivere libero. *El Pais*, 6. 12. 2001. http://elpais.com/diario/2001/12/06/opinion/1007593206_850215.html, pristupljeno 10. 2. 2015.

254. Torres, Laura. 2008. El Plan Ibarretxe. RTVE, 19. 5. 2008. http://www.rtve.es/noticias/20080519/plan-ibarretxe/57950.html, pristupljeno 15. 1. 2015.
255. Totoricagüena, Gloria. b [?]. José Antonio de Aguirre y Lecube in New York. *Euskonews* [?]. http://www.euskonews.com/0245zbk/kosmo24501.html, pristupljeno 13. 1. 2015.
256. Tremlett, Giles. 2003. Basque plan is treason, say critics. *The Guardian*, 27. 10. 2003. http://www.guardian.co.uk/world/2003/oct/27/spain.gilestremlett, pristupljeno 28. 10. 2015.
257. RTVE. 2011. Rajoy aclara que no quiere que el Estado recupere competencias autonómicas. *RTVE*, 18. 1. 2011. http://www.rtve.es/noticias/20110118/rajoy-aclara-quiere-estado-recupere-competencias-autonomicas/395962.shtml, pristupljeno 10. 2. 2015.
258. Viana, Israel. ETA, medio siglo de terror. Todos los atentados de la banda terrorista. ABC [?]. http://www.abc.es/especiales/eta/atentados/05.asp, pristupljeno 10. 2. 2015.

VI. Primarni izvori

a) Francuska Baskija

259. Atelier 7. Langue basque. Synthèse des travaux. 14. 5. 2014. Conseil de Developpement (Rad na novom ugovoru Contrat Pays Basque 2014–2020). http://www.lurraldea.net/fileadmin/Bibliodocs/SyntheseAtelier7_euskara.pdf, pristupljeno 27. 8. 2014.
260. Avis du Conseil du developpement en faveur de la collectivite en avril 2012. Conseil du Développement.

Batera: Historique de la revendication institutionnelle. http://www.batera.info/historique-de-la-revendication/, pristupljeno 5. 9. 2014.

261. Collectivite territoriale Pays Basque. Un projet partage. Coordination territoriale Pays Basque. 27. 4. 2013.
262. Office Public de la Langue Basque (OPLB). Composition. http://www.mintzaira.fr/fr/oplb/composition.html, pristupljeno 5. 9. 2014.
263. Conseil de développement du Pays Basque. Statuts. Bayonne, 5. 7. 2012. http://www.lurraldea.net/fileadmin/Bibliodocs/Statuts_modifies_cdpb_2012.pdf, pristupljeno 27. 8. 2014.

264. Conseil de développement du Pays Basque. Règlement intérieur. Modifié par le Conseil de Direction du 09 juin 2008. Approuvé par l'Assemblée Générale du 10 07 08. http://www.lurraldea.net/fileadmin/Bibliodocs/RI%20CDPB%20modifié%20en%202008.pdf, pristupljeno 23. 8. 2014.
265. Conseil des Elus. Statuts. http://www.lurraldea.net/fileadmin/Bibliodocs/Statuts_modifies_cepb_2012.pdf, pristupljeno 27. 8. 2014.
266. Conseil des Elus.Evolution de la gouvernance du Pays Basque. http://www.lurraldea.net/fr/animation-territoriale/gouvernance-du-pays-basque.html, pristupljeno 28. 8. 2014.
267. Constitution. Ustav Francuske. Originalna verzija iz 1958. Assemblée Nationale. http://www.senat.fr/evenement/revision/texte_originel.html, pristupljeno 28. 8. 2014.
268. Contrat territorial Pays Basque 2007–2013; Conseil de développement du Pays Basque. 8. 9. 2008. http://www.lurraldea.net/fr/contrats-pays-basque/contrat-territorial-pays-basque.html, pristupljeno 27. 8. 2014.
269. Convention du Développement du Pays Basque, CIADT. 15. 12. 1997. http://www.lurraldea.net/fileadmin/Bibliodocs/conv-dvptPB-CIADTF1297.pdf, pristupljeno 28. 8. 2014.
270. Convention spécifique Pays Basque 2001/2006. Bayonne, 22. 12. 2000. http://www.lurraldea.net/fileadmin/Bibliodocs/conv-spedec01.pdf, pristupljeno 26. 8. 2014.
271. Décret no 90-66 du 17 janvier 1990, fixant les principes généraux concernant la diffusion des œuvres cinématographiques et audiovisuelles modifié et complété (pris pour l'application du 2° de l'article 27 et du 2° de l'article 70 de la loi n° 86-1067 du 30 septembre 1986 modifiée).
272. Décret no 93-535 du 27 mars 1993 portant approbation du cahier des missions et des charges de la Société nationale de radiodiffusion et de télévision française pour l'outre-mer (RFO).
273. Décret no 94-813 du 16 septembre 1994 portant approbation des cahiers des missions et des charges des sociétés France 2 et France 3.
274. Dossier d'histoire : Les lois scolaires de Jules Ferry. Senat. http://www.senat.fr/evenement/archives/D42/, pristupljeno 16. 10. 2014.

275. La loi Bas-Auriol. Loi n° 75-1349 du 31 décembre 1975 relative à l'emploi de la langue française.
276. La loi de réforme des collectivités territoriales La loi n°2010-1563 du 16 décembre 2010 Assemblée Nationale.
277. Loi constitutionnelle n° 2003-276 du 28 mars 2003 (J.O. du 29 mars 2003) : organisation décentralisée de la République. Assemblée Nationale.
278. Loi constitutionnelle n° 2003-276 du 28 mars 2003 (Journal Officiel du 29 mars 2003): organisation décentralisée de la République. Assemblée Nationale.
279. LOI constitutionnelle n° 2008-724 du 23 juillet 2008 de modernisation des institutions de la Ve République (1)NOR: JUSX0807076L. Version consolidée au 25 juillet 2008. Assemblée Nationale.
280. LOI constitutionnelle n° 2008-724 du 23 juillet 2008 de modernisation des institutions de la Ve République (1)NOR: JUSX0807076L. Version consolidée au 25 juillet 2008. Assemblée Nationale.
281. LOI constitutionnelle n° 92-554 du 25 juin 1992 ajoutant à la Constitution un titre : "Des Communautés européennes et de l'Union européenne" (1) JORF n°147 du 26 juin 1992 page 8406 NOR: JUSX9200072L.
282. Loi constitutionnelle n° 92-554 du 25 juin 1992, ajoutant à la Constitution un titre "Des Communautés européennes et de l'Union européenne".
283. Loi Deixonne, abrogée. Loi no 51-46 du 11 janvier 1951 relative à l'enseignement des langues et des dialectes locaux.
284. Loi Ferry (1882) Loi qui rend l'Enseignement primaire obligatoire, Loi n° 11 696 du 28 Mars 1882.
285. Loi Haby, 1975. Loi no 75-620 du 11 juillet 1975 relative à l'éducation (abrogé au 22 juin 2000).
286. Loi Jospin. Loi d'orientation n°89-486 du 10 juillet 1989 sur l'éducation.
287. LOI n° 2010-1563 du 16 décembre 2010 de réforme des collectivités territoriales.
288. Loi n° 72-619 du 5 juillet 1972 portant création et organisation des régions. Version consolidée au 18 février 2010.
289. Loi n° 95-115 du 4 février 1995 d'orientation pour l'aménagement et le développement du territoire. Konsolidirana verzija; NOR: INTX9400057L Version consolidée au 01 janvier 2014.

290. Loi n° 99-586 du 12 juillet 1999 relative au renforcement et à la simplification de la coopération intercommunale NOR: INTX9800135L Version consolidée au 01 janvier 2013 Assemblée Nationale.
291. Loi Pasqua LOADDT 95-115 od 4. 2. 1995. LOI no 95-115 du 4 février 1995 d'orientation pour l'aménagement et le développement du territoire (1).
292. Loi Savary. Loi no 84-52 du 26 janvier 1984 sur l'enseignement supérieur.
293. Loi Toubon (1994) Loi n° 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française NOR: MCCX9400007L. Version consolidée au 19 mars 2014.
294. Office Public de la Langue Basque (OPLB). Rentrée 2013. Prezentacija. Conférence de presse enseignement. 15. 10. 2013.
295. Office Public de la Langue Basque (OPLB). Statut juridique. http://www.mintzaira.fr/fileadmin/documents/Administratif/convention_constitutive_20040709_izenpetua.pdf, pristupljeno 15. 10. 2013.
296. OPLB Office Public de la Langue Basque. Historique. http://www.mintzaira.fr/fr/oplb/historique.html, pristupljeno 15. 10. 2013.
297. OPLB Office Public de la Langue Basque. Missions. http://www.mintzaira.fr/fr/oplb/missions.html, pristupljeno 15. 10. 2013.
298. „Ordonnance de Villers-Cotterêts“ Ordonnance no 188 de 1539 prise par le roi François Ier, imposant l'usage du français dans les actes officiels et de justice. Enregistrée au Parlement de Paris le 6 septembre 1539. http://www.axl.cefan.ulaval.ca/francophonie/Edit_Villers-Cotterets-complt.htm, pristupljeno 16. 10. 2014.
299. Presentation du prefet des Pyrinees Atlantiques. 27. 6. 2014. http://www.pyrenees-atlantiques.gouv.fr/content/download/13847/93006/file/PPT%20Présention%20pour%20la%20CA%20Pays%20Basque%2024%20sept.pdf, pristupljeno 29. 8. 2014.
300. Presentation-Comite Consultatif. Office Public de la Langue Basque OPLB. http://www.mintzaira.fr/fileadmin/documents/presentation_comite-consultatif/A_Batz_Zerrenda_eguneratua.pdf, pristupljeno 15. 10. 2013.
301. PROJET DE LOI No 390 relatif à la délimitation des régions, aux élections régionales et départementales et modifiant le calendrier électoral, MODIFIÉ PAR L'ASSEMBLÉE NATIONALE EN PREMIÈRE LECTURE. 23 juillet 2014 (Procédure accélérée) TEXTE ADOPTÉ n° 390 « Petite loi » ASSEMBLÉE NATIONALE QUATORZIÈME

LÉGISLATURE SESSION EXTRAORDINAIRE DE 2013-2014. http://www.assemblee-nationale.fr/14/ta/ta0390.asp, pristupljeno 25. 8. 2016.

302. Projet de loi. Modernisation de l'action publique territoriale et affirmation des métropoles. 6 juin 2013. (Francuski) Senat. http://www.senat.fr/amendements/2012-2013/581/Amdt_622.html, pristupljeno 25. 8. 2014.
303. Rapport Balladur. 2009. «Il est temps de décider». Rapport au Président de la République. 5 mars 2009 http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/094000097/0000.pdf, pristupljeno 28. 8. 2014.
304. Rapport Gregoire (1794) Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue française, Paris, Convention nationale, 4. 6. 1794. http://books.google.hr/books?id=8PB2RBNrLZYC&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, pristupljeno 29. 8. 2014.
305. RAPPORT SUR LA PROPOSITION DE LOI CONSTITUTIONNELLE (n° 1618) visant à ratifier la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires, PAR M. Jean-Jacques URVOAS. ASSEMBLÉE NATIONALE N° 1703 14 janvier 2014. http://www.assemblee-nationale.fr/14/rapports/r1703.asp, pristupljeno 8. 7. 2014.
306. Schéma d'aménagement et de développement du Pays Basque. Conseil de développement du Pays Basque. Bayonne, 26. 10. 1996. http://www.lurraldea.net/fileadmin/Bibliodocs/schemaDO.pdf, pristupljeno 25. 8. 2014.
307. STATUTS DE L'INSTITUT CULTUREL BASQUE. http://www.eke.eus/fr/institut-culturel-basque/documents-et-communications/statuts, pristupljeno 2. 9. 2014.
308. II Enquête Sociolinguistique 1996 Gobierno Vasco (Gouvernement autonome basque d'Euskadi) i Institut Culturel Basque. http://www.eke.org/fr/culture-basque/euskara-la-langue-des-basques/euskara-et-sociolinguistique/1996ko_inkesta, pristupljeno 9. 7. 2014.
309. III Enquête Sociolinguistique 2001 Gobierno Vasco (Gouvernement autonome basque d'Euskadi) i Institut Culturel Basque http://www.eke.org/fr/culture-basque/euskara-la-langue-des-basques/euskara-et-sociolinguistique/lenquete-de-2001, pristupljeno 9. 7. 2014.
310. IV Enquête Sociolinguistique 2006, OPLB, Office Public de la Langue Basque pristupljeno 9. 7. 2014.
311. V Enquête Sociolinguistique 2011. OPLB Office Public de la Langue Basque. http://www.eke.org/fr/culture-basque/euskara-la-langue-des-basques/euskara-et-sociolinguistique/lenquete-sociolinguistique-2006, pristupljeno 9. 7. 2014.

312. Encuesta Sociolingüística. 2012. Gobierno Vasco, Viceconsejería de Política Lingüística (2012) Comunidad Autónoma Vasca, Comunidad Foral de Navarra y País Vasco Norte. Vitoria-Gasteiz, 16. 7. 2012. http://www.siadeco.net/documents/trabajos/es/Euskal_Herria.Inkesta_Soziolinguistikoa._gazt..pdf, pristupljeno 9. 7. 2014.

b) Španjolska Baskija

313. Barometro autonomico. BARÓMETRO AUTONÓMICO II (País Vasco) Estudio nº 2.829 Enero-Marzo 2010. http://www.cis.es/cis/opencms/-Archivos/Marginales/2820_2839/2829/Es2829PV.pdf, pristupljeno 9. 7. 2014.
314. Barometro autonomico 2610. BARÓMETRO AUTONÓMICO (I). PAÍS VASCO Fecha 02-dic-2005. http://datos.gob.es/catalogo/2610barometro-autonomico, pristupljeno 9. 7. 2014.
315. Barometro autonomico 2956. BARÓMETRO AUTONÓMICO (III). PAÍS VASCO Fecha 13-sep-2012. http://www.cis.es/cis/opencm/ES/1_encuestas/estudios/ver.jsp?estudio=13564&cuestionario=16038&muestra=21339, pristupljeno 9. 7. 2014.
316. CENSOS DE POBLACION DE 1920 a 1970, Habitantes de las provincias. INE.es Instituto nacional de estadística de Espana. http://www.ine.es/inebaseweb/pdfDispacher.do?td=140029&ext=.pdf, pristupljeno 11. 2. 2015.
317. CEPC. 2002. DOSSIER: LOS SÍMBOLOS DE LAS COMUNIDADES AUTÓNOMAS. Madrid: Ministerio de la Presidencia, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales (CEPC). Septiembre- Diciembre 2002 Boletín de documentación nº 12: 3–37. http://www.iesmartilhuma.org/departaments/CSocials/Santi/PortalHistoria/BLOC2/Documents/simbolos_de_las_comunidades_autonomas.pdf, pristupljeno 3. 2. 2015.
318. Concierto economico vasco (2002) Ley orgánica 4/2002, de 23 de mayo, complementaria de la Ley por la que se aprueba el concierto económico con la Comunidad Autónoma del País Vasco. BOE núm. 124 Viernes 24 mayo 2002. http://www.euskadi.net/r33-2288/es/contenidos/informacion/concierto_economico/es_467/adjuntos/ley_12_2002_aprobacion_concierto.pdf, pristupljeno 10. 12. 2014.
319. Consejo General del País Vasco (1978) ACUERDO de 13 de noviembre de 1978 de adopción del emblema de Euzkadi. B. O. del Consejo General del Pais Vasco. 1 de

Diciembre de 1978. http://www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.eus/r48-bopv2/es/bopv2/datos/1978/12/7800091a.pdf, pristupljeno 3. 2. 2015.

320. Constitución española. Španjolski USTAV. http://www.congreso.es/consti/, pristupljeno 9. 12. 2014. Índice sistemático de La Constitución española. http://www.congreso.es/consti/constitucion/indice/, pristupljeno 9. 12. 2014.
321. Convenio Económico. La autonomía financiera de Navarra. Navarra.es. https://www.navarra.es/home_es/Navarra/Asi+es+Navarra/Autogobierno/El+convenio+economico.htm, pristupljeno 23. 12. 2014.
322. Decreto 318/1999, de 31 de agosto, por el que se regula el Manual de Identidad Corporativa del Gobierno Vasco.BOPV nº 205 de martes 26 de octubre.
323. Decreto 573/1976, de 26 de febrero, por el que se reconoce a la Academia de la Lengua Vasca bajo la denominación de Real Academia de la Lengua Vasca. Ministerio de Educación y Ciencia«BOE» núm. 73, de 25 de marzo de 1976 Referencia: BOE-A-1976-6397 TEXTO CONSOLIDADO.
324. Disposición transitoria 4 de la Constitución española. http://www.congreso.es/consti/constitucion/indice/titulos/articulos.jsp?ini=1&fin=9&tipo=4, pristupljeno 9. 7. 2014.
325. EA. Euskal Alkartasuna. 2009. Programa electoral. POR EUSKAL HERRIA Y EL ESTADO DE BIENESTAR. http://www.euskoalkartasuna.eus/upload/campanas/docs/es/Programa_Electoral_090301.pdf, pristupljeno 4. 2. 2015.
326. Egaña, Iñaki. 1996. Diccionario histórico-político de Euskal Herria. Tafalla: Editoriales Txalaparta.
327. EH Bildu. Programa electoral. Politica linguistica (čl. 4.). http://ehbildu.eus/es/elecciones/elecciones-forales-y-municipales-2015/programa-punto-por-punto/principios-ideologicos, pristupljeno 4. 2. 2015.
328. Estatuto de Gernika. Estatuto de Autonomía del País Vasco. Ley Orgánica 3/1979, de 18 de diciembre. Španjolski parlament. Congreso de los Diputados. http://www.congreso.es/consti/estatutos/ind_estatutos.jsp?com=76, pristupljeno 8. 12. 2014.
329. Eusko Barometro. 2014a. Universidad del Pais Vasco. Estudio periódico de la opinión pública vasca NOVIEMBRE 2014.

http://www.ehu.eus/documents/1457190/1525260/Euskobarometro+Noviembre+2014, pristupljeno 14. 1. 2015.

330. Eusko Barometro. 2014b. Universidad del Pais Vasco. Estudio periódico de la opinión pública vasca Estimaciones Electorales Diciembre 2014. http://www.ehu.eus/documents/1457190/1547454/Estimaciones+electorales+EB1411, pristupljeno 14. 1. 2015.
331. Eusko Barometro. 2014c. Universidad del Pais Vasco. Estudio periódico de la opinión pública vasca Noviembre 2014, Series Temporales. http://www.ehu.eus/es/web/euskobarometro/serieak, pristupljeno 14. 1. 2015.
332. Eustat. 2011. Población migrante de la C.A. de Euskadi por el año de llegada al municipio de residencia actual y la comunidad autónoma de procedencia, según territorio histórico y el sexo. 2011, Eustat; http://www.eustat.es/elementos/ele0010900/ti_Poblacin_migrante_de_la_CA_de_Euskadi_por_el_ao_de_llegada_al_municipio_de_residencia_actual_y_la_comunidad_autnoma_de_procedencia_segn_territorio_histrico_y_el_sexo__2011/tbl0010918_c.html#axzz3RQCzQAG6, pristupljeno 11. 2. 2015.
333. Fishman, Joshua. 1990. Limitaciones de la eficacia escolar para invertir el desplazamiento lingüístico (RLS). Primer Congreso de la Escuela Pública Vasca. Tomo I, Vitoria-Gasteiz. Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco (zbornik).
334. II Plan Director del Euskera de la UPV/EHU (2013–2017). Universidad del Pais Vasco. http://www.ehu.eus/documents/2660428/2968264/II_plan_director.pdf
335. Ley 1/1993, de 19 de febrero, de la Escuela Pública Vasca.(BOPV nº 74, 22/04/1993). http://www.euskadi.net/cgi-bin_k54/ver_c?CMD=VERDOC&BASE=B03V&DOCN=000000409&CONF=/config/k54/bopv_c.cnf, pristupljeno 9. 7. 2014.
336. Ley 1/2003, de 28 de marzo, de modificación de la Ley de Elecciones al Parlamento Vasco en relación con la designación de interventores y apoderados (BOPV 72/10. 4. 2003).
337. Ley 10/1982, de 24 de Noviembre, básica de normalización del uso del Euskera, BOE nº 160 de 1982.
338. Ley 10/1982, de 24 de Noviembre, básica de normalización del uso del Euskera, BOE nº 160 de 1982.

339. Ley 15/1998, de 19 de junio, de modificación de la Ley 5/1990, de 15 de junio, de elecciones al Parlamento Vasco(Izmjene izbornog zakona) (BOPV 128/09. 07. 1998).
340. Ley 2/2014, de 25 de marzo, de la Acción y del Servicio Exterior del Estado, «BOE» núm. 74, de 26 de marzo de 2014, páginas 26531 a 26564.
341. Ley 29/2007, de 25 de octubre, por la que se aprueba la metodología de señalamiento del cupo del País Vasco para el quinquenio 2007-2011. Viernes 26 octubre 2007 BOE núm. 257. http://www.euskadi.net/r33-2288/es/contenidos/informacion/concierto_economico/es_467/adjuntos/ley_cupoquinquenal.pdf, pristupljeno 10. 12. 2014.
342. Ley 39/1981, de 28 de octubre, por la que se regula el uso de la bandera de España y el de otras banderas y enseñas. http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/l39-1981.html, pristupljeno 9. 7. 2014.
343. Ley 4/2005, de 18 de febrero, para la Igualdad de Mujeres y Hombres (BOPV 42/2. 3. 2005).
344. Ley 5/1990, DE 15 DE JUNIO, DE ELECCIONES AL PARLAMENTO VASCO(1)(2)(3), Izborni zakon AZ BaskijEa, BOPV 134/6. 7. 1990.
345. Ley 6/2000, de 4 de octubre, de modificación de la Ley 5/1990, de 15 de junio, de elecciones al Parlamento Vasco (BOPV 213/7. 11. 2000).
346. Ley Orgánica 13/1982. Zakon o poboljšanju i proširenju foralnog režima Navarre. Ley de Reintegración y Amejoramiento del Régimen Foral de Navarra, de 10 de agosto modificada por las Leyes Orgánicas 1/2001 y 7/2010. Španjolski parlament. Congreso de los Diputados. http://www.congreso.es/consti/estatutos/ind_estatutos.jsp?com=75, pristupljeno 8. 12. 2014.
347. Ley para el Empoderamiento de la Ciudadanía. http://ep00.epimg.net/descargables/2015/11/03/d8831ac1f4fb7a010021df6dcde8e5e6.pdf, pristupljeno 5. 2. 2016.
348. Liga naroda. Societe des Nations.Ugovor iz Lausanne (1923) No 701. Traite de Paix, signe a Lausanne le 24 Juillet 1923. http://www.eurel.info/IMG/pdf/gr_traite_lausanne.pdf, pristupljeno 11. 2. 2015.
349. Parlamento Vasco Parlamento Vasco. Historia. http://www.legebiltzarra.eus/es/contenido/historia, pristupljeno 2. 1. 2014.

350. PARTIDO POPULAR VASCO. PROGRAMA DE GOBIERNO. 899 PROPUESTAS PENSANDO EN EUSKADI ELECCIONES AL PARLAMENTO VASCO 2012 canales.diariovasco.com/.../pp-programa.doc, pristupljeno 6. 2. 2015.
351. Pique, J. M.; San Gil, M. 2002. EL PATRIOTISMO CONSTITUCIONAL DEL SIGLO XXI. Position Paper. Predstavljen na XIV. Nacionalnoj konferenciji *Partido Popular*. 25. – 27. siječnja 2002. http://www.abc.es/contenidos/apoyos/documentos/HTM_48_1.html, pristupljeno 30. 12. 2014.
352. Plan de Accion 2012. PLAN DE ACCIÓN PARA LA PROMOCIÓN DEL EUSKERA Consejo Asesor del Euskera Gobierno Vasco. DEPARTAMENTO DE CULTURA Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco. 1.ª, septiembre de 2012. http://www.euskara.euskadi.eus/contenidos/informacion/argitalpenak/es_6092/adjuntos/Plan%20ESEP_cast.pdf, pristupljeno 9. 7. 2014.
353. Plan de normalización del uso de euskera en la administración del Parlamento Vasco (2013–2017). Parlamento Vasco. Dirección de Organización y Recursos Humanos. http://www.legebiltzarra.eus/sites/default/files/dokumentuak/plan_euskara.pdf, pristupljeno 8. 5. 2015.
354. Plan General de Promoción del Uso del Euskera (1999) EUSKO JAURLARITZA GOBIERNO VASCO. Departamento de Cultura. Viceconsejería de Política Lingüística. Vitoria-Gasteiz:1999. http://www.euskara.euskadi.eus/r59-738/es/contenidos/informacion/argitalpenak/es_6092/adjuntos/ebpn_gazt.pdf, pristupljeno 8. 5. 2015.
355. Plan Ibarretxe. PROPUESTA DE REFORMA DE ESTATUTO POLÍTICO DE LA COMUNIDAD DE EUSKADI. 25. 10. 2003. http://estaticos.elmundo.es/especiales/2002/10/nacional/pais_vasco/propuesta_estatuto.pdf, pristupljeno 16. 1. 2015.
356. PNV. Conoce Historia. PNV. http://www.eaj-pnv.eu/esp/conoce_historia.php, pristupljeno 9. 2. 2015.
357. PODEMOS. 2014. DOCUMENTO FINAL DEL PROGRAMA COLABORATIVO. http://podemos.info/wordpress/wp-content/uploads/2014/05/Programa-Podemos.pdf, pristupljeno 10. 2. 2015.
358. Populares Vascos. Historia. http://www.ppvasco.com/sitio/SEC_HISTORIAview.asp, pristupljeno 6. 2. 2015.

359. Prijedlog sporazuma između ETA-e, EA-a i PNV-EAJ-a, kolovoz 1998. http://www.eaj-pnv.com/documentos/documentos/199.jpg i http://www.eaj-pnv.com/documentos/documentos/220.jpg, pristupljeno 28. 10. 2015.
360. Real Decreto-ley 1/1978, de 4 de enero, que aprueba el régimen preautonómico para el País Vasco. http://www.congreso.es/constitucion/ficheros/leyes_espa/rdl_001_1978.pdf, pristupljeno 9. 12. 2014.
361. Real Decreto-ley 2/1978, de 4 de enero, por el que se regula el procedimiento para adoptar las decisiones en Navarra a que se refiere el Real Decreto-ley 1/1978. http://www.congreso.es/constitucion/ficheros/leyes_espa/rdl_002_1978.pdf, pristupljeno 9. 12. 2014.
362. REFERÉNDUM CONSTITUCIONAL 1978 | Resultados electorales: Comunidad Autónoma: Euskadi. Gobierno Vasco. Departamento de Seguridad. http://www.euskadi.net/q93TodoWar/eleccionesJSP/q93Contenedor.jsp?menu=li_2_1_1&opcion=a&idioma=c, pristupljeno 9. 12. 2014.
363. REFERÉNDUM ESTATUTO AUTONOMIA 1979 | Comunidad Autónoma: Euskadi, Resultados electorales. Gobierno Vasco: Departamento de Seguridad. http://www.euskadi.net/q93TodoWar/eleccionesJSP/q93Contenedor.jsp?menu=li_2_1_1&opcion=a&idioma=c, pristupljeno 16. 12. 2014.
364. Reglamento del Parlamento Vasco. Statut Baskijskog parlamenta. Constitución y leyes institucionales básicas.Ustav i osnovni institucionalni zakoni. Parlamento Vasco. Vitoria-Gasteiz 2013. http://www.parlamento.euskadi.net/pdfdocs/c_reglamento.pdf, pristupljeno 2. 1. 2014.
365. Resultados electorales. Izborni rezultati. Parlamento Vasco 2012, Departamento de Seguridad. Gobierno Vasco. Archivo resultados electorales. http://www.euskadi.net/q93TodoWar/eleccionesJSP/q93Contenedor.jsp?menu=li_2_1_1&opcion=a&idioma=c, pristupljeno 2. 1. 2014.
366. Sanchez Navarro, Angel y Fernandez Riveira, Rosa María 2003. Sinopsis DT 4. (Disposición transitoria 4 de la Constitución española). http://www.congreso.es/consti/constitucion/indice/sinopsis/sinopsis.jsp?art=4&tipo=4, pristupljeno 9. 12. 2014.
367. Socialistas Vacos. Historia.http://www.socialistasvascos.com/socialistas-vascos/historia/, pristupljeno 6. 2. 2015. http://www.socialistasvascos.com/socialistas-vascos/historia/los-tiempos-dificiles-de-la-transicion, pristupljeno 6. 2. 2015.

http://www.socialistasvascos.com/socialistas-vascos/historia/el-gobierno-de-patxi-lopez, pristupljeno 6. 2. 2015.

368. Socialistas Vascos. Estatutos. http://www.socialistasvascos.com/socialistas-vascos/estatutos/, pristupljeno 6. 2. 2015.
369. Socialistas Vascos. Propuestas Políticas 4.3.4.4.; 4.- Modelo Político – Institucional. 4.3- El autogobierno vasco. 4.3.4- Participación en el Estado compartido: Coordinación y Cooperación). http://www.socialistasvascos.com/socialistas-vascos/propuestas-politicas/resolucion-politica/reformas-necesarias/, pristupljeno 6. 2. 2015.
370. The Press and Media. 2010. Barandiaran Alberto (Coordinator). Basque language recovery III. Eskoriatza. Gipuzkoa: Garabide Elkartea. Gobierno vasco. Departamento de cultura. Viceconsejería de Política Lingüística. Dirección de Promoción del Euskara.
371. Tribunal Constitucional. 2010. BOE 172, 16.7.2010. Sentencia 31/2010, de 28 de junio de 2010 (BOE núm. 172, de 16 de julio de 2010).
372. Tribunal Constitucional de España. SENTENCIA 94/1985, de 29 de julio de 1985; http://hj.tribunalconstitucional.es/HJ/ca-ES/Resolucion/Show/SENTENCIA/1985/94, pristupljeno 3. 2. 2015.
373. Zakon o Baskijskoj vladi. Ley 7/1981, DE 30 DE JUNIO, SOBRE LEY DE GOBIERNO. Reglamento del Parlamento Vasco. Parlamento Vasco. Vitoria-Gasteiz 2013. 301–332. http://www.parlamento.euskadi.net/pdfdocs/c_reglamento.pdf, pristupljeno 2. 1. 2014.

VII. Govori

374. Mitterrand, François. 1984. Allocution de M. François Mitterrand, Président de la République, à la mairie de Bayonne, 12 octobre 1984. *Direction de l'information légale et administrative (DILA), Services du Premier ministre*. http://discours.vie-publique.fr/notices/847903800.html, pristupljeno 10. 7. 2014.
375. Sarkozy, Nicolas. 2007. Discours de Nicolas Sarkozy au Palais du Latran le 20 decembre 2007. *Le Monde*, 21. 12. 2007. http://www.lemonde.fr/politique/article/2007/12/21/discours-du-president-de-la-republique-dans-la-salle-de-la-signature-du-palais-du-latran_992170_823448.html, pristupljeno 1. 6. 2015.

VIII. Intervjui

376. Akeberry, Jakes. 2014. [Direktor nacionalističkog časopisa *Enbata* od 1968. do danas i jedan od osnivača *abertzale* (domoljubne, nacionalističke) stranke AB, danas najjače *abertzale* stranke u francuskoj Baskiji. Obnašao i dužnost općinskog vijećnika Biarritza, gotovo dva desetljeća dužnost dogradonačelnika Biarritza (1991. – 2008.), člana Vijeća izabranih predstavnika te člana Javnog ureda za baskijski jezik.] Intervju, 24. 9. 2014.
377. Ballester, Rodriguez Mateo. 2015. [Universidad Complutense de Madrid; doktor političkih znanosti i stručnjak za etnicitet i nacionalizam i političku misao Španjolske u moderno doba.] Intervju, 8. 1. 2015.
378. Perrotin, Claude. 2014. [Publicist i autor knjige *Pays Basque, un département ? 100 réponses*. 2002. Biarritz: Atlantica.] Intervju, 4. 9. 2014.

IX. Web-stranice

379. Web-portal Općeg vijeća (*Conseil général*) departmana Atlantski Pirinieji (*Pyrénées Atlantiques*). http://www.cg64.fr/les-pyrenees-atlantiques, pristupljeno 1. 6. 2015.
380. Ustavno vijeće Francuske. http://www.conseil-constitutionnel.fr, pristupljeno 1. 6. 2015.
381. Vijeće za razvoj Baskije. http://www.lurraldea.net/fr/conseil-de-developpement-du-paysbasque/missions.html, pristupljeno 1. 6. 2015.
382. Vijeće izabranih predstavnika Baskije. http://www.lurraldea.net/fr/conseil-des-elus-du-paysbasque/missions.html, pristupljeno 1. 6. 2015.
383. Ministarstvo unutarnjih poslova Francuske, načini izbora vijećnika i zastupnika. http://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-elections-en-France/Les-modalites-d-elections/Les-differents-modes-de-scrutins, pristupljeno 1. 6. 2015.
384. Ministarstvo unutarnjih poslova Francuske, izborni rezultati. http://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-elections-en-France/Les-differentes-elections, pristupljeno 1. 6. 2015.
385. Baskijski kulturni institut. http://www.eke.eus/fr/institut-culturel-basque
386. Časopis *Enbata*. http://eu.enbata.info, pristupljeno 1. 6. 2015.
387. Javni ured za baskijski jezik (*Office public de la langue basque* (OPLB)). http://www.mintzaira.fr/fr/oplb.html, pristupljeno 1. 6. 2015.

388. Baskijski socijalisti (*Socialistas Vascos*). Estatutos. http://www.socialistasvascos.com/
389. PNV-EAJ. http://www.eaj-pnv.com/esp/index.php, pristupljeno 1. 6. 2015.
390. Ured baskijskog premijera, *Lehendakaritza*. http://www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net, pristupljeno 1. 6. 2015.
391. Narodna stranka (*Partido popular* (PP)). http://www.ppvasco.com, pristupljeno 1. 6. 2015.
392. EA, stranka lijevih baskijskih radikalnih nacionalista. http://www.euskoalkartasuna.eus/, pristupljeno 1. 6. 2015.
393. EH Bildu, stranka lijevih baskijskih radikalnih nacionalista. http://ehbildu.eus/es, pristupljeno 1. 6. 2015.

DODACI

Popis tablica

		Str.
Tablica 1:	**Metoda razlike – dizajn najsličnijih slučajeva**	11
Tablica 2:	**Španjolska i francuska Baskija, sličnosti i razlike**	12
Tablica 3:	**Dizajn i metodologija disertacije**	15
Tablica 4:	**Španjolska Baskija – Autonomna zajednica Baskija i Foralna zajednica Navarra**	59
Tablica 5:	**Autonomna zajednica (AZ) Baskija (geografski položaj i stanovništvo)**	59
Tablica 6:	**Foralna zajednica (FZ) Navarra (geografski položaj i stanovništvo)**	61
Tablica 7:	**Broj djece u predfakultetskom školovanju prema dobi i modelu školovanja, 2014./2015.**	109
Tablica 8:	**Rezultati izbora za Baskijski parlament, 21. listopada 2012. g.**	127
Tablica 9:	**Izborni rezultati za Baskijski parlament, 1980. – 2012. (broj mandata)**	138
Tablica 10:	**Broj mandata u Baskijskom parlamentu prema provincijama, saziv 2012. – 2016.**	139
Tablica 11:	**Poznavanje jezika prema teritoriju i godištu (u postocima), 2011. g.**	143
Tablica 12:	**Povećanje uporabe baskijskog jezika, 1991. – 2011. (u postocima)**	144
Tablica 13:	**Evolucija subjektivnog nacionalnog identiteta Baska, 1981. – 2014.**	147
Tablica 14:	**Evolucija stavova prema državnom ustrojstvu u AZ Baskiji, 1977. – 2014.**	149
Tablica 15:	**Francuska Baskija (geografski položaj i stanovništvo)**	174
Tablica 16:	**Postotak stanovništva francuske Baskije koji se služi baskijskim, prema dobi, 2011.**	180

Karta Baskije

Plavo je označen francuski dio Baskije, odnosno tri provincije (*provinces*): Labourd, Basse Navarre (Donja Navarra) i Soule.

Zeleno i žuto označen je španjolski dio Baskije, tzv. četiri povijesna teritorija (*territorios históricos*).

Zeleno je označena tzv. FZ (AZ) Navarra, a žuto tri provincije AZ Baskije (*Comunidad Autonoma Pais Vasco/Euskadi*), Alava, Biskaja i Guipuzkoa.

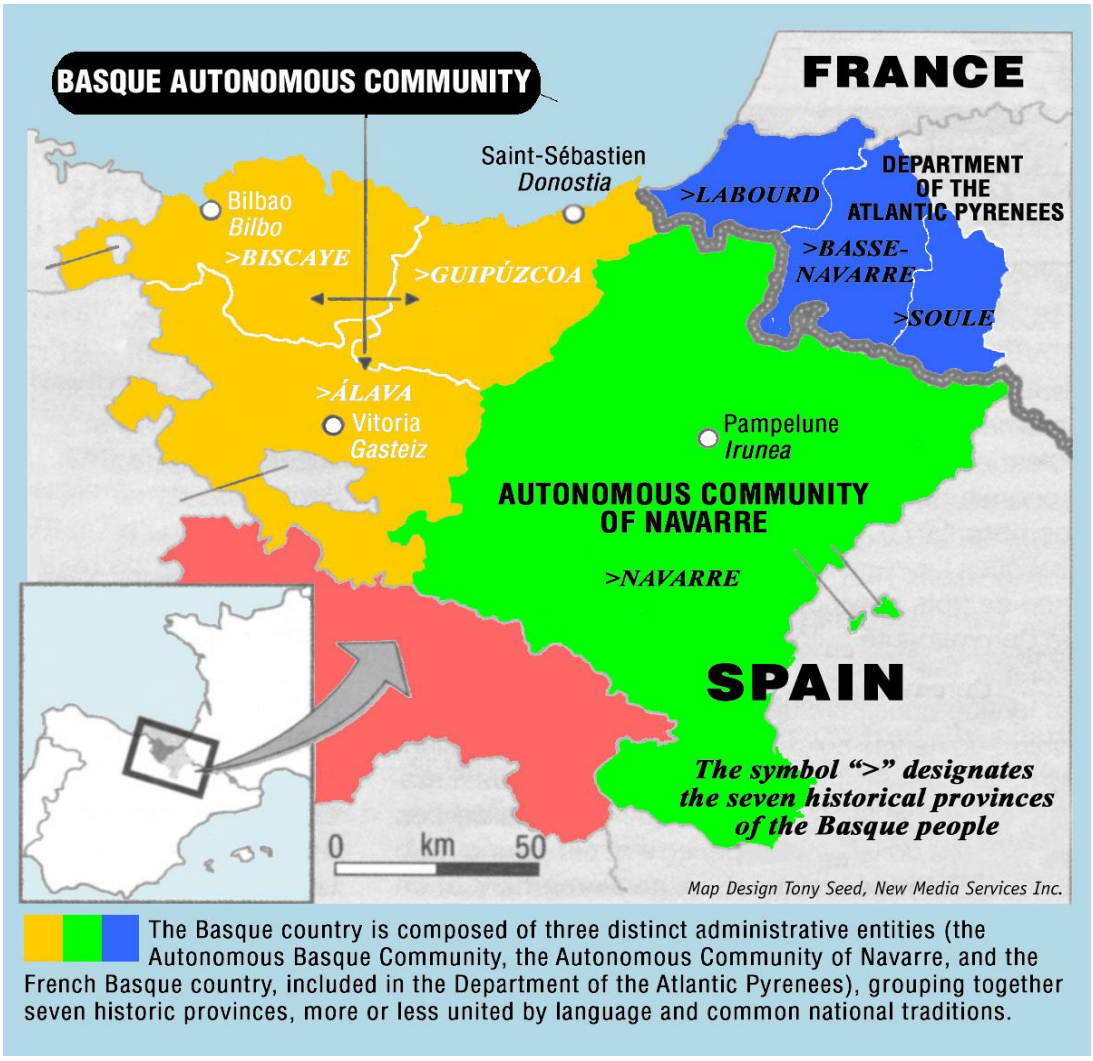

Izvor: Map Tony Seed, New Media Services Inc.

Popis kratica[347]

AB – Unija domoljuba (bask. *Abertzaleen Batasuna*, fr. *Union des patriotes*), nacionalistička stranka francuskih Baska

abertzale – oznaka za baskijske nacionaliste (bask. *domoljubni*)

AZ Baskija – Autonomna zajednica Baskija (*Euskadi*)

ČSSR – Čehoslovačka Socijalistička Republika

EA – Baskijska solidarnost (bask. *Eusko Alkartasuna*, šp. *Solidaridad Vasca*), stranka lijevih baskijskih nacionalista

EE – Baskijska ljevica (bask. *Euskadiko Ezkerra*), nastala od frakcije ETA-pm, koja se odrekla terorizma i nastavila političku borbu; danas ujedinjena s baskijskim socijalistima (PSE) u koaliciju PSE-EE

EH – Mi, baskijski građani (bask. *Euskal Herritarrok*), stranka lijevih baskijskih nacionalista

EH Bildu – koalicija stranaka lijevih baskijskih nacionalista

ETA – Baskijska zemlja i sloboda (bask. *Euskadi Ta Askatasuna* – Baskija i sloboda), teroristička organizacija

ETA-m – frakcija ETA-e (*m* dolazi od šp. *militar* – vojna)

ETA-pm – frakcija ETA-e (*pm* dolazi od šp. *político-militar* – političko-vojna)

EU – Europska unija

FZ Navarra – Foralna zajednica (šp. *Comunidad Foral Navarra* – Autonomna zajednica Navarra), iz povijesnih razloga ima ovakvo ime, koje dolazi od pridjeva *foral* – foralni; od *fueros* – povelje, pravice, povlastice)

HB – Narodno jedinstvo (bask. *Herri Batasuna*), lijeva radikalna baskijska nacionalistička stranka

ICB – Baskijski kulturni institut (fr. *Institut culturel basque*, bask. *Euskal Kultur Erakundea*)

IK – *Iparretarrak* (pripadnici ETA-e sa Sjevera), teroristička organizacija francuskih Baska

OPLB – Javni ured za baskijski jezik (fr. *Office Public de la Langue Basque*, bask. *Euskararen Erakunde Publikoa*)

PP – Narodna stranka (šp. *Partido Popular*), desna svešpanjolska stranka

[347] Osim AB-a, stranke francuskih Baska, sve druge stranke su španjolske; kako „svešpanjolske stranke“ PP i PSOE tako i stranke baskijskih nacionalista.

PSOE – Španjolska socijalistička radnička stranka (šp. *Partido Socialista Obrero Espanol*), lijeva svešpanjolska stranka

PSE-EE – Baskijska socijalistička stranka – Baskijska ljevica (šp. *Partido socialista vasco*, bask. *Euskadiko Esquerra*)

PNV (PNV-EAJ, PNB) – Baskijska nacionalistička stranka (šp. *Partido nacionalista* vasco, bask. *Euzko Alderdi Jeltzalea*, fr. *Partie Nationaliste Basque*), stranka bask. nacionalista desnog centra

SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

Kratak pregled povijesti španjolske i francuske Baskije

Područje **španjolske Baskije** (današnje *Autonomne zajednice Baskije – Euskadi, País Vasco,* u daljnjem tekstu AZ Baskija; i *Foralne zajednice Navarre,* u daljnjem tekstu FZ Navarra) od davnih vremena naseljeno je Baskima, koji najprije osnivaju svoje Kraljevstvo Pamplonu 824. godine, a potom, od sredine 12. st., Kraljevstvo Navarru (Navarra.es). Navarru, kao jedno od najstarijih iberskih kraljevstava, osim južnog područja današnje FZ Navarre, nikad nisu pokorili ni Arapi, ali ni Rimljani ni Franci, koji su osvojili sve okolne krajeve. Stoga se baskijski jezik očuvao te se nije romanizirao. Ostao je jedini jezik na Iberskom poluotoku koji ne pripada romanskoj skupini. Početkom 11. stoljeća, u doba još vrlo snažne arapske prisutnosti na Iberskom poluotoku, koja je pod okupacijom držala veći dio današnje Španjolske, pod kraljem Sanchom III. Navarskim i Kastiljskim (1004. – 1035.), koji se prozvao „kraljem svih Španjolski", Navarra je bila dominantna sila u kršćanskoj Španjolskoj, žarište *reconquiste*[348], te je okupila čak tri buduća španjolska kraljevstva – Navarru, Kastilju i Aragon (Heiberg, 2007:16). Izvan Sanchovog kraljevstva tada je bilo još samo kraljevstvo Leon na sjeveroistoku, i grofovija Barcelona na sjeverozapadu. Nakon njegove smrti, njegova tri sina, Fernando I., Garcia i Ramiro I., osnivaju tri zasebna, spomenuta kraljevstva (Jackson, 1988: 47; 168). Fernando I. postaje kraljem Kastilje, koja se ujedinjuje s Leonom i postaje središnje i najmoćnije kršćansko kraljevstvo na Pirinejskom poluotoku, koje kasnije prevodi *reconquistu.* Aragon se ujedinjuje s grofovijom Barcelonom i

[348] *Reconquista*, ponovno osvajanje, je oslobađanje Pirinejskog poluotoka od Maura (Arapa), dovršeno 1492. padom Granade.

Valencijom, oslobođenom od Maura, te se širi na Sredozemlje i postaje jednom od najmoćnijih sredozemnih sila.

Navarra, međutim, ostaje stiješnjena između Kastilje na jugu i zapadu, Aragona na istoku i Pirineja na sjeveru, te osim manjih posjeda na sjeveru, u Francuskoj (tzv. Donja Navarra) ne doživljava teritorijalno proširenje *al pari* Kastilji ili Aragonu.[349] Naprotiv, polako postaje plijenom Kastilje, koja postupno otkida dijelove njezina teritorija (Jackson, 1988: 73; 107) da bi doživjela sudbinu Poljske u 18. stoljeću. Kastilja najprije uspijeva zagospodariti Guipuzkoom (1200.), potom Alavom (1332.) i Biskajom (1379.), a 1515., naposljetku, osvaja i ostatak Navarre (Christian, 1985: 58). Ipak, „ostatak" Navarre, koji odgovara današnjoj FZ Navarri, zadržao je svoj Parlament (*Cortes*), potkralja (*virrey*), Vladu (*Diputación del Reino*) i vlastitu administraciju sve do 19. stoljeća,[350] a neke oblike autonomije i u doba frankizma, slično Hrvatskoj u okviru personalne unije s Ugarskom i Austrijom. Kastilja i u drugim podvrgnutim pokrajinama (Alava, Biskaja i Guipuzkoa, koje su u sastavu današnje AZ Baskije) zadržava lokalnu samoupravu i povelje, povlastice, *fueros.* Otuda dolazi i tradicija hrasta u Guerniki, pod kojim su kastiljanski kraljevi prisezali na poštivanje baskijskih povlastica; fenomen tzv. kolektivnog plemstva,[351] ali i hispanizacija elita i diglosija, koji će

[349] Navarska, tj. originalna baskijska („narodna") dinastija izumire 1234., te se na prijestolju Navarre izmjenjuju francuske dinastije Champagne, Capetiens, Evreux i Albret, da bi s Henrikom III. Bourbonom navarska Kruna bila ujedinjena s Francuskom.

[350] Kraljevstvo Navarra, tj. njegov španjolski dio (paralelno, sve do Francuske revolucije, titulu navarskog kralja nose i francuski kraljevi), formalno je integrirano u Kraljevinu Španjolsku 1841., ali i dalje zadržavajući zaseban fiskalni sustav i administraciju.

[351] Kastiljanski kraljevi su, kako bi obranili sjevernu granicu prema Francuskoj, Baske „pretvorili" u svoje „krajišnike". Od 11. stoljeća nadalje, a poglavito u 14. stoljeću, Baskija je igrala ulogu „vojne krajine" (*cordon militairea*), a Baski su kao nagradu, umjesto plaće, dobili čast da budu „plemeniti" i postanu podanicima kastiljanske krune (Conversi, 1990: 61). *Kolektivno plemstvo* uvedeno je za Biskaju 1526. a za Guipuzkou 1610. (Heiberg, 2007: 26), odnosno za obje pokrajine 1527. (prema Soria Sesé, 2006). Prema Heiberg, fenomen kolektivnog plemstva ima druge korijene. Srednji sloj, u nastojanju da spriječi aristokratsko samovlašće, a i radi otvaranja mogućnosti emigriranja u Ameriku i zauzimanja položaja u kraljevskoj službi i dr., ishodio je kod španjolskog kralja ovu kolektivnu povlasticu. Koncept je preslika španjolske opsesije „čistoćom krvi" (*limpieza de sangre*), koja ima svoje korijene u prisutnosti muslimana i Židova u srednjovjekovnoj Španjolskoj te određenom rasizmu vladajućih slojeva, koje se na taj način željelo uzdići do višeg statusa i položaja. U španjolskim klasicima često se spominje ovaj fenomen i izruguje mu se (Cervantes u *Don Quijoteu* i dr.; Lope de Vega u *Uzoritim novelama* i dr. Finello, 1998: 24–46; Avalle-Arce, 1968).

presudno utjecati na, ne samo pitanja identiteta nego i rascijepe i probleme u današnjoj španjolskoj Baskiji.

Francuska Baskija je u srednjem vijeku bila dio nekad moćnog i relativno velikog baskijskog Kraljevstva Navarre, koje je obuhvaćalo područje današnje francuske i španjolske Baskije, ali i šire. Glavni grad bila je Pamplona, današnji glavni grad španjolske Foralne zajednice Navarre. Od Kraljevstva Navarre najprije se odvajaju dijelovi (provincije) današnje španjolske Autonomne zajednice Baskije koje se ujedinjuju s Kastiljom, Guipuzkoa 1200., Alava 1332., Biskaja (Bizkaya) 1379. godine. One, međutim, zadržavaju svoju autonomiju, kroz tzv. povlastice, povelje, *fueros*. Od 1491. godine ostatkom Navarre, koja je tada obuhvaćala područje današnje španjolske Foralne zajednice Navarre i dio francuske Baskije, vlada francuska dinastija Albret. Godine 1515. Ferdinand i Izabela Katolička, španjolski kraljevi (točnije kralj i kraljica Kastilje), anektirali su današnji španjolski, južni dio Navarre, te je pod navarskom dinastijom Albret ostao samo manji, francuski, sjeverni dio Navarre (Donja Navarra – Basse Navarre). Kada 1589. Henri III. Navarski, osnivač francuske kraljevske dinastije Bourbon, nakon francuskih vjerskih ratova između hugenota i katolika, postaje francuski kralj Henri IV., dolazi do personalne unije Francuske i Navarre. Henri IV., uz titulu kralja Francuske, još uvijek zadržava titulu kralja Navarre, koju zadržavaju i svi njegovi nasljednici do Francuske revolucije, ali i nakon Restauracije, sve do 1830. Štoviše, kao navarski kralj, Henri IV. ima i iredentističke pretenzije prema španjolskom dijelu Navarre. Njegov sin i nasljednik, Luj XIII., 1620. godine izdaje Edikt o uniji (*Edit d'Union*), kojim formalno priključuje Donju Navarru Francuskoj, ali koja ipak sve do Francuske revolucije zadržava svoj vlastiti Parlament u Pauu i zakone (Rudel, 1985; Izquierdo, 2001).

Tijekom tzv. Starog režima francuska Baskija bila je podijeljena u tri povijesne pokrajine (*provinces*): Labourd, Soule i Donju Navarru. Francuska revolucija 1789. ukida to stanje, te sve tri pokrajine francuske Baskije, unatoč baskijskim protestima, inkorporira zajedno s pokrajinom Béarn u novooformljeni departman Donji Pirineji (danas Atlantski Pirineji), s glavnim gradom Pauom, koji se nalazi u Béarnu. Francuska Baskija tako, uključivanjem u pretežito francuski departman, gubi svoj baskijski karakter, a centar političke moći premješta se izvan Baskije. Bilo je nekoliko neuspješnih pokušaja da se francuska Baskija formira kao zasebna pokrajina unutar Francuske, i u doba Francuske revolucije prije njenog inkorporiranja u novoosnovani departman, te nedugo kasnije, u doba Napoleona, potom 1830-ih, i, ponovo, 1945. (Perrotin, 2002). Svi pokušaji ostali su neuspješni. Francuska

Baskija inkorporirana je u Francusku Republiku i njeno ime nestaje s političke karte Europe i administrativne karte Francuske sve do danas, iako se „stidljivo“ pojavljuje tek na samom kraju 20. stoljeća u novom pojmu *sui generis*, koji uvodi francusko tzv. novo upravljanje – Kraj Baskija (*Pays Pays Basque*).

Životopis autora

Hrvoje Ćurko rođen je 17. srpnja 1967. u Splitu. Osnovnu i srednju školu završio je u Zadru. Godine 1991. završava Muzičku akademiju u Zagrebu. Sudionik je Domovinskog rata 1993. godine. Ekonomski fakultet u Zagrebu završava 1997. Od 1992. do 2001. zaposlen je kao nastavnik glazbe na Glazbenoj školi Zlatka Balokovića. Godine 2001. završava stručni magisterij iz europskih studija u sklopu zajedničkog projekta Sveučilišta u Zagrebu i Université Panthéon Assas-Paris II kao laureat generacije. Dobiva stipendiju Ministarstva europskih integracija Republike Hrvatske za London School of Economics, gdje završava magisterij europske političke ekonomije 2002. (Master of Science in European Political Economy).

Od 2002. zaposlen je u Ministarstvu europskih integracija, a od 2003. do danas u Ministarstvu vanjskih poslova Republike Hrvatske, na europskim, političkim i gospodarskim poslovima. Godine 2007. završio je Diplomatsku akademiju Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija, a 2009. položio ispit za diplomatskog savjetnika.

Pohađao je više stručnih diplomatskih seminara (Clingendael, GCSP, ENA i dr.). Od 2007. do 2011. radio je kao prvi tajnik, a potom savjetnik za gospodarske i druge diplomatske poslove u Stalnoj misiji Republike Hrvatske pri Ujedinjenim narodima u Ženevi, a tijekom 2010. i kao otpravnik poslova. Od 2013. do 2015. obavljao je dužnost nacionalnog tehničkog koordinatora za Frankofoniju, a od 2014. do 2016. dužnost tajnika Udruge hrvatskih diplomata. Trenutno je voditelj Odjela za rad u međunarodnim organizacijama i institucijama Europske unije u Ministarstvu vanjskih i europskih poslova, u diplomatskom rangu ministra savjetnika. Predaje na Diplomatskoj i UN akademiji.

Tečno govori engleski, francuski, talijanski i španjolski jezik, a pasivno se služi i njemačkim, portugalskim i ruskim jezikom.

Popis objavljenih radova:

- Hrvoje Ćurko. 2016. Can institutions of autonomy become potentially „subversive institutions”? *Croatian International Relations Review (CIRR)* XXII/75. (izvorni znanstveni članak).
- Hrvoje Ćurko. 2013. Profil autonomne zajednice: Katalonija. Zemlja na političkom raskrižju. *Političke analize* IV/15. 43–48. (stručni rad).